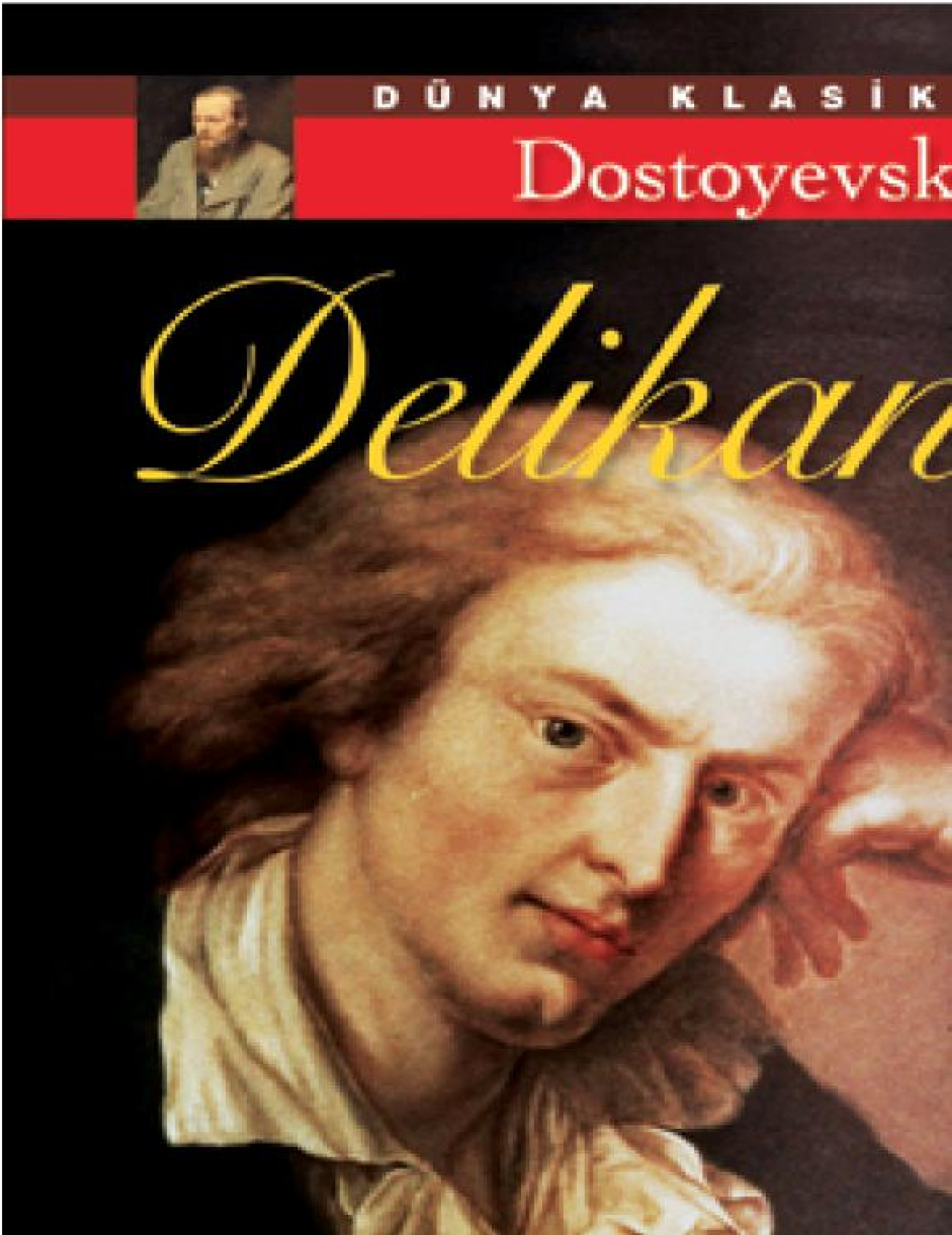

DÜNYA KLASİK
Dostoyevsk
Delikan

Delikanlı

Dostoyevski

DÜNYA KLASİKLERİ 12

ISBN 978-605-384-074-9 SERTİFİKA NO 16238

1. BASKI MAYIS 2009

Delikanlı

YAZAR DOSTOYEVSKİ

ÇEVİRİ ERDENER TUNALI

YAYIN YÖNETMENİ ENDER HALUK DERİNCE

GÖRSEL YÖNETMEN FARUK DERİNCE

YAYIN KOORDİNATÖRÜ ŞAFAK DUMLU

BASIN ve HALKLA İLİŞKİLER AKİF BAYRAK

MÜŞTERİ TEMSİLCİSİ RAMAZAN YORULMAZ

BASKI MELİSA MATBAACILIK

Çifte Havuzlar Yolu

Acar Sitesi No: 4

Davutpaşa/İSTANBUL

İNTERNET ALIŞVERİŞ

www.dr.com.tr • www.ideefixe.com • www.kitapyurdu.com • www.hepsiburada.com

Gürsel Mah. Alaybey Sk. No: 7/1 Kağıthane/İSTANBUL

Tel: 0212 222 72 25 Faks: 0212 222 72 35

E-posta: info@yakamoz.com.tr

Sonsuz Kitap, Yakamoz Yayınları'nın tescilli markasıdır.

1. KISIM

BİRİNCİ BÖLÜM

I

Daha fazla sabredemeyerek, hayat yolunda attığım ilk adımları yazmak için oturdum; ama bunu yapmasam da olurdu. Yüz yaşıma kadar yaşasam, bunu yapmaya bir daha oturmam. Hiç sıkılmadan kendi hakkında yazabilmesi için, insanın utanmadan kendine âşık olması gerekir. Beni de diğerlerinden ayıran, kendimi bağışlayabileceğim tek bir nokta varsa, o da okurumun beğenisini kazanmak için değil, tümüyle başka gayeler için yazıyor olmamdır. Geçen yıl başımdan geçenleri böyle birdenbire, harfi harfine yazmaya oturmuştum. Fakat olan bitenler beni öyle şaşırttı ki!.. Bunu sırf içimden gelen bir isteğin tesiri altında, ancak şimdi yapıyorum. İşle ilgisi olmayan şeylerden, en çok da edebiyat güzelliklerinden var kuvvetimle kaçınarak sadece olayları yazıyorum; bir edebiyatçı tam otuz yıl hep yazar durur da, en sonunda niçin bu kadar yıl yazdığını kendisi de anlayamaz. Ben edebiyatçı değilim, duygularımın güzel yazılışını, onların edebiyat pazarına sürüklemeyi yakışık almayan alçakça bir hareket sayarım. Ama, yine de öfkeyle hissediyorum ki, duygularımı, düşüncelerimi -hatta en bayağılarını bile- hiç yazmadan da geçip gidemeyeceğim, sırf kendisi için yazmaya teşebbüs ettiği hâlde, yine de edebiyatın tesirinden kurtulamamak, insanın üzerinde adi bir etki yapmaktan geri kalmıyor. Düşüncelere gelince, bunlar bayağı şeyler de olabilir. Çünkü senin kıymet verdiğin bir şeyin, başkasının gözünde hiçbir değeri olmaması mümkün… Ama bunları bir yana bırakalım, işte önsöz de oldu bitti; bir daha da buna benzer bir şey olmayacak. Haydi bakalım, iş başına; gerçi herhangi bir işe, belki de bütün işlere başlamak kadar zor bir şey yoktur.

II

Hatırlarıma, geçen yılın 19 Eylülünden, yani tam ona ilk defa rastladığım günden başlayacağım, daha doğrusu öyle başlamak isterdim…

Ama daha hiç kimse bir şey bilmezken, damdan düşercesine kimi gördüğümü anlatmak saçmalık olur. Önce biraz bilgi vermek istiyorum… Aksi takdirde eserin tutulması mümkün olmaz. Ben burada, daha önce de söylediğim gibi, kelime oyunlarına başvurmayacak, mesajlarımı elimden geldiğince yalın verecek, bu sadeliği ön plana alacaktım. Ama ne yazık ki verdiğim sözü şimdiden tutamıyor, Rusçanın büyüsüne kapılarak, daha ilk satırlarda edebi güzelliklere giriyorum. Herhâlde bundan sonra Slavcanın büyü ve güzelliklerinden bolca yararlanacağım. Çünkü Rusça, Avrupa'nın en büyülü ve güzel dili. Ama bu dil güzel olduğu kadar da zor. Lütfen okurlarım eserimi bunu göz önüne alarak okusunlar.

Şu ana kadar yazılanları okudum. Gördüm ki, buraya kadar yazdıklarımdan çok daha akıllıyım. Bir insanın yazdıklarıyla kafasından geçenlerin uyuşmamasını şaşırtıcı buluyorum. Şu uğursuz son bir yıl içinde yaşadıklarım bana gösterdi ki, bu düşüncelerimde bütünüyle haklıyım. Bunu anlamak için birçok işkenceye katlanmam ise işin diğer bir yönü.

Söze 19 Eylül gününden başlamalıyım… Fakat öncelikle kim olduğunu anlatmak istiyorum. Böylece hem okurlarım beni daha iyi tanıyıp geçmişle bugün arasında bağlantı kurabilsin, hem de ben olayları daha ayrıntılı bir biçimde anlatabileyim.

III

Ben, şu an yirmi bir yaşında, kolej mezunu bir gencim. Soyadım Dolgorukiy diye bilinir… Meşru babam Makar İvanov Dolgorukiy, Versilov ailesinin eski kölesiymiş. Aslında meşru yoldan doğsam da, toplumun değer yargılarına göre babasızım ve soyum şüpheli… Dünyaya geliş hikâyem ise şöyle: Bundan yirmi iki yıl önce asıl babam derebeyi Versilov, Tula vilayetindeki çiftliğine gelmiş. O sıralarda yirmi beş yaşındaymış. Öyle sanıyorum ki, o zaman daha kişiliği tam oturmamış bir adammış. Çocukluğumdan beri beni hep şaşırtan, bütün ruhumun derinliklerine giren, hatta uzun zaman geleceğim üzerinde büyük etkiler bırakan bu adamın, şimdi bile birçok şeyde benim için büsbütün çözülmemiş bir bilmece oluşu da meraka değer. Ama iyisi mi gelin de bunu daha sonra konuşalım; bu gibi

şeyler öyle gelişigüzel anlatılamaz. Zaten bütün hatıra defterimi bu adam dolduracaktır.

Derebeyi Versilov Tula'ya geldiği sırada dul kalmış. Karısı soylu bir aileden geliyormuş, fakat öyle sanıldığı gibi zengin değilmiş. Bu kadından -kadının soyadı Fanariotov'muş- biri erkek, iki çocuğu dünyaya gelmiş. Genç yaşta ölen bu kadın hakkında öyle çok bir bilgiye sahip değilim. Zaten fazla bir belge de bulamadım. Babamın hayatı ile de fazla ilgilenmedim. Ama şunu çok iyi biliyorum: Versilov tam üç tane yüklü mirası yemiş bitirmiş bir adam. Bunların toplamı en azından dört yüz bin ruble imiş. Şimdi ise aç geziyor.

O zaman köye ne amaçla geldiğini kimse bilmiyormuş, bunu daha sonra, kendisinden öğrendim. Küçük yaşta olan çocukları, her zaman olduğu gibi, akrabalarının yanındaymış. Zaten Versilov, bütün hayatınca hem babalı, hem de babasız çocukları hep aşağılarmış. Bu çiftlikte köle köylülerin sayısı oldukça fazla imiş; bunların arasında da bahçıvan Makar İvanov Dolgorukiy varmış. Şunu bir daha tekrarlamamak üzere hemen söyleyeyim ki, soyadına bütün hayatınca benim kadar kızan az bulunur. Bu, elbette budalaca bir şeydir ama ne yapayım, böyle işte. Herhangi bir okula girdiğim zaman yahut yaşım itibariyle kendilerine hesap vermek zorunda olduğum herkes, kısacası herhangi bir öğretmen dadı, papaz, karşıma çıkan herkes soyadımı sorup da Dolgorukiy olduğumu duyunca bilmem neden, muhakkak:

"Prens Dolgorukiy mi?" diye sormayı bir görev sayardı. Ben de bu işi gücü olmayan yaratıklara hep: "Hayır, sadece Dolgorukiy…" diye durumu açıklamak zorunda kalırdım.

Bu "sadece" sözü en sonunda beni çileden çıkarmaya başlamıştı. Bununla birlikte, meraka değer şunu da ekleyeyim ki, bunu sormayan yoktu. Galiba bu bazılarını hiç ilgilendirmiyordu. Hem de bilmem hangi şeytan suratlı için bunun önemi ve gereği vardı? Ama yine de herkes soruyordu. Sadece Dolgorukiy olduğumu duyunca da soran, her zaman beni kendisinin de niçin sorduğunu bilmediğini belirten anlamsız, budalaca, yabancı gözlerle süzerek çekilip giderdi. Ama okul arkadaşlarımın soruları merak değil tam bir aşağılama biçimindeydi. Okul öğrencisi, bir acemiyi nasıl sorguya çeker? Zaten şaşkına dönen, utancından kızarıp bozaran

acemi, okula girişinin birinci günü -hangi okula girerse girsin- herkesin eğlencesi olur. Ona emrederler, onu alaya boğarlar, uşak gibi kullanırlar. Gürbüz, tombul bir çocuk birdenbire gelip kurbanının karşısında durur, gözlerinin içine uzun, sert ve gururlu bakışlarla bakıp bir an karşısındakini süzer. Acemi öğrenci de onun önünde durur, eğer korkak değilse yan gözle bakar, “Dur bakalım ne olacak?” diye bekler.

– Bana baksana, senin soyadın ne?

–Dolgorukiy…

– Prens Dolgorukiy mi?

– Hayır… Sadece Dolgorukiy.

– Ya, demek sadece!.. Aptal!

Hakkı da yok değil ki! Prens olmadan Dolgorukiy soyadını taşımak kadar budalaca bir şey yoktur. Ben de hiç günahım olmadan bu budalalığı sırtımda taşıyıp duruyorum. Sonraları, çok kızmaya başlayınca: “Prens misin?” diye sordukları zaman hep, “Hayır, bir köylünün, eski bir kölenin oğluyum…” diye cevap veriyordum.

Daha sonraları büsbütün çileden çıkınca, “prens misin?” dedikleri zaman sert sert, “Hayır, sadece Dolgorukiy’im, eski efendim derebeyi Versilov’un gayri meşru oğlu!..” diyordum.

Bu yalanı da lise son sınıftayken uydurmuştum. Ama burada şunu çok iyi anlamıştım: Ben bir budalayım. Bu durum, belki de işime geldiğinden, rolümden oldukça memnundum. Bir gün öğretmenim intikam alma ve siyasi fikirlerle dolu olduğumu anlamış, bunu büyük bir sessizlikle karşılamıştı. Kendimi aşağılanmış hissetmeye başlamıştım. Bu gibi durumlarda hiç tepki görmemek, adam yerine konmamakla eşdeğer bir şeydi. Üstelik sınıf arkadaşlarımda da aynı tepkisizlik vardı. Fakat en sonunda arkadaşlarımdan lafını sakınmayan, aynı zamanda acı dilli birisi yanıma geldi. Çok önemli bir şey söyleyeceği tavırlarından belliydi. Tam burnumun dibine geldi ve:

– Böyle duygular beslemek sizin için elbette bir şeref sayılabilir, şüphesiz bununla istediğiniz kadar övünebilirsiniz. Ama ben sizin yerinizde olsam, piç oluşuma gene de pek sevinmezdim… Sizse sanki bayram yapıyorsunuz, dedi.

O günden sonra piçliğimle övünmekten vazgeçtim.

Yine tekrarlıyorum: Rusça yazmak çok güç; işte ben soyadıma kızdığımı anlatmak için tam üç sayfa yazı yazdım, okuyucu ise benim prens değil de sadece Dolgorukiy oluşuma kızdığımı sanmıştır. Yeni baştan anlatarak kendimi temize çıkarmak için uğraşmayı kendime yakıştıramıyorum.

IV

O dönemde köylüler arasında kölelik oldukça revaçtadır. Bu köle köylülerin arasında Makar İvanov adlı biri, kendisi gibi köle bir kızı beğenir ve evlenmek ister. Kız daha on sekiz yaşındadır. Ama kölelerin evlenmesi ancak efendilerinin izniyle olduğu için bu evlilik hemen gerçekleşemez. İşte o sıralarda çiftlikte oldukça zengin ve varlıklı olan Tatyana Pavlovna adlı bir teyze vardır. Oldukça saygın biri olan bu teyzeyi ben de tanıdım. Hatta kendisine Versilov'un çocukları bile 'teyze' diye seslenirlerdi. O zaman gene o vilayette, o ilçede kendisinin de otuz beş kölesi varmış. Tatyana Pavlovna, Versilov'un beş yüz kölelik çiftliğini idare etmeyip sadece geçici olarak yönetiyormuş. Hem de bu geçici yönetim, işittiğime göre, en bilgili bir vekilharcın idaresinden aşağı değilmiş. Ama onun bu bilgileri beni hiç ilgilendirmez. Hiç yaltaklanmadan, pohpohlamadan şunu söylemek isterim ki, Tatyana Pavlovna hem soylu, hem de değerli ve oldukça ilginç bir insandır.

İşte bu Tatyana Pavlovna, asık yüzlü Makar Dolgorukiy'in evlenmesine engel olmak şöyle dursun, nedense onları elinden geldiği kadar bu işe teşvik etmiş. Sofya Andreyevna -on sekiz yaşındaki köle kız, yani benim annem- birkaç yıldan beri öksüzmüş. Dolgorukiy'e çok saygı gösteren, hem bilmem neden kendini borçlu hisseden kızın babası, ki o da köleymiş, bu olaydan altı yıl önce ölüm döşeğine düşünce, söylediklerine göre son nefesini vermezden on dakika önce -köle olduğu için zaten hiçbir hakka sahip

olmadığından durum gereği bunu bir sayıklama gibi kabul etmek de mümkündür- Makar Dolgorukiy'i yanına çağırmış, uşakların, orada bulunan papazın önünde kızını göstererek herkesin işitebileceği bir sesle, hem de ısrarla, "Onu büyütün ve evlendirin…" demiş. Bu sözleri herkes duymuş. Makar İvanovna gelince onun sonradan büyük bir memnunlukla mı, yoksa sadece bir görevi yerine getirmek için mi evlendiğini pek iyi bilmiyorum. Herhâlde tam bir ilgisizlik göstermiştir. Zaten adam öyle bir adammış ki daha o zaman "kendini göstermesini" bilirmiş. Onun için bilgi hamalı ya da okumuş denemezdi. Gerçi İncil'i, ayrıca da bazı azizlerin hayatını ezbere bilirmiş ama bunları şunun bunun ağzından duyarak öğrenmiş. Kölelere akıl hocalığı ettiği de söylenemezdi, kısacası inatçıymış, bazen bu inat tehlikeli bir hâl alırmış. Makar İvanov, önce kendi onurunu gözeterek konuşur, kesin hükümler verir, yani -kendisinin şaşırtıcı deyimiyle- "saygı ile yaşarmış. " İşte onun o zamanki durumu! Doğal olarak böylece herkesin saygısını kazanmış ama söylediklerine göre, çekilmez adamın biriymiş. Yalnız özgürlüğüne kavuşunca konu büsbütün değişmiş. Bu sefer kendisini çilekeş bir aziz, diye anmaya başlamışlar. Bunun da muhakkak böyle olduğunu söyleyebilirim.

Anneme gelince: Kâhya tarafından ne pahasına olursa olsun okutulmak istenmiş, fakat bu duruma Tatyana Pavlovna el koymuş. Olan da Moskova'ya okumaya gidemeyen anneme olmuş. Annem on sekiz yaşına kadar Tatyana Pavlovna'nın yanında kalmış, dikiş dikmesini, hanım kızlar gibi yürümesini, kısacası Tatyana'nın terbiyesini öğrenmiş, fakat zavallı okuma yazma öğrenmemiş, kaderine hep başkaları yön vermiş. Makar İvanov ile görücü usulüyle evlenen annem, başına gelen her şeyi güzel bulan bir yapıya sahipti. Evlilik onun için güzel bir kurumdu, yaşatılması, büyüklere hayır denmemesi gerekirdi. Annemin takma adı, Tatyana Pavlovna'nın dilinde "Balık"mış. Annemin o zamanki kişiliğini gösteren bütün bu bilgileri yine de Tatyana Pavlovna'dan öğrenmiştim. Versilov, düğünden tam altı ay sonra köye gelmiş.

V

Şunu da eklemek istiyorum: Annemle onun arasında olup bitenlerin nasıl, ne şekilde başladığını ne öğrendim, ne de bu yolda ikna olacağım bir

tahmin yürütebildim.

Geçen yıl kendisi pek saygısızca, senli benli bir hâlde, pek zekice bir tavırla bana bunları anlatırken -ama buna rağmen yine de yüzü kızarıyordu- aralarında öyle aşka benzer bir şey geçmediğini, bütün bunların öylece oluverdiğini anlatmaya ve beni buna inandırmaya çalışmıştı. Hem ben de zaten buna inanmaya hazırım, öylece oluverdiğine inanıyorum, hem de Rusçada bu “öylece” sözü öyle nefis bir sözdür ki!.. Ama bununla birlikte, bu işin aralarında nasıl başlamış olabileceğini her zaman öğrenmek istemiştim. Bana gelince, bütün bu iğrenç şeylerden tüm ömrümce tiksinmişimdir. Elbette bunu bilmek isteyişim yalnız küstahça bir merak yüzünden değil. Geçen yıla kadar annemi hemen hemen hiç tanımıyordum. Versilov’un rahatı için çocukken beni yabancı ellere vermişlerdi; bunu daha sonra anlatacağım. Bu nedenle o zaman annemin yüzünün nasıl olabileceğini bir türlü gözlerimin önünde canlandıramıyordum. Eğer güzel değilse, o zamanki Versilov gibi bir adamı nesi kendine çekebilirdi? Bu sorunun benim için büyük önemi var, çünkü onda Versilov’un en meraklı tarafı gizleniyor. İşte ben de ahlaksızca bir amaç için değil, sadece bu yüzden öğrenmek istiyorum. Bu asık suratlı kapalı adam, o sevimli saf tavrı ki, gerek duyduğu zaman kim bilir nasıl -sanki cebinden çıkarır gibi- hemen takınıveriyordu? Ancak o zamanın genç nesli üzerinde geniş ölçüde medenileştirici bir etkisi olan Anton Goremika ile Politika Saks adlı ölümsüz yapıtı henüz okuduğunu söylemişti. Belki de sadece bu Anton Goremika -Çilekeş Anton- yüzünden o zaman köye gittiğini ekliyor, hem de bunu çok ciddi söylüyordu. Peki, öyleyse bu “budala köpek yavrusu” annemle nasıl ilişki kurmuştu? Şu anda bir okuyucum olsaydı, herhâlde budalaca günahsızlığını yitirmeyerek aklının almadığı şeyler üzerinde fikir yürütmeye, karar vermeye kalkışan, bu işlere burnunu sokan çok gülünç bir delikanlıyla alay ettikleri gibi, kahkahalarla gülerek benimle dalga geçecekti. Şu bir gerçek ki, bu işlerden hâlâ anlamıyorum. Çünkü yirmi yaşındaki bir genç, nasıl hayatı tam kavrayacak kadar tecrübeli olabilir?.. Bunu, bana gülen okuruma çok iyi anlatır ve kanıtlayabilirim. Doğru, kadınlardan hiç anlamıyorum, hem anlamak da istemiyorum. Çünkü kendi kendime ömrüm boyunca onlara tükürmeye söz verdim. Ama şunu da çok iyi biliyorum ki, bazı kadınlar vardır, güzelliğiyle yahut sadece kendisinin bildiği bir şeyle hemen insanı büyüleyiverir; ama başka birisinin de neyin nesi olduğunu anlayabilmek için tam altı ay incelemek gerekir. Bu işlerden

hiç anlamıyorsam da, bunun bu şekilde olduğuna inancım tam. Zaten bunun aksi olsaydı, bütün kadınları hep birden evcil hayvanlar mertebesine indirip ancak bu şekilde yanımızda tutabilirdik. Belki bunu birçokları da isterdi. Gerçi bilmem nerede bulunan o zamanki portresini görmedim ama birkaç yerden kesin olarak öğrendiğime göre, annem çok güzel denecek bir kadın değilmiş. Demek ki kendisini görür görmez âşık olmak imkânsızdı. Gönlünü eğlendirmek isteseydi, Versilov, başka birini seçebilirdi. Zaten böyle birisi varmış, bu da Anfisa Konstantinovna İpojkova adında bir odalıkmış. Hâlbuki Anton Goremika'yı düşünerek gelen bir adamın derebeylik haklarına dayanıp kölesinin de olsa evlilik haklarını çiğnemesi kendi vicdanına karşı bile ayıptı. Çünkü Versilov, birkaç ay önce, yani aradan yirmi yıl geçtiği hâlde, bu Anton Goremika üzerinde çok ciddi konuşmuştu. Öyle ama Anton'un sadece atını aşırmışlardı, buradaysa karısını! Demek ki bambaşka bir şey oldu, sonunda Damelle Sapojkova oyunu kaybetti -bence kazandı. Geçen yıl onunla konuşmaya imkân olduğu zaman birkaç defa bütün bu sorularla kendisini sıkıştırmıştım ama bütün kibarlığına, aradan da yirmi yıl gibi uzun bir zaman geçmesine rağmen elinden geldiği kadar cevap vermekten kaçınmıştı. Ama ben yine direndim. Hiç değilse her zaman benimle konuşurken takındığı o kibarlıktan gelen titiz tavrıyla, bir defa hatırlıyorum, tuhaf tuhaf mırıldandı: Annem, kendisini koruyabilecek bir güçten ve arkadan hep yoksundu. Onu ilk gören aşktan öte, değişik şeyler hissederdi. Ben buna acımak diyorum. Bu, uysallığı da olabilir, başka bir yönü de. Burasını kimse bilemez ama uzun zaman acırsın, öylesine acırsın ki en sonunda bağlanıverirsin… Sözün kısası, aziz dostum, bazen öyle olur ki bir daha yakanı kurtaramazsın!" İşte bana söylediği sözler bunlardı. Gerçekten de böyle olmuşsa, kendinin söylediği gibi, onu pek de öyle "budala bir köpek yavrusu" olarak kabul edemeyeceğim. Benim için gerekli olan da zaten buydu.

Kendisinin de söylediği gibi annemle, koruyucusuz olduğundan kendisine acıdığı için ilgilenmişti. "Kölelik hukuku böyle gerektirdiği için böyle yaptım!" diyecek hâli yoktu ya. Belki incelik olsun diye uydurdu, belki de vicdanını, onurunu, kandırma yolunu seçti.

Bütün bunları, doğal olarak annemi övmek için söylemişim gibi algılandım. Aslında daha önce o zamanki halini hiç bilmediğimi anlatmıştım. Bundan başka çocukluğundan beri içinde bulunduğu, sonra da

bütün hayatınca etkisi altında kaldığı o çevrenin, o değersiz inanışların yenilmez gücünü çok iyi bilirim. Buna rağmen felaket gelmiş, kapıya dayanmış. Sırası gelmişken gözlerimi düzeltmeliyim! Bulutlara doğru yükselirken her şeyden önce ileri sürülmesi gereken olayı unuttum, yani aralarındaki şey asıl yıkımla başlamış. Kısacası Sapojkova'nın "yaya" kalmasına karşın, aralarında her şey derebeyce başlamış. Bundan sonra artık bütünüyle annemin tarafını tutacağım. Belki de yapmam gereken bu idi. Şöyle, düşünüyorum da; Versilov gibi bir derebeyi annemde ne bulabilirdi? Bulsa, onu sevse bile ne konuşabilirlerdi? Feleğin çemberinden geçmiş adamların birinden zamanlar şöyle bir şey duymuştum: Bir erkekle bir kadın birleşirlerken erkek hiç konuşmadan işe girişirmiş. Bu çok hayvanca, iğrenç bir şey… Ama Versilov'un da annemle başka türlü ilişkiye girmesine zaten imkân yoktu. Ona hikâyeler anlatacak, güzel sözler söyleyecek değildi herhâlde. Zaten buna zamanları da yokmuş. Tam tersine yine kendisinin söylediğine göre -bir defa coşarak anlatmıştı- köşe bucak saklanır, birbirlerini hep merdiven başlarında bekler, oradan biri geçerse kızarmış yüzlerle lastik top gibi birer yana fırlarlarmış. Bütün derebeylik haklarına rağmen de "baskıcı derebeyi" en adi bir bulaşıkçının önünde tir tir titrermiş. Gerçi işler derebeyce başlamıştı ama gerçeğe bakıldığı zaman yine de bir şey anlaşılmıyor. Bunun tersine işler gittikçe karışıyor. Aralarındaki sevginin gelişerek git gide artmış olması da çözümü zor bir bilmece meydana çıkarıyor. Çünkü Versilov gibilerin birinci şartı, hedefe ulaşır ulaşmaz hemen bırakmaktır. Ama hiç de öyle olmamış. Sevimli bir fındıkçı köle kadınla günah işlemek -ama annem hiç de fındıkçı değildi- aşağılık "genç bir köpek yavrusu" için yalnız imkânsız değil, aynı zamanda kaçınılmaz bir şeydi. Hele onun genç bir dul olmasından ötürü romantik durumunu göz önüne getirecek olursak… Ama bütün ömrünce sevmek… Sevip sevmediğini pek söyleyemem ama hayalince peşi sıra sürüklediği de inkâr edilmez.

Kendisine bir şey sormak istiyor ama bir türlü başaramıyordum. Sorum şu idi: Altı aydan beri evli olan, nikâh denilen şeyin kutsallığı hakkındaki kavramların altında tıpkı zayıf bir sinek gibi ezilen, Makar İvanoviç'i hemen hemen bir Tanrı gibi sayan bir kadın, iki haftalık kısa bir zaman içinde nasıl olmuş da böyle bir günah işlemişti? Annem suçlu bir kadın mıydı? Aksine, önceden söyleyeyim ki ondan daha temiz ruhlu olan, sonra bütün hayatınca böyle kalan bir yaratık düşünmek bile güç. Bunu kendini

bilmeyerek yaptığını söyleyerek açıklamak belki de mümkün olur. Yani şimdi avukatların katilleri, suçluları savunurken iddia ettikleri anlamda değil, hayır, bunu o kuvvetli izlenimin altında yapmış olabilir, böylece kurbanın saflığı hhâlinde bu duygu onun benliğine en korkunç, en uğursuz bir şekilde hâkim olur. Kim bilir, belki de elbisesinin biçimini, Paris modasına uygun saç tuvaletini, Fransız ağzıyla Fransızca konuşmasını, org çalarak söylediği romansı ölesiye sevmiştir. O zamana kadar hiç görmediği, duymadığı bir şeyi sevmiştir. Belki de çok yakışıklı bir erkek olan Versilov'a delicesine âşık olmuştur. İşittiğime göre kölelik devrinde köle kızların, hem de en namuslularının başından böyle şeyler geçermiş. Bunu anlıyorum, bunu da sadece kölelik hukuku ile açıklayacak kimse alçaktır! Öyleyse bu genç adamın o zamana kadar temiz kalan bir yaratığı kendine çekebilecek ayartıcı bir kuvveti, hem de daha önemlisi böyle kendinden büsbütün ayrı bir cinsten, başka bir dünyadan, bambaşka bir topraktan olan bir yaratığı ayartıp böyle bir yıkıma sürükleyebilecek bir gücü vardı demek? Umarım ki annem de bütün ömrünce bunun bir yıkım olduğunu anlamıştır. Fakat yıkımın kollarına kendini atarken işin böyle biteceğini hiç düşünememişti. Yoksa kendini kim bile bile uçuruma atabilir.

VI

Gereksiz sorular ve rezillikler üstünde durmak istemiyorum artık. Çünkü bunlar boşuna zamanımızı alacak yararsız şeyler. Neyse, tekrar konuya gelelim: Makar İvanoviç'ten annemi satın alan Versilov köyden çıkmış, annemi bundan sonraki bütün kaderine ortak etmişti. Versilov ne zaman uzun bir yolculuğa çıksa, annemi Tatyana Pavlovna'nın yanına bırakırmış. Moskova'da, köylerde, Rusya'nın başka kentlerinde dolaşan Versilov ile annemin hikâyesi aslında tam olarak açığa çıkmamıştır. Yalnız şunu söyleyeyim ki, annemin Makar İvanoviç'ten ayrılmasından bir yıl sonra ben dünyaya gelmişim. Benden bir yıl sonra kız kardeşim, ondan bir yıl sonra da en küçük kardeşim doğmuş. Yalnız, en küçüğümüz olan bu erkek kardeşim hastalıklı imiş ve üç dört aylıkken ölmüş. Ama ne yazık ki, annemin bütün güzelliğini almış götürmüş. Kadıncağız bundan sonra yaşlanmaya, sararıp solmaya başlamış.

Annemin her şeye rağmen Makar İvanoviç'le olan ilişkisi kesilmemiş. Versilovalar nerede yaşarlarsa yaşasınlar, birkaç yıl bir yerde kaldıkları yahut oradan başka bir yere göç ettikleri zamanlar bile, Makar İvanoviç muhakkak ailesine kendine dair bir haber yollardı. Böylece biraz resmi, hemen hemen de ciddi, garip bir ilişki kurulmuştu. Beylerin hayatında bu gibi ilişkilere biraz da komik bir şey karışacağını bilirim ama burada böyle bir şey olmamış. Mektuplar yılda, ne fazla ne eksik, iki defa gelirdi. Mektupları ben de görmüştüm; bunlarda kişiye ait şeylerden çok az söz edilirdi. Tam tersine mümkün olduğu kadar yalnız en genel olaylar, en genel duygular yazılırdı. Her şeyden önce kendi sağlığı bildirilir, sonra ötekilerin sağlıkları sorulur, sonra dilekler, parlak selamlar, hayır dualar, hepsi bu kadar. Galiba bu basmakalıp sözler söylemekten, kendi duygularından kaçınmaktan ileri gelen kibarlık, bu yöredeki âdetleri bildiğini belirtmek isteği olsa gerek. "Çok cömert, sayın eşimiz Sofya Andreyevna'ya sonsuz saygılarımı sunarım…" "Aziz çocuklarımıza sonsuza kadar devam edecek olan babalık hakkımızı helal ederiz". Bu çocuklar çoğaldıkça hepsi adlarıyla birer birer sıralanıyordu. Ben de elbette bu aradaydım. Bununla birlikte şunu da belirteyim: Makar İvanoviç o kadar ince zekâlıydı ki hiçbir zaman "Saygıdeğer Andrey Petroviç'e "efendim" diye yazmıyordu. Gerçi her mektubunda saygı ve selamlarını bildiriyor, ondan yardım bekliyor, kendisini de Tanrı'nın kutsamasını diliyordu, Makar İvanoviç'e verilecek cevapları hemen annem verir, konusu da onunkilerin aynı olurdu.

Versilov, zamanla mektuplaşma işleriyle ilgilenmeye başlamıştı. Makar İvanoviç ise Rusya'nın her tarafından, en uzak noktalardan, uzun zaman yaşadığı manastırlardan mektuplar yollardı. O artık bütün manastırları gezmeye çalışan bir yolcuydu. Yaptığı işlerden karşılık beklemez, birçok şeyi Tanrı için yapmaya çalıştığını söylerdi. Versilov'a üç yılda bir misafirliğe gelir ama geceyi, kendi evi saydığı annemin evinde geçirirdi. O öyle oturmak için kanepeler, koltuklar aramaz, paravanın arkasındaki bir yere sessizce yerleşirdi. Gariptir ki, İvanoviç burada beş gün, bir hafta, bazen de on gün kalırdı.

Makar İvanoviç soyadını çok sever, "Dolgorukiy" diye çağrılmaktan büyük mutluluk duyardı. Ona aşırı saygı duysam da, zamanla bunu bir budalalık saymaya başladım. En gülünç bulduğum tarafı ise İvanoviç'in,

Dolgorukiy soyadını prenslikten gelme bir unvan saymamdı. Bu tuhaf anlayışa hâlâ güler ve şaşarım.

Bütün ailenin her zaman toplu bir hâlde bulunduğunu söylemiştim ama aralarında ben yoktum. Ben kapı dışarı edilmiş gibi bir şeydim, hemen doğar doğmaz da yabancıların güdümü altına verilmiştim. Ama bu yapılırken ayrı bir maksat güdülmüş değildi, kim bilir neden öyle oluvermişti. Annem beni doğurduğu sırada henüz gençmiş, güzelmiş. Demek ki Versilov'un ona ihtiyacı vardı, viyaklayan bir çocuksa doğal olarak her şeye engel oluyordu, yolculuklarda ise daha çok… İşte bunun için öyle olmuştu ki, çok kısa süren iki üç görüşmeyi saymayacak olursak, yirmi yaşına kadar annemi hemen hemen görmemiştim. Bu annemin duygusuzluğundan değil, Versilov'un kendisini bütün insanlardan üstün görmesinden ileri gelmiştir.

VII

İsterseniz biraz da başka şeylerden konuşmak istiyorum:

On gün kadar önceydi. Yani yedi sekiz eylül civarlarıydı. Moskova'daki her şeyden elimi eteğimi çekip kendi "ülküme gömülme" kararı almıştım. Bunu "ülküme gömülmek" diye ifade ettim, çünkü gerçek amacımı ancak bu deyim ifade edebiliyordu. 'Ülkü'mün ne olduğunu ilerde zaten genişçe anlatacağım. "Ülküm" daha ortaokulun altıncı sınıfında beynimde doğmuş, Moskova'da uzun yıllar hayallerle kol kola yaşamıştı. Bütün hayatım neredeyse buna göre şekillenmişti. O doğmadan önce hayallerle iç içe olduğumdan 'ülkü'mün beynimde şekillenmesi çok kolay olmuştu. Ardından da hayallerim iyice güç kazanıp bütünüyle belli bir kalıba dökülüvermişti. Kendimi artık bir budala gibi hissetmiyor, beyni güzel düşüncelerle dolu, yarının Rusya'sına yararlı bir kişi olarak görüyordum. Okulum ise ne hayallerim ne de ülkülerime engel oldu. Ama lisenin son sınıfını zoraki bitirdim. Aslında yedinci sınıfa kadar hep birinci geliyordum, bu da yine aynı 'ülkü'nün sonucunda böyle oldu. Belki de ondan çıkardığım yanlış sonuç buna sebep oldu. Böylece lise 'ülkü'ye değil, 'ülkü' liseye, daha sonra da üniversiteye engel oldu. Liseyi bitirdiğim zaman henüz yirmi yaşına bastığım hâlde yalnız herkesle değil, hatta gerekirse bütün dünya ile

ilgimi kesmeye kesin olarak karar vermiştim. Gereken kimselere, gereken kimselerin eliyle beni rahat, büsbütün rahat bırakmalarını, okumam, geçinmem için para göndermemelerini, mümkünse beni büsbütün unutmalarını söyledim. Artık önümde kaçınılmaz iki yol vardı, ya üniversiteye girerek okumaya devam etmek ya da ‘ülkü’mün” gerçekleştirilmesini dört yıl sonraya bırakmak. Ama hiç düşünmeden ‘ülkü’mün” tarafına geçtim, çünkü ona iki artı ikinin nasıl dört olduğuna inanıyorsam, aynı kesinlikle inanıyordum.

Hayatım boyunca yalnız bir kez, on yaşımdayken gördüğüm babam Versilov, beni Petersburg’a çağırıyordu. Bana bir iş bulacaktı, mektubunda öyle yazıyordu. Bu soğuk, gururlu, bana yüksekten bakan, aldırış etmeyen, beni dünyaya getirip yabancıların eline bıraktıktan sonra bu ana kadar yalnız beni tanımamak şöyle dursun, yaptıklarına pişman bile olmayan bir adamın beni çağırması, gururumu okşamıştı. Artık hayatımda büyük değişiklikler olacaktı. Gariptir ki, mektubunda üniversite için tek bir söz bile etmeyişi, kararımı değiştirmemi istemeyişi, okumak istemediğim için sitem etmemesi hoşuma gitmişti. Kısacası, her ailede olduğu gibi, buna benzer mızmızlıklar etmiyordu, hâlbuki asıl kötü olan da böyle hareket etmemiş olmasıydı. Çünkü bu onun bana karşı ilgisizliğini daha çok açığa vuruyordu. Asıl oraya gitmem hayallerime hiç engel olmayacaktı. O hâlde gitmeliydim. “Bakalım ne olacak?” diye düşünüyordum, daha da olmazsa onlara kısa bir zaman, belki de çok kısa bir zaman bağlanırdım. Ama bir şartla, küçük bir adımın bile beni ‘ülkü’mden uzaklaştıracağını görür görmez onlarla hemen ilgimi keser, her şeyi bırakıp kendi kabuğuma girer saklanırım. Evet, kabuğum “içine girer, tıpkı bir kaplumbağa gibi saklanırım. “ Bu kıyaslama çok hoşuma gidiyordu. Bütün bu son günlerde Moskova’da bir deli gibi oraya buraya gidip gelirken: “Yapayalnız kalmayacağım, “ diye düşünüyordum. Şimdiye kadar geçirdiğim müthiş yıllarda olduğu gibi, artık bir daha hiç yalnız kalmayacağım, oradakilerin hepsini beğensem, bana mutluluk verseler, kendileriyle tam on yıl yaşasam bile yine kendisini hiçbir zaman satmayacağım, “ülküm” benimle beraber olacaktır. “ Önceden söyleyeyim, işte bu etki, daha Moskova’dayken netleşen, sonra beni Petersburg’da da bir an bile bırakmayan bu ikilik, galiba o yıl yaptığım dikkatsizliklerin, birçok iğrençliklerin, hatta birçok alçaklıkların, doğal olarak da budalalıkların başlıca sebeplerindendi.

Ortada çok garip bir durum vardı: Adamın biri hiç beklemediğim bir anda ortaya çıkıyor ve bana “Bu adam senin baban! deniyordu. Gerçi bu durumu ortaokul yıllarımdan beri düşünmüş, bu tip durumlara kendimi hazırlamaya çalışmıştım. Ben öyle yağcılıklardan, dalkavukluklardan hoşlanmayan biriyim. Ama bir düşüm vardı: Bir gün eğer babamla karşılaşırsam, ona sevinçle sarılacak, bütün sevgimi verecektim. Bazen her şeyimle bu tanımadığım adama yoğunlaşıyor, düşüncelerimle bu adam üzerinde odaklanıyordum. Bu adamı seviyor muydum, yoksa ondan iğreniyor muydum? Bunun hakkında kesin bir şey söyleyebilmem şimdilik mümkün değil. Ama şu bir gerçekti ki, bu adam varlığı ile bütün geleceğimi, hayat üzerindeki bütün kararlarımı etkiliyordu.

Moskova’dan ayrılmamın en büyük etkenlerinden biri, hiç beklemediğim bir güzellikti. Hareketime üç ay olmasına rağmen kendimi, anlatamadığım bir güzelliğin içinde buldum. Beni bu bilmediğim okyanusa çeken başka bir sebep de şuydu: Oraya doğrudan başkalarının kaderinin hâkimi, efendisi olarak gidecektim. Ama içimde kaynayan duygular öyle zorbaca değil, iyi kalplice duygulardı, sözlerim yanlış anlaşılmasın diye bunu önceden bildiriyorum. Bundan da başka Versilov, “İşte küçük bir çocuk, liseyi yeni bitirmiş bir öğrenci geliyor.” diye düşünerek bu işe çok şaşabilirdi. Bense, o zamana kadar onun en gizli taraflarını öğrenmiştim, yanımda da çok önemli bir belge vardı. Öyle ki bu sırrı kendisine bildirseydim ömründen birkaç yılı hiç düşünmeden verirdi. Ama ortaya birçok bilmece attığımı görüyorum. Olaylar olmadan duygular anlatılmaz. Hem de bütün bunlardan sırası gelince yeteri kadar söz edilecektir. Zaten bu niyetle kalemi elime aldım. Yoksa böyle yazmak bir sayıklamaya ya da dumana benziyor.

VIII

Asıl konumuza gelebilmek için kısaca bir iki noktada konuşmak istiyorum: Moskova’da önce babamı, ardından da kız kardeşimi görecektim. İkisiyle de hayatımda ilk kez karşılaşacaktım. Kız kardeşimi görünce yüreğimden bir şeyler kopacaktı, çünkü onu yoksulluk içinde bulacaktım. Daha sonra karşılaşacağım babamı ise çok büyük hayallerle görmeyi arzuluyordum. Çünkü o, hep en önde olmalıydı. Annemle birlikte

hiçbir zaman aynı evi paylaşmayan, zavallıya ayrı bir ev tutan, bu saçmalığı da Rus gelenekleriyle açıklamaya çalışan bu adamı, bilemediğim bir nedenden ötürü gözümde çok büyütmüştüm. Annemler ise yokluk içinde yüzüyordu. Seminovski mahallesinin arka sokaklarından birinde, tahta bir evde oturuyorlardı. Bütün eşyaları ipotek altındaydı. Duruma dayanamayıp cebimdeki altmış rublemi gizlice anneme verdim. Evet, bütün bunları iki yıldan beri bana her ay verilen beşer rublelik cep harçlığımdan biriktirmiştim. Biriktirme işi de ‘ülkü’mün doğuşunun birinci gününden başlamıştı. Bunun için Versilov, bu paralara dair hiçbir şey bilmemeliydi.

Benim bu yardımım denize atılan bir damla su gibi gelmişti. Annem çalışıyordu, kız kardeşim de eve dikiş alıyordu, Versilov bir iş yapmıyor, hırçınlık ediyor, oldukça pahalıya mal olan eski âdetlerini değiştirmeden eskisi gibi yaşamaya devam ediyordu. Hele yemekte, durmadan homurdanıyordu. Bütün tavırları da diktatörceydi. Ama annem, kız kardeşim, Tatyana Pavlovna, bundan üç ay önce ölen Andronikov’un birçok kadınlardan meydana gelen ailesi, ona bir Tanrı gibi tapıyorlardı. Ben böyle bir şeyi tahmin etmiyordum. Şunu söylemekte bir sakınca görmüyorum: Versilov dokuz yıl önce daha çok kibardı. Hayallerimde onu bir çeşit parlak ışık içinde gördüğümü daha önce söylemiştim. Bunun için, o zamandan bu zamana kadar geçen yalnız dokuz yılda bir insan nasıl böyle yaşlanır, çökebilirdi? Hemen o anda bir üzüntü, acıma, utanç duydum. Petersburg’a geldiğim gün ona ilk bakışım hayatımın en zor anlarından biri olmuştu. Ama o hiç de yaşlı değildi, henüz kırk beş yaşındaydı. Kendisine daha derinden bakınca hatırımda kalan güzelliğinden daha şaşırtıcı bir şey buldum. O zamanki gösterişten, şıklıktan, hatta incelikten az bir şey kalmakla birlikte hayat, sanki bu yüzde eskisinden daha meraklı, ilgi uyandıran bir iz bırakmıştı.

Hâlbuki yoksulluk, onun başarısızlıklarının ancak onda yahut yirmide biriydi; ben de bunu çok iyi biliyordum. Yoksulluktan başka çok daha ciddi bir şey vardı: Versilov’un Prens Sokolskiylerin aleyhine açtığı, bir yıldan beri de sürüp gelen miras davasını kazanmak ümidi henüz kaybolmuş değildi. Versilov da gelecekte, en kısa zamanda yetmiş bin yahut daha da fazla değerde bir mülkün sahibi olacaktı. Yukarıda, bu Versilov’un hayatında üç mirasın altından girip üstünden çıktığını söylemiştim. İşte yine kendisini bir miras kurtarıyordu! Dava en yakın bir zamanda mahkeme

kararına bağlanacaktı. Ben de tam bunun üstüne gelmiştim. Kimse kendisine borç para vermiyordu, para alacak bir yer de yoktu, şimdilik dayanıyorlardı.

Ama Versilov, gururlu bir insandı, bazen bütün gün evden dışarıda bulunmakla birlikte kimseye başvurmuyordu. Bir yıldan fazla bir zamandan beri sosyeteden de kovulmuştu. Petersburg’da tam bir ay yaşamış olmama karşın bu olay, bütün çabalarımı harcadığım hâlde, benim için, yine anlaşılmadan kalmıştı. Versilov, suçlu muydu, değil miydi, işte benim için önemli olan buydu, ben de zaten bunun için gelmiştim! Bu arada kendileriyle bütün ömrünce ilişkiye girmeyi başardığı bütün büyük adamlar kendisinden yüz çevirmişlerdi. Bu da çok sıradan, hem de en kötüsü bütün “sosyetenin” gözünde skandalla karışık sayılan bir aşağılama yüzünden olmuştu. Olaysa bundan bir yıldan fazla bir zaman önce Almanya’da geçmiş, hatta Versilov, Prens Sokolskiylerden birisinden herkesin önünde bir tokat yemiş, buna karşılık onu düelloya çağırması gerekirken çağırmamış. Bu yüzden çocukları bile ondan yüz çevirerek ayrı yaşamaya başlamışlardı. Doğru, Fanariotovalarla yaşlı prens Sokolskiy’in -Versilov’un eski dostu- aracılığıyla oğlu da, kızı da sosyetenin en yüksek yerinde oturuyorlardı. Ama bütün bu ay ona dikkat ederken çok gururlu bir adam olduğunu, sosyetenin onu kendi bölgesinden attığına değil, tersine onun sosyeteyi kendi yanından kovduğuna inandım. Çünkü öyle bağımsız görünüyordu ki! Ama bakalım böyle görünmeye hakkı var mıydı? İşte beni heyecanlandıran da buydu! Bütün gerçeği en yakın bir zamanda öğrenmeliydim, çünkü ben bu adamı yargılamaya gelmiştim! Güçlü olduğumu henüz ondan gizliyordum ama onu ya büsbütün tanımam, ya da büsbütün kendimden uzaklaştırmam gerekti. Uzaklaştırmak, benim için çok zor olacaktı. Bu yüzden vicdan azabı çekiyordum. Açıkça söylemek gerekirse, bu adam benim için çok değerliydi.

Şimdilik de onlarla bir çatı altında yaşıyor, işime gidip geliyor, bir kabalık etmemek için kendimi zor tutuyorum. Bir ay birlikte yaşadıktan sonra kesin bir anlaşma için ona başvurmamaya imkân olmadığını gün geçtikçe daha çok anladım. Gururlu adam, beni ruhumun derinliklerine kadar aşağılayan bir bilmece gibi karşımda duruyordu. Bana karşı pek sevimli davranıyor, hatta benimle şakalaşıyordu. Ama ben böyle şaka etmekten çok çatışmak için sebep arıyordum. Benimle düpedüz alay

ediyordu. Zaten Moskova'dan geldiğim günden beri beni ciddi karşılamamıştı. Niçin böyle yaptığını bir türlü anlayamıyordum. Doğru, o karşımda içerisine girilemeyen bir bilmece gibi kalmayı başarmış oldu. Ama ben de, "Gel benimle, ciddi davran" diye yalvarmaya gerek duymazdım. Hem de onun çok garip, karşı konulamayacak çeşit çeşit yöntemleri vardı ki bunlara karşı ne yapacağımı, nasıl davranacağımı ben de kestiremiyordum. Kısacası bana pek "toy" bir delikanlıya davranır gibi davranıyordu. Bunun böyle olacağını oldukça iyi bilmeme rağmen hemen hemen dayanamayacağım bir şey de buydu. Bunun sonucunda ben de ciddi konuşmayı bırakıp beklemeye başladım, konuşmaktan bile hemen hemen vazgeçtim. Şimdilik birisini bekliyordum, onun Petersburg'a gelmesiyle gerçeği kesin olarak öğrenecektim; son ümidim ondaydı. Her ne olursa olsun ilgimi kesmeye kesin olarak karar vermiş, tedbirlerimi de almıştım. Yalnız anneme acıyordum ama… "Ya o ya ben! " Annemle kız kardeşime önermek istediğim de işte buydu. Hatta gününü bile seçmiştim; fakat şimdilik işime devam ediyordum.

İKİNCİ BÖLÜM

I

19 Eylül tarihinde Petersburg'daki özel işime girişimin ilk ayını doldurmuştum, dolayısıyla ilk aylığımı alacaktım. Aslında bu işi ben istememiştim, bu işi bana sormadan bulmuşlardı. Bunu, bana yapılmış kaba bir hareket saymış, karşı çıkmak istemiştim. İş yaşlı prens Sokolskiy'in evindeydi. Sonra biraz düşündüm. "Yok, ben bu işi istemiyorum, bana danışmadan nasıl böyle bir karar alırsınız?" desem onlarla bağımı koparmış olacaktım. Doğal olarak öyle, doğru bir harekette bulunmamış olacaktım. Zoraki de olsa kabul etmekten başka çıkar yolum yoktu. Bir anlamda saygınlığımı da korumuş olacaktım. Önümde açılacak kapıları şimdiden düşüncesizce, kendi ellerimle kapatmak aklın alacağı bir durum değildi. Prens Sokolskiy, Versilov'un dava ettiği Moskovalı Prens Sokolskiy ile hiç ilgisi ve akrabalığı olmayan biriydi. Üstelik çok zengindi ve bakan ayarındaydı. Ama yine de prens onlarla ilgileniyor, içlerinden soyca en büyük olan prensi seviyordu. Versilov'un yakın zamana kadar bu yaşlı adam üzerinde gözle görülür bir etkisi varmış; dahası prensin yakın dostu

imiş. Deyim yerindeyse yedikleri içtikleri bir yere gidiyormuş. Buna çok şaşırmıştım. Dahası vardı: Bu zavallı prens, sadece benim yanında işe başladığım günlerde değil, dostluklarının devam ettiği süre içinde bile Versilov'dan aşırı şekilde korkuyor ve çekiniyormuş. Ama artık çoktan beri görüşmüyorlardı. Versilov'u şerefsizlikle suçladıkları o hareket de prensin ailesini ilgilendiriyordu. Yalnız bu arada Tatyana Pavlovna çıkagelmiş; işte onun aracılığıyla ben de çalışma odasında bir delikanlıya ihtiyacı olan ihtiyarın yanına yerleştirilmiştim. Bu arada prensin, Versilov'un hoşuna gidecek bir şey yapmayı, yani ona doğru ilk adımı atmayı çok istediği anlaşılıyordu. Versilov da buna memnuniyetle izin vermişti. Yaşlı prens bu işi, bir generalden dul kalan kızı burada bulunmadığı bir sırada yapmıştı. O Petersburg'da bulunsaydı, herhâlde böyle bir adımın atılmasına izin vermezdi. Bunun üzerinde de sonra konuşuruz ama şunu söyleyelim ki Versilov'a karşı tuhaf bir şekilde davranmaları, beni şaşırtmış, ondan yana bende birtakım düşünceler uyandırmıştı. Mademki aşağılanan bir ailenin başı, hâlâ Versilov'a karşı saygı duymaya devam ediyor, öyleyse Versilov'un alçaklığı hakkında söylentiler de ya anlamsız ya da hiç olmazsa çelişkilidir diye düşünüyorum. İşte bu durum da bir dereceye kadar işe girerken beni "Hayır!" dememek zorunda bırakmıştı. İşe başlarken bütün bu noktadan olaya bakmayı düşünüyordum.

Kendisini Petersburg'da bulunduğum Tatyana Pavlovna o zaman garip bir rol oynuyordu. Onu hemen hemen unutmuştum, böyle bir saygınlığı olacağını da ummuyordum. Daha önce Moskova'da yaşadığım zaman kendisiyle üç dört defa karşılaşmıştım. Beni bir yere yerleştirmek gerektiği zaman, hem de Tuşar'ın o kötü pansiyonuna girerken yahut daha sonra aradan iki yıl geçince liseye taşınırken, hatırasını hiç unutmadığım Nikolay Seminoviç'in evine yerleştirildiğim sırada kim bilir nereden, kim bilir kimin dileğini yerine getirmek için çıkagelirdi. Gelince de bütün o günü benimle geçirir, çamaşırlarımı, elbisemi kontrol eder, arabaya binerek benimle beraber Kuznetskiy'i de yanına alarak şehre gidip gelir, bana renkli eşyaları satın alırdı. Kısacası bütün çeyizimi son sandığına, çıkınına varıncaya kadar bir bir yerleştirirdi. Bu işleri görürken de durmadan çıkışır, azarlar, paylar, sınar, sanki hepsi benden daha iyi olan tanıdıkların, akrabaların, bilmem daha kimlerin sahte çıktıklarını bana örnek gösterir, hatta beni çimdiklerdi. Daha da olmazsa mutlak itip kakardı, hem de birkaç defa… Oldukça da acıtırdı. Sonra beni yerleştirip her şeyi yoluna koyunca

da birkaç yıl için ortadan kaybolurdu. Aile ben Petersburg'a gelir gelmez, yine beni yerleştirmek için meydana çıkmıştı. Vücutça ufak tefek bir kadındı, kuş gagasını andıran sivri burnu, şahin gözü gibi keskin bakışlı gözleri vardı. Versilov'a bir köle gibi hizmet eder, Papa'nın karşısında boyun eğdikleri gibi önünde eğilirdi. Ama bunu, böyle inandığı için yapıyordu. Aradan az zaman geçtikten sonra Tatyana Pavlovna'ya herkesin her yerde saygı gösterdiğini, herkesin kendisini tanıdığını büyük bir şaşkınlıkla gördüm. Yaşlı prens Sokolskiy ona sonsuz bir saygı gösteriyordu. Prensin ailesi de, Versilov'un o gururlu çocukları da, Fanariotovlar da onu sayıyorlardı. Aslında o, dikiş dikerek, dantel yıkayarak geçiniyor, mağazadan eve iş alıyordu. Onunla daha ilk konuşmamızda atıştık, çünkü hemencecik, altı yıl önce yaptığı gibi bana çıkışmak istedi. O zamandan beri de her gün atışmaya devam ediyorduk; ama bu, ara sıra iyi konuşmamıza engel olmuyordu. Aradan bir ay geçtikten sonra da kendisini adeta beğenmeye başladım, çünkü sağlam bir kişiliğe sahipti. Yalnız bunu kendisine söylemedim.

Şunu anlatmakta gecikmemiştim: Benim buradaki tek görevim, ömrünün son demlerini yaşayan yaşlı adamı eğlendirmekti. Kendimi aşağılanmış görüyordum, ne yapıp edip bu durumdan kurtulacaktım. Aradan çok zaman geçmemişti ki, yaşlı adama karşı duygularım değişmeye başladı. Zavallı acınacak bir hâldeydi. Ay sonuna doğru da kendisine benim de anlamakta güçlük çektiğim bir şekilde bağlanmaya başladım. Bu adama kaba bir şekilde davranmamam gerekiyordu. Artık bocalıyordum. Prens bundan bir buçuk yıl kadar önce sinir krizi geçirmiş; bir yere gidiyormuş, yolda aklını oynatmış. Bu durum Petersburg'da sık sık konuşulmuş. Böyle hâllerde her zaman olduğu gibi prensi derhal yabancı bir memlekete götürmüşler ama beş ay kadar sonra ansızın, hem de büsbütün iyileşerek geri dönmüşse de memurluğu bırakmış. Versilov çok ciddi, prensin hiç delirmediğini, sadece bir çeşit sinir krizi geçirdiğini onaylıyordu. Versilov'un bu ateşli sözlerine hemen mim koydum. Ama şunu söyleyeyim ki ben de hemen hemen onunla aynı düşüncedeyim. Yaşlı adam bazen yaşına yakışmayacak kadar uçarılık, çocukluk yapıyordu. Söylediklerine göre eskiden hiç böyle bir şeyi yokmuş. Yine söylediklerine göre eskiden kim bilir nerede, kim bilir kimlere akıl verirmiş. Hele bir kere kendisine verilen bir görevi büyük bir ustalıkla başardığı için göze girmiş. Sinir krizinden sonra kendisinde elden geldiği kadar çabuk evlenmek gibi ayrı bir

isteğin geliştiğini fark etmişler, bu bir buçuk yıl içinde bu düşünceyi gerçekleştirmeye kaç defa kalkışmış. Bunu sosyetede de biliyorlarmış. Böyle şeylerle ilgilenmeyi sevenler için bu bulunmaz bir fırsatmış. Ama böyle bir niyet, prensin çevresini saran bazı kimselerin çıkarlarına hiç uygun gelmediğinden yaşlı adamı her yandan gözetliyorlardı. Prensin ailesi kalabalık değildi; kendisi yirmi yıldan beri duldu, şimdi her gün Moskova'dan dönmesi beklenen generalden dul kalan yalnız genç bir kızı vardı. Prens de hiç şüphesiz ondan çok korkuyordu. Ama yaşlı adamın birçok uzak akrabaları vardı, bunların da çoğu, hemen hemen yoksul denecek bir durumda olan akrabalardı. Bundan başka koruduğu birçok erkek, kadın evlatlıkları, vasiyetnamesinden birer pay bekledikleri için general karısının yaşlı adamı gözetlemesine yardım ediyorlardı. Üstelik Prensin gençliğinden beri yoksul kızları evlendirmek gibi garip bir âdeti vardı. Onları yirmi beş yıldan beri kocaya vermeye devam ediyordu, bunlar ya uzak akraba kızları ya da vaftiz ettiği çocuklardı. Hatta uşağının kızını bile evlendirmişti. Onları önce daha küçük kızken evine alır, dadıların, Fransız kadınlarının elinde büyütür, sonra iyi okullarda okutur, en sonunda da çeyiz vererek evlendirirdi. Bütün bu evlatlıklar her zaman çevresinde kaynaşır dururlardı. Evlatlıklar evlenince, doğal olarak, birçok yeni kız çocuğu doğuruyorlardı; bu kızlar da evlatlık olmaya can atıyorlardı. Prens de oraya buraya vaftiz etmeye gider, bütün bu kalabalık da prensin doğum gününü kutlamaya gelirdi. Doğal olarak bütün bu işler yaşlı adamın çok hoşuna gidiyordu.

Prensin hizmetine girince sosyeteden aklı başında herkes bana garip garip bakmaya başladı. Prens ise kendisine iyi davranılmadığına, aşağılandığına inanıyordu. Bunu bütün sosyete toplantılarında görüyordu. Artık her şeyi dert etmeye başlamıştı. Her bakıştan bir anlam çıkarıyordu. Hâlâ telaşlı olduğundan şüphe ettiklerini düşünmek, galiba onu çok üzüyordu; hatta bazen beni bile güvensizlikle süzdüğü oluyordu. Herhangi bir kimsenin onun için böyle bir söylenti yaydığını yahut bunu onayladığını duysaydı, bu yumuşak huylu adam herhâlde o kimsenin amansız düşmanı olurdu, işte bu noktayı göz önünde bulundurmanızı dilerim. Şunu da belirteyim ki ilk günlerde ona karşı kabalık etmeyişimin sebebi de buydu; hatta prensi neşelendirmeyi, eğlendirmeyi başardığım zaman memnunluk duyuyordum. Bu sözlerim şerefime ve kişiliğime hiçbir zarar vermeyecekti. Buna gönülden inanıyordum.

Prens paralarının büyük bir kısmını işletiyordu. Hastalığından sonra büyük bir anonim şirkete ortak olarak girmişti, şirket de çok itibarlıydı. Gerçi şirketin işlerini başkaları çeviriyorlardı ama o da çok ilgi gösteriyor, ortakların toplantılarına gidiyordu. Prens şirketin önemli bir üyesiydi artık. İdare kurulu toplantılarının oturumunda bulunuyor, nutuklar atıyor, yalanlıyor, gürültü ediyor, bunları yaparken de, galiba zevk duyuyordu. Nutuk atmaktan pek hoşlanıyordu, çünkü hiç olmazsa herkese zekâsını gösterebilirdi. Hem genellikle özel hayatında en içten olduğu zamanlarda bile konuşmalarının arasına zekice sözler yahut nükteler sıkıştırmayı korkunç şekilde seviyordu. Ben bunu çok iyi anlamıştım. Evin aşağı katında büro gibi bir şey yapılmıştı, bir memur da işlere bakıyor, hesapları tutuyor, aynı zamanda da evi idare ediyordu. Bu işlerden başka dışarıda devlet memurluğu da yapan bu memur, bu işler için yetip artıyordu bile. Ama prensin isteği üzerine, memura bir yardımcı gibi, beni de kadroya almışlardı. Fakat ben derhal prensin çalışma odasına alınmıştım, hem de çoğu zaman, hatta gösteriş için olsun, önümde ne bir iş, ne bir kâğıt, ne de bir defter falan bulunmuyordu. Artık bunu çok iyi anlayabiliyordum.

II

Vicdanım, “Hak etmediğim bu parayı sakın alma!” diye haykırırken, yine de ayak diremek, para istemek bana hiç de hoş gelmemişti. Öte yanda annem, çok değer verdiği kutsal resmi rehine yatırmaya karar verdiğini kız kardeşime fısıldıyordu. Tek amacı Andrey Petroviç’i üzmemekti ve ona duyurmamaktı. Bana gelince: Topu topu ayda elli ruble aylık alıyordum. Ama bu parayı kimden, nereden ve nasıl alacaktım? Bunu hiç bilemiyordum işte. Geçenlerde dayanamayıp memura gitmiş ve durumu sormuştum. Zaten oldum olası beni sevmeyen bu herif yüzüme büyük bir şaşkınlıkla bakmış, alaylı bir şekilde gülümseyerek şöyle cevap vermişti:

– Siz, aylık alıyor musunuz?

Verdiğim cevaptan sonra; “Peki ama niçin?” diye soracağını sandım.

Ama o, sadece soğuk soğuk, “hiçbir şey bilmediğini” söyleyerek bir sürü kâğıttan rakamlar alıp geçirdiği çizgili deftere başını eğmişti.

Hâlbuki bazı işler yaptığımı o da bilmiyor değildi, iki hafta önce yine kendisinin bana verdiği bir iş üzerinde tam on dört gün uğraşmıştım. Sözde bir karalama kâğıdını temize çekecektim. Ama o kadar çok uğraştım ki, sanki yeniden hazırlamış gibiydim. Bu, prensin ortaklar kuruluna vermek için hazırladığı “düşüncelerinin”, dağınık bir ifadesiydi. Bütün bu fikirleri bir araya toplayıp üslûbunu değiştirmek gerekti. Sonra prensle birlikte bütün gün bu kâğıt üzerinde konuşmuştuk. Benimle ateşli ateşli tartışan prens, en sonunda düşünceme katıldı ve memnun kaldı, fakat kâğıdı kurula verdi mi bilmiyorum. Yine prensin dileği üzerine yazdığım iki üç iş mektubunun sözünü etmiyorum.

Görevden ayrılmayı aklıma koymuştum, fakat aylığımı istemek gücüme gidiyordu. Çünkü bazı zorlayıcı sebepler yüzünden ister istemez buradan da ayrılacağımı anlıyordum. O sabah üst kattaki küçük odamda uyanıp giyinmeye başladığım sırada kalbimin hızlı hızlı çarptığını duydum, sağıma soluma tükürdümse de prensin evinin kapısından girerken yine aynı heyecanı duydum. Bu sabah buraya o kadın gelecekti, onun gelmesiyle de o ana kadar beni üzen birçok şeyin aydınlanacağını umuyordum! Bu da kendisinden daha önce konu açtığım Versilov’a korkunç bir şekilde düşman olan prensin kızı, genç dul, general karısı Ahmakova idi. En sonunda bu adı yazdım! Onu doğal olarak hiç görmemiştim, onunla nasıl konuşacağımı da bilmiyordum. Hem konuşacak mıydım bakalım? Ama öyle sanıyordum ki bu kişinin gelmesiyle Versilov’un iç yüzünü görmeme engel olan perde kalkacaktı. Dayanıklı olmak zorundaydım, daha ilk adımda böyle korkak, beceriksiz olmamalıydım. Doğrusunu söylemem gerekiyorsa meraklanmıyor, bazı hatalardan tiksiniyordum. Bütün o günü ezbere biliyorum!

Benim prens, kızının hangi gün geleceğini henüz bilmiyordu. Belki bir hafta sonra Moskova’dan döneceğini tahmin ediyordu. Bense bunu akşamleyin bütünüyle bir rastlantı eseri olarak öğrenmiştim: General karısından mektup alan Tatyana Pavlovna, benim önümde annemle konuşurken ağzından kaçırmıştı. Ne kadar dikkat etseler de kimden konuşulduğunu tahmin ettim. Tabii gizlice dinlemiş değildim ama bu kadının geleceği haberini duyan annemin öyle birdenbire heyecanlandığını görünce dinlememek elimden gelmezdi. O sırada Versilov evde yoktu.

Yaşlı prense bu haberi bildirmek istemiyordum, çünkü yanında kaldığım bütün bu zaman içinde kızının gelmesinden ne kadar ürktüğünü görmememe imkân yoktu. Hatta üç gün kadar önce, kızı gelince benim yüzümden bir hayli azar işiteceğini, çekine çekine, kapalı bir şekilde anlatmıştı. Ama şunu da belirtmeliyim ki prens aile işlerinde son sözü söylemek hakkını yine de koruyabilmişti. Hele parasını istediği gibi kullanmakta büsbütün serbestti. Önceleri tam bir kılıbık olduğuna inansam da, daha sonra bu düşüncemi değiştirmek zorunda kaldım. Gerçi kendisi kılıbığın biriydi ama onda bazen tam bir erkek cesurluğu değilse de bir çeşit inatçılık göze çarpıyordu. Öyle anlar oluyordu ki onun, herhâlde korkak, etki altında kalan huyu ile başa çıkmak imkânsızlaşıyordu. Daha sonraları Versilov da bunu bana etraflıca anlattı. Onunla hiçbir zaman general karısından konuşmadığımızı şimdi büyük bir merakla yazıyorum. Kısacası ondan konuşmaktan sanki kaçınıyorduk, daha doğrusu ben kaçınıyordum. O da Versilov'dan konuşmaktan çekiniyordu, beni o kadar ilgilendiren nazik sorulardan birini soracak olsam buna cevap vermeyeceğini tahmin edebiliyordum.

Onunla geçirdiğim bir ay boyunca birçok şeyden konuştuk. Konuşmalarımız daha çok dünyada olan garip şeyler üzerinde odaklanıyordu. Bana bütün benliğiyle açılması, temiz kalbi, prensi gözümde çok sevimli hale getiriyordu. Sonra onu süzer, kendi kendime sorardım: "Bu adam daha önceleri hangi toplantılara katılmış acaba? Onu buradan alıp doğruca bizim okula getirsem çok tatlı ve sevimli bir öğrenci olurdu herhâlde?" Prensin ilk bakışta bir ciddiyet havası veren yüzü hep dikkatimi çekmişti. Saçlarına aklar düşmüştü, kıvırcıktılar. Gözleri mavi, vücudu zayıftı. Boyu tam bir erkek boyu idi; ama yüzünün en ciddi bir tavırdan en neşeli bir hale geçmek gibi pek de hoşa gitmeyen, hemen hemen kendisine yakışmayan bir özelliği vardı. Öyle ki kendisini ilk defa gören bir insan ondan böyle bir hareketi hiç bekleyemezdi. Bu izlenimlerimi, beni büyük bir merakla dinleyen Versilov'a da söylemiştim; galiba böyle düşünceler yürütebileceğimi hiç ummuyordu. Söz arasında prensin hastalıktan sonra, belki de son zamanlarda böyle olduğunu anlattı.

Prens ile en çok konuştuğumuz konu Tanrı ve O'nun varlığı idi. Tanrı gerçekten var mıydı, yok muydu? Tanrı sohbetlerinin yanında bir de kadınlardan söz açıyorduk. Bu adam çok tutucu, dinine derinden bağlı bir

Hıristiyan’dı. Çalışma odasında oldukça büyük bir ikon boy gösterirdi, hemen önündeyse kandil yanardı. Prens bazen korkunç derecede değişir, o tutucu adam gider, yerine Tanrı’nın varlığından şüphe etmeye başlayan, bana garip sorular soran anlaşılmaz bir adam gelirdi. Ben bu düşünceye karşı genellikle ilgisiz kalırdım ama yine bu konu üzerinde uzun uzun, hem de içli içli konuşurduk. O zaman aramızda geçen konuşmaları şimdi bile büyük bir zevkle hatırlıyorum. Ama en çok sevdiği şey, kadınlar hakkında gevezelik etmekti. Bu konu üzerinde konuşmaktan hiç hoşlanmadığım için ona iyi bir arkadaş olamıyordum, bu da bazen prensi üzüyordu.

İşte sabahleyin ben gelir gelmez de prens tam buna benzer bir şey anlatmaya başlamıştı. Bir gün önceki içine kapanık, dünyadan kopuk, üzüntülü adam gitmiş, neşeli bir adam gelmişti. Çok şaşırmıştım. Bu arada aylık meselesini bazı kimseler gelmeden mutlaka o gün yoluna koymam gerekiyordu. Eğer elimi biraz çabuk tutmazsam birileri gelecek konuşmama imkân kalmayacaktı. Ne pahasına olursa olsun bu iş bugün bitmeliydi. Ama paranın hâlâ sözü edilmediği için doğal olarak ben de kendi budalalığıma kızdım. Şimdi bile hatırladığıma göre oldukça neşeli bir sorusuna kızarak birden, hem de büyük bir coşkunlukla kadınlar üzerindeki görüşümü anlattım. Bunun sonucunda o da eskisinden daha çok ilgilenerek, yakama yapıştı.

III

– … Kadınları kaba, beceriksiz oldukları, kendi başlarına hareket edemedikleri, hem de açık saçık elbise giydikleri için sevmiyorum, diye başlayan bir nutuk tutturdum.

Prens korkunç şekilde neşelenerek:

– Yavrucuğum, acı biraz, diye seslendi. Bu da beni daha çok çileden çıkardı.

Ben sadece önemsiz, değersiz şeylerde uysalım ama esas olan şeyden hiç vazgeçmem. Küçük şeylerle, mesela herhangi bir sosyete yöntemine başvurarak beni her kalıba sokmak mümkündür. Bendeki bu niteliğe her zaman şaşırmışımdır. Nereden geldiği belli olmayan kötü, uysal bir huyun

sonucu olarak bazen kibar bir züppenin sadece bana karşı gösterdiği kibarlığın çekici kuvvetine kapılarak onun her sözüne hak vermeye hazırdım yahut bunun tersine bir budala ile tartışmaya kalkışırdım. İşte asıl bağışlanmayacak hareketim de budur. Bütün bunlar nefsime hâkim olamadığından hem de köşede büyümüş olmamdan ileri geliyordu ama yarın da yine aynı şey olacaktır. İşte bunun için bazen beni on altı yaşında bir çocuk sanıyorlardı. Ama nefsime hâkim olmayı öğrenmektense şimdi bile insandan kaçma haliyle köşeye çekilip orada kalmayı her şeye yeğlerim: "Beceriksizim, doğru ama sizinle işim yok!" Bunu ciddî, hem de kesin olarak söylüyorum, Ama bunları ne prensten, ne de o zamanki konuşmamdan dolayı yazıyorum.

Ona dönüp âdeta bağıra bağıra:

Bunları hiç de sizi eğlendirmek için söylemiyorum, dedim. Sadece düşündüklerimi anlatıyorum.

– Ama nasıl oluyor da kadınlar kaba oluyorlar, açık saçık bir şekilde giyiniyorlar? Bu yeni bir şey…

– Evet, kabadırlar, tiyatroya, gezme yerlerine gelin de görün. Her erkek, mesela, yolun sağ tarafından geçildiğini bilir, karşılaşınca da hemen sapar, o sağa ben sağa. Bayanlarsa, yani kadın, sanki siz muhakkak kenara çekilerek yol vermek zorundaymışsınız gibi, üzerinize doğru gelir, hatta sizi görmez bile… Zayıf bir yaratık olması bakımından kendisine yol vermeye hazırım. Ama neden bunu kendisine verilmiş bir hak gibi kabul edip dayatıyor. Neden benim ille böyle hareket etmek zorunda olduğumdan o kadar emin oluyor? İşte insanın gücüne giden de bu! Bir kadınla karşılaştığım zaman hep yere tükürürüm. Üstelik bir de haklarının ellerinden alındığını söyleyip eşitlik istiyorlar. Peki ama beni ayaklarının altında çiğneyerek ağzıma kum doldurmak eşitlik mi?

– Kum mu?

– Evet, çünkü yakışık almayacak bir şekilde giyiniyorlar, bunu da ancak ahlaksız bir adam görmezlikten gelir. Mahkemelerde ayıp şeylerden konuşulduğu zaman kapıları kapıyorlar da neden daha çok insanın bulunduğu yerlerde, sokaklarda buna göz yumuyorlar? Arkalarına ipeğin

altına hışırtı yapsın diye göz göre göre astar koyarak güzel bir kadın olduklarını göstermek isterler. Ben bunu fark etmeden geçemem ki. Genç bir erkek de, çocuk da, yeni yürümeye başlayan bir çocuk bile bunun farkına varır; bu alçaklık değil de nedir? Eğlenceye düşkün yaşlılar, dillerini çıkararak varsın peşlerinden koşsunlar ama korunması gereken temiz gençleri de unutmamalı. Bu durum karşısında yapılacak tek bir şey kalıyor, o da tükürüp geçmek. Bakarsınız bulvarda gider, arkasından da bir buçuk arşın uzunluğunda bir kuyruk bırakır, bununla da tozları süpürür durur. Arkasından gidenin vay hâline! Ya öne geç ya yana fırla, yoksa ağzınıza, burnunuza beş okka kum doldurur. Hem de bu elbise sıradan bir bez değildir, ipektir. Oysa yalnız modaya uymak için güzelim ipeği taşların, toprakların üstünden üç kilometre sürükler, kocasıysa senatoda yıllığı beş yüz rubleye çalışır. İşte rüşvetin sebebini burada aramalıyız. Sorarın size bu kadar para ile nasıl geçim sağlanır? Her zaman tükürüyorum, yüksek sesle tükürüyor, sövüp sayıyorum.

Gerçi bu konuşmayı az çok gülünç, hem o zamana uygun bir tarzda yazıyorsam da şimdi bile aynı düşüncedeyim.

Prens merak ederek:

– E, hiç başın derde girmedi mi, diye sordu.

– Tükürüp kenara çekiliyordum. Ama o bunun kime söylediğini anlar ama vurdumduymazlıktan gelir, başını bile çevirmeden kurumlu kurumlu yürür gider. Çok ciddi olarak yalnız bir defa bulvarda iki kadına sövdüm, ikisinin de kuyruğu vardı. Yalnız kötü sözlerle sövmedim ama yüksek sesle, kuyruk takmanın insanı aşağılamak demek olduğunu söyledim.

– Böyle söyledin, ha?

– Elbette. Birincisi böyle bir elbise giyen bir kadın toplumun ahlaki değerlerini ayaklar altına alıyor, ikincisi toz kaldırıyor. Bu durum herkes içindir; ben giderim, o gider, başkası daha başkası gider, Feodor, İvan, hepsi bir. İşte ben de bunu söyledim. Hem zaten arkadan bakınca kadınların yürüyüşünü hiç beğenmem; bunu da söyledim ama çıtlatarak…

– Peki ama dostum, ciddi bir tepki ile karşılaşabilirdin. Onlar senin aleyhinde dava açabilirlerdi?

– İşte bu imkânsız… Nedenine gelince; olayın benim aleyhime dönecek hiçbir boyutu, ellerinde hiçbir delil yok. Adamın biri sokakta yürüyor, kendi kendine konuşuyor. Bu nasıl suç olabilir ki? Herkes kendi kendine konuşabilir. Hem ben bu sözleri onlara dönerek söylemiyorum ki. Onların da yarası varmış, gocundular, bana laf attılar. Ağza alınmaz küfürler ettiler. “Bu tam bir toy, bunu aç bırakarak cezalandıracaksın. Bu herif tam bir nihilist!” diyerek, beni polise vermekle korkuttular. Üstelik daha da ileri gidip, kadın oldukları, güçsüz oldukları için kendilerini korkuttuğumu, eğer erkek olsalardı sıvışıp gideceğimi söylediler. Ben ise “Bana sataşmayın, sizinle işim yok. Ben yoluna giden bir adamım” diyerek onları başımdan savmaya çalıştım. Baktım konuşuyorlar. “Ben kimseden korkmam. İsterseniz evinize gidelim, çağırın erkeklerinizi, onlarla da hesaplaşacağım. Hadi durmayın…“ diye bağırdım. Sonra sözümün arkasında da durdum. Kapılarının önüne kadar gidip bekledim.

– Gerçekten mi?

– Elbette, budalalık ama ne yapayım, sinirlenmiştim bir kere. Sonra beni üç kilometre, ta enstitülere kadar sürüklediler, bir katlı ahşap bir eve girdiler. Evin penceresinden birçok çiçekler, iki kanarya, üç ev köpeği, çerçeveler içinde basma resimler görünüyordu. Sokağın ortasında evin önünde yarım saat kadar durdum. Kadınlar, gizliden gizliye iki üç defa baktılar, sonra bütün perdeleri indirdiler. En sonunda avlu kapısından yaşlı bir memur çıktı; kıyafetinden kendisini özellikle uykudan uyandırdıkları anlaşılıyordu. Sırtında hırka değil ama evde giyilen bir şey vardı; adamcağız kapının önünde durdu, ellerini arkaya koyup bana bakmaya başladı, ben de ona baktım… Gözlerini başka tarafa çeviriyor, sonra yine bana bakıyordu, derken birdenbire gülümsemeye başladı. Ben de döndüm gittim.

– Dostum bu Schillerce bir şey, doğrusu! Buna çok şaşardım. Al yanaklı, yüzünden sağlık fışkıran bir genç olduğun hâlde kadınlara karşı böyle tiksinti duyuyorsun! Kadınların, sen yaştaki bir genci etkileyememesi inanılır gibi değil. Daha on bir yaşındayken, Moncher, lalam, Yaz Bahçesi’ndeki heykelleri pek fazla süzdüğümü söylerdi.

– Galiba buradaki Jozefinlerinden biri ziyaret ederek olan bitenleri gelip anlatmamı çok istiyorsunuz. Hiç gerek yok; henüz on üç yaşındayken kadın vücudunu çırılçıplak gördüm; işte o zamandan beri de kadınlardan hep iğrendim.

– Sahi mi? Ama güzel bir kadın elma kokar, tiksinti bunun neresinde?

– Eskiden Tuşar’ın kötü pansiyonundayken, daha liseye girmeden önce, Lambert adında bir arkadaşım vardı. Beni hep döverdi, çünkü benden üç dört yaş büyüktü, ben de ona uşaklık eder, çizmelerini çıkarırdım. Bu Lambert günah çıkartmaya gittiği zaman Katolik papazı Rigo onu, ilk defa dini cemaate katıldığı için kutlamaya gelmişti, ikisi de birbirlerinin kucağına atıldılar. Papaz Rigo türlü hareketlerle onu kucağında sıktıkça sıkıyordu. O zaman ben de ağlamış, onlara imrenmiş, özenmiştim. Lambert, babası ölünce pansiyondan çıktı, kendisini iki yıl kadar göremedim, iki yıl sonra bir gün sokakta karşılaştık. Bana geleceğini söyledi. Artık liseye girmiş, Nikolay Semionoviç’in evinde oturuyordum. Lambert, sabahleyin geldi, beş yüz rublelik bir banknot göstererek yanında gitmemi söyledi. Gerçi iki yıl önce beni döverdi ama bana her zaman da ihtiyacı vardı. Yalnız çizmeler için değil elbette; bana her şeyi anlatıyordu da ondan… Parayı, annesinin çekmecesine anahtar uydurarak aşırdığını, çünkü babasından kalan bütün paraların yasa gereğince kendisinin olduğunu, annesinin vermemeye hakkı olmadığını söyledi. Dün akşam Papaz Rigo’nun öğüt vermeye gelerek odasına girip baş ucunda dikildiğini, hıçkıra hıçkıra ağlayarak duyduğu korkuya göstererek ellerini havaya kaldırdığını anlattı. Ben de bıçak çektim, “Seni keserim!” dedim. Ondan sonra ikimiz arabaya binerek Kuznetskiy tarafına gittik. Yolda, annesinin papaz Rigo ile seviştiğini, bunu gördüğünü ama her şeyin artık vız geldiğini, dini cemaate dair söylenenlerin hepsinin saçma olduğunu anlattı. Buna benzer daha birçok şey söyledi, bense onu dinlerken korkuyordum. Kuznetskiy de bir çifte tüfek, av çantası, hazır av fişeği, at kırbacı, sonra da yarım kilo bonbon aldı. Şehir dışına, kıra atış yapmaya giderken, yolda bir kuşçu ile karşılaştık. Kuşçunun elinde kafesler vardı. Lambert ondan bir kanarya satın aldı. Korulukta kanaryayı havaya bıraktı ama kuş kafesten çıktığı için uzağa uçamadı. Lambert de ona ateş etmeye başladı ama vuramadı, ömründe ilk defa ateş ediyordu. Hâlbuki çoktan beri, daha Tuşar’dayken bir tüfek almak istiyordu, biz de çoktan beri tüfeğe kavuşmayı hayal ediyorduk.

Lambert'in yüzündeki korkunç mutluluğu görmemek mümkün değildi. Simsiyah saçları, bazen al al olan bembeyaz bir yüzü, upuzun burnu vardı. Lambert'in dişleri bembeyazdı. Sonunda zavallı kuşu kalın bir iple bir kazığa bağlayıp iki metreden namluyu boşalttı. Hayvancağız paramparça olmuştu. Beni alıp bir otele getirdi. Otel odamızda şampanya içerken içeri, üzerinde ipekten yeşil bir elbisesi olan bir kadın girdi. Kadın çok güzel, çok şuhtu. Güzelliği gözlerimi kamaştırıyor, alık alık bakıyordum. Orada kepazelikleri, aşağılıkları, insanın ne kadar alçalabileceğini gözlerimle gördüm. İşleri bittikten sonra tekrar içmeye başladık. Lambert kadını durmadan kızdırıyordu. Kadın hiç duymadığım küfürler ediyordu. Lambert ise onu dinlemiyordu bile. Ardından da kadının çıplak bedenine kırbaçlar yağdırmaya başladı. Ben ayağa fırladım, Lambert'i saçlarından öyle bir ustalıkla yakaladım ki bir hamlede yere devirdim. O da çatalı kaparak kaba etime sapladı. Bağırmamız üzerine otel görevlileri odaya doldular, ben de bu kargaşalığı fırsat bilerek kaçalım. O zamandan beri çıplak bir kadın vücudunu iğrenmeden hatırlayamam. İnanın çok da güzel bir kadındı…

Ben bunları anlatırken prens neşesini iyice yitirmişti. Yüzünde hüzün ve acıma vardı. Hiç de iyi bir hâlde değildi.

– Size gerçekten çok acıdım şimdi. Hiç de iyi bir çocukluk dönemi geçirmemişsiniz. Bahtınız ne kadar da karaymış.

– Hiç üzülmeyin, rica ederim.

– Ama sen yalnızmışsın, bunu kendin söylemiştin. Mesela şu Lambert, bunları öyle anlattın ki! Şu kanarya kuşu, göz yaşları dökerek göğüste ağlamalar, aradan bir yıl gibi kısa bir zaman geçtikten sonra da annesiyle papaz hakkında söylediğin sözler… Ah moncher, zamanımızda bu çocuk sorusu korkunçtur. Bu altın başlar, kıvırcık saçları, masum yüzleri öyle ilk çocukluk çağında henüz önünde uçuşarak temiz gülüşleri, temiz gözleriyle sana baktıkları zaman tıpkı Tanrı'nın melekleri yahut güzel kuşcağızlar gibi olurlar… Ama sonra da öyle olur ki keşke hiç büyümeselerdi daha iyi olurdu, diye düşünürsün.

– Ne kadar da içlisiniz, prens! Sanki kendi çocuklarınız varmış gibi… Çocuklarınız yok değil mi? Hem hiçbir zaman da olmayacak!..

– Öyle galiba dedi. Hemen o anda yüzü değişti. Tam Aleksandra Petrovna Sinitskaya, üç hafta kadar önce sen de kendisiyle burada galiba karşılaşmıştın. İşte o, ne dersin, üç gün önce ben alay ederek şimdi evlenecek olursam hiç değilse çocuğum olmayacağından emin olabileceğimi söylediğim zaman birden bire, hem de bir çeşit kinle: “Tam tersine, asıl sizin çocuğunuz olur, asıl sizin gibilerin muhakkak çocukları oluyor. Evlendiğinizin birinci yılında doğmaya başlarlar, bak görürsünüz!” dedi. He he! Bilmem neden, herkes de benim hemen evleneceğimi sanmıştı; gerçi bu kinle söylenen bir sözdü ama nükteli olduğunu da kabul etmelisin.

– Nükteli de olsa güce gidecek bir söz.

– Herkese gücenmek olmaz. Ben insanlarda her şeyden çok, şimdi gittikçe azalan ince zekâya kıymet veririm ama insan Aleksandra Petrovna’nın söylediği şeylere aldırış eder mi?

Hemen sülük gibi yapıştım:

– Nasıl, nasıl dediniz? Herkese gücenmek olmaz… Tamam! Yani herkes dikkate değmez, çok güzel bir kural! İşte zaten benim de buna ihtiyacım vardı. Bunu bir kenara not edeceğim. Siz prens, bazen pek şahane sözler ediyorsunuz.

Bütün yüzü neşeyle parladı:

– N’est ce pas? Cber enfant. Gerçek ince zekâlar gittikçe azalıyor. C’est mor, que com naat les. Dostum, herhangi bir kadının hayatı, öte yanda ne derse dersin, hayatı boyunca birisine kendini koruyabilecek bir erkek aramakla geçer, yani buna bir çeşit boyun eğme isteği denilebilir!’ Şuna çok iyi kulak vermeni istiyorum, beyninin bir köşesine yaz: Bu durum bütün kadınlar için geçerlidir.

Hayranlıkla:

– Çok doğru, çok güzel, diye bağırdım.

Başka bir zamanda olsaydı, bu konu üzerinde tam bir saat Sokrat’ı andıran sözler ederdik. Ama o dakika sanki beni bir şey ansızın ısırmış gibi

oldu, yüzüm baştan başa kızardı. Resmen yaltaklık, yalakalık ediyordum. Alacağım için kişiliğimden ödün veriyordum. Sanıyordum ki, ben bu adamın düşüncelerini ne kadar çok onaylarsam, paramı o kadar kolay alacaktım. Sonra benim de anlayamadığım bir harekete yeltendim. Hiç beklemediği bir anda kızgınlıkla:

– Prens, bu ay için bana borçlu olduğunuz elli rubleyi hemen verirseniz çok iyi olacak, deyiverdim.

O günü, şu an bile en ince ayrıntılarına kadar hatırlayabiliyorum. Yaşadığım o sahneyi hâlâ unutamıyorum ve utancımdan yerin dibine geçiyorum. Prens hiç beklemediği bu davranışım karşısından bocalamış, alık alık yüzüme bakmaya başlamıştı. Sanki “Hangi paradan konuşuyorsun, anlayamıyorum…” der gibi beni süzüyordu. Benim ücret karşılığı çalıştığımı bilmiyordu ki. Sonra düşündüm: Ben ne parası alacaktım? Prens çok geçmeden toparlanmış, elini cebine atmıştı. Çok acele ediyordu. Durumu iyice kavrayınca ayağa kalktım ve sert bir sesle, “Şimdi bu parayı kabul edemeyeceğimi, bu işe girmekten çekinmeyeyim diye maaş alacağımı herhâlde yanlış yahut yalan söylemiş olacaklarını, aylık almam için zaten ortada bir sebep olmadığını, çünkü aylık almak için hiçbir iş yapmadığımı…” söyledim. Prens korktu, çok, pek çok çalıştığımı, daha da fazla çalışacağıma inandığını söylemeye başladı: “Elli ruble öyle değersiz bir para ki, zam bile yapacağım, çünkü bunu yapmak zorundayım.” dedi. Bu yolda Tatyana Pavlovna ile anlaştığını ama “ne yazık ki hepsini unuttuğunu” söyledi. Ben kızardım, bu sefer kesin olarak, kuyruklu iki kadının peşi sıra enstitülere kadar gittiğime dair skandallarla karışık hikâyeler anlattığım için aylık almakla bir alçaklık olacağını, kendisini eğlendirmek için bu işe girmediğimi, buraya iş yapmak için geldiğimi söyledim

Eh mademki iş yoktu, her şeyi değiştirmek gerekti, v.s. v.s. Bu sözlerimden sonra prensin böyle korkacağı aklıma bile gelmezdi.

En sonunda itiraz etmekten vazgeçtim. Ama prens, ne yaptı yaptı, elli rubleyi cebime sokuşturdu. Elli rubleyi aldığımı hatırladıkça hâlâ yüzüm kızarıyor! Zavallı adam hiçbir itirazımı kabul etmeyerek bir şekilde bu parayı hak ettiğime hemen hemen beni bile inandırdı. Ben de budala gibi kanıp aldım; ama almamak yine de imkânsızdı.

Prens beni kucaklayıp öperek:

– Cber enfant, diyordu: Az kalsın şeytana uyarak ben de ağlayacaktım ama hemen kendimi tuttum. Hatta şimdi bile bunları hatırlarken yüzüm kızarıyor. Prens devam ediyordu: Aziz dostum, sen şimdi artık benim özbeöz akrabam gibisin, bu bir ay içinde kalbimin bir parçası gibi oldun! "Sosyetede" Katherina Nikolayevna -kızı- olağanüstü bir kadındır. Ben de onunla övünüyorum ama sık sık, sevgili dostum sık sık beni gücendiriyor.. E isim günlerinde gelen kızlarla -elle sonna charmantes- anneleri, bilirsin ki sadece işledikleri nakışları getirirler. Kendileri konuşmasını, bir şey anlatmasını bilmezler. Şimdiye kadar tam elli yastıklık işleme birikti. Hepsi de köpeklerle geyiklerden ibaret… Kendilerini çok seviyorum ama seninle hemen hemen akraba gibiyim, hem de oğulla baba gibi, dahası kardeş gibi. En çok senin karşı çıkman hoşuma gidiyor. Sende edebiyat var, eserler okumuşsun, hayranlık duymasını biliyorsun…

– Ben hiçbir şey okumadım, bende edebiyattan eser bile yok. Bilinçsizce bazı şeyler okumuştum ama son iki yıl içinde bir şey okumadım, okumayacağım da…

– Sebep?

– Başka gayelerim var.

– Cber… Ömrünün sonunda benim gibi: je sais tout, m'as je ne sais rien de bon, dersen yazık olur. Şimdiye kadar bu dünyada ne amaçla, niçin yaşadığımı kesin olarak bilmiyorum! !.. Sana o kadar çok şey borçluyum ki… İyi ki gelmişsin, dostum. Sen Tanrı'nın bana bir nimetisin.

Sözlerini bir anda, bıçak gibi kesti, durgunlaştı, düşünceye daldı. Heyecan krizlerinden sonra kendini hep kısa bir süre için kaybediyor, aklını başına toplamakta âciz kalıyordu. Ama çabucak kendine geldiği için bunun bir zararı olmuyordu. Böylece konuşmadan bir dakika kadar oturduk. Çok kalın olan alt dudağı sarktı… Beni en çok şaşırtan şey, birdenbire. Hem de böyle bir içtenlikle konuşmuş olmasıydı. Doğal olarak bunu sinir bozukluğuna verdim.

Ansızın ağzından şu sözler çıktı:

– Cher enfant. Sen dediğim için bana kırılmıyorsun, değil mi?

– Hayır. Ama doğrusunu söylemek gerekirse, ilk günlerde gücenmiştim. Bunun için ben de size şey demek istemiştim ama bunun budalalıkla başka bir şey olmayacağını anladım. Önceleri beni aşağılamak için niçin “sen” demiştiniz?

Prens, artık dinlemiyordu, sorusunu da unutmuştu.

Birdenbire daldığı dünyadan koptu, gözlerini bana çevirerek:

– E, baban nasıl, diye sordu.

Titredim. Birincisi Versilov’u babam olarak belirtmişti, ki böyle bir şeyi hiçbir zaman benim önümde söylemezdi. İkincisi de Versilov’dan konuşmuştu, bu hiç görülmüş şey değildi.

Kısaca:

– Parasız pulsuz oturup duruyor, can sıkıntısı çekiyor, diye cevap verdim. Ama meraktan çıldıracak hâldeydim.

– Evet para… Bugün vilayet mahkemesinde davalarına bakılacaktı, ben de Prens Seryoja’yı bekliyorum; bakalım ne haber getirecek. Mahkemeden çıkınca doğruca bana geleceğini söylemişti. Bütün hayatları şu altmış yahut seksen bine bağlı. Tabii ben Andrey Petroviç’e -yani Versilov’a- her zaman iyilik dileğinde bulundum. Hem galiba o kazanacak, prensler de bir şey alamayacaklar. Ne yaparsın, kanun!

Şaşkın şaşkın:

– Bugün mahkemede mi, diye haykırdım.

Versilov’un bana bunu bile söylemeye gerek görmediğini anlamakla o kadar çok şaşırmışım ki…

“Öyleyse ne anneme, ne de başkasına söylemedi.” diye düşündüm. Bu adamı anlamak ne kadar zormuş Tanrım!..

Daha başka bir düşünce ise beni iyice şaşırtıyordu:

– Prens Sokolskiy Petersburg’da mı, diye sordum.

– Dünden beri burada… Özellikle bugüne yetişmek için Berlin’den dosdoğru gelmiş!

Bu da benim için çok önemli bir haberdi.

“Demek ki ona tokat atan adam, bugün buraya gelecekti!”

Prensin bütün yüzü birdenbire değişti:

– E, nasıl, gene eskisi gibi Tanrı hakkında konuşuyor mu?.. Hem belki gene genç kızların peşindedir, ha? Hah hah! Şimdi bile çok gülünç bir fıkra aklıma geldi… Hah hah!

– Kim konuşuyor? Kim kızların peşinde?

– Andrey Petroviç! İnanır mısın, o zaman hepimize deve dikeni gibi yapışmıştı. Ne yiyip içiyor ne düşünüyorsunuz, diye… Evet, hemen hemen bunun gibi bir şey. Hem korkutuyor, hem de şöyle konuşuyordu: “Madem ki dindarsın, niçin keşiş olmuyorsun?” Hemen hemen de bunu istiyordu. Mais guelle idee. Bu doğru bir düşünce olsa bile pek şiddetli bir istek değil mi? Beni herkesten çok kıyamet günüyle korkutmaktan hoşlanırdı.

Söylediklerini büyük bir sabırsızlıkla dinleyerek kulak kabarttım:

– İşte tam bir aydır onunla bir arada yaşıyorum ama böyle bir şey fark etmedim, dedim.

Onun hâlâ kendini toparlayamayarak böyle gelişigüzel konuşması beni çok üzüyordu.

– Belki şimdi böyle bir şey konuşmuyordur. Ama inanın ki böyleydi. Çok okumuş, çok akıllı, çok bilgili biri olabilir ama bu her söylediği doğru olacak anlamına gelmez ki!.. Bunların hepsi Versilov üç yıl Rusya dışında kaldıktan sonra oldu. Ama ne yalan konuşayım, beni çok derinden etkiledi. Sadece beni değil herkesi çarpıyordu. Cber enfant, j’aime bon Dieu…

Sonra “Ben bunlara niye inandım ki!” diye kendime kızmaya başladım. Ama o çok ciddi idi. Bir gün dayanamayıp kendisine sordum: “Mademki yüksek varlık vardır, hem de yaradılışı bakımından kalıptan kalıba dökülebilen bir çeşit ruh, akıcı gibi bir şey hâlinde değil de bir kişiliğin ruhu olarak vardır. Öyleyse nerede yaşıyor?” Dostum, c’etait bete, bunda hiç şüphem yok ama bütün itirazlar da sonunda gene bunun üzerinde toplanmıyor mu? Un domicile -oturulacak yer- bu çok önemli bir şeydir… Korkunç şekilde kızdı. Şimdi Katolik olmuş, diyorlar.

– Bu ‘ülkü’ hakkında da bazı şeyler duydum. Saçma bir şey olmalı.

Kutsal bildiğim her şeyin üzerine yemin edebilirim. Ona dikkatlice bak… Ama şimdi deli diyorsun. O zamansa hepimizden öyle tiksinmişti ki! İnanır mısın, tıpkı bir aziz gibi davranıyordu, sanki hemen keramet görecek sanırdın… Hareketlerimizin hesabını soruyordu, Tanrı şahit ki! Keramet! En voila üne! Haydi manastırlı yahut keşiş olsun diyelim, buradaysa frakla başka şeylerle dolaşan bir kişi birdenbire keramet gösteriyor! Sosyete için garip bir istek, acayip bir zevk doğrusu. Ben bir şey demiyorum. Tabii bütün bunlar kutsal şeyler, bir şey de olabilir… Hem bütün bunlar de l’inconnu ama sosyete adamına yakışmıyor. Böyle bir şey benim başıma gelse yahut bana teklif etselerdi, vallahi kabul etmezdim. A, bugün kulüpte yemek yiyorum, sonra birdenbire nur içinde gökten yere iniyorum Herkes kahkahalarla güler yahu! Bütün bunları daha o zaman kendisine söyledim… Koynunda muska taşıyordu.

Hırsımdan kızardım:

– Muskaları kendi gözünüzle gördünüz mü?

– Ben görmedim ama…

– Öyleyse size şunu söyleyeyim ki bütün bunlar yalan, iğrenç entrikaların ürünü, düşmanların çamurundan başka bir şey değildir. Daha doğrusu bir tek düşmanın çamuru. Çünkü onun yalnız bir düşmanı var, o da sizin kızınız!

Bu sefer de prens kıpkırmızı kesildi:

– Moncher, bundan böyle hiçbir zaman benim önümde bu iğrenç olayla birlikte kızımın adını anmamanı rica ederim, hem de ısrarla rica ederim.

Ayağa kalktım. Prens kendinde değildi; çenesi titriyordu.

– Cette bistoire infamel… Kızıma inanmıyordum, hiçbir zaman inanmak da istemedim ama… Bana “inan, inan…” diyorlar, ben…

Bu sırada odaya birdenbire uşak girdi, misafir geldiğini haber verdi; ben yine sandalyeye oturdum.

IV

Odaya iki kadın girdi, ikisi de genç kızdı. Birisi prensin ölmüş karısı tarafından yeğeni ya da üvey kızıydı. Prens ona şimdiden yüklü bir çeyiz ayırmıştı. Öbürü ise Versilov’un kızı Anna Andreyevna Versilova idi: Erkek kardeşi ile beraber Fanariotava’nın yanında kalıyordu. Bu kızı daha önce bir kez görmüştüm, o da sokak ortasında hayal meyal… Ama yine bir defa gördüğüm erkek kardeşiyle Moskova’da beraber çalışmıştık. Bu Anna Andreyevna çocukluğundan beri prensin gözdesiydi. Biraz önce yaşadıklarımdan öyle sıkılmıştım ki kızlar içeri girince ayağa bile kalkmadım. Prens ise onları karşılamak için ayağa kalkmıştı; sonra da artık kalkmanın bir anlamı olmadığı için oturduğum yerde kaldım. En çok prensin üç dakika önce bağırması beni şaşırtmıştı, gitmek mi, kalmak mı gerektiğini hâlâ bilmiyordum. Ama benim yaşlı prens, her zaman olduğu gibi, çoktan her şeyi unutmuştu, kızları görünce de neşelenerek canlandı. Hatta pek çabuk değişen bir yüzle, hem de gizemli gizemli göz kırparak kızlar odaya girer girmez çabucak kulağıma şunları fısıldayabilmişti:

– Olimpia’ya iyice bak, dikkatle, dikkatle bak, sonra anlatırım…

Kıza bütün dikkatimle bakıyor ama farklı bir şey göremiyordum. Kısa bir şeydi, üstelik tombuldu. Kıpkırmızı yanakları vardı. Fakat çok tatlı bir yüzü vardı, yani materyalistlerin tam aradığı bir yüz… Yine yüzünde iyi kalplilik gibi bir şey okunuyordu ama dikkatle bakmak gerekti. Ayrı bir zekâ göstererek parlayamazdı ama aptal da değildi, çünkü pek kurnaz

olduğu gözlerinden anlaşılıyordu. Yaşı on dokuzdan fazla değildi. Kısacası bir olağanüstülüğü yoktu. Bizim lisede olsaydı; duba, derlerdi.

Hem bir bakıma şimdiye kadar böyle gereksiz gibi görünen ayrıntılara girmem, ilerde çok işimize yarayacaktır. Yeri gelince hepsi ayrı ayrı meyvesini verecektir; bunları yazmadan geçemedim. Eh, ne yapalım, canı sıkılan varsın okumasın.

Versilov'un kızı büsbütün başka bir tipteydi. Uzun boylu, hatta biraz zayıfça idi. Nefis, solgun bir yüze sahipti ama saçları siyah, kabarıktı. Gözleri kahverengiydi, büyüktü, bakışları derindi. Küçük al dudakları, taptaze ağzı vardı. Yürüyüşüyle bana tiksinti vermeyen ilk kadın oydu. Ama bu belki ince yapılı, zayıfça olduğu için böyleydi. Yüz ifadesi pek de yumuşak değildi ama gururluydu, yirmi iki yaşındaydı. Dış görünüşünde Versilov ile hemen hemen hiç benzerliği yoktu ama kim bilir hangi mucize yüz ifadesine şaşılacak bir benzerlik vermişti. Güzel olup olmadığını bilmiyorum; bu iş zevke göre değişir. İkisi de pek sade giyinmişlerdi, bunun için anlatmaya değmez. Versilova'nın bir bakışıyla yahut hareketiyle beni hemen aşağılamasını bekliyordum, buna hazırlanmıştım da… Ömrümde ilk defa Moskova'da karşılaştığımız zaman ağabeyi beni aşağılamıştı ya! Versilova beni tanıyamazdı ama prense gelip gittiğimi doğal bulmuştu. Prensin bütün düşünceleri yahut işleri, bütün bu akrabalardan, "yardım bekleyenler" den ibaret kalabalık arasında o anda ilgi uyandırır, bu durum onlar için büyük bir olay sayılırdı, Onun bana birdenbire bağlanması bu çeşit olaylardandı. Prensin Anna Andreyevna'nın hayatı ile çok ilgilendiğini, ona yavuklu aradığını kesin olarak biliyordum. Ama Anna Andreyevna'ya yavuklu bulmak gergefle nakış işleyen kızlara yavuklu bulmaktan daha zordu.

İşte bütün beklentilerimin tersine Versilov, prensin elini sıkıp sosyetede söylenmesi âdet olan neşeli birkaç söz söyleyerek onunla kucaklaştıktan sonra büyük bir merakla bana baktı, benim de kendisine baktığımı görünce birdenbire gülümseyerek başıyla selam verdi. Doğru, henüz içeri giren bir insan gibi de selam vermişti ama gülümseyişi öyle tatlıydı ki galiba bunu üzerimde iyi bir izlenim bırakmak niyetiyle yapmıştı. Hatırlıyorum, onun bu hareketinden ben de büyük bir haz duymuştum.

Prens onun bana selam verdiğini, benimse hâlâ oturduğumu görerek:

– Bu da… Bu da benim sevgili, genç dostum Arkadiy Andretyeviç Dol… diye mırıldanırken birdenbire duraladı. Belki de beni onunla -yani kız kardeşle erkek kardeşi- tanıştırdığı için utanmış olabilir. Duba da bana başıyla selam verdi ama ben birdenbire budalaca kızdım, ayağa kalktım. Bu hep onurdan ileri gelen anlamsız yapmacık bir gururdu.

Bayanların selamlarına karşılık vermek gerektiğini büsbütün unutarak, sert bir sesle:

– Bağışlayınız, prens, ben Arkadiy Andretyeviç değilim, Arkadiy Makaroviç'im, dedim.

Hay Tanrı cezanı versin bu uğursuz dakikanın. Prens eliyle alnına vurarak:

– Mais… Tiens, diye haykırdı.

Bu sırada yanıma yaklaşan dubanın, sözleri uzatarak sorduğu budalaca soruyu duydum:

– Nerede okudunuz?

– Moskova'da, lisede.

– Ya! Duymuştum. E, orada iyi okutuyorlar mı??

– Çok iyi okutuyorlar.

Hep ayakta duruyor, komutanına hesap veren bir er gibi konuşuyordum.

Bu kızın soruları, şüphesiz, pek de akıllıca değildi ama yine de o, benim budalaca hareketimi örtecek, prensin utangaçlığını hafifletecek bir çare bulmuştu. Bu sırada prens, Versilova'nın kulağına fısıldadığı neşeli bir fısıltıyı, şen bir gülümsemeyle dinliyordu, galiba benden konuşuluyordu. Ama niçin hiç tanımadığım bu kız budalaca hareketimi örtmeye çalışmıştı? Bununla birlikte, ortada bir sebep olmadan benimle konuşmaya başlaması akla bile gelemezdi, burada bir amaç vardı. Bana pek meraklı gözlerle bakıyordu, sanki benim de kendisini çok iyi, elden geldiği kadar iyi fark

etmemi istiyor gibiydi. Bütün bunları sonra anladım, hem de yanılmamıştım.

Prens birdenbire yerinden fırlayarak:

– Ne, bugün mü, diye haykırdı. Versilova şaşırmış bir hâlde:

– Bilmiyor muydunuz, dedi. Olympe! Prens, Katherina Nikolayevna'nın bugün geleceğini bilmiyormuş. Biz zaten onu ziyarete gelmiştik, sabah treniyle geleceği için çoktan evdedir demiştik. Biraz önce kendisiyle sokak kapısında karşılaştık. Yoldan doğruca eve geliyormuş, bize sizin yanınıza girmemizi, şimdi geleceğini söyledi… Hah, işte kendisi de geldi!

Yan kapı açıldı ve… O kadın içeri girdi!

Onun yüzünü prensin çalışma odasında duvarda asılı duran, insanı şaşırtan portresinden biliyordum. Bütün o ay içinde bu portreyi inceden inceye gözden geçirmiştim. Çalışma odasında kadının yanında üç dakika kadar kaldım, hem bir saniye bile gözlerimi yüzünden ayırmadım. Ama portresini görmemiş de olsaydım bu üç dakika geçince bana: "Nasıl bir kadın?" diye sorsalardı, hiçbir cevap veremezdim.

Bu üç dakika içinde gördüklerimden yalnız prensin öperek eliyle kutsadığı gerçekten de çok güzel bir kadını hatırlıyorum. O, birdenbire hızlı hızlı beni gözden geçirmeye koyuldu, zaten içeri girer girmez dosdoğru bana bakmaya başlamıştı. Prensin, galiba beni gösterip, hafifçe gülerek; "yeni yazıcım…" diye bir şeyler mırıldandığını, sonra adımı söylediğini açıkça duymuştum. Katherina Nikolayevna yüzünü şöyle bir oynattı, bana kötü kötü baktı, hem de öyle küstahça gülümsedi ki kendimi tutamadım. Birdenbire ilerledim, prense yaklaştım, korkunç bir şekilde titreyerek, cümlelerin sonunu getiremeden, galiba dişlerim birbirine çarpa çarpa mırıldandım:

– O zamandan beri ben… Şimdi benim kendi işlerim var… Ben gidiyorum.

Bunları söyleyince geri döndüm, odadan çıktım gittim. Bana kimse bir şey söylemedi, prens bile… Hepsi sadece bakıyorlardı. Sonraları prens

bana, “Öyle sararmıştın ki, beni çok korkuttun…” diyecekti.

Ne çıkar!

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I

Evet, ne çıkardı ki!.. Büyük düşünceler, küçük düşünceleri hep alt ediyor, her şeyin ödülünü vererek ruhum rahatlatıyordu. İçim sevinç ve neşeyle dolmuş bir hâlde dışarı çıktım. Mutluluktan neredeyse şarkı söyleyecek hâldeydim. Sabah bambaşka güzeldi bugün. Güneş, insanlar, gürültü… Hepsi gözüme o kadar şirin görünüyordu ki… Kızın küstahça gülümsemesi bile yetiyordu mutlu olmama.

Ben onun gözünde Versilov’un temsilcisiydim artık. Versilov’un her şeyiyle bana bağlı olduğunu, mutluluğunun da, üzüntüsünün de benim elimde olduğunu iyice görmüştü. İyi biliyordu ki, küçük bir belge ile Versilov’un hayatını allak bullak edebilirdim. Ortada ölümle bitebilecek bir düello vardı. Fakat ben aşağılanmamıştım. En azından duymamıştım. Duymak şöyle dursun, memnun bile olmuştum; tiksinmek için geldiğim hâlde onu sevmeye bile başlıyordum. “Bir örümcek göz koyup yakalamaya hazırlandığı bir sinekten tiksinir mi? Sevimli sinekçik! Sanırım ki kurban sevilir; hiç değilse kurbanı sevmek mümkündür. İşte ben düşmanımı seviyorum ya, mesela onun böyle çok güzel oluşu hoşuma gidiyor. Böyle gururlu, görkemli oluşunuz, hanımefendi, korkunç hoşuma gidiyor; daha uysal olsaydınız böyle bir haz duymazdım. Siz bana tükürdünüz, bense bayram yapıyorum, sahiden de yüzüme tükürseydiniz, o zaman bile, Tanrı şahit ki, kızmazdım, çünkü siz benim kurbanımsınız. Onun değil, benim kurbanımsınız. Bu düşünce ne kadar hoş! Hayır, gizli kuvvet düşüncesi, gözle görünen egemenlikten çok daha hoştur. Yüz milyonluk bir zengin olsaydım, herhâlde en eski elbiseler giyerek beni en değersiz, hemen hemen sadaka isteyen bir dilenci saymalarından, itip kakarak aşağılamalarından haz duyardım. Kendimin kim olduğumu bilmek bana yeter de artardı bile…”

İşte o zamanki düşüncelerimi, sevincimi, duygularımın birçoğunu böyle ifade ederdim. Yalnız şunu belirteyim ki şimdi burada yazdıklarım, o zaman duyduklarımdan çok daha uçarı oldu. Gerçekte ise ben her şeyi daha derinlemesine düşünen, daha sıkılgan bir kişiliğe sahiptim. Belki şimdi bile içimden, söylediğim sözlerle yaptığım işlerden çok daha fazla sıkılıyorum; umarım böyledir. Yazmaya oturmakla belki hiç iyi etmedim. Çünkü sözle ifade etmek istediğimden daha çoğu içimde kalıyor. Kendi düşünceniz kötü bir düşünce de olsa henüz içinizdeyken her zaman daha derindir. Ama söze döktüğünüz zaman daha gülünç, daha şerefsizce bir şey oluyor. Versilov bana, "Bunun tam tersi yalnız kötü insanlarda olur…" demişti. Her zaman yalan söyledikleri için bunu yapmak onlara kolay gelir; bense yalnız gerçeği yazmak istiyorum, işte zor olan da bu ya!

II

19 Eylül tarihi benim için başka bir şeyin daha başlangıcıydı: Petersburg'a gelişimden bu yana cebim ilk kez para görüyordu. Daha önce biriktirdiğim altmış rubleyi zor durumdaki anneme verdiğimden beş parasız kalmıştım. Şu an cebimdeki para ile ne zamandan beri hayallerini kurduğum şeyi artık yapabilirdim.

Geçenlerde gazetenin birinde, kesip aldığım bir ilan dikkatimi çekmişti: "S. Petersburg icra Dairesi Başkanlığı, icra memurluğundan… " v.s., v.s.., "Eylül ayının on dokuzuncu günü, saat on ikide falanca kazanın Kazanskaya kısmında ve ilâ… falanca numaralı evde Bayan Lebrecht'e ait taşınmazların satışı yapılacaktır. Satılığa çıkarılacak olan eşyaların listesi ve fiyatları, satılacak eşyalar satış günü yerinde görülebilir v. s., v.s." Saat biri geçiyordu. Hızlı adımlarla olarak o adrese gittim. Üç yıldan beri arabaya binmiyordum, binmemeye kendi kendime söz vermiştim Yoksa altmış rubleyi nasıl biriktirebilirdim ki? O güne kadar satış yerlerine daha hiç gitmemiştim, henüz böyle bir şey için kendimi hazır bulmuyordum. Gerçi şimdiki "adımım" bir deneme idi ama liseyi bitirip herkesle ilgimi keserek kabuğuma çekildikten sonra, hem de büsbütün serbest kalınca, bu adımı atmaya karar vermiştim. Şimdi ise şöyle hayal kurarak bu işe bir göz atacak, ondan sonra da belki uzun zaman, bu işe ciddî olarak başlayıncaya kadar bir daha satış yerine uğramayacaktım! Herkese göre bu küçük,

budalaca bir satış yeriydi. Benim içinse Columb’un Amerika’yı bulmaya giderken bindiği geminin ilk omurgasıydı.

Satış açık artırma yerine gelince, ilanda yazılı evin avlusunun iç kısmına geçtim. Bayan Lebrecht’ın dairesine girdim. Daire bir hol ile alçak tavanlı dört küçük odadan oluşuyordu. Holden birinci odada otuz kişiye yakın bir kalabalık vardı. Yarıdan fazlası açık artırmaya girecekti, geri kalanlar ise ya seyirci ya da Bayan Lebrecht’in adamlarıydı. Açık artırmada altın eşyaya aç gözlerle bakan Yahudi tüccarlar da vardı. Temiz giyinmiş birkaç kişi bile burada hazır bulunuyordu. Bu baylardan birkaçının yüzleri hâlâ belleğimdedir. Sağdaki odanın açık kapısının tam ortasına bir masa konulmuştu, öyle ki buradan öteki odaya geçmek imkânsızdı. Orada el konularak satılığa çıkarılan eşyalar duruyordu. Solda bir oda daha vardı ama kapısı kapalıydı, gerçi her an azıcık aralanıyor, birisinin bu aralıktan baktığı görünüyordu, bu da büyük bir olasılıkla Bayan Lebrecht’in kalabalık ailesinden birisi olmalıydı. Kapının iki kanadı arasındaki masanın önünde yüzünü halka çevirmiş icra memuru oturuyor, işaret verilince de eşyaların satışını yapıyordu. Ben geldiğim zaman satış işi epeyi ilerlemişti. İçeri girer girmez tam masanın önüne sokuldum. Bu sırada gözüme ilişen pirinç şamdanlara dikkatle bakmaya başladım.

Baktım baktım, sonra düşünmeye koyuldum: Buradaki eşyalardan ne alabilirdim? Hem şimdi bu pirinç şamdanları alsam bile nereye koyacaktım? Alırsam hedefe ulaşmış olacak mıydım? Bu iş böyle mi yapılıyordu, evdeki hesap çarşıya uyacak mıydı? Hem benim yaptığım hesaplar çocukça bir şey değil miydi? Hem düşünüyor, hem de bekliyordum. Bu, kumar masasının önüne gelip de henüz elinizdeki kâğıdı ortaya koymadan önce duyulan duyguya benziyordu. Kendimi elindeki bütün varlığını kumar masasına yatırmaya gelmiş bir kumar düşkünü gibi görüyordum. Bu arada da: “İstersem koyarım, istemezsem koymam, irade benim” diye düşünürsünüz. Bu sırada kalbiniz henüz öyle hızlı hızlı çarpmaz ama hafif hafif sızlar, titrer. Hoşa giden bir duygu doğrusu! Ama bu arada kararsızlık sizi birdenbire ezmeye başlar, siz de sanki bu anda kör olursunuz. Elinizi uzatır, kâğıdı alırsınız ama bunları bir makine gibi, hemen hemen kendi iradeniz dışında yaparsınız. Sanki bu sırada başkasının yönetimindesinizdir. Sonunda kararınızı verip kâğıdı koyarsınız, o zaman duyduğunuz şey büsbütün başka, anlatılamaz bir şeydir. Bu yazdıklarım

açık artırma ile uzaktan yakından ilgisi olmayan bir duygudur. Bunlar yalnız bana ait düşünceler, başkasını bağlamayabilir de.

Burada açık artırmaya girenlerin arasında sinirlenenler de, susarak bekleyenler de, satın alıp pişman olanlar da vardır. İyice duymadığı için yanlışlıkla gümüş alıyorum diye gümüş kaplama süt kabını, iki ruble yerine beş rubleye alan bir baya hiç acımadım, hatta bu durum hoşuma bile gitti. Mübaşir durmadan eşyaları değiştiriyordu. Şamdanlardan sonra küpeler, küpelerden sonra sırma işlemeli maroken yastık, ondan sonra bir çekmece geldi. Herhâlde değişiklik olsun diye, yahut alıcıların isteğini göz önünde tutarak böyle yapıyordu. On dakika kadar bile beklemeden yastığa, sonra çekmeceye uzandım. Ama son dakika gelip çatınca hemen geriliyordum. Bana bu eşyalar sanki gereksizmiş gibi geliyordu. En sonunda mübaşirin elinde bir albüm belirdi:

Kırmızı maroken kaplı, içinde sulu boya ve çini mürekkeple yapılmış resimler bulunan, gümüş tokalı, oyma fildişi korumalı, kullanılmış ev albümü. Fiyatı: İki ruble!

Yaklaştım, görünüşte hoş bir şeydi ama fildişi oymaların bir yerinde kırık vardı. Bakmak için yalnız ben yaklaşmıştım, ötekiler susuyorlardı. Kutunun tokalarını çözüp, albümü çıkararak ne biçim bir şey olduğuna bakabilirdim ama hakkımı kullanmadım, Yalnız, “hepsi de bir…” der gibi titreyen elimi sıktım.

Biraz heyecanlanarak:

– İki ruble beş kapik, dedim.

Bende kaldı. Hemen paraları çıkarıp bedelini ödedim, albümü aldım, odanın bir köşesine çekildim. Orada kutusundan çıkarıp titreye titreye, çabuk çabuk gözden geçirmeye başladım. Kutusunu hesaba katmayacak olursak, bu dünyada olan kötü şeylerin en kötüsüydü. Eskiden âdet olduğu gibi enstitüden yeni çıkan kızların edindikleri türden küçük boyda bir mektup kâğıdı kadar, kenarının altın yaldızı silinmiş, küçük bir albümdü. Çini mürekkeple, sulu boya ile dağ başında tapınaklar, aşk melekleri, suyun üstünde yüzen kuğu kuşlarıyla bir göl resmi yapılmıştı; şiirler vardı:

“Uzun bir yolculuğa çıkıyorum,

Uzun bir zaman Moskova’dan ayrılıyorum.

Uzun bir zaman için sevgilime veda ediyorum.

Posta arabasıyla Kırım’a gidiyorum…”

İlk denememde, ilk ciddi sınavımda başarılı olmamış, deyim yerindeyse çuvallamıştım. Hiç kimsenin yüzüne bile bakmadığı bir albümü almıştım. Sonra garip bir avuntu içimi yaladı:

“Önemi yok…” diye düşündüm. “Kumarda ilk kâğıt hep kaybedilir; bu benim için iyi bir adım sayılır”.

Neşem pek yerindeydi.

Birdenbire yanımda lâcivert paltolu, gösterişli, iyi giyinmiş bir bayın:

– Ah, geç kaldım; sizde mi kaldı? Siz mi aldınız, dediğini duydum. O, geç kalmıştı.

– Geciktim! Ah, ne yazık! Kaça aldınız?

– İki ruble beş kapiğe…

– Ah, ne yazık, ne yazık! Baksanıza, onu bana bırakmaz mısınız? İçim titreyerek:

– Dışarı çıkalım, diye fısıldadım.

Merdivene çıktık.

Sırtımın uyuştuğunu hissederek:

– Onu size on rubleye bırakırım, dedim.

– On ruble mi? Aman efendim, ne diyorsunuz!

– Eh, siz bilirsiniz.

Gözlerini şaşkınlıkla açmış bana bakıyordu; iyi giyinmiştim. Bir Yahudi veya vurguncuya benzer bir kılığım da yoktu.

– Biraz uygun bir para isteyiniz bayım, bu kötü bir albüm, kimin işine yarayacak bu? Yalnız kutusu ama o da metelik etmez. Kimseye de satamazsınız!

– Siz alıyorsunuz ya?

– Öyle ama benim durumum başka, ancak dün öğrendim. Bunu satın alabilecek yeryüzünde benden başka kimse yoktur!Lütfen uygun bir para isteyiniz, ne yapıyorsunuz!

– Yirmi beş ruble istemeliydim ki bir şeye benzesin; ama öyle yapsaydım, sizin yanaşmamanız, benim de sizi kaçırma olasılığım vardı. Ben de işi sağlama bağlamak için on ruble istedim. Bir kapik bile inmem.

Döndüm, yürüdüm. Avluda arkamdan yetişerek:

– Haydi, dört ruble vereyim, dedi. Peki beş olsun.

Sesimi çıkarmadan yürüyordum.

– Peki, alın, alın, diyerek on rublelik bir banknot çıkardı, ben de kendilerine albümü verdim.

– Bu gerçekten inanılmaz bir şey bayım!.. İki ruble nerede, on ruble nerede, ha?

– Neden Öyle diyorsunuz ki? Bu işin kuralı böyle…

– Ne kanunundan söz ediyordunuz siz -kızmaya başlamıştı!..

– Arz ve talep meselesi, nerede istek varsa orada pazar var demektir; Eğer siz olmasaydınız, kırk kapiğe bile satamazdım.

Gerçi kahkaha atmıyordum, ciddi konuşuyordum ama içimden kahkahalarla gülüyordum. Sevinçten değil de kim bilir neden gülüyordum, boğulur gibi oluyordum.

Kendimi tutamayarak, dostça, hem de o anda ona karşı içten gelen bir sevgi ile:

– Beni dinleyin, diye mırıldandım. Beni dinleyin, ölü James Rotschild, Parisli, hani yedi yüz milyon frank bırakmıştı ya -karşımdaki başını salladı. İşte o, daha gençliğinde başkalarından birkaç saat önce Berry dukasının öldürüldüğünü haber alarak bu haberi gereken kimselere elden geldiği kadar çabuk bildirmekle, hem sade bu marifeti yüzünden bir anda birkaç milyon kazanmış. Anlatabiliyorum, değil mi bayım ?

Bir budalaya bağırır gibi öfkeli öfkeli:

– Siz de mi Rotschild'siniz yani, diye bağırdı.

Hızlı adımlarla çıkıp yola koyuldum. Bir çırpıda tam yedi ruble doksan beş kapik kazanmıştım! Bu adım anlamsız, çocukça bir şeydi. Kabul ediyorum ama yine de, yine de düşüncelerimle uyuşuyordu. Fakat duygularımı anlatmaya gerek yok. On rublelik banknot yeleğimin cebindeydi. İki parmağımı oraya sokup yokladım, ondan sonra da elimi çıkarmadan yoluma devam ettim. Sokakta yüz adım kadar yürüdükten sonra çıkarıp baktım, baktım, öpmek istedim. Bir evin kapısı önüne gürültüyle bir araba yaklaştı, uşak kapıyı açıp şatafatlı, genç, güzel, zengin, ipeklerle kadifelere bürünmüş, iki arşın uzunluğunda bir kuyruğu bulunan bir bayan, arabaya binmek üzere evden çıktı. Birdenbire güzel, küçük el çantası elinden fırlayarak yere düştü; bayan arabaya bindi. Uşak çantayı kaldırmak üzere yere eğildi ama ben daha çabuk davrandım, kaldırdım, şapkamla selam vererek bayana teslim ettim. Başımda silindir şapka vardı, oldukça iyi giyinmiş bir genç sayılırdım. Bayan, alçak gönüllü bir şekilde, hem en tatlı bir gülümsemeyle bana, "Çok teşekkürler bayım" dedi. Araba gürültüyle geçti gitti. Elimdeki on rubleyi öptüm.

III

Aklıma birdenbire liseden arkadaşım Yefim Zverov’u görmek geldi. Liseyi yarım bırakan Yefim Petersburg’da bir meslek yüksekokuluna kayıt yaptırmıştı. Aslında onunla fazla bir bağım ve dostluğum da yoktu. Benim için asıl önemli olan Kraft’ı bulmaktı. Onun adresini ve yaptığı işleri de Yefim biliyordu. Yefim , Kraft’ın en geç yarın döneceğini söylüyordu. O hâlde Peterburska’ya bir yolculuk gerekiyordu.

Zverov’u misafir olarak yaşadığı teyzesinin evinin avlusunda buldum. Daha yeni yemekten kalkmıştı, avluda ayağında takunyalarla dolaşıyordu; hemen bana Kraft’ın daha dün geldiğini, yine burada Petersburgska tarafındaki eski evinde oturduğunu, bana vereceği önemli haberleri olduğunu, beni bir an önce görmek istediğini söylemiş.

Yefim:

– Yine bir yere gidecekmiş, diye eklemeyi de unutmadı.

Durum benim için oldukça önemliydi. Yefim’e beni bir an önce Kraft’a götürmesini söyledim. Ama Zverov, onu bir saat önce Dergaçov’a giderken gördüğünü söyledi.

– Haydi gel, Dergaçov’a gidelim, neden gitmek istemiyorsun; yoksa korkuyor musun?

Gerçekten de Kraft, Dergaçov’un evinde geç saatlere kadar oturabilirdi, böyle olunca onu nerede bekleyecektim? Dergaçov’a gitmekten korkmuyordum ama Yefim beni oraya üç defa götürmek istediği hâlde bir türlü gitmek istemiyordum. Yefim de bu, “Korkuyor musun?” sözünü benim hesabıma kötü kötü gülümseyerek söylüyordu. Önceden şunu da söyleyeyim ki bu işten korkmuyordum. Korktuğum şey büsbütün başka idi. Ama bu sefer gitmeye karar verdim; Dergaçov’un evi de iki üç adım ötedeydi. Yolda Yefim’e hâlâ Amerika’ya kaçmak niyetinde olup olmadığını sordum.

Hafifçe gülerek:

– Belki daha beklerim, diye cevap verdi.

Onu pek sevmiyordum, hatta hiç sevmiyordum. Saçları keten gibi beyazdı, yusyuvarlak, çok beyaz, yakışık almayacak kadar beyaz, çocukça beyaz bir yüzü vardı. Boyca benden uzundu ama on yedi yaşından fazla göstermiyordu. Onunla konuşacak bir şeyimiz yoktu.

Etraflıca anlamak için:

– Eee, nasıl?.. Orası her zaman kalabalık oluyor mu, diye sordum.

Yefim:

– Neden hâlâ korkuyorsun, diyerek yine güldü.

İyice içerlemiştim:

– Defol oradan sen de, diye bağırdım.

– Hiç de kalabalık olmuyor. Yalnız bildikler geliyor, hepsi de bizden, hiç üzülme!

– Bildikmiş yahut bildik değilmiş bana ne! Mesela işte ben sizden miyim? Neden benden emin olsunlar?

– Ben seni götürüyorum ya, bu yeter. Hatta senin için bazı şeyler duymuşlar bile. Kraft da seni tanıtabilir.

– Bana bak, orada Vasin de bulunacak mı?

– Bilmem…

– Eğer oradaysa içeri girer girmez dirseğinle dürterek Vasin’i göster; hem de içeri girer girmez göster, anladın mı?

Vasin’e dair birçok şey duymuştum, çoktan beri de kendisini görmeyi merak ediyordum.

Dergaçov, bir tüccar karısının ahşap evinin avlusunda bulunan ayrı küçük bir evde oturuyordu. Ama bütün evi başlı başına tutuyordu. Bütün ev, tertemiz üç odadan ibaretti. Dört tane pencerenin hepsinin storları

indirilmişti. Dergaçov teknisyendi. Petersburg'da iş tutuyordu; taşrada bir yere de özel kârlı bir iş bulduğunu, oraya gitmeye hazırlandığını birinden duymuştum.

Küçük hole girer girmez bazı sesler duyduk, galiba ateşli bir tartışma vardı. Birisi de: "Quae medicamenta non sanat ferrum senat, quae ferrum non sanat - ignis sanat -"İlaç iyi etmezse bıçak kullan, eğer bıçak iyi etmezse ateş kullan!"- diye bağırıyordu.

Ne yalan söyleyeyim, huzursuzdum. Bu da kalabalıklara alışkın olmadığımdan kaynaklanıyordu. Lisedeyken bütün arkadaşlarla senli benliydim ama hemen hiçbirisiyle arkadaş değildim, kendime bir köşe yapmıştım, o köşede de yaşıyordum.

Ama beni utandıran bu değildi. Kimse hakkında kesin bir hüküm vermemek için ne olur olmaz diye tartışmalara karışmamaya, yalnız en gerekli şeyleri söylemeye kendi kendime söz vermiştim, en önemlisi de tartışmama kararı almamdı.

Odada, hatta pek küçük olan bu odada yedi kişi, bayanlar da sayılırsa on kişi kadar vardı. Dergaçov yirmi beş yaşındaydı, evliydi. Baldızı, bir de karısının akrabası bir kadın vardı. Onlar da Dergaçov'un evinde oturuyorlardı. Oda, şöyle böyle döşenmişti ama yeteri kadar eşya vardı, hem temizdi de. Duvarda taş basması, en ucuzundan bir resim asılıydı, köşedeyse sırma örtüsüz bir kutsal ikon vardı, önünde de bir kandil yanıyordu. Dergaçov yanıma yaklaştı, elimi sıkarak oturmamı rica etti.

– Oturun, burada yabancı yok. Oldukça güzel, pek sade giyinmiş genç bir kadın da hemen:

– Buyurun, lütfen oturun, diyerek başıyla bana hafifçe selam vererek hemen odadan çıktı.

Bu Dergaçov'un karısıydı, görünüşe bakılırsa biz gelmeden önce onunla tartışıyordu, şimdi çocuğu emzirmeye gitmişti. Ama odada iki bayan daha vardı. Birisi çok kısa boylu, yirmi yaşlarındaydı, sırtında siyah bir entari vardı, keskin bakışlıydı. Oturmuş dikkatli dikkatli dinliyor ama konuşmaya katılmıyor.

Erkeklere gelince; hepsi ayaktaydılar, benden başka yalnız Kraft ile Vasin oturuyordu. Onları içeri girer girmez Yefim bana göstermişti, çünkü Kraft'ı da hayatımda ilk defa burada görüyordum. Yerimden kalkıp yanına gittim, kendimi ona tanıttım. Kraft'ın yüzünü ömrüm boyunca unutamayacağım: Ayrı bir güzelliği yoktu ama fazla yumuşaktı, kibardı. Gerçi her şeyinde kendi değerini bilen bir durum göze çarpıyordu. Yirmi altı yaşlarında vardı, oldukça kuru yapılı, ortadan biraz uzunca boylu, sarı saçlıydı, ciddi bir yüze sahipti ama yüz çizgileri yumuşaktı. Oldukça da sakindi. Bana sorsanız benim belki de pek bayağı olan yüzümü, onun o kadar çekici görünen yüzüyle değişmezdim. Yüzünde öyle bir şey vardı ki benim yüzümde böyle bir şey olmasını istemezdim. Şöyle ahlak bakımından pek sakin, gizemlerle dolu; kendisinin bile anlayamadığı bir gurur vardı. Ama o zaman herhâlde harfi harfine böyle bir hüküm yürütemezdim, şimdi o zaman böyle bir hüküm verdiğimi sanıyorum, yani o olay olduktan sonra…

Kraft:

– Gelişinize çok sevindim, dedi. Bende mektubunuz var. Şimdi burada, biraz oturur sonra bize gideriz.

Dergaçov orta boylu, geniş omuzlu, kuvvetli, uzun sakallı esmer bir adamdı. Bakışlarında anlayış, her hareketinde de ölçü, bir çeşit sonsuz dikkatlilik vardı. Daha çok susuyordu ama konuşmayı da galiba o yönlendiriyordu. Vasin'in yüzü beni pek şaşırtmadı, duyduğuma göre oldukça akıllıydı. Sarı saçlı, büyük açık mavi gözlü idi, yüzü çok açıktı ama aynı zamanda on çok sert bir hava veriyordu. İnsanlarla ilişkiye girmekten uzak kaldığı anlaşılıyordu ama bakışı çok zeki idi. Dergaçov'un bakışından daha zeki, daha derindi, odada bulunanların hepsinden zekiydi. Ama belki de şimdi bunları gözlerimde büyütüyorumdur. Geri kalan bütün öteki gençlerden yalnız iki kişinin yüzünü hatırlıyorum. Biri uzun boylu, esmer yüzlü, favorili bir adamdı, çok konuşuyordu. Yirmi yedi yaşlarında vardı, öğretmen yahut ona benzer bir şeydi. Ötekiyse ben yaşta bir gençti, arkasında Rus biçimi bir elbise, yüzünde buruşukluklar vardı, sessiz sessiz oturuyordu. O da dinleyenlerdendi. Sonradan köylü olduğunu anladım.

Galiba eski bir iddiayı yenileyen, herkesten çok da hırslanan favorili öğretmen:

– Hayır, bunu böyle ortaya koymamalı, diye söze başladı. Matematik delililer için bir diyeceğim yok, ama bu ‘ülkü’ye böyle deliller olmadan da inanmaya hazırım…

Dergaçov, onun sözünü keserek:

– Biraz dur, Tihomirov, dedi. Yeni gelenler anlamıyorlar.

Sonra birdenbire yalnız bana döndü, açık yüreklilikle söylüyorum ki bir acemiyi sınamak yahut konuşmak zorunda bırakmak gibi bir niyetle böyle hareket etmişse bu çok ustaca bir yöntemdi; ben de bunu sezerek hazırlandım:

– Bu biliyor musunuz, işte öteden beri hem kişiliği, hem de inanışlarının sağlamlığı bakımından hepimizin oldukça iyi tanıdığımız Bay Kraft, pek basit bir gerçeğin sonucu olarak hiç de basit olmayan, bizi şaşırtan bir sonuca varmış. Onun düşüncesine göre Rus milleti, insanlığın alın yazısında başlı başına bir rolü olmayan, daha soylu bir milletin elinde malzeme işlevi görmesi takdir edilmiş ikinci derecede…

Birisi:

– Üçüncü derecede, diye bağırdı.

– … İkinci derecede bir milletmiş. Belki de bu haklı sonuç üzerine Bay Kraft, her Rus’un bundan sonraki bütün çalışması, bu ‘ülkü’nün etkisi altında kısır kalması gerektiği düşüncesine varmış, yani herkesin hevesi kırılacak ve…

Tihomirov, sabırsızlıkla:

– İzin ver Dergaçov, bu konuyu böyle ortaya koymak olmaz, diye söze karıştı. Dergaçov, itiraz etmeden sözü ona bıraktı. Kraft, ciddî incelemelerde bulunduğuna, fizyoloji esaslarına dayanarak sonuçlar çıkardığına göre, ki bunları yüzde yüz doğru olarak kabul ediyor, belki de bu ‘ülkü’sünün uğruna iki yılını gözünü kırpmadan harcamıştır. Bunun için, yani Kraft’ın ciddi kaygılarını göz önünde tutarak, bu durumda bu konu bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Bütün bunlardan Kraft’ın anlamasına imkân

olmayan bir konu ortaya çıkıyor, işte asıl bununla, yani Kraft'ın anlamamasıyla ilgilenmek gerek. Çünkü bu bir olgudur. Şimdi bu fenomen tek bir vaka olarak mı kliniğe aittir, yoksa normal olarak başkalarında da tekrar edebilecek bir özellik midir? Bu da işin genelliği bakımından merak edilecek bir meseledir. Kraft'ın Rusya hakkındaki iddiasına inanırım, hatta buna memnun bile oldum diyebilirim. Herkes bu 'ülkü'yü benimsemiş olsaydı, elimizin bağlarını çözer, birçoklarını da vatanseverlik gibi bir saçma inancın etkisinden kurtarmış olurdu…

Kraft bir çeşit durgunlukla:

– Ben vatanseverlikten söz etmiyorum, dedi.

Bütün bu tartışmalardan galiba hoşlanmıyordu.

O ana kadar hiç ses çıkarmadan duran Vasin:

– Vatanseverlik olsun olmasın, bunu şimdilik bir yana bırakalım, dedi.

Öğretmen:

– Ama Kraft'ın vardığı bu sonuç, bütün insanlığın işlerine karşı olan eğilimi ne ile zayıflatabilirdi, diye bağırıyordu. Yalnız o bağırıyordu, ötekiler yavaş sesle konuşuyorlardı. Varsın, Rusya ikinci derece bir memleket olmak zorunda kalsın; ama yalnız bir tek Rusya için de çalışmayabilirsiniz. Bundan başka da Kraft madem ki Rusya'ya olan inancını yitirmiştir, bir vatansever olabilir mi?

Gene o ses duyuldu:

– Hem de bir Alman.

Kraft:

– Ben Rus'um, dedi. Dergaçov, sözü kesene:

– Bunun doğrudan meseleyle bir ilgisi yok, dedi.

Tihomirov, hiç aldırış etmeden sözüne devam etti:

– ‘Ülkü’nüzün dar çerçevesinden çıkın. Mademki Rusya soylu milletler için sadece bir malzemedir, neden yine böyle bir malzeme olarak işe yaramasın? Bu henüz kabul edilebilir bir roldür. Yasanın genişlediğini göz önünde tutarak neden bu ‘ülkü’ ile kendimizi avutmayalım? İnsanlık yenileşme devrinin arifesindedir, bu yenileşme başlamıştır bile. Gelecekteki görevleri yalnız körler inkâr eder. Mademki Rusya’ya inancınızı yitirdiniz, onu bir yana bırakın da henüz bilinmeyen ama ırkları göz önünde tutmadan bütün insanlıktan meydana gelecek bir milletin geleceği için çalışın. Bu böyle olmasa bile eninde sonunda Rusya gene bir gün ölecekti. Milletler, hatta en yetenekli olanları bile, yalnız bin beş yüz, bilemediniz iki bin yıl yaşarlar. İki bin yahut iki yüz yıl olmuş hepsi bir değil mi? Romalılar canlı bir millet olarak bin beş yüz yıl bile yaşayamadılar, onlar da bir malzemeye döndüler. Onlar, artık çoktan beri ortada yoktur ama arkalarında bir ‘ülkü’ bıraktılar, bu da insanlığın gelecekteki kaderine bir unsur olarak girdi. Bir insan için ne zaman olursa olsun yapılacak bir iş bulunmayacağını aklıma bile getiremem! İnsanlık için yapılması gereken her şeyi yapın, ötesi için üzülmeyin. Çevrenize bakacak olursanız, yapılacak işler o kadar çoktur ki buna bir ömür yetişmez.

Kapının arkasından Bayan Dergaçova:

– Doğanın kanunlarına uyarak gerçekten ayrılmadan yaşamalı, dedi.

Kapı biraz aralıktı, Bayan Dergaçova’nın eliyle göğsünü örtüp çocuğuna meme vererek orada durduğu, büyük bir ilgiyle konuşulanları dinlediği görülüyordu.

Kraft, hafifçe gülümseyerek dinliyordu. En sonunda yorgun bir tavırla ama gene de büyük bir içlilikle:

– Aklınızla kalbinizin bağlı olduğu bir ana fikrin etkisi altında bulunurken, bu düşüncenin dışında kalan başka bir şeyle nasıl yaşamak mümkün olabileceğini bir türlü anlamıyorum.

– Ama size, mantığa, matematiğe dayanarak çıkardığınız sonuç yanlıştır derlerse, bütün fikir yanlış demektir. İkinci derecede bir memleket olarak kalmak Rusya’nın kaderidir diye kendinizi, herkese yararı dokunacak bir çalışmanın dışında bırakmaya hakkınız yoktur. Size dar bir vatanseverlik

‘ülkü’sünün çerçevesi, dar bir ufuk yerine önünüzde engin bir ufuk açıldığını gösterirlerse…

Kraft yavaşça elini silkerek:

– Eee, dedi. Bu işte vatanseverliğin yeri olmadığını size söylemiştim galiba!

Vasin birdenbire söze karışarak:

– Anladığım kadarı ile bazı şeyler hâlâ kafa karıştırıyor, dedi. Yanlışlık şu: Kraft’ın vardığı sonuç sadece mantıklı değil, aynı zamanda duygusal da. Herkesin huyu bir değildir. Mantığa dayanan bir sonuç , bazen hiç beklenmedik anda duygusal bir yapıya bürünebilir ve insanların bütün benliğine bütünüyle hakim olabilir. Bu durumu baştan savmak dünyanın en zor işidir. Böyle insanları iyileştirmek için aynı derecede ve etkide bir duyguya baş vurmak gerekir Böyle bir şeyi yapabilmek hep zordur, çoğu zaman da imkânsızdır.

Tartışma heveslisi:

– Yanlış, diye bağırdı. Mantığa dayanan bir sonuç, saçma inançları kendiliğinden çürütür. Akıllıca bir düşünce de aynı duyguları doğurur. Düşünce duygudan doğar, sonra insanda yerleşerek yeni bir duyguyu ortaya çıkarır.

Vasin, tartışmaya devam etmek istemiyormuş gibi:

– İnsanlar türlü türlüdür; kimi duyguları kolaylıkla, kimi de zorlukla hazmeder, diye cevap verdi. Ama ben bu düşüncesine hayran olmuştum.

Birdenbire ona döndüm, sıkılganlıktan kurtularak konuşmaya başladım:

– Çok doğru, o kadar güzel bir şeye değindiniz ki , dedim. Evet, bir duyguyu başka bir duyguyla değiştirmek, yerine başkalarını koymak gerekir. Dört yıl önce Moskova’da bir general tanımıştım. Gerçi onu çok tanımıyordum ama biraz çaba harcasa kendini çok saygın bir hale getirebilirdi. Hem bundan başka bu olay da pek akıllıca bir şey

sayılmayabilir ama… Her neyse, generalin çocuğu, daha doğrusu iki kız çocuğu birbiri ardından kuşpalazından ölmüştü… Bu ölüm onun üzerinde korkunç bir etki bırakmıştı, hep kederleniyor, kederleniyordu. Öyle ki insanın içi sızlamadan yüzüne bakmak imkânsızdı, en sonunda aradan hemen hemen altı ay bile geçmeden öldü gitti. Ölümüne bu iki kız çocuğunu kaybetmesinin sebep olduğu da bir gerçektir. Öyleyse bu general yeniden nasıl canlandırabilirdi? Cevap: Aynı kuvvette bir duygu ile! Yani ölen iki çocuğunu mezardan çıkarıp vermek gerekti. Yani bunun gibi bir şey. Böylece öldü. Hâlbuki ona hayatın geçici bir şey olduğu söylenir, her yıl kuşpalazından ölen çocuklar için takvimden istatistikler gösterilebilirdi… O, emekli bir generaldi.

Nefesim kesilerek durdum. Birisi:

– Bunun onunla ilgisi yok dedi.

Vasin bana:

– Gösterdiğiniz örnek, bu olayla aynı cinsten olmamakla beraber yine de ona benziyor, meseleyi de aydınlatıyor, dedi.

IV

Burada öncelikle şunu söylemek istiyorum;Vasin’in ‘ülkü’ duygusuna dair gösterdiği dillere hayran kalmıştım. Aynı zamanda utanmıştım da. Dergeçovlara gelmek beni ürkütüyordu. Ama bu Yefim Zverov’un beni alaya aldığı sebepten doğmuyordu. Henüz Moskova’da iken onların ününü duymuş, korku denen şeyi oldukça yakından tanımaya başlamıştım. Biliyordum ki onlar diyalektikçi idiler, benim “ülkümü” de tuz buz edebilirlerdi. ‘Ülkü’me dair ağzımdan bir şey kaçırmayacağımdan, onlara hiçbir şey söylemeyeceğimden emindim ama onlar ‘ülkü’me dair bir şey hissettirmediğim hâlde kendiliklerinden bir şey söyleyerek beni ‘ülkü’mden soğutabilirlerdi. ‘Ülkü’mde henüz cevaplandıramadığım sorular vardı ama onları benden başka hiç kimsenin bulmasını istemiyordum. Son yıllarda “ülküm” e aykırı bir şeyle karşılaşmaktan korktuğum için kitap bile okumuyordum, çünkü böyle bir şey bütün varlığımı sarsabilirdi. Hâlbuki işte Vasin bir çırpıda meseleyi çözerek beni tam anlamıyla avutuyordu.

Sahiden neden korkmuştum, hem onlar herhangi bir diyalektikle bana ne yapabilirlerdi? Vasin'in 'ülkü' duygusu hakkında söylediği şeyleri belki oradakilerin arasında yalnız ben anlamıştım! Güzel bir 'ülkü'yü sadece yalanlamak yetmez, onu aynı derecede güzel bir duygu ile değiştirmek gerekir. Yoksa ben duygularımdan ayrılmak istemeyerek, onların yalanlamasına fırsat tanımadan kendi kalbimde yalanlarım. Onlar da varsın istediklerini söylesinler. Bu duygunun yerine onlar bana ne verebilirlerdi? Bunun için daha cesur olabilirdim, daha erkekçe hareket etmeliydim. Vasin'e karşı hayranlık duyunca utandım, kendimi hiç değeri olmayan bir çocuk noktasına getirmiştim.

Burada utandırıcı başka bir şey daha oldu. Orada beni soğukluğu bırakıp konuşmak zorunda bırakan şey, yalnız zekâmı göstererek övünmek isteği gibi iğrenç bir duygu değildi, bu aynı zamanda birisine "yaltaklanmak" isteğiydi. Beni iyi bir insan sanarak kucaklarını açmalarını bekliyordum. Bu ve bunun gibi şeyler benim için çok büyük bir utançtı. Böyle bir şeyin bende bulunduğunu zaten çoktan beri duyuyordum. Bu da bunca yıl tek başıma yaşadığım yalnızlık köşemde başlamıştı. Ama bunun için yine de pişmanlık duymuyordum. İnsanların arasında, elden geldiği kadar somurtkan durmam gerektiğini biliyordum. Bazen 'ülkü'mü bir başkasına açtığım takdirde bende hiçbir şey kalmayacağını, böyle olunca da başkalarından hiç farkım olmayacağını düşündüğüm zaman kalbim hopluyordu. Böyle olunca belki 'ülkü'mden de vazgeçerdim. İşte bunun için onu dikkatle koruyor, boşboğazlık ederim diye ödüm kopuyordu. Ama işte Dergaçov'un evinde, hemen hemen daha ilk karşılaşmada kendimi tutamamıştım. Gerçi ağzımdan bir şey kaçırmış değildim ama gerekli gereksiz gevezelik ederek, en sonunda neredeyse yerin dibine girerek hatalar yapmak üzereydim. Kötü bir hatıra! Hayır, insanlarla bir arada yaşamama imkân yok. Şu anda bile böyle düşünüyorum. Kırk yıl sonra yine böyle olacak. Benim "ülküm" yalnızlık köşeme çekilmektir.

V

Vasin beni takdir eder etmez birdenbire büyük bir konuşma isteği duydum.

Vasin’e:

– Benim düşünceme göre, bir görüşü olan her insanın bir duygu beslemeye hakkı vardır… o hâlde böyle bir görüş için kimse o insanı kınamamalıdır, dedim.

Bunları cesaretle söylemiştim ama sanki söyleyen ben değilim, ağzımda da sanki başkasının dili kımıldıyordu.

Dergaçov’un sözünü kesen, Kraft’a da Alman diye bağıran aynı ses, sözlerimi alayla aralayarak heceleri uzata uzata hemen seslendi:

– Acaba?

Onu bir hiç sayarak, sanki bana bağıran o imiş gibi, öğretmene döndüm.

Artık uçuruma yuvarlandığımı bile bile, hem de titreye titreye:

– Benim görüşüm şu ki, kimseyi kınamaya hakkım yoktur, dedim.

Gene hiçliğin sesi duyuldu:

– Niçin bu kadar gizli?

Gözlerimi öğretmenin gözlerinin içine dikerek:

– Herkesin kendine göre bir ‘ülkü’sü vardır, dedim. Öğretmense susuyor, gülümseyerek beni gözden geçiriyordu.

Sonra:

– Sizin de mi, diye bağırdı.

– Anlatması uzun sürer… Ama “ülküm” biraz da rahat bırakılmamdır. Cebimde iki rublem varken, yalnız kalarak hiç kimseye bağlı olmamak, hiçbir şey de yapmamak isterim. Hatta Bay Kraft’ı uğruna çalışmaya davet ettiğiniz insanlığın o yüce geleceği için bile… En önde kişi özgürlüğü, yani benim özgürlüğüm gelir, ondan ötesini bilmek bile istemem.

Bütün hata, kızmış olmamdaydı.

– Yani, tok bir ineğin rahatlığını anlatmak istiyorsunuz galiba?

– Varsın öyle olsun, inekler insanları aşağılayamaz. Kimseye bir borcum yok, beni soymamaları, dövmemeleri, öldürmemeleri için de topluma vergi olarak birtakım paralar veriyorum, bundan fazlasını da benden hiç kimse isteyemez. Ben, kişi olarak belki de başka ‘ülkü’lere bağlıyım, insanlığa hizmet etmek istersem belki de ederim, hem de belki bütün, o bol bol nutuk atan din adamlarından on kere fazla hizmet ederim; ancak hiç kimsenin bunu benden istemeye hakkı olmamalı, hiç kimse Bay Kraft’ı zorladıkları gibi beni buna zorlamamalı; hatta parmağımı bile kımıldatmasam yine tam anlamı ile özgür olmalıyım. İnsanlığa karşı sevgi duyuyorum diye herkesin boynuna sarılmak, yufka yüreklilik, edip göz yaşları dökmek gösterişten başka bir şey değildir. Hem de niçin yakınımı yahut sizin sözünü ettiğiniz o geleceğin insanlığını sevmek zorunda kalayım? Geleceğin o insanlığı ki, kendisini hiç görmeyeceğim; o da beni hiç tanımayacak, o insanlık ki sırası gelince hiçbir iz, hiçbir hatıra bırakmadan geçip gidecek, o zaman sırası gelince toprak da bir buz parçasına çevrilerek kendisi gibi sayısı belirsiz buz parçalarıyla birlikte hava boşluğunda uçacak, kısacası bundan daha anlamsız bir şey düşünemiyorum. İşte sizin teoriniz! Madem ki her şey bir dakika kadar kısa bir zaman sürüyor, neden ben mutlaka soylu olmalıyım?

Birisi, “Hoppala!” diye bağırdı.

Bütün bunları sinirli sinirli, hem de kızgınlıkla birdenbire bütün ipleri kopararak söyleyivermiştim. Çukura yuvarlandığımı anlıyordum ama itirazlardan korkarak acele ediyordum. Saçma sapan, bağlantısız konuştuğumu, on düşünceden ancak birini anlatabildiğimi de çok iyi anlıyordum ama; onları kandırmaya, yenmeye acele ediyordum. Bu benim, için öyle önemliydi ki! Buna tam üç yıldan beri hazırlanmıştım! Ama işin hoş tarafı şu ki hepsi, birdenbire sustular, hiçbir şey söylemeden sadece dinlemeye başladılar. Bense hep öğretmene yönelmiş bir hâlde konuşuyordum:

– Evet, efendim. Çok akıllı bir adam: “Neden mutlaka soylu olmak gereklidir?” sorusuna cevap vermekten daha zor bir şey yoktur, demiş. Biliyor musunuz, dünyada üç tip alçak vardır: Aptal alçaklar, yani

alçaklıklarının en yüksek soyluluk olduğuna inanmış alçaklar, utanma duyan alçaklar, yani kendi alçaklıklarından utanan ama mutlaka niyet edince yine başladıkları alçaklığı tamamlayan alçakları, en son bayağı alçaklar, su katılmamış alçaklar. İzin verin, Lambert adında bir arkadaşım vardı, daha henüz on altı yaşındayken, yoksulların çocukları açlıktan ölürken köpekleri ekmekle, etle beslemekten büyük bir zevk duyacağını, yoksulların yakacak bir şeyleri olmadığı zaman da bir ardiye dolusu odun satın alıp kırda yığarak yakacağını, yoksullara bir odun parçası bile vermeyeceğini söylemişti. İşte onun duyguları! Şimdi söyleyin: “Neden o mutlaka soylu olmalı?” diye sorduğu zaman bu su katılmamış alçağa ne cevap verebilirdim? Hele çok değiştirdiğiniz bu zamanda… Çünkü hiçbir devir şimdikinden kötü olmamıştır. Bizim toplumda hiçbir şey açıkça anlaşılmıyor, baylar. Siz, Tanrı’yı inkâr ediyorsunuz, kahramanlığı inkâr ediyorsunuz, değil mi? Öyleyse başka türlü hareket etmek bence daha kârlıyken hangi kör, sağır, duygusuz kuvvet beni şu veya bu şekilde hareket etmek zorunda bırakabilir? Diyorsunuz ki: “İnsanlığa karşı akıllıca davranmak da senin için bir çıkardır”; Ya ben sizin o akıllıca dediğiniz şeyleri konuşmanızı, bilmem nelerini akıllıca bulmuyorsam? Hem mademki dünyaya yalnız bir defa geliyorum, onlardan, insanlığın geleceğinden bana ne? İzin verin de kendi çıkarımı kendim bileyim, bunun böyle olması daha zevklidir. Mademki yasanıza göre özverime karşılık bana ne aşk, ne gelecek dünyadaki hayatım verilecek, ne de kahramanlığım bir kahramanlık olarak kabul edilecek, öyleyse bu insanlığınızın bin yıl sonraki geleceğinden bana ne? Hayır, mademki bu böyledir, ben de en kaba bir tarzda sadece kendim için yaşayacağım, benden başka da hepsinin canı cehenneme!

– Çok güzel bir dilek!

– Ama, sizinle beraber gitsek daha iyi olur.

– Bu daha iyi!

Ötekilerin hepsi susmaya devam ediyor, beni gözden geçiriyorlardı; ama yavaş yavaş odanın her yanından gülüşmeler duyulmaya başladı, bu gülüşmeler henüz yavaştı ama hepsi gözümün içine bakarak gülüyorlardı. Yalnız Vasin ile Kraft gülmüyorlardı. Siyah favorili bay da gülmüyordu. Aynı zamanda da gözlerini gözlerimden ayırmadan dinliyordu.

Bütün vücudumla titreyerek:

– Baylar, dedim. Ne olursa olsun ‘ülkü’mü size söylemem ama tersine, gene sizin görüşünüze göre sorayım, kendi görüşüme göre sorduğumu sanmayın, çünkü ben hepiniz bir araya gelseniz yine sizden bin kat fazla insanlığı severim! Söyleyin, peşinizden gelmem için beni ne ile kendinize çekebilirsiniz? Söyleyin, sizinkinin daha iyi olacağına nasıl inanayım? Sizin o koğuşlarınızda kişiliğimin isyanını ne yapacaksınız? Sizinle karşılaşmayı çoktan istiyordum, baylar! Koğuşlarınız, beraber oturduğunuz evler, strict necese saire, -zaruri ihtiyaçlar- ateizm, çocuksuz ortak karılarınız olacak, işte gayeniz bu, bilmez miyim? Bütün bunlar için zekânızın bana kazandıracağı o küçük ortalama çıkar için bir parça yiyecek, ısınacak şey için bütün kişiliğimi alacaksınız! İzin verin; ötede karımı alıp götürecekler, düşmanımın kafasını ezmemem için kişiliğimi yola getirebilir misiniz? Diyeceksiniz ki o zaman kendin de akıllanmış olursun; Ama kadın, eğer kendisine karşı az çok saygısı varsa, böyle bir koca için ne der? Bu doğal bir şey değil yahu, utanın!

Sebebini bilmediğim bir çeşit kin dolu sevinçle:

– Kadın konusunda ustaymışsınız doğrusu, dediği duyuldu.

Bir an geldi ki üzerine atılıp yumruklamayı düşündüm. Bu orta boylu, saçları kızıla çalan, çilli yüzlü birisiydi… Domuz herif cehennemin dibine gitsin.

İlk defa ona dönerek:

– Hiç üzülmeyin kadınlarla henüz hiçbir alışverişim olmamıştır, diye kesip attım.

– Zorunlu ihtiyaçlar.

– Burada kadınlar bulunduğu için onların önünde daha nazik bir tarzda söylenebilecek oldukça değerli bir bilgi!

Bu sırada hepsi birden bir kitle hhâlinde kımıldadılar; şapkalarını almaya başladılar, gitmeye hazırlanıyorlardı ama benim yüzümden değildi

bu, gitme saatleri gelmişti de ondan. Bana karşı gösterdikleri bu ilgisizlik yok mu yerin dibine geçirdi beni. Ben de ayağa kalktım.

Öğretmen birdenbire yüzünde en alçakça bir gülümsemeyle bana doğru geldi:

– İzin verirseniz soyadınızı sorayım, demin hep bana bakıyordunuz, dedi.

– Dolgorukiy.

– Prens Dolgorukiy mi?

– Hayır, sadece Dolgorukiy, eski kölelerden Makar Dolgorukiy’in oğlu, aynı zamanda da eski efendim Bay Versilov’un gayri meşru oğlu. Hiç üzülmeyin baylar, bunları danalar gibi böğürüp ağlayalım diye söylemiyorum.

Şiddetli, hem de en saygısız kahkaha gürleyişi birdenbire top gibi patladı, öyle ki kapının arkasında uyuyan çocuk uyanarak viyaklamaya başladı. Hırsımdan tir tir titriyordum. Hepsi Dergaçov’un elini sıkarak bana hiç aldırış etmeden çıkıp gidiyorlardı.

Kraft, beni dürterek:

– Gidelim, dedi.

Dergaçov’a yaklaşıp, bütün gücümle elini sıkarak gene var gücümle birkaç defa sarstım.

Dergaçov:

– Kudryumov sizi kırdığı için özür dilerim, dedi.

Kraft’ın arkasından gittim. Hiçbir şeyden utanmıyordum.

Artık o zamanki benle şimdiki ben arasında dağlar kadar fark var.

“Hiçbir şeyden utanmamaya” devam ederek, Kraft’ı ikinci derece bir insan saydığım için kendisinden biraz geride kalıp daha merdivende Vasin’e yaklaşarak, sanki bir şey olmamış gibi, en doğal bir tavırla sordum:

– Siz galiba babamı, yani Versilov’u tanıyorsunuz ?

Vasin hemen:

– Doğrusu kendisiyle tanışmıyorum, diye cevap verdi. Bunları söylerken de kibar kimselerin, kepaze olan insanlarla konuşurken takındıkları o insanın gücüne giden inceliğe hiç baş vurmadı. Ama kendisini biraz tanıyorum, bir zamanlar karşılaşmış, hatta konuşmasını dinlemiştim.

– Mademki dinlemişsiniz, öyleyse pek doğal olarak onu biliyorsunuz demektir. Çünkü siz, sizsiniz! Onun hakkında ne düşünüyorsunuz? Böyle acele sorduğum için özür dilerim ama bunu mutlaka bilmem gerekir. Daha doğrusu sizin düşünceniz benim için çok önemli.

– Doğrusu, bana çok şey soruyorsunuz. Bana göre kendi nefsinden birçok şeyler isteyebilecek, hem bunları yerine getirebilecek bir insandır, ancak hareketlerinde hiç kimseye hesap vermek istemez.

– Bu doğru, evet, pek gururlu bir adam! Ama bakalım temiz bir insan mı? Bana bakın, onun Katolik olması hakkında ne düşünüyorsunuz? Ha, gerçekten, bu yolda belki bir şey bilmiyorsunuz, bunu düşünemedim…

Böyle heyecanlanmasaydım, hiçbir zaman konuşmadığım, sadece adını duyduğum bir insanı elbette boşu boşuna soru yağmuruna tutmazdım. Vasin’in benim bu deliliğimin farkında olmamasına şaşıyordum.

Yine eski sakin haliyle:

– Buna dair de bir şeyler duymuştum ama ne dereceye kadar doğru olabileceğini bilmiyorum, dedi.

– Asla! Bu onun için uydurulan bir yalandır! Onun Tanrı’ya inanabileceğini sanıyor musunuz?

– Demin sizin de söylediğiniz gibi, pek gururlu bir insandır. Çok gururlu olan insanların çoğu, hele insanlardan az çok tiksinenler, Tanrı'ya inanmayı severler. Kuvvetli insanların çoğunun, galiba, önünde tapınacak bir kimse yahut bir şey arayıp bulmak gibi bir ihtiyaçları vardır. Kuvvetli bir insana bazen kendi kuvvetini taşımak çok zor gelir.

Ben yine:

– Beni dinleyin, herhâlde çok, çok doğru olmalı, diye bağırdım. Ancak şunu anlamak isterdim ki…

– Bunun sebebi apaçık: Bu gibiler, insanlara tapmamak için Tanrı'yı seçerler; bunun, kendi varlıklarından nasıl meydana geldiğinin farkında olmazlar. Tanrı'ya tapmaksa o kadar güce gitmez. Bu gibilerin arasından bütün kalpleriyle Tanrı'ya inananlar, daha doğrusu, bütün kalpleriyle inanmak isteyenler çıkıyor. Ama bu inanmak isteğini onlar iman olarak kabul ediyorlar. İçlerinden en sonunda sık sık hayal kırıklığına uğrayanlar oluyor. Benim düşünceme göre Bay Versilov'un kişiliğinde pek içten taraflar da var. Hem genellikle o bende kendisine karşı ilgi uyandırmıştır.

– Vasin, diye bağırdım. Beni sevindiriyorsunuz! Zekânıza şaşmıyorum, hayır, bu kadar yüksekte duran bir insan olduğunuz hâlde sanki hiçbir şey olmamış gibi benimle yan yana yürüyerek böyle sade, böyle nazik konuşmanıza şaşıyorum! Vasin gülümsedi:

– Beni çok fazla övüyorsunuz, orada olanlar da anlaması zor, elle tutulamayan şeylerden konuşmasını sevdiğiniz için olmuştur. Anlaşılan bundan önce uzun zaman susmuştunuz.

– Tam üç yıldan beri susuyordum, üç yıldan beri konuşmaya hazırlanıyordum… Beni bir budala olarak kabul edemezsiniz, çünkü çok zekisiniz. Gerçi bundan daha budalaca hareket etmek imkânsızdır ama beni belki de bir alçak sayabilirsiniz!

– Alçak mı?

– Evet, şüphesiz, Versilov'un gayri meşru oğlu olduğumu söyleyerek… Bir kölenin oğlu oluşumla övündüğüm için gizliden gizliye benden

tiksinmiyor musunuz?

– Kendinize çok işkence ediyorsunuz. Kötü bir şey söylediğinize inanıyorsanız, bunu bir daha tekrar etmemek yeter; önünüzde daha elli yıl ömrünüz var.

– Oh, zaten insanların arasında konuşmadan susup oturmam gerektiğini biliyorum. Bütün alçaklıklardan en kötüsü başkalarının boynuna sarılmaktır. Bunu demin onlara söylemiştim, bakın işte ben de şimdi sizin boynunuza sarılıyor, size yaltaklanıyorum. Ama arada bir fark var, var değil mi? Bu farkı anladınızsa, anlayabildinizse bu anı kendim için kutsal sayarım.

Vasin yine gülümseyerek:

– İstediğiniz zaman bana gelin, dedi. Şimdi çok işim var, çalışıyorum ama gelirseniz sevinirim.

– Demin orada yüzünüze bakarak, kişiliği çok çetin, duygularını başkalarıyla paylaşmayan bir insan olduğunuza inanmıştım.

– Bu, belki de çok doğrudur. Geçen yıl Luga'da kız kardeşiniz Lizaveta Makarovna ile tanışmıştım… Kraft durdu, galiba sizi bekliyor, başka sokağa sapacak.

Vasin'in elini sıktım, ben Vasin'le konuşurken hep önden giden Kraft'a koşarak yetiştim. Hiç konuşmadan evine kadar gittik. Onunla henüz ne bir şey konuşmak istiyor, ne de konuşabiliyordum. Kraft'ın kişiliğinin en belirgin özelliklerinden biri de inceldiği ve centilmenliğiydi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

I

Kraft daha önceleri memurdu. Görevinden arta kalan zamanlarda Andronikov'a belli bir ücret karşılığında hizmet ediyordu. Andronikov'a oldukça yakın olan bu adam çok ilgimi çekiyordu. Çünkü Andronikov'u oldukça merak ediyordum. Lise yıllarımda bu kadar yıl evinde kaldığım

Andronikov'un yeğeni, gözdesi Marya İvanovna'dan Kraft'a bana verilmek üzere bir emanet bırakıldığını öğrenmiştim. Kraft'ı bir aydan beri dört gözle beklememin en önemli sebebi buydu.

Kraft iki odalı küçük bir evde tek başına yaşıyordu. Şimdiki durumda daha yeni yolculuktan döndüğü için, hizmetçisi bile yoktu. Yol sandığı gerçi açıktı ama yerleştirilmemişti. Eşyalar şurada burada sandalyelerin üstünde duruyordu. Kanepenin önündeki masadaysa yol çekmecesi, bir tabanca, vesaire duruyordu. İçeri girdiğimiz zaman Kraft çok dalgındı, beni büsbütün unutmuş gibiydi; belki yolda gelirken kendisiyle konuşmadığımın farkında bile değildi. Odaya girer girmez bir şey aramaya başladı ama bir aralık aynaya bakınca durdu, sonra tam bir dakika yüzünü gözden geçirdi. Gerçi bu hareketi fark etmiştim ama o zaman kederliydim, hem de çok utanmıştım. Kafamı toplayacak hâlde değildim. Bir an geldi ki birdenbire kalkıp giderek bütün bu işleri yüzüstü bırakmayı düşündüm. Hem zaten bütün bu işler ne idi? Üzerime aldığım yapmacık bir dert değil miydi? Önümde daha çok enerji isteyen bu görev varken yalnız duygularıma kapıldığım için belki de değersiz şeylere pek çok enerji harcadığımı düşünerek ümitsizliğe düşüyordum. Hâlbuki Dergaçov'un evinde olan bitenleri göz önünde tutacak olursak ciddi bir iş yapabilecek yetenekte bir insan olmadığım meydandaydı. Birdenbire:

– Kraft, onlara gene gidecek misiniz, diye sordum. O, sanki sözlerimi anlayamıyormuş gibi, yavaş yavaş bana döndü. Bir sandalyeye oturdum.

Kraft, birdenbire:

– Onları bağışlayın dedi!

Bu bana, bir alay gibi geldi; ama yüzüne dikkatlice bakınca yüzünde öyle acayip, hatta şaşılacak bir saflık gördüm ki bu kadar ciddi bir tarzda onları "bağışlamamı" rica etmesine kendim bile şaştım. Sandalyeyi yanıma koyup oturdu.

– Onur denen bütün duyguları nefsinde toplayan bir adamdan başka bir şey olmadığımı belki kendim de biliyorum, diye söze başladım. Ama yine de özür dilemiyorum.

Kraft, hem yavaş, hem ciddî bir sesle:

– Zaten özür dileyeceğiniz kimse de yok, dedi. Sakin, sakin olduğu kadar yavaş konuşuyordu.

Varsın kendime karşı suçlu olayım. Kendime karşı suçlu olmayı severim… Kraft, yalan söylediğim için beni bağışlayın.

– Onlar, başkalarından ne daha budala, ne de daha akıllıdırlar; onlar da herkes gibi delidirler.

Elimde olmayan bir merakla ona dönerek:

– Gerçekten herkes deli mi, diye sordum.

– Şimdi iyi insanların hepsi delirmiştir. Orta tabakadan olanlarla hiçbir şeye eğilimi olmayanları safa sürüyorlar. Ama bununla ne diye konuşmalı.

Konuşurken havaya bakıyor gibiydi, bir şey söylemeye başlıyor, sonra sözünü bitirmeden yarım bırakıyordu. Ayrıca sesindeki hüzünlü ahenk insanı şaşırtıyordu.

– Vasin de onlarla beraber mi? Vasin'de alçakgönüllülük, Vasin'de ahlak "ülküsü" var, diye bağırdım.

– Zamanımızda ahlak "ülküsü" diye bir şey yok; birdenbire bir tane bile kalmayıverdi, hem de asıl önemli olan tarafı şu ki böyle bir şey sanki eskiden de yeryüzünde yokmuş gibi.

– Eskiden de mi yoktu? Gözle görünür bir yorgunlukla:

– İyisi mi bunu bırakalım, dedi.

Hüzünlü ciddiyeti bana dokundu! Bencilliğimden utanarak ben de onun ahengine uymaya başladım.

Birkaç dakika sustuktan sonra:

– Şimdiki zaman, diye söze başladı. Şimdiki zaman, orta insanın parlak zamanı, duygusuzluğun, terbiyesizliğe saygının, tembelliğin, iş kabiliyetsizliğinin, armut piş ağzıma düş deyince her şeyin önüne gelmesini istemek ihtiyacını duyan bir neslin devridir. Kimse bir şeyin üzerinde durup düşünmüyor; kendine bir 'ülkü' edinen de az bulunur.

– Bugün Rusya'yı ağaçsızlandırıyor, toprağı güçsüz bırakarak ülkeyi çöle çeviriyorlar. Ümitlerle dolu bir adam gelip bir ağaç dikse, herkes: "Yahu, sen o büyüyünceye kadar yaşayacak mısın?" diye güler. Öte yandan insanlık için gerçekten iyilik dileyen insanlar, bin yıl sonra acaba ne olacak, diye fikir yürütüyorlar, insana güç veren 'ülkü' büsbütün kaybolmuştur. Hepsi tıpkı bir handa yaşıyormuş gibi yıkıyorlar, sanki yarın Rusya'dan çıkıp giderler, bu insanlar yalnız "bugün" ile yaşıyorlar…

– İzin verin, Kraft, siz: "Bin yıl sonra ne olacağını düşünerek kaygıya düşüyorlar" dediniz. Ya sizin… Rusya'nın alın yazısı üzerindeki ümitsizliğiniz… Bu da aynı cinsten bir kaygı değil mi?

Sinirli sinirli:

– Bu… Bu dünyada bulunan sorunların en acelesidir, diyerek hızla ayağa kalktı. Sonra büsbütün başka bir sesle, bana da şaşkın şaşkın bakarak:

– Oh, bağışlayınız! Bütünüyle unuttum, dedi. Sizi iş için çağırmıştım, hâlbuki… Tanrı aşkına bağışlayın.

Sanki ansızın bir rüyadan uyanmış gibiydi, utandı, masanın üstünde duran evrak çantasından bir mektup çıkararak bana uzattı.

– İşte size teslim etmek istediğim şey. Bu, bir dereceye kadar önemi olan bir belgedir, diyerek dikkatle, hem de en iyi bir iş adamı gibi konuşmaya başladı. Sonra, aradan uzun zaman geçince onu hatırlarken başkasının işine karşı böyle candan bir ilgi göstererek bu işi öyle sakin, kesin bir ifade ile anlatması, böyle bir yetenek göstermesi beni şaşırtmıştı.

– Bu, ölümünden sonra vasiyeti yüzünden Versilov ile Prens Sokolskiyler arasında dava açılan Stolbeyev'in mektubudur. Bu davaya şimdi mahkemede bakılıyor, herhâlde Versilov'un lehine bitecektir; Çünkü

yasalar ondan tarafa. Hâlbuki iki yıl önce özel olarak yazılan bu mektupta vasiyetname sahibi gerçek iradesini, daha doğrusu isteğini anlatmakta, hem de bunu Versilov'dan çok prenslerin lehine açıklamaktadır. Hiç değilse Prens Sokolskiylerin vasiyetnameye itiraz ettikleri noktalar, bu mektupla çok kuvvetlenir. Bunun için yasa önünde bir değeri olmayan bu belge için karşı taraf çok şeyler verirdi. Versilov'un işlerine bakan Aleksey Nikanoroviç Andronikov bu mektubu yanında saklıyordu. Ölümünden az önce, belki de ölümünün yaklaştığını anladığı için, kâğıtlarının sonundan korkarak bunu "iyice saklamam" için bana vermişti. Şimdiki hâlde Aleksey Nikanoroviç'in niyetleri hakkında fikir yürütmek istemiyorum ama itiraf ederim ölümünden sonra, hele bu davanın yakında sona ereceğini göz önünde tutarak bu belgeyi ne yapmam gerektiği hususunda büyük bir kararsızlık içinde bulunuyordum. Ama Aleksey Nikaronoviç daha hayattayken kendisine galiba birçok sırlar açtığı Marya İvanovna, eksik kalmasın, beni bu zor durumdan kurtardı. Üç hafta önce bana bir mektup yazarak bu belgeleri size vermemi, bunun galiba Andronikov'un dileğine de uygun olacağını bildirdi. Böylece, işte belge… Artık bunu size verdim, çok memnunum.

Bu beklenmedik yeni haber karşısında şaşırmıştım:

– Bana bakın, dedim, şimdi bu mektubu ben ne yapayım? Söyleyin, nasıl hareket edeyim, diye sordum.

– Bu da artık sizin bileceğiniz bir iş.

– İmkânı yok, ben hiç serbest değilim, bunu siz de kabul edersiniz! Versilov, öyle bekliyor ki… Hem biliyor musunuz, bu yardım olmazsa hayatı kararır… Birdenbire böyle bir belgenin bulunması çok kötü!

– Belge yalnız burada, bu odada bulunuyor.

Yüzüne dikkatle bakarak:

– Öyle mi dersiniz, diye sordum.

– Bu durumda nasıl hareket etmek gerektiğini bilmiyorsanız, ben size ne tavsiye edebilirim?

Ama bunu Prens Sokolskiy’e de teslim edemem, çünkü öyle yaparsam Versilov’un bütün ümitlerini suya düşürürüm, bundan başka da onu satmış olurum… Öte yandan Versilov’a teslim etmekle suçsuzların her şeyi yitirip ellerindeki avucundakileri yitirmesine sebep olurum, Versilov’u da yine içinden çıkılmayacak bir duruma sokarım. Bu durumda ya mirastan vazgeçer, ya hırsız olur.

– İşin iç yüzünü mahiyetini pek fazla büyütüyorsunuz.

– Yalnız bir tek şey söyleyin, bu belge işi kesin olarak halledecek nitelikte midir?

– Hayır. Ben, büyük bir hukukçu değilim. Karşı tarafın avukatı, elbette, bu belgeyi nasıl kullanacağını, ondan mümkün olan çıkarı elde etmesini bilirdi. Ama Aleksey Nikanoroviç, bu mektubun gösterilmesinin hukuk bakımından büyük bir önemi olmayacağına kesin olarak inanıyordu. Yani Versilov’un davası öyle de, böyle de kazanılırdı. Bu belge, daha çok bir vicdan sorunu olarak göz önünde tutulmalıdır.

Sözünü keserek:

– İşte en önemli olan bu ya, dedim. İşte bunun için Versilov, içinden çıkılmayacak bir duruma düşecektir.

– Ama o, belgeyi yok edebilir, o zaman tersine kendini bütün tehlikelerden kurtarmış olur.

– Hakkında böyle düşünmek için bir sebebe dayanıyor musunuz, Kraft? İşte benim bilmek istediğim de bu. İşte bunun için de evinize kadar geldim!

– Onun yerinde olan herkesin böyle hareket edeceğini sanıyorum.

– Siz de böyle mi hareket ederdiniz?

– Ben miras almadığım için kendime dair bir şey söyleyemem.

Mektubu cebime sokarak:

– Eh, peki, dedim. Bu iş şimdilik bitmiştir. Kraft, beni dinleyin, ki bana birçok şeyleri açan Marya İvanovna, bir buçuk yıl önce Ems’te Versilov ile Andrakovların arasında olan bitenler hakkında sizin, ancak sizin gerçeği anlatabileceğinizi söylemişti. Sizi, her şeyi aydınlatacak bir güneşi bekler gibi bekledim. Benim ne durumda olduğumu bilmiyorsunuz, Kraft. Yalvarırım, bana bütün gerçeği olduğu gibi anlatın. Onun nasıl bir adam olduğunu mutlaka bilmek istiyorum, şimdi buna her zamankinden daha çok ihtiyacım var!

Marya İvanovna’nın bunu size anlatmamasına şaşıyorum; ölü Andronikov’dan bütün bunları duymuş olman gerekiyordu.

– Marya İvanovna’nın anlattığına göre Andronikov kendisi de bu işin içinden çıkamamış. Bu kördüğümü galiba kimse çözemeyecek. Şeytan bile bunu çözeyim derken ayağını kırar! Bense sizin o zaman Ems’te bulunduğunuzu biliyorum…

– Ben hepsini biliyorum ama bildiklerimi, eh seve seve anlatırım, ancak sizi rahatlatabilecek miyim dersiniz?

II

Olayların hepsini en ince ayrıntılarına kadar anlatacağım. Önce olayın kısa bir özetini vermek istiyorum: Bir buçuk yıl kadar önceydi. Versilov, yaşlı prens Sokolskiy aracılığı ile Androkov ailesinin yakını olduğu sıralarda bu aile pek de iyi bir durumda değildi. General Androkov karısının bütün çeyizini kumarda yemiş, pençesine düştüğü yoksulluğun üzüntüsüne dayanamayıp felç olmuştu. Androkov, Versilov’dan oldukça etkilenmişti. General henüz iyileşme devresindeydi. Ems’te oturmasının nedeni ise ilk karısından dünyaya gelen kızıymış. Kızı on yedi yaşında ve hasta imiş. Oldukça güzel olan kızın rahatsızlığı göğsündenmiş. Hayal aleminde yaşayan kızın tek ümidi yaşlı üvey annesi Katherina Nikolayevna imiş. Katherina Nikolayevna, kızdan ilgisini bir an bile eksik etmiyor, kızın neredeyse üzerine titriyormuş.

Ama kız, her nedense en çok Versilov’a bağlanmış. Versilov o zamanlar, Kraft’ın söylediği gibi, “tutkulu bir şey”, bir çeşit yeni hayat ortaya

koyuyormuş. Bana aynen söylenen Androkov'un garip, belki de alaylı ifadesine göre "yüksek anlamda bir imanın etkisi altındaymış". Ama meraka değer taraf şu ki, herkes pek çabuk kendisinden soğumuş. General ondan korkuyormuş bile; Kraft, Versilov'un Katherina Nikolayevna'nın genç prens Sokolskiy'e karşı düşkünlüğü olduğunu kafasına yerleştirmeyi başardığına dair söylentileri hiç de yalanlamıyordu. Yine Kraft'ın ifadesine göre bunları dosdoğru söylemeyerek "her zaman yaptığı gibi" çamurlarla, her türlü dolambaçlı cümlelerle anlatmış ki, o böyle şeylerin ustasıdır. Genel olarak şunu söyleyeyim ki, Kraft onu yüksek bir gayeye yada hiç olmazsa orijinal bir şeye hizmet eden bir insan gibi değil de daha doğuştan entrikacı bir adam olarak tanıyordu. Bense Versilov'un önceleri Katherina Nikolayevna'nın üzerinde büyük etkisi ve yaptırım gücü varken yavaş yavaş araları açılmış olduğunu Kraft söylemeden de biliyordum. Bütün bu oyunun ne olduğunu Kraft'tan dahi öğrenememiştim ama dostluktan sonra aralarında başlayan karşılıklı nefreti herkes doğruluyordu. Bundan sonra garip bir olay olmuş, Katherina Nikolayevna'nın hastalıklı kızı, galiba Versilov'a tutulmuş yahut kendisinde gördüğü bir şeyden ona hayran kalmış. Bütün bunlardan hiçbir şey anlamıyorum; ancak Versilov'un bir zamanlar hemen hemen bütün günlerini bu kızın yanında geçirdiğini biliyorlardı. En sonunda kız, babasına birden bire Versilov'la evlenmek istediğini söyleyivermiş. Bunun gerçekten böyle olduğunu Kraft da, Andronikov da, Marya İvanovna da söylüyorlardı. Hatta Tatyana Pavlovna bile benim önümde bunu ağzından kaçırmıştı. Yine Versilov'un yalnız kızı istemekle kalmadığını, aynı zamanda -evleneceğim- diye tutturduğunu, ayrı ayrı cinsten olan bu iki yaratığın yani genç kızla yaşlı adamın, karşılıklı anlaştığını söylüyorlardı. Ama bu durum kızın babasını korkutmuş; general eskiden çok sevdiği Katherina Nikolayevna'dan tiksindikçe kızına, asıl inmeden sonra, âdeta tapmaya başlamış, Ama böyle bir evlenmenin gerçekleşmesine en çok karşı koyan yine Katherina Nikolayevna olmuş. Bu arada birçok gizli konuşmalar, aile arasında hiç hoşa gitmeyecek tartışmalar, darılmalar kısacası birçok kötü şey olup geçmiş. Baba en sonunda Versilov'un "büyülediği" tutkun kızının ayak diredįğini görerek boyun eğmek zorunda kalmış. Ama Katherina Nikolayevna en amansız bir şekilde direnmeye devam ediyormuş. Burada içinden hiç kimsenin çıkamadığı bir karışıklık başlıyor, işte Kraft'ın bazı esaslar üzerine yürüttüğü bir tahmin ama yine de doğru bir tahmin!

Versilov, kendi yöntemiyle ustaca, hem de itiraz kabul etmeyecek bir şekilde Katherina Nikolayevna'nın kendisine tutkun olduğunu, ne zamandan beri peşini bırakmadığını, çoktan beri de kıskançlığıyla işkence ettiğini, dolap çevirdiğini, aşk ilan ettiğini, şimdi de başkasını sevdiği için kendisini yakmaya hazır olduğunu genç kıza söyleyerek bunları aşılamış bile. Burada hepsinden çirkin olan taraf şu ki: Versilov kızın babasına, yani "hain" kadının kocasına bunu "çıtlatmış". Prensin sadece bir eğlenceden başka bir şey olmadığını anlatmış. Doğal olarak evde aile arasında bir cehennem hayatıdır başlamış. Başka ifadelere göre Katherina Nikolayevna üvey kızını çok seviyormuş, kızın önünde iftiraya uğradığı için üzüntü içindeymiş. Hasta kocasıyla olan ilişkinin sözünü bile etmeye değmez. Ama ne dersiniz, bu görüşün yanında başka bir şekil ifade var, hem de ne yazık ki buna Kraft da büsbütün inanıyor. Ama ben inanmıyordum. Bu ifadeye göre aksine Versilov, daha önceleri, yani genç kızı sevmezden önce, Katherina Nikolayevna'ya sevgisini açmış. Versilov'un dostu olan, hatta bir süre onun sözlerinin etkisiyle heyecanlanan ama hiçbir zaman ona inanmayan, itiraz eden Katherina Nikolayevna, onun bu aşk ilânını büyük bir tiksintiyle karşılayarak yüzüne karşı kahkahalarla gülmüş. Evinden resmen kovmasına sebep de Versilov'un, pek yakın bir zamanda kocasına ikinci bir inmenin geleceği tahmin edildiğinden, Katherina Nikolayevna'ya doğrudan evlenme teklifinde bulunmuş olmasıymış. Böylece Versilov'un bu sefer açıkça kendi üvey kızıyla evlenmek gibi bir niyet beslemesi Katherina Nikolayevna'da ona karşı ayrı bir tiksinti uyandırmış olması gerek. Marya İvanovna, Moskova'da bana bütün bunları anlatırken bütün olasılıklara birden inanıyordu. Bunların hepsinin bir arada olabileceğini, bunun bir çeşit la haine dans l'amour her iki tarafın aşk gururunun aşağılanması gibi bir şey olduğunu kabul ediyordu v.s. v.s… Kısacası ciddi, doğru bir insan için hiç değeri olmayan bir çeşit pek ince romantizmle karışık, üstelik de alçaklıkla dolu garip bir macera! Ama Marya İvanovna oldukça iyi huylu bir insan olmasına rağmen kendisi de çocukluğundan beri gece gündüz elinden düşürmediği romanların etkisi altında kalan bir kadındı. Yani Versilov'un alçaklığı, yalancılığı, desiseciliği meydandaydı.

Kısacası bu karanlık iğrenç bir şeydi, sonra bütün bunlar gerçekten de en korkunç bir şekilde sona ermişti. Aşk ateşiyle tutuşan zavallı kız, fosforlu kibritlerle kendini zehirlemiş. Ama son söylenti hâlâ tam olarak doğru değil. Hiç değilse bu söylentiyi bütün gayretleriyle kapatmaya

çalışmışlar. Kızcağız yalnız iki hafta kadar hasta yattıktan sonra ölmüş. Böylece kibrit hikâyesi de şüphe altında kalmış ama Kraft buna da kesin olarak inanıyordu. Kızının ölümünden az sonra da general ölmüş. Söylediklerine bakılırsa ikinci inmeye sebep olan keder, ölümüne de sebep olmuş ama bu ölüm, ancak aradan üç ay geçtikten sonra gelmiş. Kız gömüldükten sonra Paris'ten Ems'e dönen genç prens Sokolskiy, parkta, herkesin önünde Versilov'a tokat atmış, Versilov da düelloya çağırarak karşılık vermesi gerekirken çağırmamış; bunun tersine ertesi gün, sanki hiçbir şey olmamış gibi, Promenad'a gelmiş. Burada, daha sonra da Petersburg'da herkes kendisinden yüz çevirmiş. Gerçi Versilov, bazı dostlarıyla görüşmeye devam ediyordu ama bunlar büsbütün başka bir çevredendi. Sosyetedeki bütün tanıdıkları onu suçlu buluyorlardı. Gerçi olan bitenleri bütün ayrıntılarıyla bilen pek azdı; bildikleri sadece genç bir kızın romantik ölümüyle tokat meselesiydi. İşin iç yüzünü bilenler yalnız iki-üç kişiydi. Herkesten çok bilen de Androkovlarla iş yüzünden çoktan beri ilişki içinde olan Andronikov idi; bu olaydan ötürü de ayrıca Katherina Nikolayevna'ya yakındı. Ama o, bütün bu sırları kendi ailesinden bile gizliyordu, yalnız Kraft ile Marya İvanovna'ya bazı şeyler anlatmıştı, bunu da gerek gördüğü için yapmıştı.

Kraft sözlerini bitirerek:

– Burada şimdi en önemli olan şey, Bayan Andrakova'nın çok korktuğu bir belgedir, dedi.

Buna dair de bana şunları bildirdi:

Katherina Nikolayevna, ihtiyar prens, yani babası, yabancı bir memlekette akıl hastalığından iyileştiği bir sırada Andronikov'a çok gizli olarak kendisini prensin gözünden düşürecek bir mektup yazmış. O sıralarda iyileşmekte olan prenste çok para harcamak arzusu, hemen hemen paralarını sokağa atmak gibi bir arzu belirmiş. Yabancı memleketlerde kendisine hiç gereği olmayan resim, vazo gibi kıymetli eşya almaya kim bilir hangi şeylere, hatta oradaki hayır kurumlarına büyük paralar bağışlamaya başlamış. Kibar bir Rus mirasyedisinden iflâs hhâlinde bulunan, mahkeme davalarıyla yüklü bir çiftliği gözüyle görmeden biraz daha fazla bir para karşılığında satın alacakmış. Bir süre sonra da evlenmeyi düşünmeye başlamış. İşte hastalığı sırasında babasının yanından hiç

ayrılmayan Katherina Nikolayevna bütün bu olayları göz önünde tutarak Andronikov'a bir hukukçu ve "eski dost" olduğu için şöyle bir şeyi sormuş: "Yasalara göre prensi koruma altına almak veya ehliyetsiz olduğunu ilan etmek mümkün müdür? Eğer mümkünse bir skandala meydan vermeden, hiç kimseyi suçlamadan, bu işi hem de babasının duygularını sarsmadan nasıl yapmak mümkün olur?" diye bir mektup göndermiş. Söylediklerine göre Andronikov, daha o zaman Katherina Nikolayevna'yı bu karardan vazgeçirmiş; daha sonra prens büsbütün iyileşince, artık bir daha bu noktaya dönmesi imkânsızlaşmış. Ama mektup da Andronikov'da kalmış. Derken Andronikov ölüyor, Katherina Nikolayevna da hemen mektubu hatırlıyor. Eğer bu mektup ölü avukatın kâğıtları arasında bulunarak yaşlı prensin eline geçseydi, kızını bir daha geri dönmemek üzere mutlaka evinden kovar, mirasından mahrum eder, hayattayken de metelik bile vermezdi. Aklının yerinde olduğuna öz kızının inanmaması, üstelik de kendisini deli olarak ilan etmek istemesi, bu kuzuyu bir canavara çevirirdi. Katherina Nikolayevna ise dul olunca kumarbaz kocasının yüzünden meteliksiz kalmıştı. Şimdi de yalnız babasına bel bağlıyordu, ondan birincisi kadar zengin bir çeyiz alacağını ümit ediyordu.

Kraft, bu mektubun sonra ne olduğunu iyice bilmiyordu, ancak Andronikov'un "gerekli kâğıtları hiçbir zaman yırtmadığını" söyledi. Hem bundan başka aklı başında olmasının yanında "engin vicdanlı" bir adamdı da. O zaman Andronikov'u o kadar seven, ona karşı o kadar saygı duyan Kraft'ın böyle serbest bir fikir yürütmesine şaşmış kalmıştım. Ama Kraft yine de bu belgenin, Andronikov'un dul karısıyla, kızlarıyla yakından tanışan Versilov'un eline geçtiğine inanıyordu. Ölü Andronikov'dan kalan bütün kâğıtların hemen, mutlaka Versilov'a teslim edildiği de biliniyordu. Kraft aynı zamanda Katherina Nikolayevna'nın bu mektubun Versilov'un eline geçtiğini düşünerek bundan çok korktuğunu, yabancı memleketten dönünce mektubu Petersburg'da aramış olduğunu, Andronikovlara da gittiğini, şimdi mektubun belki de Versilov'un eline geçmediğini ümit ederek hâlâ araştırmalarına devam ettiğini, en sonunda da sadece bunun için Moskova'ya gittiğini, orada Marya İvanovna'ya yalvararak koruduğu kâğıtların arasında bu kâğıdı aramasını rica ettiğini biliyordu. Katherina Nikolayevna, Marya İvanovna diye birisinin bulunduğunu, onun ölü Andronikov'la olan ilişkilerini Petersburg'a döndükten hemen sonra öğrenmişti. Kendi düşüncemi açığa vurmadan:

– Mektubu Marya İvanovna’da bulacağınızdan emin misiniz, diye sordum.

– Marya İvanovna size bile bir şey söylediğine göre belki de elinde bir şey yoktur.

– Öyleyse belgenin Versilov’da olduğunu tahmin ediyorsunuz?

Belli bir yorgunlukla:

– Herhâlde öyledir. Ama bilmiyorum, her şey de olabilir, diye mırıldandı.

Sorularımı kestim. Çünkü artık gereği yoktu. İlgilenmeye değmeyen bütün bu karşılıklı benim için önemi olan her şey aydınlatılmış, korktuğum başıma gelmiş, her şey anlaşılmıştı.

Derin bir ümitsizlik içinde:

– Bütün bunlar bir rüya, bir saçma, diyerek şapkamı elime aldım.

Kraft o anda yüzünde iyice okuduğum, büyük bir ilgiyle:

– Bu adam sizin için çok mu değerli, diye sordu.

– Sizden yine de her şeyi büsbütün öğrenemeyeceğimi anlıyordum, dedim. Bir ümit daha var, o da bunları Andrakova’dan öğrenmek… Zaten ben de ona bel bağlıyordum. Belki ona giderim, belki de gitmem.

Kraft, ne demek istediğimi anlamıyor gibi yüzüme baktı.

– Hoşça kal, Kraft! Sizi istemeyen insanlara ne diye sırnaşmalı? Zorla güzellik olur mu? Hepsiyle ilgiyi kesmek daha iyi değil mi, ha?

Kraft, yere bakarak bir çeşit sertlikle:

– Sonra nereye gitmeli, diye sordu.

– Kendi içine, kendi içine! Hepsiyle ilgiyi kesip kendi içine çekilmeli!

– Amerika'ya mı? Hayranlıkla:

– Neden Amerika'ya olsun! Kendi içine, yalnız kendi kabuğuna çekilmeli! İşte benim bütün "ülküm" bu, Kraft, dedim.

Bir çeşit merakla yüzüme baktı.

– Sizin "kendi içinize" çekilecek yeriniz var mı ?

– Var. Hoşça kalın, Kraft; teşekkür ederim, sizi rahatsız ettiğim için özür dilerim! Ben sizin yerinizde olsam, mademki kafamda böyle bir Rusya yerleşmiş, hepsini cehennemin dibine yollardım. Defolun, entrika yapın, dolap çevirin, kendi aranızda birbirinizi köpekler gibi ısırın, bana ne!

Kraft, beni kapıya kadar götürmüşken birdenbire:

– Biraz daha oturun dedi.

Şaşkın bir hâlde, geri dönüp oturdum, Kraft da karşıma geçip oturdu. Birbirimize gülümseyerek baktık, bütün bunları şu an olmuş gibi gözlerimin önünde görüyorum. Ona büyük bir şaşkınlıkla baktığımı da hatırlıyorum.

Birdenbire:

– Sizde en çok hoşuma giden şey Kraft, böyle ince bir insan oluşunuzdur, dedim.

– Ya?

– İstediğim hâlde pek seyrek kibar olabildiğim için böyle söylüyorum… Kim bilir insanların seni aşağılaması, belki daha iyidir. Böylelikle hiç olmazsa kendilerini sevmek zahmetinden kurtarıyorlar.

Kraft, galiba sözlerimi dinlemiyordu:

– Günün hangi saatini daha çok seversiniz, diye sordu.

– Hangi saatini mi? Bilmiyorum. Ama akşamı çok sevmem.

Şaşmış bir hâlde, biraz da merakla;

– Ya, diye mırıldandı. Ama o anda gene düşünceye daldı.

– Gene bir yere gidiyormuşsunuz, öyle mi?

– Evet… Gidiyorum.

– Yakında mı?

– Pek yakında.

Oldukça doğal, biraz da işi saflığa vurarak:

– Vilno'ya kadar gitmek için tabancaya gerek var mı, diye sordum.

Bunu sormama sebep, bu sırada tabancanın birdenbire gözümün önünde parıldayıvermiş olmasıydı. Böyle oturmaktan canım sıkılıyordu. Amacım sadece konuşmak ve can sıkıntımı gidermekti. Başını çevirmeden dikkatli dikkatli tabancaya baktı.

– Hayır…

– Bende de tabanca olsaydı, bir yere saklar, kilitlerdim. Biliyor musunuz, inanın ki insanı kendine çekiyor! İntihar etme salgını diye bir şeye belki de inanmıyorum ama bu nesne böyle insanın gözü önünde durursa, doğrusu öyle dakikalar olur ki insana çekici gelebilir.

Kraft:

– Bundan konuşmayın, diyerek birdenbire ayağa kalktı. Ben de kalktım.

– Kendim için değil, dedim. Ben bunu kullanmam. Bana üç ömür verseniz onlar bile yetişmez.

Ağzından, sanki elinde olmadan:

– Mümkün olduğu kadar çok yaşayın, sözleri çıktı.

– Dalgın dalgın gülümsüyordu, hem ne garip, sanki beni kendisi dışarı çıkarır gibi, benimle birlikte kapıya doğru yürüdü, tabii ne yaptığının farkında değildi.

Kapıdan çıkıp merdivene doğru adım atarken:

– Size bütün kalbimle başarılar diliyorum Kraft, dedim.

Metin bir sesle:

– Sağ olun, dedi.

– Yine görüşelim!

– Umarım, görüşürüz bir gün!

Bana çevirdiği son bakışını hatırlıyorum.

III

Yıllardan beri beni heyecanlandıran, görüşmeyi dört gözle beklediğim adamla en sonunda görüşmüştüm işte. Dışarı çıktığımda karnımın ne kadar çok acıktığını anladım. Neredeyse akşam olacaktı. Oysa ben, sabah kahvaltısından sonra ağzıma lokma koymamıştım. Cebimdeki parayı dikkatli kullanmam gerekiyordu. Ucuz olduğu için Bolşoy caddesindeki ucuz meyhanenin her tarafını insanlar sarmıştı. Kafese kapatılmış bir bülbül, kalabalık meyhaneye inat ötüp duruyordu. Ortalığı saran sigara kokusu midemi bulandıracaktı neredeyse. Hemen yandaki bilardo salonundan isteka sesleri ta kulağıma kadar geliyordu. Günün batışını seyrediyor, kendi dünyamda gezintiler yapıyordum. Akşamın kızıllığı o kadar hoş bir görüntü oluşturuyordu ki, şimdiye kadar yaşamadığım yoğun bir duygu dünyasına dalıyordum. Gözlerimin önünde annemin sakin yüzü, ürkek ürkek bakan sevimli gözleri canlanıyordu. Zavallı kadına o kadar kaba davranmış, o kadar haksızlık etmiştim ki, şimdi onun pişmanlığını yaşıyordum. Versilov’a kafa tutmak istemiştim, gücüm yetmemiş, yapamamıştım. Sonunda işin kolayına kaçmış, bütün hırsımı ve öfkemi zavallı anneme yöneltmiştim. Hatta büsbütün korkutmuştum bile. Yersiz bir

şey yapmamdan korkarak, Andrey Petroviç içeri girdiği zaman sık sık bana öyle yalvaran gözlerle bakıyordu ki… Şimdi meyhanede otururken ilk defa Versilov'un bana sen, annemin de siz dediğini hatırlayınca bu iş pek garibime gitti. Buna başlarda oldukça şaşırmıştım. Meyhanede uzun zaman, ta karanlık çökünceye kadar oturdum. Bu arada kız kardeşimi de düşündüm…

Bu benim için uğursuz dakikaydı. Ne olursa olsun, artık bir şeye karar vermek için çok geçti! Yoksa karar verecek kadar gücüm yok muydu? Mademki üstelik kendileri de istemiyorlardı, onlarla ilgimi ilişkimi kesmek en doğrusuydu. Annemle kız kardeşim mi? fakat onları, iş ne şekil alırsa alsın yine de bırakmayacaktım.

Doğrusu şu ki, daha ilk çocukluk çağımda adamın hayatıma bir an karışması, kendi kendimi anlamaya başlamama sebep olan o ilk kaçınılmaz sarsıntı idi.

Sonuç olarak bu adam sadece bir hayal, çocukluk yıllarından beri yaşattığım bir hayali andırıyordu. Onu böyle ben uydurmuştum, gerçek ise büsbütün başka, benim hayal ettiğimden çok daha aşağı bir insanmış. Ben, temiz bir insana gelmiştim, buna değil. Hem niçin bir zamanlar, daha çocukken kendisini bir dakikacık görerek sonsuza kadar aşık olmuştum? Bu "sonsuza kadar" sözü yok olmalıdır. Bir gün, yazacak yer olursa, bu ilk karşılaşmamızı anlatırım. Bu, bir şey ifade etmeyen boş bir hikâyedir! Ama ben ondan tam bir piramit yaptım. Bu piramidi çocuklukta yorganımı başıma çekip uykuya dalarken ağlayabildiğim, hayal kurabildiğim zaman yapmaya başlamıştım. Niçin ağlıyordum? Bunu kendim de bilmiyorum. Beni bırakıp gittikleri için mi? Yoksa bana işkence ettikleri için mi? Ama bana biraz sadece iki yıl kadar Tuşar'ın pansiyonunda işkence etmişlerdi, buraya beni Versilov bırakmış, kendisi de sonsuzluğa gitmişti. Ondan sonra bana kimse işkence etmedi; hatta tersine ben arkadaşlarıma gururla bakıyordum. Hem zaten kendi öksüzlerine ağlayanlara katlanamam! Bu babasız, yasadışı öksüzlerin, bütün bu sokağa fırlatılıp atılanların, genellikle bütün bu pisliklerin birdenbire zafer kazanmış bir hâlde halkın karşısına çıkarak acı acı, hem de ısrarla: "İşte bakın, bize karşı nasıl hareket ettiler?" diye zırlanmaları, en iğrenç bir rol oynamaktan farksızdır. Bana kalsa bu gibi öksüzlere sopa atardım. Bütün bu hergele ruhsuzlarından hiç kimse

susmanın, zırlayıp şikâyet etmeye başvurmaktan on defa daha hayırlı olduğunu anlamaz.

Asıl gülünç olan şey, eskiden “yorgan altında” kurmuş olduğum hülyalar değil de hemen hemen asıl gayelerimi unutarak gene de onun için, bu hayali adam için buraya gelmiş olmam. Atılan çamurları yok etmesine, düşmanları ezmesine yardım etmeye gelmiştim. Kraft’ın söylediği o belge, bu kadının Andronikov’a yazdığı, şimdi de varlığından o kadar korktuğu, kaderini belli ederek yoksul bir hale getirebilecek olan, Versilov’un elinde olduğunu sandığı o mektup Versilov’da değil bendeydi. Pantolonumun arka cebinde dikili duruyordu! Onu oraya kendi elimle dikmiştim, dünyada hiç kimsenin de bundan haberi yoktu. Romantik huylu Marya İvanovna kendisine “saklaması” için verilen bu belgeyi kendi düşünce ve iradesiyle başka birisine değil de bana teslim etmişti. Bunu açıklamak zorunda değilsem de ilerde sırası gelince anlatırım ama hiç beklemediğim bir sırada elime böyle bir silâh geçmesi, bende Petersburg’a gelmek gibi çekici bir istek uyandırmaktan geri kalamazdı. Doğal olarak bu adama gizliden gizliye, gösteriş yapmadan, sinirlenmeden yardım etmeye, buna karşılık ondan ne bir takdir ne de beni kucaklamasını beklemeye karar vermiştim. Hem hiçbir zaman bunu başına kakmayacaktım! Aşık olmak bir suç muydu? Belki de onu hiç sevmiyordum! Orijinal zekâsı, merak uyandıran karakteri, öte yandan entrikaları, maceraları, annemin onun yanında bulunması, bütün bunlar beni hiç durduramayacak gibi geliyordu bana. Hayali bebeğimin kırılmış olması yetiyordu, belki de bir daha onu hiç sevmeyecektim. Öyleyse beni durduran neydi, hangi bataklığa saplanmıştım da içinden bir türlü çıkamıyordum? İşte asıl mesele burada. Sonuçta da benden başkasının budala olmadığı ortadaydı.

Ama başkalarının namuslu olmalarını isterken kendim de namuslu olmalıydım. Şunu açık yüreklilikle söylemek zorundayım ki cebimde dikili bulunan belge bende yalnız Versilov’un yardımına koşmak gibi tutku dolu bir istek uyandırmakla kalmıyordu. Şimdi bu benim için gün gibi apaçıktı. Zaten o zaman da bu düşünce yüzümü kızartıyordu ya! Kendisiyle yüz yüze karşılaşacağım, yüksek tabakanın bir yaratığı olan bir kadın gözlerimin önünde canlanıyordu. O, kaderi elimde olduğundan şüphe bile etmeden benden tiksinecek, bir fareyle alay eder gibi yüzüme karşı gülecekti. Bu düşünce, yukarda da itiraf ettiğim gibi, Moskova’dayken daha da çok

vagonda buraya gelirken beni sarhoş ediyordu. Evet bu kadına karşı kinim vardı ama aynı zamanda onu kurbanım olduğu için seviyordum. Evet, bütün bunlar doğruydu, her şey tıpkı anlattığım gibi olmuştu. Ama aynı zamana da gene öyle bir çocukluktu ki, bunu benim gibi birinden bile beklemezdim. O zamanki duygularımı yazıyorum, yani meyhanede bülbül kafesi altında otururken hemen o gece hepsiyle, bir daha geri dönmemek üzere ilgimi kesmeye karar verdiğim akşam kafamda dolaşan fikirleri yazıyorum. O kadınla bugünkü karşılaşmamızı hatırlayınca, yüzüm kıpkırmızı kesildi. Rezilce bir karşılaşma! Rezilce, budalaca bir hatıra… En önemlisi de benim bir işe yaramadığımı her şeyden daha kuvvetle ortaya döken bir karşılaşma! O zaman bu, benim en budalaca bir av karşısında bile duygularımı yenemeyeceğimi gösteriyordu. Bense daha biraz önce Kraft'a kendime göre yerim, kendi işim bulunduğunu, bana üç ömür verseler yine az geleceğini söylemiştim. Bunları gururla söylemiştim. 'Ülkü'mü bırakarak Versilov'un işlerine dalmış olmamı yine de herhangi bir şeyle bağışlatmak mümkündü; ama şaşkına dönen bir tavşan gibi bir yandan öte yana atılarak artık her değersiz şeye burnumu sokmam, elbette ki budalalığımdan ileri geliyordu. Anlamlı, akıllıca bir şeyin söylemek elimden gelmeyeceğini, benim için en kârlı şeyin susmak olduğunu çoktan beri bildiğim hâlde hangi kör şeytana uyarak Dergaçov'a gitmiş, budalalıklarımla ortaya atılmıştım. Ondan sonra bir Vasin parçası, daha "ilerde elli yıllık ömrüm" olduğunu, böyle olunca da ümitsizliğe kapılmamam gerektiğini söyleyerek bana akıl öğretiyordu. Vasin'in itirazı pek güzel, bunu ben de kabul ediyorum. Bu onun söz götürmez zekâsından beklenen bir şeydi; zaten bu itiraz en basit bir itiraz olması bakımından pek güzeldi. En basit şeylerse ancak sona doğru, yani en akıllıca yahut en budalaca olan şey denendikten sonra anlaşılmış olur… Ama bu itirazı Vasin'den önce de biliyordum; bu düşünce üç yıl kadar yahut daha fazla bir zaman önce aklıma gelmişti. Dahası var, "ülküm" biraz da bu düşüncenin içinde gizleniyordu.

İşte o zaman meyhanede düşündüklerim bunlardı.

Akşam saat sekize doğru hem yürümekten hem düşünmekten yorulmuştum. Semionov mahallesine geldiğim zaman çok büyük bir sıkıntı duyuyordum. Hava büsbütün kararmış, değişmişti; kuruydu ama pis Petersburg rüzgârı zehir gibi esiyor, bir bıçak gibi sırtıma saplanıyordu. Her yandan da havaya toz toprak kaldırıyordu. Sokaklarda fabrikalardan iş

yerlerinden acele acele kendi köşelerine dönen halk tabakasından asık yüzlü o kadar insan vardı ki! Herkesin kendi karanlık düşüncelerine daldığı belliydi, bütün bu kalabalığın içinde belki de kalabalıkları birbirine, birini ötekine bağlayan bir tek düşünce yoktu! Kraft haklı idi, herkesin yolu ayrıydı. Bu sırada küçük bir çocukla karşılaştım, çocuk o kadar küçüktü ki, gecenin bu saatinde sokakta bulunmasına şaştım. Anlaşılan yolu şaşırmıştı. Kadının biri onu dinlemek için bir dakika kadar durdu ama bir şey anlayamadı. Ellerini iki yana açıp çocuğu yalnız başına karanlıklarda bırakarak yoluna devam etti. Ben yaklaşmak istedim de çocuk anlayamadığım bir şekilde benden çok korktu, koşa koşa kaçtı gitti. Eve yaklaşırken Vasin'e bir daha hiç gitmemeye karar verdim. Merdivenlerden çıkarken Versilov eve gelinceye kadar anneme yahut sevgili kardeşime tatlı birkaç söz söyleyebilmek için kendilerini evde yalnız bulmayı çok istiyordum. Tam istediğim gibi de oldu, Versilov evde yoktu…

IV

Öncelikle burada zamanı gelmişken, "Hatıralarım" da sık sık geçen Versilov'un hayat hikâyesinden söz etmek istiyorum ki, okuyucularım olup bitenleri daha iyi anlayabilsin. Versilov, üniversite yıllarında ordunun atlı alayına kayıt yaptırmış, Fanariotava ile evlendikten sonra, bir dilekçeyle görevinden ayrılmış. Sizin anlayacağınız, uzun ömürlü bir görev değil yani. Bir müddet Rusya dışında yaşadıktan sonra da geri dönmüş. Karısı ölene kadar da Moskova sosyetesinde gününü gün etmiş. Ardından köye gelmiş ve annemle aralarında o olay yaşanmış. Sonra uzun zaman güneyde bir yerde yaşamış. Rusya ile Avrupa arasında başlayan savaşta yine orduya girmiş ama Kırım'a düşmemiş, savaş devam ettiği süre içinde de cephe gerisinde kalmış. Savaş bitip ordudan ayrılınca tekrar yabancı memleketlere gitmiş, hatta bu sefer annemi de beraber götürmüş ama Königsberg'de bırakmış. Zavallı annem… Küçük kızıyla, dilini bilmediği bir memlekette ormanda yaşar gibi yapayalnız nasıl yaşadığını hâlâ bir çeşit korku ile başını sallaya sallaya anlatırdı. En sonunda parasız da kalmış. Derken Tatyana Pavlovna kendisini almaya gelmiş. Nijegorod ilinde bir yere götürmüş. Bundan sonra Versilov birinci derece barış hakemliğine girmiş, söylediklerine göre bu işi iyi pek başarıyormuş. Ama az sonra bu görevden de çekilerek Petersburg'da şunun bunun özel işleriyle uğraşmaya başlamış.

Andronikov, gösterdiği yeteneği her zaman takdir eder, ona büyük bir saygı gösterir, ancak onu bir türlü çözemediğini söylerdi. Daha sonra bu işi de bırakan Versilov, yabancı memleketlere giderek bu defa uzun zaman, birkaç yıl kalmış. Bundan sonra ihtiyar prens Sokolskiy ile içli dışlı bir dostluk başlamış. Bütün bu zaman içinde ekonomik durumu iki üç defa esaslı bir şekilde değişmiş. Bazen büsbütün yoksul bir duruma düşüyor, bazen de yeniden zengin olup yükseliyormuş.

Notlarımı bu noktaya kadar getirdikten sonra şimdi de “ülküm”ü anlatabilirim. Onu ilk doğduğu andan başlayarak anlatmaya çalışacağım. ‘Ülkü’mü, ilerde anlatacağım şeylerin daha iyi anlaşılabilmesi için okuyucuya açıklamaya karar verdim. Hem de yalnız okuyucu değil, kendim yazar olduğum hâlde beni bu adımları atmaya yönlendiren sebepleri anlatmadan güçlükler içinde bocalamaya hazır görüyorum. Bu “susmak şekliyle” beceriksizliğin yüzünden ben de elimde olmadan yukarıda alay ettiğim romancıların “güzelliklerine” gene de kapıldım. Bütün o yüz kızartıcı maceralarımla Petersburg romanımın kapısından girerken bu önsözü yazmayı gerekli buluyorum. Ama şimdiye kadar beni susmak zorunda bırakan şey yalnız “güzellikler” değil, aynı zamanda işin içyüzü, yani işin zorluğuydu. Şimdi bile, geçenler çoktan geçtiği hâlde bu “düşünceyi” anlatmakta yenilmez güçlüklerle karşılaşıyorum. Bundan başka onu şüphesiz ki şimdiki gibi değil de o zaman düşündüğüm şekilde, aynen o zaman almış olduğum şekliyle, o zaman düşündüğüm gibi anlatmam gerek, bu ise yeni bir zorluğun içine kendimi atmam demek. Hem bazı şeyleri anlatmak da büsbütün imkânsız… Zaten en basit, en açık düşünceleri anlatmak her şeyden zordur. Eğer Columb Amerika’yı keşfetmeden önce bu düşüncesini başkasına anlatmaya başlasaydı, ne demek istediğini uzun zaman kimse anlayamayacaktı. Hem zaten anlayamamışlardı! Bunu söylemekle kendimi hiç de Columb ile bir tutmak istemiyorum. Olur da birisi bu sözlerimden böyle bir anlam çıkarmaya kalkışırsa bundan kendisi utanacaktır, işte o kadar.

BEŞİNCİ BÖLÜM

I

Şimdi sizden ciddi olmanızı, beni alaya almamanızı istiyorum. Lütfen sakin olun. Evet üzerine basa basa söylüyorum, benim "ülküm" Rotschild olmaktır. Yalnız zengin biri olmak değil, Rotschild gibi biri olmayı düşlüyorum. Hedefimi ve amacımı ilerde geniş şekilde açıklayacağım. Öncelikle şunu belirteyim ki bu bir hayal değil, gerçekleşme olasılığı çok güçlü olan bir 'ülkü' dür. 'Ülkü'me ulaşmanın iki tane altın kuralı var: Hiç yılmadan çalışmak; bu çalışmanın sürekli olması.

Bana diyecekler ki:

– Duyduk, yeni bir şey değil. Almanya'da her "hayal adamı" bunu çocuklarına tekrar eder durur ama sizin Rohtschild'iniz -sözünü ettiğim ölü, Parisli James Rohtschild'dir- bir taneydi "hayal adamları" ise milyonları bulur.

Buna karşılık ben de şu cevabı verirdim:

– "Duyduk…" diyorsunuz ama hiçbir şey duymamışsınız. Doğru, yalnız bir şeyde siz de haklısınız. Bu iş pek basit demiştim ama bunun aynı zamanda en zorlu bir iş olduğunu söylemeyi unuttum. Yeryüzündeki bütün dinler, bütün ahlaklar tek bir şey üzerinde toplanır: "Erdemi severek kusursuz olmaya çalışmak", İnsanın aklına; "Bundan daha basit ne olabilir?" diye bir düşünce gelir. Öyleyse haydi bakalım, erdemli bir şey yapın, kusurlarınızdan hiç olmazsa bir tanesinden kaçının bir kere. Deneyin, ha? İşte bu da öyle!

İşte bunun için sizin o sayısız "hayal adamlarınız" gayenin bütün önem taşıyan bu şaşkınlık verici iki sözü sonsuz yüzyıllar boyunca tekrar edebilirler. Ama Rotschild gene bir tane olmakta devam eder. Demek ki öyle, öyle ama yine de öyle değil, "hayal adamları"nın tekrar edegeldikleri fikir de o fikir değil.

Kararlılık ve devamlılık hakkında, hiç şüphesiz onlar da bazı şeyler duymuşlardır; ama benim gayeme ulaşabilmek için ne "hayal adamı"nın kararlılığına, ne de "hayal adamı" dayanışmasına gerek vardır.

Onun zaten sadece bir "hayal adamı" olması, -yalnız Almanlardan konuşmuyorum tabii- ailesi bulunması, herkes gibi yaşamak zorunda

kalması, herkes gibi harcamalar yapması, herkes gibi görev görmesi, Rotschild olmasına engeldir. Böyle bir durum karşısında sadece orta halli bir adam olabilir. Bense Rotschild olunca yahut sadece Rotschild olmak istediğim hemen bu hareketimle kendimi hemen toplumun dışına atmış oluyorum.

Birkaç yıl önce Volga vapurlarından birinde dilencinin biri ölmüş. Bu dilenci paçavralar içinde gezer, dilenirmiş, orada herkes de onu tanırmış. Öldüğü zaman paçavra kıvrımlarının arasında dikili tam üç bin ruble kâğıt para bulmuşlar. Geçenlerde yine meyhane meyhane dolaşarak avuç açan, soylulardan bir dilenciye dair bir haber okumuştum. Polis tarafından tutulan bu dilencinin üstünü aradıkları zaman, beş bin ruble kadar bir para çıkmış. Bu haberlerden ve durumlardan şu iki sonuç çıkıyor: Birincisi, para biriktirme işinde, hatta birer kapik birer kapik de olsa, gösterilen kararlılık en sonunda kimsenin hayal bile edemeyeceği bir sonuç verir. İkincisi de devamlı olmak şartıyla en basit bir kazanç, yüzde yüz başarı sağlar.

Ama belki de birçok saygıdeğer, akıllı, mutlu insan vardır ki bütün çabalarına rağmen zengin olamazlar. Hâlbuki onlar da böyle zengin olmayı çok isterlerdi. Peki, bu neden böyle oluyor? Cevap apaçık, çünkü onlardan hiçbiri, bütün istemelerine rağmen, kararlarında direnmedikleri için yarı yolda kalıyorlar. Yani mesela başka yoldan kazanmaya imkân olmayınca dilencilikle de kazanmasını bilmeli. Hâlbuki bunun gibi biriktirmelerde yani dilencilikle biriktirmelerde böyle büyük paralar biriktirebilmek için sade tuz ekmekten başka bir şey yememek gerek. En azından ben bunu böyle anlıyorum. Herhâlde yukarıda gösterdiğim iki dilenci de böyle yapmıştır, yani yalnız ekmek yemişler, hemen hemen sokakta yatıp kalkmışlardı. Şüphe yok ki onların Rotschild olmaya niyetleri yoktu. Onlar, en temiz halleriyle sadece birer Harpagon yahut Puşkin idiler, o kadar. Ama ne yaptığını bilerek büsbütün başka bir şekilde ama Rotschild olmak gayesiyle kazanmaya çalışıldığı zaman da bu iki dilencininkinden daha az bir istek ve irade kuvveti gerekmeyecektir. “Hayal adamı”, böyle bir kuvvet gösteremez. Yeryüzündeki kuvvetler, ayrıca irade ve istek kuvveti türlü türlüdür. Suyun kaynama derecesiyle demirin al oluncaya kadar kızma derecesi ayrıdır.

Burada da aynı manastır, keşişliğin aynı fedakârlığı vardır. Burada ‘ülkü’ değil, duygu başta gelir. Neden? Niçin? Bu ahlaka uygun mudur, üstünde böyle büyük bir para taşırken bir çuvala bürünerek bütün ömrünce siyah ekmek yemek çirkin bir şey değil midir? Bu soruları sonraya bırakalım, şimdiyse sadece hedefe ulaşmanın imkânları üzerinde konuşacağız.

‘Ülkü’mü bulduğum zaman manastıra gitmenin, keşiş olmanın elimden gelip gelmeyeceğini denemeye başladım. Bu gaye ile birinci ay yalnız ekmek yedim, su içtim. Karnımın doyması için her gün bir kilodan fazla ekmek gitmiyordu. Bu denemeyi yapmak için zeki Nikolay Semionoviç ile bana yalnız iyilik dileyen Marya İvanovna’yı atlatmak zorundaydım. Yediklerimi odama getirmeleri için direndim. Kadıncağız buna üzüldü, nezaketli Nikolay Semionoviç de bir çeşit şaşkınlık içinde kalmıştı. Odama getirilen yemeği hemen yok ediyordum. Çorbayı pencereden ısırgan otları arasına, yahut başka bir yere döküyordum, sığır etini de ya pencereden köpeğe atıyor, ya da bir kâğıda cebime sokarak evden dışarı çıkarıyordum. Öğle yemeğiyle beraber verilen irmik bir kilodan çok daha az olduğu için ilave olarak ekmeği gizliden gizliye kendi paramla dışarıdan satın alıyordum. Ona dayandım, ancak biraz midemi bozdum; ama ikinci ay ekmeğe çorba ekledim, sabah, akşam da birer bardak çay içmeğe başladım, Bana inanın ki o yılı tam bir sağlık, memnunluk, ruhça da mutluluk, gizliden gizliye sürekli bir coşkunluk içinde geçirdim. Yemeklere acımak şöyle dursun, bu hareketimden sonsuz bir haz duyuyordum. Aradan bir yıl geçip herhangi bir oruca dayanabilecek durumda olduğuma inanınca, ben de ev sahiplerim gibi yemeğe başlayarak yine onlarla beraber yemek yiyordum. Bu denemeyi yeterli bulmadım, ikinci bir deneme daha yaptım. Nikolay Semionoviç’e bana bakmak için verilen paradan başka bana bir de cep harçlığı olarak ayda beş ruble veriliyordu. Bu paradan yalnız yarısını harcamaya karar verdim. Bu çok zor bir sınavdı, ama iki yıldan biraz fazla bir zaman sonra Petersburg’a geldiğim gün, cebimde öteki paralardan başka sadece bu cep harçlığından kısarak biriktirdiğim yetmiş ruble kadar bir param vardı. Bu iki denemenin verdiği sonuçlar benim için pek büyüktü. Kesin olarak öğrendim ki, istesem gayeme ulaşabilirim. Tekrar ediyorum, bütün “ülküm” bunda gizleniyordu, ondan ötesinin hiçbir önemi yoktu.

II

İsterseniz önemsiz gibi görünen bazı şeyleri gözden geçirelim: Daha önceki iki denememi yukarıda anlatmıştım. En son Petersburg'da da son denememi hayata geçirmiştim. Açık artırmada bir hamlede yedi ruble doksan beş kapik kazanmıştım. Aslında bu benim için ciddi anlamda bir deneme sayılamazdı. Yarınlardan bir dakika çalarak ilerde nasıl gezip hareket edeceğimi görmek istemiştim. Genellikle de işe gerçekten girişmeyi çok daha önceleri, Moskova'dayken büsbütün serbest kalacağım zamana kadar geri atmıştım. Önce hiç değilse lise işini yoluna koymak gerekiyordu. Hiç şüphe yok ki Petersburg'a gizli bir öfkeyle gelmiştim; çünkü henüz lise sınavından geçmiş ilk defa serbest kalmıştım ki birdenbire Versilov'un işleri beni yine işe başlama anında belirsiz bir zaman için uzaklaştırıyordu! Öfkeliydim ama yolda gelirken gayemden yana büsbütün rahat bir durumdaydım.

Evet henüz acemi ve toy sayılırdım, onun için dikkatli adım atmalıydım. İşe nasıl başlayacağımı binlerce defa gözlerimin önüne getirmiştim. Kimsenin beklemediği bir anda sanki gökten inmiş gibi iki başkentimizden birinde meydana çıkıveriyordum. Böylece gökten iniveriyordum. Ama şu vardı, büsbütün serbesttim, kimseye bağlı değildim sağlığım yerindeydi. Bir iş çevirmek için de sakladığım yüz ruble tutarında bir döner sermayem vardı. Cebinizde yüz rubleniz olmadıkça işe başlamak imkânsızdır, o zaman başarının daha ilk devresi tam bir fiyaskoya ve hayal kırıklığına dönüşecektir. Yüz rubleden başka bilindiği gibi bende cesaret, direnç, devamlılık, tam bir yalnızlıkla sır vardı. İnsanlardan ayrı kalma yetisi, yalnızlık işin temeliydi. Son dakikaya kadar insanlarla düşüp kalkmaktan, kaynaşmaktan hiç hoşlanmıyordum; genellikle de 'ülkü'me yalnız olarak, tek başıma başlamaya karar vermiştim. İnsanlar beni sıkıyordu, onlarla bir arada olunca içim rahat olmuyordu. Her zaman kaygı içinde bulunmaksa gayeme zarar verebilirdi. Hem de genellikle şimdiye kadar bütün ömrümce, bütün hayallerimde insanlara karşı nasıl davranacağımı aklımdan geçirdiğim zaman bu hep pek akıllıca bir şey oluyordu. Gerçekte ise daha ilk adımda pek budalaca sona eriyordu. Bu gerçeği öfkeyle candan söylüyorum. Her zaman söylediğim sözlerle kendimi ele veriyor, acele ederek sapıtıyordum. İşte bunun için de insanlardan uzaklaşmaya karar vermiştim. Böylelikle hem özgürlüğümü, ruh dinginliğimi kazanıyor, hem de karşımdaki hedef daha çok aydınlanıyordu.

Petersburg fiyatlarının çok yüksek olmasına rağmen hiçbir zaman yemeğe on beş kapikten fazla harcamamaya karar vermiştim. Sözümü tutacağımı da biliyordum. Bu yiyecek konusunu uzun uzun, geniş bir şekilde düşünmüştüm. Mesela bazen sırayla birkaç gün yalnız tuz ekmek yemeye karar vermiştim ama şu şartla: İki gün içinde biriktirdiğimi üçüncü gün yiyecektim; böyle hareket etmenin sürekli olarak on beş kuruşluk perhizde kalmaktan daha kârlı olacağını sanıyordum. Sonra başımı sokmak için tam anlamı ile bir köşeye ihtiyacım vardı, burada geceleri sadece uyuyacak, soğuk havalarda da barınacaktım. Başka zamanlarda sokakta, gerektiği zaman geceleri yatacak bir yerden başka üstelik bir parça ekmekle çay da verilen yoksullar evinde yatmaya bile hazırdım. Köşemde veya yoksullar evinde paralarımı çaldırmamak ya da param olduğunu sezdirmemek için elimden gelen her şeyi yapacaktım. Bunu bütün dürüstlüğüm ve içtenliğimle söylüyorum! Bir gün sokakta bir serserinin neşeli neşeli: “Beni soyacaklar ha? Korkarım ki ben başkasını soymayayım” dediğini duymuştum. Tabii ben bu sözlerden yalnız sakınma ile kurnazlığı kendime ayırıyordum, yoksa hırsızlık etmek niyetinde değildim. Bundan başka daha henüz Moskova’dayken, belki de “ülküm” ün doğduğu ilk gün ne tefeci ne de rehin karşılığı para verici olmamayı aklıma koymuştum. Bu iş için ne akılları ne de karakterleri olan Rus soyundan Yahudiler vardır. Rehin ile faiz bayağıca bir işti. Bunu da ancak Yahudiler yapabilirdi.

Elbiseye gelince; gündelik, bayramlık olmak üzere iki kostüm bulundurmaya karar vermiştim. Yaptırdığım elbiseyi uzun zaman giyeceğimden emindim. Bir elbisenin nasıl giyilmesi gerektiğini tam iki buçuk yıl inceledim, hatta bir sır bile buldum: Elbise, her zaman yeni durması, yıpranıp eskimemesi için elden geldiği kadar sıkça, günde beş altı defa fırçayla temizlenmelidir. Kesin olarak söyleyebilirim ki çuha fırçadan korkmaz, tozdan, kirden korkar. Mikroskopla bakacak olursanız, tozlar tıpkı birer taş parçası gibidir, fırçaysa ne kadar sert olursa olsun, hemen hemen gene de yün sayılır. Eskitmeden ayakkabı giymesini de öğrenmiştim, bunun da sırrı şu: Önünüze iyice bakarak ayağı bütün tabanı ile birden atmak, elden geldiği kadar yan basmamaya çalışmak gerek. Bunu iki haftada öğrenmek mümkündür, ondan sonra farkında olmadan kendi kendine gider. Bu şekilde giyilen ayakkabılar ortalama hesapla zamanın üçte biri oranında daha az eskir. Bu da iki yıllık denememden çıkan bir sonuçtu.

Ondan sonra da artık etkinliklerin en önemlisi başlıyordu:

Yaptığım plana göre cebimde yüz rublem vardı. Petersburg'daysa o kadar çok açık artırma yeri, satış yeri, bit pazarında ıvır zıvır şeyler satan küçük dükkânlar, paraya ihtiyacı olan o kadar insan vardı ki; şu kadar paraya alınan bir şeyi biraz fazla bir fiyatla satmak işten bile değildi. Sermayemden verdiğim iki ruble beş kapiğe karşılık albüm satışından yedi ruble doksan beş kapik kazanmıştım. Bu büyük kazanç, hiç zararı göze almadan elde edilmişti. Alıcının eli boş geri dönmeyeceğini gözlerinden okumuştum. Elbette bunun sadece bir rastlantı eseri olduğunu pek iyi anlıyordum; ama ben de zaten böyle rastlantılar arıyordum. İşte bunun için sokakta yaşamaya karar vermiştim ya, diyebilirim ki böyle rastlantılar pek seyrek olur. Ne olursa olsun asıl hedefim hiçbir şeyde zararı göze almamak, ikincisi de para biriktirme işine bir gün bile ara vermemek için geçinmeme harcadığım paradan mutlaka biraz fazla kazanmaktır.

Bana diyecekler ki, bütün bunlar hayal, siz sokağın ne demek olduğunu bilmiyorsunuz, daha ilk adımda sizi aldatırlar. Öyle ama, benim de iradem ve kişiliğim var. Sokak bilimiyse bütün öteki bilimler gibidir, kararlılıkla, dikkatle yetenekle elde edilir. Lisedeyken ta yedinci sınıfa kadar sınıfın birincisiydim. Matematiğim oldukça iyiydi, neredeyse rakipsizdim. Başarısızlığı önceleri haber vermek için tecrübeyi, sokak bilimini böyle göklere çıkarmak olur mu ya! Yalnız hiçbir zaman, hiçbir deneme yapmayan, hiç hayata atılmamış olanlar, her şeyi armut piş ağzıma düş diye hazır bekleyenler var, böyle söyler dururlar. "Mademki biri faka basmıştır muhakkak öteki de basar". Hayır, hiç de basmam. Kişiliğim var, üstelik dikkatli de olursam her şeyi öğrenirim. Sürekli bir kararlılık, sürekli bir açık gözlülük olduktan, her şeyi bütün ayrıntıları ile gözden geçirerek hesaplamasını bildikten, sürekli etkinlikte bulunarak oraya buraya atıldıktan sonra sonuçta her gün fazladan on kapik kazanmak imkânsız mıdır? Daha önemlisi de hiçbir zaman en büyük kazanç peşinde koşmamaya, sürekli soğukkanlı olmaya karar vermiştim. Daha sonra bin, iki bin ruble kazanınca doğal olarak ister istemez komisyonculuğu, sokak alışverişini bırakacaktım, Borsa, tahvilât, bankacılık gibi şeyleri doğal olarak çok az biliyordum. Ama buna karşılık zamanı gelince ben de bütün bu borsayı, bankacılığı herkesten daha iyi öğreneceğimi, bu bilimin kendiliğinden basbayağı elde edileceğini beş parmağım gibi biliyordum. Çünkü zaten iş kendiliğinden oraya kadar

uzanacaktı. Bunu başarmak için pek o kadar fazla zeki olmaya ihtiyaç var mı yani? Hz. Süleyman'ın mantalitesi mi bu? Yeter ki insanda sağlam bir kişilik olsun; yetenek, beceriklilik, bilgi sonradan kendiliğinden gelir. Yeter ki elde etmeyi istemekten vazgeçmesin.

Başarılı olmayı hedefleyen bir kimsenin, başına gelecek zararları ve yıkımlara da göze atması gerekir. Bu da sağlam bir kişiliğe sahip insanlarda bulunabilir ancak. Petersburg'a yeni geldiğim günlerde, demiryolu tahvillerine yazılım başlamıştı; yazılabilenler çok para kazandılar. Tahvillerin fiyatı bir ara yükseldi. İşte tam bu sırada herhangi bir nedenle tahvillere yazılamayan yahut elinde tahviller olup da hâlâ doymayan aç gözlünün biri elimdeki tahvilleri görerek mesela şu kadar bir prim yüzdesi karşılığında kendisine satmamı isteseydi, hiç durmaz satardım. Şunu da iyi biliyordum ki, benimle hemen alay etmeye başlarlardı. 'Eğer biraz bekleseydiniz on katı daha kazanırdınız' öğütleri havada uçuşacaktı. Benim, "Belki haklı olabilirsiniz ama benim param cebimde, sağlama aldım. Sizinkilerin ise sonunun ne olacağını hiçbiriniz bilmiyor, " yollu cevabımı dinlemeyecekler, nutuk atmaya devam edeceklerdi. "Fakat böylelikle daha çok kazanacaksınız." Artık dayanamayacak, hepsini susturacak cevabı yapıştıracaktım suratlarına: " İşte Kokorevler, Polyakaylar, Guboninler -tanınmış tüccar ve zengin kimseler- gibi yanıldığınız nokta bu işte. Bu kafa ile hiçbir yere varamazsınız beyler, bayanlar."

Tanınmış tüccar ve zengin kimseler!

Gerçeği bilmelisiniz; kazanmada, başlıcası biriktirmede devamlılık, kararlılık, bir arada yüzde yüz kazançtan daha önemlidir. Fransız devriminden az önce Law adında birisi Paris'e gelerek yalnız başına, ilke bakımından dâhice bir proje çizmiş, sonra işe başlayınca, proje korkunç bir şekilde allak bullak olmuş. Bütün Paris halkı heyecanlanmış. Law'nun tahvilleri kapanın elinde kalıyormuş, herkes tahvil alacağız, diye birbirini eziyormuş. Yazılımın yapıldığı eve bütün Paris'ten oluktan akar gibi para akıyormuş; ama en sonunda ev de bu iş için yetmemeye başlamış. Sokakta her tabakadan halk yığılıyormuş, aralarında burjuvalar, soylular, onların çocukları, kontlar, markizler, fahişeler, hepsi kuduz köpeğin ısırarak kudurttuğu yarı delilerden toplanmış bir kalabalık gelmiş. Rütbeler, mevkiler, türlü saçma inanışlar, onur, hatta namusla şeref, her şey çamurlara

bulanmış; birkaç tahvil elde etmek için kadınlar bile her şeylerini burada elden çıkarıyorlarmış. Yazılım işi en sonunda sokakta başlamış ama yazacak yer yokmuş. Burada bir kamburun üzerinde tahvil yazmak için masa gibi kullanmak üzere bir süre kamburdan faydalanmayı önermişler. Kambur razı olmuş, ne kadar bir paraya razı olduğunu da siz tahmin edin! Aradan biraz zaman geçtikten sonra -pek kısa bir zaman- hepsi ellerindeki avuçlarındakini kaybetmişler, her şey sabun köpüğü gibi püf diye sönmüş gitmiş, bütün 'ülkü' cehennemin dibini boylamış, tahvillerin bir değeri kalmamış. Peki, bu işte kim kazanmış? Yalnız kambur, çünkü tahvil almıyor, peşin peşin Louis altınlarını cebe indiriyormuş. İşte ben de o kamburun ta kendisiyim! Yemek yememeye, kapiklerden tam yetmiş iki ruble biriktirmeye kuvvetim yetmişti ya. Herkesi çevirip döndüren tutkular kasırgasına kendimi kaptırmayacak, sağlam küçük bir kazancı, şüpheli büyük bir kazanca yeğleyecek kuvvet de bulurum. Ben küçük bir şeyde küçülebilirim ama büyük bir şeyi hiç bırakmam. "Ülküm" doğduktan sonra en küçük şeye bile katlanamıyordum. Annem, sabahları işe gitmeden önce bana soğumuş kahve getirdiği zaman kızar, kabalık ederdim. Hâlbuki tam bir ay kuru bir ekmekle geçinen adam yine bendim.

Kısacası bu durumda kazanmamak, nasıl kazanmak gerektiğini öğrenmemek hiç de doğal bir şey olmazdı. Arası kesilmeden, düzenli bir şekilde biriktirildiği, sürekli etraftaki insanlara bakılarak uyanık bir şekilde hareket edildiği, nefse hâkim olunduğu, para biriktirildiği, durmadan enerji gösterildiği takdirde, yine tekrarlıyorum, milyoner olmamak elbette mümkün değildir. Dilenci, paralarını kişiliğinin bağnazlığı ile kararlılık değil de ne ile biriktirmiştir? Ben bir dilenciden de aşağı mıyım?" E, en sonunda, varsın bir iş elde edemeyeyim, varsın hesabım doğru çıkmasın, varsın "ülküm" sabun köpüğü gibi eriyip gitsin, ben de başaramayayım. Ama ne olursa olsun yine yoluma devam edeceğim. O yolda gideceğim, çünkü böyle istiyorum, İşte daha Moskova'dayken söylediğim sözler!

Diyecekler ki, bunda ne bir 'ülkü' ne de yeni bir şey var. Ben de buna karşılık derim ki, bunda sayısız 'ülkü'ler, sonsuz yenilikler vardır!

'Ülkü'mü anlatırken, bütün itirazların, aynı zamanda da kendimin ne kadar bayağı olacağımı önceden duyuyordum. E… Ne anlattım sanki? Anlatmak istediklerimin yüzde birini bile anlatamadım; bayağı, kaba, üstün

körü bir düşünce, hatta benden daha genç birinin düşüncesi gibi olduğunu duyuyorum.

III

Artık, bundan sonra… Niçin? Neden? Ahlaka uyar mı, yoksa uymaz mı, gibi soruları cevaplamak kalıyor. Bunları açıklayacağımı, karanlık noktaları aydınlatacağımı, bildiğiniz gibi en baştan belirtmiştim.

Belki okurumu şaşırtacak, hayal kırıklığına uğratacağım. Bütün okurlarımın şunu iyi bilmesini istiyorum: “Ülküm” de ne bir öç alma duygusu ne de Byron’u çağrıştıran lanetler söz konusu. Babasızlıktan, öksüzlükten de sızlanmayacağım. Benim “ülküm” ün biricik gayesi ve özelliği var: O da insanlardan uzaklaşmak, bir köşeye çekilmektir. Yazdıklarım romanlarında aşk ve duygusallık arayan bir bayanın eline geçse, bir sayfasını bile okumadan elinden bırakırdı. Çünkü ben gerçeklerden söz edeceğim.

– Ama yalnızlık, Rotschild olmaya kalkışmadan da kazanılabilirdi. Burada Rohtschild’e gerek var mı?

– Elbette gerek var, çünkü yalnızlıktan başka ayrıca bana güç de gerekli.

Burada bir özeleştiri yapmalıyım: Okuyucu, belki de itiraflarımı böyle açıkça yazdığım için, korku içinde kalarak kendi kendine saflıkla, “Nasıl oldu da yazar kızarmadı, diye soracaktır. Cevap vereyim, bunları bastırmak için yazmıyorum; benim için okuyucu herhâlde on yıl sonra bulunacaktır. O zamana kadarsa her şey öyle aydınlanacak, gerçek kanıtlanmış olacak ki, artık yüzümün kızarmasına da bir sebep kalmayacak. Bunun için anılarımı yazarken ara sıra okuyucu diyorsam, bu sadece bir yöntem, ondan. Şimdilik benim okuyucum hayali bir kişidir.

Hayır, ne Tuşar’dayken babasız oluşumla alay etmeleri, ne çocukluğumun üzüntü içinde geçen yılları, ne öç alma hevesi, ne de itiraz etmeye hak kazanmak hırsı ‘ülkü’mün doğmasına yol açmıştır; her şeyden önce suç kişiliğimdedir. Öyle sanıyorum ki iki yaşımdan, yani doğru düşünmeye, karar vermeye başladığım andan sonra insanları sevmemeye

başladım. Bazen ruhum temiz olduğu yıllarda, en yakınlarıma bile içimi açmadığıma, kimseye inanmayışıma, somurtkan oluşuma, sırlarımı kimseye söyleyemeyişime çok üzülüyordum. Böylece sık sık kendimi suçluyordum! Bunun gibi, sorunları çözmek için de pek doğal olarak yalnızlık arıyordum. Bundan başka bütün çabalarıma rağmen -sahiden çok gayret etmiştim- insanlarla bir arada bulunmaktan hiç zevk alamıyorum; hiç değilse benimle yaşıt olanlar, bütün arkadaşlar ama hepsi, düşünce ve bilgi birikimi bakımından benden pek aşağı bir seviyedeydiler.

Ne yapayım, suratım hep asık, geride durmayı yeğliyorum. Toplumdan kopmak, kendimle baş başa kalmak benim "ülküm" ün en önemli parçası, yapmam gereken bu. İnsanlara yardım etmek istiyorum, fakat yardım edebileceğim kimseyi göremiyorum. Çünkü insanlar bütün iyi duygularını, güzellikleri yitirmiş hâldeler. Hiçin birisi mertçe yanıma yaklaşmıyor, neden bu girişimi benden bekliyorlar? Bunları hep kendime soruyorum fakat cevap alamıyorum. Ben soylu bir yaratığım, bunu da her şeyimle kanıtladım. Kim bana mert ve dürüst davranırsa, benden aynı davranışı görecektir. Fakat beni dolandırıyorlar, yetmiyor alay ederek, aşağılayarak benden uzaklaşıyorlar. Herkesten daha açık kalpli birisi vardı, o da beni çocukken pek çok döven Lambert idi. Ama o da sadece açık kalpli bir alçaktan, haydutan başka bir şey değildi. Zaten onun açık kalpliliği de budalalığından ileri geliyordu. İşte, Petersburg'a geldiğim zaman düşüncelerim bunlardı.

Petersburg'da Dergavov'un evinden çıktığım zaman- oraya niçin gittiğimi bir Tanrı bilir, bir de ben bilirim- Vasin'e iyice sokuldum. Birden heyecana kapılarak kendisini övdüm, sonuç ne oldu? Aynı akşam onu eskisinden daha az sevdiğimi anladım. Neden? Çünkü onu övmekle kendimi küçük düşürmüştüm. Hâlbuki bunun tersi olmalıydı, çünkü bu öyle hak gözeten, öyle yüksek bir hareketti ki, kendi zararına bile olsa başkası göklere çıkarılıyordu! Öyleyse böyle bir kişinin saygınlığı herkesten üstün olmalıydı. Hem ben de bunu çok iyi anlıyordum ama yine de Vasin'i eskisinden daha az seviyordum. Öyle de az seviyordum ki, özellikle, anlaşılsın diye okuyucunun daha önce bildiği bu örneği alıyorum. Hatta beni evinden kovar gibi hole kadar götürdüğü için Kraft'ı bile bir çeşit acı, ekşi bir duyguyla hatırlıyordum. Bu duygu da ta ertesi gününe kadar sürüp gitti

Ama Kraft hakkındaki her şey anlaşılınca, artık kızmanın da yeri yoktu. Okulun birinci sınıfından beri arkadaşlardan biri beni dersten biraz geçse yahut benden daha ince buluşlu, zeki yahut da vücutça benden daha kuvvetli olsa, hemen onunla arkadaşlık kurmak ister, konuşmak için yanar tutuşurdum. Bunu ondan tiksindiğim için, başarısızlığını istediğim için yapmıyordum, bu bana göre değildi, başımı çeviriyordum, çünkü yapım böyleydi.

Bütün hayatım boyunca istediğim iki şey vardı: Yalnızlık ve kudret. Bu iki büyüleyici kavram çocukluğumun rüyalarını süslemiş, benim için hayallerin en büyüğü olmuştu. Eğer kafamdan geçenleri insanlar bir bilselerdi, karşıma geçip katıla katıla gülerlerdi.

Bundan dolayı bir suç küpü olmak o kadar hoştu ki…

Evet, var gücümle hayal kuruyordum, öyle de hayale dalıyordum ki konuşmaya bile zaman kalmıyordu. İşte bundan da benim insan sevmez olduğum anlamını çıkardılar, dalgınlığımı göz önünde tutarak da benim hesabıma daha kötü sonuçlara vardılar. Ama pembe yanaklarım bunun tersini söylüyordu.

Uykuya yatıp yorganı başıma çekince yapayalnız, inzivaya çekilirdim, çevremde dolaşan insanlar olmaz, onların sesi duyulmazdı. İşte o zaman bu hayatı başka şekle sokmaya başlardım. En hırslı hayal severlik de ta ‘ülkü’mü buluncaya kadar devam etmişti. O zaman bütün o budalaca hayaller birdenbire akıllıca olmuş, bir romanın hayali şeklinden gerçeğin anlamlı kalıbına dökülmüştü.

Her şeyim “ülküm” üzerinde odaklanıyordu. Ne yapıp edip “ülküm” ü gerçekleştirecektim. Bir şey başımı öyle döndürüyordu ki, bunun adı kudretti… Benim gibi bir mıymıntının kudretten söz ettiğini öğrenseler gülmekten katılacağından eminim. Ama bir şey sizi daha fazla şaşırtacak: Belki ta ilk hayallerimden, yani hemen hemen ilk çocukluğumdan beri hayat ne şekil alırsa alsın, kendimi mutlaka birinci yerde, başta tasavvur etmeden yapamıyordum. Garip bir itirafı da buna ekleyeyim; bu belki şimdiye kadar da böyle devam ediyor. Bu arada şunu da belirteyim ki bunun için kimseden özür dilemiyorum.

Bütün “ülküm”, o “ülküm” ün bütün kuvveti paraya dayanıyordu, çünkü para, bir hiçliği bile var gösteren biricik güçtür. Ben, belki bir hiç değilim ama mesela aynaya bakınca görünüşümün bana zararı dokunduğunu iyi biliyorum, çünkü yüzüm sıradan bir yüz. Ama Rotschild gibi zengin olsam, buna kim bakacak? Sadece bir ıslık çalışıma binlerce kadın koşup gelerek güzelliklerini önüme sermezler mi? Hatta eminim ki en sonunda yine kendileri büyük bir içtenlikle beni erkeklerin en büyüğü ve namlısı saymaya başlarlardı. Ben, belki şimdi akıllıyım da! Ama el elden üstündür, çünkü yedi akıllı olsam bile toplumda hemen sekiz akıllı biri çıkıverir, o zaman da ben bittim demektir. Hâlbuki bir Rohtsschild olursam, bu sekiz akıllı zeki adamın benim yanımda ne değeri olabilir? Ona benim yanımda söz bile söyletmezler! Belki ben, büyük bir zekâyım ama Talleyrand veya Pyrhon’un yanında gölgede kalırım. Fakat şöyle bir Rotschild oldum mu, Pyrhon’a, belki de Talleyrand’a kim değer verir? Para, elbette en büyük güç ve baskı aracıdır. Ama aynı zamanda en yüksek bir eşitliktir, onun kuvveti de bunda gizlenir. Para bütün eşitsizlikleri düzeltir. Bütün bunları daha Moskova’dayken kararlaştırmıştım.

Siz bu düşüncemi belki de bir utanmazlık, zorbalık, hiçliğin dehaya karşı bir zaferi diye ele almış olabilirsiniz. Bu düşüncemin bir küstahlık olduğunu ben de kabul ediyorum. Peki, öyle olsun ama sanıyor musunuz ki ben o zaman güç sahibi olmayı muhakkak başkasını ezmek için istiyordum? Evet, sıradan bir insan bile böyle hareket ederdi. Dahası var, eminim ki öyle yüksekte duran binlerce dehanın, zekânın sırtına bir de Rohtschild’in milyonlarını yükleselerdi, hemen yollarını sapıtırlar, en kaba, en bayağı bir insan gibi hareket ederek karşılarındakini başkalarından daha çok ezerlerdi. Benim “ülküm” bu değildir. Paradan korkmam; para ne beni ezebilir, ne de başkasını bana ezdirir.

Ben para istemiyorum yahut daha doğrusu bana gerekli olan para değildir, hatta güç sahibi olmak bile değildir. Bana gerekli olan yalnız kudretle elde edilebilen, kudret olmayınca hiç ele geçirilemeyen şeyler, yani yalnızlık, bir köşede tek başıma sessiz sessiz kendi gücümü fark etmek ve iliklerime kadar duyabilmek! İşte bütün dünyanın elde etmeye çalıştığı özgürlüğün tam, doğru bir tarifi! Özgürlük… Ne kadar büyüleyici bir kavram… En sonunda bu büyük sözü yazdım… Evet, yalnızlık köşende kendi kuvvetini bilmek çok şahane, çok güzel bir şeydir. Mademki elinde

kuvvet var, için rahattır. İşte yıldırımlar Jüpiter'in elinin altında duruyor, o da bunun için rahat ya! Sık sık şimşekler çaktırıp gök gürletiyor mu? Jüpiter bir budalayı uyuttuğunu çok iyi bilir. Ama Jüpiter'in yerine bir edebiyatçıyı yahut budala bir köylü geçirin de görün bakın ne şimşekler çakar, ne gök gürleyişleri olur!

Yeter ki elimde sadece güç olsun, asla onu hiç kullanmazdım. Bir budala olarak kendim, kendi isteğimle her yerde en son yerde kalırdım. Rotschild olsaydım, eski bir palto giyer, elimde bir şemsiyeyle dolaşırdım. Sokakta beni itip kakıyorlarmış, arabacılar beni ezmesin diye çamurların içinde oradan oraya koşuyormuşum, bana ne! Bir Rotschild olduğumu bilmem o anda beni neşelendirirdi. Hiç kimsenin yemediği yemekleri yiyebileceğimi, dünyanın en iyi aşçısının yemeklerimi pişireceğini biliyordum ya, bunu bilmek bana yeterdi. Bir parça jambon yerdim, imkânlarım beni doyururdu. Şimdi bile böyle düşünüyorum.

Soyluların yanına sokulmazdım, onlar bana sokulurlardı. Kadınların peşinden gitmezdim, onlar bir sel gibi akıp bana gelir, bir kadının isteyebileceği her şeyi isterlerdi. "Aşağılık" olanları para koparmak için koşar gelirlerdi. bu gururlu, güçlü, her şeye ilgisiz ve soğuk duran adamın yanında olmak için can atarlardı. Ben hepsine iyi davranırdım, belki onlara para da verirdim ama kendim buna karşılık hiçbir şey almazdım. Merak insanlarda duyguları uyandırır, beki ben de karşımdakine tutku ve canlılık aşılardım. İnanın ki hiçbir şey elde edemeden, belki yalnız birer hediye alarak geri döner giderdi. Onlar için ölümüne merak edilecek bir fenomen ve idol olurdum.

Bunları bilmek yetiyordu bana. Ne gariptir ki bu tablo daha henüz on yedi yaşındayken beni kendine çekiyordu. Ona ulaşmak, kavuşmak için her şeyimi elden çıkarmaya razı idim.

Kimseyi ezmem, kimseye işkence etmem, etmek de istemem. Ancak şunu biliyorum ki düşmanım olan şu yahut bu adamı batırmak istedim mi, bunu yapmama kimse engel olamazdı. Aksine bana yardım bile ederlerdi, eh bu da bana yeterdi! Kimseden öç almazdım. James Rohtschild'in baron olmayı kabul etmesine her zaman şaşarım!Buna ne gerek vardı? Şu saygısız general, ikimiz de posta menzilinde araba beklerken varsın beni hiçe saysın; ama kim olduğumu bilseydi, kendisi atları arabaya koşmaya seğirtir, beni

gösterişsiz arabama bindirmek için ileri atılırdı! Bilmem hangi yabancı bir ülkede bir kontun yahut baronun, Viyana'ya giden demiryollarından birinde, halkın önünde oradaki bankerlerden birinin ayakkabısını giydirdiğini yazmışlardı. Banker de öyle bayağı bir adammış ki utanmadan buna izin vermiş. Oh varsın izin versin, bu korkunç güzel bir şey. Şu gösterişli, soylu kadının kızı, vapurda veya başka bir yerde benimle rast gele karşılaşınca bana yan gözle baksın, elinde bir kitap yahut gazete tutan bu alçak gönüllü, çelimsiz adamın kendisiyle yan yana birinci mevkide oturmasına, burnunu havaya kaldırarak tiksine tiksine şaşsın dursun! Ama yanında oturanın kim olduğunu bilmiş olsaydı neler düşünürdü? En sonunda bunu öğrenecek, öğrenince de boynunun bükerek, utanıp sıkılarak, sevgi belirtileri göstererek kendiliğinden gelip yanıma oturacak, her bakışımı yakalamaya çalışacak, her gülümsemememden sevinç duyacaktır… Genç yaşta çizdiğim bu resimleri, aklımdan geçenleri, daha parlak bir tarzda anlatabilmek için özellikle gözlerinizin önüne seriyorum; ama resimler hem renksiz, hem de belki bayağı çıktı. Yalınız gerçek her şeyi kurtaracaktır.

Diyecekler ki, böyle yaşamak budalalıktır: Ne diye bir otelim, kapıları herkese açık bir evim olmasın, neden etrafıma, bir insan kalabalığı toplamayayım, saygın adam olmayayım, evlenmeyeyim? Peki ama o zaman Rotschild ne olacak? O da herkese benzeyecek. 'Ülkü'mün bütün güzel tarafı, bütün iç kuvveti o zaman yok olur gider. Daha çocukken Puşkin'in "Pinti Şövalye" sindeki monologunu ezberlemiştim; düşünce bakımından Puşkin bundan daha üstün bir eser yaratmamıştır! Şimdi de böyle düşünüyorum.

Bana tiksintiyle diyecekler ki:

– 'Ülkü'nüz de pek sıradan bir şeymiş, sadece paraya, zenginliğe dayanıyor! Topluma yararlı olmak, insanlık uğruna kahramanlıklar göstermek daha yüksek bir 'Ülkü' değil midir?

Ama zenginliğimi nasıl kullanacağımı ne biliyorsunuz? Bu milyonların çok zararlı, kirli Yahudi ellerinden, ayık, metin, dünyaya uyanık gözlerle bakan bir kişinin eline doğru akıp toplanması neden ahlaksızlık, alçaklık olsun? Hem zaten gelecek üzerindeki bütün bu hayaller, tahminler, bunların hepsi henüz roman gibi bir şey. Ben de bunları belki boş yere yazdım; keşke

kafatasımın içinde kalsaydı. Bu satırları belki kimse okumayacaktır, bunu oldukça iyi biliyorum; birisi okuyacak olsa bile benim Rohtschild'in milyonlarına dayanacağıma inanır mı? Milyonların beni ezmesi bakımından değil de büsbütün başka bakımdan, bunun aksinden konuşuyorum. Hayal kurarken birçok kez gelecekte belleğimin fazlasıyla doyurulacağı, kudretin de bana çok küçük görüneceği anı gözlerimin önüne getiriyordum. O zaman, öyle sadece bir can sıkıntısı, gereksiz bir üzüntü duyduğum için değil de daha çoğunu, pek çoğunu elde etmeyi düşündüğüm için bütün milyonlarımı insanlara verirdim. Varsın toplum bütün zenginliğimi kendi arasında paylaşsın. Ben de yine bir hiçliğe dönerdim! Belki vapurda ölen dilenciye benzerim, yalnız şu farkla ki elbisemin kıvrımlarında bir şey bulamazlar. Bir zamanlar milyonlarla oynadığımı, sonra bunları bir karga gibi çamurların içine attığımı bilmek, insanlardan çekilip uzaklaştığım çölde beni beslerdi. Şimdi de aynı şeyleri düşünmeye hazırım. Benim "ülküm", her zaman, herhangi bir hâlde vapurda ölen dilenci gibi de olsa, insanlardan kaçıp içinde saklanabileceğim bir kaledir! İşte benim şiirim! Şunu da biliniz ki bana gerekli olan kendi sağlam irademin bütünüdür, öyle ki ondan vazgeçecek kadar kuvvetli olduğumu kendi kendime kanıtlayacağım.

Hiç şüphesiz itiraz ederek diyecekler ki, bu bir hayalden başka bir şey değildir, milyonları eline geçirdin mi bir daha kolay kolay bırakmazsın, sen de Saratovlu dilenciye dönersin. Evet, belki de bırakmam; ben sadece düşüncelerimin örneğini çizdim. Ama ciddi olarak belirteyim ki para biriktirmede Rohtschild'in rakamını bulup yükümü tutunca gerçekten paraları topluma bırakmakla işi bitirebilirdim. Ama Rohtschild'i bulmadan bunu yapmak zor olacaktır. Hem de yalnız yarısını vermezdim, çünkü böyle yaparsam adilik etmiş olurdum ki, o zaman iki kat yoksul olurdum, işte o kadar. Ama muhakkak son kapiğe kadar hepsini verirdim, çünkü dilenci olunca birdenbire Rohtschild'den iki kat zengin olurdum! Ne demek istediğimi anlamazlarsa; uzun uzun anlatacak değilim… Birçokları "Hint fakirliği, hiçliğin, kudretsizliğin şiiridir! Yeteneksiz, orta adamların zaferidir" derlerdi. Evet, bir dereceye kadar yeteneksizliğin, iki şeyin ortasında kalan birinin zaferidir, bunu ben de kabul ediyorum. Ama sanmam ki bu bir zayıflık olsun.

Baylar, en küçük bir görüşün rahatça söylenebilmesi size pek mi ağır geliyor? Yanlış da olsa ne mutlu! Ama ben kendiminkine inanıyorum. Ancak onu istediğim gibi anlatamadım, beceriksiz, bayağı oldu. On yıl sonra belki daha iyi anlatabilirdim. Bundan sonra bu düşüncemi bir hatıra olarak saklayacağım.

IV

Evet, "ülküm"'ü elimden geldiği kadar anlatmaya çalıştım. Eğer tam olarak anlatamadımsa, zihinlerde soru işaretleri bıraktımsa, bu "ülküm"'ün noksanlığı değil, benim noksanlığımdır. Daha önce de söylemiştim, en basit düşünceler bazen tam olarak ortaya dökülemeyebilir. Evet, zihinde geçenler bazen tam olarak anlatılamayabilir. Ama ben "ülküm"'ü ilk en doğal haliyle anlatmaya çalıştım. 'Ülkü'lerin önemli bir yasası vardır:Bayağı, gelip geçici 'ülkü'ler her zaman çabuk ve kolay bir şekilde, hem de bütün kitleler tarafından çabukça anlaşılır. Ucuz olan her şey ömrünü çok çabuk tamamlar. Çabuk anlaşılması o şeyin sıradan olduğunun en önemli göstergesidir. Alman dâhisi Bismarck'ı hatırlar mısınız? Bismark, 'ülkü' sahibi bir devlet adamı idi. Bismarck'ın ülküsü çok kısa sürede dâhice hayata geçiverdi. İşte bu çabukluk benim beynimi uzun süre oyaladı durdu. Bir on yıl daha beklemeyi, hakkında ondan sonra karar vermeyi düşünüyorum. Acaba o zaman Bismarck'ın 'ülkü'sünden ne kalacak? Bu konumuzla pek ilgisi olmayan şeyden niye söz açtım peki? Amacım bir bağlantı kurmak ve karşılaştırma yapmak değil, öylece aklıma geliverdi. İşte isterseniz 'ülkü' konusunu kökünden çözmek için iki tane anekdot vereyim:

Yazın temmuzda, Petersburg'a gelmeden iki ay önce, büsbütün serbest kaldığım bir sırada Marya İvavnona, pek öyle inceden inceye anlatmaya değmeyecek kadar önemsiz bir iş için Troitskiy Posad'da oturan yaşlı bir kıza gitmemi rica etmişti. Gene o gün geri dönerken, vagonda çelimsiz bir delikanlıya rastladım. Oldukça iyi giyinmişti ama temiz değildi. Çocukça olan cildinin rengi kirli esmerdi. Her büyük veya küçük istasyonda muhakkak vagondan inip votka içtiği için herkesin dikkatini üzerine çekiyordu. Yol sona ererken çevresini neşeli bir kalabalık sarmıştı ama saranlar hep sıradan adamlardı. Kendisi de iyice sarhoş olan bir tüccar,

delikanlının ara vermeden votka içtiği hâlde ayık kalmasına hayranlıkla bakıyordu. Tüccardan başka bir delikanlı daha bundan çok memnunluk duyuyordu. Korkunç derecede budala, pek geveze olan bu delikanlı, Alman biçimi elbise giymişti, etrafa da oldukça kötü bir koku yayıyordu. Sonradan öğrendim ki bu delikanlı uşakmış. Bu genç, öteki delikanlıyla dost bile olmuştu. Trenin her duruşunda onu çağırarak: "Haydi bakalım, votka içmek zamanı geldi" diyordu. Bunun arkasından ikisi de kucak kucağa vagondan çıkıyorlardı. Çok içen delikanlı hemen hemen hiç konuşmuyordu, çevresinde konuşan insan kalabalığıysa gittikçe artıyor, artıyordu. O, sadece herkesi dinliyor, salyalarını saçarak durmadan kıkır kıkır gülüyordu, sonra arada bir ama hep de ansızın: "tür-lür-lü!" gibi bir ses çıkarıyor, bunu yaparken de çok gülünç bir şekilde parmağını burnuna götürüyordu. Tüccarı da, uşağı da, hepsini de neşelendiren onun bu hareketiydi, onlar da büyük bir ciddiyetsizlikle kahkahalarla gülüyorlardı. İnsanların bazen neye güldüklerini anlamak güçtür. Ben de onlara yaklaştım, bilmem neden bu delikanlı benim de hoşuma gider gibi olmuştu. Belki de öteden beri kökleşen, beylikleşen toplumun uyması gereken, benim gözüde anlamsız değer yargılarını kurallarını böyle apaçık bozmasını beğenmiştim. Kısacası, bu yüzden karşımdakinin bir budala olduğunu anlayamamıştım. Ama o zaman kendisiyle senli benli oldum, vagondan çıkarken, akşamleyin saat dokuza doğru Tverskoy bulvara geleceğini öğrendim. Kendisi eski yüksek okul öğrencilerindenmiş. Bulvara gittim, orada bana şöyle bir beceri öğretti: İkimiz bütün bulvarları dolaşıyor, geç saatlerde iyi bir aileden bir kadın geldiğini görünce -etrafta, yakında kimse bulunmamak şartıyla- hemen ona sarkıntılık ediyorduk. Kadına bir şey söylemeden bir tarafına ben geçiyordum, öte tarafına da arkadaşım. Ondan sonra en sakin bir tavırla, kendisini görmüyormuş gibi davranarak, aramızda acayip şeylerden konuşmaya başlıyorduk. Sanki böyle olması gerekmiş gibi, en sakin bir tavırla her şeyi kendi adlarıyla söyleyerek en iğrenç, en ayıp şeyleri öyle inceden inceye anlatıyorduk ki en iğrenç bir adamın, en pis halleri bunları bulamazdı. Bu bilgilerin hepsini daha liseye girmeden önce ilk ve orta okullardayken edinmiştim ama sadece söze dökülmüş halini biliyor, uygulanmasını bilmiyordum. Kadın çok korkuyor, çabuk çabuk uzaklaşmaya çalışıyordu ama biz de adımlarımızı sıklaştırarak peşini bırakmıyor, bildiğimizi okuyorduk. Kurbanımız, doğal olarak, bir şey yapamıyordu, bağıracak değildi ya. Zaten şahit de yoktu, hem böyle bir şey için şikâyet etmek de tuhaf olurdu. Bu eğlenceler arasında sekiz gün kadar

geçmişti, böyle bir şeyi nasıl beğendiğimi bir türlü anlayamıyor, uzak durmaya karar veriyordum. Ama kadınlara da bir türlü katlanamıyordum. Bir gün arkadaşıma Jean-Jacques Rousseau'nun, itiraflarında daha çocukken vücudun her zaman kapalı tutulan kısımlarını gizliden gizliye bir köşeden meydana çıkarmayı sevdiğini, bu haliyle gelip geçen kadınları beklediğini yazmış olduğunu söyledim. Arkadaşım bana gene öyle cevap verdi ki, onun bilgisiz bir zavallının teki olduğunu, şaşılacak kadar az şeyle ilgilendiğini fark ettim. Gizli hiçbir 'ülkü' bulamayacağımı hemen o anda anladım. Orijinallik yerine ezici bir tekdüzelilikle karşılaştım. Onu gittikçe daha çok sevmemeye başladım. En sonunda her şey beklenmedik bir sırada olup bitiverdi: Bir gün akşam karanlığında hızlı, ürkek adımlarla bulvardan geçen birisine sarkıntılık ettik, bu çok genç bir kızdı, on altı yaşlarında ya var ya yoktu. Çok temiz, pek sade giyinmişti; belki de kendi elinin emeğiyle geçinen, o saatte de işinden, kendisinden başka çocukları da bulunan yoksul, dul annesinin yanına dönüyordu. Kızcağız, bir zaman ses çıkarmadan dinledi. Başını önüne eğmişti, yüzü vuali ile örtülüydü, hızlı hızlı yürüyor, korkuyor, titriyordu. Ama bir aralık birdenbire durdu aklımda kaldığına göre oldukça güzel ama biraz zayıfça yüzünden vuali kaldırdı, gözleri şimşekler çakarak:

"Ah, ne alçak şeylersiniz!" diye bağırdı.

Bunun arkasından belki hemen oracıkta ağlayıverecekti ama başka bir şey oldu; küçücük zayıf elini kaldırdı arkadaşıma öyle bir tokat yapıştırdı ki, hiçbir zaman belki hiç kimseye böyle bir tokat atılmamıştır. Sanki bir kırbaç saklamıştı! Öğrenci küfredip ileri atılmak istedi ama ben kendisini yakaladım, kızcağız da kaçabildi. Yalnız kalınca hemen birbirimizle atıştık, o zamana kadar ona karşı içimde birikenleri sayıp dökerek iyice rahatladım. Sadece bir zavallı, yeteneksiz, bayağı bir adam olduğunu, kendisinde 'ülkü' denilen şeyden eser bile bulunmadığını söyledim. O da bana sövdü ardından da birbirimizin yüzüne tükürdük. O zamandan beri de bir daha kendisini hiç görmedim. O akşam canım çok sıkıldı, ertesi gün üzüntüm biraz hafifler gibi oldu, üçüncü günse büsbütün unuttum. Hem ne dersiniz, daha sonraları bu kızı hatırladığım oluyordu.. Ancak Petersburg'a gelişimin ardından bu sahneyi tekrar hatırladım, o kadar etkilenmiştim ki, olay iki hafta aklımdan çıkmadı. Utanmadan gelen gözyaşları yanaklarımdan aktı. Bütün o gün, o gece acı çektim, şimdi de aklıma gelince hâlâ acı çekerim, yüreğim

burkulur. O zaman nasıl olmuştu da böyle kepazelikte ve alçaklıkta bulunmuştum. O günkü olay, kepazelik hâlâ içimi yakıyordu.

Ancak şimdi konu oldukça net olarak gözlerimin önüne geliyor:Suç ‘ülkü’de idi. Kısacası vardığım sonuç şuydu: Bir insan kararlılık içinde sürekli güçlü bir fikre saplanınca, sadece onunla oyalanınca bütün dünyadan çekilip çöle kaçıyormuş gibi oluyor, bütün olan bitten de ana düşüncenin yanından kayıp geçiyordu. Anılar bile yanlış kabul ediliyordu. Bundan başka önemli olan bir nokta da şudur: Her zaman bir bahane bulunabiliyordu. Bu son zamanlarda: “E, benim ‘ülküm’ var ya, onun dışında kalan her şey değersiz…” diyerek anneme ne kadar acı çektirmiş, utanmadan kız kardeşimi hep yalnız bırakmıştım. Ben de aşağılanıyordum, hem de o kadar çok aşağılanıyordum ki, aşağılandığımı gördükten sonra da çekilip gidiyordum. Ama sonra, birdenbire kendi kendime: “E, peki alçak olayım ama ne de olsa gene benim bir ‘ülküm’ var, onlarsa bunu bilmiyorlar” diyordum. Kısacası ‘ülkü’ kepazelikte de, hiçlikte de beni avutuyordu. Ama bütün iğrenç hareketlerim de yine aynı ‘ülkü’nün altına girip saklanıyor gibiydi, Denebilir ki ‘ülkü’, acılarımın hepsini azaltıyordu; fakat önümde bulunan her şeyi de bir perdeyle örtüyordu. Olayların, eşyaların böyle iyice anlaşılmadan insanın kafasına yerleşmesi, öteki şeyler bir yana, başta ‘ülkü’nün kendisine zarar verebilirdi.

Bu anekdotu genişçe verdikten sonra, ikinci olaya gelmek istiyorum: Geçtiğimiz yıl nisanın ilk günüydü. O gün Marya İvanova’nın isim günüydü. Akşama doğru konuklar gelmeye başlamıştı. Birden Agrefana içeri daldı, nefes nefeseydi. Mutfağın önündeki taşlıkta bir bebek olduğunu, durmadan ağladığını söylüyordu. Bu üç dört haftalık bir bebekti ve kızdı. Gözlerini yummuş, minik ellerini iyice yummuş, var gücüyle ağlıyordu. Ben sepeti alıp mutfağa götürdüm, içinde katlanmış bir kâğıt buldum: “Sevgili efendilerimiz. Arina adı ile kutsanan kızımız Arina’ya şefkatli yardımlarınızı gösterin, biz de onunla birlikte göz yaşları dökerek Tanrı’nın size yardım etmesi için dua eder, isim gününüzü kutlarız. Tanımadığınız kimseler”. Burada kendisine karşı sonsuz bir saygı duyduğum Nikolay Semionoviç beni oldukça üzdü, çok ciddi bir tavır takınarak çocuğu öksüzler evine göndermeye karar verdi. Buna çok üzüldüm. Onlar çok tutumlu yaşıyorlardı ama çocukları yoktu, Nikolay Semionoviç de böyle olmasına çok seviniyordu. Arinoçka’yı dikkatle sepetten çıkardım,

omuzcuklarından tutup kaldırdım. Sepetten, bir hayli zaman yıkanmayan meme çocuklarından gelen ekşimsi, sert bir koku geliyordu. Nikolay Semionoviç'le tartıştıktan sonra, kızı alıp bakacağımı söyledim. Çok yumuşak biri olduğu hâlde yine de sert sert itiraz etmeye başladı. Lafının sonunu bir şakayla bağlamakla da birlikte çocuğu öksüzler evine göndermek niyetinden vazgeçmedi. Ama en sonunda her şey benim dediğim gibi oldu, aynı avluda başka bir evde yoksul, yaşlı, içkiye düşkün bir marangoz oturuyordu; henüz ihtiyar sayılmayacak yaşta, çok sağlam yapılı karısının daha pek yakında memedeki çocuğu ölmüştü, Burada en önemli olan taraf, sekiz yıl süren evlilikten sonra dünyaya gelen bu biricik kız çocuğunun adının, iyi bir rastlantı eseri Arinoçka olmasıydı. İyi rastlantı diyorum, çünkü biz mutfakta tartışırken işi duyan marangozun karısı, çocuğu görmek için koşup gelmişti, bırakılan yavrunun da Arinoçka olduğunu öğrenince ona karşı acıma duyguları uyandı. Sütü henüz kesilmemişti, göğsünü açtı, yavruya meme verdi. Ben de onun yakasına yapıştım, çocuğu kendi evine götürmesini, buna karşılık her ay para vereceğimi söyledim. Kocasının razı olmamasından korkuyordu ama bir gecelik yanına aldı. Ertesi gün kocası, ayda sekiz ruble karşılığında bakmasına izin verdi, hemen oracıkta ilk aylığı peşin peşin avucuna saydım; o da hemen o gün parayı içkiye verdi. Nikolay Semionoviç, hâlâ tuhaf tuhaf gülümsemeye devam ederek, sekizer rublenin her ay hiç şaşmadan ödeneceği hususunda bana kefil olmayı kabul etti; ama param olduğunu zaten biliyor, bana da inanıyordu. Gösterdiği bu incelikle aramızda geçen bir dakikalık anlaşmazlık unutulmuştu. Marya İvanovna, bir şey söylemiyordu ama böyle bir yükün altına girmeye nasıl cesaret ettiğime o da şaşıyordu. Benimle en ufak bir şaka etmemelerini, tersine işe, bu gibi hâllerde elden bırakılmaması gereken bir ciddilikle bakmalarını çok takdir ettim. Her gün Marya İvanovna'ya koşuyordum, bazen üç, dört defa uğradığım oluyordu, bir hafta sonra da kocasından gizli daha üç ruble verdim, öteki üç rubleyle de çocuk battaniyesiyle kundak bezleri falan aldım. Ama on gün sonra Arinoçka birdenbire hastalandı. Hemen bir arabaya atlayıp doktor getirdim, bir ilaç yazdı, biz de onun verdiği acı ilaçlarla zavallı yavrucuğa işkence ederek bütün gece uğraştık, ertesi gün de doktor, artık geç kalındığını söyledi. Yalvarmalarıma, hatta galiba sitemlerime karşılık incelik kokan kaçamaklı bir cevap vererek, "Ben, Tanrı değilim" dedi. Yavrucuğun dili, dudakları, ağzının içi ufak ufak beyaz sivilcelerle kaplanmıştı, akşama doğru da öldü. Ölürken, sanki her şeyi

anlıyormuş gibi, siyah gözlerini benim gözlerime dikmişti, ölüsünün bir fotoğrafını çektirmeyi akıl etmeyişimi anlayamıyorum. Eee, inanır mısınız, o akşam bir çocuk gibi hıçkıra hıçkıra ağladım. Eskiden böyle bir şey hiç başıma gelmemişti, en sonunda Marya İvanovna beni avutmak zorunda kalmıştı. Bunu yaparken de yine ne o, ne de Nikolay Semionoviç, benimle hiç alay etmiyorlardı. Küçük tabutu da gene o marangoz yaptı, Marya İvanovna tabutçuğu kıvrımlı dantelalarla döşedi, içine küçük, güzel bir yastık koydu, ben de çiçek alıp çocuğun üstüne serptim. Böylece yavrucuğumu alıp götürdüler, inanır mısınız, onu hâlâ unutamıyorum. Ama aradan bir süre geçtikten sonra bu beklenmedik olay beni derin derin düşünmek zorunda bıraktı. Arinoçka öyle çok pahalıya mal olmamıştı, tabutçuğu, gömülmesi, doktoru, çiçekleri, Marya İvanovna'ya ödenen para otuz rubleyi geçmemişti. Bu paranın bir kısmını Petersburg'a giderken Versilov'un bana yol parası olarak gönderdiği kırk rublemin içinden, bir kısmını da yola çıkmadan bazı eşyalarımı satarak kazandım, Öyle ki "sermayem" olduğu gibi kaldı. "Ama" diye düşünüyordum. "Hep böyle yana sapacak olursam, pek uzağa gidemem". Yüksek okul örencisiyle olan olaydan 'ülkü'mün beni, anılar silik bir hâl alıncaya kadar ileri sürükleyerek gerçek hayattan uzaklaştırabileceği sonucu çıkıyordu. Arinoçka olayında ise bunun tersine bir sonuç çıkıyordu, yani hiçbir 'ülkü' beni ezici bir gerçeğin karşısında birdenbire duraklamaktan, 'ülkü'mün uğruna yıllarca didinerek kazandığım şeyleri feda etmekten alıkoyamayacaktı. Yine de her iki sonuç doğruydu.

ALTINCI BÖLÜM

I

Ümitlerim hâlâ tam olarak bitmemişti. Eve geldiğimde, annemi Tatyana Pavlovna ile otururken buldum. Tatyana Pavlovna benim gözümde hâlâ ailemize yabancı biriydi, onu görünce en güzel duygularım birden erimeye başladı. Böyle birden değişivermeme ben de şaşırıyor ve bir anlam veremiyordum. Küçücük bir şey duygularımı allak bullak ediyor, birden insanlara tiksinerek bakmaya başlıyordum. Çok kin güden, öç alma duygularıyla yanan biri de değildim; ama o kötü duyguları kovmaya gücüm yetmiyordu işte. Ben içeri girince seslerini kestiler ve bana yöneldiler. Kız kardeşim ise odasındaydı, işten daha yeni dönmüştü. Anlaşılan sohbeti bölmüştüm. Evimizin üç odası vardı. Her zaman bir arada oturduğumuz orta oda yahut misafir odası oldukça büyüktü, hemen hemen iyi denecek şekilde döşenmişti. Burada yaylı, kırmızı kadifeyle kaplı kanepeyle koltuklar vardı ama kadifelerinin havı dökülmüştü. Birkaç gereksiz eşya odada sırıtıyordu. Sağda küçük, dar, tek pencereli Versilov'un çalışma odası vardı. Burada bir yazı masası, masanın üstünde de hiç kullanılmayan birkaç kitapla unutulmuş kâğıtlar masanın önünde onun kadar kötü, kırık, bir köşesinden yukarı yayı fırlamış bir koltuk vardı. Versilov bu kanepeye oturup kalkar sık sık inler, sövüp sayardı. Yine bu çalışma odasında, yine eski yumuşak kanepeye yatağını seriyorlardı. Versilov, bu ortamdan iğreniyordu. Hem galiba burada bir iş yaptığı da yoktu, misafir odasında saatlerce tembel tembel oturmaktan hoşlanır gibi bir hâli vardı. Misafir odasının solunda tıpkı bunun gibi bir oda daha vardı; burada annemle kız kardeşim yatıyorlardı. Misafir odasına koridorlardan girilirdi, bu koridorun sonunda da aşçı kadın Lukerya'nın oturduğu mutfağın kapısı vardı. Yemek pişirildiği zaman bütün ev yağ kokusuyla dolardı. Öyle dakikalar olurdu ki Versilov, bu mutfak kokuları yüzünden kendi durumuna, talihine lanet ederdi. Yalnız bu noktada ona hak veriyordum, kokular odama gelmemekle birlikte ben de öteden beri mutfak kokularından tiksinirim. Yukarıda, tavan arasında küçük bir odada oturuyor, buraya çok dik, gıcırtılı bir merdivenden çıkıyordum. Burada başlıca şu eşyalar vardı: Yarım, yuvarlak bir pencere, çok alçak tavan; Lukerya'nın geceleri benim yatmam için bir yatak çarşafı

sererek üstüne bir yastık koyduğu muşamba kaplı bir kanepe. Bunlardan başka eşya olarak da en sıradan dülger yapısı bir masa ile ortası delik hasır sandalye bulunuyordu.

Ama eski konfordan kalan bazı eşyalar da yok değildi; mesela misafir odasında hiç de kötü sayılmayacak bir lamba, duvarda Dresden Madonası'nın çok güzel taş basması bir resmi, yine burada, karşıki duvarda Floransa Büyük Kilisesi'nin tunç kapılarının pek büyük boyda güzel bir fotoğrafı asılıydı. Aynı odanın bir köşesinde büyük ikon dolabı duruyordu, burada soydan kalma kutsal resimler vardı. Bunların içinde "Bütün Azizler" e ait tasvirin gümüş kabartmasının örtüsü altın kaplamalıydı. Öteki "Meryem Ana" tasvirinin örtüsü de inciyle işlenmiş kadifedendi. Tasvirlerin önünde, her dini bayramın arifesinde yakılan bir kandil asılı duruyordu. Versilov, anlaşılan tasvirlerin taşıdığı anlama aldırış etmiyordu ama yine de annemin kandili yakmasına engel olmazdı.

Her zaman hiç ses çıkarmadan, asık bir yüzle, köşede bir yere bakarak içeri girerdim, bazen girerken selam bile vermezdim. Her zaman da o günkünden çok daha erken eve dönerdim. Yemeğimi yukarı, odama gönderirlerdi. Bu sefer odaya girince birdenbire: "Merhaba anne" dedim. Önceleri hiç böyle bir alışkanlığım yoktu ama yine utancımdan bu defa da yüzüne bakmaya cesaret edemedim, karşı tarafa geçip bir sandalyeye oturdum. Çok yorulmuştum ama buna aldırış etmiyordum.

Tatyana Pavlovna bir yılan gibi ıslık çalarak:

– Bu terbiyesiz, eve hâlâ eskisi gibi kaba kaba girmeye devam ediyor, dedi.

Eskiden de beni böyle paylardı, bu tür konuşmalar da onunla benim aramda âdet olmuştu.

Annem, kendisine selam vermeme sanki sevinmişti:

– Merhaba… diye cevap verdi. Sonra hemen utanarak:

– Yemek çoktan hazır, dedi. Yalnız çorba soğumasaydı, şimdi söyleyeyim de köfteleri…

Mutfağa gitmek için aceleyle yerinden kalktı, ben de geçen bir ay içinde ilk defa annemin bana hizmet etmek için büyük bir çeviklikle ayağa kalktığını fark ederek utanç duydum. Oysa daha önceleri bunu kendim istiyordum.

– Çok teşekkür ederim anne, ben yemek yedim. Size engel olmazsam burada oturup dinleneyim.

– Eh… Peki!.. Neden olmasın, otur…

– Hiç üzülmeyin anne, bir daha Andrey Petroviç'e karşı kabalık edecek değilim, diyerek sözü kestim.

Tatyana Pavlovna:

– Aman efendim, ne büyük bir cömertlik ve soyluluk, diye bağırdı. Sonya, ona hâlâ siz demeye devam ediyor musun? Böyle saygın bir adam oldu mu? Baksana, karşısında sıkılıyor, ezilip büzülüyorsun, ne ayıp!

– Bana sen derseniz pek hoşuma gider, anne!

Annem çabuk çabuk:

– Ah… Peki, güzel, peki, söyleyeyim, dedi. Ben zaten her zaman söylemiyorum ki… Peki, bundan sonra aklımda olsun.

Bunları söylerken kıpkırmızı kesildi. Yüzü pek güzelleşmişti… Yüzünde saflık okunuyordu ama hiç de avanaklık değil. Biraz solgundu, kansızdı. Yanakları çok zayıf, hatta içeri çöküktü, alnındaysa birçok buruşukluk birikmeye başlamıştı ama gözlerinin yanlarında henüz yoktu. Oldukça iri, açık renk gözleri de her zaman öyle yumuşak, öyle sakin parlıyordu ki! İlk gördüğüm gün beni kendisine çeken de bu ışık olmuştu. Yüzünde öyle hüzünlü yahut acındırıcı hiçbir halin bulunmamasını da seviyordum; tersine, bazen boşu boşuna öyle sık sık ürkmese, bir sebep yokken öyle korku içinde yerinden fırlamasa yahut her şeyin eskisi gibi olduğuna inanıncaya kadar herhangi bir konuşmaya korka korka kulak vermeseydi, yüzünün ifadesi neşeli bile sayılabilirdi. Evet, yeter ki bir şey değişmesin, yeter ki yeni bir şey, hatta onu mutlu edecek bir şey olsa.

Çocukluğunda herhangi bir şeyle korkutulmuş olduğu akla gelebilirdi. Gözlerinden başka biraz uzunca yüzünün şekli de hoşuma gidiyordu, hem galiba elmacık kemikleri biraz daha ufak olsaydı, sade gençliğinde değil, şimdi bile çok güzel bir kadın sayılabilirdi. Şimdi de yaşı otuz dokuzdan fazla değildi ama koyu sarı saçlarının arasından ağarmış saçlar göze çarpıyordu.

Tatyana Pavlovna öfkeli bir şekilde annemin yüzüne bakarak:

– Bu çocuğun önünde titremek ha! Çok gülünçsün, doğrusu, Sofya; beni kızdırıyorsun!

Annem, Tatyana Pavlovna'nın yüzünde gülümsemeye benzer bir şey fark ederek:

– Ah, Tatyana Pavlovna, ona şimdi böyle davranmasaydınız! Belki şaka ediyorsunuzdur, ha, dedi.

Tatyana Pavlovna'nın azarını bazen gerçekten de ciddiye almak imkânsızdı ama gülümsemişse bile yalnız anneme gülümsemişti. Çünkü iyi kalpli olduğu için onu çok severdi, hem de şüphesiz annemin bu dakikada benim uysallığımdan büyük bir mutluluk duyduğunu fark etmişti.

Kendisine cevap vermek gerektiğini anlayarak:

– Kendiniz durup dururken insanlara saldırırsanız, Tatyana Pavlovna, ben de elbette ki bunu duymamazlık edemem. Tam da bunu eskiden hiç söylemezken bugün içeri girerken "merhaba anne" dediğim bir zamanda yapıyorsunuz.

Tatyana Pavlovna parlayarak:

– Şuna da bakın, diye haykırdı. Bunu kahramanlık sayıyor? Ömründe bir defa nazik davrandın diye önünde diz mi çökeceklerdi senin? Hem bu seninki incelik midir? İçeri girerken neden köşeye bakıyorsun? Ona nasıl bağırıp çağırdığını bilmiyor muyum sanıyorsun? Bana da merhaba diyebilirdin, seni ben kundakladım, senin vaftiz ananım ben!

Her zamanki gibi kendisine cevap vermeye gerek duymadım.

Tam bu sırada kız kardeşim içeri girdi, Tatyana Pavlona'yı bırakıp hemen onunla konuşmaya başladım:

– Liza, bugün Vasin'i gördüm, seni sordu. Onunla tanışıyor musun?

Yanıma otururken şefkatle yüzüme bakarak tabii bir sesle:

– Evet, Luga'da geçen yıl tanışmıştık, diye cevap verdi.

Bilmem neden, Vasin'den konuşunca hemen kızaracağını sanmıştım. Kız kardeşim sarışındı, açık sarı saçlı sarışın, saçlarının rengi ne annemin, ne de babasının saçlarının rengine benzemiyordu ama gözleri, yüzünün biçimi hemen hemen anneminki gibiydi. Çok çekik, düzgün bir burnu vardı; ama kendine göre bir özelliği daha vardı, o da yüzündeki küçük çiller. Annemde ise hiç çil yoktu. Versilov'a benzeyen tarafı pek azdı, belki sadece vücudunun inceliğini, kısa olmayan boynunu, yürüyüşünde seçilen gönül okşayıcı özelliğini ondan almıştı. Benimle en küçük bir benzerliği bile yoktu, biz birbirine zıt iki kutuptuk.

Liza:

– Kendileriyle üç ay kadar görüşmüştüm, diye ekledi.

– Kendileri diye Vasin'den mi konuşuyorsun, Liza? Kendilerini değil, kendisini demek gerekir. Sözünü düzelttiğim için özür dilerim, kardeşim ama galiba senin terbiyeni büsbütün boşlamışlar, buna çok üzüldüm, doğrusu…

Tatyana Pavlovna kıpkırmızı kesilerek;

– Annenin önünde böyle bir şey söylemekten utanmıyor musun, dedi. Hem yalan söylüyorsun, hiç de ihmal etmediler.

Annemin tarafını tutarak sert sert:

– Annem için bir şey söylediğim yok zaten, dedim. Şunu biliniz ki, anne, Liza'ya sizin ikiziniz gibi bakıyorum, iyi kalplilik bakımından, kişilik

bakımından onu öyle güzel yetiştirmişsiniz ki… Herhâlde siz de eskiden böyleydiniz, şimdi de öylesiniz, şimdiye kadar da öyleydiniz, her zamanda böyle kalacaksınız… Ben sadece şu dış perdahtan ama gene de gerekli olan, kibarlığın doğurduğu bütün o budalalıklardan konuşuyorum. Sadece öfkelendiğim bir şey varsa o da Versilov, sen Vasin'den konuşurken kendisini değil de kendilerini dediğini duysaydı, herhâlde bunu hiç düzeltmezdi. Çünkü bize karşı öyle gururlu, öyle kayıtsız davranıyor ki! İşte beni kudurtan da bu ya!

Tatyana Pavlovna, gözleri parlayarak:

– Kendisi daha bir şey bilmiyor, bir de başkalarına ders vermeye kalkışıyor. Bir daha, beyefendi, ne annenin ne de benim önümde "Versilov" demeye cüret etmeyin, böyle bir şeye asla katlanamam, diye bağırdı.

– Anne, ben bugün aylık aldım, elli ruble, lütfen alıver, buyurun!

Yanına yaklaşıp parayı uzattım; hemen telaşlandı.

Paralara dokunmaktan korkuyormuş gibi:

– Bilmem ki nasıl alayım, diye mırıldandı.

Ne demek istediğini anlamadım.

– Amma da yaptınız, anne, beni bu aileye bir oğul, bir kardeş olarak kabul ediyorsanız…

– Ah; sana karşı suçluyum, Arkadiy; bazı şeyleri itiraf etmek isterdim ama bilmem ki!.. Çok korkuyorum…

Bunları ürkek ürkek, yaltaklanır gibi gülümseyerek söyledi; ne demek istediğini gene anlamadım, sözünü kestim:

– Ha, sahi anne, bugün Andrey Petroviç ile Sokolskiylerin davasının 4karara bağlanacağını biliyor muydunuz?

Korkusundan ellerini avuçlarıyla birbirine yapıştırarak:

– Ah, biliyorum, dedi. Tatyana Pavlovna bütün vücudu ile titreyerek:

– Bugün mü, diye sordu. Buna imkân yok, böyle bir şey olsaydı, söylerdi.

Anneme dönerek:

– Sana söyledi mi, dedi.

– Hayır, bugün karar verileceğini söylemedi. Bütün haftayı öyle bir korku içinde geçirdim ki! Hiç olmazsa davayı kaybetseydi, dua ederdim, bu yükten kurtulur, gene eskisi gibi yaşardık.

– Demek size de söylemedi, anne, diye haykırdım. Ne adam, ha! İşte onun bize karşı kayıtsızlığının, kurumluluğunun bir örneği!.. Demin ne demiştim ben?

Tatyana Pavlovna ileri atılarak:

– Peki; ne karar verilmiş, ne karar verilmiş, diye sorup duruyordu. Söylesene! Koridorda Versilov'un adımlarını duyarak:

– İşte geliyor! Belki kendisi anlatır, diyerek çabucak gidip Liza'nın yanına oturdum.

Kız kardeşim:

– Ağabey, Tanrı aşkına anneme acı. Andrey Petroviç'e karşı sabırlı davran, diye fısıldadı.

– Peki peki, zaten o niyetle eve dönmüştüm, dedim, elini sıktım.

Liza, güvensizlikle yüzüme baktı… Bunda sonuna kadar haklıydı.

II

Versilov, mutlu bir yüzle içeri girdi, öyle de memnundu ki keyfinin yerinde olduğunu gizlemeye bile gerek görmedi. Hem son zamanlarda

önümüzde her şeyini anlatıyor gerektiğinde içini döküyordu. Hem kendisinin yalnız kötü taraflarını değil, gülünç taraflarını bile gösteriyordu ki bunu yapmaktan herkes korkar. Ama Versilov her şeyi en ufak ayrıntılarına kadar anlayacağımızı da biliyordu. Tatyana Pavlovna'nın söylediğine göre son yıllarda üst baş yönünden kendisini iyice salıvermişti. Her zaman yakışık alacak bir şekilde giyiniyorsa da elbiseleri eskiydi, seçmede titizlik de göstermiyordu. Doğru, bir gömleği iki gün giymeye hazırdı, bu da annemi kaygılandırıyordu; bu onlarca büyük bir fedakârlık sayılıyordu, ona candan bağlı olan bütün bu kadınlar da bunda bir kahramanlık görüyorlardı. Versilov, her zaman yumuşak, geniş kenarlı, siyah şapka giyerdi; kapıdan girerken şapkasını çıkarınca, aralarından birçok ağarmış saçlar görünen sık saçları başında kabarıverirdi. Şapkasını çıkarırken saçlarını seyretmek hoşuma giderdi:

– Merhaba, hepiniz toplanmışsınız, hatta o bile aranızda! Sesini daha holden duydum. Herhâlde beni çekiştiriyordu.

Keyfinin yerinde olduğunu gösteren bir işaret de benimle alay etmesiydi. Ben, elbette cevap vermiyordum. Lukerya, elinde bir sürü paketle içeri girdi, masanın üstüne koydu.

– Yendik, Tatyana Pavlovna; dava kazanılmıştır. Prensler artık Yargıtaya vermeye cesaret edemezler. Davayı ben kazandım! Hemen bin ruble borç para buldum. Sofya, elindeki işi bırak gözlerini yorma. Liza; işten mi geldin?

Liza, şefkatli bir yüzle:

– Evet baba, diye cevap verdi. Kız kardeşim ona baba diyordu, aslında bu hoşuma gitmiyordu…

– Yoruldun mu?

– Yoruldum.

– İşi bırak, yarın gitme, büsbütün bırak.

– Baba, böyle bir şeyi düşünemiyorum bile, yoksa benim için daha kötü olur!

– Rica ederim… Kadınların çalışmasından hiç hoşlanmam. Tatyana Pavlovna:

– Çalışmadan oturmak olur mu? Kadın olur da çalışmaz mı hiç!..

– Biliyorum, biliyorum, bütün bunlar çok güzel, çok doğru, ben de bunu böylece kabul ediyorum;ama ben asıl el işinden konuşuyorum. Biliyor musunuz, bu bende galiba çocukluk yıllarımdan kalma hastalık, daha doğrusu yanlış bir izlenim olacaktır. Beş altı yaşında bir çocukken hatırımda kaldığına göre sık sık yuvarlak masanın çevresinde oturan akıllı, sert, ciddi tavırlı kadınları, masanın üstündeki makasları, kumaşı, biçkileri, moda dergisini gözlerimin önüne getiririm. Hepsi görkemli bir şekilde, yavaş yavaş başlarını sallayarak, ölçerek, hesaplayarak, kesip biçmeye hazırlanarak düşüncelerini söylerlerdi. Beni o kadar seven bütün o şefkatli yüzler, birdenbire taştan birer kaleye dönmüştür; biraz yaramazlık edeyim desem, hemen odadan dışarı götürürler. Hatta zavallı dadım bile elimden tutmuş, bütün isteklerime, bağırmalarıma aldırış etmeden, sanki karşısında cennet kuşu varmış gibi gözlerini bir yere dikip kulak kabartırdı. İşte biçkiye başlamadan önce o zeki yüzlerin aldığı ciddi, kibirli ifadeyi hatırlamak nedense şimdi bile bana acı geliyor. Tatyana Pavlovna, kibarlığa uymayan bir şey olmakla birlikte, siz de biçki biçmekten pek hoşlanıyorsunuz, ama ben yine de hiç çalışmayan kadını daha çok severim. Sakın alınayım deme Sofya!.. Hem zaten çalışmak senin neyine ki? Sizin düşünceniz nasıl Arkadiy Makaroviç, herhâlde itiraz edersiniz?

– Yo, hiç, dedim. Kadının büyük bir ustalığı ve becerisi vardır, demiştiniz, bu söz çok güzel, gerçi bunu ne diye işle karıştırdığınıza bir türlü aklım yatmıyor? Para yokken çalışmadan durmanın imkânsız olduğunu kendiniz de bilirsiniz.

Mutluluktan bütün yüzü parlayan anneme: “Ama artık yeter…” dedi. Hiç olmazsa ilk zamanlar el işlerinizi görmeyeyim, bunu kendim için rica ediyorum. Arkadiy, sen de zamanımızın genci olduğundan, herhâlde az çok sosyalist olmalısın. İnanır mısın dostum, tembelliği en çok sevenler, hep emekleriyle yaşayan halktan olan insanlardır!

– Tembellik değil, dinlenmedir belki…

– Asla, bunun adı düpedüz tembellik, çalışmamadır. Üstelik en acısı, bunun “ideal” kabul edilmesidir. Ben hep kendi emeği ile çalışan bir adam tanıdım. İleriyi görebilen, kendini bilgi ile donatmış birisiydi. Halktan biri de değil de, yani standartların dışında bir tipti. Düşüncesini her yerde söylüyor, her şeyi kuralına göre oynuyordu. Bütün ömrünce, belki her gün sonsuz bir istekle, içi titreyerek tam bir tembelliğe kavuşmayı hayal etmişti. Öyle ki, bu idealini sınırsız bir bağımsızlığa, sonsuza kadar özgür kalarak tembel tembel oturup olan bitenleri seyretmeye kadar götürüyordu. Bu da ta işinde kırılıncaya kadar böyle sürüp gitmişti; kırılınca da artık bir daha onarmaya imkân yoktu; hastanede öldü. Bazen emeğin zevkli bir şey olduğunu tembel ama erdemli insanların uydurduklarına ciddi olarak inanasım geliyor. Bu ‘ülkü’ geçen yüzyılın sonlarında ortaya atılan “Cenevre Ülküleri’nden” biridir. Tatyana Pavlovna, bundan üç gün önce gazeteden bir ilân kesip almıştım, işte burada bu, klâsik dillerde aritmetik bilen, tavan arasına, her yere gitmeye hazır o binlerce üniversite öğrencilerinden biridir. Bakın, dinleyin: “Kadın öğretmen, bütün okullara aritmetik dersleri verir.” yalnız bir satır yazı ama ne basmakalıp şey! Bütün okullara hazırlıyor, eh, tabii, aritmetik de var! Hayır, aritmetik ayrıca göze çarpıyor. Bunun, artık gerçek bir açlık, yoksulluğun son sınırı olduğu apaçık. Burada dokunaklı olan taraf da şu beceriksizliktir. Anlaşılan kızcağız kendini öğretmenliğe hiç hazırlamamış, hem de sanmam ki bir şey öğretebilsin. Ama ne yapıp etmiş, son rublesini gazeteye vererek bütün okullara aritmetik dersleri verdiğini ilân etmiş! Per tuutto ile mondo e in altri siti -Bütün dünyada ve başka yerlerde.

Tatyana Pavlovna:

– Ah, Andrey Petroviç, ona etseniz ne kadar iyi olurdu. Nerede oturuyor, diye sordu.

Versilov:

– Adam sen de, bunun gibileri pek çok, diyerek adresi cebine soktu. Bu torba kâğıdının içindekiler hep hediye, sana Liza, size de Tatyana. Sofya ile ben tatlı şeylerden hoşlanmayız. Hediyelerden sana da pay var, delikanlı. Hepsini kendi elimle Yesileyev ile Balle’den aldım. Lukerya’nın dediği gibi

pek fazla “aç oturduk”. İşte burada üzüm, bonbon, düşes armudu, çilek pastası, hatta güzel likörden bile aldım; fındık da aldım. Liza bana çekmiş; o da tıpkı sincap gibi fındık çıtırdatmasını sever. Ama biliyor musunuz Tatyana Pavlovna, bazen öyle ansızın anılarını canlandırırken bunların arasında bir an ormanda bulunduğunu, fındıklıkta kendi elinle fındık kopardığını gözlerinin önüne getirmek kadar hoş bir şey yoktur… Günler hemen hemen güz günleridir ama gökyüzü açıktır, bazen öyle de serin olur ki… Ormana dalar, bir yere gizlenirsin, her yer yaprak kokar… Bakışlarınızda sevimli bir şey görüyorum, Arkadiy Makaroviç?

– Benim de çocukluğumun ilk yılları köyde geçmişti.

– Nasıl olur, sen galiba Moskova’da yaşıyordun… Yanılmıyorsam.

Tatyana Pavlovna söze karışarak:

– Siz Moskova’ya geldiğiniz zaman o, Andronikovlar da oturuyordu; ondan önce rahmetli teyzeniz Varvara Stepanovna’nın yanında köyde kalmıştı, dedi.

– Sofya, al şu paraları da sakla. Bugünlerde daha beş bin ruble vereceklerini söylediler. Söz verdiler sizin anlayacağınız.

Tatyana Pavlovna:

– Demek ki artık prensler için hiçbir ümit yok, diye sordu.

– Hiç ümit yok, Tatyana Pavlovna.

– Ben her zaman sizin, ailenizin tarafını tuttum, aile dostunuzum, gerçi prensler bana yabancıysalar da Tanrı biliyor ki, kendilerine acıyorum. Sakın bu sözlerime gücenmeyin, Andrey Petroviç.

– Paylaşmaya hiç niyetim yok, Tatyana Pavlovna.

– Elbette düşüncemi bilirsiniz, Andrey Petroviç. Daha işin başında yarı yarıya paylaşmayı önerseydiniz, davadan vazgeçerlerdi. Şimdi artık çok geç. Ama ben bu işte hüküm vermeye cesaret edemem… Bunu şu

bakımdan söylüyorum, rahmetli herhâlde vasiyetnamesinde onlara miras ayırmadan geçmezdi.

– Miras ayırmak şöyle dursun, herhâlde hepsini onlara bırakırdı, yalnız beni mirastan yoksun bırakırdı. Elbette işi gerektiği gibi yapmış, kuralına göre vasiyetname yazmasını bilmiş olsaydı; ama şimdi elbette yasalar da, hukuk da benden yana! Ne paylaşırım ne de paylaşmak isterim, Tatyana Pavlovna, işte o kadar.

Bu sözleri bir çeşit öfkeyle söylemişti. Oysa böyle bir şeye kolay kolay başvurmazdı. Tatyana Pavlovna sustu. Annem hüzünlü hüzünlü başını önüne eğdi. Versilov, onun da Tatyana Pavlovna'nın düşüncesini doğru bulduğunu anlıyordu.

"Bunda Ems'teki tokadın etkisi var, diye düşündüm. Kraft'ın bana teslim ettiği, şimdi de cebimde duran mektup belki Versilov'un eline geçmiş olsaydı, korkunç bir yenilgiye uğrardı. Birdenbire bütün bu şeylerin benim sırtımda yüklü durduğunu hatırladım. Bu düşünce, bütün ötekilerle de ilgili olduğu için, tabii beni sinirlendirdi.

– Arkadiy, daha iyi giyinmeni isterdim, dostum. Şimdi de öyle kötü giyinmiyorsun ama ilerisi için sana çok iyi, insaflı, zevk sahibi bir Fransız'ı önerebilirdim.

Birdenbire:

– Bir daha böyle bir öneride bulunmamanızı rica ederim, diye bağırdım.

– Neden?

– Bunda güce gidecek bir şey görmüyorum ama birbirimizle pek öyle anlaşmış değiliz, tersine anlaşmazlık var aramızda, yani yarın prensin yanında yapacak bir işim olmadığı için oraya gitmekten vazgeçeceğim.

– Oraya gitmen, onunla beraber oturman zaten bir iş sayılır.

– Böyle bir düşünce beni aşağılamak demektir.

– Anlamıyorum doğrusu, ama mademki bu kadar duygulusun, ondan para almadan öyle devam et. Yanından ayrılırsan kendisini çok üzeceksin; sana çoktan alıştı, bağlandı, bundan emin olabilirsin. Ama yine de kendin bilirsin.

Anlaşılan bu konu hoşuna gitmiyordu.

– Para alma, diyorsunuz, bense sizin yüzünüzden bugün alçaklık ettim. Önceden hatırlatmadınız, ben de ondan bir aylık paramı istedim.

– Demek ki bildiğin gibi de yaptın; bense, doğrusu istemeyeceğini sanmıştım. Şimdiki gençler, hepiniz ne kadar da açıkgöz, beceriklisiniz! Zamanımızda gençlik diye bir şey yok, Tatyana Pavlovna.

Korkunç şekilde kızıyordu; ben de kızdım.

– Elinizden kurtulmam gerekiyordu ya… Buna siz zorladınız beni, şimdi ne yapacağımı ben de bilmiyorum.

– Ha, gerçekten Sofya, hemen Arkadiy'in altmış rublesini ver; sen de dostum ödemek için bu kadar acele etmeme kızma sakın! Aklında bir uyanıklık olduğunu, sermayeye yahut onun gibi bir şeye ihtiyacın olduğunu yüzünden anlıyorum.

– Yüzümün neler anlattığını bilmem ama bu para üzerinde size bir şey söyleyeceğini annemden hiç beklemezdim. Söylemesin diye o kadar rica etmiştim ki, diyerek kızgın gözlerle anneme baktım.

Öyle gücenmiştim ki, sözle anlatmama imkân yok.

– Arkaşa, yavrum, Tanrı hakkı için bağışla, söylemeden hiç yapamazdım…

Versilov bana:

– Dostum, senin sırlarını bana açtığı için ona darılma, dedi. Hem bunu iyi niyetle yaptığına da inan. Analık değil mi ya, oğlunun duygularıyla övünmek istedi. Ama inan dostum, o söylemeseydi bile senin bir kapitalist

olduğunu anlayabilirdim. Bütün sırların senin namuslu yüzünde yazılı… Onun kendi “ülkü’sü” var, Tatyana Pavlovna, hani size söylemişim ya.

Ben hâlâ cart curt etmeye devam ederek:

– Benim namuslu yüzümü bir yana bırakalım, dedim. Çok defa karşınızdaki insanın içindekileri gördüğünüzü bilirim, gerçi bazı hâllerde burnunuzdan ötesini bile görmüyorsunuz. Ama beni en çok şaşırtan şey insanların duygu dünyasına girebilme, onlara yön verme yeteneğiniz. Nasıl yapıyorsunuz bunu, hâlâ da anlayabilmiş değilim. Evet, söylediğiniz gibi, benim bir “ülküm” var. Bunu söylemeniz, eğer bir rastlantı eseriyse, ben yine de doğruyu söylemekten çekinmiyorum. Evet, benim “ülküm” var. Bundan ne korkarım ne de utanırım.

– En önemlisi de utanmamaktır.

– Ama size hiçbir zaman açmam.

– Yani açmaya gerek duymam, demek istiyorsun. İstemez dostum, istemez sen söylemeden de senin ‘ülkü’nün iç yüzünü biliyorum: Herhâlde bu, ıssız bir çöle çekiliyorum gibi bir şey olsa gerek, Tatyana Pavlovna! Düşünceme göre Rotschild yahut onun gibi bir şey olmak, kendi büyüklüğünün içine çekilmek istiyor. Belki de ikimize cömertçe birer emekli aylığı bağlar, belki bana bağlamaz. Ama hiç değilse onu gördüğümüzle kalırız. Tıpkı genç bir ay gibi, görünmesiyle kaybolması bir olur. Elbette, bütün bunlar bir rastlantı idi; onun bir şeyden haberi yoktu, hem de Rohtschild’i anmakla birlikte, yine de büsbütün başka şeylerden konuşuyordu. Ama duygularımı, kendileriyle ilgimi kesip uzaklaşmak istediğimi nasıl olmuştu da böyle dosdoğru tahmin etmişti? Her şeyi tahmin etmişti, gerçeğin korkunçluğuna önceden o her zamanki kinimizle tuz biber ekmek istemişti. Korkunç derecede kızdığına hiç şüphe yoktu.

Her şeyi, hiç olmazsa bir an için şakaya çevirmeye çalışarak yapmacıklı yapmacıklı güldüm:

– Anne! Parladığım için özür dilerim. Zaten Andrey Petroviç’ten kaçıp gizlenmeye imkân yoktur ki!

– Gülmekle aziz dostum, çok iyi ettin. Bir insanın gülmekle dış görünüşünde bile ne kadar çok şeyler kazandığını tasarlamak güçtür. Bunu çok ciddi olarak söylüyorum. Tatyana Pavlovna, onun her zaman aklında sanki çok önemli bir şey varmış, bu durumdan kendisi bile utanıyormuş gibi bir durumu var.

– Biraz daha insaflı olmanızı rica etmek isterdim, Andrey Petroviç.

– Haklısın, dostum; ama bir daha bütün bunlara hiç dönmemek için her şeyi söyleyip bitirmek de gerek, değil mi ya? Moskova'dan hemen bize başkaldırmak için geldin, gelişindeki amacın şimdilik bizce bilinen yönü budur. Bizi bir şeyle şaşırtmak niyetiyle geldiğinden, elbette söz etmiyorum. Sonra tam bir aydan beri bizde oturuyorsun, yine de bize kafa tutuyorsun. Hâlbuki sen, galiba akıllı bir insansın, bu sebeple kafa tutmak işini kendi hiçlikleri için öç alacak başka bir şeyleri olmayanlara bırakabilirdin. Hep kapalı kalmaya çalışıyorsun ama namuslu görünüşün, kırmızı yanakların, tam bir namuslulukla herkesin gözü içine bakabileceğine dosdoğru tanıklık ediyor. Kara sevdaya tutulmuş. Tatyana Pavlovna, neden şimdi bütün gençler böyle kara sevda hastalığına tutuluyorlar?

– Benim nerede büyüdüğümü bile bilmediğiniz hâlde kara sevdaya tutulduğumu nereden bileceksiniz?

– Ha, bilmecenin çözümü buradaymış, demek ki senin nerede büyüdüğünü unuttuğum için bana gücendin!

– Hiç de değil, rica ederim bana budalalıklar yüklemeyin. Anne, Andrey Petroviç, demin güldüm diye beni övmüştü; haydi, gelin de hep birlikte gülelim. Niçin böyle oturacağız! İster misiniz size kendim için öyküler anlatayım? Hem üstelik Andrey Petroviç maceralarımdan bir şey bilmiyor.

İçim dolmuştu. Bir daha şimdiki gibi hepimizin bir arada hiç oturmayacağımızı, bu evden çıkınca da bir daha geri dönmeyeceğimi biliyordum. Bunun için de bütün bu olayların arifesinde kendimi tutamamıştım. Böyle bir sona onun sayesinde geldim.

Beynimdekileri ve aklımdan geçenleri okuyacakmış gibi gözlerimin içine bakarak:

– Gerçekten gülünçse, elbette güzel bir şey olur doğrusu, dedi. Büyüdüğün o yerde dostum, biraz kabalaşmışsın ama yine de oldukça terbiyelisin. Arkadiy bugün pek sevimli, değil mi Tatyana Pavlovna? Sonunda bu paketi çözmekle çok iyi ettiniz.

Ama Tatyana Pavlovna suratını asıyordu, Versilov'un sözlerine karşılık başını bile çevirmedi, paketi çözmeye, verilen tabaklara hediyeleri dizmeye devam ediyordu. Annem de tam bir şaşkınlık içinde oturuyordu, doğal olarak aramızda hiç de hoş olmayan şeylerin geçtiğini anlıyor, seziyordu. Kız kardeşim bir daha dirseğime dokundu.

III

Ciddiyetsiz bir tavırla:

– Size sadece, diye anlatmaya başladım. Bir babanın sevgili oğlu ile ilk defa nasıl karşılaştığını anlatacağım; bu da tam "büyüdüğüm o yerde" olmuştu…

– Dostum, bu can sıkmaz mı dersin, ha? Bilirsin ki, tous les genres…

– Suratınızı asmayın, Andrey Petroviç, bunu sizin düşündüğünüz anlamda yapmak istemiyorum. Sadece istiyorum ki herkes gülsün!

– Umarım öyledir, yavrum. Hepimizi sevdiğini bilirim… Hem toplantımızın tadını kaçırmak istemezsin, diye yapmacıklı yapmacıklı, biraz da alay ve küçümseme kokan bir sesle mırıldandı:

– Burada sizi sevdiğimi yüzümden anlamanız gerekiyor?

– Evet, biraz da yüzünüzden…

– Eh, öyleyse ben de Tatyana Pavlovna'nın yüzünden bana çoktan beri sevdalandığını, tutulduğunu anladım. Bana öyle düşman gibi bakmayın

Tatyana Pavlovna, iyisi mi gelin de gülelim! İyisi mi gülelim!

Tatyana Pavlovna, birdenbire bana döndü, yarım dakika kadar sert sert gözlerimin içine baktıktan sonra:

– Dikkat et ha, diyerek korkutma anlamında parmağını salladı ama bunu öyle bir ciddilikle yapmıştı ki benim budalaca şakamla hiç ilgisi olamazdı. Bu başka bir şeye uyarı idi: “Yoksa artık kavgaya başlamak mı istiyorsun?” demeye geliyordu.

– Andrey Petroviç, demek ki hayatımızda ilk kez nasıl karşılaştığımızı hatırlamıyorsunuz?

– İnanın ki unuttum dostum, hem de bunun için bütün kalbimle suçlu olduğumu kabul ediyorum. Sadece bunun çok eskiden, bir yerde geçtiğini hatırlar gibi oluyorum…

– Ya siz anne, galiba altı yahut yedi yaşıma kadar bulunduğum köye nasıl geldiğinizi hatırlıyor musunuz? Asıl önemli olan da herhangi bir zaman bu köyde bulunup bulunmadığınızdır, sakın sizi orada ilk defa rüyamda görmüş olmayayım? Bunu size çoktan beri sormak istiyordum, fakat hep geriye bakıyorum ama şimdi zamanı geldi.

– Elbette. Arkaşenka, elbette! Oraya, Varvara Stepanovna’ya üç defa misafirliğe gitmiştim. İlk defa gittiğim zaman sen daha bir yaşındaydın, ikinci defa dört yaşına basmıştın, daha sonra da sen altı yaşındayken geldim.

– Tamam, işte ben de tam bir aydan beri size bunu sormak istiyordum.

Hatıraların böyle birdenbire hızla canlanmasından annemin yüzü pembeleşti, içli içli bana sordu:

– Ta oradan mı beni hatırlıyorsun, Arkaşenka?

– Hiçbir şey hatırlamıyor ve bilmiyorum. Zar zor yüzünü hatırlayabiliyorum sadece. Bütün köyümüzü şimdi rüyamda görür gibi oluyorum, o kadar!.. Neredeyse dadımın yüzünü bile unuttum. Varvara

Stepanovna'yı, zavallı dadımı şimdi görsem, hatırlayamamaktan korkuyorum. Onunla ilgili belleğimdeki en önemli kırıntı yanağı bağlı gezmesiydi Zavallının dişi ağrıdığından böyle gezermiş. Evin çevresindeki kocaman ağaçları -galiba ıhlamur ağaçlarıydı- ondan sonra bazen açık pencerelere vuran güneşin göz kamaştırıcı ışığını, çiçeklerle bezenmiş küçük bahçeyi, bahçe yolunu hatırlıyorum. Sizi de anne, çok açık olarak yalnız bir an hatırlıyorum, bu da bir defa beni oradaki köy kilisesinde takdis ettirerek kutsal ekmeği alıp kutsal kâseyi öpmem için yukarı kaldırdığınız andı. Bu bir yaz günü olmuştu, kubbenin altından da bir güvercin, bir pencereden öteki pencereye uçarak çıkıp gitmişti…

Annem şaşkınlıktan ellerini iki yana açarak:

– Tanrım! Her şey tıpkı böyle olmuştu, dedi. Güvercini de olduğu gibi hatırlıyorum. Tam kutsal kâseyi öperken birdenbire canlandın: "Güvercin, güvercin!" diye bağırdın.

– Yüzünüz yahut ondan bir şey, bir ifade, kafama öyle yerleşmişti ki; beş yıl kadar sonra Moskova'da kimse sizin annem olduğunuzu söylemediği hâlde sizi görür görmez tanıdım. Andrey Petroviç ile ilk kez karşılaştığımız zamansa beni Andronikovlardan gelip almışlardı. O güne kadar Andronikovların evinde arka arkaya tam beş yıl sessizce, neşe içinde yaşayıp gitmiştim. Oturdukları beylik evi en ufak öteberisine kadar hatırlıyorum. Burada şimdi o kadar yaşlanmış gördüğüm, o zamanlarsa evi dolduran bütün o kadınları, kızları hatırlıyorum. Andronikov'u, onun bütün yiyecekleri, tavukları, akbalıkları, domuz yavrularını kendisinin şehirden satın aldığı torba kâğıtları içinde getirdiğini, hep herkese tepeden bakan karısının yerine de masa başında bize kendi eliyle çorba dağıttığını hatırlıyorum. Başta kendisi olmak üzere masanın çevresinde oturanların hepsi buna kahkahalarla gülerlerdi. Orada kızlar bana Fransızca öğrettiler ama en çok Krilov'un masallarını seviyordum, birçoğunu da ezberlemiştim. Doğruca Andronikov'un küçücük çalışma odasına dalar, bir şeyle uğraşsa da uğraşmasa da kendisine her gün bir masal anlatırdım. İşte bu masallar yüzünden sizinle de tanışmıştım, Andrey Petroviç. Yüzünüzden yavaş yavaş hatırlamaya başladığınızı görüyorum.

– Evet, bazı şeyleri hatırlamaya başlıyorum. Evet, o zaman bana bir şey anlatmıştın… Bir masal mıydı? "Akıldan Belâ" gibi bir şeydi, galiba. Ama

ne kadar da güçlü bir belleğin varmış!

– Bellek! Nasıl olmasın? Zaten bütün ömrümce yalnız bunu hatırımda tuttum.

– Güzel, güzel dostum, sen beni yeniden canlandırıyorsun.

Versilov bunları söylerken gülümsedi. Hemen arkasından annemle kız kardeşim de gülümsemeye başladılar. Güvenlerini tekrar kazanıyordum; ama Tatyana Pavlovna yemişleri masanın üstüne dizdikten sonra, bir köşeye çekilerek gözlerimin içine kötü kötü bakmaya devam ediyordu.

– Bir gün öyle oldu ki, diye devam ettim. Güzel bir sabah birdenbire, hayatımda hep tiyatroda olduğu gibi, ansızın sahneye çıkıveren çocukluk dostum Tatyana Pavlovna çıkageldi, beni bir kupa arabasına bindirip götürdü, sonra şık bir konağa getirdi. O zaman siz, Andrey Petroviç, Fanariotova'nın boş evinde oturuyordunuz, o bu evi bir zamanlar yine sizden satın almıştı. O zamansa Fanaritova yabancı bir ülkedeydi. O güne kadar ben hep kısa palto giyiyordum; burada bana güzel lâcivert bir redingot, nefis çamaşır giydirdiler. Tatyana Pavlovna bütün gün çevremde döndü, uğraştı durdu, bana birçok eşya satın aldı. Bense konaktaki bütün boş odaları dolaşıyor, duvarlardaki bütün aynalara bakıyordum. İşte böylece de ertesi gün saat ona doğru ansızın, hiç beklemediğim bir zamanda sizin çalışma odanıza girmiştim. Bir gün önce, beni eve yeni getirdikleri zaman da sizi görmüştüm ama çok kısa bir zaman, o da ayak üstü merdivende… Arabaya binip bir yere gitmek üzere merdivenlerden iniyordunuz; o sıralarda uzun bir ayrılıktan sonra tek başınıza, hem de kısa bir zaman için Moskova'ya gelmiştiniz. Bu yüzden her gittiğiniz yerde sizi misafirliğe alıkoyuyorlardı, siz de hemen hemen kendi evinizde yaşamıyor, günlerinizin çoğunu dışarıda geçiriyordunuz. Tatyana Pavlovna ile beni görünce yalnız: Vay, dediniz, durmadınız bile!

Versilov, Tatyana Pavlovna'ya dönerek:

– Bunları ayrı bir sevgiyle anlatıyor, dedi. Tatyana Pavlovna başını çevirdi, cevap vermedi.

– O zaman o kadar genç, yakışıklı ve çekiciydiniz ki. O zamanki şık hâlinizi şu an bile görür gibi oluyorum. Ama aradan geçen dokuz yıl, sizden çok şey götürmüş. Yaşlanmış, çökmüş, dahası yakışıklılığınızı kaybetmişsiniz. Bunu içimden geldiği gibi söylüyorum, umarım beni bağışlarsınız. O zaman otuz yedi yaşınızdaydınız, size bakmaya doyamazdım. Simsiyah, çok özen gösterdiğiniz saçlarınız sizi ulaşılmaz yapıyordu ama şimdi onlara ak düşmüş. Bıyıklarınız ve uzun favorileriniz hemen dikkat çekiyordu. Bunu anlatmaya kelime dağarcığım yetmiyor. Yüzünüz şimdiki gibi solgun ve hastalıklı değildi, aynen Anna Andreyevna'nın yüzünü andırıyordu. Sanki şıp demiş , burnunuzdan düşmüş, size çok benziyor. Parlak, siyah gözleriniz güldüğü zaman o kadar ulaşılmaz oluyordunuz ki… Hele bakımlı, beyaz dişleriniz, hâlâ belleğimdedir. Evet, içeri girdiğim zaman beni baştan ayağa kadar süzerek gülmüştünüz; o zaman birçok şeyi birbirlerinden pek ayıramıyordum, yalnız, siz gülünce kalbim neşeyle dolardı. O sabah üzerinizde koyu mavi kadife bir ceket, boynunuzda solferino rengi bir boyun atkısı, alanson dantelalı bir gömlek vardı. Aynanın önünde elinizde bir defterle durmuş, Çatskiy'in son monologunu, "Arabam, arabamı getirin!" diye son bağırışını yüksek sesle okuyup tekrarlıyordunuz. Versilov:

– Aman Tanrım, diye haykırdı. Gerçekten de tıpkı böyleydi! O zaman Moskova'da çok kalmak istemememe rağmen, Jileykova'nın evindeki aile sahnesinde Çatskiy rolünü oynamayı üzerime almıştım.

Tatyana Pavlovna gülerek:

– Gerçekten unutmuş muydunuz, diye sordu.

– O, bana hatırlattı! Hem doğrusunu söyleyeyim, o zaman Moskova'da geçirdiğim bu birkaç gün, belki hayatımın en güzel günlerindendi! Bizler henüz gençlik çağındaydık… Hepimiz öyle bir ateşle bekliyorduk… O zaman Moskova'da beklemediğim o kadar çok şeyle karşılaşmıştım ki… Ama devam et dostum, bu defa ne iyi ettin de böyle en ince ayrıntılarına kadar anlattın…

– Oracıkta durmuş size bakıyordum, birdenbire kendimi tutamadım, bağırdım; "Ah, ne güzel, gerçek bir Çatskiy!" Siz, ansızın bana dönerek sordunuz: "Vay, Çatskiy'i biliyorsun, ha?" Bunları söylerken de kanepeye

oturdunuz, keyifli keyifli kahvenizi içmeye koyuldunuz, o anda öyle hoş idiniz ki, elimde olsa hemen yanaklarınızdan öperdim. Orada size, Andronikovlardan herkesin bir sürü kitap okuduğunu, kızların ezbere sayısız şiirleri bildiklerini, “Akıldan Belâ” eserinden bazı sahneleri kendi aralarında oynadıklarını, akşamları hepsinin yüksek sesle “Bir Avcının Hatıraları”nı okuduklarını söyledim. Bense, her şeyden çok Krilov’un masallarını seviyorum, bazılarını da ezbere biliyorum, dedim. Siz de benden ezbere bir şey söylememi istediniz, bunun üzerine size: “Nazlı Gelinlik Kız”ı okudum. Gelinlik kız, bir yavuklu düşünüyordu. Versilov:

– Tamam, tamam, işte şimdi her şeyi hatırladım, diye haykırdı. Ama aziz dostum, çok iyi hatırlıyorum. O zaman öyle sevimli, hatta becerikli bir çocuktun ki! Hem yemin ederim, sen de bu dokuz yıl içinde çok şey yitirmişsin

Bu sözlerin arkasından artık hepsi, hatta Tatyana Pavlovna bile güldü. Elbette ya, Andrey Petroviç hiç yapmadığı bir şeyi, şaka yapmıştı. Hem de yaşlandığını anlatan iğneleyici sözlerimin karşılığını aynı akçeyle “ödemişti”. Herkes neşelendi, hem doğrusu güzel, yerinde kullanılmıştı.

– Ben söyledikçe siz gülümsüyordunuz, âmâ daha yarısına gelmeden beni durdurdunuz, zili çaldınız, içeri giren uşağa Tatyana Pavlovna’yı çağırmasını emrettiniz. O da hemen koşa koşa geldi ama öyle neşeliydi ki, kendisini bir gün önce görmüş olduğum hâlde hemen hemen tanıyamadım. Tatyana Pavlovna’nın önünde yine “Nazlı Gelinlik Kız”ı okudum, parlak bir başarıyla da bitirdim; Tatyana Pavlovna bile gülümsedi, sizse Andrey Petroviç, “bravo!” diye bağırmıştınız. Sonra ateşli ateşli dediniz ki; “Ağustos böceğiyle Karınca”yı okusaydı, eh, insan buna pek şaşırmazdı. çünkü onun yaşında anlayışlı bir çocuk, anlamlı okuyabilirdi. Ama “Bu henüz masumca bir şey” şiirini: okuması şaşılacak bir şey doğrusu. Dinleyin bakın: “Bu, henüz masumca bir şey” sözlerini nasıl söylüyor. Kısacası hayran olmuştunuz. Bu arada birdenbire Tatyana Pavlovna ile Fransızca konuşmaya başladınız. O da hemen kaşlarını çattı, size karşı çıkmaya başladı, hatta pek hırslanmıştı. Ama Andrey Petroviç bir şey istedi mi, isteğini yerine getirmemek imkânsız olduğu için Tatyana Pavlovna da beni kendi dairesine götürdü. Burada yeniden yüzümü, ellerimi yıkadılar, çamaşırlarımı değiştirdiler, pomatladılar, hatta saçlarımı bile kıvırdılar.

Sonra akşam üzeri Tatyana Pavlovna da şık giyindi, öyle ki ondan böyle bir şey beklemiyordum, kupa arabasına binerek beni de yanına alıp götürdü. Ömrümde ilk defa tiyatroda, dolayısıyla da Vitovtova'nın evindeki amatör oyununda bulunacaktım. Mumlar, avizeler, bayanlar, subaylar, generaller, kızlar, perde, sıra sıra sandalyeler… O ana kadar hiç böyle bir şey görmemiştim. Tatyana Pavlovna, arka sıralardan birinde en gösterişsiz bir yere oturdu, beni de yanına oturttu. Burada, elbette ben yaşta çocuklar da vardı ama ben artık hiçbir şeye bakmıyordum, kalbim hoplayarak oyunun başlamasını bekliyordum. Siz sahneye çıkınca Andrey Petroviç, hayranlıktan gözlerim yaşardı, neden, niçin böyle olduğunu ben de anlayamıyordum. Bu gözyaşları da ne oluyordu sanki? Sonra bu dokuz yıl içinde bunu hatırlayınca yine şaşıyordum! İçim titreyerek olayı seyrediyorum. Saçlı kadının onu aldattığını, budala, ayağının tozu bile olamayacak insanların onu alaya aldıklarını anlıyordum. Baloda okuduğu zaman küçük düşürmek istediklerini, aşağıladıklarını, bütün o tembel ve işe yaramaz insanlara sitemini ama onlardan üstün, çok büyük biri olduğunu anlıyordum! Oyununuz gerçekten olağanüstüydü, tadı hâlâ damağımdan gitmiyor, Andrey Petroviç! Sahne denilen şeyi ilk defa görüyordum! Çatskiy giderken, merdiven başında, "Arabamı, arabamı getirin!" diye bağırdığı zaman, yerimden fırladım, salonu alkış tufanına boğan insanlarla birlikte sizi alkışladım. Avazım çıktığı kadar da: "Bravo!" diye bağırdım. Tam bu sırada arkama "belden aşağı" bir iğne gibi batan Tatyana Pavlovna'nın öfkeli çimdiğini çok iyi hatırlıyorum ama o zaman buna aldırış bile etmemiştim! "Akıldan Belâ" biter bitmez, Tatyana Pavlovna beni eve götürdü. Yolda arabayla giderken durmadan: "Dans etmeye kalacak değildin ya, sadece senin yüzünden ben de kalmıyorum" diye homurdanıyordunuz, Tatyana Pavlovna. Bütün geceyi sayıklama içinde geçirdim, ertesi gün saat onda çalışma odanızın kapısının yanındaydım ama kapı kapalıydı, yanınızda da yabancı insanlar oturuyordu. Siz onlarla iş üzerinde görüşüyordunuz; sonra birdenbire arabaya binip bütün gün, ta gece yarısına kadar kayboldunuz, ben de ondan sonra sizi görmedim! O zaman size ne söylemek istediğimi hatırlayamıyorum, zaten bunu o zaman da bilmiyordum ama sizi elden geldiği kadar çabuk görmek isteğiyle kıvranıyordum. Ertesi gün sabahleyin de Serpuhov'a gittiniz. O sırada alacaklılarınızla hesaplaşmak için Tula'daki çiftliğinizi daha yeni satmıştınız. Ama elinizde yine de yağlı bir kuyruk kalıyordu, işte bunun için de daha önce Moskova'ya gelmiyordunuz. Çünkü alacaklılarınızdan

korkuyordunuz, bütün alacaklılarınızdan da yalnız bu Serpuhovlu kaba adam, alacağının bütününe karşılık yarısını almaya razı olmuyordu. Tatyana Pavlovna, benim sorularıma cevap bile vermiyordu. “Senin neyine gerek, bak öbür gün seni pansiyona götüreceğim; hazırlan, defterlerini al, kitaplarını derle topla, hem sandığını kendin yerleştirmeyi öğren. Mirasyedi olarak büyüyecek değilsiniz, beyefendi…” falan filan, şu bu diye o üç günü zehir etmiştiniz bana, Tatyana Pavlovna! Size karşı sevdalanan ben zavallıyı Tuşar’ın pansiyonuna götürmekle de her şey sona ermişti. Andrey Petroviç; bu, yani sizinle karşılaşmamız, saçma bir şey gibi gelir insana. Ama inanır mısınız, sonra aradan altı ay geçince, Tuşar’dan kaçıp size gelmek istemiştim!

Versilov, örse vurur gibi:

– Çok güzel anlattın, hem her şeyi bana öyle canlı hatırlatın ki, dedi. Ama söylediğin hikâyede beni en çok şaşırtan konu borçlarımı uzun uzun anlatmandır. Bu ayrıntıların yakışık alamayacak bir şey olduğunu bir yana bıraksak bile onları nasıl elde ettiğini bir türlü anlayamıyorum?

– Ayrıntılar mı? Nasıl mı elde ettim? Size tekrar ediyorum, bütün bu dokuz yılımı sadece size dair bilgileri toplamakla geçirdim.

– Garip bir itiraf, hem de garip bir zaman öldürme yöntemi!

Yarı uzanarak oturduğu koltukta döndü, hatta hafifçe esnedi bile, bunu özellikle yapıp yapmadığını bilmiyorum.

– E, ne dersiniz, Tuşar’dan size nasıl kaçmak istediğimi anlatayım mı?

Tatyana Pavlovna atıldı:

– İzin vermeyin Andrey Petroviç, susturun, odadan kovun şunu!

Versilov ağır ağır:

– Olmaz Tatyana Pavlovna, diye cevap verdi. Arkadiy, anlaşılan aklına bir şey koymuş, öyleyse mutlaka anlatıp bitirmesine imkân vermek gerek. Eh, varsın anlatsın bakalım! Anlatınca sırtında taşıdığı büyük yükten

kurtulmuş olacak, zaten onun için en önemli olan da bu yükü omuzlarından atmaktır. Başla dostum, yeni öyküne başla; yani söz gelişi yeni diyorum; hiç üzülme, öykünün sonunu zaten biliyorum.

IV

– Kısacası, size kaçtım, daha doğrusu kaçmak girişiminde bulundum, Andrey Petroviç. Tatyana Pavlovna, beni yerleştirdiğinizin ikinci haftasıydı, Tuşar'dan size bir mektup gelmişti, hatırladınız mı? Hatırlamanız çok zor. Aradan günler geçmişti, Marya İvanovna mektubu bana gösterdi. O da ölmüş olan Andronikov'dan kalan kâğıtların arasından çıkmıştı. Tuşar, aklına nereden estiyse benim için aldığı paranın az olduğunu düşünmüş, size bu mektubu yazmıştı. Mektupta bundan söz ediyor, bu işi bir onur meselesi yapıp, pansiyonunda prens, senatör çocuklarının eğitildiğini, eğer ücretler artırılmazsa benim gibi babası bilinmeyen bir öğrenciyi pansiyonunda tutamayacağını vurguluyordu.

– Mon cher, sen mesela…

– Önemli değil, önemli değil, diye sözünü kestim. Tuşar'dan oldukça az konuşacağım: İki hafta sonra ona kasabadan cevap yazdınız, Tatyana Pavlovna. Kesin olarak isteğini reddettiniz. O zaman Tuşar'ın pancar gibi kıpkırmızı kesilerek sınıfa girdiğini hatırlıyorum. O, çok kısa boylu, çok tıknaz bir Fransız'dı, kırk beş yaşlarındaydı, Paris'te doğmuştu, kunduracı soyundandı. Ama uzun zamandan beri Moskova'da devlet memurluğunda bulunuyordu. Özetle Fransızca öğretmeni olarak çalışıyordu, hatta rütbesi bile vardı, bununla da pek gururlanıyordu. Kısacası görgüsüz, cahil adamın biriydi. Pansiyonunda öğrenci olarak topu topu altı çocuktuk, İçimizde gerçekten Moskovalı bir senatörün yeğeni de vardı, burada hepimiz tam bir aile gibi yaşıyorduk. Bize daha çok yapmacıklı bir bayan olan Tuşar'ın karısı göz kulak oluyordu, kendisi bir Rus memurunun kızıydı. Mektuba kadar geçen iki hafta içinde arkadaşlarımın önünde korkunç şekilde gururlanıyor, lacivert redingotumla, Andrey Petroviç ile övünüyor, böbürleniyordum. Onların "Peki neden öyleyse senin soyadın Versilov değil de Dolgorukiy?" diye sormaları beni hiç şaşırtmıyordu. Çünkü niçin böyle olduğunu ben de bilmiyordum.

Tatyana Pavlovna, bayağı gözdağı vererek:

– Andrey Petroviç, diye bağırdı.

Annem ise gözlerini benden ayırmadan dinliyordu, hem galiba devam etmesini istiyordu.

Versilov dişleri arasından:

– Bu Tuşar… Gerçekten, şimdi o adamı hatırladım: Şöyle kısa boylu, acar bir adamdı, diye mırıldandı. Ama o zaman onu çok iyi bir insan diye bana tanıtmışlardı…

– Bu Tuşar, elinde mektupla içeri girdi. Altımızın birden bir şey ezberlediğimiz büyük meşe masaya yaklaştı, omzumdan sımsıkı yakalayıp sandalyeden kaldırdı, defterlerimi toplamamı emretti.

– Senin yerin burası değil orası, diyerek holden sola düşen küçücük odayı gösterdi. Burada tıpkı benim yukarıdaki odamda olduğu gibi sıradan bir masa, hasır sandalye, muşamba kaplı bir kanepe duruyordu. Şaşırdım, çok da korktum, ürkek adımlarla oraya gittim. Yarım saat sonra Tuşar sınıftan çıkınca, arkadaşlarla bakışıp gülüşmeye başladık. Aslında onlar benimle alay ediyorlardı ama ben bunu anlamıyordum, neşemizden güldüğümüzü sanıyordum. Tam bu sırada Tuşar bir fırtına gibi içeri girdi, saçlarımdan yakaladı, beni oradan oraya sürüklemeye başladı.

– Soylu çocuklarla bir arada oturamazsın, sen alçak bir soydansın, uşak gibi bir şeysin!

Hiç beklemediğim bir anda sağ eliyle suratıma adamakıllı bir tokat yapıştırdı. Tombul yanağımda önce büyük bir acı duydum, tavan gözlerimde akmaya başladı. Fakat ben aldırmıyordum. Bu durumum onu iyice çıldırtmıştı. Ardından ikinci tokadı yedim. Artık acıya katlanamamış, hüngür hüngür ağlamaya başlamıştım. Tam bir saat boyunca aralıksız ağladım, çünkü aşırı derecede gururum incinmişti. Olanları bir türlü anlayamıyordum. İnsanlara hep yardım eden, iyi yürekli, Rus köylülerini kölelikten kurtarmak için çırpınan bir insan ne olmuştu da birdenbire böyle değişmişti? Ama yine de sadece şaşırmıştım, aşağılanmış değildim. Gerçi o

zaman aşağılanmanın ne demek olduğunu bilmiyordum, bir yaramazlık ettiğimi sanıyordum. Ama huyumu düzeltirsem, doğal olarak beni bağışlarlar, sonra yine hepimiz birden neşeleniriz, bahçede koşup oynamaya gideriz, eskisinden daha iyi yaşarız, diye düşünüyordum.

Versilov, bir hayli yorulmuş bir insanın kayıtsız gülümsemesiyle:

– O zaman ben bunu niye öğrenemedim… diye mırıldandı. Ne de alçak bir adammış bu Tuşar denilen herif! Ama ne de olsa bir gün kendin gelip sonunda bütün bunları bize bağışlarsın, biz de eskisinden daha iyi yaşarız.

Bu sefer düpedüz esnedi.

Bu hareketi beni şaşırtmıştı. Birden:

– Yanlış anlamayın, onu suçlamak gibi bir amacım yok, diye haykırdım. Hiç suçlamıyorum, hem inanın Tuşar'dan şikâyetçi de değilim. Zaten beni iki ay kadar dövdü, hepsi bu! Hatırlıyorum, hep iyi bir şey yapıp öfkesini dindirmeye çalışıyordum, ellerini öpmeye koşuyordum, öpüyordum da, hem de ağlıyordum, durmadan ağlıyordum. Arkadaşlarım beni alaya alıyor, benden tiksiniyorlardı, çünkü Tuşar beni ara sıra uşak gibi kullanmaya başlamıştı. Giyindiği zaman elbiselerini getirmemi emrediyordu. Burada uşaklığım bir içgüdü gibi işime yaradı; elimden geldiği kadar yaranmaya çalışıyor, bundan hiç utanmıyordum. Çünkü bu gibi şeyleri henüz anlamıyordum, hatta şimdi bile o zaman bütün o kişilere denk olmadığımı anlamayacak kadar budala oluşuma şaşıyorum. Evet, daha o zaman arkadaşlarım bana birçok şeyi anlatmışlardı, okul iyiydi. Tuşar en sonunda yüzüme vurmaktan çok arkama tekme atmaktan hoşlanmaya başladı. Altı ay sonraysa ara sıra okşadığı bile oluyordu; ancak aslımı unutmayayım diye ayda bir defa muhakkak döverdi. Çok geçmeden beni yine öteki çocuklarla bir arada oturttular, bazen birlikte oynamaya da bırakıyorlardı. Ama Tuşar, tam iki buçuk yıl toplumdaki konumumu, insanlarla aramdaki farkı unutmadı. Hem pek fazla olmamakla birlikte yine de bana uşaklık ettiriyordu, bunu da kim olduğumu hatırlatmak için yapıyordu sanırım.

Size kaçışım, daha doğrusu kaçmak isteyişim, bu anlattıklarımdan yedi ay kadar sonra olmuştu. Hem zaten bütün ömrümce bir şeye karar vermekte her zaman zorluk çekerdim. Yatağa girip yorganı başıma çekince hemen

sizi, yalnız sizi düşünmeye başlıyordum. Andrey Petroviç, bunun neden böyle olduğunu bir türlü anlayamıyorum. Hatta rüyalarıma bile giriyordunuz. En çok hemen içeri girivereceğinizi, sizin kucağınıza atılacağımı beni oradan alıp kendi evinize, o çalışma odasına götüreceğinizi, yine tiyatroya gideceğimizi hep özleye özleye hayal ederdim. En önemlisi de bir daha ayrılmayacaktık. Sabahleyin uyanınca da yine birdenbire çocukların alayları başlıyordu, benden tiksiniyorlardı. Bir gün bu çocuklardan biri beni dövmeye başlamıştı. Çizmelerini getirmemi emrediyordu; en kötü sözlerle bana sövüp sayıyor, dinleyenleri eğlendirmek için de elinden geldiği kadar soyumu sopumu anlatmaya çalışıyordu. Sonunda Tuşar gelince, kalbimde dayanılmayacak bir acı duymaya başladım. Orada beni hiçbir zaman bağışlamayacaklarını biliyordum, çünkü artık suçumun ne olduğunu yavaş yavaş anlamaya başlamıştım. En sonunda dayanamayıp kaçmaya karar verdim. Bunun üzerine tam iki ay hayal kurdum, en sonunda da kararımı verdim. Eylül ayının başlarında, bir cumartesi günüydü. Bütün arkadaşların pazarı geçirmek üzere evlerine dağılmalarını bekledim. Bu aralık da en gerekli eşyalarımı gizlice toplayıp bir bohçaya koydum, bağladım; para olarak cebimde iki rublem vardı. Karanlık basmasını bekler, ondan sonra merdivenlerden inerim, sokağa çıkar giderim, diye düşünüyordum. Nereye? Andronikov'un bu sırada Petersburg'a taşındığını duymuştum. Fanariotova'nın Arbat'taki evini aramaya karar verdim; "Geceyi bir yerde dolaşarak yahut oturarak geçiririm, sabahleyin de evdekilerden falan Andrey Petroviç nerede, diye sorarım. Moskova'da değilse hangi kentte veya hangi memlekette olduğunu öğrenirim. Herhâlde söylerler. Giderim, ondan sonra başka bir yerde, başka birisine, şu veyahut bu kente gitmek için hangi geçitten geçmek gerektiğini sorarım, sonra da geçitten geçerim, giderim, giderim. Durmadan, dinlenmeden yürürüm. Geceleyin bir yerde, çalıların arasında uyurum. İki ruble ile alacağım ekmek bana uzun zaman yeter" diye bir plan kurmuştum. Ama cumartesi günü kaçamadım, ertesi günü yani pazar gününü beklemek gerekiyordu, pazar günü de sanki özellikle Tuşar ile karısı bir yere gittiler. Evde Agafya ile ikimizden başka kimse kalmamıştı. Büyük bir üzüntü içinde geceyi bekliyordum. Salonda, pencere önünde oturmuş, tozlu sokağa, tahtadan evlere, ara sıra geçen yolculara bakıyordum. Tuşar'ın evi kentin uzak bir yerindeydi, pencereden geçit yeri görünüyordu. Sakın bu geçit yeri olmasın, diye düşünüyordum. Batan güneş öyle kıpkızıldı, gökyüzü öyle soğuktu ki! Tıpkı bugünkü gibi keskin, sert bir rüzgâr tozları havaya

kaldırıyordu. Hava iyice kararınca; kutsal tasvirin önünde diz çöktüm, dua etmeye başladım, duaları hızlı hızlı okuyordum, çünkü elimi çabuk tutmam gerekiyordu. Bohçayı aldım, çok büyük bir korku duyuyordum, mutfaktan Agafya duyacak diye ödüm patlıyordu, parmaklarımın ucuna basa basa gıcırtılı merdivenlerden inmeye başladım. Kapı kilitliydi ama anahtar üstündeydi, kapıyı açtım, zifiri karanlık bir gece, ucu bucağı olmayan, tehlikeli bir bilinmezlik gibi önümde karardı, rüzgâr da kasketimi başımdan çekip almak istedi. Tam dışarı çıkmak üzereyken karşıki kaldırımdan geçen sarhoş bir adamın kısık sesli narası, küfürleri duyuldu. Biraz durdum, bakındım, sonra sessizce geri döndüm yukarı çıktım, soyundum, bohçadakileri çıkarıp yüzükoyun yattım. Ne ağlıyor, ne de bir şey düşünüyordum. İşte o dakikadan başlayarak ben de düşünmesini öğrendim, Andrey Petroviç! İşte yalnız uşak değil, üstelik korkak olduğumud a anladığım o dakikadan sonra gerçek anlamda, tam bir şekilde olgunlaşmaya başladım! Tatyana Pavlovna:

– Hah, işte bu dakikadan başlayarak ben de senin ne mal olduğunu iyice anladım, diye bağırdı. Bu öyle beklenmedik bir zamanda olmuştu ki, böyle bir şeye hiç hazırlanmamıştım. Sen yalnız o zaman değil, şimdi de uşaksın; uşaklık senin ruhunda var! Andrey Petroviç seni bir kunduracının yanına çırak verseydi ne olurdu? Zaten böyle yapsaydı, sana iyilik etmiş olurdu, hiç olmazsa bir sanat öğrenirdin! Bundan fazlasını yapmasını ondan kim isteyebilir, kim bekleyebilir? Baban Makar İvanoviç, çocuklarının toplum durumlarının yükseltilmemesini yalnız rica etmiş değil, istemişti de. Bir de Andrey Petroviç’in seni üniversiteye kadar okuttuğunu, onun yüzünden hak sahibi olduğunu anlamayacak kadar budalalık ediyorsun. Baksanıza, çocuklar onunla alay ediyorlarmış, işte o da bunun için bütün insan soyundan öç almaya yemin etmiş… Mıymıntı seni!

Doğrusunu söyleyeyim, bu garip hareket beni şaşırtmıştı. Ayağa kalkıp bir süre ne söyleyeceğimi bilmeden baktım durdum.

En sonunda sert bir hareketle Versilov’a dönerek:

– Dikkat ederseniz, Tatyana Pavlovna önemli bir noktaya parmak bastı, dedim. Gerçekten ben öyle bir uşağım ki, Versilov beni bir kunduracının yanına çırak olarak vermediği için şükretmiyorum. Hatta bir hak sahibi olmak bile bana yetmemiş. “Bana Versilov’un hepsini ver, babamı ver” diye

diretmişim. İsteklerime bakılırsa, ben bir uşağım. Anne, eğer Tuşar'a tek başına gelirseniz, bazı şeyleri bilmenizi istedim. Bunlar vicdanımın üzerinde ağır bir yük olarak duruyordu. Fazla da konuşmak istemem bundan sonra. Yarına kadar görüşmek ümidiyle hoşça kalın. Belki sizinle tekrar görüşeceğiz, Tatyana Pavlovna. Peki, yine de karısı sağken başka bir kadınla evlenmeyi hiçbir şekilde mantığına sığdıramayacak kadar uşaksam siz buna ne dersiniz, ha? Hâlbuki Ems'te böyle bir şey az daha Andrey Petroviç'in başına gelecekti! Anne, yarın bir başkasıyla evlenecek olan bir kocayla bir çatı altında kalmak istemezseniz, size karşı ölünceye kadar saygı gösterme sözü veren bir oğlunuz olduğunu hatırlayın, isterseniz gidelim, ancak şu şartla: "Ya o, ya ben!" İster misiniz? Hemen şimdi cevap vermenizi istemiyorum. Çünkü böyle sorulara hemencecik cevap verilemeyeceğini bilirim…

Ama sözlerimi bitirememiştim, sinirlendiğim için şaşırıp kalmıştım. Annem sapsarı kesilmiş, sanki sesi kısılmıştı. Ağzından bir tek söz çıkmıyordu. Tatyana Pavlovna yüksek sesle bir şeyler söylüyor, oldukça da çok konuşuyordu. Öyle ki söylediklerinden bir şey anlayamamıştım, bir iki defa da yumruğuyla omzuma vurmuştu. Sadece "Değersiz ruhunun bir ürünü, gerçeklerin baş aşağı getirilmiş uydurma şeklinden başka bir şey değildin" diye bağırdığı hatırımda kaldı. Son bakış, odadan çıkarken kız kardeşimin arkamdan süzen sitemli bakışıydı; gözdağı verir gibi başını sallıyordu.

YEDİNCİ BÖLÜM

I

Bu sahneleri en ince ayrıntısına kadar anlatıyorum. Amacım her şeyi yeniden hatırlamak ve üzerimde bıraktığı etkileri canlandırmak. Odama kapandığımda kendi kendime soruyordum: Bu yaptıklarımdan utanmalı mıyım, yoksa görevimi mi yapmıştım? Eğer hayatı birazcık tanıyabilseydim, bu gibi durumlarda küçücük bir şüphenin bile kötüye yorumlanacağını görmekte hiç de zorluk çekmeyecektim. Ama beni asıl şaşırtan nokta şu idi: Sınavı kaybettiğim, neye sevindiğimi bilmediğim hâlde niçin bu kadar mutlu idim? Tatyana Pavlovna'nın kızması, küfürler

etmesi çok komiğime gidiyordu. Bir anlamda eğlendiriyordu beni. Bunun da kaynağı herhâlde ilk defa özgürlük denen şeyi tanımam, içimi dökmemdi.

Öte yandan, durumumu çıkmaza soktuğumu da görüyordum. Şimdi mirasla ilgili bu mektubu nasıl kullanacağımı hiç kestiremiyordum. Herkes kesin olarak Versilov'dan öç almak için böyle yaptığımı sanacaktı. Ama daha aşağıdayken bütün bu tartışmalar sırasında mirasla ilgili mektubu bir hakemin kararına bırakmaya, hakem olarak da Vasin'e, Vasin olmazsa daha başka birine başvurmaya karar vermiştim, kime başvuracağımı da biliyordum. "Yalnız bir defa, sadece bu işi için Vasin'e giderim" diye düşünüyordum. Ondan sonra uzun zaman, birkaç ay kaybolurum, en çok Vasin'in gözünde kaybolurdum. Yalnız annem ve kız kardeşimle ara sıra görüşürdüm. Bütün bunlar karmakarışık şeylerdi; bir şey yaptığımı ama bunun yine de istediğim gibi olmadığını anlıyordum, bununla birlikte yine memnundum; tekrar ediyorum yine de bilmem neden, memnunluk duyuyordum.

Ertesi gün yapacağım uzun yaya yolculuğunu göz önünde tutarak erkenden yatmayı düşünüyordum. Ev tutup taşınmaktan başka, öyle de olsa, böyle de olsa yerine getirmeyi aklıma koyduğum bazı kararlarım vardı. Ama akşam yine başka bir olay yaşanmadan noktalanmamıştı. Versilov da beni çok şaşırtmıştı. Eskiden odama hiç uğramazdı, odama döneli bir saat olmamıştı ki, merdivenlerde onun ayak seslerini duydum. Işık tutmam için bana sesleniyordu. Mumu dışarı tuttum, bir elimi de aşağı uzattım, Versilov elimi yakaladı, yukarı tırmanmasına yardım ettim.

– Teşekkürler dostum, yukarı hiç tırmanmamıştım, hatta evi tuttuğum zaman bile… Burasının böyle bir yer olacağını tahmin ediyordum ama böyle bir hücre olduğunu aklımdan geçirmemiştim.

Hücremin ortasında ayakta durdu, merakla etrafı gözden geçirdi.

– Ama burası tabut, tam anlamı ile tabut!

Gerçekten de burasının tabutun içiyle bir benzerliği vardı. Versilov'un ilk bakışta böyle doğru tarif edişine şaştım bile. Hücre dar ve uzundu, omzumun hizasından duvarla damın köşesi başlıyordu, elimi uzatsam

damın kenarını tutabilirdim. Versilov, başını tavana çarpmamak için ilk dakikalarda iradesi dışında kamburunu çıkararak duruyordu ama başı tavana değmiyordu, sonra yatağımı sermiş olduğum kanepeye rahat rahat kuruldu. Bana gelince, oturmuyordum, büyük bir şaşkınlık içinde ona bakıyordum.

Versilov konuşmaya başladı:

– Annen, demin teklif ettiğin parayı alıp almamayı bir türlü kestirememiş. Bu tabut göz önünde tutulacak olursa, senden para almak şöyle dursun, tersine bizim sana üste para vermemiz gerek! Burada hiç bulunmamıştım… Böyle bir yerde yaşanabileceği aklımdan bile geçmezdi.

– Ben alıştım. Ama aşağıda olan bitenlerden sonra sizi odamda görmeye bir türlü alışamıyorum.

– Oh, evet, aşağıda çok kabaydın ama… Benim de kendime göre ayrı gayelerim var, bunları da sana anlatırım ama buraya gelişimde pek öyle olağanüstülük yok; hatta aşağıda olan bitenler de doğal şeylerdendir. Ancak Tanrı aşkına bana şunu açıkla: Aşağıda anlattığın, bizde bunun pek önemli şeyler olduğu inancını uyandırıp saldırdığın şeyler, bize açmak yahut bildirmek istediğin şeylerin hepsi miydi? Daha başka anlatmak istediğin şeyler yok mu?

– Hepsi. Yani diyelim ki hepsiydi.

– Çok az dostum, çok az. Doğrusunu söyleyeyim: Saldırıya geçtiğini, bizi gülmek zorunda bıraktığını, kısacası senin bir şeyler anlatmaya nasıl can attığını görünce daha fazlasını beklemiştim.

– Sizin için hepsi bir değil mi, canım?

– Ben sadece duyguların ölçüsü bakımından söylüyorum, böyle bir gösterişe hiç gerek yoktu. Bu yüzden ölçü bozuldu. Tam bir ay sustun, hazırlandın, en sonunda da bir şey söyleyemedin.

– Uzun uzun anlatmak istemiştim ama şimdi anlattıklarım için bile utanç duyuyorum. Her şeyi sözle anlatmaya imkân yoktur, bazı şeyleri hiç

anlatmamak daha iyi olur. Bakın, ben yeteri kadar anlattım ama siz anlamadınız ki!

– Ya, demek sen de bazen düşünceni sözle anlatamadığına üzülüyorsun! Bu, soyluluktan gelen bir üzüntüdür dostum, hem de bu, ancak seçme kişilere vergidir. Budala bir kişi işte ben de söyledim, diye her zaman memnunluk duyar, üstelik de hep gerekenden fazla söyler. Senin anlayacağın bir şey söylemiş olmaktan çok hoşlanır.

– Yani benim aşağıda yaptığım gibi; ben de gerekenden fazla söyledim: “Bütün Versilov’u” istedim, bu gerekenden çok daha fazladır; bana Versilov’un hiç gereği yok.

– Dostum, aşağıda yitirdiklerini burada kazanmak istediğini görüyorum. Anlaşılan pişman oldun. Çünkü bizde pişman olmak demek, hemen gene birisine saldırmak demektir. İşte bu yüzden bazen bana saldırıyorsun. Şimdi de ben biraz erken geldim, sense henüz soğumadın, üstelik de eleştiriye dayanamıyorsun. Ama otur, Tanrı aşkına otur, bazı şeyler anlatmaya geldim, teşekkür ederim, hah şöyle! Aşağıda odadan çıkarken söylediğin sözlerden, ne olursa olsun burada kalmanın bizim için daha iyi olacağı anlaşılıyor. Anneni üzmemek, daha fazla korkutmamak için bu işi elden geldiği kadar sessiz, bir kepazelik falan çıkarmadan yapmanı istemeye geldim. Hatta buraya, senin yanına kendiliğimden gelmem bile ona cesaret verdi. Barışabileceğimize, her şeyin yine eskisi gibi olacağına hâlâ inanıyor annen. Öyle sanıyorum ki, şimdi burada seninle bir iki defa yüksek sesle gülmüş olsak, onların ürkek kalplerini sonsuz bir sevinçle doldururduk. Onların kalpleri gerçi basit kalplerdir ama içten, seven kalplerdir, öyleyse niçin fırsat düştükçe kendilerini okşamayalım? İşte bu birincisi… İkincisi: neden mutlaka öç almak hırsıyla dişlerimizi gıcırdatarak, lanetler savurarak, daha bilmem neler yaparak ayrılalım? Hiç şüphesiz ki birbirimizin boynuna sarılmanın bir anlamı yok ama, şöyle birbirine saygı duyguları besleyerek de ayrılabiliriz.

– Bunlar benim gözümde bir anlamı olmayan, saçma şeyler. Hiçbir kepazelik, hiçbir tatsızlık çıkarmadan buradan gideceğime aşağıda söz vermiştim, burada senin yanında tekrar söz veriyorum. Yalnız şunu anlamak istiyorum; siz bunu annemi mutlu etmek için mi yapıyorsunuz?Fakat gördüğüm kadarı ile annemin burada rahatta oluşunun hiçbir değeri ve

anlamı yok. Bunları ve yalnız laf olsun diye, göz boyamak için söylüyorsunuz.

– Bunları gerçekten sen mi söylüyorsun? Bana inanmıyor musun?

– Benimle tıpkı bir çocuk gibi konuşuyorsunuz!

– Dostum, bütün bunlar için senden binlerce defa özür dilemeye hazırım, yani benim hesabıma yitirdiğin bütün o şeyler için, çocukluk yıllarında bütün çektiğin her şey için özür dilerim ama cher enfant, bundan ne çıkar? Öyle zekisin ki, kendin de böyle budala bir duruma düşmek istemezsin. Hatta şimdiye kadar bile sitemlerinin asıl sebebini iyice anlayamıyorum. Gerçekten de asıl suçum ne? Versilov olarak doğmamış olman mı? Hayır mı dedin? Vay, Alaylı alaylı gülüyor, ellerini bir şey kovar gibi sallıyorsun, öyleyse bu da değil, ha?

– İnanın hayır, inanın. Versilov olmakta kendim için bir şeref bulmuyorum.

– Şerefi bir yana bırakalım, cevabın mutlaka demokratça bir cevap olmalı. Mademki bu böyledir, beni niçin suçluyorsun?

– Tatyana Pavlovna, demin çok anlamak istediğim ama o söylemeden önce bir türlü anlayamadığım her şeyi aydınlattı. Bu da şuydu: Mademki beni kunduracılığa vermediniz, öyleyse size teşekkür etmem bile gerekir. Hatta şimdi, hatta aklımı başıma getirdikleri bu sırada bile niçin böyle nankörlük ettiğimi bir türlü anlayamıyorum. Buna damarlarımda akan sizin gururlu kanınız sebep Andrey Petroviç, anladınız mı?

– Yanılıyorsun dostum, çok yanılıyorsun. Bilmem aşağıda bir şeye dikkat ettin mi?Beni suçlarken anneni incittin. O, hiç de hoş olmayan hareketlerin bana değil annene dokundu. Onu o kadar çok üzdün ki… Unutma onu yargılamak sana düşmez. Söylesene bana bu kadın sana bir kötülük yaptı mı, sana karşı suç işledi mi? Ha unutmadan söyleyeyim, bazı sözler ediyormuşsun: yok ben babasızım, yok piçim gibisinden önüne gelen her yerde ulu orta konuşuyormuşsun. Yine duyduğuma göre bunu ayrı bir çeşit hevesle yapıyormuşsun. Hâlbuki bütün bunlar hem saçma, hem de en çirkin iftiradan başka bir şey değildir, sen meşru Dolgorukiy'sin.

Saygıdeğer, hem zekâ, hem de kişilik bakımından kusursuz bir insan olan Makar İvanoviç Dolgorukiy'in oğlusun. İyi bir eğitim görmeni de eski efendine, Versilov'a borçlusun ama bütün bunlardan ne çıkar? Hâlbuki piçliğini şurada burada yayman iftiradan başka bir şey değildir. Annenin acısını açığa vuruyorsun. Hem hangi yalancı bir gurura kapılarak her rast gelen hergelenin önünde konuşuyorsun? Unutma, annenin bir suçu yok. Çünkü o, oldukça temiz kişilikli bir kadındır. Versilova soyadını taşımamasının biricik sebebi de hâlâ başkası ile evli olmasıdır!

– Tamam yeter, sizinle aynı görüşteyim hem de zekânıza çok inandığım için beni öyle uzun uzadıya azarlamaktan vazgeçeceğinizi ümit ederim. Siz, ölçü denilen şeyi öyle seversiniz ki! Ama her şeyin bir ölçüsü vardır, hatta anneme karşı böyle birdenbire uyanan sevginizin bile… İyisi mi bakın ne yapalım; mademki odama kadar gelmeye, burada on on beş dakika kadar oturmaya karar verdiniz üstelik de aşağıda olan bitenlerden sonra bile benimle böyle büyük bir içtenlikle konuşuyorsunuz. Öyleyse oldu olacak, gelin de bana babamdan, Makar İvanoviç'ten, şu manastır manastır dolaşan gezginden söz açın. Onun için, bilmek istediklerimi sizden öğrenmek isterdim; zaten çoktan bunu size sormak niyetindeydim. Belki de uzun bir zaman sizden ayrı kalacağım için başka bir soruma da karşılık vermenizi istiyorum: Bütün bu yirmi yıl içinde nasıl oldu da medenileştirici etkinizi göstererek annemi, şimdiyse kız kardeşimi, bulunduğu karanlık çevrenin etkilerinden kurtarmak, yanlış inanışlarını dağıtmak elinizden gelmedi? Oh, onun temizliğinden söz açmayın! O, ahlak bakımından, bağışlayınız, sizden çok daha yüksekti ama… Gerçekte yaşayan bir ölüdür. Yalnız Versilov yaşar, çevresinde ona bağlı olan her şey onu kuvvetleriyle, canlı özsuları ile beslenmek şerefine erişmek için mutlak bir zorunluluğun etkileri altında sürünür dururlar. Peki ama bir zamanlar o da canlıydı, değil mi? Elbette ki onun bir şeyini sevmiştiniz. Elbette ki bir zamanlar o da kadındı!

– Dostum, şunu bilmelisin ki hiçbir zaman değildi, diye cevap verdi. Hemencecik de o kadar iyi hatırladığım, beni o kadar kudurtan, benimle konuşurken her zaman takındığı o tavrı takındı; yani bir bakarsın en saf bir insan gibi görünür, bir bakarsın içi dışı en derin bir alayla dolu gibi gelir. Öyle ki, bazen yüzünün gösterdiği gerçek anlamı bir türlü anlayamazsın. Hiçbir zaman kadın değildi! Rus kadını hiçbir zaman kadın olamaz.

– Polonyalı kadın, Fransız kadını kadın olur mu? Yahut İtalyan, şehvetli İtalyan kadını, Versilov gibi yüksek tabakadan olan medeni bir Rus'u kendine çekebilecek bir kadındır, değil mi?

Versilov gülerek:

– Bir Rusluk taraftarıyla karşılaşacağımı nerden bilecektim?

Anlattığı öykümü olduğu gibi hatırlıyorum. Büyük bir istekle, hem de görünür bir zevkle anlatmaya başlamıştı. Hiç de gevezelik etmek yahut annemi yatıştırmak için gelmediğini çok iyi anlıyordum, belliydi ki başka bir amacı vardı.

II

Versilov gözlerini sabit bir noktaya dikmiş, anlatmaya devam ediyordu:

– O bildiğin yirmi yıl var ya!O yirmi yılı annenle birlikte tam bir sessizlik içinde yaşadık. Aramızdaki her şey sessizlik içinde oldu. Bu hayatın en belirgin tarafı, sessizlik ve sakinliktir. Birbirimizi bir kez olsun bile kırmadık, üzmedik. Birbirimizle asla dargın durmadık. Sık sık evi terk edip onu yalnız bıraktığım oldu, bunda hatalıyım. Ama sonunda yine onun yanına dönüyordum. Bu zaten erkeklerin ortak özelliğidir. İpler biraz bizim elimizde olmalı, anlatabiliyor muyum? Eğer evlenme ve boşanma yetkisini kadınlara verseydik, bir tek evlilik sağlam kalmazdı. Annen benim dünyada tanıdığım en iyi, en temiz kadındır. Alçak gönüllülük, sessizlik, güçlü bir irade, sağlam bir kişilik gibi en güzel özellikler hep annende toplanmıştır. Onda güç olduğu da doğrudur, çünkü bu gücün kendisini beslediğini gördüm. Onda kanaat denilen, böyle olunca da kutsal sayılan şeye gelince, bunun uğruna her türlü işkenceye hazırdır. Eh, kendin düşün bir kere bende işkenceci hâli var mı? İşte bunun için ben her şeyde susmayı doğru buldum, bunu kolay bulduğum için yaptığımı sanma ama böyle yaptığıma pişman da değilim. Böylece her şey kendiliğinden güzel, insanlığa yakışan bir tarzda oldu. Öyle ki, bundan kendime bir övünme payı bile çıkaramam. Sırası gelmişken şunu da söyleyeyim, annenin nedense benim insan bir kişi olduğuma inandığından şüphe ediyorum, bunun için hep karşımda titriyordu. Ama titremekle birlikte, yine de kafası hiçbir etki altında

kalmadı. Onlar bunu kim bilir nasıl becerebiliyorlar, bizse burada bir şeyler anlamıyoruz. Hem onlar kendi işlerini bizden daha iyi düzene koymasını biliyorlar. Onlar, kendileri için en zor anlarda kendi bildikleri gibi yaşamaya devam etmesini, kendilerine uygun olmayan durumlarda da hiç değişmeden, oldukları gibi kalmasını beceriyorlar. Bizim elimizden böyle bir şey gelmez.

– Onlar da kim? Sizi pek iyi anlamıyorum

– Halk dostum, halk. Ben halktan konuşuyorum. Hem ahlak hem de siyaset bakımından bu büyük, canlı kuvvetin büyüklüğünü tarih herkese göstermiştir. Neyse, tekrar konuya dönersek; annen için şunu da belirteyim ki, o her zaman susmaz, bazen konuştuğu da olur. Ama öyle bir şey söyler ki, daha önce tam beş yıl durmadan kendisini hazırlamış bile olsa, bunu yapmakla sadece zaman kaybetmiş olduğunu anlarsın. Üstelik de hiç beklenmedik itirazlarda bulunur. Bununla birlikte şunu bil ki, buna hiç de budalalık demiyorum. Tersine burada, kendine göre bir zekâ, hatta çok dikkate değer bir zekâ var ama sen belki zekâya inanmazsın…

– Neden inanmayayım? Benim inanmadığım yalnız bir şey var, o da asıl sizin gerçekten, yapmacıksız onun akıllı olduğuna inandığınızdır.

– Öyle mi? Beni bir bukalemun mu sanıyorsun? Dostum, sana karşı şımartılmış bir oğul gibi fazla hoşgörülü davranıyorum… Ama neyse, bu seferlik varsın öyle olsun.

– Bana babamdan söz edin, mümkünse gerçeği anlatın…

– Makar İvanoviç’ten mi? Makar İvanoviç bildiğin gibi biraz ün kazanmak için yanıp tutuşan bir köle köylüdür…

– Sizinle iddiaya girerim ki, şu anda bir şeyine imreniyorsunuz!

– Bilâkis dostum, şunu da bil ki böyle kuruntulu bir ruh hâli içinde olduğunu görerek sevinç duyuyorum. Yemin ederim ki şimdi çok pişman olmuş hâldeyim. İşte şimdi, şu dakikada yirmi yıl önce olan bitenler için belki de binlerce defa pişmanlık duyuyorum ama elden ne gelir? Hem Tanrı şahidimdir, bütün bunlar yanlışlıkla olmuştu… Eh, ondan sonra elimden

gelen bütün insanlığımı yaptım, en azından o zaman yaptıklarımı insanlık uğruna yapılan bir özveri sanıyordum. Oh, biz o zaman iyilik etmek, vatandaşlık gayeleri, “büyük ülkü” uğruna çalışmak için can atıyorduk. Rütbelerimizi, soydan soya gelen haklarımızı, köylerimizi, hatta emniyet sandıklarını aşağılık görüyorduk, hiç değilse içimizden bazıları böyle yapıyorlardı… Yemin ederim! Biz o zaman çoğunluk değildik ama iyi konuşuyor, inanır mısın, hatta bazen çok iyi dayanıyorduk.

– Şu göğse yaslanarak ağladınız zaman mı?

– Evlat, ne dersen kabul… Yalnız izin ver, şunu söyleyeyim: Göğüsle ilgili ne varsa, benden duydun. Aklınca benim kalp temizliğimi, sana olan güvenimi bana karşı kullanmaya kalkışıyorsun. Şunu bil ki, o göğüs ilk bakışta göründüğü gibi kötü değildi. En azından o an için. Buna Tanrı da şahittir. Biz o zaman daha yeni başlıyorduk. Tabi nazla diyordum ama o zaman henüz nazlandığımın farkında değildim ki! Mesela sen, bazı pratik meselelerde hiç nazlanmaz mısın?

– Demin aşağıda biraz duygularıma kapıldım, buraya gelince nazlandığımı sanacaksınız diye çok utanç duydum. Doğru, bazı olaylarda içten davrandığın hâlde bazen gösteriş yaptığın da olur; demin aşağıda olanlarsa, yemin ederim ki en doğal hareketlerdi.

– Hah, işte benim demek istediğim de bu ya; bir sözle çok iyi anlattın: “İçten davrandığın hâlde, yine de gösteriş yaptığın olur.” İşte ben de tıpkı öyle yapmıştım ama tam içten ağlamıştım. Doğru, Makar İvanoviç biraz daha ince düşünebilecek bir kişi olsaydı, göğsüne yaslanmamı alay olarak algılayabilirdi ama namusluluğu o zaman uzağı görmesine engel oldu. O zaman bana acıyıp acımadığını bilmiyorum, ama hatırladığıma göre acımasını çok istemiştim.

– Biliyor musunuz, diye sözünü kestim. Siz şimdi bunu anlatırken bile alay ediyorsunuz. Hem bütün bu zaman içinde, tam bir aydan beri benimle alay ettiniz. Benimle konuşurken niçin hep böyle yapıyordunuz?

– Öyle mi sanıyorsun, diye uysallıkla sordu. Pek kuruntulusun; ama alay edecek olursam seninle alay etmem yahut, hiç değilse, yalnız seninle alay etmem, üzülme. Yalnız, şimdi gülmüyorum, o zamansa, sözün kısası, o

zaman elimden geleni yaptım. Hem inan, bunu kendim için yapmadım. Biz, yani iyi insanlar, halktan olanların tersine eskiden kendi yararımıza hareket etmesini hiç bilmiyorduk. Tersine elimizden geldiği kadar hep kendimize kötülük ediyorduk. Bunu da öyle sanırım ki o zaman , doğal olarak yüksek anlamda, bir çeşit "büyüklük" sayıyorduk. Böyle yapmakla bir şeyler kazanıyormuşuz gibi geliyordu bize… Şimdiki neslin önderleri bizden çok daha açıkgöz… Ben daha o zaman, henüz günah işlenmeden bunların hepsini dosdoğru Makar İvanoviç'e anlatmıştım. Şimdi bunlardan birçoğunu hem öyle dosdoğru anlatmamak gerektiğini biliyorum ama kendini dansın cazibesine kaptırmışken şöyle güzel bir figür yapmaktan gel de kendini al alabilirsen? Belki de gerçekten güzel, yüksek hareketler bunu gerektirir. Ben bunu bütün ömrümce bir türlü çözemedim. Ama bu, bizim şimdilik üstünkörü konuşmamız için çok derin bir konuysa da yemin ederim ki şimdi bunu hatırlarken bazen utancımdan yerin dibine geçiyorum. O zaman Makar İvanoviç'e üç bin ruble önermiştim. Hatırlıyorum da o hep susuyordu, yalnız ben konuşuyordum. Bu susmasını, derebeylik haklarımı kullanmamdan korkmasına verdim. Hatırlıyorum, elimden geldiği kadar kendisine cesaret vermeye çalıştım. Hiçbir şeyden çekinmeden, her şeyi açık açık söylemesini istedim. Garanti olarak ileri sürdüğüm şartlarımı, yani üç bin rubleyi, özgürlük belgesini sundum. Dilediği yere gitmeyi kabul etmediği takdirde, başka ne dileği olduğunu doğruca söylemesini, hemen özgürlük belgesi vereceğime, karısını serbest bırakacağıma, ödüllendireceğime, onları burada bırakarak yapayalnız üç yıl kalmak üzere İtalya'ya gideceğime dair söz veriyordum. Mon ami, İtalya'ya ille Sapojkova'yı da götürecek değildim, buna inanabilirsin. Çünkü o dakikalarda kalbim tertemizdi. Ne dersin? Bu Makar, sözümü tutacağımı, dediğim gibi yapacağımı da pek iyi biliyordu; ama gene de hep susuyordu. Ancak ben üçüncü defa göğsüne yaslanmak istediğim zaman yana çekildi. Elini silkip bir çeşit ilgisizlikle beni şaşırttı. O sırada göz ucuyla aynada yüzümü gördüm, o halimi hiç unutamam. Genellikle bu gibi insanlar cevap vermeyip sustukları zaman hepsinden kötüdür. Bu ise somurtkan huylu bir adamdı, hem doğrusunu söyleyeyim, çalışma odama çağırırken kendisine güvenmek şöyle dursun çok korkuyordum. Bu gibi birinin arkasında bütün uygunsuzlukların örneği olan kişilikler vardır, hem de pek çoktur. Bir insan bu durumdan, dayak yemekten daha çok korkar. Kendimi öyle tehlikeye koymuştum ki! Ya bu kasabalı bütün avluya duyuracak kadar ulumaya başlasaydı, ben kısa boylu, cılız Davud'un hâli nice olurdu? Böyle bir

durum karşısında ne yapabilirdim ben? İşte bunu göz önünde tutarak hemen, üç bin rubleyi öne sürmüştüm. Bu bir çeşit içgüdü hareketiydi ama çok şükür yanılmıştım. Bu Makar İvanoviç, büsbütün başka bir şeymiş…

– Söyleyin, günah işlenmiş miydi? Demin, kocasını günah işlemeden çağırdım, demiştiniz?

– Yani biliyor musun, bunu bilmem ki nasıl anlamalı…

– Demek ki işlenmişti. Demin onu tanımakta yanıldığınızı, bunun başka bir şey olduğunu söylemiştiniz; peki, başka ne oldu?

– Ne olduğunu ben de şimdiye kadar anlayamadım. Ama öyle bambaşka bir şey ki! Hem biliyor musun, çok namuslu bir kişiymiş. Kendisi hakkında en son görüşüm bu, çünkü sonraları önünde üç kat fazla utanç duymaya başladım. Pazartesi günü, fazla söz etmeden geziye çıkmaya razı oldu. Bu arada verdiğim ödüllerin hiçbirini de almayı unutmadı.

– Parayı aldı mı?

– Almaz mı!.. Hatta bu noktada iyice şaşırdım. O zaman cebimde ancak yedi yüz ruble vardı. Bu parayı ilk taksit olarak kendisine verdim. O, işi sağlama almak istiyordu. Geri kalan üç yüz ruble için de senet yaptırdı. Paranın geri kalanını ödeyememiştim. O da yasal yollara başvurarak bu parayı benden mahkeme kanalı ile istedi, hem de faiziyle birlikte. Sonradan öğrendim ki tapınak yaptırmaya karar vermiş, para toplamak için ev ev dolaşıyormuş. Yirmi yıldır hâlâ bu işin peşinde senin anlayacağın. Para denilen şey, öyle dünya ile ilgili bir şey ki… Ben, on ayda bu parayı candan bir istekle, yani ilk etkinin altında önermiştim ama sonra, aradan o kadar çok zaman geçince elbette kararımdan ancak cayabildim… Hem onun hiç değilse bana, yahut daha doğrusu bize yani annenle bana acıyacağını, hiç olmazsa biraz bekleyeceğini umuyordum. Oysa yanılmışım…

Burada gerekli bir şeyi belirtmek istiyorum: Makar İvanoviç'in geçen yıl papaza yazdırdığı vasiyetname ile son rublesine kadar hepsini anneme bıraktığı, o zamana kadar faizlerini de iki katına çıkardığı bu üç bin olmasa, annem de, Versilov'dan fazla yaşasaydı, mutlaka beş parasız kalırdı. Makar İvanoviç, daha o zaman Versilov'un kim olduğunu anlamıştı.

– Bir gün, Makar İvanoviç'in birkaç günlüğüne misafirliğe geldiğini, her zaman da annemin evinde kaldığını söylemiştiniz.

– Evet, dostum; doğrusunu söyleyeyim, önceleri bu ziyaretlerden çok korkuyordum. Bütün bu yirmi yıl içinde yalnız altı üstü yedi defa gelmişti, önceleri evde olursam eğer, bir yere saklanıyordum. O zaman ziyaretlerin ne demek olduğunu, bir türlü anlamıyordum! Ama sonra, böyle hareket etmesinin budalaca bir şey olmadığı kararına vardım. Şöyle bir şeyi daha merak ettim, onu görmeye çıktım. İnan ki bende pek güçlü bir etki bıraktı… Bu, üçüncü yahut dördüncü ziyareti sırasında olmuştu, o zaman ben mahkemesine girmeye hazırlanıyordum, doğal olarak da bütün çabamla Rusçayı ilerletiyordum. Makar İvanoviç'ten birçok yeni şey bile öğrendim. Bundan başka onda bulacağımı ummadığım bir şeyle de karşılaştım. Bu da uysallık, düzgün bir kişilik, hepsinden çok hoşlandığım şey de hemen hemen neşeli oluşuydu -tu comprmds…

İçten konuşmasını çok iyi biliyordu, konuşması da yamandı senin anlayacağın. Doğrusunu söyleyeyim, bütün demokratlığıma rağmen, hiç hoşuma gitmeyen o köle köylülere vergi çarıklı erkânıharplikten, bizde romanlarda, sahnelerde "gerçek Rusların" konuştukları Rusçadan eser bile yoktu. Bu arada dinden pek az konuşuyor, karşısındaki sorarsa görüşünü söylüyordu. Eğer kendin merak edip sorarsan manastırdan, manastır hayatından güzel güzel hikâyeler bile anlatıyordu. En önemlisi de onda saygı, o gösterişsiz saygı, yüksek kardeşlik için gerekli olan, hem bundan başka da bence bu olmadıkça birinciliği elde edemeyeceğin saygı vardı. Burada en küçük bir kendini beğenmişlikten eser olmaması insanı iyi ahlakın en yüksek derecesine ulaştırır, sonunda da ne olursa olsun, talihi nasıl olursa olsun, bulunduğu her durumda kendini saydıran bir insan meydana gelir. Bulunduğun konumda kendini saydırma yeteneği yeryüzünde pek az bulunur, hiç değilse gerçek onur kadar azdır… Yaşarsan kendin de göreceksin ya! Ama beni en çok şaşırtan, hem de önceleri değil, sonraları, bu Makar'ın vücutça gösterişli bir erkek güzeli oluşuydu. Doğrusu, yaşlı ama esmer, uzun boylu dik vücutlu, sade, görkemli; hatta benim zavallı Sofya'ya şaşmamak elimde değildi. Nasıl olmuştu da o zaman beni çok istemişti? Yalnız daha o zaman saçlarında birçok ak vardı. Demek ki, onunla evlenirken de yine öyle ak saçlıydı… Belki de ona bu dokunmuştu.

Bu Versilov’da, kendini büyük görmekten kaynaklanan bir tavırdı. Onun hakkında güzel sözler söyledikten sonra, konuyu Makar İvanoviç’in ak saçlarına dayandırdı ve kendisini nasıl etkilediğini vurgulayarak bitirdi. Bu tam bir budalalıktı. Bunu niçin yaptığını belki kendisi de bilmiyor, budalaca kibarlık alışkanlığına uyarak özellikle yapıyordu. Kendisini dinlerken ciddi konuşuyor gibi gelir insana, oysa bu sırada hiç dürüst değildir veya gülmektedir.

III

Sonra nasıl olduysa birden kızdım, öfke topuna döndüm. Aslında böyle olmasını ben de istememiştim ama olmuştu bir kere. Sandalyeden hızla kalkarak:

– Artık yeter, dedim. Yanıma annemin barıştığımızı sanması için geldiğinizi söylemiştiniz. Ben de kabul ettim. Böylece ikimiz de rolümüzü fazlasıyla oynadık. Lütfen beni yalnız bırakır mısınız? Daha fazlasına katlanamayacağım.

Hafifçe kızardı, yerinden kalkarken:

– Bana karşı çok kırıcı davranıyorsun dostum, dedi. Ne yapalım böyle olsun. Hoşça kal, dostum. Ne kadar çırpınsam da, zorla güzellik olmuyor ki. Sana bir soru soracağım ve hemen çıkıp gideceğim. Lütfen doğruyu söyle: Prens’in yanından gerçekten ayrılıyor musun? Bunu söylerken ciddi idin değil mi?

– Hah, tamam! Başka bir amaçla geldiğinizi zaten biliyordum.

– Yani, kendi çıkarımı gözeterek seni prensin yanında kalmaya kandırmak için geldiğimi sanıyorsun? Ama dostum, seni Moskova’dan da herhangi bir çıkar gözeterek çağırmış olduğumu sanma sakın? Oh, ne kadar kuruntulusun! Bense tersine her şeyde senin iyiliğini istiyorum. Hatta şimdi işlerim, para durumum düzeldiği bu sırada, hem benim hem de annenin ara sıra yardımda bulunmamıza izin vermeni isterdim.

– Sizi sevmiyorum, Versilov!..

– Hem de “Versilov”, ha! Sırası gelmişken şunu söyleyeyim ki bu soyadını sana vermediğim için çok üzülüyorum, çünkü bütün suçum, ortada suç diye bir şey varsa, budur, öyle değil mi? Ama yine de bir kere kendin düşün, evli bir kadınla evlenebilir miydim?

– Herhâlde bunun için o kızla evlenmek istediniz.

Yüzü hafifçe titrerken:

– Ems’i söylüyorsun, dedi. Bana bak Arkadiy, aşağıda annenin önünde de parmağınla göstererek böyle bir harekette bulunmuştun. Şunu bil ki işte asıl burada tutturamadın. Ölü Lidya Andrakova sesinden hakkında bir şey bilmiyorsun. Bu olaya benimle birlikte bulunmadığı hâlde nasıl karışmış olduğunu, ilgi göstermediğini de biliyorsun. O zaman annene bakarak kadınların en iyi kalplisi olduğunu anladım. Ama sen hâlâ bilmediğin bir şey hakkında konuşuyorsun. Üstelik de kulaktan duyma ve üstünkörü şeylerle konuşuyorsun. Gerçek bu değil dostum.

– Prens daha bugün, sizin körpe kızlara meraklı olduğunuzu söylemişti

– Bunu prens mi söyledi?

– Evet, dinleyin, ister misiniz şimdi buraya bana niçin geldiğinizi size doğru olarak söyleyeyim? Deminden beri oturuyor, bu ziyaretinizin gizemli sebebi nedir, diye kendi kendime soruyordum, en sonunda, galiba şimdi buldum.

Versilov çıkmak üzereydi ama sözlerimi tamamlamamı bekleyerek durdu, başını bana çevirerek:

– Demin söz sırasında Tatyana Pavlovna’nın Tuşar’a yazdığı mektubun Andronikov’un kâğıtları arasına karışarak o öldükten sonra Moskova’da Marya İvanovna’nın eline geçtiğini ağzımdan kaçırmıştım. O zaman yüzünüzün birdenbire titrediğini gördüm, ancak şimdi yüzünüz deminki gibi gerilince aklıma şu geldi: Aşağıda şöyle düşündünüz, mademki Andronikov’daki bir mektup Marya İvanovna’nın eline geçmişti, neden başka bir mektup da eline geçmesin? Andronikov ölünce, doğal olarak birçok önemli mektup kalabilirdi, öyle değil mi, ha?

– Ben de sana gelerek ağzından bir şeyler almak istedim, öyle mi?

– Kendiniz daha iyi bilirsiniz.

Yüzü sapsarı kesildi:

– Bunu sen kendin tahmin etmiş değilsin; burada bir kadın parmağı var, hem bak sözlerinde, o kaba tahmininde ne kadar tiksinme duygusu gizleniyor!

– Kadın parmağı mı? Ben de tam bugün o kadını gördüm! Belki de onu gözetlemek için beni prensin yanında bırakmak istiyordunuz?

– Ama görüyorum ki bu yeni yolda pek ilerleyeceksin. Sakın “ülkün” bu olmasın? Devam et dostum, devam et, dedektiflik işinde şüphe götürmeyecek kadar büyük yeteneğin var. Mademki deha verilmiş, ne diye olgunlaştırılmamalı ?

Nefes almak için sözüne ara verdi.

– Dikkat edin Versilov, beni kendinize düşman etmeyin!

– Dostum, bu gibi hâllerde kimse son düşüncesini açığa vurmaz, içinde saklar. Ondan sonra da… Yolu aydınlat, rica ederim. Gerçi bana düşmansan da herhâlde merdivenden yuvarlanıp kafamı kırmamı arzu edecek kadar düşman değilsindir.

Merdivenden inerken:

– Tiens. mon ami, diye sözüne devam etti. Biliyor musun, bütün bu ay içinde seni iyi kalpli bir insan sanıyordum, öyle yaşamak istiyor, öyle susamışçasına yaşamak istiyorsun ki, sana üç ömür verseler, yine az gelecek gibi. Bu da senin yüzünde yazılı; böyle insanlar çoğu zaman iyi kalpli olurlar. Hâlbuki bak nasıl yanılmışım!

IV

Versilov'u odamdan gönderip tek başıma kalınca kalbim sıkışmaya, içim sızlamaya başladı. Bunu söze dökmek mümkün değil. Vücudumdan bir parça kesilip alınmış gibiydi. Birdenbire nasıl parladığımı, Versilov'un kalbini nasıl kırdığımı hâlâ açıklayabilmiş değilim. Belki ömrümün sonuna kadar da açıklayamayacağım. Benim amacım onu üzmek değildi, gerçekleri ortaya dökmekti. Ama onun yüzünün aldığı rengi hâlâ unutamıyorum. Belki de ben yanılıyordum, bana kızmamış, kırılmamıştı, ben kötümserdim. Bazen üzüntü, ümitsizlik denen kavramların hayatımın bir parçası olduğunu düşünürdüm. Ama Versilov'a inanamıyordum. Çünkü her şey ortadaydı.

Marya İvanovna'da Andronikov'un daha başka mektuplarının kalıp kalmadığını öğrenmek için geldiğini ansızın tahmin etmem, belki de birdenbire kızarak kendisini ciddi olarak kovmama sebep olmuştu? Bu mektupları aramak zorunda olduğunu, hem de aradığını biliyordum. Ama kim bilir, belki o zaman, tam o dakikada yanılmış olabilirdim! Hem kim bilir, belki de yine bu yanılmamla kendim Marya İvanovna'yı, mektupların onda bulunması ihtimalini Versilov'un aklına getirdim.

En sonunda ne gariptir ki, o Kraft'a üç ömür üzerinde söylediğim her şeyi harfi harfine anlatmıştı. Dahası benim kelimelerimi kullanarak. Belki sözlerin benzerliği bir rastlantı olabilirdi; ama benim iç dünyamı nasıl bilebiliyordu? Hem gerçekten nazlanmıyor muydu? Gerçekten de Versilov'un soyluluğunda gözüm olmadığını bilmiyor muydu? Dünyaya gelmeme sebep oluşunu bağışladığımı, ancak bütün ömrümce Versilov'un kendisine, bütün bir insana, bir babaya ihtiyacım olduğunu, bu düşüncenin artık kanıma işlediğini kestirecek hâlde değil miydi? İmkân yoksa niçin beni kızdırıyor, niçin anlamazlıktan geliyordu?

SEKİZİNCİ BÖLÜM

I

Ertesi gün olabildiğince erken kalkmaya karar vererek yatağıma girdim. Normalde Versilov hariç, hepimiz sabahın sekizinde ayakta olurduk. Versilov ise dokuz buçuğa kadar yatak keyfi yapar, kahvaltı sofrasının başında ancak saat onda olurdu. Sabah yedi buçuk civarında uyanıp

kimseye görünmeden evden çıktım. Ne yapacağımı daha yatmadan belirlediğim için, oldukça rahattım. İlk hedefim büyük bir tutku ile işe girişmekti. Bununla birlikte planımın tamamı kesin olarak netleşmemiş, bazı noktalar karanlıkta kalmıştı. Bundan dolayı gece rahat uyuyamamış, defalarca uykudan uyanmıştım. Bazen karabasanlar basıyor, bazen sayıklıyordum. Fakat sabah kalktığımda hiç bu kadar dinç olduğumu hatırlamıyordum. Moralim yerindeydi, onun için annemle karşılaşmamayı yeğledim, çünkü aramızda moral bozucu bir şeyin geçmesini istemiyordum. Yoksa hedefimden uzaklaşabilirdim, bu da benim için hiç iyi olmazdı.

Soğuk bir sabahtı, her şeyi nemli, süt beyazı bir sis örtmüştü. Bilmem neden, pek kötü görünüşüne rağmen Petersburg'un erken iş sabahını her zaman severim. Bütün bu bencil, sürekli düşünceli, işlerine gitmeye acele eden insanlar, sabahın sekizinde benim için ayrı bir güzellik taşır. Hele yolda, hızlı hızlı yürürken ya kendim birinden bir şey sormayı ya da birinin benden bir şey sormasını severim. Soru da cevap da her zaman kısa, açık, aydın olur, sorulacak şey yürürken, hemen her zaman dostça sorulur. Bu saate cevap vermek isteği de günün her saatinden daha fazladır. Petersburglu, günün ortasında yahut akşama doğru daha az konuşkan olur, ufak bir şeyden alınır, hemen oracıkta size sövmeye yahut sizi alaya almaya başlar. Sabah erkenden işe başlamadan önce, kafası dinç, kendisi ciddi olduğu sırada büsbütün başkadır. Bunu çok iyi anlamıştım.

Gene Petersburgskaya tarafına gidiyordum. Saat on ikide mutlaka Fontanka'da Vasin'in evinde bulunmam gerektiği için, bir yerde kahve içmeyi canım çok çektiği hâlde içmiyor, hiç durmadan hızlı hızlı yürüyordum. Hem Yefim Zverov'u da mutlaka evde yakalamalıydım; yine ona gidiyordum. Eğer biraz daha gecikirsem kendisini evde bulamayacakmışım, kahvesini bitirmek üzereydi, dışarı çıkmaya hazırlanıyordu.

Yerinden kalkmadan:

– Ne o böyle ikide bir damlıyorsun, sözleriyle beni karşıladı.

– Şimdi sana anlatacağım işte…

Her sabahın erken saati gibi Petersburg… Sabahları da insanın doğası üzerinde ayıltıcı etki yapar. Bazı gecenin ateşli hayalleri, sabahın aydınlığı, soğuğu ile birlikte büsbütün buğu olur gider. Benim de bazen sabahları, gece kurduğum geçmiş hayallerimi, bazen hareketlerimi kendime sitem ederek, utanarak hatırladığım olmuştur. Ama söz arasında yine şunu da söyleyeyim ki Petersburg sabahını, yeryüzünün en az şiiri olan bir sabah, sayılması gerekirken, dünyanın hayali en çok gıcıklayan sabahı olarak kabul ediyorum. Bu benim kendi görüşüm veya daha doğrusu kendi edindiğim bir izlenim ama ben ona bağlıyım. Böyle çürük nemli, sisli bir Petersburg sabahı, Puşkin'in "Maça Kızı"ndaki bir Germen'in vahşice hayalleri, bana kalırsa daha çok sağlamlaşabilir. Bu sisin içinde yürürken, yüzlerce defa pek garip ama değişmez bir düşünce aklıma gelmiştir: "Ya bu sis dağılıp havaya yükselirse, onunla birlikte bu çürük, kaypak şehir de havalanırsa, sisle birlikte göğe doğru yükselip bir duman gibi kaybolursa? Onun yerinde eski Finlandiya gölü, ortasında da, güzellik versin diye, çok koşmaktan nefes nefese kalmış doru bir atın üstünde tunçtan süvari kalırsa?" Kısacası içimden geçenleri anlatamıyorum, çünkü bu bir hayal, sonunda bir şiir, yani saçma bir şey! Bununla birlikte sık sık şöyle saçma bir soru da aklıma geliyordu: "İşte onlar hepsi oraya buraya atılıyor, koşuşup duruyorlar, hâlbuki kim bilir, belki bütün bunlar uyuyan birisinin rüyasıdır, burada da belki gerçekçi bir tek insan, bir tek gerçek hareket yoktur? Bütün bunları rüyasında gören o bilinmeyen kimse birdenbire uyanır, her şey de birdenbire kaybolur gider". Ama kendimi hayale kaptırmışım.

Şunu baştan söyleyeyim: İnsanların hayatlarında öyle şaşkınlık verecek planlar, hayaller vardır ki, buna ilk bakışta "delilik" deriz. İşte o sabah benim de aklımda bu tür hayaller ve planlar vardı. Yefim Zverov'un yanına vardığımda bu hâldeydim. Yefim Zverov benim tutunabileceğim tek dal, tek seçeneğimdi. Kendisine bütün önerilerimi sunabilir, her şeyimi açabilirdim Karşısına oturduğumda bir sayıklamanın hummasındaydım sanki. Zverov karşımda bir basit düşüncelilik örneği gibi duruyordu… Ama benim tarafımda 'ülkü' ile duygu, onun tarafındaysa bir pratiklik vardı. Bu iş hiçbir zaman böyle olmaz, düşüncesi… Kısacası, ortada çok önemli bir bir namus meselesi olduğunu, Petersburg'da kendisinden başka düello şahidi olarak gösterebileceğim hiç kimsem bulunmadığını, eski bir arkadaş olduğu için kabul etmeye hakkı bile olmadığını, düelloya katılmak istediğim adamın da üsteğmen Prens Levisky olduğunu, bir yıldan fazla bir zaman

önce Ems'te babam Versilov'a tokat için düelloya çağırmak istediğimi kısaca, açıkça anlattım. Bu arada şunu belirteyim ki, Yefim bütün aile durumumu, Versilov için bildiklerimin hemen hepsini biliyordu. Bunları başka başka zamanlarda, elbette bazı sırlar bir yana, yine ben anlatmıştım. Şimdi kafesteki serçe kuşu gibi tüylerini kabartarak, sessiz ciddi yanaklarını şişirerek karmakarışık açık sarı saçlarıyla karşımda oturmuş dinliyordu. Hareketsiz, alaylı bir gülümseme vardı yüzünde. O dakikada kendisini benden hem zekâca, hem de kişilik olarak çok daha üstün görüyordu. Gizleri bunu söylüyordu çünkü. Üstelik bir gün önce Dergaçov'un evindeki olay dolayısıyla benden tiksindiğinden de şüphe ediyordum. Bunun zaten böyle olması gerekti. Yefim demek halk kalabalığı, Yefim demek, sokak demekti. Bunlar sürekli yalnız başarıya taparlar.

Bir ara:

– Peki, Versilov'un bundan haberi var mı, diye sordu.

– Hayır.

– Öyleyse hangi hakla onun işlerine burnunu sokuyorsun? Bu bir, ikincisi, bununla neyi kanıtlamak istiyorsun?

Karşı çıkacağını bildiğim için ona, bütün bunların tahmin ettiği kadar budalaca bir şey olmadığını hemen anlattım. Birincisi, küstah prense bizim neslimizde de henüz şerefin ne demek olduğunu bilen insanlar olduğu gösterilecek, ikincisi de Versilov utandırılacak, bundan bir ders alması sağlanacaktı. Üçüncüsü ve en önemlisi, Versilov, tokat yiyip ses çıkarmayarak prensi düelloya çağırmamakta haklı olsa bile, hiç değilse kendisinden büsbütün uzaklaşmasına rağmen ona yapılan aşağılamaları kendine yapılmış bir aşağılama gibi sayacak kadar onunla özdeşleşebilecek, onun çıkarı uğruna canını bile feda edecek bir insan olduğumu görecekti…

– Dur, öyle bağırma, teyzem duyabilir. Bana şunu söyle: Versilov'un bu Sokols ile miras davası var, değil mi? Öyleyse, düşmanını düelloda öldürerek davayı kazanmak gibi büsbütün yeni, hem de orijinal bir düşünceye sahip olsa gerek.

Ben de ona, en toutes lettres -açıktan açığa- hem budala hem de küstah olduğunu, alayla gülümsemesinin, durmadan artması da kendini beğenmiş, sıradan bir adam olduğunu gösterdiğini bilmesini söyledim. Dava üzerindeki bu düşüncelerin, daha başlangıçta benim de aklıma gelmeyerek sadece onun akıllı düşüncelerle dolu kafasını ziyaret etmek şerefine erdiğini sanmamasını ayrıca vurguladım. Ondan sonra da davanın artık kazanıldığını, hem de bu davanın yalnız genç prens Sokolskiy'in değil, Sokolskiylerin aleyhine açılmış olduğunu, böylece prenslerden biri ölse bile ötekilerin sağ kalacağını ama düelloya biç şüphesiz, Yargıtay'a verme süresi geçtikten sonra çağırmak gerekeceğini, bunun da sadece incelik gereğince yapılacağını anlattım. Yargılama süresinin arkasından düello gelecekti. İşte şimdi de bunun için geldiğimi, düellonun şimdi yapılmayacağını, ancak şahidim olmadığı için bunu işin başından sağlamak istediğimi, çünkü Petersburg'da henüz kimseyi tanımadığım için Yefim şahit olmayı kabul etmediği takdirde hiç olmasa o zamana kadar başka birisini bulabilmek düşüncesiyle böyle yaptığımı anlattım.

– İşte buraya yalnız bunun için geldim, dedim.

– Eh, öyleyse konuşmaya da o zaman gelseydin, boşu boşuna on kilometre yol yürümekten ne çıkar?

Ayağa kalktı, kasketini eline aldı.

– Peki, o zaman gelir misin?

– Hayır, gelmem.

– Neden?

– Öyle işte, gelmem… Çünkü şimdi o zaman gelmeyi kabul ettiğimi söylersem, yargılama süresi geçinceye kadar her gün buraya taşınır durursun. Daha doğrusu bütün bunlar saçma, işte o kadar. Hem senin için geleceğimi mi körleteceğim? Ya prens tutar da sorarsa; "Sizi kim gönderdi? Peki, Dolgorukiy'in Versilov'la ne ilgisi var?" O zaman ona senin yedi göbek soyunu mu anlatmalıyım? Yüzüme karşı kahkahalarla güler, yahu!

– Sen de hiç durma, tokadı suratına yapıştır.

– E, bunda saçmalıyorsun.

– Korkuyor musun? Bu kadar uzun boyun var; lisede herkesten kuvvetliydin.

Korkuyorum, elbette korkuyorum. Hem prens seninle düello etmez, çünkü insan dengi ile düello eder.

– Ben de bir soylu sayılırım. Onun sahip olduğu her şeye sahibim. Onunla denk sayılırım.

– Hayır, sen küçüksün.

– Nasıl küçüğüm?

– Küçüksün işte; ikimiz de daha küçüğüz, o ise büyük.

– Haydi oradan, budala sen de! Yasaya göre, bir yıldan beri evlenmeye bile hakkım var.

– Evlenirsen evlen ama hâlâ büyüyen bir çocuksun.

Benimle alay etmek istediğini çok iyi anladım. Şüphesiz, bütün bu budalaca hikâyeyi anlatmadan da geçebilirdim, hem de hiç bilinmeden ölüp gitseydi daha iyi olurdu. Oldukça ciddi sonuçlar vermekle birlikte yalnız bayağılığı, gereksizliği bakımından da çirkin bir şeydi.

Ama kendimi cezalandırmak için hepsini anlatacağım. Yefim’in benimle alay ettiğini yüzünden anlayınca, sağ elimle, daha doğrusu sağ yumruğumla omzundan itmek cesaretini gösterdim. Omzumdan yakaladı, yüzümü kıra doğru çevirerek gerçekten lisede hepimizden güçlü olduğunu doğrudan kanıtladı.

II

Belki burada okur, benim, Yefim’den ayrıldıktan sonra hiç de iyi durumda olmadığımı sanacaktır. Ama bunda son derece yanılacaktır.

Yefim'le aramızda çocukça bir ilişki vardı. Ama iş eski ciddiliğini koruyordu. Petersburgskaya'daki ilk işim Vasilyevskiy'de çayımı yudumlamak oldu. Dün gittiğim meyhaneden şimdi iğreniyordum. Benim bir türlü anlayamadığım, hâlâ da çözemediğim bir huyum vardır: İnsanlardan nasıl iğreniyorsam, yerlerden de aynen öyle iğrenirim. Ama Petersburgskaya'yı seviyorum. Orada beni mutlu edecek yeteri kadar şeyi bulmakta hiç zorluk çekmiyorum. Bu yerlere ilk fırsatta gider, mutluluğun tadını çıkarırım. Burası da sevdiğim ender yerlerden biriydi. Kafamı rahatça dinleyebiliyor ve 'ülkü'mle baş başa kalabiliyorum. Çayımı içerken, Yefim'e hak vermemenin haksızlık olacağını düşünüyordum. Evet, o benden çok daha iyi bir iş adamıydı ama benden fazla gerçekçi değildi. Burnunun ucundan ötesini göremeyen gerçekçilik, en çılgın hayallerden daha korkunç olur. Ama Yefim'e hak verirken, yine de görüşlerimden bir özveride bulunmadım. Artık insanların hayal kırıklığından tutun da, yalnız yaptıkları şeylerden değil, 'ülkü'lerinden bile vazgeçenleri, bir saat önce kutsadıkları şeyle alay ettiklerini de gördüm. Bunu da öyle kolay yapıyorlardı ki, varsın Yefim benden daha haklı olsun, ben de bütün dünyadaki budalalardan daha budala olayım, sadece kendimi naza çekmiş olayım. Ama işin derinliğinde öyle bir nokta vardı ki üstüne çıkıp durunca ben de haklı oluyordum. Benim de haklı olduğum o kadar çok nokta vardı ki… İnsanlar ne yazık ki, olaylara benim penceremden bakamıyorlardı. İşte asıl onların anlamadıkları da buydu.

Semionovskiy köprüsünde, Fontanka tarafındaki Vasin'in evine geldiğim zaman saat tam on iki idi ama Vasin evde yoktu, Vasilyevskiy'deydi. Eve belirli saatlerde, hemen her zaman da saat on ikide geliyordu. Bundan başka, o gün bayram olduğu için kendisini mutlaka evde bulacağımı sanıyordum, evde bulamayınca, daha ilk defa ziyaret ettiğim hâlde, oturup beklemeye karar verdim.

Bu sırada şöyle düşünüyordum: Mirasla ilgili mektup bir vicdan meselesidir, ben de Vasin'i hakem seçmekle kendisine karsı duyduğum derin saygıyı göstermiş oluyorum ki bu da, elbette, onun gururunu okşayacaktır. Bu mektup beni gerçekten derin derin düşündürüyordu, işi yoluna koymak için bir hakem kararına ihtiyaç olduğuna inanıyordum. Ama yine de öyle sanıyorum ki daha o zaman bile başkasının yardımı olmadan da işin içinden sıyrılabilirdim. Hem bunu kendim de biliyordum. Mektubu

elden ele Versilov'a ulaştırmak yeterdi, sonra o da ne isterse yapsın. İşte karar buydu. Bu çeşit bir işte kendimi yüksek bir hakem, karar verebilecek bir insan yerine koymam hiç de doğru olmazdı. Mektubu elden ele ulaştırmakla kendimi hem kenara çekmiş olacaktım, hem de böylelikle sessizce Versilov'dan yüksek bir konuma yükselerek kendim için manevi bir kazanç elde edecektim. Çünkü beni ilgilendirdiği kadar, mirastan bekleyebileceğim bütün çıkarlarımdan vazgeçmekle Versilov'un ilerdeki hareketlerine en yüksek ahlak noktasından bakmak hakkını ölünceye kadar elimde tutacaktım. Prenslerin hayatlarını allak bullak ettim diye yine de kimse bana sitem edemezdi, çünkü belgenin yasalar karşısında bir değeri yoktu. Vasin'in boş odasında otururken bütün bunları en ince ayrıntısına kadar düşünmüş, kendi kendime açıklamıştım. Hatta Vasin'e hareket tarzım üzerinde danışmaya da sadece onun vereceği öğüdü dinlerken ne kadar soylu, ne kadar tok gözlü olduğumu göstermek gibi bir gaye güderek gelmiş olduğum birdenbire aklıma geliverdi. Öyleyse böyle yapmakla bir gün önce karşısında küçülmemin öcünü de almış olacaktım.

Bütün bunları düşününce, büyük bir can sıkıntısı duydum. Böyle olduğu hâlde çıkıp gitmedim, kaldım, Gerçi her beş dakika geçtikçe can sıkıntımın artacağını da oldukça iyi biliyordum.

Vasin'in odası gözümde değerini gittikçe yitiriyordu. Aslında benim kişiliğim içinde kaldığım odada gizlidir, odam benim kişiliğimi yansıtır. Bu adam odalarını kiraya veren yoksul ev sahiplerinin mobilyalı odasında kalıyordu. Oda dardı, az sayıdaki eşya odayı küçük gösteriyordu. Mobilyalar büyük bir olasılıkla bit pazarından alınmıştı. Kanepeler neredeyse dökülmek üzereydi. Lavabo eskiydi, karyola bir paravanaydı. Vasin, anlaşılan en iyi, en güvenilir kiracılardandı. Her ev sahibinin muhakkak böyle iyi bir kiracısı olur, bunun için de ona ayrıca yaranmaya çalışırlar. Odasını daha dikkatlice toplar süpürürler, kanepenin tepesine, duvara taş basması bir resim asar, masanın altına havı dökülmüş bir hâli seccade sererler. Bu küf kokmuş temizlikten, başlıcası da ev sahibi kadınların kiracılarına saygıyla yaranmaya çalışmalarından hoşlanırlar. Kendileri de şüpheli kişilerdir, iyi kiracı denilmesinin Vasin'in gururunu okşadığından emindim. Karşımda kitaplarla yığılı duran iki masa da bilmem neden, yavaş yavaş sinirime dokunmaya, beni kudurtmaya başladı. Kitaplar, kâğıtlar, hokkalar, her şey ev sahibi Alman kadın ile hizmetçinin

eşliğinde, ideal olan en iğrenç bir düzenlilikte yerleştirilmişti. Burada birçok kitap vardı, hem de bunlar gazete yahut dergi falan değildi, gerçek kitaptı hepsi. Vasin de anlaşılan onları okuyordu, hem de belki kurumlu kurumlu, düzenli bir şekilde okumaya yahut yazı yazmaya oturuyordu. Doğrusu, ben düzensiz bir şekilde oraya buraya atılmış kitaplardan daha çok hoşlanırım, hiç değilse böyle olunca çalışma kutsal bir görev hâline gelmez. Herhâlde Vasin, kendisini ziyarete gelen herkese karşı pek ince davranır ama yine de her hareketi bu ziyaretçiye der ki: "İşte seninle burada bir buçuk saat kadar otururum, ondan sonra da sen gidince işimle uğraşırım". Yine herhâlde kendisiyle konuşurken ilginç bir konuşma konusu bulmak, ondan yeni bir şey öğrenmek mümkündür. Ama bu sırada da onun şöyle düşündüğü akla gelebilir: "İşte şimdi seninle konuşuruz, ben de sana çok ilginç şeyler anlatırım ama asıl en meraklı şeye sen gidince başlarım… " Ne var ki, yine de gitmiyor, oturup duruyordum. Onun vereceği öğüde artık hiç ihtiyacım olmadığına kesin olarak inanmıştım.

Geleli bir saatten fazla olmuştu, pencere önünde, duvara dayalı iki hasır sandalyeden birinde oturuyordum. Saatin hızla akması, zamanın uçar adımlarla ilerlemesi sinirlerimi iyice bozuyordu. Hâlbuki akşama kadar kendime bir ev arayıp bulmam gerekiyordu. Can sıkıntısından elime bir kitap almak istedimse de sonra vazgeçtim; bununla kendimi avutmak istediğimi düşününce daha çok tiksindim. Bir saatten fazla bir zaman ölü bir sessizlik içinde geçti, sonra birdenbire pek yakın bir yerde, kanepenin dayalı durduğu kapının arkasında gittikçe artan bir fısıltıya elimde olmadan kulak kabarttım. Konuşan iki sesti, iki kadın sesi duyuluyordu ama sözlerini anlamaya imkân yoktu. Bununla birlikte can sıkıntısından dinlemeye başladım. Heyecanla, canlı canlı konuşmalarından, konunun biçkiyle, dikişle ilgisi olmadığı belliydi. Bir şey üzerinde anlaşıyor, yahut tartışıyorlardı yahut bir ses birini kandırmaya çalışıyor, yalvarıyordu. Ötekiyse dinlemiyor, karşı çıkıyordu. Anlaşılan bunlar başka kiracılardı. Az sonra canım sıkıldı. Kulağım da fısıltılara alışmıştı, öyle ki yine dinlemeye devam etmekle birlikte bunu mekanik bir şekilde yapıyordum. Bazen dinlediğimi bile büsbütün unutuyordum, tam böyle bir anda beklenmedik bir şey oldu, sanki birisi iki ayağıyla birden sandalyeden kalkmıştı yahut birdenbire yerinden kalkarak tepinmişti. Sonra bir inilti, daha sonra birdenbire bir bağırış duyuldu, hatta buna bir bağırış da denemezdi, vahşi bir hayvanın hırslı, öfkeli homurtusu gibi bir şeydi. Hem anlaşılan bu sesin

sahibi, yabancıların duymasına da aldırış etmiyordu. Kapıya koştum, açtım; benimle aynı zamanda koridorun sonundaki kapı da açılmıştı -sonradan öğrendiğime göre orada ev sahibesi oturuyormuş. Açılan kapıdan iki meraklı baş uzandı. Bağırma o anda kesildi, derken birdenbire benim kapıma bitişik kiracıların oda kapısı açıldı, görünüşte genç bir kadın hızla dışarı fırladı, merdivenlerden koşa koşa indi. Öteki yaşlı kadın onu bırakmamak istediyse de yapamadı, sadece genç kadının arkasından:

– Olya, Olya, nereye? Of, diye bağırdı.

Ama bizim açık duran kapılarımızı görünce, kapısını hızla kendine çekerek biraz aralık bıraktı, aşağı kaçan Olya'nın ayak sesleri büsbütün kesilinceye kadar bu aralıktan dinledi durdu. Her şey sessizleşti. Saçma belki de gülünç bir olaydı bu, bunu daha fazla düşünmekten vazgeçtim.

Aşağı yukarı on beş dakika kadar sonra koridorda, tam Vasin'in kapısı önünde yüksek sesle teklifsizce konuşan bir erkek sesi duyuldu. Birisi kapı tokmağını tutup kapıyı öyle araladı ki, bu aralıktan herhâlde kendisi beni gören, hatta gözden geçiren ama henüz odaya girmeyip kapı tokmağını tutarak bütün koridordakilere duyura duyura ev sahibi kadınla konuşmaya devam eden uzun boylu bir erkeği görmek, gözden geçirmek mümkün oluyordu. Ev sahibi kadın, incecik, neşeli sesiyle ona cevap veriyordu, bu sesten de gelenin onca tanınan bir adam olduğu, saygın, ağırbaşlı bir misafir, şen bir bay olduğu için de kendisine değer verildiği anlaşılıyordu. Şen bay, bağıra bağıra espri savuruyordu ama bütün konuyu Vasin'in evde bulunmayışı, hiçbir zaman evde bulamadığı, zaten kaderinin böyle olduğu, yine geçen seferki gibi bekleyeceği yollu sözler oluşturuyordu. Bütün bunlar da ev sahibi kadına en ince birer espri gibi geliyordu. En sonunda misafir kapıyı ardına kadar açarak içeri girdi.

Bu, şık giyinmiş bir baydı. Elbiseleri en iyi bir terzide diktirmişti ama bunu çok istemesine rağmen, kendisinde en az bulunan şey de efendilikti. Onun için saygısız denilemezdi. Bu hafif kaçar, o tam bir küstahtı. Yani bu söz, yine de ayna önünde durup kendine küstah olmayı öğretmekten daha az aşağılama taşır. Hafif ak düşmüş koyu sarı saçları, siyah kaşları, uzun sakalıyla iri gözleri kendisini başkalarından ayırmak şöyle dursun, tersine onu genel, herkese benzeyen bir hâle sokuyordu. Böyle bir kişi hem güler, hem her zaman gülmeye hazırdır ama kim bilir neden, onunla bir arada

bulunmak insanı neşelendirmez. Gülerken ciddi bir tavır takınır, ciddi tavırdan neşeli tavra geçer yahut göz kırpar ama bütün bunları öyle yayvan, yakışık almayacak bir şekilde yapar ki… Ama önceden anlatmaya gerek yok. Bu bayı oldukça sonraları daha yakından, daha iyi tanıdım. Bunun için elimde olmadan o gün kapıyı açıp odaya girdiği zamanki hâlini çok iyi tanıdığım bir kişiyi anlatır gibi anlatıyorum. Ama şimdi bile onun için kesin, onu tanıtabilen bir şey söylemekte zorluk çekerim, çünkü bu tip insanlarda görülen temel şey, eksiklik, zevksizlik, yüzeyselliktir.

Adam sandalyeye oturmuştu ki, beynimde bir şimşek çaktı: Bu adam Vasin'in babalığı Stelbekov olabilir miydi? Bay Stebelkov hakkında bazı duyumlarım olmuştu ama yeterli değildi, yüzeyseldi. Duyduğum kadarı ile Vasin küçük yaşta babasını yitirmiş, Stebelkov'un yanına sığınmıştı. Fakat şimdi Stebelkov'un etkisinden çıkmış, ayrı bir dünya kurmuştu. Artık amaçları da çıkarları da ayrıydı. Bundan başka bu Stebelkov'un bir sermayesi bulunduğunu, hatta vurgunculuk ettiğini, dalaverecinin biri olduğunu da hatırlıyordum, kısacası önceden belki onun için ayrıntılı bir şekilde bazı bilgilerim de vardı ama o sırada unutmuş olabilirdim. Oturmadan önce beni baştan ayağa kadar şöyle bir süzdü ama selam vermedi, silindir şapkasını kanepenin önündeki masaya koydu. Kurumlu kurumlu, hem de benim oturmaya cesaret edemediğim kanepeye iyice yayıldı. Öyle ki ağırlığından kanepe çatırdadı, sonra ayaklarını birbirinin üstüne attı, rugan çizmelerinin burnunu pek yükseğe kaldırarak onları seyre daldı. Ardından hemen bana döndü, iri, biraz hareketsiz gözleriyle beni süzdü. Başını hafifçe eğerek:

– Evde bulamıyorum, dedi.

Ben susuyordum…

– Düzenli bir hayatı yok. Her şeyde kendi görüşü önde gelir. Petersburgskaya'dan mı?

– Yani siz mi Petersburgskaya'dan geldiniz, diye sordum.

– Yoo, ben bunu size soruyorum.

– Ben… Evet, Petersburgskaya’dan geldim ama bunu nereden anladınız?

– Nereden mi? Hım!

Gözünü kırptı ama cevap vermedi.

Bu sırada da hiç beğenmediğim bir şekilde anlamlı anlamlı gülümsüyordu. Göz kırpışında da ahmakça bir şey vardı.

En sonunda:

– Bay Dergaçov’da mı, diye sordu. Gözlerimi şaşkınlıkla açarak:

– Ne Dergaçov’da, dedim. Zafer kazanmış bir komutanın gözleriyle bana baktı.

– Ben tanışmıyorum bile.

– Hım.

– Nasıl isterseniz, diye cevap verdim. Bu adamdan her geçen dakika biraz daha iğreniyordum.

– Hım, evet. Hayır efendim, izin verin. Bakın, mesela dükkândan bir mal alıyorsunuz, bitişikteki başka bir dükkândan başka bir alıcı, başka bir şey alıyor, nasıl bir şey alıyor dersiniz? Para efendim, tefeci denilen tüccardadır… Çünkü para bir çeşit eşyadır, tefeci de bir çeşit tüccar… Dikkat ediyor musunuz?

– Eh, diyelim ki ediyorum.

– Üçüncü bir alıcı sokaktan geçiyor, dükkânlardan birini göstererek; “Bu esaslı”, öteki dükkânı göstererek de; “Bu esassız” diyor. Peki şimdi ben bu alıcı hakkında ne gibi bir düşünceye kapılırım?

– Ne bileyim ben?

– Hayır, izin verin. Bunu örnek olarak söyledim; insan dediğin iyi örnekle yaşar. Örneğin Nevskiy caddesinden gidiyorum, caddenin karşı tarafındaki yaya kaldırımından hareketlerini anlamak istediğim bir bay geçtiğini görüyorum. Ayrı ayrı yollardan giderek Morskaya sokağına sapılan, İngiliz mağazasının bulunduğu yere geldiğimiz sırada, araba altında kalıp ezilen üçüncü yolcuyu görüyoruz. Şimdi işi iyice anlayın, oradan geçen dördüncü bir bay, pratik ve ağırbaşlılık bakımından ezilenle birlikte her üçümüzün kişiliğini belirlemek istiyor… Anlayabiliyor musunuz?

– Evet ama, bağışlayınız. Büyük bir zorlukla…

– Peki, zaten bunu biliyordum. Konuyu değiştireyim. Diyelim ki, eskiden birçok defa gittiğim, Almanya'daki kaplıcalarda bulunuyorum, hangi kaplıca olursa olsun, hepsi bir. Kaplıcalarda gezerken İngilizleri görüyorum. Bildiğiniz gibi, İngilizlerle dost olmak pek zordur. Ama işte iki ay sonra tedavi süresini geçirince, hepimiz dağlık bölgede, ellerimizde ucu sivri değneklerle kafile hhâlinde dağa tırmanıyoruz, şu yahut bu dağa, hepsi bir. Dönemeçte, yani mola verilen yerde, tam keşişlerin Chartreuse içkisi yaptıkları yerde bir kenarda durmuş, sessiz sessiz bizi seyreden bir zenciyle karşılaşıyorum. Bu zencinin de ağırbaşlılığını anlamak istiyorum, ne dersiniz? Sadece kendileriyle kaplıcalarda konuşmadığım için birlikte yürüdüğüm İngiliz kafilesindekilerden zencinin ağırbaşlılığı hakkında bir hüküm vermelerini isteyebilir miyim?

– Ben ne bileyim! Bağışlayınız ama sizi anlayabilmekte zorluk çekiyorum.

– Zorluk mu?

– Evet, beni yoruyorsunuz.

– Hım.

Gözünü kırptı, eliyle de herhâlde büyük bir zafer, galibiyet ifade etmesi gereken bir işaret yaptı; sonra anlaşılan biraz önce aldığı gazeteyi büyük bir ağırbaşlılıkla, sessiz sessiz cebinden çıkardı, açtı. Beni de kendi halime bırakarak son sayfayı okumaya başladı. Beş dakika kadar bana hiç bakmadı.

Sonra:

– Bresto - Grayevskiy tahvilleri düşmedi, ha? Hâlâ çıkıyor, yükseliyor! Birçoklarını bilirim ki bu işte daha ilk adımda şapa otururlar, diyerek içinden gelen bir istekle yüzüme baktı.

– Henüz bu borsa işinden pek anlamıyorum, diye cevap verdim.

– İnkâr mı ediyorsunuz?

– Neyi?

– Parayı.

– Parayı inkâr etmiyorum ama… Ama öyle sanıyorum ki önce ‘ülkü’, ondan sonra para gelir.

– Yani izin verin… İşte mesela adamın birinin sermayesi var diyelim…

– Önce “yüksek ülkü”, ondan sonra para… “Yüksek ülkü” olmadıkça toplum yok olur gider.

Bilmem neden, hırslanmaya başlamak üzereydim. Karşımdaki, işin içinden çıkamıyormuş gibi bön bön yüzüme baktı, sonra yüzü birdenbire pek neşeli, pek kurnaz bir gülümsemeyle gerildi.

– Versilov’a ne denir, ha? Ne yapıp etti mirasa kondu! Dün mahkeme onun lehine karar verdi, değil mi ha?

Birdenbire, hiç beklemediğim bir sırada bu adamın benim kim olduğumu, belki daha bir sürü şeyi bildiğini anladım. Nedendir bilmem, birdenbire kızardım, en budalaca bir tavırla gözlerimi onun yüzüne diktim. Herhâlde kendini zafer kazanmış bir insan gibi hissediyordu, sanki büyük bir kurnazlık göstererek beni suçüstü yakalamış, yalanlarımı meydana çıkarmış gibi neşeli neşeli yüzüme bakıyordu.

Kaşlarını birden yukarı kaldırarak:

– Hayır, efendim, dedi. Versilov için bilmek istediğiniz bir şey varsa bana sorun! Biraz önce ağırbaşlılık hakkında size ne demiştim? Bir buçuk yıl önce bu çocuk yüzünden çok güzel bir iş yapacaktı, evet, evet efendim, oysa şapa oturdu.

– Hangi çocuk yüzünden?

– Meme çocuğu yüzünden, şimdi bile kim bilir nerede baktırdığı çocuk yüzünden, ancak şimdi artık onun için bir şey alamaz… Çünkü…

– Hangi meme çocuğu? Bu da nesi?

– Elbette onun çocuğu, onun özbeöz çocuğu, Lidya Andrakova'dan… "Güzel kız beni okşadı… " Kükürtlü kibritlere ne buyrulur, ha?

– Bu ne saçma sapan şey! Onun Andrakova'dan hiçbir zaman çocuğu olmuş değildir!

– Öyle mi dersiniz? Peki ben neredeydim? Ben hem doktorum, hem de ebe! Soyadım Stebelkov, hiç duymadınız mı?

– Mademki ebesiniz… Andrakova'nın çocuğunu siz mi aldınız?

– Yoo, ben Andrakova'dan bir şey almış değilim. Orada, ailesi pek kalabalık olan Granz adında biri vardı. Vizite parası kendisine yarım dolar verilirdi, orada doktorların tarifesi böyleydi, üstelik de onu tanımıyordu, orada benim yerime onu… Bu iş gizli kalsın diye kendisini tavsiye etmiştim. Versilov'a, yani Andrey Petroviç'e pratik bir fikir verdim. Karşı karşıya oturmuştuk, ben de bu gizli konu üzere bir fikir verdim. Ama Andrey Petroviç tavşan peşinde koşmayı doğru buldu.

Derin bir şaşkınlık içinde dinliyordum.

– Halk sözü, yahut basit halkın sözü der ki: İki tavşanın peşinden koşarsan hiçbirini yakalayamazsın. Bense bunu şöyle anlatayım: Her zaman tekrarlanan anormallikler, en sonunda genel kural halini alır. Başka tavşan, yani Rusçaya çevirecek olursak; başka un peşinden koştuğu için bir şey kazanamaz. Mademki eline bir şey geçirdin, sıkı tut, bırakma! Oysa işe hız

verilmesi gerekiyordu, mızmızlık etti yavaş, gitti. Versilov, bilindiği gibi, “kadınlar peygamberi”dir. İşte o zaman genç prens Sokolskiy’in benim önümde ona verdiği çok güzel bir ad. Hayır, siz bana gelin! Versilov üzerinde daha çok bilgi edinmek isterseniz bana gelin!

Galiba benim şaşkınlıktan açık kalan ağzımı memnunlukla seyrediyordu. O güne kadar meme çocuğu için bir şey duymamıştım. İşte tam bu sırada, birdenbire bitişik komşuların kapısı çarptı, birisi hızlı adımlarla odaya girdi.

Sinirli bir kadın sesi duyuluyordu;

– Versilov, Semionov mahallesinde, Majayskaya sokağında, Litvinova’nın 17 numaralı evinde oturuyormuş, kendim adres bürosundaydım.

Her sözünü teker teker duyuyorduk. Stebelkov, kaşlarını oynatarak parmağını başının üstünde havaya kaldırdı:

– Biz ondan burada konuşuyoruz, oysa bak oraya da yetişmiş… İşte durmadan tekrarlanan anormallikler bunlardır! Quand on parle d’üne çor de…

Bunun arkasından oturduğu yerde hızlı hızlı kımıldayarak kanepeye yayıldı, kanepenin dayalı bulunduğu kapının arkasında konuşulanları dinlemeye koyuldu.

Olaylar yıldırım hızıyla, peş peşe akıyordu. Şaşırmış, ne yapacağımı bilemiyordum. Bunları, herhâlde az önce heyecan içinde koşuşturup duran, telaşlı kadın bağıra bağıra söylemiştir. Benim ilk aklıma gelen buydu, fakat anlayamadığım bir şeyler oluyor, ortaya hep Versilov çıkıyordu. Az sonra yine o deminki kızgın ve homurtulu ses duyuldu. Öyle anlıyordum ki ona, hareketlerine engel olan birileri vardı. Demin homurtular azdı, şimdi ise uzun sürüyordu. Bu homurtuyu ağız dalaşları, çekişmeler izliyordu. “İstemiyorum… Geri verin… Hemen geri verin… O sadece bana ait…” gibisinden sözleri bugün bütün canlılığı ile hatırlıyorum. Sonra birisi, tıpkı şimdiki gibi hızla kapıya doğru atıldı, açtı. Komşu kadınların ikisi de koridora fırladılar, birisi, anlaşılan deminki gibi ötekini alıkoymaya

çalışıyordu. Çoktan ayağa kalkmış olan, onların konuşmasını bir çeşit zevkle dinleyen Stebelkov, hemen kapıya atıldı, konuşmaya falan hiç gerek görmeden komşu tarafın karşısına çıktı. Doğal olarak ben de kapının yanına koştum. Ama onun koridora çıkması bir kova soğuk su etkisi yapmıştı; komşu kadınlar çabucak odalarına çekilerek hızla kapıyı çarptılar. Stebelkov onların peşinden atılmak istediyse de bir an duraladı, parmağını havaya kaldırdı, düşünceli düşünceli gülümsedi. Ancak, bu seferki gülümsemesinde sanki oldukça kötü, karanlık, uğursuz bir şey görmüştüm. Kendi odasının kapısı önünde duran ev sahibi kadını görünce ayaklarının ucuna basarak hızlı adımlarla koridordan geçip yanına gitti; kadınla bir iki dakika fısıldaşıp gerekli bilgiyi aldıktan sonra, artık ağırbaşlılıkla, kararını veren bir insan tavrıyla odaya döndü, masanın üstünden silindir şapkasını aldı, aynaya bir göz attı, eliyle saçlarını düzeltti, sonra bana bakmaya gerek bile duymadan, kendi değerine inanan bir adam tavrıyla komşu kadınlara yollandı. Bu arada koridorda duran, gözdağı verir gibi parmağını ona doğru uzatıp: “Ah, seni yaramaz seni!” der gibi başını iki yana sallayan ev sahibi kadına zaferle göz kırparak kulağını kapıya dayadı. Bir an kapının yanında durduktan sonra, karar vermiş bir insan tavrıyla hatta fazla kibarlıktan kamburunu bile çıkararak elinin parmak kemikleriyle komşu kadınların kapısını vurdu. İçerden bir ses duyuldu:

– Kim o?

Stebelkov yüksek sesle, hem de ağırbaşlılıkla:

– Önemli bir iş üzerinde görüşmek için içeri girmeme izin vermez misiniz, dedi.

Biraz durdular ama yine de açtılar, kapıyı bir parmak kadar araladılar. Stebelkov, hemen kapı tokmağına yapıştı, herhâlde bir daha kapatmalarına da izin vermezdi. Aralarında konuşma başladı. Stebelkov, durmadan içeri girmeye çalışarak yüksek sesle konuşuyordu; sözlerini pek hatırlamıyorum ama Versilov’dan konuşuyordu, bir şey anlatacağını, her şeyi aydınlatabileceğini söylüyordu. “Hayır, efendim, bunu bana sorun”, “Hayır, efendim, siz bana gelin.” gibisinden sözlerdi. Onu çok çabuk içeri aldılar. Ben kanepeye döndüm, konuşulanları dinlemek istedimse de bütün söylenenleri duyamıyordum, ancak sık sık Versilov’un adını andıklarını duyuyordum. Sesinin ahengine kulak verince Stebelkov’un artık konuşmayı

idare ettiğini, artık yılışarak değil de kanepeye yayılıp emreder gibi konuştuğunu, biraz önce bana söylediği; “İzliyor musunuz?” “Şimdi lütfen önemini anlayın” vesaire gibi sözleri tekrarladığını tahmin ediyordum. Bu arada kendisini dinleyen komşu kadınlara karşı umulmayacak kadar ince davrandığını anlayabiliyordum. Bir iki defa kahkaha attığı bile duyuldu, herhâlde bu kahkahalar yersizdi, çünkü onun sesinin yanında, bazen sesini bile bastırarak kadınların hiç de neşe ifade etmeyen sesleri, ayrıca da demin homurdayan genç kadının sesi duyuluyordu. Genç kadın çok konuşuyor, sinirleniyor, acele ediyor, galiba bir şeyi açığa vuruyor, şikâyet ediyor, mahkeme, yargıç arıyordu. Ama Stebelkov da ondan geri kalmıyordu, sesini yükselttikçe yükseltiyor, sık sık kahkaha atıyordu. Bu gibi insanlar, başkalarını dinlemesini bilmezler. Biraz sonra kanepeden kalktım, çünkü kapı arkasından dinlemek bana ayıp geldi, eski yerime dönüp pencere önündeki hasır sandalyeye oturdum. Vasin’in bu adamı hiçe saydığından emindim ama ben de aynı şeyi kendisine söylesem, hemen en ciddî, en ağırbaşlı bir tavırla onu savunur, ders vermek isteyen bir sesle de ona; “Zamanımızın iş adamlarından pratik bir kişi olduğunu, bu sebeple hakkında bizim genel, soyut görüşlerimizle hüküm verilemeyeceğini” söylerdi. Ama o anda moralim bozuktu, kalbim hızlı hızlı çarpıyordu, hiç şüphesiz bir şey bekliyordum. On dakika geçmiş ya da geçmemişti ki pek uzun bir kahkahanın tam ortasında birisi, tıpkı demin olduğu gibi, birdenbire sandalyeden fırladı, ondan sonra her iki kadının da bir ağızdan bağırmaya başladıkları duyuldu. Stebelkov’un da ayağa fırladığı, büsbütün başka bir sesle konuştuğu işitildi, sanki kendini temize çıkarmaya çalışıyor, sanki sözlerini sonuna kadar dinlemeleri için yalvarıyordu… Ama onu sonuna kadar dinlemediler, yine kızgın, öfkeli sesler duyuldu: “Defolun! Siz alçağın, terbiyesiz, kaba herifin birisiniz!” Sözün kısası, kendisini kapı dışarı etmeye çalıştıkları belliydi. Stebelkov, tam komşu kadınların odasından koridora atlar gibi çıktığı sırada kapıyı açmıştım. Anlaşılan kadınlar onu, elleriyle odadan dışarı itmişlerdi. Beni görür görmez eliyle göstererek:

– İşte, Versilov’un oğlu! Bana inanmıyorsanız, işte oğlu, özbeöz oğlu! Buyurun, diyerek hâkim bir tavırla kolumdan tuttu.

Beni bayanların yanına götürürken:

– Bu onun oğlu, öz oğlu, diye tekrar ediyor ama açıklamak için başka bir şey eklemiyordu.

Anne ve kızı dikilmişler bir bana, bir de Stelbekov'a bakıyorlardı. Kız gerçekten güzel bir şeydi. Yirmi yaşlarındaydı, solgun, hastalıklı bir yüzü vardı. Yüzü kız kardeşimi andırıyordu, kızıla çalan saçlara sahipti. İşte bu benzerliği unutmayacaktım ömrüm boyunca. Zavallı kız, belleğimde çok iyi yer etmişti. Açık renkli gözlere, bembeyaz dudaklara sahip bu kızın karşısında kendimi acınacak, komik biri olarak hissediyordum. Sanki çenem kilitlenmişti, tek kelime edemiyordum. Bunun da sebebi Stelbekov denen küstah adamdı.

– Oğluysa oğlu, bundan ne çıkar? Eğer o da sizinle beraberse alçağın biri demektir!

Birdenbire bana dönerek:

– Versilov'un oğluysanız benden babanıza, bir alçak, en bayağı, en utanmaz bir adam olduğunu, parasına ihtiyacım olmadığını söyleyin… Alın, alın, hemen şimdi bu paraları ona götürün!

Hızlı bir hareketle cebinden, koparır gibi, birkaç banknot çıkardı ama yaşlı kadın -galiba annesiydi- elini tuttu:

– Olya, belki de bir uydurmadır, belki de onun oğlu değildir!

Olya hızla ona bakıp düşündü, şüpheli şüpheli beni süzdükten sonra odaya gitmek için döndü ama kapıyı çarpmadan önce eşikte dururken Stebelkov'a öfkeli öfkeli bir daha bağırdı:

– Defol!

Hatta ona bakarak ayağını hırsla yere vurdu. Ondan sonra kapıyı çarptı, artık bu sefer kapı içerden kilitlenmişti. Stebelkov, hâlâ omzumu bırakmadan parmağını havaya kaldırmış dudaklarında geniş, düşünceli bir gülümsemeyle, soru dolu gözlerini gözlerime dikmiş, duruyordu.

Hırsla:

– Bana karşı böyle hareket etmenizi gülünç, yersiz buluyorum, diye homurdandım. Düşünceli düşünceli:

– Bu işi incelemek gerekirdi, dedi.

– Ama beni bu işe sokmaya nasıl kakışabildiniz? Bunlar kim? Bu kadın kim? Beni omzumdan tutup ne diye karşılarına götürdünüz, neler oluyor burada, anlamak istiyorum?

– Hay kahrolası şeytan! Namusu elinden alınan bir kadın, “sık sık tekrarlanan kural dışılıklar!” dikkat ediyor musunuz?

Bunun arkasından parmağını göğsüme dayamak istedi.

– Hay, Tanrı cezanı versin, diyerek parmağını ittim.

Ama o, birdenbire, hem de hiç beklenmedik bir sırada yavaşça, sessizce uzun uzun, neşeli neşeli güldü. En sonunda şapkasını başına geçirdi, hemen değişiveren, hem bu sefer asık bir ifade taşıyan bir yüzle kaşlarını çatarak söylendi:

– Ev sahibi kadına bir ders verilmeliydi… Bunları evden kovmalıydı, evet, elden geldiği kadar çabuk kovmalı, yoksa onlar burada… Bak göreceksiniz! Sözlerimi unutmayın, göreceksiniz!

Birdenbire yine neşelenerek:

– Adam sen de, dedi. Siz, Grişa’yı bekleyeceksiniz, değil mi? Kesin bir ifadeyle:

– Hayır, beklemeyeceğim, diye cevap verdim.

– E, hepsi bir…

Sonra bir tek söz bile söylemeden döndü, çıktı, galiba bir haber bekleyen ev sahibi kadına bakmaya bile gerek duymadan merdivenlerden aşağı inmeye başladı. Ben de şapkamı aldım, ev sahibi kadından, Vasin’e, Dolgorukiy’in geldiğini bildirmesini rica ederek koşa koşa merdivenlerden indim, gittim.

III

Bu pansiyonda zamanımı gereksiz yere öldürmüştüm. Şimdi burada geçirdiğim boş zamanlarıma yanıyordum. Sokağa adımımı atar atmaz da ev aramaya başladım. Fakat kafam dağınıktı, düşüncelerimi bir araya toplayamıyordum. Böylece saatler boyu serseri bir mayın gibi dolaştım. Girdiğim, baktığım evleri ya ben beğenmiyordum ya da evler pahalı geliyordu. Bu kısacık tecrübe bana bir ev bulmanın ne kadar zor olduğunu göstermişti. Ben Vasin'inki gibi bir oda değil, biraz rahat edebileceğim, kendi zevkime göre döşeyebileceğim bir oda arıyordum. Bazen evi beğeniyor ama komşulardan hoşlanmadığım için gerisin geri dönüp gidiyordum. Bu adamlarla bir arada yaşamamak için fazladan para bile verebilirdim. Üstlerinde ceketleri bile olmayan, saçları sakalları birbirine karışmış, hırpani insanlarla ben nasıl komşuluk yapabilirdim?Yine başka bir yerde küçücük bir odada on kişi yere oturmuş bir yandan kâğıt oynarken, bir yandan da bira içiyorlardı. Bu görüntü de hoşuma gitmemiş, buradan da koşar adımlarla uzaklaşmıştım. Artık işe iyice başlamıştım. Hatta öyle oluyordu ki, bazı yerlerde ev sahiplerinin sözlerine kulak veremiyor, olaya adapte olamıyordum. Verdiğim konuyla hiç ilgisi olmayan cevaplar, karşımdaki insanları şaşırtıyor, dik dik yüzüme bakıyorlardı. Bu durum bazen kavgalara kadar uzanıyordu. Ama bütün bu önemsiz şeyleri yazacak değilim, yalnız şunu söylemek istiyorum ki korkunç bir şekilde yorulmuştum. Karanlık basarken küçük bir lokantada bir şeyler atıştırdım. Bu sırada kesin bir karara varmıştım: Eve gidip mirasla ilgili mektubu hiçbir açıklama yapmadan hemen Versilov'un eline teslim edecektim, ondan sonra yukardan eşyalarımı alıp yol çantama, bohçaya yerleştirecektim, daha da olmazsa bir gecelik bir otele gidecektim. Obuhovskaya caddesinin sonunda, Zafer kapılarının yanındaki hanlarda otuzar kapiğe özel odalar bulunduğunu biliyordum. Bir gecelik böyle bir özveriye katlanacaktım, yeter ki Versilov'un evinde yatmayayım. Tam Teknoloji Enstitüsü'nün yanından geçerken bilmem neden birdenbire burada, enstitünün hemen karşısında oturan, Tatyana Pavlovna'ya uğramak aklıma esti. Doğrusunu isterseniz, ona uğramama yine o mirasla ilgili mektup yol açmıştı. Ama beni oraya girmeye çeken, başka sebeplerdi. Ancak bunları aydınlatmak şimdi bile elimden gelmez. Burada "meme çocuğu" "genel kural halini alan anormallikler" zihnimi karmakarışık

ediyordu. Birisine içimdekileri anlatmak mı, yoksa birisinden akıl almak mı, biriyle dövüşmek mi yahut oturup ağlamak mı istediğimi bilmiyorum. Ancak her şeye rağmen Tatyana Pavlovna'nın oturduğu kata çıktım. Moskova'dan gelişimin ilk günlerinde ona yalnız bir defa, o da annemin bir işi için uğramıştım. Hatırladığım kadarı ile içeri girip görevimi yaptıktan bir dakika sonra çıkıp gitmiştim, hatta biraz olsun oturmamıştım, o da bana otur bile dememişti.

Zili çaldım, kapıyı açan aşçı kadındı, bir şey söylemeden beni içeri bıraktı. Bütün sonraki olaylar üzerinde büyük bir etki bırakan bu delice maceranın nasıl başımdan geçtiğini anlatabilmek için bu ayrıntılara mutlaka girmek istiyorum. Bu aşçı kadından da söz açmak gerek. Bu kızgın, kalkık burunlu, bütün ömrünce hanımına, yani Tatyana Pavlovna'ya tiksinerek bakan bir Finli kadındı. Tatyana Pavlovna ise tersine ihtiyar kızların kart, ıslak burunlu finolara yahut hep uyuklayan kedilere besledikleri sevgiye benzer duygu yüzünden bu aşçı kadından bir türlü ayrılamıyordu. Finli kadın ya kızıp kabalık eder ya da ağız kavgası ederek haftalarca susar, suratını asar dururdu. Böylece de hanımını cezalandırırdı. Galiba ben böyle bir susma gününe rastlamıştım, çünkü benim: "Hanım evde mi?" diye sormama karşılık- ki bunu sorduğumu pek iyi hatırlıyorum- hiç cevap vermeden sessizce mutfağına döndü. Ben de bunun üzerine, doğal olarak, hanımının evde olduğundan emin olarak odaya girdim. Burada kimseyi bulamayınca da Tatyana Pavlovna hemen yatak odasından çıkar diye beklemeye başladım, yoksa aşçı kadın ne demeye beni içeri bıraksın? Oturmadan, ayakta birkaç dakika bekledim; hava hemen hemen kararıyordu. Tatyana Pavlovna'nın karanlık dairesi, her yanda asılı duran uçsuz bucaksız basmalar yüzünden daha soğuk görünüyordu. Bu işin nerede geçtiğini anlamak için, bu kötü daire için de birkaç söz söylemek gerek. Tatyana Pavlovna hem inatçı, hem emredici bir kişiliğe sahip bir kadın olduğu, hem de eski derebeylik alışkanlıklarından ayrılmadığından kendi kendisinin efendisi olmak için bu daire bozuntusunu kiralamıştı. Bu iki oda tıpkı birbirine bitiştirilmiş, birbirinden küçük iki kanarya kafesine benziyordu. Daireye girince, doğruca iki arşın genişliğinde dar bir koridora ayak basıyordunuz. Solda, yukarıda sözü geçen iki kanarya kafesi, küçük koridorun sonunda da ufacık bir mutfağın kapısı vardı. Bu odalarda bir kişiye on iki saat için gerekli olan iki buçuk metre küp hava ya vardı ya da yoktu. Odaların tavanları çirkin denecek kadar alçaktı ama hepsinden de

saçma olan taraf pencerelerin, kapıların, eşyaların, her şeyin en iyi cins Fransız basmasıyla örtülmüş, kapatılmış, şeritlerle süslenmiş olmasıydı. Ama bu yüzden oda iki kat karanlık görünüyor, bir yol arabasının içini andırıyordu. Beklediğim odada daha şöyle böyle dönecek yer vardı, Gerçi burası da ev eşyasıyla yığılıydı, oymalı, altın yaldızlı türlü türlü masalar, çekmeceler, zarif, hatta zengin bir tuvalet takımı vardı. Ama beriki odadan kalın iki perdeyle ayrılan, Tatyana Pavlovna'nın çıkmasını beklediğim öteki odanın, yani yatak odasının eşyası, sonradan gördüğüm gibi, sadece bir tek karyoladan meydana geliyordu. Benim ettiğim budalalığı daha iyi anlayabilmek için bütün bunların bilinmesi gereklidir.

Ben hâlâ saf saf, budala budala Tatyana Pavlona'yı bekliyordum. Bu sırada birdenbire kapının çıngırağı çalmaya başladı. Aşçı kadın paytak paytak yürüyerek koridoru aştı, biraz önce bana yaptığı gibi sessizce gelenleri içeri aldı. Gelenler iki bayandı, ikisi de yüksek sesle konuşuyorlardı ama seslerden birinin Tatyana Pavlovna'nın ötekinin de bu sırada kendisiyle karşılaşacağımı en az umduğum o kadının olduğunu anlayınca duyduğum şaşkınlığı gelin de siz düşünün! Hem de kendisiyle böyle bir yerde, böyle bir durumda karşılaşacaktım ha! Yanılmama imkân yoktu, bu çınlayan, güçlü, ayrı bir maden sesine benzeyen sesi dün duymuştum, doğru, yalnız üç dakika kadar dinlemiştim ama ruhuma işlemiş, orada yerleşip kalmıştı bu ses! Evet, bu dünkü kadındı! Ne yapmalıydım? Bunu okuyucuya sormuyorum. Sadece o zamanki o dakikayı hayalimde canlandırıyorum. Hem nasıl olmuştu da perdenin arkasına atılmış, kendimi Tatyana Pavlovna'nın yatak odasında bulmuştum, bunu şimdi bile açıklamak asla elimden gelmez. Kısacası, saklandım, hem yerimden henüz fırlamıştım ki, onlar içeri girdiler. Niçin onlara karşı çıkmayıp saklandığımı bilmiyorum; her şeyi istemeden, hiç düşünmeden yapmıştım.

Yatak odasına atılıp karyolaya çarpınca buradan mutfağa giden bir kapı bulunduğunu gördüm. Demek ki büsbütün kaçıp kurtulmak mümkün olacaktı ama eyvahlar olsun, kapı kilitliydi, anahtar deliğinde de anahtar yoktu. Ne yapacağımı kestiremeyerek karyolaya oturdum. Artık ister istemez onların konuşmalarına kulak misafiri olacaktım, Daha ilk sözlerden, ilk seslerden de konuşmalarının gizli, pek nazik bir konu üzerinde olduğunu hemen tahmin ettim. Oh, elbette namuslu, soylu bir

kişinin o dakikada bile yapacağı ilk şey, ayağa kalkıp dışarı çıkmak, yüksek sesle; “Durun, ben buradayım!” diye bağırmaktı. Sonra gülünç duruma düştüğüne aldırış etmeden, yanlarından geçip gitmek gerekti; ama ben ne ayağa kalktım ne de dışarı çıktım. Bunu yapmaya cesaret edemedim, daha doğrusu korktum.

Tatyana Pavlovna:

– Sevgili Katerina Nikolayevna, beni çok üzüyorsunuz, diye yalvarıyordu. Gönlümüzü ferah tutun, böyle bir şey kişiliğinize bile yakışmıyor. Gittiğiniz her yere kendinizle birlikte sevinç götürürken, şimdi birdenbire böyle… Hiç olmazsa bana olsun inanmaya devam ediyorsunuzdur ya, size ne kadar bağlı olduğumu elbette bilirsiniz. Emin olun ki bu bağlılık, Andrey Petroviç’e karşı beslediğim, sonsuz mutluluktan daha az değildir… Öyleyse bana inanın, namusum üzerine yemin ederim ki bu belge onda yok, belki hiç kimsede de yoktur. Hem böyle bir düzenbazlık onun elinden gelmez, bunu düşünmeniz bile günahtır. Siz ikiniz durup dururken bu düşmanlığı uydurdunuz…

– Belge var, o ise her şeyi yapabilir. Hem ne dersiniz, dün eve geldiğim zaman karşıma ilk çıkan onun prensesin başına saldığı et petit espion oldu.

– Eh, ce petit espion. Bir defa o, hiç de değil! Çünkü onu prensin yanına ben yerleştirdim, yoksa Moskova’da ya çıldırır ya da açlıktan ölürdü. İşte onu oradan böyle anlattılar; hem de bu kaba çocuk büsbütün budalanın biridir, ispiyonculuk ne haddine?

– Evet, budalanın biri ama bu bir alçak olmasına engel değildir. Kendisini görünce canım sıkılmasaydı, dün gülmekten katıla katıla ölürdüm. Sarardı, koşarak yaklaştı, ayaklarını birbirine çarptı, Fransızca konuştu. Moskova’daysa Marya İvanovna ondan bir dâhi gibi söz etmişti. Bu bahtsız mektubun var olduğunu, hem de oldukça tehlikeli bir yerde olduğunu Marya İvanovna’nın yüzünden anladım.

– Ah, güzelim benim! Onda bir şey yok diye kendiniz söylemediniz mi?

– Yok değil, var; Marya İvanovna yalan söylüyor. Size şunu söyleyeyim, öyle bir usta yalancı ki! Moskova’ya gitmezden önce hiçbir

kâğıt kalmadığını umuyordum ama oraya gidince…

– Ah sevgilim, tersine, onun iyi kalpli, düşünceli bir kadın olduğunu söylüyorlar. Andronikov onu bütün öteki yeğenlerinden üstün tutuyordu. Doğru, ben yakından tanımıyorum ama siz onu kendinize hayran edebilirdiniz! Üstün gelmek sizin için pek kolay, işte bakın, ben yaşlı bir kadın olduğum hâlde size tutkunum ya, biraz daha durursam hemen öpmeye kalkışırım… Onu hayran etmek sizin için hiç de zor değildir!

– Hayran ettim Tatyana Pavlovna, hatta hayranlığını coşkunluk derecesine getirdim ama o da çok kurnaz… Hayır, onda tam bir karakter var, hem de kendine mahsus bir Moskovalı karakteri… Ne dersiniz, burada Andronikov'un eski yardımcılarından Kraft adında birisine başvurmamı söyledi, belki de o bir şeyler biliyordur, dedi. Bu Kraft için bazı şeyler duymuştum, hatta kendisini azıcık tanıyordum ama Marya İvanovna Kraft'tan söz açınca sözlerinin yalan olduğunu, her şeyi bildiğini, özellikle bilmezlikten geldiğini anladım.

– Peki ama neden, peki neden? Hem Kraft'a da sormak mümkün değil mi acaba! Bu Alman Kraft, ağzı sıkı, anlatıldığına göre de oldukça namuslu bir adamdır, ona sormalıydı! Ancak şimdi Petersburg'da değil galiba…

– Oh, daha dün dönmüş, biraz önce evine uğradım… İşte bunun için size böyle korku içinde geldim ya. Ellerim, ayaklarım titriyor, meleğim Tatyana Pavlovna, siz herkesi tanıyorsunuz, hiç olmazsa o kâğıdın bugün kimin eline geçeceğini öğreniniz. Kim bilir, belki yine tehlikeli adamın eline geçer? Size danışmak için koşarak buraya geldim. Tatyana Pavlovna hâlâ bir şey anlamayarak sordu:

- Hangi kâğıtlardan söz ediyorsunuz?

- Şimdi Kraft'a uğradım ama tabanca ile intihar etmiş! Daha dün akşam…

Yerimde duramıyor, konuşmaların bir an önce bitip Andrakova'nın gitmesini bekliyordum. Tatyana Pavlovna, onu uğurlamak için peşinden kapıya kadar gidecek, ben de saklandığım yerden çıkacaktım. Andrakova gidince Pavlovna ile karşılaşsam da pek önemi yoktu. Ama yatak odasına

girmemesi için dua ediyordum. Eğer duamı Tanrı kabul ederse benim için çok güzel olacaktı. Ama o anda Kraft için söylenenleri duyunca karyoladan fırladım kalktım, bütün bedenim sanki titreme nöbetine tutulmuş gibi tir tir titriyordu. Bir şey düşünmeyerek, fikir yürüterek, ne yaptığımın farkında olmadan yürüdüm, perdeyi kaldırıp kadınların karşısına dikildim. Yüzümün solgunluğunu, titrediğimi fark etmek için ortalık henüz yeteri kadar aydınlıktı… Kadınların ikisi de bir ağızdan haykırdılar. Hem haykırmamak elden gelir miydi?

– Kraft mı? İntihar etti, ha? Dün? Gün batarken? Tatyana Pavlovna, en ince bir sesle:

– Sen neredeydin? Nereden geldin, diye bağırarak parmaklarını etime geçirircesine eliyle omzuma yapıştı. İspiyonculuk yapıyordun, değil mi? Gizlice bizi dinledin öyle mi?

Katerina Nikolayevna oturduğu kanepeden kalktı, parmağıyla beni göstererek:

– Demin size ne demiştim, diye söylendi.

Kendimden geçmiştim:

– Yalan, saçma, diye avazım çıktığı kadar bağırarak sözünü kestim. Şimdi bana ispiyoncu çamurunu attınız, ah Tanrım! İspiyonculuk etmek şöyle dursun, sizin gibilerin yanında bu dünyada yaşamaya bile değmez! Yüksek ruhlu bir insan, intihar ederek canına kıyıyor, hayatına son veriyor. Kraft, bir ‘ülkü’ yüzünden. İntihar etti… Ama siz bunu nereden bileceksiniz ki… Gel de burada sizin entrikalarınız arasında yaşa, yalanlarınızın, ihanetlerinizin, düzenbazlıklarınızın yanında sürün dur… Yeter, yeter artık!

Tatyana Pavlovna:

– Şuna bir tokat atın! Bir tokat atın şuna, diye bağırdı.

Katerina Nikolayevna benden gözünü ayırmadan bakıyordu ama yerinden de kımıldamıyordu. Bunun için daha bir dakika geçseydi, Tatyana Pavlovna herhâlde bu emri kendisi yerine getirecekti, bu sebeple irademin

dışında yüzümü korumak için elimi kaldırdım. Bu hareketimi gören Tatyana Pavlovna asıl tokadı kendinin yiyeceğini sanmış, geri çekilmişti.

– Peki, vur, vur! Doğuştan terbiyesiz, hödük olduğunu kanıtla. Sen kadınlardan güçlüsün elbette ne diye nazlanacaksın!

– Çamur attığınız yeter, yeter, diye haykırdım. Hiçbir zaman bir kadına el kaldırmadım! Siz, utanmaz bir kadınsınız, Tatyana Pavlovna, zaten hep benden tiksiniyordunuz. Oh, insanlara saygı göstermeden davranmalı. Siz de gülüyorsunuz, Katerina Nikolayevna, herhâlde kılığıma gülmüyorsunuz; ne yapalım, Tanrı bana sizin yaverlerinizinki gibi vücut vermemiş. Ama yine de kendimi sizin önünüzde küçülmüş olarak değil, tam tersine yükselmiş olarak görüyorum. Eh, ne demek istediğimi ne şekilde anlarsanız anlayın, bana göre hepsi bir. Ancak şunu söyleyeyim ki benim bu işte bir suçum yok! Buraya bir rastlantı sonucu gelmiştim, Tatyana Pavlovna. Burada yalnız sizin ona karşı olan düşkünlüğünüz olayı bu noktaya taşıdı. Niçin benim soruma cevap vermeden doğruca içeri aldı? Sizin bütün türkülerinizi göze alarak dışarı çıkmaya karar verdim… Yine mi gülüyorsunuz, Katerina Nikolayevna?

Tatyana Pavlovna beni hemen odadan dışarı itercesine:

– Defol, defol buradan, diye bağırdı. Onun uydurmalarına aldırış etmeyin Katerina Nikolayevna, size onu deli diye tanıttıklarını söylemiştim ya!

– Deli mi? Nereden? Acaba bunu kim söylemiş, hem nereden? Hepsi bir, yeter. Katerina Nikolayevna! Size en kutsal bildiğim şey üzerine yemin ederim ki bu konuşma, burada duyduklarımın hepsi aramızda kalacaktır… Sırlarınızı öğrendimse bunda benim bir suçum yok. Zaten yarın babanızın yanındaki görevimden ayrılıyorum, bunun için aradığınız belgeden yana hiç üzülmeyebilirsiniz.

Katerina Nikolayevna bozularak:

– Ne demek şimdi bu?Söz ettiğiniz belge ne, diye sordu. Bu sırada öyle şaşırmıştı ki yüzü bile sarardı yahut da belki bana öyle gelmişti. İşte ancak o zaman ileri gittiğimi anladım.

Hızlı adımlarla odadan çıktım; onlar hiçbir şey söylemeden, gözleriyle beni izliyorlardı. Bakışlarında sonsuz bir şaşkınlık okunuyordu. Kısacası kafalarını öyle karıştırmıştım ki…

DOKUZUNCU BÖLÜM

I

Bir an önce eve dönmek istiyor, hızlı adımlarla caddeleri arşınlıyordum. Fakat ne gariptir ki durumumdan çok memnundum. Tatyana Pavlovna'nın düştüğü durum çok hoşuma gitmişti. Daha önceleri bu kadını sevmiyordum, şimdi ise gözümde iyice bitmişti. Aslında böyle bir kadınla konuşmaya bile değmezken yanlış yapmış, onu insan yerine koymuştum. Ama onu utandırmak yine de hoş bir duyguydu. Biraz sonra da evde olup bitenleri unutmuş, bütün benliğimle Kraft'a odaklanmıştım. Aklımda hep talihsiz adam vardı. Çok üzülmesem de, yine de onun başına gelenlerden etkilenmiştim. Bu namusu lekelenen, sevdiğini yitiren bir insana üzülmem gibi bir şeydi. Kraft'a acıyordum, gerçi buna doğrudan acımak denilip denilmeyeceğini de tam olarak bilemiyordum. Ama içten gelen bir duyguyla hep Kraft'a yoğunlaşıyordum. Demek ki hâlâ, içimde insanlığa ait kırıntılar vardı. Bundan da memnundum. Oldukça önemli bir haberin etkisiyle bütün varlığınız sarsıldığı bir sırada, bununla bir ilgisi olmayan o kadar çok gereksiz düşünceler insanın aklına gelir ki! Ama doğru düşünülecek olursa, böyle bir şey bütün öteki duyguları ezmeli, onunla ilgisi olmayan bütün düşünceleri, hele küçüklerini dağıtmalı. Oysa yerine hep küçük, değersiz düşünceler insanın kafasına dolar. Yine hatırlıyorum, oldukça hatırı sayılır, sinirden gelme bir titreme yavaş yavaş bütün vücuduma yayılmıştı. Bu titreme birkaç dakika, hatta evde bulunduğum, Versilov'la görüştüğüm zaman bile sürdü.

Bu görüşme pek garip, hiç beklemedik şartlar altında olmuştu. Daha önce, avluda bulunan ayrı bir evde oturduğumuzu söylemiştim; dairenin numarası da on üçtü. Henüz avlu kapısından girmiştim ki, bir kadın sesi duydum. Sabırsızlıkla, sinirli sinirli birisine: "On üç numara nerededir?" diye soruyordu. Bunu hemen oracıkta avlu kapısının yanındaki sütçü dükkânının kapısını açan bir kadın soruyordu ama galiba oradakiler

kendisine hiç cevap vermediler, hatta kovdular sanırım. Kovulan kadın, çareyi evden kaçmakta bulmuştu. Merdivenden inerken burnundan soluyordu.

Ayağını yere vurarak:

– Peki buranın kapıcısı nerede, diye bağırdı. Bu sesi hemen tanımıştım.

Ona yaklaştım:

– Ben on üç numaralı daireye gidiyorum, kimi görmek istiyorsunuz?

– Tam bir saatten beri kapıcıyı arıyorum, herkese sordum, bütün merdivenleri çıkıp indim.

– Aradığınız daire avluda. Beni tanımadınız mı?

Ama o da artık beni tanımıştı:

– Versilov'u mu görmek istiyorsunuz; bir işiniz mi var, benim de onunla bir işim var, diye devam ettim. Ondan büsbütün ayrılmak için geldim. Buyurun gidelim.

– Siz onun oğlu musunuz?

– Bunun bir önemi, değeri yok. Ama diyelim ki oğluyum, ne değişir? Gerçi soyadım Dolgorukiy, kendim de piç bir çocuğum. Bu bayın bir sürü babasız, piç çocukları var. Bu bir vicdan ve şeref meselesi olunca, insanın özbeöz oğlu da evden çıkabilir. Bu, İncil'de de yazılıdır. O, mirasa kondu, bense bu mirası onunla paylaşmak istemiyorum, kendi elimin emeğiyle geçinmeye gidiyorum. Gerektiği zaman yüksek ruhlu bir insan, hayatını bile feda ediyor. Kraft intihar etti, Kraft bir 'ülkü' yüzünden kendini vurdu. Biliyor musunuz, iyi bir delikanlıydı; ondan büyük işler bekliyorduk… Biz ayrı bir evde oturuyoruz, İncil'de bunun için şöyle der: "Çocuklar babalarından ayrılır, kendi yuvalarını kurarlar…" Ama 'ülkü' buna çağırırsa… 'Ülkü'nüz varsa! 'Ülkü' her şeyin başında gelir, her şey 'ülkü'nün çevresinde toplanır…

Merdivenlerden bizim eve çıkıncaya kadar hep böyle gevezelik ettim durdum. Okuyucunun kendimi kıyasıya eleştirdiğimi, gereken yerde de doğruyu söylediğime inanmasını sağlamak istiyorum. Versilov, evdeydi. Paltomu çıkarmadan içeri girdim. Olya da öyle yaptı. Çok hafif giyinmişti, koyu renkli elbisesinin üstünden pardösü yahut manto olması gereken bir bez parçası sallanıyordu. Başında yüzüne hiç yakışmayan eski, rengi solmuş bir bere vardı. Salona girdiğimiz zaman, annem her zamanki yerinde oturmuş, el işi ile uğraşıyordu. Kız kardeşim de gelene bakmak için kendi odasından çıktı, eşikte durdu. Versilov, her zaman olduğu gibi bir şey yapmıyordu, bizi görünce karşılamaya kalktı; sorgu dolu sert bakışlarını bana dikti.

Çabucak işin içinden sıyrılmak için:

– Benim bu işle bir ilgim yok, dedim. Hemen bir kenara çekildim. Bu bayana sadece dış kapı önünde rast geldim; sizi arıyordu, kimse de kendisine evi göstermemişti. Bana gelince, ben kendi işim için geldim, bunu da kendisinden sonra anlatmakla şeref duyacağım. …

Versilov yine de merakla beni gözden geçirmeye devam ediyordu.

Kız, sabırsızlıkla:

– İzin verin lütfen, dedi.

Versilov ona yöneldi.

– Dün bana niçin para verdiğinizi anlamak için uzun uzadıya düşündüm… Ben… Sözün kısası… İşte paranız, diyerek deminki gibi tiz bir sesle bağırdı, ardından da bir deste banknotu masanın üstüne fırlattı. Sizi adres bürosunda aramak zorunda kaldım, yoksa paranızı daha önce getirirdim.

– Bana bakın siz, diyerek birdenbire anneme, döndü. Annemin yüzü sarardı. Sizi aşağılamak istemiyorum, siz namuslu bir insana benziyorsunuz, belki bu da kızınızdır. Bu adamın karısı olup olmadığınızı bilmiyorum, ancak şunu biliniz ki bu bay, son paralarıyla gazetelere ilan veren dadıların, kadın öğretmenlerin ilânlarını kesip saklayarak bu

zavallıların evlerine gidiyor, parasıyla onların namusunu satın almaya, onları yıkımlara sürüklemeye çalışıyor. Dün nasıl oldu da ondan bu parayı aldım, bir türlü anlayamıyorum. Öyle namuslu bir adam tavrı takındı ki!.. Çekilin, bir tek söz istemez! Siz, alçağın birisiniz, sayın bay! Niyetinizde bir kötülük olmasa bile sadakanıza ihtiyacım yok. Söz istemez, söz istemez! Oh, kadınlarınızın önünde foyanızı meydana çıkardığıma o kadar seviniyorum ki! Lanet olsun size!

Koşa koşa çıkıyordu ama eşikte bir an, sadece:

– Söylediklerine göre, siz miras almışsınız, diye bağırmak için durdu.

Ondan sonra bir hayalet gibi kayboldu gitti. Bir daha hatırlatıyorum, kadın delirmiş gibiydi. Versilov, sonsuz bir şaşkınlık içindeydi, düşünceye dalmış, olup bitenleri anlamaya çalışıyor gibiydi, en sonunda birdenbire bana döndü:

- Sen onu tanıyor musun, diye sordu.

– Hayır, demin Vasin'in oturduğu evin koridorunda kudurduğunu gördüm. İnce sesiyle haykırdığını, size lanet ettiğini duydum; ama kendisiyle konuşmadım, hiçbir şey de bilmiyorum, şimdi de dış kapı önünde kendisine rast geldim. Herhâlde bu dünkü "matematik dersleri veren kadın öğretmen olsa gerek? "

– Evet o kadın öğretmen, ömrümde ilk defa bir iyilik edeyim dedim, o da… Ama her neyse, sen ne söyleyecektin?

– İşte bu mektubu verecektim, diye cevap verdim. Açıklama yapmayı gereksiz buluyorum, mektup Kraft'tan geliyor, ona da ölü Andronikov'dan kalmış. Okursanız öğrenirsiniz. Yalnız şunu belirteyim ki bu mektubun varlığından, benden başka kimsenin haberi yok. Çünkü Kraft, dün mektubu verdikten sonra ben yanından çıkar çıkmaz intihar etti…

Olayı hızlı hızlı anlatıyordum, Versilov da mektubu sol eliyle havada tutuyor, beni dinliyordu. Kraft'ın intihar ettiğini söylerken, Versilov'un yüzünün alacağı hâli ve rengi çok merak ediyordum. Ama hayret, Versilov'da hiçbir değişiklik yoktu. Sanki çok sıradan bir cümleyi duymuş

gibiydi. Tersine, benim durduğumu görünce hiç yanından ayırmadığı, siyah bir kurdeleye bağlı duran el gözlüğünü çıkardı, mektubu mumun ışığına yaklaştırıp altındaki imzaya baktıktan sonra dikkatle okumaya başladı. Bu, kendini büyük görmekten gelen duygusuzluk beni öyle üzmüştü ki sözle anlatamam. Kraft'ı çok yakından tanıması gerekti, üstelik ne de olsa, yine müthiş bir haberdi bu! Sonunda, pek doğal olarak, bunun onda bir etki bırakmasını istiyordum. Bir dakika kadar bekledikten sonra mektubun da uzun olduğunu bildiğim için yüz geri döndüm, dışarı çıktım. Yol çantam çoktan hazırdı, bohçaya sokacak sadece birkaç eşya vardı. Annemin yanına yaklaşmadığımı düşünüyordum. On dakika kadar sonra büsbütün hazırlanıp araba çağırmak için dışarı çıkmak üzereyken odaya kız kardeşim girdi.

– İşte, annem senin altmış rubleni gönderdi, bunu Andrey Petroviç'e söylediği için senden özür diliyor, işte yirmi ruble daha. Dün bir aylık bakım ücreti için kendisine elli ruble vermiştin. Annem senden otuz rubleden fazla para alınamayacağını, çünkü bu paranın çok olduğunu söyledi. İşte, artan elliyi de geri verdi.

– Eh, annem doğru söylüyorsa, teşekkür ederim. Şimdilik hoşça kalın, kardeşim, gidiyorum!

– Nereye gideceksin?

– Şimdilik bir hana gideceğim, yeter ki geceyi bu evde geçirmeyeyim. Anneme kendisini çok sevdiğimi söyle.

– O, zaten bunu biliyor. Andrey Petroviç'i de sevdiğini biliyor. Deminki bahtsız kadını buraya getirmeye utanmadın mı?

– Yemin ederim ki ben getirmedim, ben ona kapı önünde rast geldim.

– Hayır, sen getirdin.

– Yalan konuşmuyorum kardeşim, inanmalısın bana. Tanımıyorum o kadını.

– Ama yine de sebep olan sensin.

– Ben sadece Versilov'u, kepaze ettiklerine seviniyorum. Düşün bir kere, Lidya Andrakova'dan bir kundak çocuğu varmış… Ama bunu niçin sana söylüyorum?

– Onun mu? Onun mu kundak çocuğu var? Ama çocuk onun çocuğu değil ki! Böyle bir yalanı nereden, kimden duydun?

– Peki, sen nereden bileceksin?

– Ben mi bilmeyeceğim? Luga'da bu çocuğa kendim baktım. Beni dinle ağabey, çoktan beri hiçbir şey bilmediğini görüyorum. Ama Andrey Petroviç'i, dolaylı olarak da annemi üzüyorsun.

– O haklı çıkarsa ben suçlu olurum, işte o kadar. Size gelince, sizi daha az sevmiyorum. Niçin böyle kızardın, kardeşim? Bak, işte şimdi daha çok kızardın! Peki ama ben yine de o prens parçasını, Ems'te Versilov'a tokat attığı için düelloya çağıracağım. Versilov, Andrakova'ya karşı haklıysa o zaman daha çok çağırabilirim.

– Ağabey, kendine gel, ne diyorsun!

– Hayır, nasıl olsa dava işi de mahkemede bitti… Hoppala, şimdi de sarardın.

Liza, korku okunan yüzünde solgun bir gülümsemeyle:

– Ama prens seninle düello etmez ki, dedi.

– O zaman onu herkesin önünde kepaze ederim. Ne oluyorsun Liza?

Öyle sarardı ki ayakta duramayarak kanepeye oturdu.

Aşağıdan annemin:

– Liza, diye çağırdığı duyuldu.

Liza toparlandı, yerinden kalktı; bana şefkatle gülümsedi:

– Ağabey, bu boş şeyleri bırak yahut birçok şey öğreneceğin zamana kadar bekle. Çünkü sen o kadar az şey biliyorsun ki!..

– Düello edeceğimi duyduğun zaman sarardığını unutmayacağım, Liza!

– Evet, evet, bunu da hatırla, diyerek gitmeden önce bir daha gülümsedi, aşağı indi.

Bir arabacı çağırdım, onun yardımıyla eşyalarımı evden çıkardım. Evdekilerden kimse ne bana karşı çıktı, ne de beni durdurdu. Versilov ile karşılaşmamak için annemle vedalaşmadım. Arabaya binince birdenbire aklıma bir şey geldi:

“Fontanka’ya, Semionovskiy Köprüsüne…” diye ansızın bir emir verdim, yine Vasin’e yollandım.

II

Aklıma ilk gelen şey, Kraft’la ilgili bilgilerin Vasin tarafından öğrenilmesi olasılığıydı. Belki de benim bilgim, onunkilerin yanında bir hiçti. Bu öngörümde yanılmamıştım. Vaserin o kadar çok şey biliyordu ki… Beni karşısına alıp her şeyi en ince ayrıntısına, en uzak noktasına kadar anlattı. Hareketlerinden, çok rahat olduğunu, bu olay karşısında hiç heyecanlanmadığını gözlemek zor değildi. Vasin yorgundu, kendisini bir an önce yalnız bırakmak zorundaydım. Sabahleyin kendisi Kraft’a gitmişti. Kraft, dün akşam, karanlık iyice bastırdığı sırada tabancayla intihar etmişti, bu da bıraktığı hatıra defterinden anlaşılıyordu. Deftere son yazı, tabanca patlamadan az önce yazılmıştı, bunda da harfleri çok güçlükle seçerek hemen hemen karanlıkta yazdığını, arkasında yangın bırakmaktan korktuğu için mumu yakmak istemediğini anlatıyordu. Yazısını “Ateş etmeden önce, tıpkı hayatımı söndürdüğüm gibi, yine söndürmek üzere mumu yakmak istemiyorum”, diye noktalamıştı. Bu, ölümünden önceki hatıra defterini daha üç gün önce, Petersburg’a döner dönmez, Dergaçov’u ziyaret etmeden önce yazmaya başlamıştı. Ben gittikten sonra da her çeyrek saatte bir not yazmış, en son üç dört notu da her beş dakikada bir kaleme almıştı. Vasin’e, bu hatıra defteri uzun zaman gözleri önünde durduğu hâlde, kopyasını

çıkarmamasına şaştığımı söyledim. Hem zaten bütün hatıra defteri iki taraflı bir yaprak kâğıttan fazla değildi, bütün notlar da kısa kısa idi.

– Hiç olmazsa son sayfanın kopyasını çıkarsaydınız, dedim.

Vasin gülümseyerek, böylece de hepsini hatırında tuttuğunu, hem de notların bir sıra gütmediğini, aklına gelen her şeyi yazmış olduğunu söyledi. Bu gibi hâllerde bunun değeri olduğunu ona kabul ettirmek istedimse de vazgeçtim, hatıra defterinden bir şeyler hatırlaması için yalvarmaya başladım. O da tabancanın patlamasından aşağı yukarı bir saat önce yazdığı şeylerden birkaç satır hatırladı: “Vücudunu bir titreme sardığını”, “ısınmak için bir kadeh içki içmek istediğini ama bunun fazla kanamaya yol açacağını düşünerek vazgeçtiğini” yazmıştı.

Vasin:

– Bunların hepsi aynı şeyler, diyerek sözünü bitirdi.

Bağırdım:

– Siz de bunlara “önemsiz” diyorsunuz?

– Ne zaman dedim? Sadece defterin kopyasını almadım. Ama gerçi önemsiz değilse de, oldukça basit. Daha doğrusu, pek doğal, yani bu gibi hâllerde yazılması gereken hatıralardan başka bir şey değil…

– Ama son düşünceler, ya son düşünceler?

– Son düşünceler, bazen pek değersiz olur. Böyle kendini öldüren birisi, yine böyle bir hatıra defterinde; böyle önemsiz bir saatte aklına bir tek “yüksek fikir” gelmediğinden, hep küçük, saçma şeyler gelmesinden şikâyet ediyordu.

– Vücudunu titreme sardığı da saçma bir fikir mi?

– Yani siz asıl titremeden mi, yoksa kanamadan mı söz etmek istiyorsunuz? Ama bilinen bir gerçek var, o da ecelle yahut başka şekilde gelecek ölümü düşünebilecek olanlardan birçoğu, çoğu zaman öldükten

sonra cesetlerinin çirkin görünmemesini de düşünürler. Bu bakımdan Kraft da fazla kan kaybetmekten korkmuştur.

– Bu gerçeğin bilinip bilinmediğini bilmiyorum… Hem bakalım bu böyle midir, diye mırıldandım. Ancak bütün bunları öyle doğal bir şey gibi görmenize şaşıyorum. Oysa daha ne zaman Kraft konuşuyor, heyecanlanıyor, bizim aramızda bulunuyordu? Ona karşı hiç olmazsa acıma da duymuyor musunuz?

– Oh, elbette acıyorum, hem bu büsbütün başka bir mesele; ama hiç değilse Kraft kendisi ölümünü mantıklı bir sonuç olarak anlattı. Meğer dün Dergaçov'un evinde onun için söylenenlerin hepsi doğruymuş. Ölümünden sonra içinde frenoloji, kranioloji, hatta matematik temellere dayanan, Rusların ikinci derecede bir insan cinsi olduğuna, bunun için bir Rus olarak yaşamaya değmeyeceğine dair düşünceleri bulunan şöyle bir defter kaldı. Burada bilmek isterseniz, en çok dikkate değer taraf şu ki, istenildiği şekilde mantıklı bir sonuç çıkarılabilir ama bu sonuç yüzünden tutup intihar etmek, her zaman olan şeylerden değildir?

– Hiç olmazsa kişiliğe ve görüşe saygı göstermek gerek.

Vasin:

– Belki de yalnız buna değil, diye kaçamak bir cevap verdi. Ama bununla budalalığı veya akıl noksanlığını anlatmak istediği açıkça anlaşılıyordu. Bütün bunlar da beni sinirlendiriyordu.

– Dün kendiniz de duygulardan söz etmiştiniz, Vasin.

– Şimdi de inkâr etmiyorum; ama bu oldu bitti karşısında… Bunda o kadar kaba bir yanlış göze çarpıyor ki, işe ciddi olarak bakınca, insan elinde olmadan acımayı bile bir yana bırakıyor.

– Biliyor musunuz, daha demin Kraft'ı kötüleyeceğinizi gözlerinizden anlamıştım. Bunu duymamak için de görüşünüzü sormamaya karar vermiştim; ama bu sefer kendiniz düşüncenizi söylediniz, ben de ister istemez sizin görüşünüzü paylaşmak zorunda kaldım. Ama bununla birlikte sizden memnun değilim, Kraft'a acıyorum.

– Biliyor musunuz, konumuzdan uzaklaştık…

– Evet, evet, diye sözünü kestim. Ama hiç olmazsa insanı avutan şu var ki, bu gibi olaylarda hayatta kalanlar, öleni yargılayacak olanlar, içlerinden; “Gerçi her bakımdan acınacak, hoş görülecek bir kişi intihar ettiyse de biz yaşıyoruz ya, öyleyse pek o kadar üzülecek bir şey yok” demişlerdi her zaman.

– Evet, şüphesiz, bu noktadan düşünülecek olursa. Ah, siz galiba şaka ediyorsunuz, hem doğrusu oldukça da akıllıca bir şaka! Ben bu saatte çay içerim, şimdi getirsinler diye söyleyeceğim, siz de herhâlde benimle birlikte içersiniz.

Bunun arkasından yol çantamı, bohçamı gözden geçirerek dışarı çıktım.

Gerçekten de Kraft’ın öcünü almak için elden geldiği kadar acı bir şey söylemek istemiştim. Nitekim becerebildiğim kadar da söyledim. Şu da ilginçtir ki “biz yaşıyoruz ya” sözlerini ilk önce ciddiye almıştı. Ama öyle yahut böyle, o yine de her noktada benden daha haklıydı, hatta duygular bakımından bile… Bunu hiçbir hoşnutsuzluk duymadan bütün içtenliğim ve dürüstlüğümle ortaya döktüm ama onu artık sevmediğimi kesin olarak anladım.

Çay getirildiği zaman, sadece bir gece için konukseverliğini istediğimi, buna imkân yoksa açıkça söylemesini, hiç zaman yitirmeden kendi başımın çaresine bakacağımı, bir hana taşınabileceğimi anlattım. Bundan sonra kısaca beni böyle hareket etmeye zorlayan sebepleri anlatarak Versilov ile büsbütün bozuştuğumu dosdoğru, basbayağı açığa vurdum ama bunu pek uzun uzun anlatmadım. Vasin sözlerimi dikkatle dinlediyse de hiç heyecanlanmadı, sadece soruları cevaplandırdı. Kendisini içten ve dürüst görmüştüm. Demin kendisinin düşüncesini anlamak üzere mektupla geldiğimi hiç söylemedim; gelişimin sebebinin sıradan bir ziyaretten başka bir şey olmadığını anlattım. Versilov’a başka hiç kimsenin mektuptan haberi olmayacağına dair söz verdikten sonra, bu işi artık başkasına anlatmaya hakkım olmadığına inanmıştım Bazı şeylerden Vasin’e söz etmek her nedense ayrıca iğrenç geliyordu bana! Bazı şeylerden söz açarak, demin burada koridorda başlayarak, Versilov’un evinde biten sahneleri anlatarak yine de onun merakını uyandırmayı başardım. Daha çok

Stebelkov’a dair anlattıklarımı büyük bir merakla dinledi. Stebelkov’un, Dergaçov için sorduklarını bana iki defa tekrarlattırdı, hatta düşünceye bile daldı. O anda birdenbire Vasin’i hiçbir şeyin, hiçbir zaman zor bir duruma düşüremeyeceğini düşündüm; ama hatırlıyorum, ilk düşünce onun lehineydi.

Stebelkov için edindiğim izlenimi bildirerek:

– Bay Stebelkov’un söylediklerinin çoğundan bir anlam çıkaramadım, dedim. Dolambaçlı sözlerle konuşuyor… Sonra onda, nasıl anlatayım, bir uçarılık var gibi…

Vasin, hemen ciddi bir tavır takındı:

– Gerçekten de iyi konuşmasını beceremez, ama ilk görüşte pek yerinde ve inandırıcı görüşler ileri sürmeyi başarmıştır. Hem bu gibi insanlar, her konu üzerinde düşünce yürüten düşünce adamı değil de daha çok iş güç adamıdır. Onları bu noktadan incelemek gerekir…

Tıpkı demin tahmin ettiğim gibi söylemişti.

– Her neyse, sizin komşu kadınların odasında korkunç gürültü etti. Hem bu iş, Tanrı bilir ya, kötü bir sonuç verebilirdi.

Vasin, komşu kadınların üç haftaya yakın bir zamandan beri burada oturduklarını, taşradan bir yerden gelmiş olduklarını söyledi. Odalarının pek küçük olduğunu, her şeylerinden çok yoksul kimseler olduklarının anlaşıldığını, bir iş yapmadan evde oturup bir şey beklediklerini söyledi. Genç kadının öğretmenlik için gazeteye ilan verdiğinden haberi yoktu ama Versilov’un onlara geldiğini duymuştu. Bu durum kendisi evde yokken olmuş, bunu da ev sahibi kadın kendisine söylemişti. Komşu kadınlarsa tam tersine herkesten, hatta ev sahibinden bile çekiniyorlardı. Tam bu son günlerde onlarda gerçekten de bir düzensizlik gördüğünü söyledi, bereket versin daha önce bu gibi sahneler olmamıştı. Komşu kadınlar hakkındaki bütün bu söylentileri sonrası için hatırımda tutuyordum. Öte yandan bizim bunları konuştuğumuz sırada komşuların kapılarının arkasında bir ölüm sessizliği yaşanıyordu. Vasin, Stebelkov’un kiracılar hakkında ev sahibi kadınla konuşmayı gerekli bulduğunu, iki defa: “İşte göreceksiniz!” diye

tekrarladığını söylediğim zaman bu sözlerimi ayrı bir merakla dinledi. Vasin:

– Hem göreceksiniz de, diye ilave etti, bu boş yere onun aklına gelmemiştir; bu gibi şeylerde görüşü pek yerindedir.

– Peki, sizce ev sahibi kadına, onları evden kovmasını mı söylemeli?

– Hayır, kovmak demedim, bir olay çıkmaması için dikkat etmeli… Ama bütün buna benzer olaylar şu veya bu şekilde sona erer… Bırakalım bunu!

Versilov’un komşu kadınları ziyaret etmesi konusunda bir hüküm vermekten oldukça kaçınıyordu.

– Her şey olabilir; adamcağız belki cebinde parası olduğunu duymuştur. Ama bunu sadece bir sadaka olarak vermiş olabilir; bu onun âdetlerine, belki de düşüncelerine uygun bir harekettir.

Demin Stebelkov’un “meme çocuğu” üzerinde bir şeyler gevelediğini anlattım.

Vasin, çok iyi hatırladığım gibi, ayrı bir ciddilik, ayrı bir güvenlik taşıyan bir sesle;

– Stebelkov bu noktada büsbütün yanılıyor, dedi. Stebelkov, diye sözüne devam etti. Bazen kendi pratik düşünüşüne çok fazla güvenir, bunun için de zamanından önce kendi mantığına uygun sonuçlar, çoğu zaman da oldukça yerinde ve doğru olur; ama olayla ilgili kişileri göz önünde tutunca, olay daha çok hayali, daha beklemedik bir renk alabilir. Burada da böyle olmuştur, işi biraz bildiği için çocuğun Versilov’dan olduğu sonucuna varmıştır; ama çocuk Versilov’un değildir.

Durum korkunç derecede ilgimi çekti. Vasin’i iyice sıkıştırmalı, her şeyi bilmeliydim. Vasin’in söylediklerini ağzım açık dinliyordum. Meğer çocuk, genç prens Sergey Sokolskiy’inmiş. Lidya Andrakova, hastalığından dolayı ve yapısındaki hayalcilik yüzünden ara sıra bir deli gibi hareket ediyormuş. Önce Versilov’u ardından prensi sevmiş. Andrakova ile prensin ilişkisi uzun

sürmemiş, kısa ömürlü olmuş, ayrılmışlar. Hâlâ da barışmamışlar. Hatta Lidya Andrakova, prensi yanından bile kovmuş. Vasin:

– Bu, çok garip huylu bir kızdı, diye ekledi. Her zaman aklı başında olmaması da mümkündür. Ama prens Paris'e giderken, sonra da geri dönünceye kadar kurbanını ne durumda bıraktığını bilmiyordu. Versilov, genç kadının dostluğunu kazanınca, durumun da anlaşılması üzerine kendisiyle evlenmeyi teklif etti. Âşık kız, hayranlık içindeydi, Versilov'un teklifinde "sadece bir özveri görmüyordu", gerçi bunu takdir edemiyor da değildi. Ama, "Versilov böyle şeyleri becermekte ustadır…" diye ekledi. Çocuk -kız- zamanından bir ay yahut altı hafta önce doğmuştu, bu çocuk yine de Almanya'da bir yere yerleştirilmiş, ardından da Versilov tarafından geri alınmıştı. Şimdi Rusya'da bir yerde bulunuyor, belki de Petersburg'dadır.

– Ya kükürtlü kibritler? Vasin:

– Bunun için bir şey bilmiyorum, dedi. Lidya Andrakova, doğumdan iki hafta kadar sonra öldü. Bu arada ne olduğunu bilmiyorum. Prens, ancak Paris'ten dönünce bir çocuğu olduğunu öğrenmişti, hem galiba önceleri bu çocuğun kendisinden olduğuna inanmadı… Genellikle bu işi, şimdi bile herkesten gizlemeye çalışıyorlar.

Öfke içinde:

– Ya prense ne buyrulur, ha, diye bağırdım. Hasta bir kıza karşı böyle bir hareket!..

– Kız o zaman daha o kadar hasta değildi… Üstelik de kendisi prensi kovmuştu… Doğru, o, bu durumdan yararlanmak istemiş olabilir. Doğal olarak elini de çabuk tutması mantığa daha uygundur.

– Böyle bir alçağı haklı çıkarıyorsunuz demek?

– Yoo, ona sadece alçak demiyorum. Burada düpedüz alçaklıktan başka daha birçok şeyler var. Hem bu oldukça doğal bir şeydir.

– Vasin, prensi gerçekten iyi tanıyor musunuz? Beni çok ilgilendiren bir mesele karşısında ayrıca sizin düşüncenizi öğrenmek isterdim.

Vasin burada biraz durdu. Anlaşılan önemli bir noktaya değinmiştim. Sorumu yavaş yavaş cevaplandırmaya başladı. Evet, prensi tanıyordu. Fakat nerede ve ne şekilde tanıştığından, aralarındaki ilişkiden söz etmedi. Vasin'e göre prens yapısı bakımından hoş görülmeli, fazla eleştirmemeliydi. Aslında prens namuslu ve duygusal bir insandı, fakat mantığı yerine duygularını ön plana çıkarıyordu. Zekâsı zayıftı, iradesi yok denecek kadar azdı, bilgisi kıttı. 'Ülkü' denen kavram prens'e yabancı değilse de o 'ülkü' adamı olmazdı. Mesela size ısrarla şöyle bir düşünceyi kabul ettirmeye çalışır: "Ben soyu Rurik'ten gelen bir prensim; ama ekmek parası kazanmam gerekirse, elimden de başka hiçbir iş gelmiyorsa neden bir kunduracı çırağı olmayayım? Tabelâda, 'Kunduracı prens falanca' diye yazılı olur, hatta böyle olunca kunduracılık bile insana soylu bir meslek gibi gelir" der. Hem önemli olan da şu ki, dediği gibi de yapar ama ona bunu yaptıran inancının kuvveti değil, yalnız en hoppaca bir duygululuktur. Ama ondan sonra hiç şüphe yok ki pişman olmaya başlar. O zaman da büsbütün bunun tersine aşırı bir şeye başvurmaya hazırdır; bütün hayat ona göre böyledir.

Vasin, sözlerini bitirirken:

– Çağımızda birçok kişi böyle bir çıkmaza girmiştir, bu da yalnız zamanımızda doğdukları için böyle olmuştur.

Bu sözler aklıma bazı soru işaretlerini getirdi. Dayanamayıp:

– Daha önce prensin alaydan kovulduğu doğru mu, diye sordum.

– Kovulup kovulmadığını bilmiyorum ama alayı bir tatsızlık yüzünden bıraktığı, en eski Rus prensi olduğu doğru. Geçen yıl, güzün, tam alaydan ayrıldıktan sonra, iki yahut üç ay kadar Luga'da yaşadığını biliyor musunuz?

– Ben… Ben yalnız sizin o zaman Luga'da yaşadığınızı biliyorum.

– Evet, bir süre ben de orada bulundum. Prens, o zaman Lizaveta Makarovna ile de tanışıyordu.

– Öyle mi? Bilmiyordum. Doğrusunu söyleyeyim, kız kardeşimle o kadar az konuştum ki… Ama annemin oturduğu eve kabul edilmesine imkân var mı, diye bağırdım.

– Hayır; bir üçüncü ev yolu ile uzaktan uzağa tanışıyordu.

– Gerçekten, kız kardeşim bana bu çocuk için ne söylemişti? Çocuk da Luga'da mıydı?

– Bir süreliğine Luga'da idi.

– Şimdi nerede?

– Muhakkak Petersburg'dadır.

Büyük bir heyecan içinde:

– Buna inanmama imkân yok, diye bağırdım Annemin ne şekilde olursa olsun bu Lidya işine karışmış olabileceğine inanamam!

Vasin babacan bir şekilde gülümseyerek:

– Bu işte, incelemeyi üzerime almak istemediğim bütün o entrikalar bir yana, Versilov'un oynadığı rolün pek öyle bayağı görülecek bir tarafı yoktur, dedi.

Galiba benimle konuşmak, artık onu sıkmaya başlamıştı ama bunu belli etmemeye çalışıyordu.

– Bir kadının, gönül rızasıyla kocasını başka bir kadına bırakabileceğine hiçbir zaman inanmam!.. diye bağırdım. Yemin ederim ki annem bu işe karışmamıştır!

– Ama galiba karşı da çıkmamış?

– Ben onun yerinde olsaydım, sadece gururumdan karşı çıkmazdım. Vasin:

– Bana gelince, bu iş üzerinde bir görüş yürütmekten çekiniyorum, diye kesti.

Gerçekten de Vasin, bütün zekâsına karşın, belki kadınları hiç anlamıyordu. Bunun için birçok düşünce, birçok olay onun için tam bir bilinmez oluyordu. Vasin, bir zamanlar geçici olarak bir anonim şirkette çalışıyordu, eve de iş getirdiğini biliyordum. Ben üst üste sorunca gerçekten de o sırada işi olduğunu, bazı faturaları gözden geçirmesi gerektiğini söylemek zorunda kaldı. Ben de ateşli ateşli bana karşı içten ve dürüst olmasını istedim. Buna galiba memnun oldu; ama çalışmaya oturmadan önce kanepenin üstünde bana yatak yapmaya koyuldu. İlk önce karyolasını teklif etti ama ben kabul etmeyince galiba buna da memnun oldu. Ev sahibi kadından yastıkla yorgan aldık; Vasin pek nazik, pek kibardı ama böyle benim için uğraşmasını görmek bana ağır geliyordu. Üç hafta kadar önce, bir gün her nasılsa Petersburgskaya'da Yefim'de gece yatısına kalmıştım, o daha çok hoşuma gitmişti. Yefim'in, kim bilir neden teyzesi, arkadaşlarının gece yatısına geldiklerini öğrenecek olursa çok kızacağını düşünerek yine bugün buradaki gibi bir kanepenin üstünde bana yatak hazırladığını hatırlıyorum. Çok gülmüştük, yatak çarşafı yerine bir gömlek sermiş, yastık yerine de palto katlamıştık. Hatırlıyorum, Zverov, işini bitirince bir çeşit sevgiyle kanepeye vurarak:

– Vous dormirez comme un petit rot, dedi.

– Hem onun budalaca neşesi, hem kendisine, ineğe semer vurmak tarzından Fransızca söylediği bu sözler, beni öyle bir hale getirmişti ki, o zaman bu palyaçoda büyük bir memnunlukla, hem de rahat rahat uyumuştum. Vasin'e gelince, en sonunda bana arkasını çevirerek işinin başına geçmişti. Kanepeye yayılarak yattım. Onun sırtına gözlerimi dikip birçok şeyi uzun uzun düşündüm.

III

Düşünecek bir sürü şey vardı. Anlayamadığım önemli bir nokta vardı; ama bu bütünleşmiş, somutlaşmış bir şey değildi. Belirli olarak ortaya çıkan duygularım ise beni peşinden sürükleyecek özelliğe sahip değildi. Birbirlerinden kopuk bir hâl alıyor, yok oluyorlardı. Aslında düşüncelerimin tek bir noktada toplanması taraftarı da değildim, sıraya koymayı ise hiç istemiyordum. Neredeyse Kraft'ı bile unutmuş hâldeydim. Beni asıl heyecanlandıran, harekete geçiren kendi durumumdu. Bundan ötürü bazen çevreyle ilgimi kesiyor, kendi dünyama gömülüyor, bundan da korkunç bir tat alıyordum. Şu anda yepyeni bir hayata başlamış gibiydim. Evde değildim, yeni dünyama kulaç atıyordum. Sanki bu zamana kadar bütün niyetlerim, hazırlıklarım şakacıktandı, ancak şimdi birdenbire, en önemlisi de böyle ansızın herşey gerçekten başlamıştı. Bu düşünce beni canlandırıyor, ruhumdaki birçok şey henüz karanlık olmakla birlikte beni neşelendiriyordu. Ama başka duygular da vardı; hele bir tanesi, ötekilerden ayrılıp ruhumu kaplamak istiyordu, bu düşünce de oldukça neşeli bir şeye çağırıyormuş gibi beni canlandırıyordu. Ama yine de önce korkuyla başlamıştı. Sinirlilik anında elimde olmadan Andrakova'nın karşısında şu belge için ağzımdan birçok şey kaçırdığıma deminden beri üzülüyordum. "Evet, çok konuştum" diye düşünüyordum, kim bilir belki de bir tahmin yürütmüşlerdir… Bu ise tam bir yıkım olurdu. Böyle bir şeyden şüphelenecek olurlarsa, doğal olarak, beni rahat bırakmazlar ama varsın olsun. Belki de beni bulamazlar, bir yere saklanırım! Ya gerçekten de peşim sıra koşmaya başlarlarsa? Bunun arkasından, demin Katerina Nikolayevna'nın karşısında duruşumu, onun küstah ama korkunç bir şaşkınlıkla ta gözlerimin içine baktığını, en küçük çizgisine kadar, hem de gittikçe artan bir zevkle, çıkarken de onu büyük bir şaşkınlık içinde bıraktığımı hatırlamaya başladım. Ama gözleri pek de siyah değil… Sade kirpikleri çok siyah, bu yüzden gözlerinin rengi de koyu görünüyor…"

Sonra, bunları birdenbire aklıma getirmekten korkunç şekilde tiksindim… Onlara karşı da, kendime karşı da hem can sıkıntısı hem bulantı duydum. Bilmem neden, kendime sitem ediyor, başka bir şey düşünmeye çalışıyordum. Birdenbire: "Komşu kadınlarla geçen olay yüzünden niçin Versilov'a karşı bir öfke duymuyorum?" diye düşündüm. Ben onun burada bir aşk oyunu oynadığına, gönlünü eğlendirmek için buraya geldiğine kesin olarak inanıyordum ama bu bende hiç öfke uyandırmıyordu. Onun başka türlü hareket edeceği akla bile gelmezdi, gerçi kendisini rezil kepaze

ettiklerine seviniyordum ama suçlamıyordum. Benim için asıl önemli olan şey, komşu kadınla içeri girdiğim zaman bana kızgın, hem de hiçbir zaman bakmadığı gibi bakmış olmasıydı. İçim titreyerek: “Eee sonunda o da bana ciddi gözlerle baktı ya!” diye düşündüm. “Oh, eğer kendisini sevmeseydim, tiksinmesine böyle sevinmezdim!”

En sonunda dalmışım, sonra büsbütün uyuyakalmışım. Sadece uyku arasında Vasin’in işini bitirip kâğıtları düzenli bir şekilde topladığını, benim yattığım kanepeye uzun uzun baktıktan sonra soyunarak mumu söndürdüğünü hatırlıyorum. Saat gecenin biriydi.

IV

Yaklaşık iki saat sonraydı… Uykunun kollarından bir deli gibi fırladım, korku dolu gözlerle etrafı seyrediyor, kanepeye tutunmaya çalışıyordum. Komşu kadınların odalarının önünden korkunç sesler, feryatlar, ağlamalar duyuluyordu. Odamızın kapısı sonuna kadar açılmış, insanlar bağıra çağıra koridorda bir o yana, bir bu yana koşturuyorlardı. Herkeste bir panik vardı. Vasin’i uyandırmayı düşündüm ama bu gürültülere uyanmaması mümkün değil, diye düşünerek vazgeçtim. El yordamıyla kibrit kutusunu aradım, biraz uğraş sonucu da buldum. Komşuların odasında ev sahibi ve kiracılar toplanmıştı. Fakat yalnız annenin sesi duyuluyordu, kızından bir ses yoktu. Henüz giyinmemiştim ki, Vasin telaşla içeri girdi; kibriti bulup odayı aydınlattı. Sırtında sade iç çamaşırının üzerine geçirdiği kaput, ayaklarında da terlikler vardı, hemen giyinmeye başladı.

– Ne oldu, diye bağırdım.

– Hiç de iyi şeyler olmadı, diye hemen öfkeyle cevap verdi. Demin anlattığınız şu genç komşu kadın, odada kendini asmış.

Kendimi tutamadım, bağırdım. Kalbimin nasıl sızladığını, imkânı yok anlatamam. Doğrusunu söyleyeyim, komşuların odasına girmeye cesaretim yoktu, ancak talihsiz kadını ipten alıp yere koydukları zaman gördüm. Yanına yaklaşmaya korkuyordum. Bir yatak çarşafı ile üzerini örtmüşlerdi, çarşafın altından dar ayakkabılarının iki dar tabanı seçiliyordu. Nedenini bilemediğim bir korku, yüzüne bakmamı engelliyordu. Annesi korkunç bir

hâldeydi, onun yanında bizim ev sahibi kadın da vardı ama pek de öyle korkmuş değildi. Evdeki bütün kiracılar orada toplanmışlardı. Bunlar sayıca öyle çok değildi, her zaman homurdanan, titiz ama bu sefer pek sessiz duran yaşlı bir denizciyle Petersburg dışından gelmiş oldukça saygıdeğer, ihtiyar karı kocadan ibaretti. Gecenin geriye kalan kısmını, öteye beriye koşuşmaları, ondan sonra resmi ziyaretleri anlatacak değilim. Ta tanyeri ağarıncaya kadar hafif bir titreme vücudumda dolaştı durdu, bir iş yapmadığım hâlde geceyi uykusuz geçirdim. Zaten herkes ayaktaydı. Bu sırada Vasin arabayla bir yere gidip gelmişti. Ev sahibi kadın, meğer pek saygıdeğer bir kadınmış, tahmin ettiğimden çok daha iyiymiş. Ona anneyi kendi odasına almasını söyledim, sonunda aklı yattı. Hemen razı oldu, zavallı anne çırpınmasına, ağlamasına, ölüyü yalnız bırakıp gitmek istememesine rağmen yine de ev sahibinin odasına geçti. O da hemen hizmetçisine semaver koymasını söyledi. Ardından öteki kiracılar da kendi odalarına çekilip kapılarını kapadılar ama benim yatmaya hiç niyetim yoktu. Yanlarında, hem de bu iş için bazı şeyler de söyleyebilecek bir kişi bulunmasından memnun olan ev sahibi kadının odasında uzun uzadıya oturdum. Semaver çok işimize yaradı. Semaver ayrıca pek korkunç, hiç beklenmedik bir zamanda gelen eksantrik bütün yıkımlarda, bahtsızlıklarda en gerekli bir Rus eşyasıdır. Zavallı anne bile, birçok yalvarıp yakalamadan, zorlamadan sonra bir bardak çay içmeye razı oldu. Ama, en içten şekilde söylüyorum, bu talihsiz kadına bakarken duyduğum kadar ezici, böyle düpedüz bir kederle hiçbir zaman karşılaşmamıştım. Hıçkırıkların, sinir krizlerinin ilk fırtınası geçtikten sonra bir çeşit istekle konuşmaya başladı, ben de anlattığı hikâyeyi hevesle dinledim. Ayrıca kadınların arasında öyle şanssız olanlar vardır ki bu gibi olaylarda kendilerine elden geldiği kadar fazla konuşmaya fırsat verilmelidir. Bundan başka bütün ömürlerince çok çekmiş, kederin içinde pek fazla yoğrulmuş, hem sürekli olarak birçok acı yaşamış, beklenmedik hiçbir yıkım karşısında afallamayan, daha önemlisi çok sevdikleri bir yaratığın tabutu önünde bile kendilerine o kadar pahalıya mal olan incelik kurallarından hiçbirini unutmayacak kadar çetin bir kişiliğin sahibi insanlar vardır. Ben zaten onları aşağılamıyorum. Buna da sebep ne bencillik, ne de kaba terbiyedir. Bu gibi kalplerde, belki çok soylu görünen kahraman kadınların kalbindeki cevherden daha çok cevher vardır. Ama sürekli olarak küçük düşürülme alışkanlığı, kendini koruma içgüdüsü, uzun zaman korku altında bulunmak, ezilmek gibi haller, en sonunda her şeyi altüst eder. Kendisini asan zavallı kız bu bakımdan annesine

benzemiyordu. Anne henüz yaşlı sayılmazdı, yaşı elliye yakındı, kızı gibi açık sarı saçlıydı ama gözleri çukurlaşmış, avurtları çökmüştü. Dişleri sarı, araları açık ve büyüktü. Zaten her şeyinde bir sarılık göze çarpıyordu, yüzünün, ellerinin derisi parşömene benziyordu. Koyu renkli entarisi de eskilikten sararmıştı. İşaret parmağının tırnağına, bilmem neden büyük bir dikkatle, sarı bir balmumu yapıştırmıştı.

Zavallı kadının anlattıkları, verdiği bilgiler zaman zaman birbiriyle çelişiyordu. Olayı hatırımda kaldığı kadar anlatacağım:

V

Moskova'dan gelmişlerdi. Yaşlı kadın çoktan beri duldu, "ama memur karısıydı", kocası hizmet etmiş, "iki yüz ruble tutarında bir dul maaşından başka bir şey bırakmamıştı. Bu zamanda iki yüz rublenin ne değeri var? Ama yine de Olya'yı büyütmüş, lisede okutmuştu"… Hem de bilseniz nasıl okuyordu, nasıl okuyordu; okulu gümüş madalya ile bitirdi -burada tabii uzun uzun ağlamalar… Rahmetli kocası burada, Petersburg'da tüccarın birine hemen hemen dört bin ruble kadar bir para kaptırmıştı. Birdenbire de bu tüccar zengin olmuştu. Zavallı kadın devam ediyordu: "'Bende belgeleri var, şuna buna danıştım, arayın, muhakkak hepsini alırsınız…' dediler. Ben de işe başladım, tüccar razı olur gibi oldu; bana, 'Oraya kendiniz gidin…' dediler. Olya ile hazırlandık, yola çıktık, bir ay önce de buraya geldik. Bizde para ne gezer, bu küçük odayı tuttuk; çünkü bütün öteki odalardan küçüktü, hem de burası namuslu bir evdi, bunu kendimize uygun görüyorduk, bize en çok gerekli olan da buydu. Çünkü tecrübesiz iki kadındık, bizi herkes hırpalayabilirdi. Eh, size bir aylık ev kirasını verdik, Petersburg ise çok pahalı bir yer, tüccar kabul etmiyor. 'Sizi ne tanıyorum, ne de tanımak istiyorum…' diyor, elimdeki senetlerse düzenli ve güvenilir değil, bunu kendim de biliyorum. İşte bana şöyle bir şey önerdiler: 'Tanınmış falanca avukata başvurun; bir zamanlar profesörmüş, sadece avukat değil, üstelik adliyeciymiş de. O herhâlde ne yapılması gerektiğini söyler.' Elimizdeki son on beş rubleyi ona götürdüm; avukat karşıma çıktı, beni üç dakika bile dinlemedi: 'Görüyorum…' dedi, 'anlıyorum…' dedi, 'Tüccar isterse verir…' dedi. 'İstemezse vermez, dava açarsanız üste para verebilirsiniz; iyisi mi barışın' dedi. Üstelik İncil'den bir örnek bile

gösterdi. ‘Daha henüz yoldayken elinizdekini, son meteliğinizi boş yere harcamayın’ diyor, bir yandan uğurluyor, bir yandan da yüzüme karşı gülüyordu. On beş rublem yandı! Olya’ya geldim, karşı karşıya oturduk, ağladım. Ama o ağlamıyordu, öyle gururlu gururlu oturuyor, öfkeleniyordu. Hep böyleydi o, bütün ömrünce hiçbir zaman ah vah etmez, hiçbir zaman da ağlamazdı. Karşımda oturmuş, sert sert bakıyordu, onun yüzüne bakmak bile bana korku veriyordu. İnanır mısınız, doğrusu ondan korkuyordum. ‘Peki’ dedi. Sonuna kadar beni dinlemedi bile. Hâlbuki ağlamak isterdim ama onun önünde cesaret edemezdim. Son defa yine tüccara gittim, karşısında hüngür hüngür ağladım. ‘Peki’ dedi, beni sonuna kadar dinlemedi bile. Hâlbuki size doğrusunu söylemeliyim, burada uzun zaman kalacağımızı tahmin etmediğimiz için çoktan parasız pulsuz oturuyorduk. Giyecek şeylerimizi birer birer alıp götürmeye başladım. Rehine yatırdıklarımızın parasıyla yaşıyorduk. Neyimiz var neyimiz yoksa hepsini rehine yatırmıştık. Kızım son çamaşırlarını bana vermeye kalkıştı, o zaman dayanamadım, acı acı ağladım. Ayağını yere vurdu, yerinden fırladı, koşa koşa tüccara gitti. Tüccarı buldu; onunla konuşmuş, tüccar da ‘Yarın gelin, saat beşte gelin, o zaman size gereken bilgiyi veririm…’ demiş. Olya eve geldi, neşe içindeydi. ‘İşte!..’ dedi. ‘Belki bir şey söyler.’ Eh, ben de çok sevindim; ancak kalbim şöyle uyuşur gibi oldu, ‘acaba ne olacak?..’ diye düşündüm. Ona her şeyi sormaya da cesaret edemiyordum. Ertesi gün solgun sararmış bir yüzle tüccardan döndü, bütün vücudu titriyordu; kendisini karyolaya attı, her şeyi anladım, sormaya da cesaret edemedim. Ne olduğunu tahmin edersiniz. Haydut, içerki odadan on beş ruble getirmiş: ‘Bakire olduğun meydana çıkarsa kırk ruble daha veririm!’ demiş. Yüzüne karşı hiç utanmadan bunları söylemiş. Olya üzerine atılmış ama haydut onu itmiş, öteki odaya kaçıp kapıyı kilitlemiş. Tekrar söylüyorum, hemen hemen yiyecek bir şeyimiz kalmamıştı. Tavşan derisinden kısa bir kürkümüz vardı… Götürüp sattık, gazeteye gitti, ilan verdi: ‘Bütün derslerden sınava öğrenci hazırlanır, matematik dersleri verilir…’ diye yazdı. ‘Hiç olmazsa ders başına otuz kapik verirler…’ diyordu. En sonunda onun yüzüne bakarak korkmaya başladım. Benimle hiç konuşmuyor, saatlerce pencere önünde durup karşıki evin çatısına bakıyordu. Sonra durup dururken: ‘Bari çamaşır yıkamaya gitsem, en azından toprak kazsam!’ diyor, yahut buna benzer bir şey söyleyerek haykırıyor, ayağını yere vuruyordu. Burada tanıdıklardan kimsemiz de yok ki gidip başvuralım! ‘Halimiz ne olacak?’ diye düşünüyordum. Olya ile konuşmaktan hep korkuyordum. Bir gün,

gündüz vakti uyuyordu, uyandı, gözlerini açtı, yüzüme bakmaya başladı; sandığın üstünde oturuyordum, ben de ona bakmaya başladım. Sessizce kalktı, bana yaklaştı, beni sıkı sıkı kucakladı. İşte o zaman anne kız kendimizi tutamadık, ağlamaya başladık; kucak kucağa oturup ağladık, ağladık!.. Ömrümde ilk defa onu böyle görüyordum. İşte tam biz böyle kucak kucağa otururken sizin Nastasya içeri girdi. 'Orada sizi bir bayan soruyordu, görüşmek istiyormuş…' dedi. Bu anlattıklarım bundan dört gün önce olmuştu. İçeri oldukça iyi giyimli bir hanımefendi girdi. Rusça konuşuyordu ama şivesi bir Alman'ı andırıyordu. Dedi ki, 'Gazeteye ders veriyorum diye ilan bırakan siz misiniz?' O kadar sevinmiştik ki, sanki dünyalar bizim olmuştu. Kadın çok sıcakkanlıydı, 'Kendim için değil, yeğenimin küçük çocukları için geldim; eğer uygun görürseniz oraya gidelim ve konuşalım. Anlaşacağımızı umuyorum…' dedi ve adresini vererek çıkıp gitti. Oleçka hiç zaman yitirmeden gitti ama akşam eve döndüğünde çıldırmış gibiydi, sinir krizleri geçiriyordu. Olan bitenleri anlattı. Oraya gidince kapıcıya, 'Falan numaralı ev nerede?' diye sormuş. Olya'yı baştan aşağı şöyle bir süzen kapıcı da, 'O dairede ne işin var?' diye sorup garip garip gülmüş. Olya öyle kabalıklara, anlamlı sorulara katlanamayan sabırsız bir kızdı. Kapıcı: 'Nah işte oraya gidin…' diyerek parmağıyla merdiveni göstermiş, kendisi de arkasını dönüp küçük odasına girmiş. Ne dersiniz, Olya içeri girip sorunca bir sürü kadın çevresine toplanmaz mı? 'Buyurun!.. Buyurun!' demişler. Hepsi de kadınmış, gülüyorlarmış; yüzleri allıklıymış, pudralıymış. Kendileri kötü kadınlardanmış. Piyano çalıyorlar, Olya'yı içeri sürüklüyorlarmış. 'Onların yanından kaçmak istedimse de, bırakmıyorlardı artık' dedi. Bunun üzerine bir korku almış onu, dizlerinin bağı çözülmüş, geri bırakmıyorlarmış. Tatlı diller döküyor, kandırmaya çalışıyorlarmış. Kadınlar bir şişe vermut çıkarıp açmışlar, kadehe koyup ikram etmişler. Olya ayağa fırlamış, avazı çıktığı kadar bağırmaya, titremeye başlamış: 'Bırakın beni!' diye feryat ediyormuş. Kapıya koşmuş ama kapıyı tutuyorlarmış, zavallı kızım hâlâ bağırıyor, çığlık atıyormuş. Bu sırada biraz önce bize gelen kadın öteki yanına koşmuş. Zavallı kızımın yanağına iki tokat atarak kapıdan dışarı itmiş: 'Seni gidi şırfıntı, kibar bir evde yaşamaya layık değilsin sen!' demiş. Başka bir kadın da merdivenden aşağıya bağırıyormuş: 'Açlıktan nefesin koktuğu için kendin bize yalvarmaya geldin, bizse senin o pis suratına bakmak bile istemedik!' Bütün o geceyi sıtma nöbeti içinde geçirdi, sayıkladı. Ertesi gün uyandığı zaman gözleri parlıyordu. Bazen ayağa

kalkıyor, bazen oturuyor, yahut odada dolaşıyordu. ‘Bu kadını mahkemeye vermeli, mahkemeye!..’ diye söyleniyordu. Ses çıkarmıyor, ‘Peki mahkemeye gidip de ne yapacaksın?..’ diye düşünüyordum. Bu durumu kanıtlamak mümkün değildi. Odada oradan oraya dolaşıyor, parmaklarını birbirine geçirmiş, kıracakmış gibi geriyor, gözlerinden yaşlar akıyordu. Dudaklarını sımsıkı sıkmıştı, kıpırdatmıyordu. O dakikadan başlayarak ta sonuna kadar yüzüne karanlık bir bulut çöktü. Üçüncü gün biraz hafifler gibi oldu, sanki avunmuştu. İşte tam o gün öğleden sonra saat dörtte de Bay Versilov bize geldi. Şimdi dosdoğru söyleyeyim, bilmem nasıl oldu da hiç kimseye güveni olmayan Olya, o zaman daha söze başlarken onu dinlemeye koyuldu? Bunu hâlâ çözemedim. O zaman bizi en çok kendine çeken onun böyle ciddi hatta sert görünüşü olmuştu. Yavaş sesle, etraflı, esaslı, hep öyle incelikli, hatta saygıyla konuşuyordu. Öyle kötü bir niyet beslediği de görünmüyordu, temiz bir kalple geldiği besbelliydi. ‘Gazetede ilanınızı okudum…’ dedi. ‘Ama onu gerektiği gibi yazmamışsınız, bayan; öyle ki, bundan size zarar bile gelebilir…’ Ondan sonra ne dediğini pek iyi anlamadım ama aritmetik için bir şeyler anlatmaya başladı. Baktım Olya kızardı, sanki yeniden canlanmıştı, dinledi, dinledi, sonra kendisi de istekle konuşmaya başladı. Hatta ona teşekkür bile etti. Olya’ya her şeyi etraflıca sordu. Moskova’da da uzun zaman yaşadığı belliydi, meğer kız lisesinin müdürü bayanı da tanıyormuş. ‘Size muhakkak dersler bulacağım, çünkü burada birçok tanıdığım var, hatta iktidarda olan kimselerden bile rica ederim, eğer büro gibi bir yer isterseniz, ileride onu da düşünürüz… Şu anda size doğrudan bir şey soracağım için özür dilerim: Şimdilik size bir yararım olabilir mi? Bir yardımda bulunmama izin verirseniz, bununla ben size değil, siz bana zevk vermiş olursunuz. Varsın bana borcunuz olsun, iş bulur bulmaz en kısa zamanda borcunuzu ödeyebilirsiniz. Size namusum üzerine söylüyorum, bundan sonra böyle bir sıkıntıya düşsem, siz de varlıklı olsanız, küçük bir yardım istemek için doğruca size gelirdim, karımı, kızımı size gönderirdim…’ Özetle onun bütün sözleri bunlardı, daha fazlasını hatırlamıyorum; olanlar gözlerimi yaşartmıştı. Olya’nın da sevinçten dudakları titredi: ‘Babam yerinde olan kişinin namusuna, insanseverliğine güvendiğim için kabul ediyorum…’ diye cevap verdi… Böyle güzel sözler söyledi, hem kısa, hem kibarca: ‘İnsanseverliğine güvendiğim için kabul ediyorum…’ diye cevap verdi… ‘Ne kadar güzel, bak, size hem ders, hem de bir iş bulacağım; hemen bu işle uğraşmaya başlayacağım. Bugünden tezi yok, işe başlayacağım, çünkü elinizde sizi iyi

tanıtmaya yetecek kadar belgeleriniz var…' dedi… Ha, sahi, bak söylemeyi unuttum, Versilov odaya girer girmez ilk iş olarak kızımın kolejden aldığı bütün belgeleri gözden geçirmişti. Olya'ya kendisi göstermişti, o da Olya'yı bütün derslerden uzunca sorular sordu… Versilov gittikten sonra Olya bana dedi ki: 'Biliyor musun anne, beni her dersten sınava çekti; hem ne akıllı, bu zamanda böyle ileri, böyle okumuş insan az bulunur…' Bütün yüzü neşeyle parlıyordu. Altmış ruble para da masanın üstünde duruyordu. 'Bunları saklayın, anneciğim…' dedi. 'İşe girer girmez elden geldiği kadar çabuk öderiz, namuslu insanlar olduğumuzu herkese gösteririz. Kibar kimseler olduğumuzu zaten gördü…' Sonra sustu, baktım derin derin nefes alıyor. Birdenbire, 'Biliyor musunuz, anne, biz kaba insanlar olsaydık belki gururumuzdan, onurumuzdan verdiği parayı kabul etmezdik, şimdiyse parayı almakla sadece kibarlık göstermiş olduk. Saygıdeğer, ağarmış saçlı bir kişi olduğu için, kendisine her bakımdan güvenimiz olduğunu gösterdik, öyle değil mi?' Ben önce başka türlü anladım: 'Soylu, zengin bir insandan, hem üstelik iyi kalpli bir insan olursa, ne diye bir yardım kabul etmemeli?' Bana bakarak kaşlarını çattı… 'Hayır, anneciğim…' dedi, 'Bu o değil, biz sadaka beklemiyoruz, onun insanseverliğinin değeri var. Paraya gelince, gerçi ihtiyaç içindeysek de hiç almamak daha iyi olurdu, anneciğim. İş bulacağına söz verdi ya, o da yeter…' Bunun üzerine ben bile gülümsedim. Eh, içimden memnundum doğrusu, ancak aradan on-on beş dakika geçince, aniden, 'Anneciğim…' dedi, 'parayı şimdilik harcamayın.' Bunu kararlı bir sesle söylemişti. 'Neden?..' diye sordum, 'Öyle işte!' diyerek kesip attı, sustu. O akşam hiç konuşmadı, ancak gece saat ikide uyandım, baktım ki Olya karyolada bir yandan bir yana dönüp duruyor. 'Anne, uyumuyor musunuz?' dedi. 'Hayır, uyumuyorum…' diye cevap verdim. "Biliyor musunuz?..' dedi, 'O beni küçük düşürmek için böyle yapmıştır!..' 'Amma da yaptın ha, amma da yaptın ha!' dedim. 'Muhakkak böyle olmalı. Bu alçak adamın biri, verdiği paranın bir kapiğine bile dokunayım, harcayayım deme sakın!' dedi. Ona anlatmak istedim, bir ara yatağın içinde ağladım bile. O ise duvara döndü: 'Anne, lütfen sus!..' dedi, 'Uykumu kaçırıyorsunuz!' Ertesi sabah baktım, dolaşıp duruyor, yüzü insan yüzüne benzemiyor. İşte ister inanın, ister inanmayın, Tanrı'nın huzurunda söyleyeyim ki, aklını kaçırmıştı! O kötü evde aşağılanmasından sonra hem kalbi kırılmış, hem de aklını oynatmıştı. O sabah yüzüne bakarak şüphelenmeye başladım, bir korkudur aldı beni. Artık hiçbir sözüne karşı çıkmamaya karar verdim. 'Anneciğim, o adresi bırakmadan öyle gitti…'

dedi. ‘Günaha giriyorsun, Olya!’ dedim. ‘Dün onu kendin dinledin , sonra kendin övdün, kendin sevinç gözyaşları dökmeye hazırdın!’ Ben bu sözleri söyleyince birdenbire haykırdı, ayağını yere vurdu: ‘Alçakça duyguları olan bir kadınsınız siz, eski zaman terbiyesi , kölelik zamanının terbiyesi var sizde!..’ Bunun arkasından da söylemediğini bırakmadı, şapkasını kaptığı gibi dışarı fırladı, arkasından bağırmamı duymadı bile. ‘Ne oluyor ona?..’ diye düşündüm, ‘Koşa koşa nereye gitti böyle?’ Hemen adres bürosuna koşmuş, Bay Versilov’un nerede oturduğunu öğrenmiş. Geri döner dönmez, “Hemen bugün, hemen şimdi paralarını götürüp yüzüne fırlatacağım…’ dedi. Felakete bakın ki, tam bu sırada dünkü bay kapıyı vurdu. ‘Versilov üzerinde konuşulduğunu duydum, ben de onun için bazı şeyler söyleyebilirim…’ dedi. Olya, Versilov adını duyar duymaz hemen hırsla ona atıldı, anlattı, anlattı ona bakarak. Ben bile şaşıyordum; herkesle böyle konuşmazken, hep sessiz sessiz otururken, şimdi hiç tanımadığı bir erkekle bu şekilde konuşuyordu? Yanakları kızarmıştı, gözleri parlıyordu… Bay da tam bu sırada: ‘Çok doğru düşünüyorsunuz, hanımefendi…’ dedi. ‘Versilov, tıpkı gazetelerin yazdığı gibi buralı generallere benzer. General üniformasını giyer, göğsüne madalyalarını takar, gazetelere ilan veren bütün dadıları dolaşır, hem aradığını da bulur. Eğer istediğini bulamazsa bile oturur, konuşur, bir sürü sözlerde bulunur, sonra çıkar gider. Ama yine de gönlünü eğlendirmiş olur…’ Olya bile kahkahalarla güldü. Ama öyle kırgın kırgın gülüyordu ki, adam hiç beklenmedik bir anda, Olya’nın elini tutup kalbine götürdü. Diyordu ki, ‘Hanımefendi, ben zengin birisiyim, güzel bir kıza her zaman bir güzellik sunabilirim. Şu güzel, tatlı elinizi öpmek istiyorum…’ Adam bu sırada Olya’nın elini öpmeye çalışıyordu. Durum dayanılacak gibi değildi, aynı anda ana-kız ayağa fırladık. Herkesin gördüğü gibi de evden kovduk. Akşam üzeriydi, Olya, Versilov’dan aldığı parayı masanın üzerinden kaptığı gibi koşar adımlarla evden çıktı. Döndüğünde, ‘Anneciğim, o Versilov denen namussuzdan öcümü aldım!’ diye bağırıyordu. Yanlış yaptığını, ayağımıza gelen böyle bir fırsatı tepmekle beni gücendirdiğini, üstelik Versilov’u tam tanımadan aşağıladığını söyledim. Hırsımı alamamış, ağlamaya başlamıştım. Olya beni dinlemiyor, ‘Hayır, onun parasını istemiyordum, dünyanın en namuslu adamı bile olsa ondan bir şey almayacağım. Beni rahat bırakın!’ diye tepiniyordu. Ne yapacağımı bilemez hâldeydim. Duvarda sizin aynadan kalan o çiviye kaç defa bakmıştım, ne dün, ne de başka bir gün hiç aklıma gelmemişti, bunu hiç düşünmemiştim, hiç tahmin etmemiştim, böyle bir

şeyi Olya'dan da hiç beklemiyordum. Uykum çok ağırdır, horlarım, kan beynime hücum eder, bazen da kalbimi sıkar, rüyamda bağırırım; öyle ki, geceleyin Olya beni uyandırır. 'Niye bu kadar derin uykuya dalıyorsunuz, anneciğim, gerektiği zaman sizi uykudan uyandırmak elden gelmiyor…' derdi. 'Oh, uykum çok ağır, Olya…' derdim. Demek bu gece de horlamamı bekledi, ondan sonra da hiçbir şeyden korkmadan kalktı. Yol çantasının uzun kayışı vardı, bir aydan beri hep göz önünde duruyordu. Daha dün sabah, 'Artık bu kayışı bir yere saklamalı, ortada sürünüp durmasın…' diye düşünmüştüm. Sonra anlaşılan sandalyeyi ayağıyla itmiş, duvara çarpıp gürültü çıkarmasın diye de kenarına etekliğini koymuş. Anlaşılan ben bir hayli zaman, belki tam bir saat, belki de daha fazla bir zaman geçtikten sonra uyanmıştım. 'Olya!..' diye bağırdım, 'Olya!' Hemen bir şey görür gibi oldum, onu çağırdım. Yatakta nefes alıp verdiğini mi duymadım, yoksa karanlıkta karyolanın boş olduğunu mu fark ettim, bilmiyorum; ancak kalkıp yatağı elimle şöyle bir yokladım, baktım karyolada kimse yok, yastık da soğuk… O anda kalbim hopladı, bir dakikada bütün duygularımı yitirmişim gibi donup kaldım, aklım karıştı. 'Dışarı çıkmıştır…' diye düşündüm, ileriye doğru bir adım attım, bir de baktım ki köşede kapının yanında ayakta duruyor sanki… Sesimi çıkarmadan durmuş ona bakıyordum, o da karanlıktan bana bakıyor gibiydi, hiç kımıldamıyordu… 'Ama neden sandalyenin üstüne çıkmış?' diye düşündüm. 'Olya' diye fısıldadım. İçim yavaş yavaş buz kesiyordu. 'Olya, işitiyor musun?..' Ancak o zaman her şey aydınlanır gibi oldu, ileri atıldım, iki elimi ileriye, ona doğru uzattım, kucakladım. Onun cansız bedeni kollarımın arasında sallanıyordu, yakaladım, yine sallanıyordu. Her şeyi anlıyordum ama kabullenemiyordum… 'Ahh!' diye bir çığlık attım. Bütün ağırlığımla yere yuvarlandım. Ondan sonrasını hatırlayamıyorum artık."

Sabahleyin saat altı sularında:

– Vasin, dedim. Sizin Stebelkov işe burnunu sokmasaydı, belki bunlar olmazdı.

– Kim bilir, herhâlde olurdu. Burada öyle birdenbire karar vermek uygun değil, burada her şey onsuz da hazırmış… Doğru, bu Stebelkov bazen…

Sözlerini bitiremedi, yüzünü buruşturdu. Saat yediye doğru Vasin yine arabayla bir yere gitti, hep uğraşıp duruyordu.

Ben de sonunda yapayalnız kaldım. Ortalık aydınlanmıştı artık… Başım hafifçe dönüyordu. Versilov, gözlerimin önüne geldi, bu yaşlı kadının anlattıkları onun hareketlerine büsbütün başka bir renk veriyordu. Bu olayı daha rahatça düşünebilmek için bir dakikalığına Vasin'in karyolasına uzandım, çünkü sırtımda elbise, ayaklarımda da çizmelerim vardı. Bilmem nasıl oldu, birdenbire uyuyakalmışım. Hemen hemen dört saat uyumuştum; kimse de beni uyandırmamıştı.

ONUNCU BÖLÜM

I

Uyandığımda saat on buçuktu. Etrafıma baktım, olanlara inanamıyordum. Annem, kendini asan kızın annesi talihsiz komşu kadın karşımda oturuyorlardı. Birbirlerine iyice sokulmuşlar, beni uyandırmamak için olsa gerek, fısıltı ile konuşuyorlardı. Dikkatle baktım, zavallıların ikisi de ağlıyordu. Kendimi tutamayıp yataktan kalktım, anneme sarıldım. Yılların biriktirdiği özlemle sarılıyor, öpüyordum Annemin yüzü sevinçle doldu, o da beni öpmeye başladı. Bir yandan haç çıkarıyor bir yandan da benim için dualar ediyordu. Henüz konuşacaktık ki, içeri Vasin'le Versilov damladı. Annem bunun üzerine odayı terk edip bizi yalnız bıraktı. Komşu kadının da çıkmasıyla üç erkek karşı karşıya oturduk. Versilov'un suratı asıktı, konuşmamayı yeğliyordu, anlaşılan bir şeylerden endişeleniyordu.

Galiba aralarında daha önce başlayan konuşmaya devam ederek, Vasin'e:

– Ben bütün bunları dün gece niye çözemedim, hâlâ buna yanıyorum, diye söylendi. Eğer önlem alabilseydik belki de bu korkunç sonu yaşamazdık. Hem zamanımız da vardı, saat daha sekize bile gelmemişti. Dün akşam o bizden çıkar çıkmaz, hemen peşi sıra buraya kadar gelmeyi, onu kandırmayı aklıma koymuştum ama hiç aklımda olmayan acele bir iş buna engel oldu. Hâlbuki onu bugüne, hatta bir hafta sonraya da

bırakabilirdim… Bu can sıkıcı iş her şeye engel oldu, her şeyi altüst etti. Nasıl oldu da ikisi bir araya geldi bilmem ki!

Vasin söz arasında:

– Belki de kandırmaya yetişemezdiniz; burada siz olmadan da kâse pek fazla dolmuş, hatta taşmış bile, dedi.

– Hayır, yetişirdim, muhakkak yetişirdim. Kendi yerime Sofya Andreyevna’yı göndermek düşüncesi de aklımdan geçti. Birden aklıma şöyle bir şey geldi: Sofya Andreyevna onunla tanışmış olsa, zavallıyı kandırır, talihsiz kız da ölmemiş olurdu. Hayır, bir daha iyilik severliğimle hiç kimsenin işine burnumu sokmam… Hem hayatımda yalnız bir defa burnumu soktum! Neslimizden geri kalmadığımı, zamanımızın gençliğini anladığımı sanıyordum. Evet, bizim eskiler, daha olgunlaşmadan eskiyor. Hem gerçekten de birçok modern insan var ki eski alışkanlıkla hâlâ kendilerini genç nesilden sayıyorlar. Çünkü daha dün öyleydiler ama artık geride kaldıklarının farkında bile değiller.

Vasin akıllıca bir tavırla:

– Burada bir gariplik, oldukça açık görülen bir gariplik meydana geldi, diyerek söze girdi. Annesi, genelevde kendisine yapılan korkunç aşağılamadan sonra aklını yitirme noktasına geldiğini söylüyordu. Buna olayın geçtiği yeri, tüccardan gördüğü aşağılanmayı da katın… Bütün bunlar yine aynı şekilde eski zamanda da olabilirdi. Bunlar yalnız bugünün gençlerinde görülen şeyler değildir.

– Biraz sabırsız, bu şimdiki gençlerin, gerçeği anlama yeteneği de pek az ama, bu her zamanın gençliğinde görülen özelliklerdendir ama şimdikilerde daha çok görülüyor. Söyler misiniz, Stebelkov burada neler karıştırdı?

Burada dayanamayıp söze girdim:

– Bütün bunlara zaten Bay Stebelkov sebep oldu, dedim. O gelmeseydi, hiçbir şey de olmayacaktı; o, yangını körükledi.

Versilov, sözlerimi sonuna kadar dinledi ama bana bakmadı. Vasin suratını asıyordu.

Versilov, acele etmeden, sözlerini eskisi gibi uzata uzata:

– Gülünç halim için yine kendime sitem ediyorum, diye sözüne devam etti. Onunla konuşurken, galiba eski kötü âdetime uyarak biraz neşeli davrandım, uçarı bir adam gibi güldüm, kısacası gerektiği kadar sert, soğuk, somurtkan değildim. Bu üç özelliğe de galiba şimdiki gençlik çok fazla değer veriyor… Kısacası, beni oradan oraya dolaşan bir kadın avcısı yerine koymasına sebep oldum.

Sert bir sesle söze girdim:

– Hiç de değil, annesi tersine sizin ciddilik, hatta sertlik, içtenlik göstererek onun üzerinde çok iyi bir etki bıraktığınızı söylüyordu, bunlar da kendi sözleri. Siz gidince kızı bu bakımdan sizi övmüş.

Versilov, sonunda göz ucuyla bana bakarak:

– Yaa, diye mırıldandı.

Sonra küçük bir kâğıt parçasını Vasin'e uzatarak:

– Bu kâğıdı alır mısınız, dedi. Bu işte gerekli galiba, dedi.

Vasin aldı, merakla baktığımı görünce de okumam için bana verdi. Kurşun kalemiyle karalanmış eğri büğrü iki satırlık bir yazıydı, belki de karanlıkta karalanmıştı:

“Anneciğim, sevgili anneciğim, hayat sahnesindeki oyunuma son verdiğim için beni bağışlayın. Sizi çok üzen Olya!..”

Vasin açıkladı:

– Bunu ancak sabahleyin bulmuşlar.

Şaşkınlık içinde:

– Ne garip bir yazı, dedim. Vasin:

– Neresi garip, diye sordu.

– Böyle bir dakikada, böyle gülünç bir ifadeyle yazı yazılır mı?

Vasin soru dolu gözlerle yüzüme baktı:

– Hem de pek garip komiklik kokan bir yazı, diye devam ettim. Bu lise öğrencilerinin kendi aralarında konuştukları özel bir dildir… Kim böyle bir dakikada, talihsiz annesine yazdığı bir kâğıda, “Hayat sahnesindeki oyunuma son veriyorum…” diye yazar? O ise annesini seviyormuş da!

Vasin, hâlâ anlamıyordu:

– Peki ama niçin yazılmasın? En sonunda Versilov:

– Burada hiçbir komiklik de yok, diye söze girdi. Söylem, elbette, bu gibi durumlara uygun bir söylem değil, tarz da o tarz değil. Hem gerçekten de lise dilinden ya da senin söylediğin gibi, öğrencilerin kendi aralarında konuştukları özel bir dilden, belki de komik bir yazıdan doğmuş olabilir ama zavallı kız bunu o korkunç kâğıda tam bir saflıkla, tam bir ciddilikle yazmıştır.

– Buna imkân yok, o liseyi bitirmiş, hem de gümüş madalya bile almış.

– Gümüş madalyanın burada bir önemi yok. Şimdi birçokları liseyi böyle bitiriyorlar.

Vasin gülümseyerek:

– Yine gençliğe saldırı, dedi. Versilov yerinden kalkıp şapkasını alarak:

– Hiç de değil, diye cevap verdi. Şimdiki nesil pek öyle edebiyattan anlamıyorsa da, hiç şüphe yok ki başka meziyetleri var, diye derin bir ciddilikle ekledi. Hem de “birçoğu” diyorum, “hepsi” demiyorum hem de işte mesela sizi edebiyattan anlamıyorsunuz, diye suçlamıyorum ki, siz de henüz bir genç adamsınız.

Daha fazla dayanamayarak:

– Zaten Vasin de “hayat sahnesindeki oyun” da kötü bir şey görmedi, dedim.

Versilov, sessizce elini Vasin’e uzattı; o da Versilov’la birlikte çıkmak için şapkasını aldı, çıkarken de bana, “Hoşça kal!” diye bağırdı. Versilov, beni görmüyormuş gibi davrandı. Ama ben bununla ilgilenmedim bile, çünkü önümde yapacak işlerim, çok kısa bir zamanım vardı. Ne olursa olsun koşa koşa gidip bir oda bulmalıydım, şimdi bu her zamankinden daha çok gerekliydi! Annem, ev sahibi kadının yanında yoktu, yaşlı komşu kadını da yanında alıp gitmişti. Sokağa pek canlı bir hâlde çıktım… İçimde anlamadığım yeni, büyük bir duygu gittikçe kabarıyordu. Hem üstelik sanki özellikle her şey yolunda gidiyordu. Hiç ummadığım bir çabuklukla, rastlantı bu ya, çok uygun bir oda buldum; bu oda üzerinde daha sonra konuşacağım, şimdiyse önemli olan bir şeyi bitirmem gerekiyor.

Yol çantamı almak için tekrar Vasin’in odasına döndüğüm zaman onu evde buldum. Beni görünce neşeli, içli bir tavırla:

– Ben evde iken gelmenize o kadar sevindim ki! Şimdi gidecektim! Size çok ilginizi çekecek bir şey söyleyeceğim, dedi.

– Önceden biliyorum, diye haykırdım.

– A! Ne kadar dinç bir görünüşünüz var! Söyler misiniz, Kraft’ın sakladığı, dün de Versilov’un eline geçen bir mektup için hiçbir şey bilmiyor muydunuz, yani onun kazanmış olduğu dava ile ilgili bir şey? Bu mektupta vasiyet eden kimse iradesini mahkemenin dünkü kararına büsbütün aykırı bir şekilde bildiriyor. Mektup çok önce yazılmış. Kısacası bunun ne olduğunu kesin olarak bilmiyorum, acaba siz bir şeyler biliyor musunuz?

– Bilmez olur muyum? Üç gün önce Kraft, bu mektubu vermek için beni o bayların yanından alıp götürmüştü, ben de dün Versilov’a verdim.

– Ya? Ben de öyle düşünmüştüm. Şunu biliniz ki demin Versilov söyledi ya, dün akşam buraya gelip kızı kandırmasına engel olan iş bu mektupmuş,

yani bunun yüzünden gelememiş. Versilov, dün akşam doğruca prens Sokolskiy’in avukatına giderek mektubu ona vermiş, mahkeme kararıyla kazandığı bütün mirastan da vazgeçmiş. Şu dakikada bu vazgeçme olayı yasal şeklini almış bulunuyor. Versilov, bir şey hediye etmiyor ama yazdığı beyannamede miras hakkının prenslerde olduğunu kabul ediyor.

Donakaldım ama hayranlık içindeydim. Gerçekteyse Versilov’un mektubu yok edeceğine büsbütün inanıyordum. Bundan başka gerçi Kraft’a böyle bir hareketin pek bayağı bir hareket olacağını söylemiş, kendim de meyhanede içimden birkaç defa bunu tekrarlayarak: “Ben bu insana değil, temiz bir insana geldim…” diye düşünmüştüm ama bunu daha çok içimden düşünmüştüm. Yani kalbimin derinliklerinde belgeyi büsbütün karalamaktan başka çare olmadığını kabul ediyordum… Yani bunu en doğal bir hareket sayıyordum. Ama şimdi Versilov’un kahramanlığını duyunca, kendisine iyice hayran kaldım, sonra da onun için o kadar yanlış şeyler düşündüğüm için kendimi kınadım. Bir anda Versilov’u kendimden pek yükseklere çıkararak az daha Vasin’in boynuna sarılacaktım. Çocukça bir sevinçle:

– Ne insan, ne insan! Bunu kim yapardı, diye bağırıyordum.

– Sizinle aynı görüşteyim, evet, birçoğu bunu yapmazlar… Hem bu hareketin hiçbir çıkar gözetilmeden yapıldığı da söz götürmez…

– “Ama?.. “ Sözünüzü bitirin. Vasin, sizde bir “ama” var?

Vasin:

– Evet, elbette “ama” da var, bence Versilov’un hareketi pek acele, hem biraz içten değil, diyerek gülümsedi…

– İçten değil mi?

– Evet, burada kendini göstermek için üstüne çıkılan bir çeşit “kural” göze çarpıyor. Çünkü hiç değilse yine aynı şeyi kendini gücendirmeden de yapmak mümkündü. Yarısı değilse bile hiç olmazsa mirasın bir kısmı, işe karşı pek duygulu davrandığı hâlde bile, şimdi de Versilov’un hakkı olabilirdi. Hem zaten belgenin kanun önünde bir hükmü yoktu, hâlbuki

dava daha önce kazanılmıştı. Karşı tarafın avukatı da aynı görüşte; kendisiyle daha demin görüştüm. Böyle yapılmış olsaydı, o zaman da hareket daha az güzel olmazdı. Ama sadece gururu yüzünden bu iş başka türlü oldu. Bay Versilov sinirlendi, pek acele etti, duydunuz ya demin kendisi bile bir hafta sonraya bırakabileceğini söylemişti…

– Biliyor musunuz, Vasin? Sizinle aynı görüşte olmama imkân yok ama, bunun böyle olmasını daha çok beğeniyorum, böyle olması daha çok hoşuma gidiyor!

– Elbette bu bir zevk meselesi… Siz beni söylemeye kışkırttınız, yoksa ben ses çıkarmazdım.

– Hatta burada kendimi göstermek için bir “kural” bile olsa yine iyi diye devam ettim, kural denilen şey bir bakıma öyle de olsa yine çok değeri olan bir şeydir. Bu “kural” yine aynı ‘ülkü’ değil mi? Şimdiki insanların ruhunda bunun bulunmaması sanmam ki iyi bir şey olsun. Zararı yok, pek güzel olmasın ama herkeste olsun! Herhâlde siz de böyle düşünüyorsunuzdur. Vasin, yavrum Vasin, sevgili Vasin! Kısacası ben coştum, doğru ama siz beni elbette anlarsınız! Vasin olmanız zaten bunu anlayan için yeter; her ne olursa olsun, sizi kucaklayıp öpüyorum, Vasin!

– Sevincinizden mi?

– Evet, hem de büyük sevincimden! Çünkü bu adam benim için ölmüştü, şimdi dirildi, kaybolmuştu, şimdi bulundu! Vasin, ben kötü bir çocuğum, size layık değilim. Bazı dakikalarda daha yüksek, daha derin ruhlu olduğum için bunu söylemekten hiç çekinmiyorum. Üç gün önce sizi yüzünüze karşı övdüğüm için tam iki gün sizden tiksindim. O gece evinizde bir daha hiç gelmemeye kendime söz vermiştim, dün sabah da sadece hırsımdan buraya geldim, anlıyor musunuz, hırsımdan… Burada yalnızca sandalyede oturdum, odanızı da sizi de, ayrı ayrı kitaplarınızı da, ev sahibinizi de eleştirdim, sizi küçük düşürmeye, sizinle alay etmeye çalıştım.

– Bunları söylememeliydiniz…

– Dün akşam söylediğiniz bir sözden kadınları anlamadığınız inancına varınca böyle bir şeyinizi yakaladığım için sevinmiştim. Bu hep sizi o

zaman övmüş olmamdan ileri geliyordu.

Sonunda Vasin:

– Elbette öyle, diye bağırdı. Bu şeyler hemen her zaman, herkesin başına geliyor, herkes ilk iş olarak böyle düşünüyor; ancak bunu kimse açıkça söylemiyor. Çünkü her ne olursa olsun bir gün bu da geçer, bundan hiçbir şey olmaz.

– Bu herkeste böyle mi oluyor, dediniz? Herkes böyle mi? Siz de bunu heyecanlanmadan söyleyebiliyorsunuz, ha? Böyle bir görüşle yaşamaya imkân yoktur!

– Demek ki sizce; alçakça gerçeklerin karanlığından, bizi yükselten yalanlar daha değerli. Yanlış anlamıyorum değil mi?

– Ama bu çok doğru, diye haykırdım. Bu iki mısrada bütün bir kutsal gerçek gizleniyor.

– Orasını bilmem; bu iki mısranın doğru olup olmadığına karar vermeyi üzerime almıyorum. Herhâlde gerçek, her zaman olduğu gibi, orta bir yerde duruyordur; yani bir olayda kutsal gerçek olan bir şey, öteki olayda bir yalandır. Yalnız kesin olarak şunu biliyorum ki bu düşünce daha uzun zaman insanlar arasında en başta gelen bir tartışma konusu olarak kalacaktır! Her ne olursa olsun şimdi sevincinizden zıplamak istediğinizi görüyorum. Eh, canınız istediği kadar zıplayın, idman denilen şey insana yararlıdır. Benimse sırtıma bugün altından kalkamayacağım kadar iş yüklediler… Hem sizinle konuşmaya dalarak işe geç kaldım.

Yol çantamın sapına yapışarak:

– Gidiyorum, gidiyorum, hemen çekip gidiyorum! Yalnız bir tek söz daha, diye bağırdım. Şimdi yine yaltaklandım, boynunuza atıldımsa buna sadece sizin bu olayı bana içten gelen bir zevkle bildirmeniz, sizi evde buluşuma sevinmeniz, hem de bunların deminki “hayat sahnesindeki oyun” sözünden sonra olması sebep olmuştur. Bu içten gelen zevkinizle benim “genç kalbimi” bir anda yine kendi tarafınıza çevirdiniz! Haydi, hoşça kalın, elden geldiği kadar seyrek gelmeye çalışacağım. Bu, sizin çok

hoşunuza gidecektir, bunu hatta gözlerinizde bile okuyorum. Hem böyle olması her ikimiz için de çok iyi olur…

Böyle gevezelik ede ede, hem bu gevezeliğimden âdeta boğulacak hale gelerek sapından tuttuğum yol çantamı çekip çıkardım, yanıma alarak yeni evime yollandım. En çok hoşuma giden, demin Versilov'un bana kızması, benimle konuşmak, yüzüme bakmak istememesi idi. Ağırlıklarımı eve bırakır bırakmaz ilk işim, dostum yaşlı prense koşmak oldu. Onsuz geçen iki gün bana çok uzun gelmişti. Bana karşı içtenliğini, dürüstlüğünü, her şeyini benimle paylaşan bu değerli dostu bir an önce kucaklamalıydım. Versilov'un yaptığını duymamasına imkân yoktu.

II

Yaşlı prens beni görünce o kadar çok sevindi ki, bunu burada anlatabilmem mümkün değil!.. Ona Versilov için uğramamıştım, O olmasaydı bile mutlaka bu yaşlı dostumla görüşecek, dertleşecektim. Artık Katerina Nikolayevna ile karşılaşmaktan da korkmuyordum. Sevinç krizine giren prens beni sıkıca kucakladı. "Dostum iyi ki geldin, yoksa bu yalnızlık çekilmiyor…" diyordu.

Hemen en önemli olaydan başlayarak:

– Versilov, ha! Duydunuz mu, dedim.

– Chtr enfant, sevgili dostum, bu öyle yüksek, öyle soylu bir hareket ki! Sözün Kilya'nın üzerinde bile sarsıcı bir etki yaptı! Bu düşüncesizce ama aynı zamanda parlak bir harekettir, bu bir kahramanlıktır! 'Ülkü'yü ortaya dökmek gerek!

– Değil mi ya? Değil mi ya? Bu noktada biz sizinle her zaman anlaştık.

– Aziz dostum, evet seninle her zaman anlaştık. Nerelerdeydin? Kendim sana muhakkak gelirdim ama seni nerede bulacağımı bilmiyordum ki… Çünkü ne de olsa Versilov'a gidemezdim… Gerçi şimdi, bütün bunlardan sonra… Biliyor musun, dostum, bana kalırsa işte bu gibi hareketleriyle, bu

gibi halleriyle galiba kadınların sevgisini kazanıyordu… Evet, şüphesiz böyle…

– Sırası gelmişken, hem de unutmadan şunu söyleyeyim ki dün soytarının biri gözümün önünde Versilov’a söverken, onun için “kadınlar peygamberi” demişti. Bu söze ne buyrulur, bu söze ne buyrulur, ha? Bunu özellikle sizin için sakladım.

– “Kadınlar peygamberi!” Ama bu ona öyle yakışıyor ki, hiç de yakışmıyor!.. Ama bu öyle yerinde ki… Yani hiç de uygun değil ama…

– Hadi, hadi zarar yok, sıkılmayın, buna iyi bir espriye bakar gibi bakın!

– Güzel bir espri, hem biliyor musun, derin bir anlamı var… Çok doğru bir düşünce!

Yani, inanır mısın… Kısacası sana küçük bir sır açacağım: O zaman şu Olimpiada’yı gördün müydü? İnanır mısın onun Andrey Petroviç için kalbi sızlıyor, hem o kadar ki galiba ona karşı bir şey besliyor gibi…

– Bir şey mi besliyor, dediniz?

Öfkeyle ellerimi burnuma götürüp “nanik” yaparak:

– Bunu istemez mi o, diye bağırdım.

– Mon cher, bağırma, bütün bunlar böyle, sen de kendi görüş noktandan belki haklısın. Sırası gelmişken sorayım, dostum, geçen sefer Katerina Nikolayevna buradayken sana ne oldu öyle? Sallanıyordun… Düşeceksin sanmıştım, seni desteklemek için atılmak istedim?

– Şimdi bunun sırası değil. Eh, işte, sözün kısası, bir sebep yüzünden sadece sıkılmıştım…

– Şimdi yine kızardın.

– Siz de hemen allayıp pullamak istersiniz, değil mi? Biliyorsunuz ya Versilov ile aralarında düşmanlık, var… Eh, işte şu da bu… Bakın yine heyecanlandım, iyisi mi bırakalım, bunları daha sonra konuşuruz!

– Elbette… Sen nasıl istersen öyle olsun, dostum. Bunları bir yana bırakmak, bunlardan hiç söz etmemek benim de işime gelir. Evet, ben Katerina'ya karşı suçluyum, hem de çok… Eğer hatırlarsan, senin önünde ondan sızlanmıştım. Bunları unutmanı istiyorum dostum. Şuna eminim ki o da seninle ilgili düşünce ve duygularını değiştirecektir, buna adım gibi inanıyorum.

Hah, işte prens Seryoja da geldi… Odaya genç, güzel bir subay girdi. Ona içten gelen bir istekle baktım, kendisini daha hiç görmemiştim. Güzel diyorum, yani herkesin tıpkı benim gibi onun için güzel dedikleri gibi… Ama o genç, güzel yüzde insanı kendine pek çekmeyen bir şey vardı. Bunu ilk bakışımın, sonuna kadar bende bıraktığı iz bakımından söylüyorum. Kuru yapılıydı, güzel boyu, koyu sarı saçları, taze ama biraz solgun yüzü, kesin bir ifade taşıyan gözleri vardı. Çok güzel koyu renkli gözleri, o sakinken bile biraz sertlik taşıyordu. Ama insanı kendinden iten de gözlerinin bu kesin ifadesiydi, çünkü, bilmem neden bu kesin ifadenin kendisine pek ucuza mal olduğu havasını veriyordu. Daha doğrusu anlatamıyorum… Tabii yüzü sert ifadeden birden bire şaşılacak kadar uysal, şefkatli, tatlı bir ifadeye geçebiliyordu. Üstelik bu ifadenin yer değiştirmesi, şüphe götürmeyen bir saflıkla oluveriyordu. İşte bu saflık da insanı çekiyordu. Başka bir özelliğini daha söyleyeyim, şefkatliliğine, saflığına rağmen bu yüz hiçbir zaman neşeli olamıyordu. Prens bütün kalbiyle güldüğü zaman bile siz yine de onun içinde hiçbir zaman gerçek, aydın, hafif neşenin bulunmadığını hissedersiniz… Bir insanın yüzünü böyle anlatmak da pek zor doğrusu… Hem ben bunu hiç beceremiyorum. Yaşlı prens budalaca alışkanlığıyla hemen bizi tanıştırmak için ileri atıldı.

– Bu benim genç dostum Arkadiy Andreyeviç Dolgorukiy.

Genç prens, yüzünde iki kat artan bir incelik ifadesiyle bana döndü; ama adımı hiç bilmediği anlaşılıyordu.

Benim can sıkıcı prens:

– Bu, Andrey Petroviç'in akrabası, diye mırıldandı Yaşlı prens, bazı alışkanlıklarını hâlâ terk etmemişti. Bu da can sıkıcı bir duruma dönüşüyordu. Genç prens anladı.

Acele acele:

– Ha! Çoktan işitmiştim, dedi. Geçen yıl Luga’da kız kardeşiniz Lizaveta Makarovna ile tanışmakla büyük bir zevk duymuştum… O da bana sizden söz etmişti…

Yüzünden net olarak okunan o duygu beni iyice şaşırtmıştı.

Ellerimi arkama kavuşturarak:

– Biraz izin verir misiniz prens, diye söze girdim. Bütün içtenliğimle söylüyorum ki, sizinle karşılaşmayı çok istiyorum, hatta Tanrı’dan yakarmıştım. Benim sizinle karşılaşma amacım çok farklıydı. Buna ister şaşırın, ister şaşırmayın. Şuna iyice eminim ki, size doğruları söylüyorum. Hatırlarsanız Versilov’u Ems’te aşağılamıştınız, bir buçuk yıl kadar önceydi. Bu beni kızdırmış, sizi düelloya çağırma isteğiyle yanıp tutuşmuştum. Ama siz bunu kabul etmediniz. Çünkü ben liseyi henüz bitirmiş, yasalar önünde ergen bir gencim. Yine de kararımdan vazgeçmedim, sizi düelloya, kozlarımızı paylaşmaya çağırıyorum.

Yaşlı prens, sonraları bunları bana anlatırken bu sözleri pek kibarca ifade ettiğimi söylemişti.

Prensin yüzünde içten gelen acı bir ifade belirdi:

– Siz benim sözümü kestiniz, diye ağırbaşlılıkla cevap verdi. Size kalbimin derinliklerinden gelen sözleri söylememe Andrey Petroviç’e karşı şimdi duyduğum duygular sebep olmuştur. Ne yazık ki bütün durumu şimdilik anlatmama imkân yoktur; ama şerefimle söylüyorum ki, Ems’teki o kötü hareketim için çoktan beri büyük bir pişmanlık duyuyorum. Petersburg’a gelirken Andrey Petroviç’i rahatlatacak her şeyi yapmaya, yani dosdoğru onun göstereceği şekilde özür dilemeye karar vermiştim… Görüşümün değişmesinde yüksek, güçlü etkilerin büyük rolü olmuştur. Davalı olmamız da kararıma bir etkide bulunamazdı. Onun dün akşam bana karşı gösterdiği hareket, bütün ruhumu sarstı diyebilirim, hatta şu dakikada bile, inanır mısınız, kendime gelmiş değilim. İşte şimdi de size şunu bildirmek zorundayım, zaten prense bu çok önemli olayı bildirmek için gelmiştim: Üç saat önce yani tam avukatla o tutanağı yazdıkları sırada,

onun vekili bana gelerek, Andrey Petroviç’in beni düelloya çağırdığını bildirdi… Bu, Ems’teki olay için resmi bir çağrıydı…

– Sizi düelloya çağırdı ha, diye bağırdım. O anda gözlerimin yandığını, bedenimdeki bütün kanın yüzüme aktığını duydum.

– Evet, çağırdı, ben de çağrıyı hemen kabul ettim. Ancak düello yerinde karşılaşmadan önce kendisine bir mektup göndermeye karar verdim, bu mektupta o zamanki hareketim üzerindeki düşüncelerimi, bu yanlışlık için pişmanlık duyduğumu anlattım… Çünkü bu sadece bir yanlışlıktı, çok iğrenç uğursuz bir yanlışlık! Şunu baştan söyleyeyim ki, ordudaki durumum beni böyle bir tehlikeye atılmak zorunda bırakıyordu. Karşılaşmadan önce yazdığım bu mektup yüzünden kendimi kamuoyunun karşısına çıkarıyordum… Ne demek istediğimi anlıyorsunuz, değil mi? Ama buna karşılık kararımı verdim. Ancak mektubu henüz gönderemedim, çünkü çağrısından bir saat önce kendisinden gene bir pusula aldım, pusulada rahatsız ettiği için kendisini bağışlamamı, çağrıyı unutmamı söylüyor. Bu “bir dakikalık tabansızlık, bencillik” için pişmanlık duyduğunu ekliyordu. Bu durum da şimdi, artık mektubu göndermemi büsbütün kolaylaştırıyor. Henüz göndermiş değilim ama buna dair bazı şeyler söylemek için prense gelmiştim… Hem inanın, vicdanımın ettiği sitemlerden herhangi bir insanın çekebileceği acıdan daha çok acı çektim… Bu açıklamalar size yetmez mi, Arkadiy Makaroviç, hiç olmazsa şimdi, şimdilik ha? Eğer içtenliğime, dürüstlüğüme inanırsanız, kendimi dünyanın en mutlu insanı sayacağım.

Artık büsbütün yenilmiştim; şüphe götürmeyen bir doğruluk görüyordum ki, bunu hiç beklememiştim. Cevap olarak bir şeyler mırıldandım, dosdoğru iki elimi uzattım; o da ellerimi sevinçle sıktı. Bundan sonra prensle birlikte yatak odasına çekilerek orada onunla beş dakika kadar konuştu.

Sonunda prensin yanından çıkarak bana yüksek sesle:

– Eğer beni mutlu etmek istiyorsanız, benimle gelmenizi isteyeceğim, dedi. Eğer beni kırmaz da gelirsen hem Andrey Petroviç’in bana yazdığı hem de benim ona yazdığım mektubu göstereceğim size. Ne dersiniz?

Seve seve kabul ettim. Benim prens beni uğurlarken telaşa düştü, beni yatak odasına çağırdı.

– Şu an, öyle memnunum, öyle memnunum ki… Bütün bunları daha sonra konuşuruz. Sırası gelmişken, işte bu evrak çantasında iki mektubum var; birini götürüp kendin anlatman gerek, öteki de bankaya, orada da anlatılacak…

Bunun üzerine sanki pek acele, hem de uğraş, dikkat isteyen iki işi bana emanet etmiş gibi davrandı. Söylenen yerlere gitmek, gerçekten de teslim etmek, imzalamak gerekiyordu.

Mektupları alırken:

– Sizi gidi kurnaz tilki sizi, diye bağırdım. Bütün bunların birer uydurma olduğuna yemin ederim. Burada bu iki kişi, beni çalıştığıma, boşu boşuna para almadığıma inandırmak için bilerek bu senaryoyu hazırladınız!..

– Mon enfant, Tanrı şahit ki, işte bunda yanılıyorsun, bu en acil iki iştir…

Birdenbire iki elini başıma koyarak duygulanmış bir tavırla:

– Chtr enfant! Sevgili delikanlı, diye bağırdı. Seni de, talihini de kutsuyorum… Her zaman bugünkü gibi temiz, iyi kalpli, yüksek ruhlu olalım… Elden geldiği kadar öyle kalmaya çalışalım… güzel olan her şeyi… Bütün şekilleriyle sevelim… Haydi, enfin… enfin rendons grâce… et je te benis!

Sözlerini bitiremedi, başımın üstünde hıçkırdı. Ne yalan söyleyeyim ki, az daha ben de ağlayacaktım. Benim tuhaf yaşlıyı candan, istekle kucakladım. Candan bir şekilde öpüştük.

III

Prens Sergey Petroviç'i bundan sonra, prens Serjova diye çağıracağım. Beni oldukça iyi donanımlı bir at arabası ile evime kadar götürdü. İçerisi, neredeyse küçük ve aydınlıktı. Mobilyalar göz alıcı ve yerli yerindeydi. Odalardan yalnız iki tanesini görebildim, ötekiler kapalıydı. Evin her tarafından konfor akıyordu. Halılar, oymalar, heykeller bir hazine değerindeydi. Ben prensin yoksul olduğunu duymuştum ama gördüklerim söylenenleri ne kadar asılsız olduğunu gösteriyordu. Prens'in orduda Paris'te kısacası gittiği her yerde elindeki bütün paralarını kumara yatırdığını, boğazına kadar battığını söylüyorlardı. Benim sırtımdaki redingot ise iyice buruşmuş, eskimiş, tüylere boğulmuştu. Üstümdekilerle yatıyordum. Çamaşırlarım dört günden beri değişmemişti. Gerçi çok kötü, hırpani bir görünüm yoktu; ama yine de iç açıcı bir durumda değildim. Prens'in evine girdiğimde bunları düşünüyor, Versilov'un "Dostum kendine yeni bir elbise diktir sen çok iyi olacak…" sözleri kulaklarımda yankılanıyordu.

Dalgın bir tavırla:

– Biliyor musunuz, bir kadının kendini asması yüzünden bütün gece elbisemle uyudum, diyerek sessizliği bozdum. Prens dikkat kesilince ben de olayı kısaca anlattım. Ama galiba onu her şeyden çok kendi mektubu uğraştırıyordu. Tuhafıma gidenlerden biri de şuydu: Demin öyle dosdoğru kendisini düelloya çağırmak istediğimi söylediğim zaman gülmek şöyle dursun, bunu andıracak en küçük bir harekette bulunmamıştı. Gerçi böyle bir şey yapmaya kalksaydı, buna meydan vermeyecektim ama bu çeşit bir adamın sözlerimi ciddiye alması, yine de tuhaftı. Odanın ortasındaki kocaman yazı masasının yanında karşılıklı oturduk. O da Versilov'a yazdığı, temize çekip hazırladığı mektubu gözden geçirmem için bana verdi. Mektubun konusu, demin benim yaşlı prensin evinde anlattıklarının hemen hemen aynıydı. Hatta daha ateşli yazılmıştı. Onun bu kadar açık kalpliliğini, iyi olan her şeye seve seve atılmasını doğrusu nasıl kabul etmek gerektiğini henüz kestiremiyordum. Hem gerçekten de ne diye inanmayacaktım? Nasıl bir adam olursa olsun, hakkında ne söylenirse söylensin yine de birçok iyi huyu olabilirdi. Versilov'un, düellodan vazgeçtiğini bildiren, son gönderdiği pusulayı da gözden geçirdim. Gerçi bunda gerçekten de "tabansızlığından", "bencilliğinden" söz ediyordu ama

genellikle bütün bu pusulada bir çeşit kendini beğenmişlik göze çarpıyordu. Ama ben duygularımı ona söylemedim.

– Peki, siz bu vazgeçiş için ne düşünüyorsunuz, diye sordum. Korktuğunu sanmıyorsunuzdur, herhâlde?..

Prens:

– Elbette sanmıyorum, diyerek gülümsedi. Ama bu pek ciddi bir gülümsemeydi, hem prens gittikçe endişelenmeye başlamıştı, bu adamın cesur olduğunu çok iyi bilirim. Burada, doğal olarak ayrı bir görüş, kendi düşüncelerinin bir eseri görülüyor…

Ateşli ateşli:

– Şüphesiz, diyerek sözünü kestim. Vasin adında birisi demişti ki, miras mektubunu teslim edişinde, mirastan vazgeçmesinde bir “kural” gizleniyor… Bence böyle şeyler gösteriş için yapılmaz, esaslı, içten gelen öpücüğe uyularak yapılır.

Prens:

– Bay Vasin’i çok iyi tanırım, dedi.

– Ha, gerçekten onu Luga’da görmüş olmanız gerek.

Birdenbire bakıştık, hatırladığıma göre ben, galiba azıcık kızarmıştım. Bunu gören prens konuşmayı kesti. Bense uzun uzadıya konuşmak istiyordum. Dünkü bir karşılaşmayı düşünmem, ona bazı sorular sormam için beni kışkırtıyordu. Ancak nereden, nasıl başlayacağımı bilmiyordum. Hem de genellikle pek kendimde değildim. Onun iyi eğitim görmüş olması da beni şaşırtmıştı. Kısacası onun ayarındaki kişilerin ta beşikten edindikleri yaldızlı tavırlardan onda eser yoktu. Mektubunda çok kaba iki imlâ yanlışı buldum. Hem genellikle bu gibi karşılaşmada ben hiçbir zaman kendimi küçük düşürmem, tersine pek hızlı davranırım ama bazen bu kötü kaçar. Fakat o zamanki olayda buna ayrıca da elbisemin tüy içinde oluşu yol açmıştı, Öyle ki gaf yaparak onunla senli benli bile davrandım.

– Söyler misiniz prens, benim gibi “ağzı süt kokan” bir gencin hem de üstelik başka birinin aşağılanması uğruna sizi düelloya çağırmak istemesini gülünç bulmuyor musunuz?

– İnsan babasının gördüğü bir aşağılanmaya gücenebilir. Bunu çok doğal buluyorum. Hayır, bu hareketi gülünç bulmuyorum.

– Bana ise bu korkunç derecede gülünç görünüyor… Kendimi başkasının yerine koyarak söylüyorum… Yani ben kendi görüşümle bunu elbette gülünç buluyorum. Üstelik soyadım da Versilov değil Dolgorukiy. Eğer bana doğruyu söylemiyor da sosyete dünyasının yaldızlı âdetlerine uyarak beni yumuşatmaya çalışıyorsanız, demek ki bütün öteki şeylerde de beni aldatıyorsunuz?

Oldukça ciddi bir tavırla:

– Hayır, gülünç bulmuyorum, diye tekrar etti. Damarlarınızda babanızın kanının aktığını duymaz değilsiniz ya?.. Doğru, henüz gençsiniz, çünkü… Bilmem ama… Galiba ergen olmayan bir kimse düello edemez, onun düelloya çağırması da kabul edilemez… Bu, kurallara göre böyledir… Ama, bilmek isterseniz burada ancak şöyle bir itiraz da akla gelebilir: Aşağılanan bir kimsenin bundan haberi olmadan ona yapılan aşağılama için düelloya çağırmakla kendisine karşı bir çeşit saygısızlık göstermiş olursunuz, öyle değil mi?

Birdenbire bir şey bildirmek için içeri giren uşak konuşmamızı kesti. Onu gören, hem de galiba gelmesini dört gözle bekleyen prens, yerinden kalktı, sözünü bitirmeden hızlı adımlarla ona yaklaştı. Öyle ki bu sefer uşak söylemek istediğini alçak sesle bildirdi, ben de doğal olarak ne söylediğini duymadım.

Prens bana dönerek:

– Özür dilerim, dedi. Bir dakika sonra gelirim.

Dışarı çıktı. Yalnız kaldım, odada dolaşarak düşünüyordum. Ne garip, o hem hoşuma gidiyordu, hem de onda, öyle bir şey vardı ki bunu nitelendirmek elimden gelmiyordu. Ama bu, insanı kendinden iten bir

şeydi: "Eğer benimle hiç alay etmiyorsa, şüphesiz ki pek açık kalpli bir kişi demek ama benimle alay etseydi, o zaman bana daha akıllı görünürdü… " diye tuhaf tuhaf düşündüm. Masaya yaklaşarak Versilov'a yazılan mektubu bir daha okudum. Okumaya dalınca da zamanın geçtiğini bile unuttum, kendime geldiğim zaman birdenbire prensin dakikasının tam bir çeyrek saat sürdüğünü gördüm. Bu beni biraz heyecanlandırdı; bir kere daha bir köşeden bir köşeye gidip geldim, en sonunda şapkamı elime aldım. Hatırladığım kadarı ile dışarı çıkıp birisini bularak prensi çağırmaya gönderecektim, o gelince de dosdoğru veda ederek işlerim olduğunu, daha fazla beklemeyeceğimi söyleyecektim. Böyle yaparsam daha kibar davranmış olacağımı sanıyordum, çünkü böyle uzun zaman yalnız bırakmakla beni ihmal ettiğini düşünmek bana biraz acı veriyordu.

Bulunduğum odaya giren her iki kapalı kapı aynı duvarın iki ucundaydı. Hangi kapıdan girdiğimizi unutarak, daha çok da dalgınlıkla iki kapıdan birini açtım. Birdenbire uzun, dar bir odada, kanepede oturan kız kardeşim Liza'yı gördüm. Odada ondan başka kimse yoktu, elbette orada birini bekliyordu. Ama ansızın prensin sesini duydum. Birisiyle yüksek sesle konuşarak çalışma odasına dönüyordu. Çabucak kapıyı kapadım, öteki kapıdan içeri giren prens de hiçbir şeyin farkında olmadı. Hatırlıyorum, özür dilemeye başladı, Anna Feodorovna adında bir kadından söz etti… Ama ben öyle bozulmuş, şaşkına dönmüştüm ki, bir şey anlayamadım, sadece eve gitmem gerektiğini mırıldandım. Ondan sonra orayı terk ederek hızlı hızlı çıktım gittim. Terbiyeli prensin benim bu tavırlarıma şaşırması çok doğaldı. Beni ta hole kadar geçirdi, hep konuşuyordu, ben ne cevap veriyordum ne de yüzüne bakıyordum.

Sokağa çıkınca sola saptım, rastgele yürüdüm… Kafamdaki düşünceler birbirine bağlanamıyordu. Yavaş yavaş yürüyordum. Beş yüz adım kadar yürümüştüm ki, birisinin hafifçe omzuma dokunduğunu duydum. Başımı çevirdim, Liza'yı gördüm, arkamdan bana yetişmiş, şemsiyesiyle hafifçe vurmuştu. Parlayan yüzünde çok neşeli, biraz da kurnaz bir ifade vardı.

– Ah, bilsen bu yöne doğru yürüdüğüne ne kadar sevindim, yoksa bugün seni hiç göremeyecektim, dedi. Hızlı yürümekten nefesi kesiliyordu.

– Nefes nefese kalmışsın.

– Çok koştum, sana yetişmeye çalıştım.

– Liza, şimdi seninle karşılaştım, değil mi?

– Nerede?

– Prensin evinde… Prens Sokolskiy’in evinde…

– Yoo, benimle karşılaşmadın, hiç benimle karşılaşmadın.

Sustum, yan yana on adım kadar yürüdük. Liza, birdenbire kahkahalarla güldü:

– Beni, beni, elbette ki beni gördün! Beni dinle, kendin beni gördün, kendin benim gözlerimin içine baktın, öyleyse niçin hâlâ seninle mi karşılaştım, diye soruyorsun? Ne adamsın? Biliyor musun, orada gözlerimin içine baktığın zaman gülmekten katılacaktım, o kadar gülünç bakıyordun ki!..

Şimdi katıla katıla gülüyordu. Bütün sıkıntımın birdenbire geçtiğini, kalbimin ferahladığını duydum.

– Peki, öyleyse orada işin neydi?

– Anna Feodorovna’daydım.

– Hangi Anna Feodorovna’da?

– Stelbeyeva’da! Luga’da yaşadığımız zaman her gün onun evine gider, bütün gün yanında otururdum, annemi de kendi evinde kabul ediyordu, bize geldiği de oluyordu. Hâlbuki orada bizden başka kimsenin evine gitmezdi. Andrey Petroviç’in uzak akrabası oluyor, prens Sokolskiylere de akraba, prensin galiba büyük annesi…

– Demek prensin evinde oturuyor?

– Yoo, prens onun evinde oturuyor.

– Peki ama ev kimin?

– Stelbeyeva'nın, tam bir yıldan beri bütün ev onun. Zaten Anna Feodorovna da Petersburg'a geleli ancak dört gün oluyor.

– Eh… Biliyor musun Liza, evi de onun olsun, her şey de…

– Hayır ama o çok iyi bir kadın…

– Varsın iyi olsun, evinde otursun. Biz kendimiz de iyiyiz! Bak ne güzel bir gün, bak her şey ne kadar güzel! Sen de bugün ne kadar güzelsin!.. Ama yine de tam anlamı ile bir çocuksun sen!

– Arkadiy söyle, o kız, dünkü o kız, ha?

– Ah, ne yazık Liza, ne yazık!

– Ah, ne yazık! Ne kara alınyazısı! Biliyor musun, onun günahkâr ruhu, gördüğü aşağılama ile birlikte şimdi kim bilir hangi karanlığın, dipsiz karanlığın içinde uçarken biz böyle neşeli neşeli yürüyebiliyoruz? Bu bana günahların en büyüğü olarak görünüyor. Arkadiy, onun işlediği bu günahta kimin suçu var, kim suçlu? Ah, ne kadar korkunç bir şey bu! İşin bu bölümünü hiç düşündün mü? Ah, bazen ölümden öyle korkuyorum ki. Böyle düşünmek ne kadar günah! Karanlıktan hiç hoşlanmam ama güneş büsbütün başka bir şey! Annem ölümden korkmak günah, diyor… Arkadiy, ailemizi iyi tanıyor musun?

– Tam tanıdım diyemem Liza, pek az tanıyorum.

– Ah, bilsen nasıl insandır o! Muhakkak, muhakkak onu tanımalısın. Onu ayrıca anlamak gerek…

– Ama bak, işte seni de tanımıyordum, gördüğün gibi şimdi her şeyinle biliyorum. Bütün benliğini bir dakikada anladım. Liza, gerçi sen ölümden korkuyorsan da herhâlde gururlu, yürekli, cesur bir kız olmalısın. Benden iyi, benden çok daha iyisin sen! Seni çok seviyorum, Liza! Ah, Liza! Ölüm varsın istediği zaman gelsin, şimdiyse yaşamalı, yaşamalı! O talihsizliğe acıyalım ama hayat denilen şeyi yine de kutlayalım, değil mi? Öyle değil mi? Benim bir "ülküm" var, Liza! Versilov'un mirastan vazgeçtiğini biliyor

musun Liza? Biliyorsun, değil mi? Benim ruhumu biliyorsun Liza, bu adamın benim için ne kadar değerli, nasıl bir şey olduğunu biliyor musun?

– Amma yaptın, bilmez olur muyum hiç, her şeyi biliyorum.

– Her şeyi mi? Öyle ya, sen bilmez olur musun hiç! Zekisin, sen Vasin'den de zekisin. Sen de, annem de sizin gözleriniz insanın içine işler, insan severdir. Yani bakışınız demek istedim, gözleriniz değil… Benim birçok kötü huylarım var, Liza.

– Seni avuç içine almalı, işte o zaman olur biter.

– Avucunun içine al, Liza! Bugün sana bakmak ne kadar hoş! Çok, çok güzel bir kız olduğunu biliyor musun? Şimdiye kadar gözlerinin rengini hiç görmemiştim… Ancak şimdi, ilk defa gördüm… Bugün nereden aldın onları, Liza? Kimden satın aldın? Kaça aldın? Liza, benim hiç dostum yoktu, hem ben 'ülkü'ye bir saçma gibi bakıyorum; ama sen de yanımda olunca saçma gibi gelmiyor… İster misin, dost olalım? Ne demek istediğimi anlıyorsun, değil mi?

– Çok iyi anlıyorum.

– Hem biliyor musun, kayıtsız şartsız öyle basbayağı dost olalım.

– Evet, basbayağı, basbayağı ancak bir şartla: Bir gün gelir de birbirimizi suçlarsak, bir şeyden memnun olmazsak, kendimiz de bir gün huysuz, kötü bir insan olursak, hatta bütün bunları büsbütün unutursak bile hiçbir zaman bugünü, bu saati unutmayalım! Kendi kendimize bir söz verelim, işte bugün seninle böyle kol kola yürüdüğümüzü, böyle güldüğümüzü, böyle neşe, böyle sevinç duyduğumuzu, her zaman hatırlayacağımıza söz verelim… Kabul ediyor musun? Kabul ediyor musun?

– Evet Liza, evet, yemin ederim; ama seni sanki ilk defa dinliyorum… Liza, çok mu okudun?

– Bugüne kadar daha hiç sormak aklımıza gelmedi mi? Ancak dün, yanlış bir söz söyleyince, dikkatinizi bana çevirmek iyiliğinde bulundunuz,

sayın bay, sayın kâhin efendi.

– Peki, benim böyle bir budala olduğumu biliyordun da ne diye kendin konuşmadın?

– Hep senin akıllanmanı bekliyordum. Daha ilk görüşümde senin içini dışını anladım, Arkadiy Markoviç. Anlayınca da şöyle düşündüm: “O gelecek, en sonunda muhakkak kendisi gelecek”. Eh, ondan sonra da iyisi mi bu şerefi size bırakayım, dedim yani ilk adımı siz atasınız diye… “Hayır!” diye düşünüyordum. “Şimdi biraz da sen benim peşimde koş!”

– Vay, seni gidi hoppa kız, seni! E Liza, şimdi dosdoğru söyle bakayım; geçen bu ay içinde benimle hiç alay ettin mi, etmedin mi?

– Oh, sen çok gülünçsün, Arkadiy, hem de korkunç derecede gülünçsün! Hem biliyor musun, belki de bütün bu ay sadece bu tuhaflığın için herkesten çok sevdim seni! Ama birçok şey kötü huylu tuhaf bir adamsın, bunu da böbürlenme diye söylüyorum. Bundan başka, seninle daha kim alay ediyordu, biliyor musun, ha? Annem… “Ne tuhaf çocuk!” diye fısıldıyordu. “Ama ne tuhaf çocuk!”

Sense bir kenara oturmuş, bu sırada senin karşında tir tir titrediğimizi sanıyordun.

– Liza, Versilov hakkında ne düşünüyorsun?

– Onun için çok şey düşünüyorum; ama biliyor musun, şimdi ondan konuşmayalım. Bugün ondan konuşmamak en iyisi; öyle değil mi?

– Pek doğru! Hayır, sen çok, çok akıllısın Liza! Benden daha akıllı olduğun besbelli… Sabret Liza, bütün bu işleri bitireyim de o zaman belki sana bazı şeyler anlatırım…

– Niçin somurttun?

– Hayır, somurtmadım Liza, bu öyle… Biliyor musun, Liza, iyisi mi dosdoğru konuşmalı; öyle bir huyum var ki kalbimde gizlediğim bazı duygu dolu noktalara parmakla dokunulmasını istemem… Daha doğru bir deyişle,

bazı duyguları herkes görsün diye ortaya dökmek ayıptır, değil mi? İşte bunun için bazen somurtup susmayı daha çok severim, sen zekisin, anlaman gerek.

– Anlamak şöyle dursun, üstelik takdir de ediyorum, çünkü ben de tıpkı senin gibiyim; seni her konuda anladım. Biliyor musun, annemiz de böyle?

– Ah, Liza! Nasıl yapmalı da dünyada elden geldiği kadar çok yaşamalı! Ha? Ne dedin?

– Yoo, bir şey söylemedim.

– Ama bana bakıyorsun?

– Sen de bana bakıyorsun ya? Seni sevdiğim için sana bakıyorum.

Onu eve kadar götürdüm, yeni taşındığım evin adresini verdim. Vedalaşırken ömrümde ilk defa kendisini öptüm…

IV

Her şey iyi olabilirdi ama bir şeyi kabul edemiyordum, acı bir düşünce ta öteden beri beynimi kurcalıyordu:Dün gece evin önünde o zavallı kızla karşılaşınca demiştim ki; “Buradan ben de gideceğim. Bu kötü insanlardan uzaklaşıp kendi dünyamı kuracağım. Versilov’un bir sürü piç çocuğu vardır.”

Benim böyle konuşmam, Versilov’un oğlunun bile kendisi hakkında böyle acı konuşması, onun Versilov hakkındaki kötü duygularını iyice pekiştirmişti. Belki de Stelbekov’u suçlarken yanlış yapıyordum. Ateşe körükle gitmekten başka bir şey değildi bu. Bu düşünce bana çok korkunç ve acı geliyordu. Zihnim karmakarışıktı. “Hadi canım, bu işte ben yokken de zaten her şey dolmuş taşmış, diye ara sıra tekrarlıyordum. Artık önemi yok, bu da geçer! İyi olmaya çalışırım! Bunu başka bir şeyle, iyi bir hareketle düzeltirim… Önümde daha elli yıllık bir ömür var!

Ama ruhum hâlâ huzura ermemişti. Düşünceler, kötü şeyler beynimi kavuruyordu.

2. KISIM

BİRİNCİ BÖLÜM

I

İlk aylık bir süre var ki, ona burada değinmeyeceğim. Ama okurlarımın buna üzülmemesini istiyorum, çünkü ileride fazlasıyla anlatacağım. Konuya 15 Kasım'dan başlayacağım, bu tarih benim için oldukça önemli. Burada bir noktayı vurgulamak gerekir: Artık kendini yenilemiş biriyim. Versilov'un öğüdünü kulak ardı etmeyip giyim kuşamıma dikkat ediyorum. Çok şık giyiniyorum, görenler neredeyse tanıyamıyorlar. Kendime modayı iyi izleyen, zevk sahibi bir Fransız terzi buldum. Tanınmış bir lokantada kredim var. Fakat bir korku var ki, içimi yiyip bitiriyor: Eğer borç yemek yediğim duyulursa bütün saygınlığım yok olup gidecek. Bu korkuyu da içimden çabucak attım. Çünkü yakında elime para geçecek, hemen öderim. Aslında bu tür yollara başvurmak bana göre değildi, duygularsa beni küçük düşürecekti. Ama ne yapayım olmuyordu işte!.. Başka türlü hareket etmek elimden gelmiyordu.

Nevskiy caddesinin en lüks yerine dükkân açan berberle içli dışlıyım, çok yakın iki dostuz. Bana durmadan fıkralar, öyküler anlatan bu dostum sayesinde Fransızcamı çok ilerlettim. Fakat hata yaparım korkusuyla bu dili her yerde konuşamıyorum. Arabacım Matvey, hizmetime hazır vaziyette bekliyor, ne zaman istersem emrimdedir. Matvey'in atının rengi doru..

Bu arada bazı durumlar vardı ki, canım sıkılıyordu: 15 Kasım'ı yaşıyordum, kış gelmiş, bütün şiddetiyle doğayı kontrolü altına almıştı. Sırtımda Versilov'un samur kürkü var. Satmaya kalkışsam, en çok yirmi beş ruble eder.

Yenisini almak gerek ama cebimde on para yok, bundan başka da akşam için para bulmalıyım. Şimdi düşünüyorum da ama birdenbire elime geçen bu binlikler, arabalar, berber Borelliler nereden çıktı? Nasıl oldu da birdenbire her şeyi unuttum böyle değiştim? Bunu kendime hiç

yakıştıramıyorum. Ey okuyucu, şimdi ayıplarımın, utanç belgelerimin tarihçesine başlıyorum, ömrümde benim için bu anılardan daha utanç verici bir şey yoktur.

Burada bir yargıç gibi davranacak, kendimi en acımasız şekilde yargılayacağım Evet suçluyum, hem de çok suçluyum. Ama bazı şeyleri de göz ardı edemezdim. Neydi bunlar? Bir kere yapayalnızdım, hayatın burgacında kıvranıyordum. Bana yol gösterecek, hatalarımı söyleyecek bir kılavuzundan yoksundum. Fakat Tanrı şahit ki, o zaman bile yanlışlarımı iyi biliyor, bunların bağışlanır bir yanı olmadığını kabul ediyordum. Oysa, iki ay öncesinde ne kadar mutlu idim… Gösteriş ve lüks hastalığına tutulmadan yaşamak çok güzelmiş meğer. Hatta o kadar ki, bazı dakikalarda yüz karamı anlayabilmem bile, inanır mısınız, beni daha çok sarhoş ederdi. “E, düşmekse düşmek ama yine de kalkarım! Benim yıldızım var!” Uçurum üzerinde tahta parçalarından kurulmuş, derme çatma, korkuluksuz, daracık bir köprüden yürüyordum, böyle yürümek hoşuma gidiyordu: Hatta uçuruma bile bakıyordum, işin içinde tehlike vardı, benim de bu hoşuma gidiyordu. Ya “ülküm? ‘Ülkü’ son sıradaydı, ‘ülkü’ bekliyordu. Bütün bu olup bitenler, sadece bir sapma idi. “Kendimi ne diye böyle eğlendirmeyeyim?” diyordum. İşte ‘ülkü’mün kötü tarafı da bu ya… Yine tekrar ediyorum, bütün yana sapmalara kesin olarak “ülküm” yol açıyordu. “Ülküm” böyle kesin, böyle radikal olmasaydı, belki ben de yana sapmaktan kurtulurdum.

Henüz küçük bir odada hayat sürüyordum. Fakat orada kalmıyordum, sadece eşyalarım vardı. Asıl oturduğum yer Prens Sokolskiy’nin eviydi. Burada haftalarımı geçirdim. Eğer bunu merak ediyorsanız daha sonra anlatacağım. Prens Sokolskiy’nin evi artık benim her şeyimdi. Versilov beni buradan almak için defalarca gelmiş ama kabul etmemiştim. O zamanlar belki yanlış devrelerimdi; ama korkunç derecede mutluydum.

Zaten o zaman her şey öyle kolayca elde ediliyor, her şey öyle mutluluk veriyordu ki, bazı mutlu dakikalarımda, “Bütün o eski somurtkanlıklar da ne oluyormuş?“ diye düşünüyordum. Eski yaraların yeniden kanamasına, yalnızlık içinde geçen karanlık çocukluk yıllarını canlandırmaya, yorgan altındaki budalaca hayallere, yeminlere, hesaplara, hatta ‘ülkü’ye ne gerek vardı? Bütün bunları ben uydurdum, gözümde büyüttüm, oysa dünya

büsbütün başkaymış. Şimdi öyle neşeliyim, kalbim de öyle hafif ki! Artık, hayatımda babam Versilov, dostum Prens Seryoja var, bir de… Ama “bir de”yi şimdilik bir yana bırakalım. Ah, ne yazık ki bütün bunlar sevgi, yüksek kalplilik, namus ve şeref adına yapılmıştı, sonradansa her şeyin çirkinlik, küstahlık, şerefsizlik olduğu anlaşıldı.

Neyse, Bu kadarı yeter!..

II

O zamanki bozuşmamızdan üç gün sonra idi, babam Versilov bana gelmiş, ama beni evde bulamamış. Sonra da beni beklemeye başlamıştı. Odaya girdiğimde karşımda Versilov’u görmüş, heyecanlanmıştım. Bereket versin ki, ev sahibimle birlikteydiler. Versilov’un canı sıkılmasın diye kendisine katılmış, birlikte konuşuyorlardı. Ateşli ateşli anlatıyordu, öyle ki, beni görmüyordu bile. Ev sahibim sıradan bir memurdu. Kırk yaşlarında, çopur yüzlü, oldukça yoksul birisiydi. Veremli karısına ve hasta kızına bakmaya çalışıyor, bunun için odalarını kiraya veriyordu. Geveze ama yumuşak başlı, sevecen ve oldukça kibar biriydi.

Odada bulunmasına sevindim, hatta beni zor bir durumdan kurtarmıştı, çünkü Versilov ile ne konuşabilirdim? Bu üç gün içinde Versilov’un benim istediğim gibi ilk adımı atıp bana geleceğini biliyordum, çünkü taş çatlasa ilk olarak ben gitmezdim, inatçılıktan değil de sadece ona karşı duyduğum sevgi, kıskançlık yüzünden böyle yapardım. Amacımı, meramımı tam olarak ortaya dökmeyen bir yapım var, ne yapayım, bu benim elimde değil ki. Hem zaten okuyucu, bende öyle iyi konuşma ustalığı bulamaz. Gerçi bu üç gün içinde onu beklemiş, nasıl içeri gireceğini hep gözlerimin önüne getirmiştim ama bütün olan bitenlerden sonra kendisiyle ilk defa nasıl karşılaşacağımızı, ne üzerinde konuşacağımızı tahmin etmeye çok çalıştığım hâlde önceden bir türlü kestiremiyordum.

Versilov, yerinden kalkmadan bana dostça elini uzatarak:

– Hoş geldin, dedi. Gel, şöyle yanımıza otur; Pyotr İppolitoviç, Pavtovskiye Kazarmı’da, yahut buralarda bir yerde bulunan kayaya dair oldukça ilginç bir öykü anlatıyor.

Çabucak yanlarındaki sandalyeye oturarak:

– Evet, o kayayı ben de biliyorum, diye cevap verdim.

Masanın yanında oturuyorlardı. Bütün odanın çapı tam dört metre küptü. Derin derin nefes aldım.

Versilov'un gözlerinde memnunluk kıvılcımı parladı. Galiba benden, yakışıksız hareketler bekliyordu. Böyle davranmam epey şaşırmış gibiydi. Uysallığımı görünce, rahat bir nefes aldı.

– Ne olur baştan başlayın, Pyotr İppolitoviç!

Artık birbirlerine adlarıyla, baba adlarıyla seslenerek övgüler yağdırıyorlardı.

Pyotr İppolitoviç, sanki anlatacağı öykünün iyi bir etki bırakamaması olasılığı, öyküyü tam anlatamama endişesini taşıyormuş gibiydi. Bunun verdiği gerginlikle bana döndü:

– Yani bu, daha rahmetli Çar ölmeden olmuştu, o kayayı siz de bilirsiniz. Kocaman bir kaya, sokağın ortasında anlamsız anlamsız duruyor. Neden, niçin? Yalnız gidişe gelişe engel oluyor, öyle değil mi, efendim? Çar, oradan sık sık geçer, her seferinde o taşı görürmüş. En sonunda bu kaya Çar'ın canını sıkmaya başlamış, gerçekten de kocaman bir dağ, sokağın tam ortasında duruyor, görüntüsünü bozuyor. Çar artık dayanamaz: "Bu kayayı bir daha görmeyeceğim!" der. Eh, görmeyeyim der, der ama, anlarsınız ya, "görmeyeyim" demek kolay, öyle değil mi, efendim? Rahmetli Çar'ı siz de pek iyi bilirsiniz? Kayayı ne yapalım, diye düşünmeye başlamışlar. Hepsi şaşırıp kalmışlar. Bu iş için meclis toplanmış, en önemlisi de yine orada, adı aklımda kalmamış ama bu işle görevlendirilen o zamanın ileri gelenlerinden biri varmış. İşte bu ileri gelen kimseye demiş ki, "Bu iş on beş gümüş paradan aşağı olmaz…" Çar'ın adamları şaşkınlıkla, "Ne, on beş bin ruble mi? Bu çok büyük para!" demişler. İngilizler de ray döşeyip kayayı lokomotifle -Çünkü rahmetli Çar zamanında bütün banknotları gümüşe çevirmişlerdi- çekip götürmek istemişler ama bu iş neye mal olurdu? O zaman henüz demiryolu yoktu, yalnız Tsarskoye Selo demiryolu işliyordu.

Hemen söze girerek:

– Amma da yaptınız ha, taş biçilebilirdi, dedim. Versilov'un karşısında korkunç derecede bir öfke, aynı zamanda da bir utanç duyuyordum Pyotr İppolitoviç devam ediyordu:

– Tamam, işte Monferan da biçmek fikrine saplanmıştı; bilirsiniz ya, o zaman Isaakiy kilisesini yapıyordu. Biçilip başka yere taşınacaktı ama kaça mal olacaktı?

– Hiçbir şeye mal olmaz, sadece biçip başka bir yere taşımalıydı, işte o kadar!

– Hayır ama izin verin, dediğiniz gibi olunca bir makine, hem buharla işleyen bir makine isterdi. Peki, biçtikten sonra nereye taşımalı? Sonra böyle kocaman bir dağı?.. On bin, demişler, bundan ucuza olmaz, on iki bin.

– Bana bakın, Pyotr Ippolitoviç, bütün bunların saçma olduğunu siz de bilirsiniz ya, bu iş hiç de öyle olmamıştı…

Ama bu sırada Versilov belli etmeden bana göz kırptı. Bu göz kırpışında da ev sahibine karşı öyle kibarca bir acıma, hatta onun için acı duyma fark ettim ki bu çok hoşuma gitti, bunun için de sadece güldüm.

Hiçbir şey görmeyen, bütün öykücüler gibi sorularla şaşırtılmaktan korkunç derecede korkan ev sahibi sevinerek:

– Tamam işte diyerek söze girdi. Tam bu sırada sırtında uzun bir kaftan bulunan genç bir şehirli yaklaşır. İlk bakışta safkan Rus olduğu anlaşılan bu adam biraz da sarhoşmuş. Pardon sarhoş falan değilmiş. Durmuş, İngilizler ile Morferan'ın konuşmalarına kulak misafiri olmuş. Bu sırada görevlilerden biri de arabayla orada bitivermiş. Kıyafetinden oldukça önemli bir kişi olduğu anlaşılan bu görevli konuşmaları dinliyor, işin bir sonuca bağlanamamasına kızıp duruyormuş. Gözleri birden biraz ötedeki bir adama ilişmiş. Adam bıyık altından gülümsüyor, olayı dikkatle izliyormuş. Bunu nasıl anlatsam, bilmem ki!.. Şey, yanlış söyledim, yapmacıklı değil de, e, nasıl anlatayım… Şey…

Versilov yavaşça:

– Alaylı, dedi.

– Evet, efendim, alaylı, yani alaylı da değil, şöyle azıcık alaylı, şöyle içten gelen Rus gülümsemesiyle, işte sizin de bildiğiniz o gülümsemeyle… Bu durum, sözünü ettiğim ileri gelen kişinin canını sıkmış. Demiş ki: “Sen burada ne bekliyorsun bakalım, sakallı? Kimsin sen?”

– İşte efendim, diye cevap verir. Şu taşa bakıyorum, soylu efendimiz! Evet, evet, galiba soylu efendimiz, demiş. Hem gerçekten de o zat Suvorov İtaliskiy imiş, ünlü komutanın torunlarından… Ama hayır, Suvorov değil, ne yazık ki kim olduğunu unuttum. Ancak biliyor musunuz, soylu da olsa temiz bir Rus, tam Rus tipi bir insan, vatansever, ileri görüşlü bir insanmış. İşi anlamakta da gecikmemiş.

– Ne o, yoksa kayayı sen mi ortadan kaldıracaktın; ne gülümsüyorsun öyle?

– Soylu efendimiz, İngilizler, çok yüksek fiyat istiyorlar. Çünkü Rus kesesi dolu, memleketlerindeyken açlıktan nefesleri kokuyor. Yüz ruble verin soylu efendimiz, yarın akşama kadar kayayı kaldırırız.

– Eh, böyle bir öneri karşısında akan sular durur. İngilizler neredeyse hırslarından çatlayacakmış. O soylu, vatansever, yüreği memleket aşkıyla atan Monferan ise gülüyormuş. Sonra da:

– Yüz ruble verilsin, diye emretmiş. Baksana, gerçekten kaldırır mısın?

– Yarın akşama kadar hakkından geliriz, soylu efendimiz.

– Peki ama bu işi nasıl yapacaksın?

– Eh, soylu efendimizin gücüne gitmesin ama bu da bizim bileceğimiz bir iştir diyerek tam bir Rus ağzı kullanmış.

Bu sözler ileri gelen kimsenin hoşuna gitmiş, adamlarına dönerek:

– Bana bakın, demiş. Ne isterse verin!

Eh, böylece onu orada bırakmışlar; şimdi bu şehirlinin ne yaptığını bilin, bakalım?

Versilov:

– Ne bileyim, diyerek gülümsedi… Bense hep somurtuyordum.

Ev sahibi, sanki bu işi kendi yapmış gibi büyük bir coşkuyla:

– Bakın ne yapmış, dedi. Köylülerden, şöyle bayağı Rus köylülerinden kazmalı kürekli birkaç kişi tutmuş, onlar da kayanın altındaki toprağı kazmaya, çukur açmaya başlamışlar. Bütün gece çalışarak, kocaman bir çukur açmışlar, tam kaya kadar büyük bir çukur… Ancak şöyle bir karış kadar daha derin çukur… Çukur kazılınca da azar azar dikkatle tam kayanın altını kazmalarını emretmiş. Eh, doğal olarak, alttan kazılınca kaya dayanacak yer bulamamış, dengesini yitirerek sallanmış; eh sallanınca da arka taraftan elleriyle şöyle Rus usulü: "Dayan!" diye bağırarak itmişler, kaya gümbür gümbür çukura yuvarlanmış? Yine küreklere sarılmışlar, toprakla örtmüşler, tokmaklarla düzeltmişler, taş döşemişler, yer dümdüz olmuş, kaya da kaybolmuş!

Versilov:

– Bak sen, gördün mü işi, dedi.

– Olay kısa sürede duyulmuş. Oraya öyle bir kalabalık toplanmış ki, anlatamam. İğne atsan yere düşmüyormuş. Olayın bu kadar kolayca bitirilmesi İngilizleri çılgına çevirmiş ama ne yapsınlar bir şey de diyemiyorlarmış. Daha sonra Monferan da gelmiş İngilizlerin gözlerinin içine baka baka; "Bu tam bizim köylülerin işi, çok da kolay bir yöntem. Bu kadar kolay bir iş nasıl akla gelmez ki… " demiş. O ileri gelen devlet adamı artık dayanamayıp şehirliyi kucaklamış ve alnından öpmüş. Sonra da, "Söyleyin bakalım, nerelisiniz", diye sormuş. Şehirli de "Yaraslavlıyım soylu efendim!.. Terzilikle geçiminiz, yazın da Moskova'da manavlık yaparız" demiş. Eh, bu iş büyüklerin kulağına kadar gitmiş, boynuna bir madalya takılmasını emretmişler; o da boynunda madalya öylece dolaşıp duruyormuş ama anlattıklarına göre daha sonra işi ayyaşlığa vurmuş.

Biliyor musunuz, bir Rus böyle hâllerde kendini tutamaz. İşte zaten bunun içi yabancılar bizi soyup soğana çeviriyor ya!

Versilov:

– Evet, çok doğru, Rus aklı… diye başlamıştı.

Ama bereket versin, bu sırada hasta yatan karısı ev sahibini çağırdı, o da koşa koşa odadan çıktı, yoksa kendimi tutamayacaktım. Versilov gülüyordu.

– Aziz dostum, dedi. Sen gelmeden önce beni burada tam bir saat eğlendirdi. Bu kaya… Vatanseverlik duygularına dayanan en kaba hikâyelerden biridir ama sözünü nasıl kesersin? Kendin de gördün ya, anlatırken ağzı kulaklarına varıyordu. Bundan başka, yanılmıyorsam anlattığı kaya hâlâ yerinde duruyor, hiç de çukura falan gömülmüş değil…

– Aman Tanrım, diye haykırdım. Gerçekten de öyle. Böyle yalan söylemeye nasıl kalkışabildi?..

– Ne oluyor? Sen niçin o kadar öfkelisin? Evet o, gerçekten karıştırdı. Ben, daha çocukluğumda, buna benzer bir kaya hikâyesi duymuştum ama hiç böyle değildi, hem böyle bir kaya için değildi. Hele şu sözlere dikkat et: “Büyüklerin kulağına kadar gitmiş, “ derken içi titriyordu. Bu zavallılar bölgesinde zaten böyle hikâyeler olmadan yaşanmaz. Buna benzer hikâyelerin sayısı da pek çoktur, asıl önemli olan nokta da şu: İçindekileri tutamıyorlar. Bir şey okuyup öğrenmemişler, hiçbir şeyi tam bilmezler, eh, kâğıt oyunu, fabrika hayatından başka biraz da insanlıkla, şiirle ilgili şeylerden söz açmak isterler… Bu Pyotr İppolitoviç neyin nesi?

– Pek yoksul, hatta şanssız bir insan.

– Eh, gördün mü ya, belki kâğıt bile oynamıyordur? Tekrar ediyorum, bu saçma sapan şeyleri anlatırken, yakınına karşı olan sevgisini tatmin ediyor, belki bizi de mutlu etmek istiyordu. Böylece vatanseverlik duyguları doyurulmuş oldu. Mesela onların bir de yaptığı eşyalara kendi markasını vurmaması şartıyla Zavyalov’a İngilizlerin bir milyon ruble vermek istediklerine dair bir hikâyeleri vardır.

– Aman Tanrım, bu masalı ben de duymuştum.

– Duymayan kaldı mı? Anlatırken bunu senin de muhakkak duymuş olacağını o da biliyor, biliyor ama özellikle senin duymadığını sanarak yine anlatıyor. Bu arada İsveç kralının rüyası da vardı ama galiba artık eskidi; çocukluğumda ballandıra ballandıra anlatırlardı, hem de tıpkı bu yüzyılın başında birisinin senatoda, senato üyelerinin önünde diz çöktüğünü anlattıkları gibi, esrarlı bir fısıltıyla anlatırlardı. Komutan Başutskiy Anıtı’nın nasıl aşırıldığına dair de birçok masal vardır. Onlar, saray için söylenen hikâyeleri de pek severler; mesela bundan önceki çarın hüküm sürdüğü sıralarda bakanlardan Çernişevskiy, yetmiş yaşında olduğu hâlde öyle bir makyaj yaparmış ki otuz yaşında görünürmüş. Öyle ki, rahmetli çar törenlerde ona bakarak şaşıp kalırmış…

– Bunu da işitmiştim.

– İşitmeyen kaldı mı ki? Bütün masallar baştan başa utanmazlıkla doludur. Ama şunu da bil ki, bu gibi utanmazlıkla halk arasında bizim düşündüğümüzden daha çok yayılmıştır. Yakınını mutlu etmek için yalan söylemek isteğine, bizim en kibar topluklarımızda bile sık sık rastlanır. Çünkü bu hepimizin en zayıf noktasıdır. Ancak bizdeki hikâyeler daha başkadır. Amerika için anlatılanları dinlemek bile yeter. Hem bunu devlet adamları bile anlatıyorlar! Ne yalan söyleyeyim, ben de bu utanmaz tiplerdenim, bunun için de bütün ömrümce çekmediğim kalmadı.

– Çernişevskiy hikâyesini ben de birkaç defa anlatmıştım.

– Sen de anlatmıştın ha?

– Burada benden başka memur bir kiracı daha var, o da çopur yüzlüdür, artık yaşlı ama oldukça kaba ve kötü huylu bir adam. Pyotr İppolitoviç bir şey anlatmaya başlar başlamaz, hemen sözünü keser, durmadan itiraz eder. Böyle yapa yapa Pyotr İppolitoviç’i o hale getirdi ki, kiracı anlattıklarını dinlesin diye ona bir köle gibi hizmet ediyor, bir dediğini iki etmiyor.

– Bu da artık utanmazlığın başka bir çeşidi… Bu tip insanlar öbürlerinden daha iğrençtir. Birinci tip, bir coşkunluk örneğidir! “Sen yalnız izin ver de şöyle bir yalan kıvırayım, gör bak ne güzel olacak!” der. İkinci

tipse baştan başa bayağılık, somurtkanlık örneğidir: “Yalan söylemene izin vermem. Söyle bakayım bu anlattığın şey ne zaman, nerede, hangi yıl oldu?” diye sorar. Kısacası kalpsiz bir insan tipi… Dostum, insanların her zaman biraz yalan söylemelerine izin ver, bu işte bir suç yoktur. Hatta çok da yalan söyleseler, sen yine göz yum, bir defa bu senin nazik bir adam olduğunu gösterir, sonra bu yüzden senin de yalan söylemene ses çıkarmazlar. Böylece bir taşla iki kuş vurmuş olursun. Que diablei. Yakınını sevmek gerek. Ama vakit geldi, gitmeliyim.

Oturduğu sandalyeden kalkarken:

– Odanı iyi düzenlemişsin, diye ekledi. Sofya Andreyevna ile kız kardeşine, sana uğradığımı, sağlığının yerinde olduğunu söylerim. Hoşça kal, aziz dostum.

Ne, hepsi bu kadar mı olacaktı? Bense büsbütün başka bir şey bekliyordum. Şamdanı elime alarak onu merdiven başına kadar uğurlamaya gittim. Ev sahibi de koşup gelmişti. Versilov görmeden, olanca gücümle kolundan yakaladım, öfkeyle ittim. Şaşkın şaşkın yüzüme baktı ama sonra hemen çekilip gitti.

Versilov, galiba benim bir şey söylememden korkarak, bir şey söylemiş olmak için sözlerini uzata uzata:

– Bu merdivenler… diye mırıldandı. Ben böyle merdivenlerden inip çıkmayı unuttum, senin odan da üçüncü katta ama şimdi yolu bulabilirim… Rahatsız olma aziz dostum, üşütmeni istemiyorum…

Ama ben ayrılıp gitmiyordum. Artık ikinci katın merdiveninden iniyorduk.

Birdenbire ağzımdan şu sözler çıktı:

– Üç günden beri sizi bekliyordum.

Bu sözleri söylerken boğulur gibi oldum.

– Ben de senin mutlaka geleceğimi bildiğini tahmin ediyordum. Teşekkür ederim, dostum.

Sustu. Dış kapıya yaklaşmıştık, ben hâlâ arkasından gidiyordum. Kapıyı açtı; açmasıyla da içeri dolan rüzgâr elimdeki mumu söndürdü. Tam bu sırada elini yakaladım; etraf kapkaranlıktı. Titredi ama ses çıkarmadı. Birdenbire elini dudaklarıma götürdüm, hararetle öpmeye başladım, birkaç defa, birçok defa öptüm.

– Sevgili çocuğum, peki ama niçin beni bu kadar seviyorsun, dedi. Yalnız bu sözleri tam bir içtenlikle söylemişti… Sesi titredi, ahenginde yepyeni şeyler vardı, sanki konuşan o değildi.

Bir şeyler söylemek istedimse de söyleyemedim, hemen merdivenlerden yukarı koştum. O ise hâlâ yerinde durmuş bekliyordu, ancak odama geldiğim sırada aşağıda dış kapının açılıp gürültüyle kapandığını duydum. Kim bilir niçin, hangi amaçla oralarda dolaşan ev sahibinin yanından yıldırım gibi geçerek odama girdim, kapıyı sürgüledim, mumu yakmadan kendimi karyolaya attım, yastığa kapandım, ağladım, ağladım… Tuşar'ın pansiyonundan ayrılalıdan beri ilk defa ağlıyordum. Hıçkırıklar bütün vücudumu sarsıyordu, öyle mutluydum ki… Ama bunları ne diye anlatıyorum!

Şimdi bu kısmı, hiç utanç duymadan yazdım, çünkü bütün saçmalığına rağmen bütün bunlar belki de iyi bir şeydi.

III

Tavırlarım, ona karşı davranışlarım değişmiş, çekilmez biri olup çıkmıştım. Kendisine sürekli kötü davranıyor, uzak duruyordum. O ise aramızda hiçbir şey geçmemiş gibi hareket ediyor, umursamıyordu. Üç gün sonra idi, yanıma geldi ama ben hâlâ değişmemiştim, ona kaba ve kırıcı davranmaya devam ediyordum. Fakat o akşam bir şey dikkatimi çekti: O da değişmeye başlamıştı, sokulgan değildi, en küçük bir şeye alınıyordu. Odamdaki görüşme, oldukça soğuk bir havada geçti. Ama, bunların hiçbiri umurumda değildi, benim aklımda annem vardı. Çünkü onu çok özlemiştim.

Bütün geçen zaman içinde, yani bütün o iki ay içinde yalnız en soyut şeylerden konuşuyorduk. Benim de şaştığım buydu ya! Konuştuğumuz şeyler hep havada kalıyordu. Bunlar, benim gözümde bayağı ve sıradan şeylerdi, asıl konu ile hiç ilgisi yoktu. Hâlbuki asıl konu ile ilgili birçok şeyi bilmek, aydınlatmak gerekiyordu. Hem de bunu ısrarla yapmalıydım ama işte bunun üzerinde konuşmuyorduk. Hatta annemden ve Liza'dan bile söz açmıyordum. Dahası kendimden, benimle ilgili olaylardan da konuşmuyordum. Bütün bunlar sıkılganlığımdan mı, yoksa gençlik budalalığından mı ileri geliyordu, bilmiyorum? Ama sanırım budalalıktan kaynaklanıyordu, çünkü insan sıkılganlığını ne yapar yapar yine de yenebilir. Ona büyük sıkıntı veriyordum, hatta sık sık saygısızlık ettiğim bile oluyordu. Hem de bunu istemeye istemeye yapıyordum. Bütün bunlar öylece, kendiliğinden oluyordu, kendimi tutmak elimden gelmiyordu, tavırları yine eskisi gibi alaylı olmakla birlikte, her zaman, her şeye karşı oldukça sevecen ve sıcak yaklaşıyordu. Beni şaşırtan bir şey daha vardı: Versilov, daha çok kendisi bana gelmekten hoşlanıyordu, bu yüzden ben de anneme pek seyrek gitmeye başladım. Son zamanlarda büsbütün eğlenceye dalınca, ancak haftada bir defa uğrayabiliyordum Versilov, hep akşam üzeri gelir, odamda oturup gevezelik ederdi. Onun hoşuma gitmeyen bir yönü de ev sahibiyle sık sık konuşmasıydı. Versilov gibi bir insanın böyle yapması da beni kudurtuyordu, çünkü ona yakıştıramıyordum. "Acaba başka gidecek kimsesi yok mu?" diye düşündüğüm de oluyordu. Birçok dostu olduğunu kesin olarak biliyordum; hatta son zamanlarda, bir yıl önce uzaklaştığı sosyeteye yeniden girmiş, eski dostlukları yenilemişti; ama galiba sosyete onu pek sarmıyordu. Onun en çok hoşlandığı şey, benimle görüşmesi ve konuşmasıydı. Akşamları odama girerken hemen her zaman kapıyı ürkek ürkek açması, ilk anlarda gözümün içine telaşlı telaşlı bakması, bana bazen çok dokunuyordu. Bakışlarında: "Rahatsız etmiş olmayayım? Şöyle bir uğrayayım, dedim, " ifadesi vardı. Hatta bazen bu sözleri söylediği bile oluyordu. Mesela daha geçen gün, terziden aldığım elbiseyi giyerek prens Seryoja'ya uğrayıp onunla birlikte bir yere -nereye olduğunu sırası gelince anlatırım- gitmek için hazırlandığım bir zamanda gelmişti. Galiba hazırlandığımı görmediği için, içeri girince oturdu; oldukça da dalgındı. Hemen ev sahibinden söz açtı. Bu durum küplere binmem demekti. Kendimi tutamayıp:

– E, canı cehenneme ev sahibinin, diye bağırdım. Versilov birdenbire ayağa kalkarak:

– Aman, dostum, dedi. Galiba dışarı çıkmak istiyordun, sana engel oldum… Tanrı aşkına kusura bakma.

Sonra da uysal uysal başını eğdi, acele acele dışarı çıktı. İşte kendine göre birçok özelliği olan bu bağımsız sosyete adamının karşımda uysal uysal boyun bükmesi kendisine karşı beslediğim bütün sevgiyi, duyduğum güveni bir anda tekrar canlandırdı. Ama mademki beni bu kadar seviyordu, öyleyse o kepazelik anında niçin beni tutmamıştı? O zaman bana bir tek söz söylemiş olsaydı, belki ben de kendimi tutabilirdim. Hoş benim işim pek de belli olmaz ya! Ama benim şıklığımı, evet şıklığımı, seyisim Matvey'i - hatta bir gün Versilov'u kendi kızağımla eve götürmek istemiştim ama binmedi; ondan sonra gene birkaç defa teklif ettimse de binmek istemedi- etrafıma para saçtığımı da görüyordu, yine de ağzını açıp bir tek söz söylemiyor, merak bile etmiyordu. Buna hâlâ sasıyorum, şu anda bile şaşıyorum. Ben de tabii o zaman ona karşı senli benli davranıyor, her şeyi açığa vuruyordum ama işi aydınlatmak için bir şey söylemiyordum. O sormuyor, ben de söylemiyordum.

Ama iki üç defa hayati meselelerden de söz açtık. Bir gün, mirastan vazgeçtikten az sonra kendisine ne ile geçineceğini sormuştum.

Büyük bir soğukkanlılıkla:

– Şöyle böyle geçiniriz dostum, şöyle böyle, dedi.

– Şimdi bu son iki yıl içinde Versilov'un, kendi parasını tükettiği gibi, Tatyana Pavlovna'nın da beş bin rublesini harcamış olduğunu biliyordum.

Başka sefer de annemden söz açtık. Birdenbire hüzünlü bir sesle:

– Dostum, dedi. Birleşmemizin başında da, ortasında da, sonuna doğru da Sofya Andreyevna'ya her zaman dedim ki: "Sevgilim, sana çok acı çektiriyorum, belki de seni acı çektire çektire öldürürüm. Sen karşımdayken sana acımıyorum ama ölürsen, arkandan öleceğimi biliyorum".

Hatırlıyorum, o akşam benimle açık konuşuyordu:

– Ben zayıf kişilikli, değersiz bir adam olsam , bunu bilmekle acı duysam, neyse! Hâlbuki hiç de öyle değilim, bitmez tükenmez bir gücüm olduğunu biliyorum. Bu güç de nedir, bilir misin? Kiminle olursa, olsun çok rahat ve çok iyi bir arada yaşayabilmek özelliği… Bu ise bizim nesilden olan herkese vergi bir şeydir. Beni hiçbir şey yıkamaz, hiçbir şey yok edemez, hiçbir şey de şaşırtamaz. Ben tıpkı bir sokak köpeği gibi yedi canlıyım. Birbirine zıt iki duyguyu aynı zamanda rahat rahat duyabilirim, bu da elbette isteğim dışında böyle oluyor. Bununla birlikte, böyle bir şeyin aşağılık bir şey olduğunu biliyorum, bu herhâlde fazla akıllıca bir hareket de onun için böyle oluyor… Elli yaşıma bastım, hâlâ bu kadar yıl yaşamakla iyi mi ettim, kötü mü ettim anlayamıyorum. Elbette yaşamasını seviyorum, bu da herkeste olan şeylerdendir ama benim gibi bir imanın hayatı sevmesi bir alçaklıktır. Son zamanlarda yeni yeni şeyler oluyor, Kraftlar da bu hayata alışamıyor, intihar ediyorlar. Ama şu meydanda ki Kraftlar budaladır; eh, bizlerse akıllıyız, öyleyse burada bir paralel çizmeye imkân yok, demek ki soru yine cevapsız kalıyor. Peki öyleyse dünya yalnız bizim gibiler için mi yaratılmış? Muhakkak ki bu böyledir, öyleyse yalnız bu düşünce bile pek sevindirici bir şey değil… Ama… soru yine de cevapsız kalıyor.

Bu sözleri hüzünlü hüzünlü söylemişti. Ben ise onun içten olup olmadığını yine de kestirememiştim. Onun, ne olursa okun bir türlü vazgeçmek istemediği böyle bir huyu vardı.

IV

O zaman onu soru yağmuruna tutuyor, bir aç insanın ekmeğe saldırdığı gibi üstüne saldırıyordum. Bana her zaman seve seve, açık açık cevap veriyordu ama en sonunda hep genel konulara gelip dayanıyordu. Öyle ki, ağzından başka bir şey almaya imkân kalmıyordu. Öte yandan bu sorular, bütün ömrümce bana kaygı veriyordu. Burada şunu açıkça söyleyeyim ki, daha Moskova’dayken bu soruların cevaplandırılmasını Petersburg’da kendisiyle görüşeceğim güne bırakmıştım. Hatta bunu kendisine dosdoğru söyledim, o da benimle hiç alay etmedi, tersine, hatırlıyorum, elimi bile

sıktı. Genel siyaset, toplum sorunları üzerinde ağzından hemen hemen hiçbir şey alamadım. Hâlbuki, “ülküm” göz önünde tutulacak olursa, beni en çok kaygılandıran da asıl bu sorulardı. Bir gün Dergaçov gibiler için ağzından şöyle bir söz çıktı: “Dergaçov, hiç de eleştiriye değmez. “ demişti ama aynı zamanda tuhaf tuhaf, bu düşüncesine gerektiğinde hiçbir önem vermemek hakkını da elden bırakmadığını, söyledi.

Bugünkü devletler rejiminin, bugünkü düzenin nasıl sona ereceğini, bugünkü sosyal dünyanın ne şekilde yenileşeceğini sormuştum, uzun zaman cevap vermedi. Ama en sonunda bir gün ne yaptım yaptım, ağzından zar zor birkaç söz alabildim.

O gün:

– Öyle sanıyorum ki bütün bu işler oldukça kolay bir şekilde olacaktır, diye söze girdi. Bütün devletler, bütçeleri çok dengeli olmasına, “bütçe açığı” bulunmamasına rağmen bir gün çıkmaza girecekler, hepsi birden iflas ederek yenilik yaratmak için borçlarını ödemek istemeyecekler. Ama bütün dünyadaki tutucu dengeler buna engel olmaya çalışacaklar. Çünkü o zaman hem hisse senedi çıkaran, hem de borç veren kendileri olacaklar, bunun için iflasa meydan vermemeye çalışacaklar. O zaman, elbette genel bir ekşime devri gibi bir şey başlayacak, ortaya birçok Yahudi çıkacak. Bunun arkasından da Yahudi egemenliği başlayacak. Ardından ellerinde hiçbir zaman hisse senedi bulunmamış olanlar, zaten hiçbir şey olmayan kimseler, yani bütün o dilenciler, çok doğal olarak genel ekşimeye katılmak istemeyecekler… Derken mücadele başlayacak, bin bir yenilgiden sonra dilenciler hisse senedi çıkaranları yok ederek onların yerine geçecekler, hem de pay sahibi olacaklar. Belki onlar yeni bir şey söylerler, belki de söylemezler. Daha doğrusu onlar da iflâs edecekler. Ondan sonra dostum, bu dünyanın yüzünün nasıl bir kaderle değişeceğini şimdiden kestirmek elimden gelmez. Ama sen de apocalypse’e bakıver…

– Bütün bu olaylar hep maddeyle ilgili mi olacak? Bugünkü dünya yalnız ekonomik olaylar yüzünden mi sona erecek?

– Hayır canım, ben sadece tablonun bir köşesini ele aldım ama doğal olarak bu köşe de bütün olaylara çözülmez bağlarla bağlıdır.

– Peki, ne yapmalı?

– Aman Tanrım, canım sen hiç acele etme, ne kadar da sabırsız ve meraklısın. Merak etme, bunlar öyle çabuk olmayacak, bekleyip göreceksin. En doğrusu, hiçbir şeye karışmamak… Yoksa pişmanlık duyarsın.

– Hadi canım, öyle şey olur mu? Benim asıl anlamak istediğim şu: Ben ne yapmalıyım, nasıl yaşamalıyım?

– Ne mi yapmalısın, yavrum? Namuslu ol, hiçbir zaman yalan söyleme, yakınına kötülük etme, Taun Hikâyesi'ni Hıristiyanlığın on şartını oku, orada her şey sonsuza kadar yazılmıştır.

– Haydi canım, bütün bunlar öyle eskimiş şeyler ki! Üstelik hepsi boş laftan başka bir şey değil; benim istediğim iştir.

– Eh, pek canın sıkılmaya başlarsa birisini yahut bir şeyi sevmeye çalış, yahut da herhangi bir şeye bağlanmaya çalış.

– Siz sade alay etmesini bilirsiniz! Hem ben, tek başıma sizin on şartınızla ne yapabilirim?

– Bütün sorularına, şüphelerine bakmadan onları yerine getirmeye çalış, o zaman büyük bir adam olursun.

– Kimsenin tanımadığı bir adam, değil mi?

– Hiçbir sır yoktur ki herkes duymuş olmasın. Eh, mademki öyle her şeyden anlıyorsun, en iyisi bir an önce sanat sahibi olmaya çalış, inşaat işleriyle uğraş yahut avukatlık et, işte o zaman gerçekten ciddî bir işle uğraşmaya başlayınca sakinleşir, boş şeyleri de unutur gidersin.

Ses çıkarmadım. Zaten bu sözlerden ne anlam çıkarabilirdim? Ama bununla birlikte, bu gibi konuşmalardan sonra eskisinden daha çok heyecanlanıyordum. Bundan başka, içinde her zaman bir sır sakladığını açıkça görüyordum. İşte beni ona her gün daha çok çeken de buydu.

– Beni dinleyin, diye sözünü kestim. Bütün bunları hınçla, acı çektiğiniz için söylediğinizden her zaman şüphe ediyordum; gizliden gizliye içinizden kim bilir hangi büyük ülküye körü körüne inanıyorsunuzdur ama bunu saklıyor yahut açığa vurmaktan utanıyorsunuz.

– Teşekkür ederim, dostum.

– Beni dinleyin, yakınına yararlı olmaktan daha yüksek bir ülkü yoktur. Söyleyin, şu anda yararlı biri olmak için ne gibi bir şey yapabilirim? Bu sorunu çözemeyeceğinizi biliyorum; ama sadece görüşünüzü almak istiyorum. Siz bana yol gösterin, ben de gösterdiğiniz yolda yürüyeceğime yemin ederim! Söyleyin en büyük düşünce hangi düşüncedir?

– Hangi düşünce mi? Eh, mesela taşları ekmeğe çevirmek, işte büyük bir düşünce…

– En büyük düşünce bu mu? Hayır, doğrusu siz tam bir yol gösterdiniz; söyleyin, en büyüğü bu mu?

– Evet, çok büyük, çok büyük bir düşünce ama yine de en büyüğü değil; büyük ama ikinci derecede büyük, ancak şu anda büyük. İnsan karnını doyurunca açlığı hatırlamaz bile; tersine hemen: “Eh, işte karnım doydu, peki şimdi ne yapmalı?” der. Böylelikle soru yine sonsuza kadar cevapsız kalır.

– Bir gün “Cenevre ülkü”lerinden söz açmıştınız; “Cenevre ülkü”lerinin nasıl bir şey olduğunu anlamamıştım,

– Cenevre ülküleri, İsa’sız erdem, dostum. Yani bugünkü ‘ülkü’ler, daha doğrusu baştan başa bugünkü medeniyetin ‘ülkü’sü. Sözün kısası bu hikâye, anlatılması pek can sıkan o uzun hikâyelerden biridir, hem seninle başka şeyden konuşsak yahut o başka şeyden de hiç konuşmasak daha iyi ederiz.

– Siz hep susmak istersiniz zaten!

– Dostum, şunu bil ki susmak hem iyi, hem tehlikesiz, hem de güzeldir.

– Güzel mi?

– Elbette, susmak her zaman güzeldir, susan insan da her zaman konuşandan daha güzel görünür.

– Zaten bizim konuştuğumuz gibi konuşmanın susmaktan farkı yok ki! Cehennemin dibine gitsin böyle güzellik, daha doğrusu cehennemin dibine gitsin böyle yarar!

Birdenbire sesinin ahengini biraz değiştirdi, içli denilebilecek bir sesle, hem de bir çeşit ısrarla:

– Dostum, dedi. Sevgili dostum, 'ülkü'lerine karşılık seni herhangi bir burjuva erdemiyle kışkırtmak, mutluluğun kahramanlıktan daha iyi" olduğunu söyleyerek heyecanlandırmak istemiyorum. Tersine, kahramanlık herhangi bir mutluluktan üstündür, sadece insanın ona eğilimi olması bile bir mutluluktur. Böylece bu mesele aramızda halledilmiş demektir. İşte ben de seni bizim bu çürüyüp kokmuş zamanımızda ruhunda "kendi ülküm" diye bir şey yaratabilmiş olduğun için seviyorum ya! Ama yine ölçü üzerinde de durmamak olmaz, çünkü sen şimdi mutlaka gürültülü bir hayat sürmek, bir şeyleri ateşe vermek bir şeyler kırıp dökmek, adını bütün Rusya'ya duyurmak, herkesin dilinde destan olmak, bir fırtına bulutu gibi geçip giderek herkesi korku, hayranlık içinde bırakmak, sonra da Birleşik Amerika'ya kaçıp gözden kaybolmak istiyorsundur. İçinden herhâlde buna benzer bir şeyler geçiyordur, değil mi? İşte ben de seni bunun için böyle şeylerden korumak istiyorum, çünkü seni içten gelen bir duyguyla seviyorum, yavrum.

Peki, ben bu sözlerden ne anlam çıkarabilirdim? Ortada yalnız benim için, ilerdeki maddi yaşayışım için bir üzüntü vardı. Duyguları tuhaf olmakla birlikte iyi kalpli bir baba kendini gösteriyordu; ama bana bu türlü düşünceler mi gerekliydi? Elbette değildi. Benim istediğim, bir zamanlar "Roma ülküsü" uğruna öz oğullarını ölüme bile gönderen yaşlı Horatius'a benzeyen namuslu babaların düşünceleriydi.

Sık sık dine ait sorularla da yakasına yapışıyordum ama bu meselede anlaşılmayan birçok taraf kalıyordu. Bu bakımdan ne yapmam gerektiği sorusuna küçük bir çocuğa cevap verir gibi en budalaca bir tarzda: Tanrı'ya inanmak gerek yavrum diye cevap verirdi.

Bir gün buna karşılık ben de ona sinirli sinirli:

– Peki, ya ben bütün bunlara inanmıyorsam, diye bağırdım.

– O da iyi, yavrum.

– Nasıl iyi?

– Bu en iyi belirtidir, dostum. Hatta en ümit verici bir alâmettir, çünkü bizim Rus dinsizi dünyadaki bütün insanların en iyisidir, her zaman da Tanrı'sını sevip okşamaya eğilimi vardır. Çünkü yüzde yüz iyi kalplidir, iyi kalpli olmasına sebep de dinsiz olduğu için yüzde yüz memnunluk duymasıdır. Bizim dinsizlerimiz oldukça saygıdeğer, oldukça güvenilir kişilerdir, onlar için vatanın dayanağı denilebilir…

Bu sözler elbette bir şey demekti; ama benim istediğim bu değildi. Bir gün düşüncelerini açıkladı ama öyle tuhaf konuştu ki beni bile şaşırttı. Kendisi için söylenen, muska hikâyelerinden sonra buna daha çok şaştım.

Bir gün, uzun bir konuşma sonunda kendisini uğurlarken:

– Dostum, dedi. İnsanları oldukları gibi sevmeye imkân yoktur. Bununla birlikte, sevmek de gereklidir. Bunun için dişlerini sıkarak, burnunu tıkayarak, gözlerini yumarak da olsa -bu mutlaka gereklidir- onlara iyilik et. Elden geldiği kadar kızmamaya çalışarak onların kötülüklerine katlan. Aynı zamanda unutma ki sen de bir insansın. Sana orta tabakadan biraz daha akıllı olmak fırsatı verilmişse onlara karşı elbette sert davranman gerekir. İnsanlar yaradılıştan alçaktır, korku yüzünden sevmek onlara zevk verir, böyle bir sevgiye kendini kaptırma, onlardan tiksinmekten de vazgeçme. Kur'an'ın bir yerinde Tanrı peygambere, inatçı insanlara farelere bakar gibi bakmasını, iyilik etmesini, onların yanından, biraz gururlu ama metin adımlarla geçmesini emreder. Onlardan, iyi oldukları zaman bile tiksinmesini bil, çünkü en çok böyle zamanlarda kötü olurlar. Evet yavrum, kendimi göz önünde tutarak böyle söylüyorum. Biraz budala olmayan bir insanın yaşamasına, kendinden tiksinmesine imkân yoktur. Bu noktada namuslu yahut namussuz olmanın bir önemi, yakınını sevip de tiksinmemeye imkân yoktur. Bana kalırsa insan, yakınını sevmemek özelliğiyle yaratılmıştır. Burada ta baştan beri söylenen sözlerde bir

yanlışlık var, insanlığa karşı sevgiyi de, ancak kendi ruhunda kendin yarattığın o insanlığa karşı duyduğun sevgi olarak kabul etmek gerektir - daha doğrusu, kendini yarattın, sevgiyi de yalnız kendine karşı duyuyorsun demektir. Bunun için de böyle bir varlık, gerçekten hiçbir zaman olmayacaktır.

– Hiçbir zaman olmayacak mı dediniz?

– Dostum, bunun budalaca bir şey olduğunu kabul ediyorum ama suç bende değil ki! Dünya yaradılırken benim düşüncemi sormadıkları için, bu mesele üzerinde kendi görüşümü hesaba katmaya hakkım vardır.

– Peki bütün bunlardan sonra nasıl oluyor da size Hıristiyan, muska taşıyan kesiş, vaiz diyorlar? Anlamıyorum doğrusu, diye haykırdım.

– Bunları kim söylüyor?

Ona anlattım; beni büyük bir dikkatle dinledi.

Pek iyi hatırımda tuttuğum bu konuşmaya niçin başladığımızı bir türlü hatırlamıyorum. Versilov sinirlenmişti, hâlbuki hemen hemen hiç sinirlenmezdi. Ateşli ateşli, hem de alay etmeden konuşuyordu, sanki bana değil de başkasına söylüyordu. Ama ona yine de inanmadım. Benim gibi birisiyle böyle ciddi şeylerden konuşmasına imkân var mıydı?

İKİNCİ BÖLÜM

I

15 Kasım sabahı onu, prens Seryoja’nın evinde bulmuştum. Onları yine ben birbirine yakınlaştırmıştım. Hoş, ben olmasam da onları birleştirecek birçok şey vardı ya -yabancı ülkelerde geçen olaylardan söz ediyordum. Bundan başka prens, mirasın hiç olmazsa üçte birini onun payına ayırmaya söz vermişti. Bu da muhakkak yirmi bin kadar tutacaktı. O zaman hatırlıyorum, prensin mirasın tam yarısını değil yalnız üçte birini ayırması oldukça garibime gitmişti; ama ses çıkarmamıştım… Prens bunu o zaman

kendiliğinden vaat etmişti. Versilov bu yolda bir tek söz bile söylememiş, prens kendiliğinden ortaya atılmıştı. Versilov da hiç ses çıkarmamıştı. Ondan sonra da bir defa olsun bunu hatırlatmamış, hatta böyle bir sözden haberi olduğunu bile belli etmemişti. Söz arasında belirteyim ki prens önceleri ondan, ayrıca da konuşmasından hoşlanıyor, hatta ona hayran oluyordu, birkaç defa bana bile düşüncelerini açmıştı. Bazen yalnız kaldığımız zaman kendisi için üzüntüyle, “Öyle cahil bir insanım, öyle yanlış bir yolda yürüyorum ki!.. “ derdi. Ah, o zaman onunla henüz öyle çok iyi dosttuk!.. O zaman ben Versilov’a prens için yalnız iyi şeyler söylemeye, yanlışlarını küçültmeye çalışıyordum. Yanlışlarını ben de görmüyor değildim; ama Versilov hiç ses çıkarmıyordu, yahut sadece gülümsüyordu.

Bir gün Versilov ile baş başa kalınca:

– Onun yanlışları var ama hiç değilse yanlışları kadar da erdemleri var, dedim.

Versilov gülerek:

– Tanrım, nasıl da yaltaklanıyorsun ona, diye cevap verdi.

Anlamadım, sordum:

– Nasıl yaltaklanıyorum?

– Yanlışları kadar erdemleri varmış! Yanlışları kadar erdemleri olsaydı, bir aziz olur, keramet gösterirdi!

Ama bu bir görüş değildi doğrusu. Hem o zaman genellikle bütün önemli konular üzerindeki düşüncelerini söylemekten kaçındığı gibi prensin sözünü etmekten de çekiniyordu; hem de çok çekiniyordu. O sıralarda ben yokken de prense uğradığı için aralarında ayrı bir ilişki olduğundan şüphe ediyordum ama buna ses çıkarmıyordum. Versilov’un prensle konuşurken benimle konuştuğundan daha ciddi bir dil kullanmasını da kıskanmıyordum, yani Versilov ona karşı daha ağırbaşlı davranıyor, alaylı tavırlarını daha az takınıyordu. Ama o zaman öyle mutluydum ki bunun böyle olması hoşuma bile gidiyordu. Prensin, biraz basitçe olduğu için, kinayeli sözlerden

hoşlanmamasını, hatta bazı esprileri hiç anlamamasını hoş görüyordum. Ama son zamanlarda çekingen davranmaya başlıyordu. Versilov'a karşı duyguları bile değişmişti. Versilov bunu anlamakta gecikmişti. Şunu da belirteyim ki, Prens bana karşı da değişmişti, hem bunu gizlemiyordu bile. O eski dostluğun, hemen de ateşli dostluğun, sadece ölü bir şekli kalmıştı. Bense hâlâ evine gidip gelmeye devam ediyordum. Hoş, bütün o işlere karıştıktan sonra gitmemek de elimden gelmezdi. Ah, o zaman ne kadar acemice hareket ediyormuşum. Bir insanı, böyle toyluğa, böyle bir aşağılığa yalnız insan kalbinin saflığı mı götürür? Ondan para alıyor, zararı yok, böyle olması gerek, diye düşünüyordum. Hiç de öyle olması gerekli değildi ya! Daha o zaman böyle olmaması gerektiğini biliyordum ama işte öyle, bu konu üzerinde hiç de durmak istemiyordum. Paraya çok, oldukça çok ihtiyacım olmasına rağmen ona yalnız para için gitmiyordum. Para için gitmediğimi biliyordum ama her gün para almaya gittiğimi de anlıyordum. O zaman kendimi bir kasırgaya kaptırmıştım, bütün bunlardan başka, o zaman ruhumda büsbütün başka bir şey, büsbütün başka bir neşe vardı!

Sabahleyin saat on bire doğru içeri girdiğim zaman uzun bir söylevi bitiriyordu. Versilov oturuyordu. Prens heyecanlı görünüyordu. Versilov hemen her zaman onu heyecanlandırmasını bilirdi. Dolduruşa iyi gelen prens, saflık derecesine varacak kadar duygulu bir adamdı, bu yüzden çoğu zaman ona yüksekten bakıyordum. Ama tekrar ediyorum, son günlerde onda karşısındakini ısırmaya hazırlanan bir insan tavrı göze çarpmaya başlamıştı. Beni görünce bir an durdu, yüzü gerilir gibi oldu. O sabahki halini neye yoracağımı bilmekle birlikte yüzünün bu kadar gerileceğini beklemiyordum. Başında bir sürü dert, gaile toplandığını biliyordum ama en kötüsü şu ki, bunların yalnız onda birini biliyordum. Geriye kalan kısmı o zaman benim için büyük bir sırdı. Asıl kötü, budalaca olan taraf şu ki, sık sık onu avutmaya çalışıyor, kendisine akıl öğretmeye kalkışıyordum, hatta "böyle değersiz şeyler için" üzülecek kadar zayıf iradeli olmasıyla yüksekten yükseğe alay ediyordum. Ses çıkarmıyordu ama o anlarda tiksindiği de besbelliydi. Hiç de iyi olmayan bir durumdaydım, en kötüsü de bunun hiç farkında değildim. Tanrı şahidimdir, başlıca şeyden şüphe bile etmiyordum!

Bütün bunlara rağmen prens bana elini uzattı. Versilov, sözünü kesmeden başıyla selam verdi. Kanepeye yayılarak oturdum. Hem o zaman

bendeki o tavırlar, hareketler de neydi! Hatta biraz daha ileri giderek birtakım numaralar yapıyor, onun dostlarına kendi dostlarımmış gibi davranıyordum… Ah, bütün olanları şimdi değiştirmeye imkân olsaydı, başka türlü davranmayı öyle bilirdim ki!

Şu birkaç sözü de unutmadan söyleyeyim; prens o zaman yine aynı evde oturuyor ama hemen hemen bütün evde kendisi oturuyordu. Ev sahibi Bayan Stelbeyeva yalnız bir ay kadar kaldıktan sonra yine bir yerlere gitmişti.

II

Soylulardan konuşuyorlardı. Bu konu bazen prensi, ileri görüşlü olmasına rağmen, oldukça heyecanlandırıyordu. Hatta hayatında bütün kötülüklerin bu düşünce yüzünden başına geldiğinden şüphe ediyorum. Yoksul olduğu hâlde prenslik unvanına oldukça çok değer verdiği için sadece uydurma bir gurur yüzünden bütün ömrünce sağa sola para saçmış, en sonunda da boğazına kadar borca batmıştı. Versilov birkaç defa, prenslik bu değildir, diye çıtlatmış, ona daha büyük bir düşünce aşılamak istemişti. Ama prens en sonunda kendisine ders veriyorlar diye gücenmeye başladı. Anlaşılan o sabah da buna benzer bir şeyden söz ediyorlardı ama ben konuşmanın başına yetişememiştim. Versilov’un sözleri önce bana gericilik kokuyor gibi göründüyse de sonra çabucak sözlerini düzeltti:

– Namus demek, görev demektir, diyordu. Bir devlette başta gelen sınıf hâkim olursa o zaman toprak sağlam olur. Başta gelen sınıfın sürekli şerefi, şeref anlayışı vardır. Bu anlayış her zaman bir bağ görevi görür, devleti kuvvetlendirir; ahlak bakımından ama daha çok siyasi bakımdan yararlıdır. Ama köleler yani o sınıftan olmayanlar bundan zarar görürler. Zarar görmemeleri için kendilerine hak bakımından eşitlik verilir. Bizde de tıpkı böyle olmuştur, hem böyle oluşu pek iyi bir şeydir. Ancak bütün denemeler, şimdiye kadar her yerde -yani Avrupa’da demek istiyorum- haklarda eşitlik sağlanırken şeref duygusunun, görev duygusunun azaldığını göstermiştir. Bencillik, eski birleştirici ‘ülkü’nün yerini almış, her şeyde de kişi özgürlüğüne dağılmıştır. Özgürlüğe kavuşanlar, birleştirici görüşleri olmadığı için en sonunda herhangi bir yüksek bağlılıktan yoksun kaldılar.

Öyle ki elde ettikleri özgürlüğü bile elden bıraktılar. Ama Rus soyluları hiçbir zaman Avrupa soylularına benzememiştir. Bizim soylular, şimdi haklarını ellerinden kaçırdıkları hâlde yüksek ırk olarak kalabilirler, şerefi, sosyeteyi, bilimi, yüksek ‘ülkü’yü elde tutabilirler.

Prens hırsla dişlerini gösterdi:

– Peki, o zaman böyle bir sınıf nasıl soylular sınıfı olur? Siz bir çeşit mason loncası tasarısı çiziyorsunuz, bu soylular sınıfı değildir.

Tekrar ediyorum, prens çok bilgisizdi. Versilov’la aynı görüşte olmamakla birlikte ben bile oturduğum kanepede öfkeyle döndüm. Versilov, prensin sözlerinin ve dişlerini göstermesinin anlamını oldukça iyi anladı:

– Masonluğu hangi anlamıyla aldığınızı bilmiyorum ama bir Rus prensi bile böyle bir ‘ülkü’yü benimseyemediğine göre bunun henüz zamanı gelmemiş demektir. Kendi kabuğuna çekilmemiş, durmadan da değişen bir sosyetede herkesin, okumuşluğu, şerefi bir gaye bilmesi düşüncesi şimdilik şüphesiz bir hayaldir ama neden imkânsız olsun? Böyle bir düşüncenin birkaç kafada yaşaması bile onun ölmediğini, derin bir karanlığın içinde ateşten bir nokta gibi parladığını gösterir.

– Siz “yüksek düşünce”, “büyük düşünce”, “birleştirici ülkü” sözlerini kullanmaktan çok hoşlanıyorsunuz; ben de sizin bu “büyük düşünce” sözüyle neyi kastettiğinizi anlamak isterdim?

– Versilov kurnazca bir gülümsemeyle:

– Bilmem ki bu sorunuza nasıl cevap vereyim, dedi. Nasıl cevap vereceğimi kendim de bilmiyorum, dersem daha doğru olur. Büyük düşünce denilen şey, bazen uzun zaman, tarifi yapılamadan kalan bir duygudur. Yalnız şunu biliyorum ki bu düşünce, canlı hayatı doğuran şeydir, yani önceden düşünülerek yapılan, uydurma değil de tam tersine can sıkmayan, neşeli bir hayat… Öyle ki onu doğuran yüksek ‘ülkü’ye mutlaka gerek vardır, doğal olarak bu da kimsenin istemediği bir şeydir.

– Neden?

– Çünkü ‘ülkü’lerle yaşamak insanın canını sıkar, ‘ülkü’süz yaşamaksa her zaman neşe verir.

Prens mat olmuştu.

– Peki, sizin bu canlı hayat dediğiniz şey nedir?

Anlaşılan kızıyordu.

– Bunu bilmiyorum, prens; yalnız bildiğim bir şey varsa o da bu hayatın çok basit, çok bayağı, çok göze çarpan, her gün, her saat yaşanan bir şey olması gerektiğidir. Hem bu öylesine basit bir şey ki, biz onun böyle basit, böyle doğal olabileceğine inanamıyoruz, onu fark etmeden, tanıyamadan binlerce yıl hep yanından geçip gidiyoruz.

Prens:

– Ben, yalnız şunu söylemek isterdim, soylular hakkındaki düşünceniz, aynı zamanda soyluluğun inkârı demektir, diye konuştu.

– Eh, mademki bunu çok istiyorsunuz, ben de size söyleyeyim, bizde belki hiçbir zaman soyluluk denilen şey olmamıştır.

– Bütün bunlar oldukça karanlık, oldukça belirsiz şeyler. Mademki ortaya bir düşünce atıyorsunuz, bence onu derinleştirmeniz de gerekmektedir….

Prens, alnını kırıştırdı, göz ucuyla da duvar saatine baktı. Versilov ayağa kalktı, şapkasını eline aldı.

– Derinleştirmek mi, dedi. Hayır hayır, iyisi mi derinleştirmeyelim, hem zaten benim görüşüm derinleştirmeden konuşmaktır. Tanrı şahit ki, doğru söylüyorum! Tuhaf bir huyum daha var, inandığım bir düşünceyi derinleştirmeye kalkarsam, hemen her zaman anlatıp bitireceğim sırada anlattığım şeye kendim de inanmamaya başlıyorum; şimdi de başıma böyle bir şey gelmesinden korkuyorum. Hoşça kal sevgili prens, size her gelişimde bağışlanmayacak kadar gevezelik ediyorum. Çenem açılıyor.

Bunları söyleyerek dışarı çıktı; prens onu kibarca uğurladı ama ben gücenmiştim.

Yüzüme bakmadan yazı masasına doğru giderken birdenbire:

– Peki, siz ne diye kabardınız yani, diye söylendi. Sesim titreyerek:

– Kabarmama sebep şu, dedim. Sizin bana, hatta Versilov'a karşı tuhaf bir şekilde değişmiş olduğunuzu gördüğüm için ben… Evet, Versilov gerici bir teoriyi anlatmaya başlamıştı ama sonra sözlerini düzeltti… Sözlerinde belki derin bir düşünce gizliydi, sizse düpedüz anlamadınız, hem…

Hemen hemen öfkeyle:

– Bana ders vermeye kalkışmalarını, bir çocuk yerine koymalarını istemiyorum, işte o kadar, diye kesip attı.

– Prens, bunlar ne biçim sözler böyle…

– Rica ederim, artist tavırları takınmayın. Bayağıca hareket ettiğimi biliyorum. Sağa sola para saçtığımı, bir kumarcı, belki bir hırsız olduğumu biliyorum… Evet, hırsız, çünkü ailemin paralarını kumara veriyorum ama kimse de beni yargılama hakkına sahip değildir. Hem istemem, hem de buna izin vermem. Ben kendimi yargılamasını bilirim. Hem kinayeli sözlere ne gerek var? Söylemek istediğini açıkça söyle, önceden ortaya karanlık görüşler atayım deme! Bunu bana söylemeye hakkın olmalı ama kendin de namuslu olmalısın…

– Bir defa konuşmanızın başına yetişemedim, bunun için ne konuştuğunuzu bilmiyorum, sonra izninizle sorayım size: Versilov ne yaptı da namussuz oldu?

– Yeter, rica ederim, yeter. Dün benden üç yüz ruble istemiştiniz, işte para…

Önümüzdeki masanın üstüne paraları koydu, kendisi de kanepeye oturdu, sinirli sinirli arkaya yaslanarak ayak ayak üstüne attı.

Sıkılmaya başlamıştım:

– Bilmem ki… diye mırıldandım. Gerçi sizden para istemiştim… Öyle çok ihtiyacım olsa da böyle bir eda karşısında…

– Edayı bırakın. Ağır bir söz söyledimse, özür dilerim. İnanın ki böyle şeylerle uğraşacak hâlde değilim. Şimdi asıl meseleyi dinleyin: Moskova'dan bir mektup aldım; kardeşim Şaşa, siz de tanırsınız, daha oldukça küçük bir çocuktu, dört gün önce ölmüş. Babama, yine bildiğiniz gibi iki yıl önce inme inmişti, şimdi ise yazdıklarına göre daha da kötüleşmiş, bir tek söz söyleyemiyor, kimseyi de tanıyamıyormuş. Orada hepsi mirasa konunca sevinmişler. Babamı yabancı bir ülkeye götürmek istiyorlarmış; ama doktorun bana yazdığına göre babamın iki haftadan fazla yaşaması şüpheliymiş. Bu böyle olunca hayatta annem, kız kardeşim, bir de ben kalıyorum. Demek ki şimdi ben hemen hemen yalnızım… Yani sözün kısası yalnızım… Bu miras… Bu miras, ah, keşke hiç olmasaydı, belki iyi olurdu! Ama size asıl anlatmak istediğim şu: Andrey Petroviç'e bu mirastan en az yirmi bin ruble sözü vermiştim… Hâlbuki, biliyor musunuz, formalite yüzünden şimdiye kadar bir şey yapmaya imkân olmadı. Ben hatta… Yani biz… Yani babam bu mülklerin idaresini eline bile almış değil. Bense bu son üç hafta içinde o kadar para yitirdim ki, hem şu alçak Stebelkov öyle acımadan faiz alıyor ki… Şimdi size hemen hemen son paramı verdim.

– Ah, prens, öyleyse…

– Onun için söylemedim canım, onun için söylemedim. Stebelkov bugün mutlaka para getirir; paylaşmaya yeter ama yine de onun ipiyle kuyuya inilmez… Andrey Petroviç'e hiç olmazsa on bin ruble verebilmek için Stebelkov'a on bin ruble bulup getirmesini rica etmiştim. Mirasın üçte birini Andrey Petroviç'e ayıracağıma dair vermiş olduğum söz beni üzüyor, perişan ediyor. Mademki söz verdim, mutlaka yerine getirmeliyim. Size yemin ederim, hiç olmazsa bu türlü borçlardan kurtulmayı çok istiyorum. Bu borçlar bana ağır geliyor, ağır, dayanamıyorum! Andrey Petroviç'i görmekten çekiniyorum, çünkü gözlerinin içine bakamıyorum… O da bunu bildiği hâlde niçin kötüye kullanıyor, bilmem ki?

Karşısında şaşkın şaşkın duruyordum.

– Neyi kötüye kullanıyor prens, diye sordum. Size hiç bunu çıtlattığı oldu mu?

– Hayır, hayır, ben de zaten bunu takdir ediyorum ama ben kendim çıtlattım. Hem sonra gün geçtikçe daha çok borca giriyorum… Ah şu Stebelkov…

– Beni dinleyin prens, yalvarırım sakin olun, gittikçe heyecanlandığınızı görüyorum, belki bütün bunlar sadece bir kuruntudan başka bir şey değildir. Zaten ben de bağışlanmayacak kadar bayağıca hareket ettim, çok borçlandım; ama bunun sadece geçici bir durum olduğunu da biliyorum… Yeter ki belli rakamı oynayayım; o zaman… Söyleyin, bu üç yüzü de eklersek size olan borcum iki bin beş yüzü buluyor, değil mi?

Prens, birdenbire yine dişlerini göstererek:

– Sizden para isteyen yok galiba, dedi.

– Versilov’a on bin ruble vermek istiyordunuz. Şimdi sizden aldığım bu paraları Versilov’a vereceğiniz yirmi binden düşersiniz; başka türlü olmasına imkân yok. Ama… Ama belki kendim de öderim… Zannediyor musunuz ki Versilov size para için geliyor?

Prens esrarlı bir tavırla:

– Evime para için gelseydi, benim için daha iyi olurdu, dedi.

– Bir “ezici temas” tan söz ettiniz… Bu sözlerinizle Versilov’u yahut beni kastediyorsanız, doğrusu bu, insanın gücüne gidecek bir şey. Sonra diyorsunuz ki: neden kendisi de başkalarına söylediği gibi olmuyor, işte sizin mantığınız! Önce size şunu belirteyim ki, bu mantık değildir, çünkü o, böyle olmasaydı, yine de gerçeği söylemekten kendini alamazdı… Söyleyin, Almanya’dayken ona “kadınlar peygamberi” adını siz mi taktınız?

– Hayır, ben takmadım.

– Stebelkov, ona bu adı sizin taktığınızı söylemişti.

– Yalan söylemiş. Böyle gülünç adlar takmak elimden gelmez. Ancak başkalarına namuslu olmayı söyleyen biri, önce kendisi namuslu olmalı, işte

benim mantığım bu! İster doğru, ister yanlış olsun, hepsi bir. Ben öyle olmasını istiyorum, hem öyle de olacaktır. Kimsenin evime gelerek beni yargılamasına, bir çocuk yerine koymasına izin veremem!

Söze karışmak istedimse de elini bana doğru uzatıp sallayarak:

– Yeter, diye bağırdı… Hele şükür gelebildiniz!

Kapı açıldı, Stebelkov içeri girdi.

III

O, yine eskisi gibiydi, yine şık giyinmişti, yine öyle göğsünü kabartarak yürüyor, yine öyle insanın gözünün içine aptal aptal bakıyor, yine kurnazca davrandığını sanıyor, bu hhâlinden de oldukça memnun görünüyordu. Bu defa içeri girerken tuhaf tuhaf etrafına bakındı; bakışlarında oldukça dikkatli, insanın aklından geçenleri okumaya çalışan bir hâl vardı, sanki yüzünüze bakarak düşüncelerinizi tahmin etmek istiyordu. Ama daha o anda sakinleşti, dudaklarında memnunluk kokan bir gülümseme belirdi, bu, “küstahlığı bağışlanan” bir adamın gülümsemesiydi ama bu gülümseme, bana yine anlatılmayacak kadar tiksinti veriyordu.

Onun prensi üzdüğünü çoktan beri biliyordum. Ben evdeyken de birkaç defa prense gelmişti. Ben… Ben de bu son ay içinde onunla birkaç kez görüşmüştüm ama bu sefer, başka bir sebeple buraya gelişine biraz şaştım.

Prens, daha selamını almadan:

– Şimdi, dedi.

Sonra bize arkasını dönerek masanın çekmecesinden gerekli kâğıtları çıkarmaya başladı. Bana gelince, prensin son sözleri beni daha çok kırmıştı; Versilov’un şerefsiz bir insan olduğunu öyle apaçık çıtlatmıştı ki, bunun tam olarak açıklanmasını istemeden meseleyi bırakmaya gelmezdi. Ama Stebelkov’un önünde buna imkân yoktu. Yine yayılarak kanepeye oturdum, önümde duran bir kitabı açtım. Prense:

– Belinskiy, ikinci kısım! Bu yeni havadis doğrusu; kültürünüzü yükseltmek mi istiyorsunuz, diye seslendim, fakat sözlerimde biraz yapmacıklık vardı.

Çok doluydu, acele de ediyordu ama sözlerimi işitince başını çevirdi.

Sert sert:

– Rica ederim, kitabı rahat bırakın, dedi.

Bu kadarı da fazlaydı, üstelik de bunları Stebelkov’un yanında söylüyordu! Aksilik bu ya, Stebelkov da sanki bilinçli olarak yapmış gibi kurnazca, iğrenç bir tarzda sırıttı. Gizlice başı ile prensi gösterdi. Başımı bu budaladan başka tarafa çevirdim.

– Kızmayın prens, sizi oldukça önemli bir adama bırakarak şimdilik bir kenara siniyorum…

Elden geldiği kadar kayıtsız olmaya karar verdim.

Stebelkov:

– Ben mi oldukça önemli adamım, diye söze karışarak kendini gösterdi.

– Evet, sizsiniz; siz, oldukça önemli adamsınız, bunu kendiniz de çok iyi biliyorsunuz.

– Hayır efendim, izin verin. Dünyanın her yerinde ikinci adam vardır. Ben ikinci adamım. Hem birinci adam, hem de ikinci adam vardır. Birinci adam yapar, ikinci adam da alır. Demek ki gerektiğinde ikinci adam birinci adam oluyor, birinci adam da ikinci adam… Öyle mi, değil mi?

– Belki de öyledir, ancak ben her zamanki gibi sizi anlayamıyorum.

– İzin verin, Fransa’da devrim oldu, bir çoğunun kafası uçuruluyordu. Devrim, birinci adamdı, Napolyon da ikinci adam. Sonunda Napolyon birinci adam oldu, devrim de ikinci adam. Öyle mi, değil mi?

Söz arasında şunu da belirteyim ki, benimle Fransız devriminden konuşurken eskisi gibi bir çeşit kurnazlık tasladığını görüyordum, bu da beni eğlendiriyordu. Beni hâlâ bir devrimci sanıyor, bunun için benimle her karşılaşmasında buna benzer şeylerden söz açmaya çalışıyordu.

Prens:

– Gidelim, dedi. Bunun üzerine ikisi de dışarı çıktılar. Yalnız kalınca Stebelkov gider gitmez üç yüz rublesini geri vermeye kesin olarak karar verdim. Bu paraya çok ihtiyacım vardı ama kararım karardı.

Gittikleri odada on dakika kadar kaldılar, bu sırada sesleri hiç duyulmuyordu, sonra birdenbire yüksek sesle konuşmaya başladılar. Ama Prens birdenbire kudurma derecesine varan korkunç bir kızgınlıkla bağırdı. Bazen birdenbire kızdığı oluyordu, öyle ki ben bile buna göz yumuyordum. Tam bu sırada uşak, bir şey söylemek için odaya girdi, ona prensle Stebelkov'un bulundukları odayı gösterdim, uşak girince sesler birdenbire kesildi. Prens çabucak dışarı çıktı, yüzünde telaş okunuyordu ama yine de gülümsüyordu. Uşak koştu, yarım dakika sonra da prensin odasına bir misafir girdi

Bu, oldukça önemli bir misafirdi, resmi elbisesi sırma işlemeli, kordonlu idi, yaşı otuzdan yukarı değildi; yüksek sosyeteden, sert tavırlı birisiydi. Okuyucuya şunu da bildireyim ki prens Sergey Petroviç, bütün isteğine rağmen Petersburg'daki yüksek sosyeteye tam anlamı ile girememişti, bunun için böyle bir ziyarete oldukça çok değer vermesi gerekti. Bildiğime göre tanışma, prensin büyük gayretleriyle daha yeni başlıyordu; misafir şimdi iade-i ziyarete gelmişti. Ama tersliğe bakın ki, ev sahibine bir baskın yapmıştı. Prensin acı, şaşkınlık dolu gözlerle bir an Stebelkov'a dönüp onu süzdüğünü gördüm ama Stebelkov'a, hiçbir şey olmamış gibi, bu bakışa aldırış etmedi. Çekilip gitmeye hiç niyeti olmadığını göstermek ister gibi, büyük bir ciddiyetsizlikle kanepeye oturdu, herhâlde bağımsız bir kişi olduğunu göstermek için de saçlarını karıştırmaya başladı. Hatta karşısındakine tepeden bakan bir tavra bile büründü. Kısacası çekilmez bir adam olmuştu. Bana gelince, o zaman da kendimi tutmasını bildim, elbette ki kimseyi utandırmazdım ama prensin aynı şaşkın, acı, kızgın bakışlarının benim üzerimde dolaştığını görünce ne kadar şaşırdığımı anlatamam.

Demek ki, ikimizin de burada bulunmamızdan utanç duyuyor, beni Stebelkov'la bir tutuyordu. Bu düşünce beni çileden çıkardı; oturduğum yerde daha çok yayıldım, kitabı öyle bir tavırla karıştırmaya başladım ki sanki beni hiçbir şey ilgilendirmiyordu. Stelbekov ise tam tersine gözlerini fal taşı gibi açtı, ileriye doğru eğildi, onların konuşmalarına kulak kabarttı. Herhâlde böyle yapmakla hem kibarlık göstermiş, hem de kibarca davranmış olacağını sanıyordu. Misafir, bir iki defa Stebelkov'a baktı; beni de baştan ayağa kadar süzdü.

Aileleri içinde olup bitenlerden konuşmaya başladılar. Bu bay, tanınmış, eski bir soydan gelen prensin annesini tanıyordu. Bende bıraktığı etkiye göre ise misafir, kibar olmasına, saflık göstermesine rağmen kendini çok beğenmiş bir adamdı. Ziyaretinin herkes için bir şeref sayılması gerektiğini düşünerek kendisine değer veriyordu. Prens yalnız olsaydı, yani biz orada bulunmasaydık, eminim ki daha akıllı, daha ince buluşlu olurdu. O sırada belki de fazla nazik davranmasından olacak, gülüşünde göze çarpan bir titreme vardı, tuhaf bir dalgınlık da kendisini ele veriyordu.

Daha henüz beş dakika bile oturmamışlardı ki, birdenbire yeni bir misafirin geldiği bildirildi, aksi gibi o, saygınlığını kaybedenlerdendi. Yeni geleni iyi tanıyordum, hakkında birçok şey de duymuştum ama o beni tanımıyordu. Henüz oldukça genç bir erkekti, yirmi üç yaşlarında vardı, pek şık giyinmişti, kendisi iyi bir ailedendi. Çok yakışıklıydı ama hiç şüphe yok ki kötü bir çevreye girmişti. Daha bir yıl önce, tanınmış süvari alaylarından birinde subaydı ama istifa etmek zorunda kalmıştı, sebebini de duymayan kalmamıştı. Akrabaları onun borçlarını ödeyemeyeceklerini gazetelerde herkese duyurmuşlardı ama o, ayda yüzde on faizle para alarak şimdi de eğlenceye devam ediyordu. Kumarhanelerde korkunç kumarlar oynuyor, herkesin tanıdığı bir Fransız kadınına varını yoğunu yediriyordu. Bir hafta kadar önce bir gecede on iki bin ruble kadar bir para kazanmıştı, şimdi de zaferini kutluyordu. Prensle yakın dostlukları vardı, sık sık birlikte kumar oynuyorlardı; ama bu sefer prens onu uzaktan görünce titredi, bunu oturduğum yerden görmüştüm. Bu çocuk, her yeri kendi evi gibi biliyor, asla sıkılmadan yüksek sesle, neşeli neşeli konuşuyordu, aklına geleni de söylüyordu. Ama prensin önemli misafiri karşısında bizim yüzümüzden titrediğini aklından bile geçirmiyordu.

İçeri girince onların konuşmasını kesti, daha oturmadan bir gece önceki oyunu anlatmaya başladı.

Birkaç söz söyledikten sonra önemli misafire döndü:

– Siz de galiba oradaydınız, dedi.

Onu prensin dostlarından birine benzetmişti, ben dikkatlice bakınca:

– Ah, bağışlayınız, sizi dün geceki adama benzettim, diye haykırdı.

Prens acele acele:

– Aleksey Vladimiroviç Darzan, İppolit Aleksandroviç Naşçokin, diyerek onları tanıştırdı. Bu çocuğu tanıştırması gerekti. O, iyi tanınmış bir soydandı ama bizi demin tanıştırmamıştı, biz de birer köşeye çekilmiş, oturuyorduk. Ben başımı onların tarafına hiç çevirmek istemiyordum ama Stebelkov genç adamı görür görmez neşeli neşeli sırıtmaya başladı, hem galiba onu kendisiyle konuşmakla korkutuyordu. Bütün bunlar yavaş yavaş beni eğlendirmeye başlıyordu.

Darzan:

– Geçen yıl sizinle sık sık Kontes Verigina'nın evinde karşılaşıyorduk, dedi.

Naşçokin:

– Hatırlıyorum ama o zaman galiba üniformalıydınız, diye güler yüzle karşılık verdi.

– Evet ama şu… Vay, Stebelkov buraya da gelmiş. Burada ne işi var? İşte bu baylar sayesinde subay üniforması giymiyorum, diyerek dosdoğru Stebelkov'u gösterdi, ardından da kahkahalarla güldü. Stebelkov da galiba bu sözleri bir övgü sayarak keyifli keyifli sırıttı, Prens kızardı, hemen Naşçokin'e bir şeyler sordu. Darzan da Stebelkov'a yaklaşarak onunla ateşli ateşli konuşmaya başladı ama alçak sesle konuşuyorlardı.

Misafir, prense:

– Galiba Avrupa’dayken Katerina Nikolayevna Andrakova ile yakından tanışıyormuşsunuz, diye sordu.

– Ha, evet, tanışıyordum…

– Galiba yakında burada bir yenilik olacak. Söylediklerine göre Katerina Nikolayevna, Baron Byoring ile evleniyormuş.

Darzan, yüksek sesle:

– Doğru, dedi.

Prens, belli bir heyecanla, hem de sorusunu vurgulayarak:

– Bunu… Kesin olarak biliyor musunuz, dedi.

– Bana söylediler, bunu herkes konuşuyor, kesinleşmiş sanırım ama bilinmez ki!

Darzan onlara yaklaşarak:

– Kesinleşmiş, kesinleşmiş, dedi. Bana dün Dubasov söyledi; bu gibi haberleri ilk önce hep o öğrenir. Hem prensin de bunu bilmesi gerekirdi…

Naşçokin, Darzan’ın sözünü bitirmesini bekledi, sonra yine prense döndü:

– Sosyetede pek seyrek görünmeye başladı.

Prens soğuk soğuk:

– Bu son ay içinde babası hastaydı, dedi. Darzan birdenbire:

– Bayanın başından bir sürü macera geçmiş galiba, diye yumurtlayıverdi.

Başımı kaldırarak doğruldum, yüksek sesle:

– Katerina Nikolayevna’yı yakından tanımak şerefine erdim, diye bağırdım. Bunun için bütün bu dedikoduların yalandan, utanmazlıktan başka bir şey olmadığını bildirmeyi kendim için görev sayarım… Bütün bunlar… Onun çevresinde pervane gibi dolaşıp hiçbir şey elde edemeyenlerin uydurmalarıdır…

Sözlerimi budalaca keserek sustum, bu sırada kızarmış yüzümle, doğrulmuş bir hâlde hâlâ oradakileri süzmeye devam ediyordum. Hepsi başlarını bana çevirdiler ama Stebelkov birdenbire kıkır kıkır gülmeye başladı. Şaşırıp kalan Darzan da sırıttı.

Prens beni Darzan’a göstererek:

– Arkadiy Makaraviç Dolgorukiy, dedi.

Darzan, temiz, saf bir tavırla bana döndü.

– Ah, inanın ki Prens, dedi. Bunları ben uydurmuş değilim; ortada bu gibi söylentiler dolaşıyor ama ben yaymadım.

– Ah, ben size bir şey demedim; diye çabuk çabuk cevap verdim.

Tam bu sırada Stebelkov terbiyeye aykırı bir tarzda güldü, sonradan öğrendiğime göre buna sebep, Darzan’ın bana prens demesiymiş. Kahrolasıca soyadım burada da işi berbat etmişti. Hatta şimdi bile o dakika herkese işittirecek bir sesle Dolgorukiy olduğumu söylemediğimi düşündükçe hâlâ utancımdan kızarıyorum. İşte o zaman da utandığım için bunu söylememiştim. Hayatımda ilk defa böyle hareket ediyordum. Darzan önce bana, sonra da hâlâ gülen Stebelkov’a şaşkın şaşkın baktı.

Darzan birdenbire:

– Ha, sahi! Biraz önce merdivende rastladığım o güzel, narin, sarışın bayan kimdi, diye sordu.

Prens kızararak:

– Doğrusu, kiminle karşılaştığınızı bilmiyorum, dedi.

Darzan güldü:

– Peki, kim bilir?

Prens ezile büzüle:

– O… Belki şeydir… dedi.

Stebelkov birdenbire beni gösterdi:

– O bayan… İşte kız kardeşleri Lizaveta Makarovna idi. Çünkü demin ben de kendisiyle karşılaşmıştım…

Prens:

– Ha, sahi, diye söze karıştı. Ama bu sefer oldukça ağırbaşlı, ciddi bir tavır takınmıştı. Evet, herhâlde Lizaveta Makarovna'dır; kendisi şimdilik evinde oturduğum Anna Feodorovna Stolbeyeva'nın yakın dostu. Bugün herhâlde Darya Onisimovna'yı ziyaret etmeye gelmiştir. Darya Onisimovna, Anna Feodorona'nın da yakın dostudur. Giderken evi ona bıraktı.

Bütün bunlar da tıpkı dediği gibiydi. Darya Onisimovna, daha önce anlattığım, zavallı Olya'nın annesiydi. Tatyana Pavlovna da onu Stolbeyava'nın yanına yerleştirmişti. Liza'nın Stolbeyeva'ya geldiğini, sonra ara sıra zavallı Darya Onisimovna'ya da uğradığını pek iyi biliyordum, kadıncağızı hepimiz sevmiştik. Prensin ağırbaşlıca söylediği sözlerden daha çok da Stebelkov'un budalaca hareketinden, belki de biraz önce bana prens demelerinden, kısacası bütün bu şeyler yüzünden elimde olmadan birdenbire kızardım. İyi ki tam o dakikada Naşçokin gitmek üzere ayağa kalktı; giderken Darzan'a da elini uzattı. Onlar çıktıktan sonra Stebelkov birdenbire arkası bize dönük durumda kapıda duran Darzan'ı hızlı bir baş hareketiyle bana gösterdi; ben de buna karşılık ona yumruğumu gösterdim.

Bir dakika sonra Darzan da gitti, giderken ertesi gün daha önce kararlaştırılan bir yerde buluşmak üzere prensten söz aldı, buluşacakları yer, doğal olarak kumarhaneydi. Kapıdan çıktığı sırada Stebelkov'a bağırarak

bir şey söyledi, bana da başı ile hafifçe selam verdi. Darzan çıkar çıkmaz Stebelkov yerinden fırladı, parmağını havaya kaktırarak odanın ortasında ayakta durdu:

– Bu beyzade geçen hafta şöyle bir marifet yapmış: Açık bir bono vermiş, altına da Avezyanov'un sahte imzasını atmış. Bono olduğu gibi duruyor, ancak ödenmiş de değil! Bunun cezası büyük: Sekiz bin ruble.

Ona yiyecekmiş gibi bakarak:

– Herhâlde bono şimdi sizdedir, dedim.

– Ben bir bankayım, efendim, bende Mart de piete var, bono değil. Paris'te Mo de pipiete'nin ne demek olduğunu bilir misiniz? Yoksullara ekmek ve yardım; işte bendeki de Mont de piete.

Prens kaba bir tavırla öfkeli öfkeli onun sözünü kesti:

– Siz burada ne arıyorsunuz? Ne diye oturdunuz?

Stebelkov gözlerini çabucak kırparak:

– Ha, dedi. Yoksa o şey, şey değil mi?

Prens:

– Hayır, bir şey değil, ben son sözümü söyledim, diye bağırdı. Ayağını yere vurdu.

– Eh, mademki öyle… Varsın öyle olsun. Ancak şunu bilin ki bu pek de öyle değil…

Sert bir hareketle döndü, başını eğip kamburunu çıkararak birdenbire çıktı gitti. O, kapıdan çıkarken prens:

– Şunu iyi bilin ki bayım, sizden hiç korkmuyorum, diye bağırdı.

Çok sinirlenmişti, oturmak istedi ama bana bakınca oturmadı. Bakışlarıyla sanki bana: "Sen de burada ne duruyorsun?" demek istiyordu.

– Ben, prens… diye söze başlamak istedimse de sözümü kesti.

– Yemin ederim ki zamanım yok, Arkadiy Makaroviç. Şimdi arabaya binip gidiyorum.

– Bir dakika prens, çok önemli bir şey söyleyeceğim. Öncelikle şu üç yüz rublenizi geri alın.

– Bu da ne demek?

Odada dolaşıyordu ama birden duraladı.

– Bu şu demek ki… Versilov için şerefsiz demeniz, dahası bütün bu zaman içinde takındığınız tavırlar, kısacası bütün olan bitenler böyle hareket etmemi gerektiriyor. Sözün kısası, kabul etmeme imkân yok.

– Ama tam bir aydır kabul ediyordunuz yal

Birdenbire sandalyeye oturdu. Ben masanın önünde duruyordum, bir elimle Belinskiy’in kitabını karıştırıyor, öteki elimle de şapkamı tutuyordum.

– O zamanki duygularım başkaydı, prens… bununla birlikte yine de belirli rakama kadar çıkmayacaktım… Şu kumar… Kısacası kabul edemeyeceğim!

– Kendinizi hiçbir şekilde gösteremediğiniz, adınızı duyuramadığınız için kuduruyorsunuz, işte o kadar. Kitabı karıştırmamanızı rica etmek isterim.

– “Kendinizi gösteremediniz” de ne demek? Hem de misafirlerinizin önünde beni hemen hemen Stebelkov ile bir tuttunuz…

Alaylı alaylı sırıtarak:

– Ha, demek bilmecenin çözümü buradaymış, dedi. Üstelik de Darzan size prens dediği zaman bozuldunuz.

Kötü kötü güldü. Ben kızardım.

– Vallahi anlayamıyorum… Sizin prensliğinizi bedava verseniz yine almam.

– Huyunuzu bilirim. Andrakova’yı savunmak için ne kadar gülünç bir tavırla bağırdınız… Kitabı bırakın!

– Bu da ne demek, diye haykırdım.

Sanki üzerime atılmak istiyormuş gibi oturduğu kanepede hırsla doğrularak birdenbire bağırdı:

– Kitabı bırakın diyorum size!

– E, artık bu kadarı da fazla, diyerek hızlı adımlarla odadan çıktım. Ama daha salondan çıkmamıştım ki, çalışma odasının kapısından bana bağırdı:

– Arkadiy Makaroviç, geriye dönün! Dönün! Hemen dönün!

Hiç aldırmadan yürümeye devam ediyordum. Hızlı adımlarla peşimden yetişti, kolumdan yakaladı zorla çalışma odasına götürdü. Karşı koymadım.

Heyecandan yüzü sapsarı kesilmişti, fırlatıp attığım üç yüz rubleyi uzatarak:

– Alın, dedi. Mutlaka almalısınız…. Yoksa biz… Mutlaka, mutlaka almalısınız!

– Prens, nasıl alabilirim?

– Peki, sizden özür dilememi mi istiyorsunuz? Öyleyse, beni bağışlayın!..

– Prens, sizi her zaman sevdim, eğer siz de beni…

– Ben de, ben de… Alın… Aldım. Dudakları titriyordu.

– O alçağın sizi kudurttuğunu biliyorum… Ama prens, ancak bundan önceki küsüşmelerimizde olduğu gibi öpüşerek barışırsak o zaman alırım…

Bu sözleri söylerken ben de titriyordum. Prens sıkılgan bir tavırla gülümseyerek:

– Bu ne naz böyle, diye mırıldandı. Ama eğildi, beni öptü. Titredim, beni öperken yüzünde bir tiksinme belirdiğini açıkça görmüştüm.

– Hiç olmazsa size para getirdi mi?

– Getirse ne olacak, getirmese ne olacak?

– Ben sizi düşünerek söylüyorum…

– Getirdi, getirdi.

– Prens, sizinle dostluk… Artık Vensilov…

– Peki, peki; öyle olsun!

– Hem artık, bu üç yüz ruble için kesin bir karar da veremiyorum…

Paraları elimde tutuyordum.

– Alın, alın, diyerek gülümsedi ama gülümsemesinde oldukça kötü bir eda vardı.

Paraları aldım.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I

Aldım, çünkü onu seviyordum. Bu sözlerime inanmayacak olanlara derim ki, hiç değilse parayı ondan alamasam bile, başkalarından mutlaka bulabilirim. Böyle olunca muhtaç olduğum için değil, kibarlık gereği, sadece onu gücendirmemek için almış oluyordum. Ne yazık ki o zaman böyle düşünüyordum! Bununla birlikte prensin evinden çıkarken ağır bir duygunun ağırlığı altında eziliyordum. Prens bana karşı çok değişmiş

görünüyordu. Hiçbir zaman benimle konuşurken böyle bir tavır takınmamıştı. Versilov'a karşı hareket tarzına gelince, bu ona karşı tam bir başkaldırıydı. Stebelkov, biraz önce canını sıkmıştı ama Stebelkov yokken de aynı şekilde davranmıştı. Yine tekrar ediyorum, son günlerde eskisine oranla çok değişmiş olduğunu görmemek imkânsızdı ama böyle değildi, bu derece değildi, işte asıl önemli olan da buydu.

Başyaver Baron Byoring için söylenen budalaca sözlerin de bu değişiklikte etkisi olabilirdi… O zaman karşımda başka bir şey ışıldıyordu, ben de düşüncesizce davranıp birçok şeyi gözden kaçırıyordum, kaçırmak için acele ediyordum. Karanlık olan şeyleri dağıtıyor, ışıldayan şeye dönüyor, madalyonun hep tek tarafını görüyordum.

Saat henüz öğleden sonra birdi. Prensin yanından çıkınca, Matvey'in arabasına binerek dosdoğru nereye gittim, biliyor musunuz? Stebelkov'a! İşte mesele orada ya, biraz önce prense gelişi beni pek şaşırtmamıştı -çünkü prense geleceğine söz vermişti- beni asıl şaşırtan -eski budalaca âdetine uyarak bana göz kırptıysa da- beklediğim konu üzerinde hiçbir şey söylememiş olmasıydı. Bir gün önce akşamleyin kendisinden şehir içi postasıyla bir mektup almıştım, benim için çözülmesi zor bir bilmece olan bu mektupta ertesi gün, yani bugün saat ikiye doğru evine gelmemi çok rica ediyor, " hiç beklemediğim bazı şeyleri ortaya dökeceğini yazıyordu. Biraz önce prensin evindeyse mektuptan hiç haberi yokmuş gibi davranmıştı. Stebelkov ile aramda ne gibi bir sır olabilirdi? Böyle bir düşünce bile gülünçtü; ancak bütün olan bitenden sonra evine giderken, bir çeşit heyecan bile geçiriyordum. Gerçi iki hafta kadar önce para için kendisine başvurmuştum, o da vermek istemişti ama bilmem neden o gün ayrıldık, ben de kendiliğimden parayı almak istemedim. O zaman eski âdetine uyarak anlaşılmayan bir şeyler mırıldanmıştı, galiba bir şeyler, özel şartlar teklif etmek istiyordu. Ama prensin evinde her karşılaşmamızda kendisine sert sert, yüksekten baktığım için özel şartlara dair söylemek istediği sözleri kendisine tepeden bakan bir tavır takınarak yarıda bıraktırdım, kapıya kadar peşimden koşmasına aldırmadan çıktım; parayı da prensten aldım.

Stebelkov, ayrı bir evde oturuyordu, yaşayış tarzı da bir zengininki gibiydi. Dört odalı oldukça güzel bir evi, bol miktarda ev eşyası, kadın

erkek hizmetçileri, bir de kadın vekilharcı vardı ama oldukça yaşlıydı. Kızgın kızgın içeri girdim.

Kapıdan:

– Bana bakın bayım, gönderdiğiniz bu mektubun manası ne, diye sorarak girdim. Sizinle aramda mektuplaşmaya izin veremem. Söylemek istediğiniz şeyi niçin demin prensin evindeyken dosdoğru söylemediniz, orada da emrinizi beklemiyor muydum?

Kendinden oldukça emin bir gülümsemeyle ağzını yayarak:

– Öyleyse demin niçin sustunuz, niçin sormadınız, dedi…

Birdenbire kızdım:

– Çünkü benim size ihtiyacım yok, tersine, sizin bana ihtiyacınız var.

– O hâlde niçin bana geldiniz, dedi. Duyduğu sevincin etkisiyle az daha oturduğu yerde zıp zıp zıplayacaktı.

Hemen yüz geri döndüm, dışarı çıkmak istedimse de omzumdan yakaladı.

– Hayır, hayır şaka ettim, iş aslında oldukça önemlidir; birazdan kendiniz de göreceksiniz yal

Oturdum, doğrusu merak etmeye başlamıştım. Büyük yazı masasının bir köşesine karşı karşıya oturduk.

O kurnazca gülümsedi, parmağını havaya kaldırmak istedi.

Yine kızdım:

– Rica ederim, kurnazlık taslayayım, parmağınızı havaya kaldırayım demeyin, hele dolambaçlı sözler söylemeye hiç kalkışmayın, doğruca asıl konuya geçelim, yoksa hemen çıkar giderim, diye bağırdım.

Bir çeşit aptalca sitemle:

– Niye bu kadar gururlusunuz, diye sordu. Oturduğu koltukla birlikte bana doğru eğildi, alnındaki bütün buruşuklukları yukarı kaldırdı.

– Size başka türlü davranılmaz zaten!

– Bugün… Prensten üç yüz ruble aldınız, bende de para var. Bendeki para daha iyidir!

Buna çok şaşırmıştım. Yüzüne dik dik bakarak:

– Prensten para aldığımı nereden biliyorsunuz, diye sordum. Bunu size kendisi mi söyledi?

– Evet, kendisi söyledi. Üzülmeyin, kötü bir amacı yoktu, sadece sözün gelişi söyledi. Ama ondan para almayabilirdiniz, öyle değil mi?

– Ama işittiğime göre faizle birlikte insanın derisini de yüzüyormuşsunuz?

– Bende Mont de piète var, kimsenin derisini yüzdüğüm de yok. Yalnız dostlarım için bulunduruyorum, başkalarına, yabancılara vermiyorum. Başkaları için Mont de piete…

Mont de piete dediği şey, başka bir evde başka birinin adına rehin karşılığında para verilen oldukça sıradan bir yerdi.

Yüzüme bakarak devam etti:

– Dostlarıma oldukça yüklü paralar veriyorum.

– Ne o, yoksa prens de dostunuz mu?

– Dostum; ama… Saçma sapan konuşuyor. Hâlbuki saçmalamaya hiç hakkı yoktur.

– E, yoksa onu da avucunuzun içinde mi tutuyorsunuz? Borcu çok mu?

– Onun çok borcu var.

– Borcunu öder; mirasa kondu…

– Miras onun değil ki; o, hem para hem de başka bir şey borçlu. Miras yetişmez. Size yüzdesiz para veririm.

– Yine bir dostunuza verir gibi mi? Peki ama bu güveni nasıl kazandım, çok merak ediyorum, diyerek güldüm.

– Kazanırsınız dostum…

Bunun ardından yine bütün vücuduyla bana doğru eğildi, parmağını havaya kaldırmak istedi.

– Stebelkov! Parmak marmak istemem ha, yoksa kalkar giderim.

– Beni dinleyin… O, Anna Andreyevna ile evlenebilir, diyerek bir şeytan gibi sol gözünü kırptı.

– Bana bakın Stebelkov, konuşmamız öyle kepaze bir renge bürünüyor ki… Anna Andreyevna'nın adını ağzınıza almaya nasıl cesaret ediyorsunuz

– Kızmayın canım.

– Bu işte apaçık bir bit yeniği olduğunu görüyorum, bunu anlamak için de dişimi sıkarak sizi dinliyorum… Ama kendimi tutamayabilirim, Stebelkov!

– Kızmayın, böbürlenmeyin. Biraz sabredip de sözlerimi dinleyin; sonra yine istediğiniz kadar böbürlenin, önemi yok! Anna Andreyevna için söylenenleri biliyorsunuz, değil mi? Yani prensin evlenebileceğini biliyorsunuz, değil mi?

– Böyle bir niyetten elbette haberim var, her şeyi de biliyorum ama bunun üzerinde prensle hiçbir zaman konuşmadık. Bu düşüncenin, şu an hasta olan prensin kafasında doğduğundan da haberim var; ama ben hiçbir zaman bir şey söylemedim, bu işe karışmış da değilim. Bunu sadece size bilgi vermiş olmak için açıklarken, izninizle sorayım: Bir defa siz niçin bu konuya açtınız? Sonra, prens sizinle böyle şeyler de konuşur mu?

– O, konuşmuyor; benimle konuşmak da istemiyor ama ben onunla konuşuyorum, o ise dinlemek istemiyor. Demin bağırdı.

– Elbette bağırır! Ben ona hak veririm.

– Yaşlı prens Sokolskiy, Anna Andreyevna'ya çeyiz olarak çok para verir; çünkü gözdesi. O zaman damat Sokolskiy de bana bütün parayı verir. Paraya dayanmayan borcunu da öder. Ama o, borcunu ödeyemeyecek kadar kötü durumda.

– O hâlde benimle niçin bu kadar ilgileniyorsunuz?

– Diyeceğim şu ki, siz onunla tanışıyorsunuz; orada herkesi tanıyorsunuz. Her şeyi öğrenebilirsiniz.

– Hay, Tanrı cezasını versin… Ne öğrenebilirmişim?

– Prens bu evlenmeyi istiyor mu? Anna Andreyevna istiyor mu? Yaşlı prens istiyor mu? Bunu mutlaka bilmeliyim.

Büyük bir kızgınlık içinde ayağa fırlayarak:

– Bana ajanlık etmek teklifinde bulunmaya cesaret ediyorsunuz, ha? Hem de para karşılığında, diye bağırdım.

– Ne olur kızmayın… Biraz daha bekleyin, yalnız beş dakika.

Beni yine eski yerime oturttu. Anlaşılan tavırlarımdan, bağırmalarımdan korkmuyordu. Onu dinlemekten başka çarem de yoktu.

– Bu işi çabuk, hem de çok çabuk öğrenmeliyim, çünkü… Çünkü biraz sonra belki de çok geç olur. Demin subay, baronun Andrakova ile evleneceğini söylediği zaman nasıl yüzünü ekşittiğini gördünüz mü?

Onun sözlerini dinlemekle alçaldığını görüyordum ama merakımı uyandırmıştı bir kere.

Kesin bir ifadeyle:

– Bana bakın, siz… Alçak adam, diye bağırdım. Burada oturup sizi dinleyişim, böyle insanlar hakkında söz söylemenize izin verişim… Hatta size cevap verişim, bu gibi şeyler söylemeye hakkınız olduğunu göstermez. Bu işte sadece bir alçaklık gördüğüm için burada duruyorum… Sonra prens, Katerina Nikolayevna için ne gibi ümitler besleyebilir?

– Hiçbir ümit besleyemez ama kuduruyor işte.

– Bunlar doğru değil!

– Kuduruyor işte! Şimdi demek oluyor ki Andrakova'yı kaybetti. Elinde yalnız Anna Andreyevna kalıyor. Size iki bin ruble veririm… Ne faiz, ne de bono alırım.

Bunları söyleyince kendinden emin bir tavırla sandalyesinin arkasına yaslandı, gözlerini açarak yüzüme bakmaya başladı. Ben de aynı şekilde, ona bakıyordum.

– Giydiğiniz elbise Bolşaya Millionnaya'da dikilmiş, size para, para gerekli. Benim param onunkinden çok daha iyi. İki bin rubleden fazla bile veririm…

– Peki ama niçin, niçin? Tanrı cezanızı versin, niçin veriyorsunuz?

Sonra da ayağımı yere vurdum. Bana doğru eğilerek, açıkça:

– Engel olmamanız için, dedi.

Bağırdım:

– Ben zaten bir şeye karışmıyorum ki!

– Susmasını bildiğinizi görüyorum; bu çok iyi bir şey.

– Sizin övgünüze ve beğeninize ihtiyacım yok. Bana kalsa bu işin olmasını çok isterdim ama benim görevim değil. Bu işe karışmayı bile kendim için ayıp bir hareket sayarım.

– Gördünüz mü ya, gördünüz mü ya, ayıp… diyerek parmağını kaldırdı.

– Neyi gördünüz mü?

– Ayıp… diyerek gürültülü bir kahkaha attı. Sizin için ayıp olduğunu pek iyi anlıyorum ama… Engel olmayacaksınız, değil mi?

Bunun üzerine göz kırptı; yalnız göz kırpışında öyle küstahça, hatta öyle alaylı, alçakça bir şey vardı ki! Evet, bende de alçaklık bulacağını umuyor, aklınca bundan sonuna kadar yararlanmayı planlıyordu. Bu, besbelli bir şeydi ama konunun ne olduğunu hâlâ anlayamamıştım.

Ağırbaşlı bir tavırla:

– Anna Andreyevna da kız kardeşiniz oluyor, değil mi, dedi.

– Böyle konuşmaya hakkınız yok. Anna Andreyevna'nın adını ağzınıza alamazsınız.

Sözlerini tarta tarta:

– Kızmayın, lütfen bir iki dakika sabrediniz… Beni dinleyip paraları alınca herkesin hakkını verir, dedi. Herkesin, herkesin hakkını, dikkat ediyor musunuz?

– Ondan para alacağımı sanıyorsunuz, ha?

– Şimdi alıyorsunuz ya?

– Kendi paramı alıyorum!

– Kendi paranızı mı?

– Versilov'un parasını, prensin Versilov'a yirmi bin ruble borcu var.

– Size değil, Versilov'a borcu var.

– Versilov, benim babam.

– Hayır, siz Dolgorukiy'siniz, Versilov değilsiniz.

– Hepsi bir yola çıkar.

Gerçekten, o zaman böyle bir mantık yürütebiliyordum! Hepsinin bir yola çıkmadığını da anlıyordum, bunu anlamayacak kadar budala değildim ama o zaman yalnız “incelik gereği” böyle söylüyordum.

– Yeter, diye bağırdım. Sözlerinizden bir şey anlayamıyorum. Böyle boş şeyler için beni buraya çağırmaya nasıl kalkışabilirsiniz?

Stebelkov yavaşça:

– Gerçekten anlamıyor musunuz? Yoksa özellikle mi yapıyorsunuz, diyerek şüpheli şüpheli gülümsedi, içime işlemek ister gibi de dik dik yüzüme baktı.

– Tanrı şahit ki anlamıyorum!

– Size diyorum ki herkesin hakkını verir. Herkesin, yalnız engel olmayın, caydırmaya çalışmayın.

– Siz, galiba aklınızı oynatmışsınız! Bu “herkesin” sözü ile ne demek istiyorsunuz yani? Versilov’un mu hakkını verecek?

– Yalnız siz değilsiniz, Versilov da değil… Bu işte birisi daha var. Anna Andreyevna da Makarova gibi kız kardeşinizdir!

Gözlerimi açmış bakıyordum. Birdenbire onun iğrenç bakışlarında bana bile acıyan bir şey belirip kayboldu:

– Anlamıyorsanız daha iyi ya! Anlamamanız çok iyi, çok iyi… Doğrusu kutlarım sizi… Gerçekten anlamıyorsanız tabi…

Büsbütün hırçınlaştım:

– Bırakın boş lâfı da defolun gidin, be namussuz herif, diye bağırarak şapkamı kaptım.

– Söylediklerim boş laf değil! Demek, gidiyorsunuz? Ama biliyor musunuz, yine geleceksiniz.

Eşikte durarak:

– Hayır, diye kesip attım.

– Geleceksiniz, hem o zaman… O zaman için konuşma başka olacak. En önemli konuşma olacaktır, iki bini aklınızdan çıkarmayın!

II

Üzerimde öyle berbat, öyle iğrenç bir etki bırakmıştı ki, dışarı çıkınca durmadan sağıma soluma tükürüyor, onu düşünmemeye çalışıyordum. Prensin ona benden, bu paradan söz etmesi, bir iğne gibi kalbime saplandı. Kesin kararımı vererek: "Kumarda kazanır, hemen bugün borcumu öderim" diye düşündüm.

Bu adam, kalbi kötülüklerle dolu, namussuz, alçak, çıkarcı herifin tekiydi. Yaptığı her işte mutlaka bir hinlik, bir ayak oyunu vardı. Fakat o zamanlar işim başımdan o kadar aşkındı ki, bu adamın ne yaptığını görecek hâlde değilim. Bir kör tavuk gibiydim, önümü bile göremiyordum. Dışarı çıkınca saatime baktım, henüz ikiye geliyordu. Önümde bir saatten fazla bir zaman vardı, o hâlde önemli bir ziyareti yerine getirmeliydim. Hiç zaman yitirmeden kız kardeşim Anna Andreyevna Versilov'un evine yöneldim. Onunla, yaşlı prensin hastalığı sırasında buluşmuş, ne yapacağımızı kararlaştırmıştık. Zaten üç, dört günden beri zavallı adama da uğramamıştım. Prens, kız kardeşimi kızı gibi seviyor, günü hep onunla geçirmek istiyordu. Ondan söz ederken gözleri parlıyor, "Koruyucu meleğim" diye söz ediyordu. Yine bir şeyi daha vurgulamak istiyorum: Yaşlı prensin en büyük hedefi, kız kardeşimi Sergey Petroviç'le evlendirmekti. "Ben onun mutluluğunu istiyorum, bu iş gerçekleşirse çok mutlu olacağım, " diyordu. Bunu uygun bir zamanda Versilov'a çıtlattım, çünkü ne de olsa babamdı. Versilov bütün hayati meselelere karşı oldukça ilgisiz olduğu hâlde, Anna Andreyevna ile karşılaşmalarıma dair bir şey söylediğim zaman büyük bir ilgiyle dinliyordu. O sırada Versilov, Anna Andreyevna'nın böyle nazik bir konuda başkalarının düşüncesine başvurmadan da hareket edebilecek bir durumda olduğunu söyledi. Stebelkov, ihtiyarın ona çeyiz vereceğini söylemekte haklıydı ama bu işten bir şeyler elde etmeye nasıl kalkışabilirdi? Demin prens, kendisinden hiç

korkmadığını onun arkasından bağıra bağıra söylemişti. Stebelkov, çalışma odasına girdikleri zaman sakın Anna Andreyevna'dan söz açmış olmasın! Onun yerinde ben olsaydım, kim bilir ne kadar öfkelenirdim.

Anna Andreyevna'yı son günlerde sık sık rahatsız ediyordum. Her gün onun yanındaydım. Fakat son zamanlarda çok garip, bir türlü anlayamadığım tavırlar takınmaya başlamıştı. Ben içeri girince telaşlanıyor, tuhaf tuhaf hallere bürünüyordu. Aslında beni çağıran da oydu. Ben ise ona iyice ilgi duymaya, bağlanmaya başlamıştım. Ninesi Fanariotova'nın evinde oturuyordu ama evdeki durumu, çoğu zaman belirtildiği gibi, mesela Puşkin'in "Maça Kızı"ndaki yaşlı kontesin evlatlığı gibi, soylu hanımefendilerin evlatlıklarının durumundan çok farklıydı. Anna Andreyevna'nın kendisi de bir kontesti. Ninesinin evinde büsbütün ayrı oturuyordu, yani aynı katta Fanariotovlar ile bir evde oturmakla birlikte başlı başına iki oda ona aitti. Öyle ki, mesela ben girip çıkarken Fanariotovalardan birisiyle karşılaştığımı hiç hatırlamıyorum. Kimi isterse odasına kabul etmekte, bütün günü istediği gibi geçirmekte serbestti. Öyle ya, yaşı artık yirmi üçtü. Fanariotova, duyduğuma göre, çok sevdiği torunu için hiçbir harcamadan kaçınmasa da Anna Andreyevna son yıl sosyeteden hemen hemen ayağını çekmişti. Onu her zaman sade kıyafetiyle, sürekli bir iş yaparken, yahut örgü örerken görmekten haz duyuyordum. Tavırlarında, hareketlerinde manastırı hatırlatan, rahibeye yakışır bir şey vardı, bu da hoşuma gidiyordu. Öyle çok geveze değildi ama sürekli saygınlığını artıracak sözler söyler, başkasını dinlemesini de bilirdi. Ama ben bunların ne yazık ki hiçbirini yapamıyordum. Genel çizgilerinde hiçbir benzerlik olmamakla birlikte bana, hep Versilov'u hatırlattığını söylediğim zaman sürekli hafifçe kızarırdı. Zaten sık sık kızarırdı, bu da bir anda olurdu ama kızıllık hep yüzünü hafifçe kaplardı. Yüzündeki bu kızıllık, bana dünyanın en güzel mutluluğunu tattırıyordu. Onun yanında Versilov'dan konuşurken soyadını söylemezdim, mutlaka Andrey Petroviç, derdim, bu da öylece kendiliğinden oluvermişti. 'Hatta Fanariotovaların Versilov yüzünden utanç duyduklarını çok iyi anlamıştım ama bu durumu da yalnız Anna Andreyevna'da gördüm. Bununla birlikte burada "utanç duyuyorlar" sözünün kullanıp kullanılmayacağını da bilmiyorum; ancak buna benzer bir şey vardı. Ona prens Sergey Petroviç'ten söz açtığım oluyor, o da dikkatle dinliyordu. Öyle sanıyorum ki bu haberler ilgisini çekiyordu. Ama hep bilmem neden öyle oluyordu ki, ben kendiliğimden ona anlatıyordum,

kendisi hiç sormuyordu. Prensle evlenmesinin mümkün olup olmadığını hiçbir zaman sormaya cesaret edememiştim ama sık sık sormak istiyordum, çünkü bu düşünce bir bakıma benim de hoşuma gidiyordu. Ama onun odasındayken, her nedense birçok şeylerden söz açmaya cesaret edemiyordum. Buna rağmen onun yanında kendimi pek iyi hissediyordum. Onun fazla bilgili olduğunu, çok iyi bir kitap okuyucusu olduğunu görmek de boşuma gidiyordu. Benden daha çok okumuştu.

Beni evine ilk çağırdığında, ağzımdan laf almak isteyeceğini anlamıştım. Ah, o zaman birçokları ağzımdan birçok şey alabilirdi! “Ama bundan ne çıkar?” diye düşünüyordum. Üstelik onun için yararlı olabildiğim için sevinç bile duyuyordum… Hem onunla otururken içimden sürekli, işte yanımda kız kardeşim oturuyor, diye düşünüyordum. Gerçi onunla henüz bir defa bile akrabalığımızdan söz açmamıştık, hatta birbirimize çıtlatmamıştık bile, sanki aramızda akrabalık diye bir şey yoktu. Odasında otururken bu konulardan söz açmanın çok anlamsız bir şey olacağını düşünüyordum. Hem gerçekten de ona bakarken bazen pek anlamsız şeyler düşündüğüm de oluyordu, belki de akrabalığımızdan haberi bile yoktur. Çünkü benimle bir arada bulunurken çok tuhaf duruyordu!

III

İçeri girince, birdenbire kız kardeşim Liza’yı gördüm. Onların daha önce de bir defa görüşmüş olduklarını iyi biliyordum; bu da “meme çocuğunun” başı ucunda olmuştu. Hem gururlu, hem sıkılgan bir kız olan Anna Andreyevna’nın bu çocuğu görmek istemesindeki hayalperestçe maksadı, orada Liza ile nasıl karşılaştıklarını ilerde fırsat bulursam belki anlatırım. Bununla birlikte, Anna Andreyevna’nın Liza’yı evine çağıracağını hiç tahmin etmiyordum. Bu olay beni hoş bir şaşkınlık içinde bıraktı. Ama hiç belli etmeden Anna Andreyevna ile selamlaşıp büyük bir içtenlikle Liza’nın elini sıktıktan sonra onun yanına oturdum, ikisi de işle uğraşıyorlardı. Masanın üzerinde, Anna Andreyevna’nın kıymetli bayramlık elbisesi duruyordu. Elbise eskiydi, iki üç defa giyilmişti, Anna Andreyevna da ona başka bir şekil verip düzeltmek istiyordu. Liza böyle işlerin “ustasıydı”, hem de bunu ince bir zevkle yapardı. Zaten o sırada

“bilgili kadınların” birbirinden akıl danışması âdetti. Versilov’u hatırlayarak güldüm; içimdeki neşe dışarı taşımak üzereydi.

Anna Andreyevna ağırbaşlılık kokan bir hareketle ağır ağır:

– Bugün pek neşelisiniz, sizi böyle görmek hoşuma gidiyor, doğrusu, dedi.

Sesi gürdü, hem de ahenkli bir kontralto idi ama hep sakin, ağır konuşur, konuşurken de her zaman uzun kirpiklerini biraz indirirdi. Hafif bir gülümseme, solgun yüzünden hiç eksik olmazdı.

Neşeli neşeli cevap verdim:

– Liza, neşesiz olduğum zaman hoşa gitmeyen bir insan olduğumu bilir.

Yaramaz Liza bana taş atarak:

– Belki bunu Anna Andreyevna da biliyordur, dedi.

Sevgili kardeşçiğim! O zaman kalbinden geçenleri bilmiş olsaydım!

Anna Andreyevna bana:

– Şimdi ne yapıyorsunuz, diye sordu.

– Şimdiki hâlde burada oturuyor, kendi kendime şöyle soruyorum: Neden acaba sizi kitap okurken görmek, iş yaparken görmekten daha çok hoşuma gidiyor? Evet, ciddi söylüyorum, nedense iş yapmak size yakışmıyor. Böyle düşünen biri olarak ben de Andrey Petroviç’e çekmiştim.

– Hâlâ üniversiteye girmeye karar vermediniz mi?

– Aramızda geçen konuşmaları unutmadığınız için size çok teşekkür ederim, çünkü bu, ara sıra beni düşündüğünüzü gösteriyor… Üniversite için henüz bir karar vermiş değilim, hem başka gayelerim de var. Liza:

– Yani “bir işim var” demek istiyor, dedi

– Liza, rica ederim, şakayı bırak. Geçenlerde akıllı bir adam -bu son yirmi yıl içindeki yenileşme hareketimizle her şeyden önce kara cahil olduğumuzu herkese gösterdik- demişti. Bu arada, unutmuyorsam, üniversiteler için de bazı şeyler söyledi.

Liza:

– Herhâlde babam söylemiştir; sen sık sık onun düşüncelerini tekrar edersin, dedi.

– Liza, öyle söylüyorsun ki gören de benim kendi aklım yok sanacak…

Anna Andreyevna benden yana çıkarak:

– Zamanımızda akıllı insanların sözlerini dinleyip hatırda tutmak yararlıdır, dedi.

Ben de hemen bunu fırsat bilerek büyük bir hevesle konuşmaya başladım:

– Çok doğru, Anna Andreyevna. Rusya'nın şu andaki durumunu düşünmeyen bir insan vatandaş değildir! Belki de Rusya'ya herkesten farklı bir gözle bakıyorum. Biz, Tatarların Rusya egemenliğini de gördük. Sonra iki yüz yıl süren bir kölelik devri yaşadık, her ikisi de hoşumuza gittiği için böyle oldu. Özgürlüğümüzü kazandık, öyleyse ona da katlanmak gerekecek ama bakalım katlanabilecek miyiz? Özgürlük hoşumuza gidecek mi? İşte asıl iş burada.

Liza, birdenbire başını çevirip Anna Andreyevna'ya baktı, o da hemen başını önüne eğdi, çevresinde de bir şeyler aramaya başladı. Liza'nın büyük bir çaba harcayarak kendini tutmaya çalıştığını görüyordum, bir aralık gözlerimiz elimizde olmadan karşılaştı. Kendini tutmakta zorlanan Liza'nın gülmesi, utanmama yol açmıştı.

– Liza, tuhaf bir insansın, diye bağırdım.

Liza bir anda gülmesini kesti, âdeta hüzünlü bir sesle:

– Beni bağışla, dedi. Aklımdan geçenleri yalnız Tanrı bilir…

Gerçekten de sesinde tuhaf bir eda hissediliyordu. Çok utanmıştım; elini elimin içine aldım, uzun uzun öptüm.

Liza'nın elini öptüğümü gören Anna Andreyevna yumuşak bir sesle:

– Çok iyi kalplisiniz, dedi.

– Liza, bugün seni böyle neşeli görünce çok sevindim, dedim. İnanır mısınız Anna Andreyevna, son günlerde her görüşünde beni tuhaf bakışlarla süzüyordu, hem sanki bu bakışlarda şöyle bir soru gizleniyordu: "E, nasıl, bir şey öğrenebildin mi? Her şey yolunda gidiyor mu?. " Gerçekten de onda böyle bir hâl var.

Liza gözlerini yere dikerken, Anna beni dikkatli gözlerle yavaş yavaş, uzun uzun süzmeye devam etti. İkisine de biraz daha dikkatle bakınca gördüm ki, Liza ile Anna'nın arasında büyük bir uyum vardı, birbirlerine çok yakındılar. Bu durum doğrusunu isterseniz beni çok sevindirdi.

İçten gelen bir arzu ile:

– Demin, iyi kalpli bir insan olduğumu söylemiştiniz. Size geldiğim zaman o kadar iyi oluyorum, yanınızda bulunmak öyle hoşuma gidiyor ki, bunu sözle anlatamam, Anna Andreyevna, dedim.

Anna Andreyevna ciddi bir yüzle:

– Tam bu dakikada böyle söylemeniz beni de çok memnun etti, dedi

Şunu da söyleyeyim ki, sürdüğüm düzensiz hayattan, içine düştüğüm bataklıktan hiç söz açmamıştı. Ben ise hareketimi yalnız bilmekle kalmayıp bazı kimselerden soruşturduğundan da haberdarım. Şimdi böyle söylemesi çıtlatmak gibi bir şeydi, bu sebepten ona daha büyük bir yakınlık duydum.

– Hastamız nasıl, iyi mi, diye sordum.

– O, şimdi kendisini çok iyi hissediyor, yürüyor, dün de bir gezinti yaptı. Demek ona bugün de uğramadınız? Sizi sabırsızlıkla bekliyor.

– Ona karşı suçluyum ama şimdi siz onu ziyaret ediyorsunuz, benim yerimi de iyice tuttunuz. O, zaten hainin biri, sizi bana değişti.

Anna Andreyevna oldukça ciddileşti, çünkü şaka diye söylediğim bu sözler, pek dokunaklı da kaçabilirdi.

– Demin Prens Sergey Petroviç'in evindeydim, diye mırıldandım. Hem de… Ha, Liza, sen demin Darya Onisimovna'ya uğramışsın, öyle mi?

Liza bir çeşit uysallıkla, başını kaldırmadan:

– Evet, uğradım, diye cevap verdi.

Sonra belki de bir şey söylemiş olmak için birdenbire:

– Ama sen, galiba, her gün hasta prensin ziyaretine gidiyorsun, öyle mi, diye sordu.

– Evet, gidiyorum ama bir türlü onun yanına kadar çıkamıyorum, diyerek gülümsedim. İçeri girer girmez hemen sola sapıyorum.

Anna Andreyevna:

– Hatta prens bile Katerina Nikolayevna'ya pek sık gittiğinizin farkına varmış, dedi. Dün gülerek anlatıyordu.

– Peki ama neye gülüyordu, neye?

Anna Andreyevna:

– Şaka etti, bilirsiniz ya! Sonra genç, güzel bir kadın, sizin yaşınızda bir genç üzerinde hep kızgınlık, öfke uyandıran bir etki bırakırmış… diyerek birdenbire güldü.

– Beni dinleyin, bunu yanlış duymuşsunuz. Kim dediyse, yanlış demiş. Belki de siz söylemişsinizdir böyle bir sözü… Biliyor musunuz, çok doğru değil galiba Eğer bir kadın doğru söylemişse, diye bağırdım. Herhâlde bunu o değil, siz söylemişsinizdir.

– Neden? Hayır, o söyledi.

Birdenbire, oldukça cesur bir tavır takınarak meydan okur gibi:

– Peki, ya o güzel kadın, o erkeğin bir hiç oluşuna, köşeye büzülüp oturan “küçük” bir insan oluşuna bakarken birdenbire etrafını saran birçok hayranı arasından onu seçer, tercih ederse, o zaman ne olacak, diye sordum:

Liza:

– O zaman sen de hemen oracıkta, onun önünde mahvolur gidersin, diyerek güldü.

– Mahvolacakmışım, diye bağırdım. Hayır, hiç de mahvolmam. Bu doğru değil galiba! Eğer bir kadın benim yoluma çıkar durursa, arkamdan gelmek zorunda kalır. Yolumu değiştiren cezasız kalmaz…

Liza, aradan epeyi zaman geçtikten sonra, bu olayı hatırlayınca bu sözleri pek tuhaf, pek ciddi bir eda ile hem de birdenbire derin bir düşünceye dalar gibi söylediğimi anlatmıştı. Ama aynı zamanda “öyle gülünçtün ki gülmemek imkânsızdı” demişti. Gerçekten de Anna Andreyevna güldü.

Sevinçle, heyecanla:

– Gülün, gülün, benimle alay edin, dedim. Çünkü karşılıklı atışmanın ve iğnelemelerin böyle bir boyut alması korkunç derecede hoşuma gidiyordu. Sonra tatlı bir kızgınlıkla sözlerime devam ettim:Böyle söylemeniz bu tip laflar bana ancak zevk verir. Anna Andreyevna gülüşünüz beni sarhoş ediyor. Susup susup sonra birden gülümsemeniz sizi diğer insanlardan o kadar farklı kılıyor ki… Moskova’da bir bayan tanımıştım, şöyle uzaktan tanıyordum, daha doğrusu ona bir köşeden bakıyordum. O da sizin gibi çok güzeldi ama sizin gibi gülemiyordu, yüzü sizin yüzünüz gibi çekici olmakla birlikte bu eksiği yüzünden çekiciliğini biraz kaybediyordu; sizinse yüzünüz çok çekici… Hem de sadece bu özelliğiyle… Bunu size çoktan beri söylemek istiyordum.

Tanıdığım bayan, “sizin gibi çekici bir güzeldi”, derken kurnazlık etmiştim. Bu sözler, sanki rastgele ağzımdan çıkmış gibi davrandım. Sanki ben bunun farkında bile değildim; böyle insanın “ağzından kaçırdığı” övme sözlerinin herhangi bir yaldızlı komplimandan daha çok hoşa gideceğini pek iyi biliyordum. Anna Andreyevna ne kadar kızarırsa kızarsın, bu sözlerimden hoşlandığını anlıyordum Hem zaten söz ettiğim bayanı da ben uydurmuştum. Moskova’da hiçbir bayan tanımıyordum; sadece Anna Andreyevna’yı övmek için bu boş sözleri söylemiştim.

Anna Andreyevna, hoş bir gülümsemeyle:

– Gerçekten son günlerde bir güzel kadının etkisi altında kalmış olduğunuz anlaşılıyor, dedi.

Sanki havada uçuyordum… Hatta onlara da bazı şeyleri açıklamak arzusunu duydum… Ama kendimi tuttum.

– Ha, sırası gelmişken söyleyeyim. Daha geçenlerde Katerina Nikolayevna’dan bir düşman gibi söz ediyordunuz!

Gözlerim parladı:

– Bazı kötü şeyler söyledimse, diye söze başladım. Buna sebep, onun Andrey Petroviç’in düşmanı olduğuna, Andrey Petroviç’in onu sevdiğine, evlenme teklifi ettiğine dair kim bilir kimlerin uydurdukları, insanı ürküten saçma sapan iftiralardı. Bunlar da Katerina Nikolayevna’nın henüz kocası ölmemişken Prens Sergey Petroviç’e, dul kalınca evlenebilecekleri, sonra da bu sözü tutmadığı şeklindeki iftiralar gibi hem yanlış; hem insanın tüylerini diken diken eden şeylerdir. Bense kendi kulağıyla işiten birisinden öğrendim ki bütün söylenenler şakadan başka bir şey değilmiş. Evet, bunu kendi kulağı ile işiten birinden öğrendim. Yaşadıkları yabancı ülkede bir gün, neşeli anında prense gerçekten “ileride belki!” demişmiş. Ama bu söze değersiz bir sözden başka ne anlam verilebilir? Prens’in böyle bir söze hiçbir değer vermeyeceğini çok iyi biliyorum.

Birdenbire aklımı başıma toplayarak:

– Hem zaten onun böyle bir niyet beslediği de yok, dedim.

Kurnazca bir tavır takınarak:

– Onun, galiba büsbütün başka niyetleri var, diye devam ettim. Demin Naşçokin, Katerina Nikolayevna'nın Baron Byoring ile evleneceğini söylediği zaman, inanır mısınız, bu haberi çok büyük bir sevinçle karşıladı, bundan emin olabilirsiniz.

Anna Andreyevna buna şaşırmış gibi:

– Naşçokin onun evine gitti demek, diye sordu,

– Evet; hem galiba namuslu insanlardan…

Anna Andreyevna birdenbire oldukça meraklı bir şekilde bana şunu sordu:

– Naşçokin de ona Katerina Nikolayevna ile Byoring'in düğünlerinden söz etti, öyle mi?

– Hayır, düğünden değil de böyle bir şeyin mümkün olabileceği yolunda söylentiler dolaştığından söz etmişti. Söylediğine göre sosyetede böyle bir söylenti dolaşıyormuş. Bana gelince, eminim ki bu sadece uydurma, saçma bir şeydir.

Anna Andreyevna biraz düşündükten sonra başını önündeki dikişe eğdi.

– Ben, Prens Sergey Petroviç'i severim, diye ateşli ateşli ekledim. Şüphesiz kendisine göre bazı eksikleri yok değil. Size daha önce söylemiştim, bu da onun yalnız tek bir düşünceye saplanıp kalmasından ileri geliyor… Ama bu kusurlar onun soylu bir ruh taşıdığını da gösterir, öyle değil mi? Bugün, mesela bir düşünce ayrılığı yüzünden kendisiyle az daha bozuşacaktık. Onun düşüncesine göre, soyluluktan söz eden bir insan kendisi de mutlaka soylu olmalıdır, yoksa bütün söyledikleri yalandır. Peki, sorarım size bu sözde mantık var mı? Ama bu, onun namus, şeref, görev, gibi yüce özellikler karşısında pek duyarlı olduğunu gösterir, öyle değil mi?..

Gözüm bir rastlantı sonucu şöminenin üstündeki saate ilişince:

– Aman Tanrım, saat kaç, diye haykırdım. Anna Andreyevna sakin bir sesle:

– Üçe on var, diye cevap verdi.

Ben prensten söz ederken başını önüne eğmiş, bir çeşit kurnazca ama yine de sevimli bir gülümsemeyle beni dinliyor, prensi niçin böyle övdüğümü çok iyi biliyordu. Liza da başını önündeki dikişe eğmiş dinliyordu, artık konuşmamayı yeğliyordu.

Arı sokmuş gibi yerimden fırladım,

– Yoksa bir yere mi gidecektiniz?

– Evet… Hayır… Neyse, geciktim ama şimdi hemen yetişirim.

Sonra heyecanla:

– Anna Andreyevna, eğer beni dinlerseniz bir tek söz söyleyeceğim, dedim. Bugün yoğun şeyler yaşadım, içimden geçenleri size anlatmak istiyorum. Beni evinize çağırdınız, çok ince birisiniz, bana büyük iyilikte bulundunuz, siz gerçekten övgüye değer bir kadınsınız. Sizinle tanışmak, hayatımın en büyük mutluluğuydu. Yanınızda olunca ruhum arınıyor, güzellikleri tanıyorum. Bunlar size bir övgü değil, gerçek, Anna Andreyevna. Sizinle yan yana otururken hep güzel şeyler düşünüyorum. Bütün sıkıntı ve üzüntülerim sizi tanıdıktan sonra dağılıp gittiler. Biliyor musunuz, bugün kız kardeşimi evinizde görünce çok sevindim. Kardeşim öyle herkesle konuşmaz, dertleşmez, ancak soylu insanlarla içli dışlı olur, anlatabiliyor muyum Anna? Ona gösterdiğiniz yakınlığı öve öve bitiremiyor. Kız kardeşim sizin sayenizde hayata yeniden bağlandı. Sizden tek isteğim hep bizimle olmanız. Şu aramızdaki soğukluğu gidermeme izin verin sevgili Anna Andreyevna. İlginiz beni mutlu ediyor… Ben… Şey… Ben…

İnanın, duygularınızı bütün kalbimle anlayabiliyorum… Zaten siz söylemeden de anlamıştım… Hem çoktan beri…

Utandı, sözlerini yarım bıraktı, elimi sıktı. Liza, birdenbire, belli etmeden kolumu çekti. Vedalaşıp dışarı çıktım ama Liza arkamdan geldi, bitişik odada bana yetişti.

IV

– Liza'ya elimde olmadan sertçe çıkıştım:

– Kolumu niçin çektin, ne vardı öyle?O ise benden daha çok kızmıştı:

– Anna denen kız hep kötülük düşünen, kötü ruhlu, şeytana pabucunu ters giydiren bir kız. Bizimle içli dışlı olmasının tek sebebi, ağzımızdan laf almak, anlıyor musun? Liza'nın gözleri ateş saçıyordu sanki.

– Yapma Liza, dedim. Yanılıyorsun, hem de o kadar yanılıyorsun ki… O harika, mükemmel bir kız. Ondan hiçbir zaman kötülük beklemiyorum.

– Peki, öyleyse ben kötüyüm.

– Ne oluyorsun canım?

– Ben, çok kötü bir insanım. O, belki dünyanın en iyi bir kızıdır, bense kötüyüm. Yeter, bırakalım bunu. Beni dinle, annem kendisi söylemeye cesaret edemediği şeyi senden istiyor, böylece söyledi. Kuzum, Arkadiy! Kumarı bırak, sevgili kardeşim, yalvarırım sana… Annem de yalvarıyor…

– Liza, ben de anlıyorum ama… Bunun bir irade zayıflığı olduğunu biliyorum, fakat bu saçma bir şey, işte o kadar! Biliyor musun, bir budala gibi borçlandım, şimdi de sadece borcumu ödemek için kazanmak istiyorum. Kazanmak mümkün, şimdiye kadar bir budala gibi hesapsız oynadım, "Battı balık yan gider, " dedim. Şimdi ise her ruble üzerinde titreyeceğim… Tanrım ben adam değilim! Ben kumarcı değilim; hem asıl önemli olan şey bu değil, bu sadece geçici bir şey, bana inan kardeşim. İstediğim zaman vazgeçecek kadar kuvvetim de var. Borcumu bir ödedim mi ondan sonra bir daha ayrılmamak üzere sizin olurum, anneme de böylece söyle, yanınızdan uzaklaşmam bile…

– O üç yüz ruble demin sana neye mal oldu? Birdenbire titreyerek sordum:

– Sen nereden biliyorsun?

– Darya Onisimovna hepsini duymuş…

Tam bu sırada Liza birdenbire beni perdenin arkasına itti, kendimizi perdenin arkasında, “fener” in içinde, yani her tarafı pencereli yuvarlak küçük odada bulduk. Henüz kendime gelmemiştim ki tanıdığım bir sesi, mahmuz şıkırtısını duydum, ayak seslerine kulak verince sahibini de tahmin ettim.

– Prens Seryoja, diye fısıldadım. Liza fısıltıyla:

– Evet, diye cevap verdi.

– Neden böyle korktun?

– Şey, kendisiyle burada karşılaşmak istemem…

– Prens, yoksa sana kur mu yapıyor, diyerek gülümsedim. Böyle bir şey yapsaydı, ona gösterirdim. Nereye gidiyorsun?

– Haydi çıkalım, ben de seninle geleceğim.

– Anna Andreyevna ile vedalaştın mı?

– Vedalaştım; kürküm holde…

Odadan çıktık; merdivenden inerken şöyle bir düşünce aklıma takıldı; yavaş bir sesle:

– Biliyor musun Liza, prens belki ona evlenme teklif etmeye gelmiştir!

Kesin bir ifadeyle:

– Hayır… Evlenme teklif etmeyecek… dedi.

– Sen bilmezsin Liza, gerçi demin onunla atıştık ama Tanrı şahit ki, onu içten gelen bir duyguyla seviyorum, hem bu işte ona başarılar diliyorum. Demin kendisiyle barıştık. Mutlu olduğumuz zaman öyle iyi oluyoruz ki… Biliyor musun, birçok iyi tarafı var… İnsansever tarafı da var… Başlangıç hhâlinde hiç değilse Versilova gibi sağlam kişilik sahibi, zeki bir kızın elinde büsbütün düzelir, mutlu olurdu. Haydi gel, arabaya binip biraz birlikte gidelim, sana bazı şeyler söyleyeceğim…

– Hayır, hayır, sen git, benim yolum o tarafa değil. Öğle yemeğine gelecek misin?

– Gelirim, gelirim, söyledim ya. Beni dinle Liza, kötü adamın biri, kısacası iğrenç bir herif; bilmem tanır mısın, Stebelkov denilen birisinin onun üzerinde büyük bir etkisi var… Bonolar falan… Kısacası onu avucunun içine almış, hem öyle sıkıştırmış, öteki de öyle kalmış ki, ikisi de Anna Andreyevna'ya evlenme teklifi yapmaktan başka çare bulamıyorlar. Doğrusunu istersen bunları Anna Andreyevna'ya söylemek gerekiyordu ama… Saçma canım, sonra o her şeyi kendisi düzeltebilir. Ne dersin, prensin evlenme teklifini reddeder mi, etmez mi?

Liza:

– Hoşça kal zamanım çok dar, diyerek sözümü kesti. Bir an parlayan gözlerinde öyle büyük bir tiksinti duygusu gördüm ki hemen korku ile bağırdım:

– Liza, sevgili kardeşim, niçin böyle yapıyorsun?

– Sana kızmıyorum; yalnız ne olur, kumar oynama…

– Ha, sen kumardan söz ediyordun, peki oynamam.

– Şimdi "mutlu olduğumuz zaman" demiştin, çok mu mutlusun?

– Çok mutluyum Liza, çok! Aman Tanrım, saat üçe gelmiş, üçü de geçiyor!.. Hoşça kal, Liza'cık. Liza'cığım, sevgili kardeşim, öyle bir kadın bekletilir mi? Bu yakışır mı?

Liza solgun, titreyen dudaklarıyla gülümseyerek:

– Randevu verdiği zaman mı, nasıl, diye sordu.

– Ver elceğizini de şansım açık olsun!

– Şansın açık olsun diye mi? Benim elimi mi? Hiçbir zaman veremem

Sonra hızlı adımlarla uzaklaştı gitti, önemli olan nokta şu: Liza öyle ciddi bir eda ile bağırmıştı ki, yerimden sıçramıştım.

Evet , evet o zaman bir kör tarla faresi gibi bir şeyden haberim olmamasına, kendimden başka kimseyi görmememe sebep olan da işte bu durumdu ya!

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

I

Bugün, o zaman yaşadıklarıma bakıyorum da , ürperiyorum. Ben bütün bunları yaşayacak birisi miydim? "Şimdi bunları düşünecek zaman değildi, geçmiş geçmişte kaldı…" demekten başka çarem yok ama hâlâ bazı şeyler beynimi tırmalıyordu. Nasıl Liza'dan ayrılıp hızlı adımlarla yürürken kalbim öyle atıyordu ki, neredeyse yerinden fırlayacaktı. Sonra bu randevu olayı bana saçma gelmeye başladı. Fakat ne ilginçtir ki, olayın saçmalığını gördükçe düşüncenin doğruluğuna inanıyordum. Bu anlatılamaz, yazıya dökülemez bir durumdu. Saat üçe yaklaştıkça iyice telaşlanıyordum. Bana verilen randevuya bir an önce yetişmek zorundaydım. Bir yandan da "Oğlum, cesur ol, sıkılganlık budalalığına düşme!" diye kendimi uyarıyor, randevunun atmosferine hazırlanmaya çalışıyordum. Bu gelip geçici duyguları atabilmek kolaydı. Önemli olan onun yanında pot kırmamamdı. Bir gün önce ne demiştim!" Yarın saat üçte Tatyana Pavlovna'nın evindeyim. " O hâlde cesur ve dikkatli olmalıydım. Aslında Tatyana Pavlovna şimdiye kadar beni hep kendi evinde yalnız kabul ediyor, baş başa görüşüyorduk. Böyle bir kadın, söyleyeceklerini bana evine çağırmadan da söyleyebilirdi. O hâlde beni niçin çağırıyor, bana niçin randevu veriyordu?

Bundaki amacı neydi? Akla bir soru daha geliyordu: Tatyana Pavlovna evde olacak mı, olmayacak mı? Eğer bir randevu ise, Tatyana Pavlovna evde olmayacak demektir. Önceden her şeyi Tatyana Pavlovna'ya anlatmadan bu nasıl elde edilebilir? Demek ki o da bu bunları biliyordu. Böyle bir düşünce bana çok zalimce bir şey gibi geliyordu. Hem böyle bir hareket dürüst olmayan, deyim yerindeyse kabaca bir hareket olurdu.

Koşa koşa merdivenden çıktım. Merdivenden çıkıp kapının önüne gelinciye kadar bütün korkum kayboldu, kapının önünde: “E, varsın ne olacaksa olsun, yeter ki çabuk olsun!” diye düşündüm. Aşçı kadın kapıyı açarak burundan gelen “hımhım” sesiyle, Tatyana Pavlovna'nın evde olmadığını söyledi, “İçeride başka kimse yok mu? Birisi Tatyana Pavlovna'yı beklemiyor mu?” diye sormak istedimse de soramadım. “İyisi mi kendim görürüm!” diye düşündüm. Sonra aşçı kadına bekleyeceğimi söyleyerek kürkümü çıkardım, kapıyı açtım…

Katerina Nikolayevna pencere önünde oturmuş, Tatyana Pavlovna'yı bekliyordu.

Beni görür görmez telaşla, can sıkıntısıyla birdenbire sordu:

– Evde yok mu?

Sesi de, yüzü de beklediğimden büsbütün başkaydı, öyle ki eşikte mıhlanıp kaldım.

– Kimse yok mu, diye mırıldandım.

– Tatyana Pavlovna'ya bugün saat ikide kendisini ziyaret edeceğimi söylemenizi dün sizden rica etmiştim, galiba?

– Ben… Ben onu hiç görmedim ki!

– Unuttunuz mu?

Beynimden vurulmuş gibi sandalyeye oturdum. Demek bütün mesele bundan ibaretti. Asıl önemlisi her şey iki kere iki dört eder gibi apaçıktı, bense hâlâ ısrarla başka şeye inanıyordum. Sabırsızlıkla:

– Ona böyle bir şey söylememi rica ettiğinizi hatırlamıyorum bile. Hem siz rica da etmediniz ki! Sadece saat üçte geleceğinizi söylediniz, diyerek sözünü kestim. Birdenbire:

– Aaa, diye bağırdı. Peki, mademki söylemeyi unuttunuz, kendiniz de benim buraya geleceğimi biliyordunuz, öyleyse siz niçin buraya geldiniz?

Başımı kaldırdım, yüzünde ne alaylı bir gülümseme ne de öfke vardı. Yüzünün ifadesinde sadece parlak, neşeli bir gülümseme ile oldukça çapkınca, âdeta çocukça bir şey göze çarpıyordu. Bütün yüzü sanki, “İşte gördün mü seni olduğun gibi yakaladım; peki, şimdi bakalım ne söyleyeceksin?” diye soruyordu.

Cevap vermek istemiyordum, yine başımı yere eğdim. Sessizlik yarım dakika kadar sürdü:

Birdenbire:

– Şimdi babanızın yanından mı geldiniz, diye sordu.

– Hayır, Anna Andreyevna’dan geliyorum, dedim. Prens Nikolay İvanoviç’e uğramadım bile… Siz de bunu biliyordunuz, diye ekledim.

– Anna Andreyevna’da başınıza bir şey gelmedi mi?

– Yani şimdi bir deliye benzediğimi mi söylemek istiyorsunuz? Hayır, Anna Andreyevna’ya gitmeden önce de deliye benziyordum.

– Onun yanında bile aklınız başınıza gelmedi demek?

– Hayır, gelmedi. Bundan başka, orada sizin Baron Byoring ile evleneceğinizi de duydum.

Birdenbire merak ederek:

– Bunu size Anna Andreyevna mı söyledi, diye sordu.

– Hayır, ben ona söyledim. Prens Sergey Petroviç’e misafir gelen Naşçokin’in ağzından duydum.

Hâlâ gözlerimi kaldırıp yüzüne bakamıyordum; ona bakmak aydın bir ışık içinde kalmak, neşe, mutluluk içine dalmak demekti. Bense mutluluk denen iksiri tatmak istemiyordum. Öfke bir arı iğnesi gibi kalbime saplandı, bunun üzerine bir anda önemli bir karar verdim, ondan sonra konuşmaya başladım. Neler konuştuğumu pek hatırlamıyor, boğuluyor, mırıldanır gibi konuşuyorum. Ama artık cesaretle yüzüne bakıyordum. Kalbim çarpıyordu. Hiçbir şeyle ilgisi olmayan bir şey konuşmaya başladım ama galiba düzgün konuşuyordum. O, önce yüzünden hiç eksik olmayan sabırlı gülümsemeyle dinliyordu ama yavaş yavaş yüzünde şaşkınlık, sonra dikkatli bakışlarında bir çeşit korku ifadesi belirdi. Hâlâ gülümsemeye devam etmekle birlikte gülümsemesinde bazen titreyen bir şey beliriyordu.

Birdenbire vücudunun baştan aşağı titrediğini görerek:

– Ne oldunuz, diye sordum. Adeta telaş ederek:

– Sizden korkuyorum, diye cevap verdi.

– Peki, öyleyse neden gitmiyorsunuz? Tatyana Pavlovna evde yok, siz de onun gelmeyeceğini biliyorsunuz, öyleyse kalkıp gitmelisiniz, öyle değil mi?

– Beklemek istiyordum ama şimdi… Gerçekten de…

Ayağa kalkmak istedi.

– Hayır, hayır oturun, diyerek bu hareketini engelledim. İşte bakın, yine titrediniz ama siz korku içindeyken de gülümsüyorsunuz… Dudaklarınızda sürekli gülümseme dolaşıyor. İşte şimdi de büsbütün gülümsediniz…

– Sayıklıyor musunuz, yoksa?

– Evet, sayıklıyorum.

Yine fısıltıyla:

– Korkuyorum… dedi.

– Neden?

– Taşkınlık yapmanızdan… diyerek yine gülümsedi. Ama bu sefer gerçekten de ürküyordu.

– Gülümsemenize dayanamıyorum!..

Tekrar konuşmaya başladım. Sanki uçuyordum. Beni bir şey ileri itiyor gibiydi. Hiçbir zaman, hiçbir zaman onunla böyle konuşmamıştım, hep sıkılırdım. Şimdi de korkunç derecede sıkılıyordum ama konuşmaya da devam ediyordum.

Birdenbire:

– Gülümsemeniz beni çıldırtıyor, dayanamıyorum, diye bağırdım. Sizi Moskova'da iken niçin görkemli, sert sosyete kadınları gibi düşledim. Ta Moskova'da Mariya İvanovna ile sizi konuşmuştuk. Nasıl biri olabileceğiniz konusunda tartışmıştık. Mariya İvanovna'yı hatırlamanız gerekiyor, onunla daha önce bir iki kez görüşmüşsünüz. Moskova-Petersburg hattı boyunca hep sizi düşündüm, rüyalarımı süslediniz. Babanızın ofisine tam bir ay, sizin portrenizi izlemek için gittim. Her gün resminize baktım. Güzelliğiniz gözlerimi kamaştırıyordu. Yüzünüz bir çocuğunki kadar hoppa ve bebeksiydi. Tertemiz, günahsız bir güzelsiniz.

Güzelliğinizin beni bu kadar büyüleyeceğini aklımdan bile geçirmemiştim. Yetmiyor, gururlu bakışlarınızın altında eziyorsunuz beni. Bu durum yalnız benim için değil, herkes için geçerli. Babanızın odasında ilk karşılaşmamızda bana bakışınızı hatırlıyor musunuz? Hâlâ unutamadım o bakışlarınızı. Yüzünüze bakmaktan korkuyordum çünkü. Nasıl biri olduğunuzu o an sorsalar, kimseye anlatamazdım. Hatta boyunuzu bile tarif edemezdim. Sizi görür görmez gözlerim kamaşmıştı. Portreniz size hiç benzemiyor, gözleriniz siyah değil, açık renkli, sadece uzun kirpiklerinizin altında siyah görünüyor. Balık etindesiniz, boyunuz orta ama vücudunuz sıkı, yürüyüşünüz hafif, sağlıklı bir genç köylü kadını gibi toplusunuz. Zaten yüzünüz de bir köylü kadının, bir köy güzelinin yüzüne benziyor , yuvarlak, pembe, açık, cesur, gülen… Yanaklarınızdaki gamzeler dayanılmaz kılıyor sizi. Katerina Nikolayevna, hangi erkek görse aşık olur size. Sıkılgan ve bakirsiniz, öyle olduğuna yemin ederim. Bakir de söz mü, çocuk gibi masum! İşte sizin yüzünüz! Bütün bu zaman içinde şaştım durdum, yine bütün bu zaman içinde kendime soruyordum, bu, o kadın mı?

Şimdi artık sizin pek zeki olduğunuzu biliyorum ama daha önceleri sizi saf bir kadın sanıyordum. Zekânız neşe saçıyor ama hiç yapmacıksız… Bir de yüzünüzde gülümsemenin hiç eksik olmamasını seviyorum, o zaman kendimi cennette sanıyorum! Bir de sakinliğiniz, sessizliğiniz, sözleri yavaş, uyumlu, sanki tembel tembel söylemeniz hoşuma gidiyor. Evet, tembelliği ayrıca seviyorum, öyle sanıyorum ki, köprüden geçerken köprü yıkılsa, o zaman bile ahenkle, ölçüyle bir şeyler söylersiniz… Alnınızın böyle olduğu aklımdan bile geçmiyordu, bu alın bir heykel alnı gibi dar ama kabarık saçlar altında mermer gibi beyaz. Göğsünüz kabarık, yürüyüşünüz hafif… Anlatılmayacak kadar güzelsiniz ama hiç de kendini beğenmiş biri değilsiniz. Buna ancak şimdi inandım.

Şaşkınlıktan gözlerini fal taşı gibi açmış, bu can alıcı nutkumu dinliyor, benim de titrediğimi görüyordu. Beni susturmak için sevimli, fildişi gibi elini ürkek bir hareketle birkaç defa havaya kaldırdı ama her defasında şaşkınlık, korku içinde yine indirdi. Hatta bazen hızlı bir hareketle kendisini arkaya atıyordu. Yine iki üç kez yüzünde bir gülümseme belirir gibi olmuştu. Bir an geldi, yüzü kıpkırmızı oldu, en sonunda yaşadığı büyük korkuyla sararmaya başladı. Ben sözüme ara verir vermez, elini uzattı, yalvaran ama sakin bir sesle mırıldandı:

– Böyle konuşmamalısınız… Böyle konuşmak olmaz…

Sonra birdenbire ayağa kalktı, acele etmeden boyun atkısını, muflonunu aldı.

– Gidiyor musunuz, diye bağırdım.

Üzülüyor, hayıflanıyor gibi sözlerini sitemli sitemli uzatarak:

– Sizden korkuyorum, kötüye kullanıyorsunuz, dedi.

– Beni dinleyin, yemin ederim ki bundan sonra ileri gitmeyeceğim.

Kendisini tutamayarak:

– Gitmeye başladınız bile, dedi, gülümsedi. Dışarı çıkmama engel olmayacağınızdan bile emin değilim.

Hem gerçekten de dışarı bırakacağımdan şüphe ediyor gibi bir hâli vardı.

– Size kendi elimle kapıyı açarım, gidin ama şunu da biliniz ki büyük bir karar verdim; ruhuma ışık saçmak istiyorsanız geri dönüp oturun, yalnız söyleyeceğim iki sözü dinleyin. Ama istemiyorsanız gidebilirsiniz, kapıyı kendi elimle açar, sizi bırakırım.

Yüzüme baktıktan sonra yerine oturdu. Kendimden geçerek:

– Sizin yerinizde başka bir kadın olsaydı, ne büyük bir öfkeyle çıkıp giderdi, sizse oturdunuz, diye bağırdım.

– Bundan önce hiç böyle konuştuğunuzu görmedim.

– Daha önce cesaretim yoktu. Şimdi de içeri girerken ne söyleyeceğimi bilmiyordum. Şu anda hiç ürkeklik duymuyor muyum sanıyorsunuz? Hiç tahmin edemeyeceğiniz şekilde ürküyorum. Ama birdenbire büyük bir karar verdim, bunu yerine getireceğimi de hissediyorum. Bu kararı verir vermez sanki aklımı oynattım, ondan sonra bütün bunları söylemeye başladım… Dinleyin, size şu iki sözü soracağım: Ben sizin ajanınız mıyım, değil miyim? Bu soruma cevap veriniz!

Yüzü baştan başa kıpkırmızı kesildi.

– Durun, daha cevap vermeyin, Katerina Nikolayevna. Önce hepsini dinleyin de ondan sonra her şeyi dosdoğru söyleyin.

Bir anda beni tutan bütün ipleri kopararak boşluğa uçtum.

II

– Hatırlarsanız, bundan iki ay kadar önceydi. Burada perdenin arkasına gizlenmiştim… Siz de Tatyana Pavlovna ile konuşuyordunuz. Konuşmanızın konusu da bir mektuptu. Baktım bazı gerçekleri bilmiyordunuz, yanlış bilgilerle konuşuyordunuz, dayanamayıp gizlendiğim yerden çıktım. Biraz da öfkeyle ağzımdan bir iki söz kaçırdım. Doğal olarak

siz de benim bir şeyler bildiğimi anlamakta gecikmediniz… Zaten bunun tersi de mümkün değildi… Önemli bir belge arıyordunuz, ondan korkuyordunuz… Durun, Katerina Nikolayevna, biraz daha kendinizi tutun. Size şunu söyleyeyim ki, şüpheleriniz yerindeydi, böyle bir belge var… Yani vardı… Ben gördüm; sizin Andronikov'a yazdığınız mektup, öyle değil mi?

Sıkıldı, heyecan içinde, çabuk çabuk sordu:

– Mektubu gördünüz mü? Nerede gördünüz?

– Ben şey… Kraft'ın elinde gördüm… Hani kendini astı ya…

– Gerçekten mi? Gözünüzle mi gördünüz? Peki, mektup ne oldu?

– Kraft yırttı.

– Sizin yanınızda mı? Siz gördünüz mü?

– Evet, benim yanımda. Herhâlde ölümünden önce yırtmış olmalı… O zaman onun kendini asacağını bilmiyordum ki…

Katerina Nikolayevna, derin bir nefes aldı, ağır ağır:

– Demek ki mektup yok edildi. Tanrı'ya çok şükür, diyerek haç çıkardı.

Ona yalan söylememiştim, yahut bir bakıma yalan söylemiştim, çünkü belge bendeydi. Hiçbir zaman da Kraft'ın eline geçmemişti ama bütün bunlar önemsiz şeylerdi. İşin aslına bakılacak olursa, söylediklerim yalan değildi, çünkü yalan söylediğim o anda mektubu o gece yakacağıma, kendi kendime söz vermiştim. O dakika cebimde olsaydı, yemin ederim ki çıkarıp kendisine verirdim ama mektup yanımda değildi, evdeydi. Hoş, pek belli olmaz ya, belki de vermezdim, çünkü o zaman belgenin bende olduğunu, uzun zaman sakladığımı, bir fırsat bekleyerek vermediğimi ona söylemekten utanırdım. Hepsi bir, daha da olmazsa evde yakardım, her ne olursa olsun aslında yalan söylememiştim! O dakikada ruhum tertemizdi, yemin edebilirim.

Hemen hemen kendimden geçerek:

– O hâlde bana şunu da söyleyin, diye sözümü sürdürdüm. Demek ki, o belgeyi bildiğiniz, beni kendi tarafınıza çekebilmek için bana yakın davrandınız. Demek ki evinize almanızın da sebebi bu idi. Katerina Nikolayevna, rica ederim biraz beni dinleyiniz, bazı önemli şeyleri anlatacağım, izin veriniz. Aslında beni buraya çağırmalarınızdan, ruhumu okşamanızdan hep şüphelenmiştim. Aslında bundan şüphelenmek, size güvenememek bana acı veriyordu. Çift kişilikli oluşunuz benim için katlanılmaz bir durumdu. Ama bunların hiçbiri sizin soyluluğunuzu görmemi engelleyemedi. Gerçi sizin düşmanınızdım, fakat sizi yakından tanımaya başlayınca, şahsınızda soyluluğunuzu görebilme şerefine eriştim. Her şeyim bir anda allak bullak oldu. Ama iki ruhluluk, yani iki ruhlu oluşunuzdan şüphe etmek üzüyordu beni… Şimdi her şey halledilmeli, her şey anlaşılmalı, çünkü zamanı gelmiştir. Ama durun, biraz daha durun, konuşmayın, şu dakikada bütün bunlara nasıl bir gözle baktığımı bilmenizi istiyorum. Doğrusunu söyleyeyim, bunlar böyle de olmuş olsa yine kızmam… Yani gücenmem demek istedim, çünkü bu öyle doğal bir şey ki bunu bile anlıyorum. Bunda doğal olmayan, kötü ne olabilir? Belgenin bir yerde bulunması sizi üzüyor, falancanın da her şeyi bildiğinden şüphe ediyorsunuz, siz de doğal olarak falancanın bunu açığa vurmasını isteyebilirsiniz… Bunda hiçbir kötülük yok… Bunu bütün içtenliğimle söylüyorum. Ama şimdi artık bana bir şey söylemelisiniz, her şeyi açıklamalısınız. Gerçeği bilmek istiyorum. Bilmem ama nedense bunun böyle olması gerek! Öyleyse söyleyin, belgeye dair bilmek istediklerinizi öğrenmek için mi beni okşadınız… Katerina Nikolayevna?

Sanki uçuruma yuvarlanıyormuşum gibi konuşuyordum, alnım da yanıyordu. O, artık beni korkusuzca dinliyordu, hatta yüzünde duygulu bir eda bile belirdi; ama sıkılarak bakıyordu, sanki bir şeyden utanıyordu.

Hafif bir sesle yavaş yavaş:

– Evet, bunun için, diye mırıldandı. Beni bağışlayın, size karşı suçluyum, diye birdenbire konuşmaya başladı. Bu sırada da ellerini bana doğru kaldırdı. Böyle bir şeyi hiç beklemiyordum. Her şeyi bekliyordum ama bu iki sözü beklemiyordum; çünkü onu artık iyice tanıyordum.

Kendimi tutamayarak bağırdım:

– Siz de bana “suçluyum” diyorsunuz! Öylece dosdoğru “suçluyum” diyorsunuz ha?

– Oh, size karşı suçlu olduğumu çoktan beri hissediyorum… Şimdi bu konunun böyle ortaya atılmış olmasına sevindim bile…

– Çoktan beri mi hissediyordunuz? Peki, öyleyse niçin daha önce söylemediniz?

– Nasıl söyleyeceğimi bilmiyordum ki, diyerek gülümsedi. Senin anlayacağın, söyleyebilirdim, diyerek yine gülümsedi. Ama bundan utanç duyuyordum… Çünkü önceleri gerçekten, dediğiniz gibi, sizi yalnız bunun için “kendime çekiyordum”. Ama sonra pek çabuk bu hareketimden iğrenmeye başladım… Bütün o yapmacık hareketler de bana bıkkınlık verdi, lütfen bana inanın, diye üzülerek ekledi. Hem bu didinmelerden de bıktım zaten!

– Peki niçin, niçin o zaman dosdoğru sormadınız? “Mektuba dair her şeyi bildiğin hâlde niçin bilmezlikten geliyorsun?” demeliydiniz! Ben de size hemencecik her şeyi itiraf ederdim!

– Ama sizden biraz korkuyordum. Açıkça söyleyeyim, size güvenim de yoktu. Doğrusunu isterseniz, ben kurnazlık tasladım, doğru ama siz de benden geri kalmadınız, diyerek gülümsedi.

Şaşkın bir şekilde:

– Evet, evet ben size lâyık değilim, dedim. Ah, siz daha benim bütün noksanlarımı, ne kadar alçaldığımı bilmiyorsunuz!

– Amma da yaptınız ha, alçalmak da ne demek! Böyle sözleri sevdiğinizi bilirim zaten, diyerek hafice gülümsedi:

Sonra kederli bir sesle:

– Bu mektup, diye söze başladı. Hayatımda yaptığım en acı, en hoppaca bir hareketti. Bu hareketimi ortaya dökmek, bana hep vicdan azabı verdi. Durum gereği, bazı endişeler yüzünden sevgili, yüksek ruhlu babamdan

şüphe etmiştim. Bu mektubun hain insanların eline geçmesinden korktum… Hem de böyle düşünmek için birçok sebep olduğundan bu mektuptan çıkar sağlayacaklarını, babama göstereceklerini düşünerek tir tir titriyordum… Bu ise babamın üzerinde pek büyük bir etki yapar… Bu durumda da… Sağlığı bozulabilirdi… O da beni bir daha sevmezdi…

Gözlerimin içine bakarak, hem galiba bakışlarımda bir şeyler sezdiği için:

– Evet, diye tekrar söze girdi. Evet, kendi geleceğim için de korkuyordum, onun hastalığın etkisiyle beni yardımlarından mahrum etmesi de mümkündü. İşin içinde bir duygu da vardı ama ben galiba burada da ona karşı suçluyum. Babam öyle yufka yürekli, yüksek ruhlu bir insan ki elbette bu hareketimi bağışlardı. İşte olup biten şeylerin hepsi bu kadardı.

Yine sıkılarak:

– Size karşı böyle davranmış olmama gelince, böyle davranmamalıydım, diye sözünü bitirdi. Beni utandırdınız.

– Hayır, utanacak bir şey yok, diye haykırdım.

– Gerçekten de sizin coşkunluğunuza bel bağlıyordum… Hem bunu söylemekten de artık asla utanmıyorum, diyerek başını önüne eğdi.

Sarhoş olmuş gibi:

– Söyleyin bana, sizi buna kim zorluyor, diye bağırdım. Şimdi kalkıp en güzel, en gönül okşayıcı sözlerle iki kere iki dört eder kesinliğiyle bunu kanıtlasaydınız ne olurdu? Ne demek istediğimi, asıl amacımı çok iyi anladığınızı tahmin ediyordum. Ben gerçek olan her şeyi hasır altı eden yüksek sosyeteden çok farklı, sizlerin kaba, budala diye adlandırdığı türdenim. Dalavere, ayak oyunları ve hile denen şeylerden habersiz olduğum için bir budalayım, sizin anlayacağınız. Bu sizin için de böyle değil mi? Gerçekten ne yaptınız da bir zıpçıktının, bir hayal adamının önünde kendinizi bu hâle düşürdünüz? Ben size lâyık bir insan mıyım ki, Katerina Nikolayevna?

Galiba ne demek istediğimi anlamadı, büyük bir gururla:

– Bununla hiç olmazsa sizin önünüzde alçalmış olmadım, dedi.

– Hayır! Benim de haykırmak istediğim yalnız buydu!..

Elini yüzüne doğru kaldırdı, sanki yüzünü örtmek istiyordu.

– Ah, bu hareketim öyle kötü, öyle hoppaca bir hareketti ki, diye haykırdı. Bu yüzden dün de utanç duyuyordum, hatta dün siz odamda otururken keyfim yerinde değildi… Bu sözler kalbimi hoplatmıştı.

O, nazik bir gülümsemeyle:

– Elbette değil, dedi. Elbette yalnız bunun için değil! Ben… Demin, sizinle sık sık iki öğrenci arkadaş gibi konuştuğumuzu söylediniz ama ben insanlarla bir arada bulunmaktan sıkılırım. Yabancı ülkeden geldikten sonra, ailemizi sarsan yıkımlarla bu hâl bir kat daha arttı… Şimdi şuraya buraya da çok az gidiyorum, bu da yalnız tembellik yüzünden değildir. Sık sık köye gitmek istiyorum. Orada çoktan beri bıraktığım, bir türlü de okumaya fırsat bulamadığım sevgili kitaplarımı okurdum. Bunu size daha önce de söylemiştim. Hatırlıyor musunuz, günde iki gazete okuduğum için benimle alay ediyordunuz?

– Hiç de alay etmedim…

– Belki doğrudur. Ama açık söyleyin, bu sizi de heyecanlandırıyordu, değil mi? Şunu açıkça söylüyorum: Ben bir Rus’um, Rusluğumla gurur duyuyorum. Ülkemi çok seviyorum, ülkemin çıkarlarını her şeyin üstünde tutuyorum. Hatırlıyor musunuz, dediğiniz gibi hep “olayları” okuyorduk, diyerek gülümsedi. Siz gerçi çok sık kişilik değiştiren birisiniz ama bazen öyle canlanıyordunuz ki… Sürekli doğru sözler söylemesini biliyor, benim merak ettiğim şeylerle ilgileniyordunuz. “Öğrenci” olduğunuz zaman vallahi pek sevimli, eşi bulunmaz bir insan oluyorsunuz.

Sonra yüreğimi hoplatan, kurnazca bir gülümsemeyle ekledi:

– Ama bakın, başka roller galiba size öyle çok yakışmıyor. Hatırlıyor musunuz, bazen saatlerce yalnız rakamlardan konuşur, sayar, ölçer, memleketimizde ne kadar okul olduğunu, eğitim işlerinin nereye doğru gittiğini merak ederdik. Cinayet işleyenleri, cinayetleri sayar, bunları iyi haberlerle karşılaştırırdık… Bütün bunların bizi nereye doğru götürdüğünü, en sonunda ne olacağımızı anlamak isterdik. Sizde ben içtenlik, dürüstlük buldum. Sosyetede biz kadınlarla, hiçbir zaman böyle konuşmazlar. Geçen hafta prens… ov ile Bismarck'tan söz açmak istedim, çünkü bu işlerle çok ilgileniyor. Ben de meseleyi halletmesini beceremiyordum, ne tahmin edersiniz, prens yanıma oturdu, anlatmaya başladı, hatta oldukça da ayrıntıya daldı. Fakat hareketlerinde bir çeşit küçümseme görüyordum. Hani şu "büyük adamların" biz kadınlar "burnumuzu kendimize ait olmayan işlere soktuğumuz" zaman bize karşı takındıkları, benim de hiç katlanamadığım hoşgörülü tavır var ya… Hatırlıyor musunuz, Bismarck'tan konuşurken sizinle az daha atışacaktık? Bismarck'tan soylu daha üstün bir 'ülkü'nüz olduğunu bana göstermek istemiştiniz, diyerek birdenbire güldü. Hayatımda benimle tam bir ciddîlikle konuşan yalnız iki kişiyle karşılaştım: Oldukça zeki, soylu bir insan olan kocam… Bir de… Kimi anlatmak istediğimi siz de biliyorsunuz…

– Versilov, diye haykırdım. Her sözü üzerinde titriyor, nefes bile almıyordum.

– Evet, onu dinlemekten pek hoşlanırdım, en sonunda onunla büsbütün… Belki de pek fazla açık konuşmaya başladım, o da işte tam o zaman bana inanmadı!

– İnanmadı mı?

– Zaten hiçbir zaman kimse bana inanmadı ki!

– Ya Versilov, Versilov!

Gözlerini yere indirdi, tuhaf tuhaf gülümseyerek:

– O, yalnız inanmamakla kalmadı, dedi. Üstelik bütün insani eksiklerin bende toplanmış olduğunu söyledi.

– Sizdeyse hiçbiri yoktur!

– Hayır, benim de bazı eksiklerim var.

Gözlerim parlayarak:

– Versilov, sizi sevmediği için anlamamıştır, dedim.

Yüzü gerilir gibi oldu:

– Bunu bırakalım, hem de hiçbir zaman bana bu adamdan söz açmayın… diye tekrar konuya girdi. Ama yeter, vakit geldi. Söyleyin, beni bağışlıyor musunuz, bağışlamıyor musunuz, diyerek temiz, saf bir ifade taşıyan gözleriyle yüzüme baktı.

– Ben… Sizi… Bağışlayacağım, ha! Beni dinleyin, Katerina Nikolayevna ama sakın kızmayın! Evleneceğiniz doğru mu?

Sanki bir şeyden korkmuş gibi sıkılarak:

– Buna henüz kesin bir karar verilmedi, diye mırıldandı.

– İyi bir adam mı, bari? Bunu sorduğum için beni bağışlayın!

– Evet, çok iyi bir adam…

– Başka bir şey söylemeyin, bana cevap vermenize de gerek yok! Böyle sorular sormaya hakkım olmadığını çok iyi biliyorum! Yalnız onun size layık olup olmadığını anlamak istemiştim, hoş onun hakkında öğrenmek istediklerimi öğrenirim ya!

Katerina Nikolayevna korkuyla:

– Ne olur, beni dinleyin, dedi.

– Hayır, hayır bunu yapamam. Aldırmadan geçer giderim… Ancak şunu söylemek isterim: Tanrı size mutluluğun her türlüsünü versin, istediğiniz her türlü mutluluğu… Bu da bana şimdi, geçen şu bir saat içinde bu kadar mutluluk verdiğiniz için… Siz şu anda, artık bir daha hiç silinmemek üzere

kalbime yerleştiniz. Bir hazine elde ettim, bu da sizin mükemmel bir insan olduğunuz düşüncesidir. Sinsiliğinizden, kabaca hoppalığınızdan şüphe ediyordum, bu yüzden de şanssızdım… Çünkü böyle bir şeyi şahsınızla birleştirmeye gönlüm razı olmuyordu!.. Son zamanlarda gece gündüz yalnız bunu düşünüyordum, şimdiyse her şey birdenbire gün gibi aydınlanıverdi. Buraya girerken bir tilkiyle, bir kurnaz şeytanla, sır kapmak isteyen bir yılanla karşılaşacağımı sanıyordum ama şerefli, namuslu bir öğrenciyle karşılaştım! Gülüyorsunuz değil mi? Gülün, gülün, istediğiniz kadar gülün! Siz, bir azizsiniz, kutsal şeylerle alay etmenize imkân yoktur…

– Hayır, hayır, yalnız sizin şu korku saçan, tuhaf sözlerinize gülüyorum…. Peki “sır kapmak isteyen yılan” da kim, diyerek güldü.

Hayran hayran:

– Bugün ağzınızdan benim için çok değerli bir söz kaçırdınız, diye söze girdim. Nasıl oldu da benim önümde “coşkunluğunuza bel bağlıyordum” diyebildiniz? Diyelim ki siz bir azizsiniz, böyle bir şeyi bile rahatça açıklıyorsunuz. Çünkü kendinizi suçlu sandınız, bunun için de kendinizi cezalandırmak istediniz… Gerçi ortada suç diye bir şey yoktu, çünkü böyle bir şey varsa bile sizden gelen her şey kutsaldır! Ama yine de mutlaka bu sözü, bu ifadeyi kullanmayabilirdiniz!.. Hatta böyle bir temiz kalplilik bile sadece sizin yüksek anlamda masumluğunuzu, bana olan saygınızı, bana olan inancınızı gösteriyor, diye anlamsız anlamsız bağırıyordum. Yo, kızarmayın kızarmayın!. Kim, kim iftira edip size şehvetli kadın demeye kalkışmış? Ah, bağışlayınız: yüzünüzde acı ifadesi belirdiğini görüyorum. Kendinden geçerek coşan bir delikanlının garip sözlerini bağışlayın! Hem zaten şimdi sorun sözlerde, ifadelerde mi? Siz, bütün sözlerin, ifadelerin üstünde değil misiniz?.. Versilov, bir gün demişti ki: Othello, Desdemona’yı, sonra da kendini kıskançlık yüzünden öldürmedi, elinden ‘ülkü’sünü aldıkları için öldürdü… Ben bunu anlıyorum, çünkü bugün bana da ‘ülkü’mü geri verdiler!

Duygulu duygulu:

– Beni çok övüyorsunuz, buna layık değilim, dedi.

Sonra alaylı bir tavırla:

– Gözleriniz için söylediklerimi hatırlıyor musunuz, diye ekledi.

– Yani gözlerimin göz değil birer mikroskop olduğunu, pireyi deve gibi gördüğümü söylemiştiniz! Hayır efendim, hayır, sorun pirede falan değil!.. Ne o, gidiyor musunuz?

Elinde muflonlu şalı olduğu hâlde odanın ortasında duruyordu.

– Hayır, sizin çıkmanızı bekleyeceğim, ondan sonra da ben gideceğim. Tatyana Pavlovna'ya bir şey yazıp bırakmalıyım.

– Şimdi gideceğim, şimdi. Ancak bir defa daha söyleyeyim, yalnız başınıza veya kendi seçeceğiniz kimseyle birlikte mutlu olun. Tanrı size dilediğinizi versin! Bana gelince, bana yalnız 'ülkü' gerektir!

– Sevgili, iyi kalpli Arkadiy Makaroviç, inanın sizin için… Babam sizin için hep, "Sevgili, , iyi kalpli çocuk" der. İnanın, yabancıların eline bırakılan zavallı çocuğa dair anlattığınız öyküleri, onun yalnızlık köşesinde kurduğu hayalleri her zaman hatırlayacağım… Ruhunuzun nasıl olgunlaşmış olduğunu pek iyi anlıyorum…

Yalvaran bir ifade, sıkılgan bir gülümsemeyle elimi sıkarak:

– Ama, şimdi, gerçi biz iki arkadaş öğrenci isek de… diye ekledi. Artık eskisi gibi görüşmemize imkân yoktur… Bunu herhâlde siz de anlarsınız?

– İmkânı yok mu?

– Evet, uzun zaman imkân olmayacak… Bunda da ben suçluyum… Şimdi artık buna büsbütün imkân görmüyorum… Biz ancak ara sıra, o da babamın yanında görüşebileceğiz…

– Duygularımın "alevlenmesinden" mi korkuyorsunuz, bana inanmıyor musunuz, diyecektim ama karşımda birdenbire öyle utandı ki bu sözler ağzımdan çıkmadı.

Tam kapıdan çıkmak üzereyken beni durdurdu:

– Söyleyin, dedi. O mektubun… Şey… Yırtıldığını kendi gözlerinizle gördünüz mü? İyice hatırlıyor musunuz? O mektubun Andronikov'a yazılan mektup olduğunu nereden anladınız?

– Kraft bana içindekileri anlattı, hatta mektubu gösterdi!.. Hoşça kalın!

Birdenbire coşup kendimden geçerek:

– Çalışma odanızda bulunduğum zaman korkuyor duruyordum ama siz gittikten sonra ileri atılıp ayağınızın bastığı yeri öpmeye hazırdım… dedim. Bu sözleri, nasıl, niçin söylediğimi kendim de bilmiyordum. Sonra yüzüne bakmadan çıktım gittim.

Arabaya bindim, eve yollandım; ruhumu sonsuz bir sevinç kaplamıştı. Aklımda kalan her şey bir kasırga gibi gelip geçiyordu, kalbimse dopdoluydu. Annemin oturduğu eve yaklaşırken, birdenbire Liza'nın Anna Andreyevna'ya karşı gösterdiği nankörlüğü, demin söylediği acımasızca, korkunç sözü hatırlayınca bir anda hepsi için kalbim sızladı! "Hepsi de ne kadar taş yürekli insanlar! Ya Liza? Onun nesi var?" diye düşünerek dış kapının basamakları önünde durdum.

Matvey'i geri gönderdim, saat dokuzda kendi evime gelip beni almasını tembih ettim.

BEŞİNCİ BÖLÜM

I

Yemeğe biraz geç kalmıştım. Evdekiler beni bekliyorlardı. Evde fazla yemek yemiyor, genelde dışarısını yeğliyordum. Evdekilerin moralini bozuk buldum. Üzüntülü idiler, suratları asıktı. Yalnız, Liza gülümsedi, o da beni gördüğü için. Duruma iyice şaşırmıştım. Annem ise hiç iyi durumda değildi, sanırım canını sıkan bir şey vardı. Versilov'a baktım, o da iyi değildi. Acaba annemle dargınlar mıydı? Bütün bu olumsuzluklara rağmen her şey yolundaydı. Ta ki, kıymalı patates yemeği orta yere gelinceye kadar. Versilov yüzünü ekşiterek öfkeli öfkeli homurdandı:

– Şu, şu yemekler mideme dokunuyor, diye söylemek, o yemeklerin hemen ertesi gün sofraya gelmesini sağlamak demektir.

Annem, ürkek ürkek:

– İyi ama Andrey Petroviç, bilmem ki ne pişirmeli? Yeni bir şey bulmaya imkân yok ki, dedi.

Ama bu sözler Versilov'un öfkesini yatıştırmak şöyle dursun, ortalığı biraz daha germişti:

– Annen, yeni olan her şeye iyi diyen gazetelerimizin büsbütün tersidir, diyerek neşeli, elden geldiği kadar da dostça bir eda ile espri yapmak istediyse de beceremedi. Böyle söylemekle annemi daha çok korkutmuş oldu. Annem, gazetelere benzetilmesinden de bir anlam çıkaramamıştı, şaşkın şaşkın etrafına bakınıyordu. Tam bu sırada Tatyana Pavlovna içeri girdi, yemek yediğini söyleyerek annemin yanına kanepeye oturdu.

Anladığım kadarıyla, bu kadın hâlâ benden iğreniyordu. İlk fırsata bana çatıyor, hep iğneli konuşuyordu. Son zamanlarda işi iyice azıtmıştı; şık kıyafetimi görmeye katlanamıyordu. Liza bana, atlı arabam olduğunu öğrendiği zaman baygınlıklar geçirdiğini söylemişti. En sonunda kendisiyle

elden geldiği kadar seyrek karşılaşmaya karar verdim. İki ay önce de mirasın geri verilmesinden sonra bir ara evine uğrayıp Versilov'un bu hareketi üzerinde gevezelik etmek istedimse de bu sözlerime asla hak verir görünmedi, tersine küplere binmişti. Mirasın yarısı yerine hepsinin verilmesi hiç hoşuna gitmemişti; daha o zaman bana sert sert şöyle demişti:

– Parayı geri vermekteki, düelloya çağırmaktaki amacının sadece Arkadiy Makaroviç'in, hakkında edindiği izlenimi değiştirmek olduğunu senin de bildiğine iddiaya girerim.

Ne dersiniz, hemen hemen doğru tahmin etmişti; daha doğrusu, o zaman ben de gerçekten böyle bir şey hissediyordum.

O gün daha içeri girer girmez mutlaka bana saldıracağını bildiğimden, hemen onunla ilgileniyor muşum gibi bir tavır takındım. Fakat yanlış hareket ettiğimi az sonra öğrenecektim. Çünkü ciddiliği elden bırakmak bana hiç yakışmıyordu. Nitekim az sonra iyice ipin ucunu kaçıracak, kepaze olacaktım. Başıma geleceklerden habersizce, neşe içinde kapıdan girdim ve oturdum. Liza'nın üzüntülü halini görünce, hiçbir kötü niyetim olmadan, sadece uçarılık olsun diye, sözlerimin nereye varacağını bile düşünmeden birdenbire:

– Kırk yılda bir burada yemek yemeye geldim, sen de sanki özellikle böyle kederli duruyorsun Liza, deyiverdim.

Liza:

– Başım ağrıyor, dedi.

Tatyana Pavlovna da hemen yakama yapıştı:

– Aman Tanrım, hastaysan kime ne? Mademki Arkadiy Makoraviç yemek yemeye gelmiş, gülüp oynamalısın.

– Siz, alnımın kara yazılarından birisiniz. Tatyana Pavlovna. Siz buradayken bir daha gelmeyeceğim, diyerek içten gelen bir öfkeyle avucumu masaya vurdum; annem titredi, Versilov tuhaf tuhaf yüzüme baktı. Birdenbire güldüm hepsinden özür diledim.

Vurdumduymazlığım ve ciddiyetsizliğim hâlâ devam ediyordu.

– Tatyana Pavlovna, dedim, sözümü geri alıyorum.

– Hayır, hayır, diye sözümü kesti. Senin mutluluk içinde yaşamandansa talihsiz olman daha çok hoşuma gider, bundan emin olabilirsin.

Versilov gülümseyerek:

– Sevgili dostum, hayatta bazı küçük talihsizliklere katlanmasını bilmeli, diye mırıldandı. Talihsizlikler olmasa yaşamaya ne gerek var ki!..

Sinirli sinirli gülerek:

– Biliyor musunuz, siz bazen pek geri kafalı oluyorsunuz, diye bağırdım.

– Dostum, bu da vız gelir bana.

– Hayır, vız gelmez. Mademki karşınızdaki bir eşektir, ne diye dosdoğru eşek olduğunu söylemiyorsunuz?

– Sakın kendinden söz etmeyesin? Bir defa kimseyi yargılamak istemem, hem zaten elimden de gelmez.

– Neden istemiyorsunuz, neden elinizden gelmezmiş?

– Hem üşenirim, hem iğrenirim de ondan. Geçenlerde bir gün, akıllı bir kadın bana, başkalarını yargılamaya hakkım olmadığını söyledi, çünkü dedi, “Acı çekmesini bilmiyorsun, hâlbuki başkalarını yargılayabilmek için yargıçlık hakkını acı çekerek kazanmak gerek. “ Bu biraz tumturaklı bir söz olmakla birlikte bana uygulanırsa belki de doğru olur. Eh, ben de kendi isteğimle bu karara boyun eğdim.

– Hayret doğrusu, bunu size Tatyana Pavlovna mı söyledi, diye bağırdım.

Versilov, şaşkın şaşkın yüzüme bakarak:

– Bunu nasıl bildin, diye sordu.

– Tatyana Pavlovna’nın yüzünden anladım: birdenbire gerilir gibi oldu da…

Bunu rastlantı eseri tahmin etmiştim. Bu sözleri, sonradan öğrendiğime göre, bir gün önce ateşli bir konuşma sırasında Tatyana Pavlovna, Versilov’a söylemişti. Hem o gün sevinçlerimle, bütün neşeli duygularımla tepelerine bir kasırga gibi inmiştim. Meğerse hiç de zamanı değilmiş. Onlardan her birinin kendi düşünceleri, hem de oldukça acı düşünceleri varmış.

– Hiçbir şey anlamıyorum, çünkü bütün bunlar soyut şeyler; hem sizin bir özelliğiniz var: Soyut şeylerden söz açmasını pek seviyorsunuz, Andrey Petroviç. Bu, bencilik demektir, çünkü yalnız bencil kimseler soyut şeylerden konuşmayı severler.

– Budalaca bir düşünce değil ama ne olur yine yakama yapışma.

– Hayır, izin verin, dedim. Duygularımı açığa vurmaya çalışarak sırnaşıyordum. “Yargıçlık hakkını acı çekerek elde etmeli” ne demek? Namuslu olan herkes yargıçtır, işte benim düşüncem.

– Öyleyse kendinden yana çok az yargıç toplayabilirsin.

– Birisini tanıyorum bile.

– Kimmiş o?

– Şu anda oturmuş, benimle konuşuyor.

Versilov, tuhaf tuhaf gülümsedi, kulağıma doğru eğilerek omzumdan tutup fısıldadı: “O da sana hep yalan söylüyor. “

O zaman ne düşündüğünü şimdiye kadar anlayamadım ama sonradan öğrendiğime göre, o dakikada bir haber yüzünden büyük bir üzüntü içindeymiş. Ama bu, “O da sana hep yalan söylüyor” sözleri öyle beklenmedik bir zamanda, öyle bir ciddilikle, hem de öyle tuhaf, şaka götürmeyen bir tavırla söylenmişti ki, sinir krizlerine tutulmuş gibi

titremeye başladı. Bu beni korkutmuştu, vahşi vahşi yüzüne baktım; ama Versilov'un kulağıma bir şeyler fısıldadığını gören, bundan korku duyan annem:

– Oh, oh, şükür Tanrı'ya, dedi. Bense başka bir şey sanmıştım… Arkadaş, sen bize darılma; biz olmasak da seninle görüşecek birçok akıllı kimse bulunur ama biz birbirimizin yanında olmazsak acaba seni kim sever?

– Akraba sevgisi, hak etmeden elde edildiği için zaten ahlaka aykırıdır. Sevilmek için bu sevgiyi hak etmek gerek.

– İlerde hak edersin ama burada seni hiçbir karşılık beklemeden de seviyorlar.

Birdenbire hepsi gülüştüler. Ben de güldüm.

– Eh, anne, durdunuz durdunuz da taşı gediğine koydunuz, diye bağırdım.

Tatyana Pavlovna yine bana saldırdı:

– Sen de gerçekten sevilmeye layık bir tarafın olduğunu mu sanıyorsun, dedi. Seni bir karşılık beklemeden sevdikleri yetmiyor mu? Üstelik senden iğrendikleri hâlde yine seviyorlar!

Neşeli neşeli:

– Hiç de öyle değil, diye bağırdım. Biliyor musunuz, belki birisi bugün beni sevdiğini söylemiştir!

Tatyana Pavlovna, sanki bu sözleri bekliyormuş gibi birdenbire, kendine hakim olamayarak öfkeli bir eda ile bağırdı;

– Seninle alay edip, yüzüne karşı kahkahalarla gülerek söylerdi! Kibar bir insan, daha çok kibar bir kadın senin kirli ruhunu görerek tiksinti duyar. Saçlarını yaptırmışsın, en iyisinden çamaşır giyiyorsun, elbiselerini terzide diktirmişsin ama bütün bunlar yine de iğrenç şeyler! Seni kim giydiriyor,

kim yedirip içiriyor, kumar oyna diye kim sana para veriyor? Düşün, utanmadan kimden para aldığını aklına getir!

Annem öyle kızarmıştı ki; şimdiye kadar yüzünde böyle bir utanç ifadesini hiç görmemiştim. Bütün benliğim altüst oldu.

Kıpkırmızı kesilerek:

– Harcıyorsam kendi paramı harcıyorum, kimseye de hesap vermek zorunda değilim, diye kesip atmak istedim.

– Hangisi senin paran? Nereden senin paran oluyor?

– Benim değilse Andrey Petroviç'in. O, bana para vermekten kaçınmaz… Prensten, Andrey Petroviç'e olan borcuna karşılık alıyorum…

Versilov, birdenbire kesin bir ifadeyle:

– Dostum, dedi. Onda benim metelik bile alacağım yok.

Bu sözlerle şoke olmuştum. Oturduğum yerde süt dökmüş kedi gibi kalıverdim. Ama bir şeyler yapmalı, bu kötü durumdan kurtulmalıydım, yoksa utancımdan milletin içine çıkacak halim kalmazdı. Soylulara has bir şekilde davranmalı ya da umursamaz bir tavır takınmalıydım. Gözlerim Liza'ya takıldı, sanki Tatyana Pavlona'yı doğrular gibi bana bakıyordu. Bu bakışlarda kin, öfke, beni suçlayan ve alaya alan bir ifade vardı. Aklıma birden, bir şeytanlık geldi:

– Siz, hanımefendi, diyerek ona döndüm. Galiba prensin evinde sık sık Darya Onisimovna'yı ziyaret ediyorsunuz? Öyleyse şu üç yüz rubleyi ona geri veremez misiniz? Bugün şu üç yüz ruble yüzünden başımın etini yediniz.

Paraları çıkarıp uzattım. E, inanır mısınız o zaman bu alçakça sözler gizli bir amaç güdülerek söylenmiş değildi. Zaten böyle bir amacım da olamazdı, çünkü o dakikada bir şeyden haberim yoktu. Kendisine hiçbir amaç gütmeden birazcık takılmak istemiştim. Bu sırada annem birdenbire ayağa fırlayıp, parmağını bana doğru uzattı, gözdağı verircesine:

– Hakkın yok! Hakkın yok, diye bağırdığını görünce şaşırdım kaldım.

Bu durum annemden bekleyebileceğim son hareketti. Elimde olmadan ben de ayağa fırladım. Tam bir şaşkın ördek gibiydim, etrafıma bakıyor, yardım görebileceğim birilerini arıyordum ama boşunaydı. Demek ki ben gelmeden önce bu evde çok kötü şeyler olmuştu. Annem elleriyle yüzünü kapayarak koşar adımlarla odayı terk ederken benim yüreğim yanıyordu. Korkunç bir sahipsizlik, yalnızlık ve acı kalbimi burkuyor, boğuluyordum. Liza da annemin peşinden çıktı; hem de yüzüme bile bakmadan. Bütün bu olayların suçlusu Tatyana Pavlovna ise gözlerini bana dikti

Gizemli bir sesle:

– Yoksa gerçekten bir oyun mu oynamak istedin, diyerek sonsuz bir şaşkınlıkla yüzüme baktı kaldı. Sonra cevabımı beklemeden o da onların yanına koştu.

Versilov, hiç de dostça olmayan bir tavırla, âdeta büyük bir kinle masanın yanından kalkarak köşeden şapkasını aldı.

Alaylı alaylı:

– Sanırım ki hiç de öyle budala değilsin, sadece masumsun, diye mırıldandı. Gelirlerse beni pasta yemeye beklemesinler, biraz dolaşacağım.

Şimdi yapayalnızımdım, durum o kadar ağrıma gidiyordu ki… Ortada bir durum vardı ama bunun ne olduğunu bilemiyordum. Oturup bekleyecektim artık. Pencerenin önünde on dakika bekledikten sonra şapkamı aldım, odama çıktım. Bu saatte Tatyana Pavlona gitmiş, annemle Liza da yukarda olmalıydı. Yanılmıştım, ikisi de odada idi, kanepeme oturmuşlar, fısıldaşıyorlardı. Beni görür görmez konuşmayı kestiler. Hayret, annem bana gülümseyerek, şefkatle bakıyordu. Demek ki bana darılmamışlardı. Bu ise beni rahatlattı, keyfimi yerine getirdi.

– Anne, ben suçluyum, diye söze başladım.

– Peki, peki, önemi yok, diye sözümü kesti. Ancak şunu bilin ki birbirinizi sever, hiç kavga etmezseniz, Tanrı da sizi mutlu kılar.

Liza kendine güvenen bir tavırla duygulu duygulu:

– O, beni hiçbir zaman mutsuz etmez. Buna kesin olarak inanıyorum, dedi.

– Şu Tatyana Pavlovna olmasaydı bunlar yaşanmayacaktı, diye bağırdım. Uğursuzun biri zaten…

Liza beni anneme göstererek:

– Gördünüz mü, anne? Duyuyor musunuz?

Yüksek sesle:

– Size şunu söylemek istiyorum, dedim. Yeryüzünde bir tek kötü varlık varsa o da benim, dünyada benden başka her şey iyidir!

– Arkaşa, kızma yavrum ama şeyi… Bıraksaydın, ha!..

– Kumar mı? Bırakacağım, anne. Bugün son defa oraya gireceğim, Andrey Petroviç, kendi ağzıyla hem de herkesin önünde, onda on parası bile olmadığını söyledikten sonra bunu mutlaka yapmalıyım. Utancımdan o kadar kızardım ki sözle anlatamam, siz belki de inanmazsınız… Bununla birlikte onunla anlaşmalıyım… Anne, sevgili anneciğim, geçen sefer burada… Hiç yakışık almayan bir şey söylemiştim… Yalan söyledim anneciğim, ben candan, gönülden iman etmek istiyorum, sadece farfaralık ettim, İsa’yı çok seviyorum…

Geçen sefer gerçekten aramızda böyle bir konuşma geçmişti; annem buna çok üzülmüş, telaşa düşmüştü. Bu sefer sözlerimi dinledikten sonra bir çocuğa güler gibi güldü.

– İsa, her şeyi bağışlar, senin kötü sözlerini de, daha kötü şeyleri de bağışlar. İsa, bizim babamızdır, İsa’nın bir şeye ihtiyacı yoktur, o, en koyu karanlıkta bile nur saçar…

Onlarla vedalaşarak dışarı çıktım, bu sırada o gün Versilov ile görüşmeme imkân olup olmadığını düşünüyordum. Onunla mutlaka konuşmalıydım. Bunu demin yapacaktım ama fırsatım olmadı.

II

Voznesenskiy köprüsüne yakın bir yerde, avlu ortasındaki büyük bir evde oturuyordum. Daha dış kapıda, avluya girerken Versilov ile burun buruna geldik.

– Her zaman olduğu gibi geze geze evine kadar geldim, hatta seni Pyotr İppolitoviç'in odasında bekledim ama canım sıkıldı. Hep kavga edip duruyorlar, hatta bugün karısı hastalanarak yatağa düştü, ağlayıp duruyor. Baktım, baktım, sonra çekip gittim.

Nedense öfkelendim:

– Siz galiba yalnız bana gelmesini biliyorsunuz, bütün Petersburg'da benimle Pyotr İppolitoviç'ten başka tanıdığınız yok mu?

– Dostum… Ha olmuş, ha olmamış, hepsi bir değil mi?

– Peki, şimdi nereye?

– Senin odana artık dönmem. İstersen gel dolaşalım, akşam çok güzel.

– Soyut konuşmalar yerine benimle insan gibi konuşmasaydınız, mesela hiç olmazsa yalnız şu kahrolası oyun için kulağımı bükseydiniz, belki kendimi budalaca kumara vermezdim.

Dişlerinin arasından cevap verdi:

– Demek pişmanlık duyuyorsun? Bu oldukça iyi bir şey, ben zaten kumarın senin için bir alışkanlık olmadığını, sadece geçici bir heves olduğunu biliyordum… Haklısın dostum, kumar oynamak aşağılıktır, hem üstelik bunun içinde kaybetmek de var.

– Hem başkasının parası da kaybedilebilir.

– Yoksa, başkasının parasını da mı kaybettin?

– Sizin paranızı kaybettim. Ben sizin hesabınıza aldım. Bu, elbette çok saçma bir şey, hem de… Sizin paranızı kendi param gibi harcamak, budalaca bir şey ama hep kaybımı kapatmak ümidiyle oynadım.

– Sana bir daha tekrar ediyorum dostum, onda benim param yok. Bu delikanlının sıkıntıda olduğunu bildiğim için, kendisi söz verdiği hâlde, onu borçlu saymıyorum.

– Öyleyse daha kötü bir duruma düşmüş oluyorum… Gülünç bir durumdayım! Hem böyle olunca… Ben de ne diye ondan para alayım?

– Bu artık senin bileceğin şey… Ondan para alman için gerçekten bir sebep yok mu dersin, ha?

– Arkadaşlıktan başka…

– Evet, arkadaşlıktan başka? Ondan para almanı haklı gösterecek başka hiçbir sebep yok mu, ha? Mesela herhangi bir düşünceye dayanarak istemiş olmayasın?

– Ne gibi bir düşünce? Anlamıyorum.

– Eh, anlamıyorsan daha iyi… Şunu açıkça söylüyorum, dostum, ben zaten bundan emindim. Brisons là, mon cher -Neyse, geçelim, dostum… Bundan sonra kumar oynamaktan vazgeçersen beni çok sevindirirsin.

– Bunu daha önce söyleseydiniz ya! Şimdi bile yarım ağızla söylüyorsunuz.

– Daha önce söylemiş olsaydım, sadece kavga ederdik, o zaman sen de beni akşamları evine böyle candan kabul etmezdin. Hem şunu da bilmelisin ki, dostum, bütün o kurtarıcı öğütler, başkasının vicdanına zorla işlemekten başka bir şey değildir. Hayatımda birçok defa başkalarının vicdanına işledim, en sonunda da sille yedim. Sille ile alay vız gelir ama asıl önemli olan şu ki, böyle yapmakla insan, hiçbir şey elde edemez, sen istediğin kadar etkilemeye çalış, kimse seni dinlemez… Kimse sevmez.

– Benimle soyut şeylerden konuşmamaya başladığınıza sevindim. Sizden bir şey daha sormak istiyorum, çoktan beri istiyordum ama bilmem neden şimdiye kadar buna bir türlü imkân bulamadım. Sorum şu: Sizin evde iki ay önce benim “tabutta” son akşam karşı karşıya otururken, anneme, Makar İvanoviç’e dair sizden bazı şeyler sorduğum zaman size karşı ne kadar “saygısız” olduğumu hatırlıyor musunuz? Bir oğulun annesi için böyle konuşmasına nasıl izin vermiştiniz? Hem tuhaf değil mi? Bir tek sözle bile kızdığınızı belli etmediniz. Tam tersine bana bütün içtenliğinizle açıldınız.

– Aziz dostum, senin böyle duygular beslediğini duymak çok sevindirici… Evet, çok iyi hatırlıyorum, gerçekten o zaman yüzünün kızarmasını beklemiştim, kışkırttımsa bunu sadece seni çileden çıkarmak için yapmışımdır…

– O zaman da beni sadece aldattınız, ruhumdaki temiz kaynağı daha çok bulandırdınız. Evet, ben bir zavallı delikanlıyım, çoğu zaman neyin kötü, neyin iyi olduğunu anlamıyorum. O zaman bana biraz yol göstermiş olsaydınız, hemen bunu anlar, doğru yola girerdim. Ama siz o gün beni sadece kızdırdınız.

– Cher enfant. Şöyle yahut böyle er veya geç seninle anlaşacağımızı hiçbir zaman söylemediğim hâlde şimdi “kızarma” kendiliğinden yüzünde belirdi ya, bu ise yemin ederim, senin için daha iyi… Dostum, bu son zamanlarda bir hayli ilerlemişsin… Yoksa bunun sebebi prensle arkadaşlık etmen mi?

– Beni övmeyin, bundan hiç hoşlanmam. Gerçeğin zararına olarak yalnız kendinizi beğendirmeye devam etmek için şeytanlığı övdüğünüzden şüphe etmeme meydan vermeyin. Böyle ağır bir şüphe sakın kalbime yerleşmesin. Son zamanlara gelince… Bilmem duydunuz mu, kadınların yanında bulundum. Mesela Anna Andreyevna beni iyi karşılıyor, biliyor musunuz?

– Bunu yine ondan öğrendim, dostum. Evet, hem pek sevimli hem de zeki bir kız doğrusu. Mais brisons la, mon cher. Bugün her şeye şaşılacak bir tiksinti duyuyorum, kara sevdaya mı tutuldum, ne? Herhâlde basurdan olacak… Evde ne var, ne yok? Her şey yolunda mı? Evdekilerle herhâlde

barışmış, kucaklaşmışsındır? Bazen onların yanına dönmek, insana hüzün veriyor, hatta en kötü bir gezintiden sonra bile… Tanrı şahittir ki, bazen sadece bu kuyulara elden geldiği kadar geç dönmek için yağmurun altında da olsa yolu uzatmaya çalışırsın… İnsana öyle can sıkıntısı, öyle can sıkıntısı gelir ki, yeter artık dersin!

– Annem…

– Annen en mükemmel, en iyi bir kadın, mais… Kısacası, ben herhâlde onlara lâyık değilim. Sırası gelmişken sorayım, bugün onların nesi var? Bu son günlerde hepsi öyle tuhaf oldular ki… Bilirsin ya her zaman anlamazlıktan gelirim ama bugün orada bir şey fark etmedin mi?

– Kesin olarak bir şey bilmiyorum, hem o kahrolası Tatyana Pavlovna olmasaydı bir şeyin farkına varmayacaktım, hırlaşmadan edemiyor ki! Evet, haklısınız, orada bir şeyler var. Demin Liza’ya Anna Andreyevna’nın evinde rastladım, orada da bir tuhaftı… Hatta ben bile şaştım kaldım. Anna Andreyevna’nın, Liza’yı evine kabul ettiğini herhâlde biliyorsunuzdur?

– Biliyorum, dostum. Ya sen… Sen demin ne zaman, yani saat kaçta Anna Andreyevna’yı ziyaret ettin? Bir noktayı aydınlatmak için bunu bilmem gerek.

– İkiden üçe kadar oradaydım. Hem ne dersiniz, ben çıkarken prens geldi…

Bunun arkasından bütün ziyaretimi en ince noktasına kadar anlattım. Sessiz sessiz dinledi; prensle Anna Andreyevna’nın evlenmeleri üzerinde bir tek söz bile söylemedi. Anna Andreyevna’yı göklere çıkarmama karşın yine sadece, “Evet, sevimli bir kız” diye mırıldandı.

Sanki içimden bir şey kopuyormuş gibi, birdenbire:

– Katerina Nikolayevna Andrakova’nın Baron Byoring ile evleneceğine dair duyduğum en yeni haberi kendisine bildirerek onu iyice şaşırttım, dedim.

– Öyle mi? Şaşılacak şey, bu “yeni” haberi demin öğleden önce, yani sen kendisini şaşırtmadan çok daha önce bana bildirmişti!

Yerimde put gibi durarak bağırdım:

-İnanmıyorum… Bunu nereden öğrenebilir -sonra biraz durdum, aklım başıma geldi? Sahi bunda beni ilgilendiren ne var? Ama büyük bir olasılıkla benden öğrenmiş olabilir. Fakat bir şey daha dikkatimi çekti, gerçi bunu şimdi fark edebiliyorum: Benden bunları dinlerken, sanki yeni bir şey duyuyormuş gibi hareket ediyordu. Bunların benimle ilgisi ne, bunu bir türlü anlayamadım? Niye her şeyi kafama takan biriyim ben, bazen, niye rahat olamıyorum? Kişilik sahibi bir insan olmayı bir türlü başaramıyorum. Ben gevezelikler edip potlar kırarken o tam tersine davranır, ağzını sıkı tutar. İşte o öyle biri, o gerçekten her şeyi düşünerek yapan, göz kamaştırıcı biri, belki de iyi huylu bir insan…

– E, elbette, herkesin kendine göre bir huyu var! Hem asıl orijinal tarafları şu ki: Bu sağlam kişilikli insanlar, bazen kendi yöntemlerine başvurarak karşılarındakini çok şaşırtıyorlar. Biliyor musun, bugün Anna Andreyevna, “Katerina Nikolayevna Andrakova’yı seviyor musunuz, sevmiyor musunuz?” diye ortaya bir soru atarak beni öyle şaşırttı ki!..

Yine şaşkına dönmüştüm:

– Ne zalimce, ne akla hayale gelmeyecek bir soru, diye bağırdım. Hatta gözlerim bile kararmıştı, şimdi kendisi acıyordu…

– Peki, bu nasıl yorumlanıyor?

– Hiçbir şekilde, dostum, hiçbir şekilde yorumlamıyor. Kutu, hemen o anda kapanıverdi, hem de eskisinden daha sıkı kapandı. Şunu da söylemek istiyorum, asıl önemli nokta da şu: Benimle böyle konuşacağını ne o, ne de ben düşünebilirdik… Hoş, sen de onu tanıdığını söylüyorsun ya, bu sebepten böyle bir sorunun ona ne kadar yakıştığını sen de takdir edersin… Sakın bazı şeyler öğrenmiş olmayasın?

– Buna ben de sizin kadar şaştım. Belki merak, belki de şaka etmiştir?

– Hiç de değil, oldukça ciddi bir soruydu. Hem de yalnız bir soru değil, hemen hemen sineye çekmek gibi bir şeydi, galiba bunun da çok önemli, oldukça kesin sebepleri vardı. Ona gitmeyecek misin? Bir şeyler öğrenemez misin? Hatta bunu senden rica bile edeceğim, anlıyor musun?

– Ama sizin Katerina Nikolayevna'yı sevmiş olabileceğinizi, evet, sadece sevmiş olabileceğinizi düşünmek bile garip! Beni bağışlayın, hâlâ kendimi şaşkınlıktan kurtaramıyorum. Sizinle bu yahut buna benzer bir konu üzerinde konuşmak iznini kendime hiçbir zaman vermedim.

– Çok akıllıca hareket ettin, dostum.

– Sizin eski maceralarınız, ilişkileriniz? Artık aramızda bu konuyu konuşmamız bile yakışık almaz, hatta ben söz açarsam budalalık etmiş olurum. Ama son zamanlarda, son günlerde içimden birçok defa şöyle düşündüm: Siz bu kadını bir zamanlar, bir dakikacık olsun sevseydiniz, onun hakkında böyle pek yanlış bir düşünceye saplanmaz, sonradan edindiğiniz izlenim gibi bir izlenime varmış olmazdınız! Sonradan olanları da biliyorum, birbirinizin düşmanı olduğunuzu, birbirinizden tiksindiğinizi biliyorum. Bunu, daha Moskova'dayken duymuştum; işte asıl burada sonsuz tiksinti, hoşnutsuzluk, daha doğrusu sevgisizlik bir gerçek olarak ortaya çıkıyor. Anna Andreyevna ise birdenbire size, "Seviyor musunuz?" diye soruyor. Yoksa böyle duygulara yabancı mı? Tuhaf bir soru, doğrusu! Şaka etmiştir, mutlaka şaka etmiştir!

– Ama görüyorum ki dostum, dedi. Sesinde sinirli, içli, insanın ruhuna dokunan bir ahenk vardı, böyle haller onda pek seyrek görülürdü. Görüyorum ki sen de bu konu üzerinde oldukça ateşli konuşuyorsun. Biraz önce bayanlarla görüştüğünü söylemiştin… Gerçi sana, söylediğin gibi, bu konuya dair düşünceni sormak uygun düşmezse de yine sorayım. Sakın "bu kadın" da yakın dostlarının listesinde olmasın?

Birdenbire sesim titreyerek:

– Bu kadın… dedim. Beni dinleyin, Andrey Petroviç! Bu kadın, demin şu prensin evinde söylediğiniz "canlı hayat"ın ta kendisidir. Söylediklerinizi hatırlıyor musunuz? Demiştiniz ki: "Bu canlı hayat öyle dümdüz, öyle basit, öyle dosdoğru gözlerinizin içine bakan bir şey ki, böyle olduğu için bütün

hayatımızca, bütün gayretimizle aradığımız şey olduğuna inanmak imkânsızdır… Eh, işte böyle bir görüşünüz olduğu hâlde kusursuz, ideal bir kadınla karşılaştınız, idealde de “bütün noksanları” gördünüz! İşte bu kadar!

Okuyucu, nasıl bir heyecan geçirdiğimi burada kolayca anlayabilir.

Versilov:

– “Bütün noksanlar”, diye bağırdı. Vay vay! Bu sözleri çok iyi bilirim ben. Gerçekten kutlamak istiyorum. Oraya kadar gidebilmesi, dahası sana bunları söyleyebilmesi çok büyük bir başarı, dostum. Bu, aranızdaki bir yakınlaşmanın ilk belirtisi… Sen her gencin yapamadığı bir şeyi yapmışsın, alçak gönüllü davranmışsın. Bir de sırrını saklayabilmen dilini tutabilmen senin adına çok büyük bir iş.

Sesinde yumuşak, dostça, okşayıcı bir gülüş seziliyordu… Sözlerinde, gece karanlığında görebildiğim kadar nurlu, yüzünde meydan okuyan, sevimli bir şey vardı. Şaşılacak bir heyecan içindeydi. Ben de elimde olmadan heyecana kapılıverdim.

– Alçak gönüllülük, sır saklayabilmek dilini tutabilmek, hayır, hayır, diye bağırdım. Yanaklarım kıpkırmızı olmuştu. Hem böyle diyor, hem de yakaladığım elini bütün gücümle sıkıyor, bırakmıyordum. Yanlış düşünüyor, beni boşu boşuna kutluyorsunuz. Ben bunlara layık bir adam değilim, hak etmedim bu kutlamaların hiçbirini…Ayaklarım yere değmiyor, sanki bulutların üstünde uçuyordum. Bu duygu öyle hoş bir duyguydu ki, anlatmaya kelimeler yetmez…

– Biliyor musunuz, dedim. Varsın bir gün, yalnız bir defacık böyle olsun. Bakın sevgili, güzel babacığım! Size baba dememe izin verirsiniz, değil mi? Bir kadınla olan ilişkimi, hatta bu en temiz, en masumca bir ilişki de olsa, yalnız oğlun babaya değil, herhangi bir kimsenin üçüncü birisine söylemesi doğru değildir! Temiz olduğu sanılan bu ilişki bana biraz yasak gibi geliyor. Bu hâl insanı tiksindiriyor, bu kaba bir şey oluyor, kısacası sırdaşa gerek yoktur! Ama ortada bir şey, hiçbir şey yoksa o zaman söylenebilir, değil mi?

– İnsana kalbi ne emrederse, öyle yapmalı.

– Ayıp, oldukça ayıp bir şey soracağım: Hayatınızda birçok kadın tanıdınız, birçok ilişkileriniz olmuştur, değil mi?.. Bunu genel, sadece genel olarak söylüyorum, özel olarak değil!

Bunları söylerken hem kızarıyor, hem de mutluluktan boğulur gibi oluyordum.

– Eh, diyelim ki bazı günahlar işledim…

– Siz hayatı her şeyinizle tanımış bir insansınız, feleğin çemberinden geçmiş birisiniz. Birikimlerinizden yararlanmak istiyorum, bu da hakkım olsa gerek. Bana bir insan portresi çıkarmanızı istiyorum: Kadının biri yanınızdan ayrılırken elinizi sıkıyor, bakışlarını sizden kaçırarak, “Yarın saat üçte falanca yerde… Tatyana Pavlovna’nın evinde bulunacağım… “ derse -bu son cümleyi söylerken boğulacak gibi oldum… Kalbim olanca hızıyla atıyordu, sanki duracaktı. Artık konuşamıyordum. O ise bütün dikkatiyle beni dinliyor, sözlerimi bitirmemi bekliyordu Konuşmama, kaldığım yerden devam ettim:

– Bunun üzerine ertesi gün saat üçte Tatyana Pavlovna’nın evine gidiyorum, içeri girerken şöyle düşünüyorum: Kapıyı aşçı kadın açar -onun aşçısını bilirsiniz ya- hemen sorarım, “Tatyana Pavlovna evde mi?” Şimdi, aşçı kadın, Tatyana Pavlovna evde yok, bir kadın misafir de onu bekliyor, derse ben bundan nasıl bir anlam çıkarmalıyım, söyleyin, eğer siz… Kısacası eğer siz…

– Basbayağı sana randevu verilmiş olduğu anlamı çıkar. Ama, demek ki böyle bir şey oldu. Hem de bugün oldu. Öyle mi?

– Hayır, hayır, hayır, bir şey olmadı, bir şey olmadı! Oldu ama o şey değildi; bu, randevu idi. Ama onun için değildi, bunu da bir alçak sayılmamak için hemen söylüyorum ama…

– Versilov hemen sözümü kesti. Anlattıklarımın çok ilginç olduğunu söyledikten sonra:

– Kendim de bir zamanlar ihtiyacı olanlara onar, yirmişer kapik veriyordum, diye devam etti. Şöyle çeksinler diye! Bir teğmen, eski bir teğmen yalnız birkaç kapik rica ediyor, diyen birisinin upuzun vücudu yolu kapadı, belki de gerçekten emekli bir teğmendi. Şu da meraka değer ki bu mesleğe uymayacak kadar iyi giyinmişti ama avuç açıyordu.

III

Bu olaya ben de şahit olmuştum. İsterseniz olayı benim ağzımdan dinleyin. Belki fazla önemi yok ama yine de bilginiz olsun. Çünkü bu öykü Bay Versilov'un o anki halini hiç unutturmuyor. Versilov o an tam bir gurur abidesiydi. Bütün heybeti, bütün benliğiyle karşımda duruyordu babam.

Versilov, hiç de doğal olmayan bir şekilde birdenbire sesini yükseltti:

– Peşimizi bırakmazsanız bayım, hemen polis çağırırım, diyerek teğmenin önünde durdu. Böyle bir filozofun, bir hiç yüzünden bu kadar öfkeleneceği aklımdan bile geçmezdi. Hem şuna dikkat edin, konuşmamız onun için en meraklı yerinde kesilmişti, bunu kendisi de söyledi.

Teğmen kaba sesle:

– Beş kapiğiniz de mi yok, diye bağırarak elini salladı. Zaten şimdi hangi hergelenin cebinde beş kapik bulunur! Kakavanlar! Alçaklar! Kendisi kunduz derisinden kürk giymiş, bir de beş kapik yüzünden bir olay çıkarmak istiyor!

Versilov:

– Polis, diye bağırdı.

Ama bağırmaya da gerek yoktu, tam köşede bir polis duruyordu, teğmenin sövüp saymasını da işitmişti.

Versilov:

– Memur bey, diye bağırdı. Bizi nasıl aşağılayıp, küçük düşürdüğünü duydunuz. Lütfen olaya şahit olun. Siz de lütfen karakola buyurun…

Teğmen sırıtarak:

– Eee, bana göre hava hoş, dedi. Ama bir şey kanıtlayamazsınız.

Versilov ısrarla:

– Kaçırmayın, polis efendi, bizi karakola kadar götürün, dedi.

Ben:

– Gerçekten de karakola mı gideceğiz? Canı cehenneme, diye fısıldadım.

– Mutlaka gideceğiz, dostum. Sokaklarımızdaki bu kepazelik, artık canıma tak dedi. Herkes görevini yapsaydı, bunun hepimize yararı dokunurdu. İt’est comique, mais c’est ce que nous ferons.

Yolda yüz adım kadar gitmiştik ki, teğmen kızdı, köpürdü, kabadayılık, cesurluk tasladı… “Bu böyle olmaz, beş kuruş yüzünden sorun çıkarıyorlar” dedi durdu. Ama en sonunda polisin kulağına bir şeyler fısıldamaya başladı. Aklı başında bir adam olan, sokak olaylarından da hoşlanmadığı anlaşılan polis, galiba ondan yana idi ama bir dereceye kadar… Onun sorularına karşılık alçak sesle mırıldanıyordu: “Şimdi artık olmaz”, mesele çıkardınız ama mesela siz özür dileseniz, bay da kabul ederse, eh o zaman belki de…”

Teğmen:

– Peki, beni dinleyin sayın bay, diye bağırdı. Peki nereye gidiyoruz? Size soruyorum, nereye yöneldik, akıllıca bir hareket mi bu, diye yüksek sesle bağırdı… Hayatta başarısızlıkları yüzünden düşmüş olan bir insan özür dilemeye razı olursa… Artık sizce onun alçalması gerekse… Hay Tanrı kahretsin, salonda değiliz ki sokaktayız! Sokak için bu kadar özür dilemek de yeter…

Versilov durdu, birdenbire kahkahayı bastı. Bütün bunları gönlünü eğlendirmek için yaptığını düşündüm ama hiç de öyle değilmiş.

– Subay efendi, sizi bağışlıyorum. Şuna iyice inandım artık, siz çok yetenekli bir insansınız. Böyle bir incelik, yanlışınızı kabul edebilmeniz hayatınız boyunca o kadar çok işinize yarayacak ki… Size şimdilik kırk kapik veriyorum, bununla hem şarap, hem de yanında meze alırsınız. Polis efendi, sizi rahatsız ettik, üstelik de işinizden aldık, bizi bağışlayın. Bizim için bundan sonra yapacak bir şeyiniz yok. Siz çok soylu bir insansınız.

Bana dönerek:

– Dostum, şurada bir meyhane var, dedi. Gerçi tam batakhane ama çay içilebiliyor, sana oraya gitmeyi teklif etmek isterdim… Şuracıkta, haydi gidelim.

Tekrar ediyorum, yüzü sevinç içinde olmakla birlikte, onu hiçbir zaman böyle heyecanlı görmemiştim; ama iki tane yirmişer kapikliği ufak para çantasından çıkarırken ellerinin titrediğini, parmaklarının arzusuna boyun eğmediğini gördüm. Öyle ki en sonunda parayı çıkarıp teğmene vermemi benden rica etmek zorunda kaldı. Bu halini hiç unutamıyorum.

Beni aşağıda, kanalın yanındaki küçük bir meyhaneye götürdü. Müşteri azdı. Akordu bozuk, sesi kısılmış bir org çalınıyor, yağlı peçete kokusu etrafa yayılıyordu; bir köşeye oturduk.

– Size nasıl anlatsam ki?.. Bu batakhanelere ancak canım sıkılınca, ruhum daralınca giriyorum. Şu gördüğün eşyalar, şu kekeleyen arya, şu pejmürde garsonlar, şu tavana doğru kıvrılan dumanlar, şu bilardo salonundan gelen gürültüler… Bütün bunlar öyle itici, öyle mide bulandırıcı ki… İşte böyle şeyler bazen bana çok çekici geliyor. Ne yapalım, can sıkıntısı işte… E, sonra, dostum! Bu Mars'ın oğlu, galiba hikâyeyi en meraklı yerinde kesti… İşte çay da geldi; burada çay içmeyi severim… Ne dersin, Pyotr İppolitoviç, demin o çopur kiracısına, geçen yüzyılda İngiliz parlâmentosunda başpapazla Puate'ın önünde sadece şimdiki yasalara göre nasıl olacağını anlamak niyetiyle, İsa'nın davasını gözden geçirmek üzere hukukçulardan özel bir komisyon kurulduğunu, her şeyin merasime uygun olarak yapıldığını, avukatların, savcıların ve diğerlerinin de davada hazır

bulunduklarını… En sonunda yargıçların İsa'yı mahkûm etmek zorunda kaldıklarını söyleyerek onu da inandırmak istiyordu… Şaşılacak şey doğrusu! O budala kiracı da iddiaya girişti, kızdı, kavga etti, yarın evden çıkıp başka yere taşınacağını söyledi… Pyotr İppolitoviç'in karısı ağlamaya başladı, çünkü çıkarsa geliri azalacak… Mais passons. -Neyse, geçelim- Bu meyhanelerde bazen bülbüller de bulunur. Pyotr İppolitoviç'in zevkine uygun eski bir Moskova öyküsü vardır, bilmem bilir misin? Moskova'daki meyhanelerden birinde bir bülbül ötüyormuş, tüccarın biri içeri girmiş, "Keyfime engel olma" demiş; "Bülbül kaça?" diye sormuş. "Yüz ruble!" diye cevap vermişler. "Kızartın getirin!" diye emretmiş. Kızartıp getirmişler. "On kapiklik kes, bakalım. " Bir gün bunu Pyotr İppolitoviç'e anlatmıştım ama inanmadı, üstelik de öfkelendi…

Buna benzer daha birçok şey anlattı. Bu parçaları örnek olsun diye yazıyorum. Öyküme başlamak üzere ağzımı açınca hemen sözümü kesiyor, hiçbir şeyle ilgisi olmayan büsbütün saçma bir şey söylüyor. Neyse geçelim, dostum.

Anlatmaya bayılıyordu; heyecanlı heyecanlı, neşeli neşeli anlatıyordu; kim bilir neye gülüyordu, hem de kıkır kıkır gülüyordu. Onda hiç böyle bir durum görmemiştim. Bir bardak çayı bir yudumda içti, sonra yenisini doldurdu. Şimdi pek iyi hatırlıyorum: Versilov, o zaman çoktan beklediği kıymetli, meraklı bir mektubu almış bir insana benziyordu. Mektubu önüne koymuş, özellikle açmıyor, tersine uzun zaman elinde evirip çeviriyor, damgayı gözden geçiriyordu. Bazı emirler vermek için başka odaya gidiyor, kısacası en meraklı dakikayı elden geldiği kadar uzatmaya çalışıyor. Çünkü o dakikanın hiçbir zaman kaçmayacağını biliyor, bütün bunları da sadece duyacağı zevkin tam olması için yapıyordu.

Ben, doğal olarak ona da başından sonuna kadar her şeyi anlattım. Bu belki bir saat kadar sürmüştü. Zaten başka türlü de olamazdı ki! Daha biraz önce anlatmaya can atıyordum. Öyküme, Moskova'dan geldiği zaman, babası prensin odasında karşılaşmamızdan başladım; sonra bütün bunların nasıl yavaş yavaş geliştiğini anlattım. Hiçbir noktayı atlamadım, atlayamazdım da. Çünkü kendisi beni kışkırtıyor tahmin yürütüyor, söylemek istediklerimi aklıma getiriyordu. Bazen bunun inanılmayacak, basit bir şey olduğunu sanıyordum. Aradan geçen iki ay içinde her defa

gittiğimde orada bir yerde oturduğunu yahut kapı arkasında durup bizi dinlediğini sanıyordum. Çünkü önceden her hareketimi, duygumu biliyordu! Ben de içimi dökmekten büyük bir zevk duyuyordum, çünkü onda öyle içten gelen bir yumuşaklık, öyle psikolojik bir incelik, öyle leb demeden leblebiyi anlama yeteneği görmüştüm ki! Beni tıpkı bir kadın gibi şefkatle dinliyordu. Sonra öyle bir tavır takındı ki, hiçbir şeyden utanmamaya başladım. Bazen küçük bir nokta üzerinde duruyor, sık sık sözümü kesiyor, sinirli sinirli tekrarlıyordu: “Küçük olayları unutma, en önemlisi küçük olaylardır, sakın atlama. Ayrıntı ne kadar küçük olursa bazen o kadar büyük önemi oluyor, “ diyordu. Eh, elbette, önce Katerina İvanovna’ya yüksekten baktığımı anlatmakla söze başladım ama çabucak asıl konuya geçtim. Ayağının bastığı yeri öpmek için ileri atılmak istediğimi bütün içtenliğimle anlattım. En güzel, en parlak tarafı da, “belge için bütün varlığı ile titremekle birlikte” aynı zamanda bugün bana açıldığı gibi temiz, kusursuz kalmanın da mümkün olacağını söylemesiydi. Ama ben sözlerimi bitirirken bakışlarında, temiz gülümseyişinde arada bir beliren büyük bir sabırsızlık ifadesi, bir çeşit dalgınlık, sert bir şey göze çarpmaya başlamıştı. “Belge” bahsine geldiğim zaman içimden, “Ona doğruyu söyleyeyim mi, söylemeyeyim mi?” diye düşündüm ama bütün neşeme rağmen bu noktayı anlatmadan, bunu bütün ömrümce hatırlamak için buraya kaydediyorum. Ona da, Katerina Nikolayevna’ya söylediğim gibi, Kraft’ı işe karıştırarak bu meseleyi açıkladım. Gözleri parladı, alnında tuhaf, oldukça karanlık ifade taşıyan bir buruşukluk belirdi.

– Sözünü ettiğin mektubu sevgili dostum, Kraft’ın yaktığından emin misin, iyice hatırlıyor musun? Sakın yanılmış olmayasın?

Kendimden emin bir sesle:

– Yanılmıyorum, dedim.

– İşin özü şu ki bu mektup onun için oldukça önemli bir mektuptur, kâğıt bugün elinde olsaydı, hemen bugün şey… Yapabilirdin -ama ne yapabileceğimi söylemedi… Ne dersin, mektup şimdi senin elinde olmasın?

Titrediğimi hissettim ama dışımdan belli etmedim, kendimi ele verecek bir harekette bulunmadım, gözümü bile kırpmadım. Yalnız hâlâ bu soruyu anlamak istemiyordum:

– Yani nasıl elimde olsun? Şimdi mi elimde olacak? Kraft mektubu o zaman yakınca nasıl bende olur?

– Öyle mi, diyerek ateş gibi yanan, hareketsiz gözlerini yüzüme dikti. Bu bakışı oldukça iyi hatırlıyorum. Hâlâ gülümsemekle birlikte yüzünde o ana kadar okunan iyi kalplilik ifadesi, kadın inceliği taşıyan ifade birdenbire kaybolmuştu. Tavırlarında bir bozulmuşluk vardı. Bu da hemen göze çarpıyordu, gittikçe dalgınlaşıyordu. O dakikaya kadar hâkim olduğu gibi yine kendine hâkim olmaya devam etseydi, bana belge için sorduklarını sormazdı. Heyecana kapılmış olması, bu soruyu sormasına yol açmıştı. Hoş, bunu ben şimdi böyle söylüyorum ama o zaman ondaki bu değişmeyi çabucak fark edememiştim. Hâlâ uçmaya devam ediyordum, kalbimde de hâlâ o musiki çalınıyordu. Ama öykümü bitirmiştim, yüzüne bakıyordum.

Her şeyi son noktasına kadar anlatıp bitirdiğim zaman:

– Şaşılacak şey doğrusu, diye mırıldandı. Tuhaf bir şey yavrum, orada üçle dört arası bulunduğunu, Tatyana Pavlovna’nın da evde olmadığını söylüyorsun, değil mi?

– Tam üçten dört buçuğa kadar…

– E, ne dersin, tam saat üç buçukta ben de Tatyana Pavlovna’ya uğramıştım. Beni mutfakta karşıladı, bilirsin o eve hep arka kapıdan girerim.

Öyle şaşırdım ki birdenbire irkildim:

– Ne dediniz, sizi mutfakta mı karşıladı, diye bağırdım.

– Evet, hem de beni içeri alamayacağını söyledi. Yanında iki dakika kadar kaldım, zaten kendisini sadece yemeğe çağırmak için uğramıştım.

– Belki o sırada başka bir yerden gelmiştir?

– Bilmem ama hiç de öyle değil. Sırtında evde giydiği bluz vardı. Sonra tam saat üç buçukta…

– Ama… Peki Tatyana Pavlovna benim içerde olduğumu söylemedi mi?

– Yoo, bana öyle bir şey söylemedi… Söyleseydi, şimdi sana sormazdım, elbette…

– Beni dinleyin, bu çok önemli bir şey…

– Yani… Ne bakımdan? Öyle de sarardın ki dostum; bunda önemli ne var yani?

– Bir çocukla alay eder gibi benimle alay ettiler!

– Kendisi de söylediği gibi sadece, “taşkınlık etmenden” korkmuş olabilir. Eh, bunu önlemek için de her olasılığa karşı, Tatyana Pavlovna’yı alıkoymuştur.

– Aman Tanrım, nasıl da bir oyun! Beni dinleyin, bütün bunları bana üçüncü bir kimsenin, Tatyana Pavlovna’nın önünde söyletti. Demek ki o da demin söylediklerimin hepsini duydu! Bunu… Bunu düşünmek bile insana korku veriyor!

– C’est adon, mon cher. Hem de üstelik demin kadınlara “geniş mizaçla” baktığını söylemiş, “Yaşasın geniş mizaçlılık!” diye bağırmıştın.

– Ben bir Othello, siz de Jago olsaydınız, bunu daha iyi söyleyemezdiniz… Ama buna kahkahalarla gülerim, çünkü böyle bir ilişki yoktur. Hem insan nasıl gülmesin? Varsın öyle olsun! Benden çok üstün olan o şeye inanıyorum, ‘ülkü’mü kaybetmedim!.. Sadece şaka ettiyse, kendisini bağışlarım. Zavallı bir delikanlıyla şaka etmiş, ne çıkar! Hem zaten kendimi bir şeye hazırlamış değilim ki!.. Bununla birlikte hiçbir şeye aldırmasak bile, o yine de bir öğrenci olarak kaldı. Onun ruhunda, kalbinde öğrencilik vardı, hem öylece öğrenci olarak kalacaktır! Yeter! Beni dinleyin, ne dersiniz, bütün gerçeği öğrenmek için hemen şimdi evine gideyim mi? Gitmeyeyim mi?

Kahkahalarla gülüyorum, diyordum. Gözlerim yaşlarla dolmuştu.

– Eh, istersen git, dostum.

– Bunları size anlatmakla ruhumu kirletmiş gibi oldum. Darılmayın dostum ama bir kadın için bildiklerini, -bunu tekrar ediyorum- bir kadın için bildiklerini üçüncü bir kimseye anlatamaz, çünkü sırdaş bunu anlamaz. Melek bile anlamaz. Bir kadına saygı besliyorsan sırdaşına sırrını açma, kendine saygın varsa yine sırdaşına açma! Şimdi ben kendime olan saygımı yitirdim. Hoşça kalın, kendimi asla bağışlamayacağım…

– Amma da yaptın ha, dostum, işi büyütüyorsun. “Hiçbir şey olmadı” diyen sen değil miydin?

Kanala çıktık, vedalaştık. Sesi tuhaf tuhaf titreyerek:

– Şöyle candan, bir çocuk gibi, bir oğlun babasını öptüğü gibi hiçbir zaman beni öpmeyecek misin, dedi.

Onu daha hiç öpmemiştim, bunu kendisinin isteyeceği de hiç aklıma gelmezdi.

ALTINCI BÖLÜM

I

Eve doğru hızlı adımlarla giderken aklımdan şunlar geçiyordu: Onun yanına hemen şimdi gitmeliyim, gideceğim de. Büyük bir olasılıkla şimdi evdedir ve yalnızdır. Yanında birisi de olsa hiç fark etmez, artık hiçbir şey umurumda değil. Gerekirse başka bir yere çağırır, yine konuşurum. Beni kabul etmezse araya birini koyar, mutlaka görüşmem gerektiğini iletirim. Belge lafını duyunca dayanabileceğini hiç sanmıyorum. Tatyana Pavlovna için merak ettiğim şeyleri de öğrenmiş olurum böylece. Eğer haksız isem, güvenini kazanmaya çalışırım. Yok, ben haklı isem, o suçlu ise her şey biter o zaman… İşte o zaman her şey sona erer, koparırım bağlantımı. Ben bir şey kaybeder miyim. Hayır, kaybeden o olur. “ Bu düşüncelerle adımlarımı biraz daha açıyor, onun yanına bir an önce varma isteğiyle yanıp tutuşuyordum. Fakat nasıl olduysa, içimden gelen “sakın oraya gitme!” uyarısına uydum ve gitmedim. İşte o an, hayatımda unutamayacağım bir güzellik ve soyluluktu. Onun yanına gitmediğimi kimse öğrenemeyecekti.

Bunu bir Tanrı, bir de ben bilecektim. Böyle kritik bir dakikada böyle bir karar verebilmek ne kadar soylu bir duyguymuş, Tanrım! Bunu bilmek bile bana yetiyor.

En sonunda aklımı başıma topladım:

“Bu bir kandırmadır, ben de ona hiç aldırmadan yanından geçip gideceğim…” diyerek kesin kararımı verdim. Bana gerçeği göstererek korkutmak istediler, bense inanmadım, onun temiz ruhlu bir insan olduğuna hâlâ inanıyorum! Hem niçin gideceğim, ona ne soracağım? Neden mutlaka bana, “temiz oluşuma” benim ona inandığım gibi inansın? Niçin “taşkınlığımdan” korkarak Tatyana’yı evde bulundurmasın? Onun gözünde henüz böyle bir şeye layık değildim. Varsın layık olduğumu, aldatmalara kapılmadığımı bilmesin ama ben bunu biliyorum, bunun için de kendime saygı besleyeceğim. Ah, evet, Tatyana’nın önünde içimi dökmeme engel olmadı, tersine Tatyana’nın beni dinlemesine imkân verdi. Tatyana’nın kapı arkasında oturup gizlice dinlediğini biliyordu, onun bana güldüğünü biliyordu, bu korkunç bir şey! Ama… Ama ya bundan kaçınmaya imkân bulamadıysa! Deminki durum karşısında ne yapabilirdi, bunun için onu nasıl suçlarım? Demin ben de Kraft konusunda ona yalan söylemedim mi? Söyledim, çünkü bundan kaçınmaya imkân yoktu, ben de ister istemez, masumca bir yalan uydurdum: Birdenbire bir acı duyarak kızararak, “Aman Tanrım!” diye haykırdım. Ya ben, ya ben biraz önce ne yaptım? Yine aynı Tatyana’nın önünde onu kepaze etmedim mi, bütün olan bitenleri demin Versilov’a anlatmadım mı? Ama ne söylüyorum? Bu iki şey arasında fark var. Ben yalnız belgeden söz ettim, doğrusunu isterseniz, Versilov’a yalnız belgeden söz ettim. Çünkü anlatacak başka bir şey yoktu, olamazdı da. İlk önce ona bunu hatırlatan, “Olmasına imkân yoktu!” diye bağıran ben değil miydim?.. Versilov, anlayışlı bir insandır. Hım… Ama bu kadına karşı, ne korkunç bir kin besliyormuş! Kim bilir o zaman aralarında nasıl bir korkunç olay geçti, sebebi acaba ne idi? Elbette onun yüzünden olmuştur! Versilov, zaten sınırsız bir onur duygusundan başka hiçbir duygu besleyemezdi.

Evet, o zaman bu düşünce birdenbire aklıma gelmişti, ben bile farkında olmamıştım. O sırada işte böyle düşünceler birbiri ardınca aklımdan geçmişti, ben de o zaman kendime karşı temiz kalpliydim, hile yapmıyor, kendimi aldatmıyordum. O sırada, o dakikada herhangi bir şeyi etraflıca

düşünmediysem bu, kendime karşı iki yüzlülük ettiğim için değil, sadece aklım yetmediği için böyle olmuştu.

İçimde bir çeşit belirsizlik, kararsızlık olsa da, eve sonsuz bir neşe içinde döndüm. Ama duygularımı analiz etmekten korkuyor, kendimi bir şeyle avutmak istiyordum. Hemen ev sahibinin karısının yanına gittim. Gerçekten de kocası ile aralarında korkunç bir kavga olmuştu. Kadın, veremin son devresinde bir memur karısıydı, belki iyi kalpliydi ama bütün veremliler gibi, oldukça huysuzdu. Hemen onları barıştırdım, kiracıya gittim. Bu adam, çok kaba, çopur yüzlü budalanın biriydi. Onuruna pek düşkün bir memurdu. Bir bankada çalışıyordu, soyadı da Çeryakov idi. Onu hiç sevmiyordum. Böyle olmakla birlikte kendisiyle iyi geçiniyordum. Çünkü sık sık birlikte Pyotr İppolitoviç'le alay etmek alçaklığında bulunuyordum. Hemen gittim, evden çıkmaması için onu kandırdım, zaten evden çıkmaya o da cesaret edemezdi ya! Ev sahibinin karısını iyice avuttum, başının altındaki yastığı güzelce düzelttim. Bunun üzerine gözlerinden kin akarak, "Pyotr İppolitoviç hiçbir zaman böyle yapmasını bilmez." dedi. Sonra mutfakta onun hardal yakıları ile uğraştım, kendi elimle iki tane çok iyi hardal yakısı hazırladım. Zavallı Pyotr İppolitoviç, sadece bana bakıyor, beni kıskanıyordu, fakat ben parmaklarının ucuyla bile olsa hastaya dokunmasına izin vermedim. Buna karşılık da teşekkür gözyaşları ile ödüllendirildim. Sonra, hatırlıyorum, birdenbire bütün bunlardan bir bezginlik duydum. Birdenbire hastaya iyi kalpli bir insan olduğum için bakmadığımı, bunu öyle kim bilir niçin, büsbütün başka bir sebeple yaptığımı anladım.

Matvey'i sabırsızlıkla bekliyordum, o akşam son defa şansımı denemeye karar vermiştim. İçimde korkunç bir kumar oynama arzusu duyuyor, oynamadan yapamayacağımı düşünüyordum. Bir yere gidip kendimi avutmazsam, belki daha fazla sabredemeyerek Katerina Nikolayevna'ya giderdim. Matyev, biraz sonra gelecekti ama birdenbire kapı açıldı. Hiç beklemediğim bir misafir, Darya Onisimovna içeri girdi. Yüzümü buruşturdum, şaşırdım. Evimi biliyordu, çünkü bir gün annemin bir işi için bana gelmişti. Kendisini oturttum, birçok şey soran gözlerle yüzüne bakmaya başladım. Bir şey söylemeden, doğru gözlerimin içine bakıyor, sıkılarak gülümsüyordu.

– Sizi Liza mı gönderdi, diye sordum.

– Yoo, öyle kendiliğimden geldim.

Kendisine işim olduğunu, biraz sonra çıkacağımı hatırlatınca, “Zaten ben öylesine gelmiştim, çok takılmadan gideceğim.“ dedi. Ona acımaya başlamıştım, öylesine boynu bükük kalmıştı ki… Şunu da söyleyeyim: Annemden, Tatyana Pavlovna’dan, hepimizden büyük yardımlar görmüş birisiydi. Stelbeyeva’nın yanına gidince de kendisini unutmuştuk. Liza ise kendisini sık sık ziyaret ederdi. Buna sebep de galiba yine kendisiydi, çünkü alçak gönüllü olmasına, insanın yüzüne gülmesine rağmen insanlardan uzaklaşmak, bir yere sinmek gibi bir huyu vardı. Bana gelince onun bu gülümsemeleri, yüzüne her an başka bir ifade vermesi hiç de hoşuma gitmiyordu. Hatta bir gün onu düşünürken kendi kendime, “Olya’sı için uzun zaman üzülmeli.” demiştim. Ama bu sefer bilmem nasıl olduysa, ona acıdım.

Sonra hiçbir şey söylemeden başını önüne eğdi. Belime sarılıp yüzünü dizlerime yasladı. Ellerimi yakaladı, öpeceğini sanarak geri çekilmeye çalıştım. Yüzüne götürdüğü ellerim sıcak gözyaşlarıyla ıslandı. Sessiz sessiz ağlıyordu. Ardından sarsıla sarsıla ağlamaya başladı. Bu durum hiç hoşuma gitmiyordu, yoksa etkilenmemem mümkün değildi. Biraz önce yüzüme bakmaktan korkarken, şimdi tam bir güvenle gözlerini gözlerime mıhladı. Yüreğim sızlıyor, onun bu hâline dayanamıyordum. Sakin olmasını istedim.

– Yavrum, evlâdım, ne yapacağımı bilmiyorum. Karanlık basar basmaz sabrım tükeniyor, dayanamıyorum. Sokak, karanlık beni çekiyor. Hem çeken de bir hayal. Kafama bir hayal yerleşti, sokağa çıkar çıkmaz onunla karşılaşacağımı sanıyorum. Yürüyorum, yürürken de onu görür gibi oluyorum. Daha doğrusu başkaları yürüyorlar, bense özellikle arkalarından gidiyorum, sakın şu giden o olmasın diye. İşte şu benim sevgilimin ta kendisi değil mi? Hep düşünüyorum, düşünüyorum. En sonunda büsbütün aptallaşıyorum, halkın arasında itilip kakılıyorum, içim sıkılıyor. Tıpkı bir sarhoş gibi şuna buna çarpıyorum, bazıları küfrediyorlar. Artık her şeyi içimde saklıyorum, kimseye gitmiyorum. Hem nereye gideceksin, şimdi gittiğim yerlerin hepsi bana daha çok bıkkınlık veriyor. Buradan geçiyordum, “Dur ona bir uğrayayım,“ dedim. O, hepsinden daha iyi

kalpliydi, o zaman da oradaydı. Evladım, artık kimseye faydası olmayan benim gibi talihsiz bir kadını bağışlayın; şimdi çıkıp gideceğim…

Bunun arkasından birdenbire ayağa kalktı, gitmek için acele ediyordu. Tam bu sırada Matvey de gelmişti. Darya Onisimovna'yı kızağa, yanıma aldım, Stelbeyeva'nın evindeki dairesine götürüp bıraktım.

II

Son dadandığım yer bir rulet kumarhanesiydi. Burası öyle bir yerdi ki, kendimi oraya gitmekten alıkoyamıyordum. Yanımda da beni kumarla tanıştıran prens vardı. Burada en çok tutulan kumar "bank"tı. Büyük zenginler geliyor, ortada korkunç paralar dönüyordu. Bir süre sonra burası da bana itici gelmeye başladı, çünkü buraya gelen birinin kum gibi parası olmalıydı. Üstelik gelenlerin çoğu saygısız kimselerdi ve sosyeteydi. Prens bunlardan hoşlanıyor, daha kötüsü beni de yanında sürüklüyordu. Kumar oynamak ve bu tiplerle sohbet Prensin son tutkusuydu. Ama prens, içeri girince beni bırakıyor, dostlarıyla tanıştırmıyordu her nedense. Ben de tam bir yabani gibi davranıyordum. Bazen bunu o dereceye vardırıyordum ki, hareketlerim herkesin gözüne batmaya başlıyordu. Oyun masası başında bazen şununla bununla konuştuğum da oluyordu. Ama bir defa kendisiyle yalnız konuştuğum, hatta gülüştüğüm, elindeki kâğıdı da tahmin ettiğim bir bayla ertesi akşam odalardan birinde karşılaşınca selamlaşmak istemiştim; ne dersiniz, beni tanımadı bile. Daha kötüsü, yapmacıktan bir şaşkınlıkla yüzüme baktı, gülümseyerek yanımdan geçti gitti. Bu yüzden bir zaman sonra orasını bıraktım, başka bir batakhaneye dadandım. Buraya başka bir ad veremeyeceğim. Burası, bir odalığın idare ettiği oldukça iğrenç, küçük, pis bir yerdi. Sahibi olan odalık, oyun oynanan salona hiç uğramazdı. Burada her şey pek açıktı. Subaylar, zengin tüccarlar da gelmekle birlikte, her şeyde bir kirlilik vardı. Ama birçoklarını çeken de zaten buydu Sonra orada çoğu zaman şansım açılıyordu. Ama bir gün oyunun tam kızıştığı bir sırada tanımadığım iki kumarcının dövüşmesiyle sona eren çirkin olaydan sonra orayı da bıraktım. Artık son takıldığım yer Zerşçikov'un kumarhanesiydi. Ruletin sahibi emekli bir subaydı. Kumarhanesinde akşamlar da oldukça iyi, askerce geçer, namusla şeref meselelerinde pek titiz davranılır, kısa konuşulur, daha çok iş görülürdü. Örneğin şakacılara ve

mirasyedilere burada rastlanmazdı. Bundan başka banko karşılığı oynanan para yüksek bile sayılabilirdi. En çok da ruletle banko oynanırdı. Ekim ayının on beşinci gününün akşamına kadar orada yalnız bir iki defa bulunmuştum. Zerşçikov da galiba beni görünce tanıyordu; ama henüz hiç kimseyle tanışmıyordum. Aksi gibi prensle Darzan da o akşam gece yarısına doğru benim bırakmış olduğum öteki soylu haylazların kumarhanesinden dönüşte Zerşçikov'a uğramışlardı. Bu yüzden ben de o akşam yabancıların arasında bir yabancı gibi kalmıştım.

Bir okurum olsa da, maceralarıma dair bundan önce yazdıklarımın hepsini okusaydı, sosyete için yaratılmış bir insan olmadığımı kendisine anlatmama şüphesiz ki hiç gerek kalmazdı. Bir defa toplantılarda nasıl davranacağımı bilmem. Kalabalık bir yere girdiğim zaman bütün bakışların beni elektrik cereyanı gibi sarstığını duyarım. Evlerde değil, tiyatro gibi yerlerde bile tüylerim diken diken olur. Bütün bu ruletlerde, toplantılarda kendime göre bir tavır takınmasını bir türlü beceremedim gitti. Bazen fazla yumuşaklığım, kibarlığım için kendime kızar, bazen durup dururken kalkar kaba bir hareket yapardım. Hâlbuki benimle kıyaslanamayacak kadar alçak olan kimseler bile orada kendini beğenmiş bir tavır takınmasını biliyorlardı. İşte beni en çok kudurtan da buydu ya, bu yüzden gittikçe soğukkanlılığımı kaybediyordum. Şunu da dosdoğru söyleyeyim ki yalnız şimdi değil, daha o zaman bütün o topluluk, her şeyi söylemek gerekirse, kumarda kazandığım para bile, artık bana tiksinti, üzüntü veriyordu. Oynarken büyük bir zevk aldığım kumar da beni sıkmaya başlamıştı. Bütün bunlar, yani bütün o insanlar, kumar oyunu, başlıcası onlarla birlikte ben kendim, çamurlara bulanmışım gibi geliyordu bana. "Kazanır kazanmaz, hepsine birden hemen tükürür geçerim!" diyordum. Gece oyunundan sonra şafak sökerken odamda uykuya daldığım sırada bunu her defa tekrarlıyordum. Parayı hiç sevmediğimi göz önünde tutacak olursak, bu kazancın benim için bir değeri kalmıyordu. Her zaman bu gibi hâllerde söylenen beylik sözleri tekrar edecek değilim. Kısacası sadece oyun oynamak, kamçılanmak, zevk duymak, kaybı göze almak, kumar oynama ihtiyacını yerine getirmek diye kendimi avutmayacağım. Paraya korkunç ihtiyacım vardı, bu yol benim yolum, bu 'ülkü' benim "ülküm" olmasa da, öyle yahut böyle o zaman yine de bir tecrübe olmak üzere bu yolla da kazanmayı denemeye karar vermiştim. Beni bu işe kışkırtan şu kuvvetli düşünceydi: "Kuvvetli bir iraden olduktan sonra mutlaka milyoner olabileceğine inanmadın mı?

İradeni denemedim mi? Öyleyse kendini burada da göster. Rulet masasının başında, ülkün için gereken iradeden daha fazla iradeye gerek var mı yani?” İşte kendi kendime tekrarladığım sözler. Kumar oyununda insan, keskin zekâsını kullanabilir, dahası sakin olursa hep başarır. Hesaplı hareket edildiği zaman kör rastlantının sertliğini yenmemenin imkânsız olduğuna şimdiye kadar inandığım için o zaman irademe bir türlü sahip olamayışımı, tıpkı bir çocuk gibi kendimi kumarın etkisine kaptırdığımı görerek gittikçe sinirleniyordum. “Açlığa dayanan ben, böyle budalalıktan kendimi koruyamayacağım ha!”, İşte beni huylandıran buydu. Üstelik ne kadar gülünç, aşağı bir duruma düşmüş olursam olayım, bir gün onların hepsini hakkımda edindikleri izlenimi değiştirmek zorunda bırakacak olan kuvvetli hazinenin içimde yattığını anlayışım, o zaman hayatımın biricik kaynağını, ışığını, gururunu, silâhını, avuntusunu oluşturuyordu. Başka türlü olsaydı, belki kendimi daha çocukken öldürürdüm. Bunun için kumar masası başında acınacak bir varlığa döndüğümü gördükçe sinirlenmememe imkân var mıydı? İşte bu yüzden de kendimi oyundan alamıyordum. Şimdi bunu çok iyi anlıyorum. Bundan başka onurum da kırılıyordu. Kumarda kaybetmem beni prensin, Versilov’un, herkesin, hatta Tatyana’nın karşısında küçük düşürüyordu. Ben öyle sanıyordum, içimde böyle bir duygu vardı. Artık bir şeyi daha açıklamak istiyorum: Daha o zaman kendimi eğlenceye kaptırmıştım; lokantada yediğim yedi tas yemekten, Matvey’den, İngiliz mağazasından, berberimin düşüncesini dinlemekten, daha bilmem nelerden vazgeçmeme artık imkân yoktu. Bütün bunları o zaman da anlayabiliyordum ama sadece elimi silkip geçiyordum. Şimdi ise bunu yazarken utancımdan kızarıyorum.

III

Artık kalabalığın içinde yalnızları oynuyordum, kimse benimle ilgilenmiyordu. Yabancılar arasında oyun masasının bir köşesinde yerimi aldım. Küçük kavlar sürerek, masanın başında iki saati aşkın bir süre oturdum. Gerçi zarar etmemiştim ama kazancım da yoktu. Kısacası sıfıra sıfır elde sıfırdı. Aslında bu durum, şanstan öte benim beceriksizliğimden kaynaklanan bir şeydi. Elime geçen bütün fırsatları bir budala gibi harcamıştım. Kızmama rağmen soğukkanlılığımı yitirmemeye çalışıyordum. En sonunda on beş ruble kadar bir para yitirdim. Bu önemsiz

sonuç beni sinirlendirdi, üstelik de hiç hoşa gitmeyecek oldukça kötü bir şey oldu. Rulet masalarının bağında bazen hırsızlar bulunduğunu bilirim, yani sokaktan gelme hırsızlar değil, tanınmış oyuncuların arasından çıkma hırsızlar. Mesela tanınmış oyunculardan Aferdov'un bir hızsız olduğundan eminim. Şimdi şehirde dolaşarak caka satıyordu. Daha geçenlerde kendisini Midilli atları koşulu arabası ile gördüm, bununla birlikte yine de hırsızın biridir, hem de benden çaldı. Bu olayı ilerde anlatacağım, o akşamsa sadece bir başlangıç oldu. Geçen iki saat içinde masanın bir köşesinde oturdum, yanımda; sol tarafımda pis bir züppe oturuyordu, sanırım Yahudi idi. Bununla birlikte, bir yerde çalışıyor, hatta yazılar yazıp bastırıyordu. En son dakikada birdenbire yirmi ruble kazanmıştım. İki tane kırmızı onluk önümde duruyordu. Baktım bizim züppe Yahudi, elini uzatıp hiçbir şey olmamış gibi banknotlardan birini çekmeye başladı. Bu hareketine engel olmak istedimse de oldukça saygısız bir tavırla, hiç sesini yükseltmeden, bu parayı kendisinin kazanmış olduğunu, biraz önce oyuna sürüp aldığını söyledi. Hatta konuşmaya gerek bile duymadan başını çevirdi. Aksi gibi o dakikada düşüncelere dalmıştım, büyük bir şey tasarlıyordum. Bir yana tükürüp onunla tartışmaya bile gerek görmeden çabucak ayağa kalktım, banknotu da ona bağışladım. Hem zaten küstah hırsızla işi uzatmaya da imkân yoktu, çünkü aradan zaman geçmiş, oyun artık ilerlemişti. İşte daha sonraki olaylarda da bu hareket, yanlışlarımın en büyüğü oldu. Yanımızda duran birkaç oyuncu, tartışmamızı duymuşlardı, böyle kolaylıkla gerilediğimi görünce herhâlde asıl benim hırsız olduğumu sanmışlardı. Saat tam on iki idi; öbür odaya gittim, düşündüm, taşındım, yeni planımın üzerinde durdum, sonra geri dönerek elimdeki banknotları bankadan beşer rublelik altınlarla değiştirdim. Elime kırktan fazla beşlik altın geçmişti. Bu parayı ona böldüm, her biri dört altından ibaret on kava ayrıldım, birbiri ardından zeroya koymaya karar verdim. "Kazanırsam, şansım varmış, demek, kaybedersem daha iyi, bir daha hiç oynamam…" diye düşünüyorum. Şunu da söyleyeyim ki, iki saat içinde bir kere olsun zero çıkmamıştı, artık zeroya kimse para koymaz olmuştu.

Ayakta durmuş, çatık kaşlarla dişlerimi sıkarak kavları sürüyordum. Üçüncü kez koyuşumda Zerşçikov, yüksek sesle bütün gün çıkmayan zeroyu bağırdı. Yüz kırk tane beşlik altını önüme saydılar. Geriye yedi kav daha kalıyordu, oyuna devam ediyordum. Bu sırada etrafımdaki her şey döndü, dans etmeye başladı.

Daha önce kendisiyle yan yana oturduğum, pancar gibi kırmızı yüzlü, fraklı, birkaç saatten beri anlatılmaz bir sabırla küçük kavlar süren, her koyduğunu birbiri ardınca kaybeden ak saçlı, palabıyıklı oyuncuya masanın üzerinden bağırdım:

– Buraya geçin! Buraya geçin! Burada şans var!

Palabıyık, tehditkâr bir şaşkınlıkla, masanın öbür ucundan:

– Bana mı söylüyorsunuz, diye sordu.

– Evet, size söylüyorum! Orada avucunuzdaki son parayı da kaybedeceksiniz!

– Bu sizi ilgilendirmez, bana engel olmamanızı rica ederim.

Ama ben, artık kendimi tutamıyordum. Masanın öte tarafında, tam karşımda yaşlı bir subay oturuyordu. Benim kazancıma bakarak yanında oturan birisine:

– Şaşılacak şey, zero çıkıyor. Ben doğrusu zero'ya koymaya cesaret edemem, diye mırıldandı.

Yeniden para koyarken:

– Cesaret edin, albayım, diye bağırdım.

Albay sert bir sesle:

– Rica ederim, beni de rahat bırakın, öğütlerinize ihtiyacım yok, diyerek sözümü kesti. Burada çok bağırıyorsunuz.

– Sizin iyiliğinizi düşünerek söyledim; peki, ister misiniz sizinle iddiaya girişelim. Bakın şimdi yine zero çıkacak; on altın, işte koyuyorum, ister misiniz?

Bunun arkasından on tane beşlik altını ileri sürdüm.

Ciddi, sert bir sesle:

– On altınına iddiaya girmek mi? Bak bu olur, dedi. Size karşı iddiaya girerim ki zero çıkmayacak.

– On tane Louis altını, albayım.

– Nasıl, on Louis altını mı?

– On tane beşlik altın, yüksek anlamıyla Louis altını demektir.

– Öylece beşlik altın diyorsunuz, değil mi? Sakın benimle alay edeyim demeyin!

Kazanacağımdan oldukça emindim. Gerçi iddiam öyle sağlam değildi, çünkü şansım otuza birdi. Amacım hava atmak, ön plana çıkmaktı. Benden rulet döndü, döndü, döndü… Gözlerime inanamıyordum, evet yine ben kazanmıştım. Herkes şaşkınlıktan neredeyse küçük dilini yutacaktı. Kazanmak ne bir güzel duyguydu aman Tanrım! Önümde tam yüz altın vardı. Zerşçikov, paranın bir kısmını banknot olarak kabul edip etmeyeceğimi sordu, buna karşılık ben de yalnız bir şeyler homurdandım, çünkü sakin bir şekilde, akıllıca konuşmak artık elimden gelmiyordu. Başım dönüyor, dizlerimin bağı çözülüyordu. Hemen o anda korkunç bir risk duygusuna kapıldım, ayrıca başka bir şeyler de yapmak, başka bir iddia teklif etmek, birisinin avucuna birkaç bin ruble saymak istiyordum. Banknotlarla altın paralardan yükselen kümeyi hızlı bir hareketle avucumda kuruyor, bir türlü de sayamıyordum. Tam o sarada arkamda prensle Darzan’ı gördüm. Öteki bankodan daha yeni dönmüşlerdi, sonradan öğrendiğime göre son kuruşlarına kadar bütün paralarını kaybetmiş haldeydiler. Moralleri bozuk, suratları asıktı.

– Vay, Darzan, diye bağırdım. Bakın, işte şans burada! Zeroya koyun!

– Kaybettim, param yok diye cevap verdi; prens de sanki beni görmüyor, tanımıyormuş gibi davranıyordu.

Önümdeki para yığınını göstererek:

– İşte size para, diye bağırdım. Ne kadar istiyorsunuz?

Darzan, kıpkırmızı kesilerek bağırdı:

– Hay, Tanrı kahretsin, sizden para istemedim.

Zerşçikov, kolumdan çekerek:

– Sizi çağırıyorlar, dedi.

İddiayı kaybeden albay beni birkaç defa hem de söver gibi çağırmıştı.

Öfkesinden pancar gibi kızararak:

– Paranızı alın, diye bağırdı. Tepenizde dikilmek zorunda değilim; sonra parayı almadım falan dersiniz, sayın bay!

– İnanıyorum, inanıyorum albay, saymadan da inanıyorum. Yalnız rica ederim, bana öyle bağırmayın, hem de kızmayın, diyerek elimle onun altınlarını da önüme çektim.

Albay sert sert:

– Sayın bay, rica ederim, sevinçlerinizle başkasına sırnaşın, bana değil, diye bağırdı. Ben sizinle birlikte domuz çobanlığı yapmadım.

Etraftan:

– Böylelerini içeri sokmak garip şey doğrusu!

Kimmiş?

Delikanlının biri, gibisinden sesler kulaklarımda çınlıyordu.

Ama ben dinlemiyordum, aklıma geldiği gibi koyuyordum, hem artık zeroyu bırakmıştım. Bir deste yüzlük banknotu birinci on sekize koydum.

Arkamda prensin sesini duydum.

– Haydi gidelim Darzan. Başımı onlara çevirdim:

– Eve mi? Beni bekleyin, birlikte çıkalım, ben de paydos ediyorum.

Koyduğum numara kazandı; bu, büyük bir kazançtı.

– Paydos, diye bağırarak titreyen ellerimle altınları küreyip ceplerime doldurmaya, banknotları saymadan deste yapmaya, anlamsız bir şekilde parmaklarımla bükerek hepsini birden yan cebime sokmaya çalışıyordum. Tam bu sırada sağ tarafımda oturan, büyük kavlar süren, bir parmağında yüzük bulunan Aferdov'un tombul eli, benim üç tane yüzlük banknotun üzerine yattı, onları avucuyla örttü.

Böbürlenmekle birlikte oldukça yumuşak bir sesle:

– İzin verin, bu sizin değil, dedi.

İşte bu, birkaç gün sonra o sonuca varacak olan olayın başlangıcıydı. Şimdiyse şerefim üzerine yemin ederim ki o üç tane yüzlük benimdi ama kötü alınyazım yüzünden o zaman paraların benim olduğunu bilmekle birlikte yine de içimde onda bir kadar bir şüphe vardı. Namuslu bir insan için de bu her şey demektir, bense namuslu bir insanım. Başlıcası o zaman Aferdov'un hırsız olduğunu henüz kesin olarak bilmiyordum. Ona o kadar yabancıydım ki, soyadını bile bilmiyordum. Bu yüzden belki o dakikada gerçekten yanıldığıma o üç tane yüzlüğün bana sayıp verdikleri para arasında olabileceğini düşünmüştüm. Oynadığım süre içinde önümdeki para yığınını saymıyor, sadece kürüyordum. O sırada Aferdov'un önünde de paralar vardı, paraları, benimkilerin yanındaydı ama toplu bir haldeydi, hem sayılmıştı. Artık, orada Aferdov'u herkes tanıyor, zengin bir insan olarak biliyor, kendisine saygı gösteriyorlardı. Bütün bunların benim durumuma etkisi büyüktü. Bundan olacak, itiraz etmiyordum. Yanlış bir şey yapmaktan korkuyordum. Sevinç, beni tam bir budala yapmıştı.

Hırsımdan dudaklarım titremeye başlamıştı.

– Ne yazık ki kesin olarak hatırlamıyorum; ama öyle sanıyorum ki bu paralar benim, dedim. Bu sözlerim etraftakilerin homurdanmalarına yol açtı…

Aferdov, itiraz kabul etmeyen kibirli bir sesle:

– Böyle şeyler söylemek için kesin olarak bilmek gerek, sizse herkesin önünde kesin olarak söylüyorsunuz, dedi

– Kimmiş bu, yahu? Buna nasıl izin verilir, diyen birkaç ses işitildi.

Yandan bir alçağın sesi daha duyuldu:

– Bunu ilk defa yapmıyor ki; demin ötede Rehberg ile on ruble yüzünden bir mesele çıkmıştı.

– Peki, yeter artık, yeter, diye bağırdım. İtiraz etmiyorum, alın!.. Prens… Prensle Darzan nerede? Gittiler mi? Baylar, prensle, Darzan'ın nereye gittiklerini görmediniz mi?

Sonra bütün paralarımı kaparak, birkaç altını cebime sokmaya bile vakit bulamadan öylece avucumun içinde tutarak prensle Darzan'ın peşinden koştum.

Prensle Darzan, beni beklemeden bağırmalarıma aldırış bile etmeden merdivenlerden inmişlerdi. Onlara yetiştim ama bir dakika kadar kapıcının önünde durup, kim bilir hangi şeytana uyarak, elimdeki üç altını onun eline sıkıştırdım; zavallı adam şaşkın şaşkın yüzüme baktı, şaşkınlıktan teşekkür bile edemedi. Ama o anda benim için hepsi birdi, o arada orada Matvey olsaydı, ona da herhâlde bir avuç altın verirdim; hem galiba öyle yapmak istemiştim. Ama koşa koşa kapıdan çıkınca kendisini daha demin eve gönderdiğimi hatırladım. Bu sırada prensin kızağı kapı önüne geldi, o da kızağa bindi.

– Ben de sizinle geleceğim, hem de size geleceğim, diye bağırarak kızağın önlüğünü yakaladım, içeri girmek için kendime doğru çektim. Ama birdenbire Darzan yanımdan geçerek kızağa atladı, arabacı da önlüğü elimden çekip alarak onunla beyleri örttü.

Beynim attı.

– Hay Tanrı cezasını versin, diye bağırdım.

Yani ben, tıpkı bir uşak gibi, önlüğü Darzan için açmış oluyordum.

Prens:

– Eve, diye bağırdı.

– Dur, diye seslendim, kızağa yapıştım, tam o sırada at kızağı çekti, ben de karların içine yuvarlandım. Bana, sanki bu komik halime güldüler gibi geldi. Ayağa kalktım, karşıma çıkan ilk arabayı tuttum, atı hızla sürerek prensin evine yollandım.

IV

Arabacı ile bir rubleye anlaştım. Zayıf at hızlı gidemiyor, anormal bir şekilde de yolu uzatıyordu. Heyecanımı yatıştırmak için arabacıyla konuşmak istedim. Fakat kelimeler ağzımdan çıkmıyor, saçma sapan şeyler heceliyordum. Arabayı tam prensin evinde durdurdum. Prens henüz dönmüştü, üzerini değiştiriyordu. Ardından öfkeli öfkeli odanın içinde volta atmaya başladı. Bu kızgınlığının nedeni de Zerşçikov'un kumarhanesinde kaybettiği korkunç paraydı. Yüzüme dik dik baktıktan sonra:

– Yine mi geldiniz, diye mırıldandı.

– Evet, sizinle hesabı kesmek için geldim, sayın bay, diye cevap verirken âdeta boğuluyordum. Bana karşı böyle hareket etmeye ne hakkınız var?

Soru dolu gözlerle yüzüme bakıyordu.

– Mademki Darzan'la gidecektiniz, bana Darzan'la gideceğim, diyebilirdiniz. Ama siz tam tersini yapıp atı kamçılattınız, ben de…

– Ha, gerçekten, galiba karların içine yuvarlandınız, diyerek yüzüme karşı güldü.

– Buna, düelloya çağırmakla cevap verilir, bunun için de önce hesabı keselim…

Bunun arkasından titreyen ellerimle cebimdeki paraları çıkarmaya, kanepenin, mermer masanın, hatta açık duran bir kitabın üstüne yığın yığın, avuç avuç, deste deste koymaya başladım. Birkaç altın da halının üstüne düştü.

– Ha, gerçekten, galiba kazanmıştınız?.. Zaten tavırlarınızdan da belli oluyor.

Hiçbir zaman benimle böyle küstahça konuşmamıştı. Benzim, kül kesildi.

– Burada… Ne kadar olduğunu bilmiyorum… Saysam iyi olurdu. Size üç bin ruble kadar borcum var… Yoksa daha mı fazla?… Fazla mı, eksik mi?

– Borcunuzu ödemeniz için sizi zorlayan yok sanırım…

– Hayır efendim, kendiliğimden ödemek istiyorum. Sebebini siz de bilirsiniz. Bu yüzlüklerin destesinde bin ruble olduğunu biliyorum, işte!

Bunun arkasından titreyen ellerimle saymaya koyuldum ama çabucak vazgeçtim.

– Hepsi bir, bin ruble olduğunu biliyorum. Eh, işte bu bin rubleyi kendime alıkoyuyorum, geriye kalanını, şu yığınları da borcum olarak, borcumun bir kısmının karşılığı olarak alın. Burada iki bin ruble kadar var sanırım, belki daha da fazladır!

Prens, sırıtarak:

– Ama bin rublesini yine de kendinize saklasanız, dedi.

– Size gerekli miydi? Ama mademki gerekliymiş, işte buyrun.

– Hayır, gerekli değil, diyerek küçümser bir tavırla başını çevirerek yine odada dolaşmaya başladı.

Sonra meydan okuyan bir yüzle birdenbire döndü.

– Parayı vermek de nereden aklına esti, dedi.

Bu sefer ben ona bağırdım:

– Sizden hesap sormak için veriyorum!

Büyük bir öfkeyle:

– Bu cakalı sözleri, yapmacıklı tavırları bırakın da defolun gidin, diye bağırarak yerinde tepindi. İkinizi de çoktan beri kovmak istiyordum, sizi de, Versilov'unuzu da kovacaktım.

– Aklınızı mı oynattınız, dedim. Ama o çıldırmışa benziyordu.

– Cakalarınızla içimi sıktınız, hep söz, söz, söz! Mesela namus için söyledikleriniz! Tuh! Çoktan beri sizinle ilgimi kesmek istiyordum… Bu dakikanın gelip çattığına seviniyorum. Kendimi bağlanmış sanıyordum, sizi… İkinizi de evime kabul etmek zorunda olduğumu düşündükçe kızarıyordum! Şimdiyse kendimi hiçbir bağla bağlı saymıyorum, hiçbir şeyle bağlı değilim, bunu bilmiş olun! Sizin Versilov'unuz beni Andrakova'ya çatarak kepaze etmek için kandırmaya çalıştı… Bundan sonra benim evimde namustan söz açmaya hakkınız yoktur. Çünkü siz, şerefsiz insanlarsınız… İkiniz de, evet ikiniz de! Mesela siz, benim paramı almaktan utanmadınız mı?

Gözlerim karardı. Çok yavaş bir sesle:

– Sizden bir arkadaş gibi aldım, dedim, Kendiniz verdiniz, ben de sizin bana karşı yakınlık gösterdiğinize inanıyordum…

– Ben sizin arkadaşınız değilim! Size para veriyordum ama onun için değil… Niçin verdiğimi siz daha iyi bilirsiniz.

– Versilov'un alacağına karşılık alttan alıyordum, biliyorum belki bu budalalıktı ama ben…

– Versilov'un izni olmadıkça onun alacağına karşılık para alamazdınız, ben de o izin vermedikçe onun parasını size veremezdim… Size kendi paramı veriyordum; siz de bunu biliyordunuz. Bildiğiniz hâlde alıyordunuz;

ben de kendi evimde iğrenç bir komedyanın oynanmasına göz yumuyordum!

– Neyi biliyormuşum? Ne komedisi? Peki, bana niçin para veriyordunuz?

– Pour vos beaux yeux, mon cousin! -Sizin kara gözleriniz için yeğenim- diyerek yüzüme karşı kahkahalarla güldü.

– Hay Tanrı cezanı versin, diye bağırdım. Hepsini alın, şu bin ruble de sizin olsun! Şimdi artık ödeştik, yarın da…

Kumar oynamak için kendime ayırdığım yüzlük banknotların destesini yüzüne fırlattım. Deste tam yeleğine çarparak yere düştü. Prens hızla, geniş geniş üç adım atarak üzerime yürüdü.

Büyük bir öfkeyle, teker teker, heceler gibi:

– Bir aydan beri benden para alırken, kız kardeşinizin benden gebe olduğunu bilmediğinizi söylemek cesaretinde bulunur musunuz, ha, dedi.

– Ne? Nasıl, diye bağırdım, birdenbire dizlerimin bağı çözüldü. Bütün gücümü kaybederek kanepeye yığıldım. Sonradan prens, yüzümün tıpkı bir kâğıt gibi bembeyaz olduğunu söyleyecekti. Aklım karmakarışık oldu. Hatırlıyorum, sessiz sessiz birbirimizin yüzüne bakıyorduk. Onun yüzünden korkuya benzer bir gölge geçti; birdenbire bana doğru eğildi. Omuzlarımdan tutup, düşmeyeyim diye beni kavrıyordu. Yüzündeki gülümsemeyi oldukça iyi hatırlıyordum: Bu gülümsemede güvensizlikle karışık bir şaşkınlık ifadesi vardı. Evet, sözlerinin böyle bir etki yapacağını hiç beklemiyordu, çünkü benim suçlu olduğumu sanıyordu.

Sonunda bayıldım ama baygınlık sadece bir dakika kadar sürdü, sonra kendime geldim; ayağa kalktım, ona bakıyor, olup bitenleri düşünmeye çalışıyordum. O kadar uzun zaman uyuyan aklım, birdenbire gerçeği bütün çıplaklığı ile kavramıştı! Daha önce bana, o dakikada ne yapacağımı sorsalardı, herhâlde prensi parça parça edeceğimi söylerdim. Ama elimde olmadan büsbütün başka bir şey oldu. Birdenbire iki elimle yüzümü kapadım, acı acı, hıçkıra hıçkıra ağladım. Kendiliğinden böyle olmuştu!

Delikanlının içinde hâlâ, küçük bir çocuk yaşadığı meydana çıkmıştı. Demek ki o zaman ruhumda henüz küçük bir çocuk yaşıyormuş. Kanepeye kapandım, hıçkırmaya devam ettim. "Liza! Liza, zavallı, kara talihli Liza, diye ağlıyordum.

Prens, birdenbire her şeye inandı. Derin bir üzüntüyle:

– Tanrım, size karşı ne kadar suçluyum, diye bağırdı. Kuruntu ederek sizin için ne kadar kötü düşünmüştüm… Beni bağışlayın, Arkadiy Makaroviç!

Birden ayağa kalktım, bir şeyler söylemek istedim, karşısında dikilip durdum ama bir şey söylemedim, önce odadan, sonra da evden dışarı koşarak çıktım. Evime yaya yürüyerek gittim, geçtiğim yolların hiçbirini hatırlamıyordum. Aklım başımdan uçup gitmişti sanki. Kendimi karyolaya attım, yüzükoyun yastığa kapandım, karanlıkta düşündüm, düşündüm. Böyle dakikalarda insan hiçbir zaman ciddi olarak düşünemiyor. Aklımla hayalim, sanki bir ip gibi kopuyordu, hatta hatırlıyorum, bu olayla hiçbir ilgisi olmayan şeyleri, Tanrı bilir neleri düşünüyordum. Ama kederle, o büyük yıkım birdenbire yine hatırıma geliyor, bana acı, sızı veriyordu. Ben de gene hıçkırarak: "Liza! Liza!" diye bağırıyor, ağlıyordum. Ne zaman, nasıl uykuya daldığımı hatırlamıyorum ama derin, tatlı bir uykuya dalmıştım.

YEDİNCİ BÖLÜM

I

Sabah uyandığımda saat sekizi gösteriyordu. Kapıyı kilitledim, pencerenin önüne geldim. Gözlerim dışarıdaydı ama aklım hep bir gün önceki yaşadıklarımdaydı. İki saat böylece geçmişti, ancak, hizmetçinin kapıyı vurmasıyla normale dönebildim. Hizmetçiyi kabul etmeyip kovdum, kapıyı tekrar kilitledim. Bir saat sonra idi, kapı tekrar vurulmaya başladı. Gelen Liza idi, ardında da elinde bir kahveyle hizmetçi… Kahve fincanını önüme koyan hizmetçi kadın Fekla sobaya odun doldurmaya başladı. O sobayı yakmaya çalışırken ben odada volta atıyordum. Liza'nın yüzüne

bakamıyor, konuşamıyordum. Hizmetçi de inadına yavaş hareket ediyor, odadan bir türlü çıkmak bilmiyordu. Bana, sanki bunu bilerek yapıyor gibi geldi. Öte yanda Liza bir kenara çökmüş beni izliyordu. Durumda bir anormallik olduğunun farkında gibiydi.

Birdenbire:

– Kahven soğuyacak, dedi.

Yüzüne baktım, hiçbir sıkılma eseri yoktu, o kadar rahattı ki, hatta dudaklarında gülümseme dolaşıyordu.

Kendimi tutamadım:

– İşte kadınlar, dedim. Omuzlarımı silktim. Hizmetçi en sonunda sobayı yaktı, sonra odayı toplamak istedi ama onu çabucak kovdum, kapıyı kapadıktan sonra da Liza'ya yöneldim. Şimdi baş başa idik, kendisiyle rahatça konuşabilirdik.

Liza:

– Lütfen söyler misin, niçin kapıyı tekrar kapadın, diye sordu.

Karşısına dikildim, birdenbire:

– Liza, beni bu şekilde aldatacağın aklıma gelir miydi, diye bağırdım.

Söze böyle başlayacağımı hiç düşünmemiştim. Hem bu sefer gözyaşları değil, hemen hemen öfkeye benzer bir duygu hançer gibi birdenbire kalbime saplanmıştı. Öyle ki böyle bir şeyi ben bile beklememiştim. Liza kızardı ama cevap vermedi. Yalnız gözlerimin içine bakmaya devam ediyordu.

– Dur, Liza, dur, ah, ben ne budalaymışım! Ama budala mıydım? Bütün imalar, ancak dün bir küme hhâlinde toplandı, o zamana kadar ben nereden bilecektim? Stelbeyeva'ya bir de şu… Darya Onisimovna'ya gidip gelmenden mi anlayacaktım? Ama ben seni bir güneş sayıyordum, Liza, hem böyle bir şey aklıma gelebilir miydi? Hatırlıyor musun, o zaman, iki ay önce seni onun evinde görmüştüm, o gün neşeli bir gündü, hem yürüyor,

hem seviniyorduk… O zaman olmuş muydu? Olmuş muydu? Olmuş muydu bu iş?

Susuyor, başını önüne eğiyordu.

– Demek o zaman da beni aldatıyordun? Bunlar benim budalalığımdan olmadı, Liza. Suç benim değil, daha çok bencilliğimde, belki de herkesin bir aziz oluşuna inanmış olmamdadır. Hepinizin benden çok yüksek ruhlu birer insan olduğunuza hep inanmıştım, işte sonucu! En sonunda dün, bir gün içinde, bütün imalara rağmen bunu anlayamadım… Dün zaten büsbütün başka şeylerle uğraşmıştım!

Bu sırada birdenbire Katerina Nikolayevna'yı hatırladım. İğne gibi bir şey yine sızlatarak kalbime saplandı, kıpkırmızı kesildim. O dakikada iyi kalpli bir budala olmam mümkün değildi.

Liza, yavaş, uysal olmakla birlikte oldukça metin, kendine güvenen bir sesle:

– Kendini bir şey için haklı çıkarmaya mı çalışıyorsun? Arkadiy, sen galiba bir şey için kendini haklı göstermeye acele ediyorsun, o şey nedir, dedi.

– Ne mi? Peki, ben şimdi ne yapmalıyım? İşte mesela bu soruyu ele alalım! Hâlbuki sen, "Nedir?" diye soruyorsun. Nasıl hareket edeceğimi bilmiyorum! Bu gibi hâllerde erkek kardeşlerin nasıl hareket ettiklerini bilmiyorum. Evet tabanca ile korkutarak evlenmeye zorladıklarını bilmiyor değilim… Namuslu bir insan nasıl hareket ediyorsa öyle hareket etmeliyim! Bense işte namuslu bir insanın nasıl hareket edeceğini bilmiyorum!.. Neden? Çünkü biz soylu bir aileden değiliz, oysa prens? Hem de ötede kendine koltuk hazırlıyor, biz namuslu insanları dinlemek bile istemez. Hatta biz seninle kardeş bile sayılmayız, soyu sopu belirsiz piç çocuklarız, bir kölenin çocuklarıyız. Hiç prensler kölelerle evlenir mi? Tanrım, ne iğrenç şey! Bu yetmiyormuş gibi üstelik oturmuş şaşkın şaşkın bana bakıyorsun.

Liza yine kızardı.

– Acı duyduğuna inanıyorum ama hem acele ediyor, hem de kendine işkence ediyorsun.

– Acele ediyormuşum! Sence epey geç kalmış değil miyim! Bana böyle söylemek sana düşmezdi, Liza!

Sonunda içimde biriken bütün öfkem benliğimi kapladı.

– Ya benim bilmeyerek katlandığım o kepazelikler?.. Bu prens benden kim bilir ne kadar tiksiniyordu! Şimdi, artık her şey gün gibi apaçık, o manzara da gözlerimin önünde canlanıyor. Aranızdaki ilişkiyi çoktan beri bildiğimi sanmıştı! Benim için, bildiği hâlde susuyor, üstelik de "namusluluk" taslıyor, diye düşünüyordu! Kız kardeşinin, evet kız kardeşinin, namusu için para alıyor demiştir. İşte onu tiksindiren buydu, ben de onu bütünüyle haklı buluyorum. Bir alçağı, sadece onun kardeşi olduğu için, her gün evine kabul etmek, sonra, bu da yetişmiyormuş gibi, onun namustan, şereften dem vurmasını dinlemek… Buna onun gibi bir insanın bile kalbi dayanamaz! Sen de buna izin verdin, bana söylemedin! Benden o kadar tiksiniyormuş ki Stebelkov'a bile konuyu açmış. Dün de Versilov ile ikimizi birden kovmak istediğini söyledi. Ya Stebelkov! "Anna Andreyevna da Lizaveta Makarovna gibi kız kardeşinizdir." dedi. Üstelik de arkamdan: "Benim param daha iyi" diye bağırdı. Bense onun evinde küstahça kanepelere yayılıyor, akranıymışım gibi onun kahrolasıca dostluklarına sırnaşıyordum. Bütün bunlar da senin yüzünden oldu! Dün Darzan'ın benimle konuşurken takındığı tavra bakılacak olursa, belki şimdi bunu o da biliyordur… Benden başka herkes, herkes biliyor!

Liza sözümü keserek:

– Kimse bir şey bilmiyor, tanıdıklarından kimseye de söylemiş değildir, hem söylemesine imkân da yok, dedi. Stebelkov'a gelince, yalnız şunu biliyorum ki Stebelkov ona işkence ediyor… Bu Stebelkov, belki de tahmin etmiştir… Senden prense birkaç defa söz etmişti, o da senin bir şeyden haberin olmadığına bütün benliğiyle inanıyordu. Dün aranızda geçenlerin nasıl olduğuna bir türlü akıl erdiremiyorum.

– Ah, dün hiç olmazsa onunla ödeştik, hiç olmazsa bu dertten kurtuldum! Liza, annem biliyor mu? Ama bilmez olur mu hiç, dün bana

nasıl saldırmıştı!.. Ah, Liza! Bu olan şeyler için kendini bütünüyle haklı mı görüyorsun? Şimdiki zamanda buna nasıl baktıklarını, senin ne görüşte olduğunu, daha doğrusu annemin, babamın, benim, için ne düşündüğünü bilmiyorum… Versilov biliyor mu?

– Annem ona bir şey söylememiş, o da sormamış, anlaşılan sormak istemiyor.

– Biliyor ama bilmek istemiyor, onun âdetidir! Budala kardeşinin tabancalardan falan söz etmesine gülebilirsin ama ya annemiz, ya annemiz? Bunun annemize bir hakaret olduğunu hiç düşünmedin mi? Bense bunu düşünerek bütün gece üzüntü duydum; şimdi annemin aklına gelecek ilk düşünce şu olacaktır: "Buna benim de bir zamanlar günah işlemiş olmam yol açtı, çünkü anasına bak, kızını al, derler!"

Liza'nın gözlerinden yaşlar dökülüyordu:

– Ah, bu sözleri ne büyük bir kinle, ne kadar acımasızca söyledin, diye haykırdı.

Ayağa kalktı, hızlı adımlarla kapıya doğru yürüdü.

– Dur, dur, diyerek onu kucakladım, tekrar oturttum, ellerimi gevşetmeyerek kendim de yanına oturdum.

– Buraya gelirken her şeyin tıpkı böyle olacağını, mutlaka benim kendimi suçlu göstermemi isteyeceğini düşünmüştüm. Buyur, suçlu olduğumu kabul ediyorum. Deminden beri sadece gururumdan sustum, bir şey söylemedim ama annemle sana kendimden daha çok acıyorum… Sözlerini bitiremedi, birdenbire acı acı ağladı.

– Yapma Liza, yapma! Hiçbir şeye gerek yok. Ben, seni yargılayamam. Liza, annem ne dedi? Söyle, çoktan beri biliyor mu?

Gözlerini önüne eğerek kısık bir sesle:

– Herhalde çoktan beri biliyordu ama ben ona daha çok yakında, bu olduktan sonra söyledim, dedi.

– Ne dedi?

Daha hafif bir sesle cevap verdi.

– “Taşı!” dedi.

– Ah Liza, evet “taşı!” Kendine sakın bir şey yapayım deme!

Oldukça güçlü bir sesle:

– Yapmam, diye cevap verdi, yine gözlerini kaldırıp bana baktı. Hiç üzülme, diye ekledi. Bu iş bambaşka bir şey…

– Liza, yavrum, burada sadece hiçbir şey bilmediğini görüyorum ama seni ne kadar çok sevdiğimi ancak şimdi anladım. Yalnız bir şeyi anlamıyorum, Liza. Burada her şey gün gibi açık, yalnız bir şeye hiç akıl erdiremiyorum; söyle, onu nesi için sevdin? Böyle bir insanı nasıl sevebildin? İşte asıl sorun bu!

Liza hafifçe gülümseyerek:

– Herhalde gece bunu düşünerek acı çektin, değil mi, dedi.

– Dur Liza, evet, bu budalaca bir soru, sen de elbette gülüyorsun. İstediğin kadar gülebilirsin ama şaşırmamak elde mi, söyle bana? Sen ve o, ikiniz de öyle birbirinize zıt insanlarsınız ki! Ben onu iyice inceledim: somurtkan, alıngan, kuruntulu bir insan. Belki çok iyi kalplidir, varsın öyle olsun ama her şeyden önce, her şeyde kötülük görmeye taraftardır. Soyluluğa çok fazla değer veriyor, soylu olanlara saygı gösteriyor, bunu adım gibi biliyorum. Görüyorum da, ancak bu da galiba sadece bir ‘ülkü’ olmaktan ileri gitmiyor. Evet, pişmanlık duymasını biliyor. Bütün ömrünce kendine lanet edip pişmanlık duymuş ama hiçbir zaman da yola gelmemiş, hoş bu bakımdan da tıpkı bana benziyor ya! Kafasında bin bir hurafe, bin bir yanlış düşünce vardır ama düşüncesizin, bilgisizin tekidir. Büyük kahramanlıklar arar, küçük şeylerle etrafını kirletir. Bağışla Liza, ben bir budalayım, bunları söyleyerek seni incittiğimi biliyorum, anlıyorum…

Liza gülümsedi:

– Portreyi belki aslına benzetecektin ama benim yüzümden ona çok kızgın olduğun için, hiç de doğru çizemedin. O, daha ilk görüşte sana güvensizlik duymuş, sen de onun nasıl biri olduğunu anlayamadın, benimle Luga'dan beri… Luga'dan beri yalnız beni görüyordu. Evet, o hem kuruntulu hem de hasta, ben olmasaydım, aklını oynatırdı. Beni bırakacak olursa ya delirir ya kendini öldürür.

Sonra kendi kendine konuşur gibi, düşünceli düşünceli:

– Galiba o da bunu hem anlıyor, hem biliyor, diye mırıldandı. Evet, çok zayıf iradeli bir insan ama asıl böyleleri bir gün büyük bir şey yapabilirler… Tabanca için ne tuhaf söyledin, Arkadiy. Burada böyle bir şeye hiç gerek yok, ne olacağını ben çok iyi biliyorum. Ben onun peşinde değilim, o benim peşimde. Annem ağlayarak dedi ki: "Onunla evlenirsen mutlu olamazsın, seni sevmez." Buna inanmıyorum, belki mutsuz ama beni sevmemesine imkân yok. Onunla evlenmeye razı olmayışımın büsbütün başka sebepleri var. İki aydan beri istediği "evet" cevabını vermiyordum ama bugün, "evet", dedim. Arkaşa, biliyor musun, dün Anna Andreyevna'ya gitmiş, bütün açık kalpliliğiyle: kendisini sevmesine imkân olmadığını söylemiş… Evet, sorunu büsbütün halletmiş, şimdi artık bu düşünce suya düşmüş sayılır! Zaten kendisi de böyle bir şeye taraftar değilmiş, bütün bunlar prens Nikolay İvanoviç'in başının altından çıkmış… Bir de Stebelkov ile başka bir insafsız onu sıkıştırıyormuş… İşte bunun için ben de bugün ona, "evet" dedim. Yavrum Arkadiy, seni mutlaka görmek istiyor, dün olan bitenler için sakın darılma, bugün sağlığı hiç yerinde değil, bütün gün evde oturacak. Arkadiy, sakın bunun bir bahane olduğunu sanma, gerçekten hasta. Beni özellikle buraya gönderdi, sana ihtiyacı olduğunu, birçok şey anlatması gerektiğini, bunları burada, senin evinde anlatmasına imkân olmadığını söylememi rica etti. Haydi, hoşça kal! Ah Arkadiy, söylemeye utanıyorum, bense buraya gelirken, artık beni sevmeyeceğinden çok korkuyordum, yolda gelirken de hep haç çıkardım ama sen yufka yürekli, sevimli bir insansın! Bu hareketini hiçbir zaman unutmayacağım! Ben, annemin yanına gidiyorum! Sen de onu hiç olmazsa biraz sev, oldu mu? Onu kuvvetle kucakladım.

– Liza, öyle sanıyorum ki sen, sağlam kişilik sahibi bir insansın. Evet, onun senin peşinden koştuğuna inanıyorum, ancak yine de…

Liza, yine eskisi gibi çapkınca bir gülümsemeyle:

– Ancak yine de “onu nesi için sevdin, işte asıl sorun!”

“İşte asıl sorun!” sözlerini tıpkı benim gibi söylemişti. Bu sırada da tıpkı benim gibi şahadet parmağını gözlerinin önüne doğru havaya kaldırdı, öpüştük ama o dışarı çıkınca kalbim yine sızladı.

II

Burada sadece kendim için şunları söylemek istiyorum: Liza gittikten sonra hiç beklenmedik bir sürü düşünce aklıma geliyordu, ben de bundan çok memnunluk duyuyordum. “Peki, ben ne diye uğraşıyorum, bana ne? Herkeste bu böyle yahut aşağı yukarı böyle oluyor? Yoksa ben ailenin namus kurtarıcısı mıyım? Bu ayrıntıları vermekten niyetim, iyi ile kötüyü ayırmakta daha ne kadar toy olduğumu göstermektir. Beni kurtaran yalnız duygularımdı. Liza’nın, annemin mutlu olmadıklarını, onları hatırlarken bunu çok iyi biliyordum. Bunun için de bütün olanların kötü şeyler olması gerektiğini hissediyordum.

Şimdi önceden söyleyeyim, o günden sonra ta o yıkım gününe, hastalığıma kadar, olaylar öyle bir hızla birbirini izledi ki şimdi hatırlarken onların karşısında nasıl durabildiğime, kaderin beni nasıl ezmediğine ben bile şaşıyorum. Bu olaylar aklımı, hatta duygularımı zayıflattı, artık dayanamayarak bir cinayet işleseydim, yargıçlar beni belki de suçsuz çıkarırlardı. Her neyse, hepsini sırasıyla anlatmaya çalışacağım. Ama önceden söyleyeyim ki o zaman düşüncelerimin hiçbir sırası yoktu. Olaylar bir kasırga gibi üzerime atıldı, düşünceler de tıpkı kuru güz yaprakları gibi kafamda fırıl fırıl döndü. Bütün benliğimi başkalarına ait düşünceler sardığı için kendi başıma karar vermem gerektiği zaman gerekli olan kendi düşüncelerimi nereden bulacaktım? Yol gösterecek bir tek kılavuzum yoktu!

Prense akşam üzeri gidecektim. Böylece yalnız olurdu ve her şeyi rahatça konuşabilirdik. Hem bu arada ne söyleyeceğimi de planlardım. Akşama kadar evde oturup prensle ne konuşacağımı düşündüm. Hava kararırken Stebelkov’dan şehir postası ile üç satırlık bir mektup aldım.

Ertesi gün saat on bire doğru kendisine uğramamı “çok rica ediyordu.” “Çok önemli” işler için çağırdığını yazıyor, “Ne biçim bir şey olduğunu kendiniz de göreceksiniz” diyordu. Ayrıntılı bir şekilde düşündükten sonra duruma göre hareket etmeye karar verdim, çünkü sabaha daha çok zaman vardı.

Saat sekiz olmuştu; çoktan çıkıp giderdim, hâlâ Versilov’u bekliyordum, kalbimde de bir ateş vardı sanki. Ama Versilov bir türlü gelmiyordu, gelmedi de. Şimdilik annemle Liza’ya görünmeme imkân yoktu, hem Versilov’un da bütün gün oraya uğramamış olduğunu hissediyordum. Yaya olarak yola koyuldum, tam yarı yolda dünkü meyhaneye uğramak aklıma geldi. Versilov yine dünkü yerinde oturuyordu.

Tuhaf bir gülümsemeyle garip garip bakarak:

– Önünde sonunda buraya uğrayacağını biliyordum dostum, dedi. Ama yüzündeki gülümseme hiç de hoş değildi. Ne zamandan beri onu hiç böyle görmemiştim.

Ayakta fazla kalmadım, hemen bir oturak çekip yanına oturdum. Dünden beri yaşadıklarımın hepsini, Liza ile prens hakkında bildiklerimin hepsini anlattım. Elbette kazandığım parayı, rulet sahnesini de… Beni dikkatle dinledi, prensin Liza ile evlenmek için verdiği kararı tekrar sordu.

– Pauvre eafuıt, Liza bununla belki bir şey kazanmaz. Ama, galiba evlenme işi olmayacak… Gerçi bu elinden gelir ama…

– Bana bir dost gibi söyleyin, siz bunu biliyor, hissediyordunuz, değil mi?

– Dostum, bilsem de bilmesem de ne yapabilirdim? Bu konu yalnız, şu zavallı kızcağızın duyguları ile bir erkeğin vicdanını ilgilendiren bir konudur. Yine tekrar ediyorum, bir zamanlar başkalarının vicdan işlerine epeyce karıştım, bu pek yakışıksız bir manevraydı. Mutsuzluk anlarında, işin farkına varırsam, elimden geldiği kadar yardım etmekten kaçınmam. Ya sen dostum? Bütün bu zaman içinde demek hiçbir şeyden şüphe etmedin, öyle mi?

Kıpkırmızı kesilerek:

– Ama siz, diye bağırdım. Liza'nın prensle olan ilişkisini bildiğimden bir parçacık da olsa şüphe ettiğiniz, aynı zamanda prensten para aldığımı gördüğünüz hâlde nasıl oldu da benimle konuştunuz. Benimle yan yana oturdunuz, bana elinizi uzattınız!.. Demek ki sizin gözünüzde bir alçaktım, çünkü sizinle iddiaya girerim ki her şeyden haberim olduğundan şüphe ediyor, kız kardeşim için bile bile prensten para aldığımı sanıyordunuz!

– Bu da yine bir vicdan meselesi, diyerek gülümsedi.

Sonra gizem kokan bir tavırla ekledi:

– Hayır dostum, ben 'ülkü'sünü yitirince hırçınlaşan namuslu oğlumun yerine bir alçakla burun buruna gelmekten, benden iğrenmenden korktum. Korktuğum için de zamanı uzaklaştırıyordum. Tembellik yahut ayak oyunları yerine daha masum bir duygunun, eh mesela budalaca olmakla birlikte yine de soyluca bir şeyin bende de bulunabileceğine niçin inanmadınız!… Que diable! Çok sık budala oluyorum, hem de soylu olmayan budalalardan. Senin böyle eğilimlerin olsaydı, senden ne bekleyebilirdim? Bu gibi hâllerde vazgeçirmek, düzeltmeye çalışmak alçaklık olur; ahlakını düzeltsen bile gözümden düşerdin…

– Ya Liza'ya acıyor musunuz, söyleyin acıyor musunuz?

– Çok acıyorum, dostum. Benim duygusuz olduğumu da nereden çıkardın?.. Tersine, var gücümle onun için çalışacağım… E, peki sen iyi misin, işlerin ne âlemde?

– Benim işlerimi bir yana bırakalım; şimdi benim işim diye bir şey yok. Beni dinleyin, prensin evleneceğinden niçin şüphe ediyorsunuz? Dün Anna Andreyevna'ya giderek kendisiyle evlenmekten büsbütün vazgeçtiğini bildirmiş… Yani o budalaca niyetten… Yani prens, Nikolay İvanoviç'in onları evlendirmek niyetinden vazgeçmiş. Kesin olarak vazgeçmiş.

Merakla:

– Öyle mi? Peki, ne zaman olmuş? Bunu sana kim söyledi, diye sordu. Bildiklerimin hepsini anlattım.

Düşünceli düşünceli, hem de bir şeyler tasarlıyormuş gibi söylendi:

– Hayret, demek bütün bu olaylar, bu konuşmalar iki saat içinde oldu? Belki de aralarında böyle bir diyalog geçti. Bütün bunlara rağmen şimdiye dek ne o, ne de öteki taraf böyle bir şey üzerinde konuşmamışlar demek? Benim böyle bir şeyden haberim yok. Ama her şeyi halletmek için iki söz yeter de artar bile. Ama beni dinle, diyerek birdenbire tuhaf tuhaf gülümsedi. Şimdi sana inanamayacağın bir şey söyleyeceğim: Dün, senin prens, Anna Andreyevna'ya evlenme teklifi yapmış olsaydı, Anna Andreyevna ona mutlaka ret cevabı verirdi. Sen, galiba, Anna Andreyevna'yı çok seviyor, sayıyorsun değil mi? Bu senin tarafından pek iyi bir şey doğrusu. Bunun için, herhâlde onun hesabına sevinç duyacaksın. Dostum, Anna Andreyevna kocaya varıyor, karakterine bakılacak olursa, galiba, mutlaka varacaktır. Bana gelince, ben de elbette onaylarım.

Çok şaşırmıştı:

– Evleniyor mu? Kiminle, kiminle, diye bağırdım.

– Bil bakalım. Seni üzmek istemem, prens Nikolay İvanoviç'le, senin sevgili ihtiyarla!

Gözlerim fal taşı gibi açılmıştı.

– Anlaşılan, Anna Andreyevna çoktan beri böyle bir niyet besliyordu, hem doğal olarak, bu niyetini estetik bir şekilde geliştirmiştir, diye tembel tembel, ağzını yayarak sözlerine devam etti. Sanırım ki bu iş, "prens Seryoja"nın ziyaretinden tam bir saat sonra olmuş! Anna, doğruca Prens İvanoviç'e gitmiş, evlenme teklifi yapmış.

– Nasıl "Anna ona evlenme teklifi yapmış?." Yani prens, Anna'ya teklifte bulunmuş, demek istiyorsunuz, öyle mi?

– Buna kendin de inanmıyorsundur. Prens bunları becerebilecek bir adam mıdır, dostum? Anna, Anna teklif etmiş, Onu en çok şaşırtan da bu

ya!… Söylediklerine göre prens, bunu daha önce akıl etmediğine şaşıp duruyormuş. İşittiğime göre bu yüzden hafif bir hastalık bile geçirmiş… Bu da herhâlde fazla sevinçten ileri gelmiştir.

– Beni dinleyin, bunları öyle alaylı söylüyorsunuz ki… İnsanın pek inanacağı gelmiyor. Hem Anna Andreyevna nasıl teklif edebilir? Ne söylemiş acaba?

Birdenbire insanı şaşırtan pek ciddi bir tavır takınarak:

– Emin ol dostum, buna içten gelen bir duyguyla seviniyorum, diye cevap verdi. Prens doğal olarak, yaşlı olsa da bütün yasalara, geleneklere göre evlenebilir. Anna Andreyevna'ya gelince, burada da yine, sana daha önce söylediğim gibi dostum, vicdan meselesi başta gelir. Böyle olmakla birlikte onun da kendi görüşünü ileri sürerek karar vermek hakkıdır. Ayrıntılarını, neler söyleyerek teklifte bulunduğunu sana anlatmak elimden gelmeyecek dostum. Ama o, işini becermiş, hem öyle becermiş ki bunu seninle ben, belki düşünemezdik. Bütün bu gibi işlerden en önemli olan taraf hiçbir skandal çıkarmamaktır, o da öylece yapmış. Sosyetenin gözünde bütün bunlar tres conune faut doğal olarak, sosyetede kendine bir saygınlık sağlamak istediği gün gibi açık ama buna layık doğrusu. Bütün bunlar, dostum, tam anlamı ile sosyete işleridir. Teklifi de herhâlde güzel, kibar bir tarzda yapmıştır. O, ciddi tiplerdendir, dostum, bir gün kendisini nitelendirdiğin gibi manastırlı bir kızdır. Öteden beri söylediğim gibi "sessiz kız"dır. Bildiğin gibi Anna Andreyevna, prens tarafından eğitilen aklı başında bir kızdır, birçok defa da ondan iyilik görmüştür. Çoktan beri bana "prensi öyle saydığını, öyle takdir ettiğini, ona o kadar acıdığını" buna benzer daha birçok şeyler söyleyip duruyordu. Öyle ki, ben bu işe biraz da hazırlanmıştım. Bu olanları onun adına, onun dileği üzerine, kendisini galiba tanımadığın ağabeyin, benim de oğlum Andrey Andreyeviç, bugün bana bildirdi. Kendisiyle her altı ayda bir mutlaka görüşürüm. O da kız kardeşinin bu hareketine saygı gösteriyor, hak veriyor.

– Demek bunu herkes biliyor? Tanrım, çok şaşırdım bu işe! Peki ben niye öğrenemedim?

– Hayır, bunu henüz kimse bilmiyor, belirli bir zamana kadar kimse de bilmeyecek… Onların işlerinden pek anlamam, ben zaten büsbütün

kenardayım. Bununla birlikte bütün bunlar doğru.

– Ama şimdi Katerina Nikolayevna… Ne dersiniz, bu haber Byoring'in hoşuna gitmeyecek değil mi?

– Orasını bilmem… Yani hoşuna gitmeyecek olan ne? Ama inan, Anna Andreyevna bu bakımdan da pek namuslu bir insanmış doğrusu. Bu işten biraz önce, daha dün sabah bana, "Dul Andrakova'yı seviyor musunuz, sevmiyor musunuz?" diye sormuştu. Hatırlıyor musun, dün sana bunu şaşkınlıkla anlatmıştım. Ben kızıyla evlenseydim, o babasına varamazdı ki! Şimdi işin içyüzünü anlıyorsun, değil mi?

– Ha, doğru, diye bağırdım. Peki ama Anna Andreyevna sizin gerçekten Katerina Nikolayevna ile evlenmek isteyeceğinizi nasıl düşünebilir?

– Bunun böyle olduğu anlaşılıyor, bir yere gitmek istiyordun, zamanı geldi galiba. Benim de, hep başım ağrıyor. Lucia'yı çalmalarını söyleyeceğim. Can sıkıntısının kazandığı zaferleri severim, hoş bunu sana daha önce de söylemiştim… Hep aynı şeyleri tekrarlayıp duruyorum… Belki buradan da çeker giderim. Seni seviyorum dostum, haydi, güle güle! Başım yahut dişlerim ağrıdığı zaman hep yalnız olmaktan hoşlanırım.

Yüzünde acı bir ifade belirdi; o zaman başı, özellikle başı ağrıdığına şimdi inanıyorum…

– Yarına kadar hoşça kalın, dedim.

Sözde gülümsüyormuş gibi ağzını çarpıtarak:

– Yarına kadar ne demek, yarın ne olacak yani, diye sordu.

– Size geleceğim, yahut siz bana gelirsiniz.

– Hayır, ben sana gelmem, sen bana koşa koşa geleceksin…

Yüzünde artık büsbütün kötü bir ifade belirmişti ama ben onunla da artık ilgilenmiyordum.

III

Liza doğru konuşmuştu, prens rahatsızdı. Başını ıslak bir sargı ile sarmış, evde yalnız oturuyordu. Sadece bedensel değil, ruhen de hasta olan bu adam dört gözle beni bekliyordu. Prensin evine geldiğimde hiç de iyi değildim, böyle bir herifin önünde çocuk gibi nasıl ağlamıştım ben, inanamıyordum!… Böyle biri beni kız kardeşimle aldatabildiyse ben tam budalanın önde gideniydim. İçeri girer girmez nasıl olduysa ruhumdaki sıkıntı birden eriyiverdi. Liza'ya veriyordum, bu zavallı kuruntulu bir yaratığın ta kendisiydi. Bir çocuk kadar saf olan bu adam kendisini her şeyiyle bize teslim ediyordu. Beni kucaklarken gözleri yaşardı, hemen iş üzerinde konuşmaya başladı… Evet, gerçekten de bana çok ihtiyacı vardı ama sözleriyle düşünceleri birbirini hiç tutmuyordu.

Kesin bir ifadeyle Liza ile evlenmek niyetinde olduğunu, bunu elden geldiği kadar çabuk yapmak istediğini söyledi.

– Kız kardeşinizin soylu olmaması benim gözümde asla bir sorun oluşturmuyor, diye söze girdi. Dedem, komşusu bir derebeyinin kölelerden kurduğu tiyatroda şarkı söyleyen bir köle kızla evliydi. Doğal olarak ailem benim hesabıma kendilerine göre bazı ümitler besliyordu ama şimdi bundan vazgeçmeleri gerekecek, zaten kavga da olmayacak ki! Şimdiki şeylerin hepsinden büsbütün elimi çekmek istiyorum! Her şey başka olacak, her şey yenileşecek! Kız kardeşinizin beni niçin sevdiğini anlayamıyorum; ama o olmasaydı, ben de şimdi hayatta olamazdım. Size bütün kalbimle yemin ederim ki onunla Luga'da karşılaşmam, Tanrının bana bir iyiliği, nimeti olmuştur. Öyle sanıyorum ki beni "böyle kurtulamayacak kadar düşmüş olduğum için" sevdi… Ama siz bunu anlar mısınız, Arkadiy Makaroviç?

Kesin, emin bir ifadeyle:

– Tam anlamı ile hem de, dedim. Masanın önündeki koltukta oturuyordum, prens odada volta atıyordu.

– İlk karşılaşmamızı en ince noktalarına kadar anlatmalıyım. Onunla karşılaşıncaya kadar içimde sakladığım, sonra yalnız ona söylediğim bir şey üzerine birbirimizle ilgilenmeye başladık. Bu sırrı şimdiye kadar kimse

bilmiyor. O zaman ruhumu ezen bir ümitsizlik içinde Luga'ya gitmiştim, kim bilir neden Stelbeyeva'nın evinde oturuyordum, belki de tam bir yalnızlık arıyordum. O sırada N… alayındaki görevimden daha yeni ayrılmıştım. Bu alaya, yabancı bir ülkede Andrey Petroviç'le karşılaştıktan sonra memlekete dönünce girmiştim. O zaman param vardı, alayda hesapsız para harcıyordum, kapım herkese açıktı. Kimseyi aşağılamamaya çalıştığım hâlde subay arkadaşlarım beni sevmiyorlardı. Hem size bütün içtenliğimle söylüyorum ki, beni hiçbir zaman kimse sevmemişti. Orada Stepanov adında bir asteğmen vardı, doğrusunu isterseniz, oldukça boş, değersiz, hatta sersemleşmiş, kısacası kendisini hiçbir şeyle gösterememiş bir adamcağızdı. Ama şüphe götürmeyecek kadar da namusluydu. Evime dadanmıştı, kendisiyle senli benliydim, gelir odanın bir köşesinde hiç konuşmadan günlerce otururdu, bana da hiçbir zararı yoktu. Bir gün ona günlük bir haberden söz ettim, araya da albayın kızının bana gönül verdiğine, albayın da bana güveni olduğu için elbette her istediğimi yapacağına dair bir sürü saçma sapan şeyler sıkıştırdım… Kısa kesiyor, ayrıntıları geçiyorum ama sonra bütün bu söylediklerim, içinden çıkılması güç, pek çirkin bir dedikodu oldu. Dedikoduyu yayan Stepanov değil, benim emir erimdi. Kapının arkasından her şeyi dinlemiş, hatırında tutmuştu. Çünkü bu durum, bir genç bayanı lekeleyecek bir çamur idi. Dedikodu yayılınca bu emir eri, kendisini sorguya çeken subaylara Stepanov'u göstermişti, yani bunu benim Stepanov'a söylediğimi açıklamıştı. Stepenov, öyle bir duruma düşmüştü ki duyduğunu inkâr etmesine imkân yoktu. Senin anlayacağın, ortada tam bir namus ve şeref meselesi vardı. Bu hikâyenin üçte ikisini uydurduğum için subaylar öfkelenmişlerdi. Alay komutanı da hepimizi evine çağırarak açıklama istedi. İşte orada, herkesin önünde Stepanov'a bu sözleri duyup duymadığını sordular. O da bütün gerçeği olduğu gibi söyledi. Ya ben, bunca yıllık prens o zaman nasıl hareket ettim, biliyor musunuz? "Yalan!" dedim, Stepanov'a yüzüne karşı yalan söylediğini kibar bir şekilde anlattım, yani "sözlerimi yanlış anladığını" falan söyledim… Yine de ayrıntıları bir yana bırakıyorum, Stepanov bana sık sık geldiği için, bazı çıkarlar elde ederek durumu kurtarmak istemiştim. Stepanov, sadece sessiz sessiz yüzüme baktı, omuzlarını silkti. Onun bu bakışını hâlâ hatırlıyorum, hiçbir zaman da unutamayacağım. Ondan sonra da istifasını vermek istedi ama ne oldu, biliyor musunuz? Subaylar hep birden onu ziyaret ettiler, istifasını vermekten vazgeçirdiler, iki hafta sonra da ben alaydan ayrıldım. Beni

kimse kovmuyor, çekilmeye zorlamıyordu, aile işlerimi bahane ederek istifamı verdim, iş bununla bitti. Önceleri hiç aldırış etmedim, hatta onlara kızıyordum. Luga'da kaldığım sırada, Lizaveta Makarovna ile tanıştım ama sonra, aradan bir ay geçince, artık sık sık tabancama bakmaya, ölümü düşünmeye başladım. Ben, her şeyi karanlık gören bir insanım, Arkadiy Makaroviç. Alay komutanıyla subay arkadaşlara bir mektup hazırladım, yalan söylediğimi ortaya döküyor, Stepanov'un şerefini kurtarıyordum. Mektubu yazdıktan sonra kendime şöyle sordum: "Mektubu gönderip ölmeli mi, yoksa yaşamalı mıyım? Bana kalsa bu meseleyi halledemezdim. Bir rastlantıdan, kör bir rastlantıdan sonra Lizaveta Makarovna ile aramızda geçen kısa, tuhaf bir konuşma beni ona yakınlaştırdı. Lizaveta Makarovna Stolbeyeva'ya gidip geliyordu. Yollarımız kesişiyor, uzaktan uzağa selamlaşıyor, hatta ara sıra konuşuyorduk. Birdenbire ona her şeyi açtım, işte o zaman bana elini uzattı.

– Peki, olayı nasıl çözdü?

– Mektubu göndermedim. Daha doğrusu o göndertmedi. Bunu da şöyle açıkladı: Mektubu gönderirsem, elbette, bütün lekemi, hatta daha fazlasını temizleyecek soylu bir harekette bulunmuş olacaktım ama bakalım buna katlanabilecek kadar güçlü müydüm?

Ona göre kimse böyle bir şeye katlanamazdı. Çünkü gelecek hayat, artık yok olmuş, olacak, yeni bir hayata başlamak için dirilmeye de imkân kalmayacaktı. Stepanov, o hareketten bir zarar görmüş olsaydı, o zaman neyse, hâlbuki mektupla iş açıklanmadan da, subaylar tarafından suçsuzluğu kanıtlanmıştı. Kısacası garip bir düşünce; ama bununla birlikte tasarladığım hareketi yapmaktan beni alıkoydu, ben de bütün varlığımı ona teslim ettim.

– Tam bir tilki gibi karar vermiş ama aynı zamanda tam bir kadın gibi hareket etmiş, diye bağırdım. Sizi daha o zaman bile seviyormuş!

– İşte bana yeniden hayat veren de bu oldu ya! Ahlakımı düzeltmeye, hayatımı düzene koymaya hem kendimin, hem de onun takdirini kazanmaya kendime söz verdim ama sonuç ne oldu? Ne olduğu meydanda, burada sizinle birlikte ruletlere gittik, bank oynadık; mirası görünce

dayamadım, büyük bir konum sahibi olacağıma, böyle bir kadınla tanıştığıma, buluştuğuma, faytonlara kavuştuğuma sevindim.

Eliyle alnını ovuşturdu, odada volta atmaya devam etti.

– Rus kaderi denilen şey sizi de, beni de eline aldı, Arkadiy Makaroviç. Siz de ne yapacağınızı bilmiyorsunuz, ben de… Bir Rus, beylikleşen, kendisi için bir yasa halini alan âdetlerin izinden ayrılır ayrılmaz, hemen o dakikada ne yapacağını bilmez, şaşırır kalır. Henüz izlediğin yol üzerindeyken her şey bellidir. Gelirin, rütben, sosyetede yerin, faytonlar, ziyaretler, görevin, ailen… Ama azıcık şöyle yana saptın mı, ortaya bir soru çıkar: Ben neyim? Elbette ki rüzgârın önündeki bir yaprak… Ne yapacağını bilemeyen şaşkının teki… Ben ne yapacağımı bilmiyorum! Bu iki ay içinde izimden ayrılmamaya çalıştım, yolumu sevdim, kendimi onun etkisine bıraktım. Buradaki düşüşümün korkunçluğunu henüz bilmiyorsunuz. Liza'yı seviyor, candan seviyordum, aynı zamanda da hep Andrakova'yı düşünüyordum.

İçim sızlayarak:

– Gerçekten mi, diye haykırdım. Sırası gelmişken söyleyeyim, dün Versilov için, sizi Katerina Nikolayevna'ya karşı alçakça bir harekete teşvik ettiğini söylemiştiniz, prens.

– Bilmiyorum, belki gözümde çok büyütmüşümdür. Belki size karşı olduğu gibi ona karşı da suçluyumdur. Bunlar hep o yerin dibine batasıca kuruntum yüzünden dostum. Arkadiy Makaroviç, bunu geçelim isterseniz. Siz benim Luga'dan bugüne kadar gelen süreçte "yüksek hayat ülkü"süne sahip olmadığı mı sanıyorsunuz? Yanılıyorsunuz dostum. Tanrı şahit ki o 'ülkü' benden hiç ayrılmadı. Hiçbir güzelliğini yitirmeden ruhumun en güzel yerinde duruyor o 'ülkü'. Dün Andrey Petroviç ile birlikteydik. Hep soylulardan söz etti. Söylediklerinin hiçbirisi benim için duyulmamış şeyler değildi. Benim "ülküm" ne biliyor musun? Benim "ülküm" beş on dönüm toprağa sahip olmak, ailemle o toprağı işlemek ve alın terimle geçimimi sağlamak. Zaten çiftçi bir ailenin çocuğuyum, dedem de amcam da saban sürer, topraktan geçimini sağlardı. Sonra şu iğrendiğim sosyete dünyasından elimi eteğimi çekmek istiyorum. Makam, mevki denen şeylerde ise hiç gözüm yok dostum.

Biz en az Roğanlar kadar soylu, bin yıldan fazla geçmişi olan bir prens ailesiyiz. Yoksuluz ama başımız dimdik, alnımız aktır. İşte bunu çocuklarıma belleteceğim. Çocuklarıma diyeceğim ki: “ Bir soylu olduğunuzu ölene dek unutmayın. Damarlarınızda Rus prenslerinin kutsal kanı dolaşıyor. Bizler belki saban sürdük ama bunu tam prenslere yakışır tarzda yaptık. “ Çocuklarıma belki çok büyük araziler, malikâneler bırakamayacağım ama okutacağım onları. Bu kutsal işi de sadece Liza’nın yardımıyla başaracağım, Arkadiy Makaroviç. Liza ile baş başa kaldığımızda hep bunları konuştuk, bunların hayalini kurduk. Dün de Byoring için Naşçokin haber getirdi. Ben de bunun üzerine Anna Andreyovna’ya gitme kararı aldım.

– İyi ama siz reddetmek için gitmediniz mi? Böyle bir hareket en şerefli bir hareket değil de nedir?

– Öyle mi sanıyorsunuz, diyerek önümde durdu. Hayır, siz daha benim huyumu bilmiyorsunuz! Yahut… Yahut ortada benim de bir türlü anlayamadığım bir şey var, çünkü bu işte herhâlde suç yalnız doğanın değildir. Sizi canı gönülden seviyorum, Arkadiy Makaroviç. Bundan başka bu iki ay içinde hakkınızda düşündüğüm şeyler için size karşı çok suçluyum, bu sebeple Liza’nın da kardeşi olduğunuzdan her şeyi bilmenizi istiyorum: Anna Andreyevna’ya ret cevabı vermek için değil, evlenme teklifi yapmak için gitmiştim.

– Buna imkân var mı? Ama Liza demişti ki…

– Ben, Liza’yı aldattım.

– İzin verin, demek resmî olarak evlenme teklifi yaptınız? Anna Andreyevna da reddetti, öyle mi? Ayrıntıların benim için büyük bir önemi var, prens!

– Hayır, hiçbir teklifte bulunmadım, sebebi sadece imkânımın, zamanımın olmamasıydı. Kendisi bunu önledi, dosdoğru söylemedi ama böyle bir düşüncenin gerçekleşmesine hiç imkân olmadığını “ince bir şekilde” anlattı.

– Öyleyse teklif yapmamış sayılırsınız, onurunuz, gururunuz da incinmemiş demektir!

– Böyle düşünebiliyorsunuz, ha! Ya kendi vicdanımın yargılaması, ya kendisini aldatmış olduğum Liza?… Demek ki onu bırakmak istiyordum! Ya yeni bir hayata başlayıp bütün eski alçaklıklarımı düzeltmek için kendime, bütün soyuma verdiğim söz, ettiğim yemin? Yalvarırım size bunları ona söylemeyin. Belki yalnız bunu bağışlamak elinden gelmeyecektir! Dünden beri hastayım. Asıl önemli olan da, şimdi galiba artık her şey bitti. Sokolskiy soyunun son prensi de kürek cezası çekmeye gidecektir. Zavallı Liza! Sizi bütün gün dört gözle bekledim, Arkadiy Makaroviç! Size, Liza'nın kardeşi olduğunuz için, onun henüz bilmediği bir şeyi söylemek istiyordum: Dün işte, Naşçokin gelmeden önce çalışma odamda bağrıştığımız zaman, ilk defa, hem de açıkça Anna Andreyevna'dan konuşmaya kalkıştı. Tokat atmak için elimi kaldırmıştım ama birdenbire ayağa kalktı, kendisiyle aynı yolun yolcusu olduğumuzu, onun suç ortağı, onun gibi bir dolandırıcı, kalpazan olduğumu söyledi, daha doğrusu bu sözlerin aynısını söylememekle birlikte, konuşmalarından çıkardığım anlam bunun aynısı idi.

– Saçma sözler, düpedüz hayal ürünü sözler!

– Hayır, hayal değil. Bugün bana gelmişti, daha genişçe anlattı. Tahviller piyasaya sürülmekteymiş, daha da sürülecekmiş ama bunlardan bazılarının sahte olduğu meydana çıkmış. Ben, elbette kenardayım ama "bununla birlikte o zaman o mektubu vermiştiniz ya!" İşte Stebelkov'un bana söylediği sözler.

– Öyle ama siz onun bu adamı ne yapacağını bilmiyordunuz ki! Yoksa biliyor muydunuz?

Prens hafif bir sesle:

Ne yazık ki biliyordum, diyerek başını önüne eğdi. Hem biliyor, hem de bilmezden geliyordum, rol yapıyordum bir anlamda. Neşeliydim, hayat doluydum. O zaman aklımda hiçbir şey yoktu, işin sonunu düşünemiyordum. Sahte tahvillere ihtiyacım da, sahte tahvil basmaya niyetim de yoktu. Fakat bir açığım, daha doğrusu çok büyük bir yanlışım

vardı, ondan üç bin ruble borç almış, kendisine borcumu ödememiştim. Bu borçtan dolayı onun her şeyine göz yumuyordum. Ama ne, biliyor musunuz, belki ben de bir kalpazandım? Bilmememe imkân yoktu, küçük bir çocuk değildim; biliyordum, fakat bundan neşe duyuyordum. Bile bile alçak haydutlara yardım ettim… Hem de buna karşılık onlardan para aldım! Öyleyse ben de bir kalpazanım!

– Yok canım, bu işi gözünüzde büyütüyorsunuz; evet suçlusunuz ama suçunuzu biraz fazla abartıyorsunuz!

– Dostum, buradaki önemli noktayı bilmenizi istiyorum: Jibelskiy adında bir delikanlı var, avukat yardımcısı olarak mahkemede çalışıyor. Bu sahte tahvil işinde onun çok büyük rolü var. Hamburg'daki o beyle aramızda bir iki defa aracılık yaptı. O zaman tahvillerin adı bile anılmıyordu, yani boş yere gidip geldi. Benimle birlikte yazdığı iki belgeyi saklamış. Belki iki satırlık şeyler ama oldukça büyük belgeler. Her şeyi ortaya döken şeyler bunlar. Stebelkov, Jibelskiy'in her şeye engel olduğunu söylüyor; orada galiba bir şeyler çalmış, birisinin parası mıymış, neymiş, galiba hazineye ait bir para imiş. Daha da çalacakmış, sonra da sınır dışına kaçacakmış. İşte ona, kaçmasına yardımcı olmak üzere, ne az ne çok, tam sekiz bin ruble gerekliymiş. Mirastan payıma düşen parça ancak Stebelkov'a yetiyor. Stebelkov, Jibelskiy'in de işinin görülmesinin gerektiğini söylüyor… Kısacası onların son sözü şu: Mirastan payıma düşen parçadan vazgeçerek üste on bin ruble daha vermek… O zaman her iki mektubumu da geri vereceklermiş. Bu işi aralarında anlaşarak yaptıkları besbelli…

– Saçma bir şey bu! Sizi jurnallerlerse kendilerini de ele verirler! Böyle bir şeye başvuracak kadar aptal değil bu adamlar.

– Anlıyorum, jurnalleriz diye korkutmuyorlar ki zaten. Sadece: "Tabii ele verecek değiliz, ancak bu iş meydana çıkacak olursa…" İşte onlar bunu söylüyorlar, söyledikleri de bu kadar ama bu kadarı da yeter sanırım! Sonra ne olursa olsun, şimdi şu dakikada bu belgeler bende olsa bile sorun değil, sorun bu dolandırıcılarla birlik olmakta, sonsuza kadar arkadaş olarak kalmaktadır! Bütün Rusya'ya, çocuklarıma, Liza'ya yalan söylemek, kendi vicdanıma karşı yalan söylemek kadar korkunç ne olabilir?..

– Liza biliyor mu?

– Hayır dostum, bunları bilmiyor. Böyle bir şeyi duyduğu zaman yıkılır, biter zavallı. Biraz da kendime bakıyorum, yaptıklarımın hiçbiri bir Rus subayına yakışacak şeyler değil. Benim gibi birinin bu üniformayı giymeye hakkı yok, anladınız mı Arkadiy Makaroviç?

Birdenbire:

– Beni dinleyin, diye bağırdım. Burada konuşmaktan bir şey çıkmaz; yalnız bir tek kurtuluş çareniz var; prens Nikolay İvanoviç’e gidin, ondan on bin ruble alın, hiçbir açıklamada bulunmadan rica edin, sonra bu iki dolandırıcıyı çağırın, belgeleri satın alarak büsbütün ilginizi kesin… Oldu bitti! Oldu bitti! Ondan sonra da gidin çift sürmeye!… Hayalleri bir yana atın, hayata inanın!

Metin bir sesle:

– Bunu düşünmüştüm, dedi. Bugün bütün gün bir karar vermeye çalıştım, en sonunda da kararımı verdim. Yalnız sizin gelmenizi bekliyordum; gideceğim. Biliyor musunuz, Prens Nikolay İvanoviç’ten hayatımda on para bile istemedim. Ailemize karşı iyi davranıyor, ilgi gösteriyordu ama bana gelince, kendim hiçbir zaman ondan para almadım. Fakat şimdi kararımı verdim… Şunu da bilmelisiniz ki bizim Sokolskiyler soyca Nikolay İvanoviç’in soyundan daha eskidir; onlar küçük kökten geliyorlar, hatta üvey, hemen hemen de kavgalı bir soy… Dedelerimiz birbirlerine karşı düşmanlık güdüyorlarmış. Büyük Petro’nun yenilik devrinin başında, adı da Petro olan dedemin dedesinin dedesi, yenilik karşıtıydı. Çar’dan kaçıp Kostroma ormanlarında saklanmıştı. Bu prens Petro ikinci defa yine soylu olmayan birisiyle evlenmişti… İşte o zaman bu ikinci Sokolskiy soyu ortaya çıkmış… Bunları sahi niçin anlatıyorum?

Çok yorgundu, kendi kendine söylenir gibi konuşuyordu.

Şapkamı elime alarak:

– Hiç üzülmeyin, dedim. Şimdi yapacağınız ilk iş yatıp uyumaktır. Prens Nikolay İvanoviç’e gelince hiç reddetmez, hele şimdi bu sevinçli

anında hiç… Orada olan bitenleri bilmiyor musunuz? Gerçekten de bilmiyorsunuz, ha? Akla hayale gelmeyecek bir şey duydum; prens evleniyormuş; şimdilik bir sır ama sizin için değil elbette…

Şapkam elimde, ayakta durarak her şeyi ona anlattım. Hiçbir şeyden haberi yoktu. Bu olayın ayrıntılarını sordu, en çok da ne zaman, nerede olduğu, bu habere ne dereceye kadar inanılacağı üzerinde durdu. Ben de bunun dün, Anna Andreyevna'yı ziyaretinden hemen biraz sonra olduğunu söylediklerini anlattım. Bu haberin onun üzerinde ne kadar acı bir etki ve üzüntü bıraktığını sözle anlatmama imkân yok. Yüzü çarpılır gibi oldu, eğri bir gülümseme ile dudakları gerildi; en sonunda yüzü korkunç şekilde sarardı, gözlerini yere indirerek derin bir düşünceye daldı. Birdenbire Anna Andreyevna'nın dünkü evlenme teklifini reddetmesinin onuruna çok dokunduğunu açıkça gördüm. Belki de o zamanki hastalıklı haliyle bir gün önce bu kızın önünde oynadığı gülünç, bayağı rolü açıkça hatırlamıştı. Oysa şimdi anlaşıldığına göre, Anna Andreyevna'nın bu teklifi kabul edeceğinden ne kadar eminmiş! En sonunda belki de Liza'ya karşı boşu boşuna böyle alçakça bir harekette bulunmuş olduğunu düşünmek de onurunu hırpalıyordu. Bu sosyete züppelerinin kendilerine ne kadar değer verdiklerini, birbirlerine karşı hangi esaslara dayanarak saygı gösterdiklerini belirten bu olay oldukça ilginçtir. Bu prens, Anna Andreyevna'nın kendisinin Liza ile daha doğrusu kendi kız kardeşiyle aralarındaki ilişkiden haberi olduğunu tahmin etmiş olabilirdi, En azından bir gün mutlaka öğrenecekti; İşte bundan ötürü, onun kendi lehine karar vereceğinden şüphe etmiyordu!

Birdenbire gözlerini gururla, böbürlenerek bana dikti:

– Böyle bir haberden sonra Prens Nikolay İvanoviç'e giderek para isteyebileceğimi mi sanıyorsunuz, dedi. Daha bir gün önce beni kabul etmeyen bir kızın nişanlısına gidip para istemek ha! Bu ne alçakça, ne uşakça bir hareket! Hayır, şimdi artık her şey bitti. Bu ihtiyarın yardımı son ümidim olsa bile varsın bu ümit de yok olsun!

İçimden ona bütün kalbimle hak verdim; ama yine de gerçeklere daha yakından bakmak gerekti. Yaşlı prens nişanlı olacak bir insan mıydı? Başımda birçok iş olmasaydı, ertesi gün yine ihtiyarı ziyaret etmeye karar vermiş olacaktım. Zavallı prensi yatağına yatırmaya çalışıyor, bir yandan da

moral vermek için çabalıyordum: “Hele bir uykunuzu alın, düşüncelerinizin aydınlandığını kendiniz de göreceksiniz!” diyordum. Büyük bir heyecanla elimi sıktı ama artık benimle öpüşmüyordu. Ertesi gün akşamleyin geleceğime söz verdim. “O zaman baş başa konuşuruz, zaten üzerinde konuşacak o kadar çok şey var ki!.. “ dedim. Bu sözlerime karşılık, kadere boyun eğen bir insan tavrı ile gülümsedi.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

I

Gece boyunca hep rulet masallarını, oyunu, altınları gördüm durdum. Oyun masasının başında şansımı deniyordum. Bütün gece bu karabasanlarla boğuştum. Ertesi gün uyandığımda Zerşçikov’daki kazancımı düşünmeye başladım. Bu batakhane aklıma düşünce bütün irademi yitiriyordum. Bir an önce oraya kapağı atmak, kumar tutkumla tekrar buluşmak için yanıp tutuşuyordum. Sonra kendi kendime soruyordum: “Gerçekten ben bir kumarbaz mıyım? Bu iş benim bir kaderim miydi?” Bu öyle bir tutkuydu ki, onu düşünmekten bir an bile kendimi alamıyordum. Kendimle baş başa kalınca kumar taktikleri ve teknikleri geliştiriyor, zamanın nasıl geçtiğini bir türlü anlayamıyordum. Bu iğrenç işten nasıl kurtulacağımı bilmiyordum, elinde bir tutukluydum sanki.

Biraz sonra yürüyerek Stebelkov’a gidecektim. Dünkü mektubunda saat onda yanında olmamı istiyordu. Bu arada Matvey gelmiş, onu işim olduğunu söyleyerek eve göndermiştim. Her şeyi genişçe düşünmeye, Stebelkov’un beni niçin çağırdığını tahmin etmeye çalışıyordum. Bilmem neden bir memnunluk duyuyordum; hemen o anda bunun sebebini araştırınca, en çok “o gün prens Nikolay İvanoviç’in evine gideceğime” sevindiğimi anladım. Ama o gün hayatımın uğursuz, beklenmedik olaylarla dolu bir günüydü. Günüm tam bir sürprizle başlamıştı:

Saat on sularıydı. Kapımın ardına kadar açılmasıyla Tatyana Pavlovna’nın içeri girmesi bir oldu. O sırada onun ziyaretinden başka her şeyi bekleyebilirdim, bunun için korkuyla ayağa fırlayıp karşısına dikildim. Yüzü öfkeliydi, hareketlerinde bir düzen yoktu. Ne diye böyle odama

girdiğini sorsanız, belki kendisi de bir cevap veremezdi. Önceden söyleyeyim, o anda bütün varlığını ezen önemli bir haber almıştı, bana geldiği zaman da onun etkisini ve şaşkınlığını henüz atlatamamıştı. Bu haber beni de ilgilendiriyordu. Odamda yalnız yarım dakika, belki de bir dakika kaldı. Girer girmez hemen yakama yapıştı.

Biraz öne doğru eğilerek karşımda durdu.

– Demek sen böylesin, ha, dedi. Ah, seni haylaz seni… Sen ne karıştırdın böyle? Yoksa daha bilmiyor musun? Şuna da bakın, oturmuş kahve içiyor! Ah, seni gidi geveze, seni gidi boşboğaz, seni gidi mukavvadan âşık seni… Senin gibilere sopa çekmeli, sopa!

– Tatyana Pavlovna ne oldu? Ne oldu? Annem?..

Sert sert:

– Öğrenirsin, diye bağırarak koşa koşa çıktı gitti. Kendisini bir daha görmedim. Koşmak, kendisini yakalamak, her şeyi öğrenmek istedim. Ama bir düşünce beni alıkoydu. Daha doğrusu bu bir düşünce değil de belli belirsiz bir huzursuzluktu. Tatyana Pavlovna, niçin “Seni gidi mukavvadan âşık seni… “ demişti, bunu bir türlü anlayamıyordum. Stebelkov’la görüştükten sonra hemen prens Nikolay İvanoviç’e gitmeli, işin iç yüzünü öğrenmeliydim. İçimden bir ses: “Bu sorunu ancak prens Nikolay İvanoviç’ten aldığın bilgiler çözebilir.” diyordu. Şaşılacak şey, Anna Andreyevna ile ilgili bilgileri Stebelkov nasıl öğrenebilmişti, hem de en ince ayrıntılarına kadar? Onun konuşmasını, tavırlarını, hareketlerini burada yazmıyorum ama o da “kahramanlığın güzelliğine” hayrandı, sonsuz bir neşe, heyecan içindeydi.

– İşte kadın böylesine derler, diye haykırdı. Hayır efendim, işte kadın böyle olur. Hayır efendim, hayır, bu bizim bildiğimiz işlerden değil, işte biz burada oturup duruyoruz, bir şey de olmuyor, o ise asıl kaynaktan su içmek istemiş, eh, içti de! Bu… Bu eski zamandan kalma bir heykel! Bu, eski zamandan kalma Minerve’nin heykeli, şu farkla ki, canlı, sırtında da zamanımıza ait elbise var.

Asıl konuya gelmesini söyledim. Bütün mesele, tam da tahmin ettiğim gibi, prensi, Nikolay İvanoviç'e giderek para yardımı istemeye kandırmaktı. "Yoksa biliyor musunuz, başına kötü, çok kötü bir şey gelebilir, hem de benim isteğim dışında bir şey olur, öyle değil mi, ha?"

Gözümün içine bakıyordu ama galiba dünkünden daha fazla bir şey bildiğimi tahmin etmiyordu.

Hem zaten tahmin edemezdi de, pek doğal olarak ben de "tahvillere" dair bir şey bildiğimi ne sözle ne de ima ile belli etmedim. Kendisiyle uzun uzadıya konuşmadık, hemen bana para sözü vermeye başladı, hem de "Fazlaca efendim, fazlaca, yeter ki prensi gitmeye kandırın, iş pek acele, pek acele, zaten bütün mesele işin acele olmasında ya!" diyerek.

Dünkü gibi kendisiyle tartışıp atışmak istemedim, dışarı çıkmak için ayağa kalktım, ne olur ne olmaz, kendisine kısaca "çalışırım" dedim. Ama birdenbire beni epeyi şaşırttı, tam kapıya doğru yürüdüğüm bir sırada şefkatle belimden kavrayarak bana hiç anlamadığım şeylerden söz etmeye başladı.

Okuyucuyu yormamak için ayrıntıları bir yana bırakıp konuştuğumuz şeylerin hepsini anlatmıyorum. Bütün olay şu ki bana şöyle bir öneride bulundu: "Beni Bay Dergaçov'la tanıştırmanızı isterdim, çünkü orada bulunuyorsunuz!.."

Herhangi bir hareketimle kendimi ele vermemek için hemencecik kendi içime sindim. Ama yine de hemen o dakikada onlarla hiç tanışmadığımı, sadece bir defa, o da rastlantı eseri oraya gittiğimi söyledim.

– Eh, mademki bir defa gelmenize izin verdiler, başka sefer de gidebilirsiniz, öyle değil mi?

Dosdoğru ama tam bir soğukkanlılıkla tanışıp da ne yapacağını sordum? Açık bir dille, hem de dobra dobra bana dedi ki: "Şüphe ettiğime göre, Dergaçov'un evinde herhâlde yasak, sıkıca yasak edilmiş şeylerden bir şeyler olsa gerek, bunun için orada bir inceleme yaparak bununla kendinize bazı çıkarlar sağlayabilirsiniz. En azından ben böyle düşünüyorum." Bunları söylerken de gülümseyerek sol gözünü kırptı.

Kendisine kesin hiçbir cevap vermedim ama düşünüyormuşum gibi yaptım, “daha da düşüneceğimi“ söyledim, ondan sonra çabucak çıktım, gittim. İş ciddileşiyordu, uçar gibi Vasin’e yollandım, evdeydi.

Beni görünce gizem dolu bir tavırla:

– Ya, siz de mi geldiniz, dedi.

Sözlerini anlayamasam da, hemen konuya girdim geçtim, duyduklarımı anlattım. Soğukkanlılığını kaybetmemekle birlikte galiba buna çok şaşırmıştı. Her şeyi en ince noktasına kadar bir defa daha sordu.

– Yanlış anlamış olmanız da akla yatkın dostum.

– Hayır, doğru anladım. Muhakkak. Her şey gün gibi ortadaydı.

– Her neyse, size çok teşekkür ederim, diye içten gelen bir tavırla yüzüme baktı. Evet, gerçekten de her şey anlattığınız gibi olmuşsa, belli bir paraya karşı koyamayacağınızı düşünmüş olabilir.

– Hem üstelik de ne durumda olduğumu çok iyi biliyor. Hep kumar oynadım, bana yakışmayacak hareketlerde bulundum, Vasin.

– Bunu duymuştum.

– Benim için her şeyden çok ilgi çeken ve bilinmeyen taraf şu: Herhalde sizin de oraya gittiğinizi biliyordur, diye sormaya cesaret ettim.

Vasin, tam bir soğukkanlılıkla:

– Benim orada hiçbir rolüm olmadığını pek iyi bilir, diye cevap verdi. Zaten o gençlerin hepsi birer gevezeden başka bir şey değiller; hoş siz bunu herkesten daha iyi bilirsiniz ya!

Benden bir şey gizliyor, güvensizlik gösteriyor gibi geldi bana.

– Ne olursa olsun, size çok teşekkür ederim, dedi.

Gizli bir maksatla yine sordum:

– Duyduğuma göre Bay Stebelkov’un işleri biraz bozulmuş, tahvillere dair bir şeyler işittim de…

– Hangi tahvillerden söz ediyorsunuz?

Tahvillerden özellikle söz açmıştım ama bunu elbette ki dün prensin bana açtığı sırrı ona söylemek için yapmamıştım. Gerçek amacım sadece çıtlatmak, yüzüne bakarak tahviller için bir şeyler bilip bilmediğini anlamaktı! Hedefime ulaşmıştım, yüzünde gördüğüm belli belirsiz, geçici bir hareketten bu işte de bir şeyler bildiğini tahmin ettim. Onun, “Hangi tahviller?” diye sormasına cevap vermedim, sustum. O ise bilmem neden bu konu üzerinde konuşmaya devam etmedi, bu da ayrıca ilginç bir şey.

Birden konuyu değiştirerek:

– Lizaveta Makarovna’nın sağlığı nasıl, iyi mi, diye sordu.

– Sağlığı yerinde… Kız kardeşim sizi her zaman saygıyla anıyor…

Gözlerinde memnunluk ifadesi belirdi. Liza’ya karşı ayrı bir ilgisi olduğunu, hatta ondan hoşlandığını ne zamandan beri biliyordum.

Birdenbire:

– Prens Sergey Petroviç geçenlerde buraya gelmişti, dedi.

– Ne zaman, diye sordum.

– Tam dört gün önce…

– Dün değil mi?

– Hayır, dün gelmedi.

Bunun arkasından birçok şey soran bakışlarını bana dikti.

– Daha sonra, belki bu görüşmemizi size genişçe anlatırım ama şimdi şunu söylemeyi yeterli buluyorum, o zaman kendisini hiç de iyi görmedim,

bir ruh hastasını andırıyordu sanki… Hatta bana aklını bile oynatmış gibi geldi.

– Sahi, bakın bir ziyaretçi, daha gelmişti, diyerek gülümsedi. Sizden biraz önce gelen ziyaretçinin hiç de normal bir durumda olmadığını kabul etmek zorunda kaldım.

– Prens mi gelmişti?

– Hayır, prens değil, şimdi prensten söz etmiyorum. Biraz önce gelen ziyaretçi Andrey Petroviç Versilov idi… Siz bir şey bilmiyor musunuz? Ona bir şey mi oldu?

– Belki de olmuştur ama aranızda ne geçtiğini söyler misiniz, diye acele acele sordum.

– Aslında bu işi gizli tutmalıydım… Sizinle çok tuhaf, birbirimizden bir şeyler saklıyormuşuz gibi konuşuyoruz, diyerek yine gülümsedi. Hoş, Andrey Petroviç bunun gizli kalması için bir şey söylemedi ya! Ona karşı beslediğiniz duyguları bildiğim için bu defa size önceden haber verirsem, kötü bir şey yapmamış olacağımı sanıyorum. Ne dersiniz, bana şöyle bir soru ile gelmez mi?: "Bugünlerde, hem de pek yakın bir zamanda düello etmek zorunda kalırsam, düello şahidim olmayı kabul eder misiniz?" Doğal olarak kabul etmedim. Yapmam gereken de buydu zaten.

Tam bir şaşkın ördek gibiydim; bu haber her şeyden çok insanın rahatını kaçıracak bir haberdi: Bir şey çıkmış, bir şeyler olmuştu, mutlaka henüz bilmediğim çok önemli bir şey olmuştu! Bu sırada birdenbire Versilov'un bir gün önce bana, "Ben sana gelmem, asıl sen koşa koşa bana gelirsin, " sözünü hatırladım. Acele acele Prens Nikolay İvanoviç'in evine doğru yollandım. Bilmecenin çözümünün orada olduğunu bütün varlığımla seziyordum. Vasin, vedalaştığımız zaman bana bir kere daha teşekkür etti.

II

Yaşlı prens, ayaklarını battaniyeye sarmış, şöminenin önünde oturuyordu. Beni, sanki gelişime şaşmış gibi, sorgu dolu bakışlarla

karşıladı, oysa kendisi hemen her gün beni çağırmak için adam gönderirdi. Bununla birlikte beni sevgiyle karşıladı ama ilk sorularıma, sanki biraz tiksinir gibi, dalgın dalgın cevap veriyordu. Arada bir, sanki bir şey hatırlamak ister gibi davranıyor, sanki bir şey unutmuş, benimle mutlaka ilgisi olması gereken bir şeyi hatırlamak ister gibi dikkatle beni süzüyordu. Dosdoğru her şeyi bildiğimi, buna çok sevindiğimi söyledim. Dudaklarında sevimli, iyilik ve güzellikler sözü veren bir gülümseme belirdi, canlandı; çekingenliği, sakınması hemen o anda dağıldı, sanki her şeyi unutmuştu.

– Sevgili dostum, geleceğini zaten biliyordum, hem anlıyor musun, daha dün seni düşünmüştüm. “Buna sevinse sevinse o sevinir!” demiştim. Senden başka da hiç kimse… Ama zararı yok, “İnsanların dilleri kötüdür…” der bir büyük düşünür. Bütün bunları pek iyi bilirsin. Anna Andreyevna’ya gelince senin için yüksek düşünceler besliyor. Bu, bu İngiliz kipsekinden sert bakışlı, güzel bir yüz. Bu yüz, en güzel İngiliz gravürlerinden biri. Üç yıl önce bende bu gravürlerden tam bir koleksiyon vardı… Çoktan beri böyle bir niyet besliyordum, evet, çoktan beri; ancak bunu hiçbir zaman detaylıca düşünmediğime şaşıyorum.

– Hatırladığıma göre siz, Anna Andreyevna’yı hep seviyor, takdir ediyordunuz.

– Aziz dostum, biz kimseye kötülük etmek istemeyiz. Dostlarınla, akrabanla, kalbine yakın kimselerle birlikte yaşamak cennete girmek gibidir, der bütün şairler… Kısacası bu, daha tarihten önceki zamanlarda biliniyormuş. Biliyor musun, yaz gelince önce Soden’e, sonra da Bah-Haschtein’e gideceğiz. Ama dostum, çoktan beri bana gelmemiştin; neyin var? Seni bekledim. O zamandan beri çok, çok zaman geçti, değil mi? Ne yazık ki heyecanlıyım, yalnız kalır kalmaz hemen heyecanlanıyorum. İşte bunun için yalnız kalmam doğru olmaz, öyle değil mi? Bu iki kere iki gibi apaçık. Onun ilk sözlerinden bunu hemen anladım. Ah dostum, yalnız iki söz söyledi ama bu… Bu mükemmel bir şiir gibiydi. Gerçekten sen onun kardeşisin, hemen hemen kardeşi sayılırsın, değil mi? Aziz dostum, yemin ederim ki bunu önceden hissetmiştim. Onun elini öptüm, ağladım.

Yine ağlamaya hazırlanıyormuş gibi mendilini çıkardı. Sinirleri iyice bozulmuştu, kendisiyle tanıştığımız günden beri onu ilk defa böyle çok kötü

bir hâlde görüyordum. Başka zaman, hemen hemen de her zaman daha dinç, daha iyi durumda olurdu.

– Herkesi bağışlayabilirdim, dostum, diye mırıldandı. Herkesi bağışlamak istiyorum, çoktan beri de kimseye kızmıyor, darılmıyorum. Sanat, la poésie dans la ule. Talihsizlere yardım etmek İncil'in güzelliklerindendir. Quelle charmante personne, a? Les chants de Salomon Non, ce n'est pas Salomon, c'est David que mettait une jeune belle dans son Ut pour se chauler dans sa vieillesse. Enfin David, Salomon, bütün bunlar başımda dönüp dönüp duruyor, aklım karmakarışık. Her şey gülünç, cher enfant, belki de heybetli ama aynı zamanda da gülünç. Cette jeune belle de la vieillesse de David-est tout un peiné, Pol de Kock'ta ise bundan bir çeşit scène de bassinoire meydana gelirdi, biz de kahkahalarla gülerdik. Pol de Kock'un dehası olmakla birlikte ne bir ölçüsü vardır ne de zevki… Katerina Nikolayevna gülümsüyor… Engel olmayacağımızı söyledim. Romanımıza başladık, onu bitirmemize engel olmasınlar. Varsın bu bir hayal olsun ama bu hayali bizden almasınlar.

– Yani nasıl hayal, prens?

– Hayal? Nasıl hayal mi? Eh, varsın hayal olsun ama bu hayal ile birlikte ölmemize engel olmasınlar.

– Ama prens, niçin ölümden söz ediyorsunuz? Yaşamalı, şimdi yalnız yaşamalı!

– Peki, ben ne dedim? Benim de tekrarlayıp durduğum zaten bu. Hayatın bu kadar kısa oluşuna bir türlü aklım ermiyor. Herhalde bıkkınlık vermesin diye böyle oluyor, çünkü insan hayatı da Puşkin'in son, mükemmel şiirleri gibi Tanrı'nın bir sanat eseridir. Kısa olmak bir sanat eserinin ilk şartlarından biridir. Ama bezginlik duymayanlara hiç olmazsa elden geldiği kadar uzun yaşamak fırsatı verilmeliydi.

– Söyler misiniz prens, bunu artık herkes biliyor mu?

– Hayır dostum, hayır. Hepimiz böyle olmasını kararlaştırdık. Bu sadece aile arasında kalacak. Şimdilik yalnız Katerina Nikolayevna'ya her şeyi

anlattım, çünkü kendimi ona karşı suçlu sayıyorum. Ah, Katerina Nikolayevna bir melektir, melek!

– Evet, evet!

– Evet mi? Sen de mi öyle düşünüyorsun? Bense seni ona düşman sanıyordum. Ha doğru, seni bir daha eve kabul etmememi istemişti benden. Bense bak sen içeri girince birdenbire unutuverdim.

Ayağa fırladım:

– Ne diyorsunuz? Niçin? Ne zaman?

(İçimden gelen ses beni aldatmamıştı; evet, ben de Tatyana Pavlovna'yı gördüğümden beri buna benzer bir şey olacağını seziyordum!)

– Dün, sevgili dostum, dün… Şimdi nasıl içeri girdiğini bile anlayamıyorum, çünkü bazı önlemler alındı. Nasıl girdin?

– Dosdoğru girdim.

– Herhalde öyle olmalı. Kurnazlıkla girmiş olsaydın, belki de seni yakalardı ama dosdoğru girdiğin için seni içeri bırakmışlar. Sadelik, mon cher, gerçekte en büyük kurnazlıktır.

– Bir şey anlamıyorum, demek siz de beni kabul etmemeye karar verdiniz?

– Hayır dostum, ben kenardayım, dedim… Yani tam bir onay verdim. Hem de emin ol sevgili çocuğum, seni çok severim. Ama Katerina Nikolayevna fazla, pek fazla ısrar etti… Hah, işte!

Bu sırada kapıda birdenbire Katerina Nikolayevna göründü. Eskiden olduğu gibi dışarı çıkmak için giyinmişti, babasının yanına da gitmeden önce onu öpmek için girmişti. Beni görünce şaşırdı, durdu, bozuldu, çabucak yüz geri dönerek çıktı gitti.

Şaşıran, büyük bir heyecana kapılan prens:

– Voila, diye bağırdı.

– Burada bir yanlışlık var, diye bağırdım. Burada bir dakikalık bir iş… Ben… Ben şimdi gelirim, prens, diyerek Katerina Nikolayevna'nın peşinden koştum.

Bundan sonraki olaylar birbirini öyle bir hızla izledi ki aklımı başıma toplamak şöyle dursun, nasıl hareket edeceğimi bile kestiremedim. Buna hazırlanabilseydim, elbette ki başka türlü hareket ederdim, oysa küçük bir çocuk gibi şaşırıp kalmıştım. Hemen Katerina Nikolayevna'nın dairesine koştum ama yolumu kesen uşak hanımın dışarı çıktığını, arabaya binmek üzere olduğunu söyledi. Bastığım yeri görmüyordum, büyük kapıya doğru koştum. Katerina Nikolayevna merdivenlerden aşağı iniyordu, arkasında kürkü vardı, onunla yan yana, daha doğrusu kol kola uzun boylu, yakışıklı, üniformalı, kaputsuz, kılıçsız bir subay yürüyordu; kaputunu arkadan gelen bir uşak taşıyordu. Bu albay barondu. Otuz beş yaşlarında vardı, şık bir subay tipiydi, kuru yapılı, biraz fazlaca uzun yüzlü bir adamdı, bıyıkları, hatta kirpikleri bile kızıla çalıyordu. Yüzü hiç de güzel olmamakla birlikte sert, meydan okuyan bir ifade taşıyordu. O dakikada görebildiğim kadarını çabuk çabuk anlatıyorum. Daha önce kendisini hiç görmemiştim. Şapkasız, paltosuz merdivenden aşağı peşleri sıra koşuyordum. İlk önce beni Katerina Nikolayevna gördü, baronun kulağına bir şeyler fısıldadı. Baron başını çevirmek istedi ama hemencecik uşakla kapıcıya başı ile işaret etti. Tam dış kapının önünde uşak bana doğru gelmek istediyse de kendisini elimle iterek onların hemen arkasından dış merdivenin başına çıktım. Baron, Katerina Nikolayevna'yı kupa arabasına bindiriyordu.

– Katerina Nikolayevna! Katerina Nikolayevna, diye anlamsız anlamsız bağırıyordum. Kendimi bir budala gibi hissettim! Tıpkı bir budala gibi! Ah, her şeyi hatırlıyorum; başımda şapkam da yoktu!

Byoring, öfkeli öfkeli yine uşağa döndü, bağıra bağıra bir şeyler söyledi, yalnız bir iki sözü galiba, pek iyi anlayamadım. Birisinin beni dirseğimden yakalamak istediğini hissettim. Bu sırada araba kalktı; yine bağırarak arabanın arkasından atıldım. Katerina Nikolayevna, arabanın penceresinden bakıyordu, galiba oldukça da telaşlı idi. Ama ileri atıldığım sırada hızlı hızlı ilerleyerek -böyle bir şey yapmayı hiç düşünmediğim hâlde-Byoring'i kuvvetle ittim, büyük bir olasılıkla ayağına basarak canını

yaktım. Baron, hafice bağırdı, dişlerini gıcırdattı, kuvvetli elleriyle omzumdan yakalayarak öfkeli ökeli itti. Öyle ki ben üç adım kadar öteye fırladım. Bu sırada kaputunu verdiler, sırtına attı, kızağa bindi, uşaklarla kapıcıya beni göstererek kızaktan sert bir sesle bir daha bağırdı. Bunun üzerine onlar da beni yakalayıp sıkı sıkı tuttular; uşaklardan biri kürkümü omuzlarıma attı, öteki de şapkamı verdi. Bu sırada ne söylediklerini hiç hatırlamıyorum. Bir şeyler söylüyorlardı, ben de durmuş, bir şey anlamadan onları dinliyordum. Sonra birdenbire uşakları orada bırakarak koşa koşa uzaklaştım.

III

Artık ne yaptığımı, nasıl hareket ettiğimi bilmiyordum. O kadar kızgın ve şaşkındım ki, araba tutmayı bile düşünememiştim. Bu Byoring denen adam beni nasıl itebilirdi, işte bunu kabul edemedim. Katerina Nikolayevna uşakların beni yakaladıklarını, bana yapılanları gördüğü hâlde hiçbir şey yapmamıştı. Çıldırıyordum. Tatyana Pavlovna'nın evine vardığımda nefes nefeseydim. Alt çenem sıtmaya tutulmuş gibi titriyordu, öfkeden ağlıyordum. Bu aşağılamalar beni çok yaralamış, gururumu incitmişti. Tatyana Pavlovna şaşkın bir şekilde:

– Ha! Nasıl! Kapı dışarı mı ettiler, diye bağırdı. Sessizce kanepeye oturdum, gözlerimi ona dikmiş, bakıyordum.

Beni baştan ayağa kadar süzerek:

– Buna da ne oluyor, diye söylendi. Al, şu suyu iç, al iç! Söyle, orada yine neler karıştırdın?

Beni kovduklarını, Byoring'in de sokakta beni ittiğini söyledim.

– Bir şey anlayabildin mi, yoksa hâlâ anlamıyor musun? Al, işte şunu oku da gör.

Masanın üstünden bir mektup alarak bana uzattı, kendisi de karşımda bekler gibi durdu. Versilov'un el yazısını hemen tanıdım, mektup birkaç satırdan oluşuyordu. Katerina Nikolayevna'ya yazılmıştı. İşte o korkunç,

çirkin, anlamsız, haydutça bir ifade taşıyan pusulayı harfi harfine veriyorum:

“Sayın Bayan Katerina Nikolayevna! Yaradılışınız, ustalığınız sizi pek eğlence düşkünü bir kadın yapmışsa da yine tutkularınızı yenerek hiç olmazsa çocuklara saldırmayacağınızı sanıyordum. Ama siz bundan bile utanmadınız. Size şunu da bildirmek isterim ki, bildiğiniz belge herhâlde mum ateşinde yakılmış değildir, hiçbir zaman da Kraft’ın eline geçmemiştir, bunun için burada hiçbir kazancınız olmayacaktır. Bu sebeple bir genci baştan çıkarmayın. Ona acıyın, henüz on sekiz yaşına bile gelmemiş, hemen hemen bir çocuk sayılır, zekâca d, vücutça da olgunlaşmamıştır, ondan ne çıkarınız olabilir? Ben onunla ilgileniyorum, bunun için başaracağıma inanmakla birlikte, yine de size bu mektubu yazıyorum. Aynı zamanda bu mektubun bir kopyasını Baron Byoring’e göndereceğimi bildirmekle şeref duyarım.“

Okudukça sararıyordum ama birdenbire kıpkırmızı kesildim, hırsımdan dudaklarım titremeye başladı.

Sonsuz bir kızgınlık içinde:

– Benden söz etmiş! Kendisine üç gün önce anlattıklarımı yazmış, diye bağırdım.

Tatyana Pavlovna pusulayı elimden kaparak söylendi:

– Anlattın, elbette anlatmışsındır!

– Ama benim söylemek istediğim büsbütün başka bir şeydi! Aman Tanrım, şimdi Katerina Nikolayevna benim için ne diyecek! Bu adam deli mi? Kendisini dün görmüştüm. Mektup ne zaman gönderilmiş?

– Dün, gündüz postaya verilmiş, akşamleyin de gelmiş, bugün de Katerina Nikolayevna kendi eliyle bana verdi.

– Onu dün görmüştüm, çıldırmıştı! Versilov böyle yazamaz, bunu yazan delidir. Bir kadına kim böyle bir mektup yazabilir?

– İşte böyle deliler kıskançlıktan, hırstan kör, sağır olup damarlarında akan kan zehir hâline gelince böyle mektup yazarlar… Sen de onun nasıl bir adam olduğunu hâlâ anlayamadın mı? İşte şimdi bunun için onu eziverecekler, yerinde yeller esecek. Zaten kendisi boynunu satır altına uzatıyor! Mademki mutlaka öyle istiyor, iyisi mi geceleyin Nikolayevskiy demiryoluna gitsin, başını rayların üstüne koysun, başını taşımak ağır geliyorsa orada hemencecik koparıverirler! Peki, bunları ona söyle diye kim seni dürttü? Onu kızdır, diye kim seni kışkırttı? Övünmek mi istedin? Elimle başıma vurarak:

– Ama ne büyük bir nefret! Ne büyük bir nefret, diye bağırdım. Sebep ne, sebep? Bir kadına karşı böyle davranmak! Ona ne yaptı? Böyle mektuplar yazabilmek için acaba aralarında neler geçti?

Tatyana Pavlovna hem öfkelili, hem de alaylı bir gülümsemeyle:

– Nefret, dedi.

Kan yine beynime sıçradı, sanki birdenbire yeni bir şey anlamış gibi oldum; gözlerimi alabildiğine açmış, yüzüne bakıyordum.

Hızla dönüp elini sallayarak tiz bir sesle:

– Defol karşımdan, diye bağırdı. Hepinizle uğraştığım yeter artık! Yeter! Hepiniz cehennemin dibine gitseniz bile umurumda değil!.. Yalnız annene acıyorum…

Hemen koşa koşa Versilov’a gittim. Ama böyle bir ayak oyunu ve hileyi anlayamıyordum.

IV

Versilov, yalnız değildi: Bir gün önce o mektubu Katerina Nikolayevna’ya gönderdikten, bir kopyasını da Baron Byoring’e yolladıktan sonra, doğal olarak daha o gün, bütün bunun doğuracağı “sonuçları” beklemesi de gerekiyordu, o da bunun için kendine göre bazı önlemler almıştı. Annemle Liza’yı daha sabahleyin yukarıya, “tabuta”

göndermişti, odalar, ayrıca da misafir salonu güzelce süpürülüp toplanmıştı. Gerçekten de öğleden sonra saat ikide Baron R. adında bir albay gelmişti. Bu, kırk yaşlarında, uzun boylu, kuru yapılı, görünüşe bakılacak olursa vücutça çok kuvvetli bir adamdı. O da Byoring gibi kızılımtırak saçlıydı, ancak kafası biraz dazlaktı. Rus ordusunda sayısı pek çok olan Baron R.'lardan biriydi. Onların hepsi baron unvanı taşır, mülkleri yoktur, sadece aldıkları aylıkla geçinirler, pek iyi hizmet eder, çok iyi de savaşırlar. Versilov ile aralarında geçen konuşmanın başına yetişememiştim; ikisi de çok heyecanlı idiler. Hem nasıl heyecanlanmasınlar! Versilov, masanın önündeki kanepeye oturmuştu, baronsa kenarda bir koltukta oturuyordu. Versilov'un yüzü solgundu ama dikkatle konuşuyordu. Sözleri dişlerinin arasından sert hareketlerde bulunmaya hazırdı, kendisini güçlükle tutuyordu; bakışlarında sert, kendini beğenmiş, hatta küçümseyen bir hava vardı, aynı zamanda da şaşkınlık göze çarpıyordu. Beni görünce kaşlarını çattı, Versilov ise gelişime sanki sevinmişti.

– Merhaba dostum, dedi. Baron, işte mektupta sözü geçen genç delikanlının kendisi, inanın, bize engel olmaz, belki işimize bile yarar. Versilov bana:

– Dostum, geldiğine sevindim, biz baronla işimizi bitirinceye kadar şimdilik köşede otur, dedi. Baron, hiç üzülmeyin, o sadece bir köşede oturacaktır.

Benim için zaten hepsi birdi, çünkü kararımı vermiştim, bildiğimi yapacaktım. Sessizce geçip köşeye oturdum, elden geldiği kadar köşeye sokuldum, burada gözümü kırpmadan, kımıldamadan konuşmanın sonuna kadar oturdum….

Versilov sert, metin bir sesle, örse vurur gibi:

– Bir daha tekrar ediyorum, baron, dedi. Tekrar ediyorum ki kendisine o yakışık almayan, kötü mektubu yazdığını Katerina Nikolayevna Andrakova'yı yalnız en soylu bir varlık olarak değil, aynı zamanda dünyada mükemmel sayılan her şeyden üstün görüyorum.

Baron homurdanarak:

– Kendi sözlerinizi böyle yalanlamanız, daha önce de söylediğim gibi, onları onaylamaya benziyor, dedi. Sözlerinizde tam bir saygısızlık var.

– Her şeye rağmen bu sözleri gerçek anlamları ile kabul ederseniz daha doğru olur. Biliyor musunuz, bazen sinir krizleri geçirdiğim olur… Sık sık sinirlerim bozulur, hatta tedavi bile görüyorum. İşte böyle anlarımdan birinde…

– Bunlar hiç de bahane değildir. Yanılmakta ısrar ettiğinizi bir daha söyleyeyim, belki de bilerek yanılmak istiyorsunuz. Ta başlangıçtan beri bu bayanı ilgilendiren konunun, yani Bayan Andrakova'ya yazdığınız mektup işinin, bu konuşmamızda büsbütün halledilmesi gerekirken siz hep geriye dönüyorsunuz. Baron Byoring beni, daha çok bir konuyu, onu ilgilendiren bir şeyi, yani bu "kopyayı" göndermekteki amacınızı, hem kopyanın altına yazmış olduğunuz, "Bunun için istenilen şekilde cevap vermeye hazırım!" sözlerini aydınlatmak için gönderdi.

– Ama, bu son sözlerin anlamını açıklamaya gerek yok ki!…

– Anlıyorum, duydum. Hatta özür bile dilemiyor, sadece "ne şekilde olursa olsun cevap vermeye hazır" olduğunuzu ısrarla tekrar edip duruyorsunuz. Ama böyle olursa çok ucuz kurtulmuş olursunuz. Anlaşmamıza ısrarla vermek istediğiniz yönü anladığım için hiç utanç duymadan şunu söylemeye şimdiden kendimde bir hak görüyorum. Baron Byoring'in sizinle hiçbir şekilde… Aynı şartlar altında anlaşmasına imkân olmadığı inancına vardım.

– Böyle bir karar, doğal olarak dostunuz Baron Byoring için de kârlı bir şeydir. Açıkça şunu söyleyebilirim ki, beni bununla hiç de şaşırtmış değilsiniz, zaten bunu bekliyordum.

Söz arasında şunu da söyleyeyim ki daha ilk sözlerinden, ilk bakışta Versilov'un bozuşmak için sebep aradığını, bu sinirli barona meydan okuyarak onu kızdırdığını, hatta onun sabır ve dayanma gücüyle oynadığını görüyordum. Baron büsbütün sinirlendi.

– Nükteli konuşmasını bildiğinizi duymuştum ama nükte zekâ demek değildir.

– Çok değerli bir söz doğrusu, albay… Baron:

– Sizin görüşünüzü sormadım galiba, diye bağırdı. Buraya havanda su dövmeye gelmedim! Lütfen dinleyin: Baron Byoring, mektubunuzu alınca büyük bir süre durakladı, çünkü mektubunuz tımarhane kokuyordu. Hem, pek doğaldır ki, sizi yatıştırmak için birçok çareler bulunabilirdi. Ama bazı düşüncelere dayanılarak size karşı hoşgörü gösterildi, hakkınızda bilgi toplandı, şu sonuç alındı: Eskiden iyi bir çevreye bağlı imişsiniz, bir zamanlar da orduda hizmet etmişsiniz ama o çevreden uzaklaştırılmışsınız, hiç de iyi anılmıyormuşsunuz; şüpheli karanlık biriymişsiniz. Ben yine de, her şeyi kendi gözlerimle görüp anlamak için ‘buraya geldim, bütün bunlar yetmiyormuş gibi kelime oyunları yapıyorsunuz, sinir krizleri geçirdiğinizi de kendiniz söylediniz. Yeter! Baron Byoring, sosyal durumu, saygın konumu bakımından bu işte hoşgörü gösteremez… Kısacası sayın bay, size şunları söylemeye memur edildim: Bundan sonra bir daha böyle bir şeyi tekrarlar yahut önceki hareketinize benzer bir harekette bulunursanız, bilmiş olunuz ki sizi derhal yatıştıracak kesin çareler bulunacaktır, bundan emin olabilirsiniz. Ormanda değil, medeni bir memlekette yaşıyoruz!

– Bundan o kadar emin misiniz, benim iyi kalpli baronum R.?

Baron birdenbire ayağa kalkarak bağırdı:

– Hay, Tanrı cezanızı… Size pek de öyle “iyi kalpli baronunuz R.“ olmadığımı hemen şimdi göstermem için sabrımla çok oynuyorsunuz.

Versilov da ayağa kalkarak:

– Ah, size bir daha tekrar ediyorum, dedi. Şurada yakın bir yerde karımla kızım oturuyorlar… Bunun için bu kadar yüksek sesle konuşmamanızı rica etmek isterdim, çünkü bağırdığınızı onlar da duyuyorlar.

Baron gene aynı öfkeyle, hem de sesini hiç alçaltmadan:

– Karınız… Hay, Tanrı cezanızı versin… Burada oturup sizinle konuştumsa, bunu sadece bu kötü işi aydınlatmak için yaptım, dedi.

Sonra öfkeli ökeli:

– Yeter, diye bağırdı. Siz yalnız şerefli insanların arasından kovulmuş bir insan değil, aynı zamanda manyaksınız, gerçekten delirmiş bir manyaksınız, zaten sizi böyle tanıtmışlardı! Hoşgörüye layık değilsiniz. Şunu bildireyim ki, hemen bugün hakkınızda gereken tedbirler alınacaktır, sizi öyle bir yere götürecekler ki orada aklınız iyice başınıza getirilecek… Sonra da şehirden dışarı alır götürürler!

Bu sözlerden sonra hızlı, geniş adımlarla odadan çıktı. Versilov onu geçirmedi. Sanki beni görmüyormuş gibi dalgın dalgın yüzüme bakıyordu, sonra birdenbire gülümsedi, saçlarını şöyle bir silkti, şapkasını alarak kapıya doğru yürüdü. O zaman kolundan yakaladım.

– Ha, gerçekten, sen de buradaydın, değil mi? Duydun mu, diyerek karşımda durdu.

– Bunu nasıl yapabilirdiniz! Böyle her şeyi kötüleştirmeye, beni kepaze etmeye nasıl kalkışabildiniz!.. Hem böyle bir düzenle, dolapla!..

Dikkatle yüzüme bakıyordu ama gülümsemesi de gittikçe yayılıyor, yayılıyordu. En sonunda tam anlamı ile gülmeye başladı.

Kendimden geçerek:

– Anlıyor musunuz, beni kepaze ettiler, hem de onun önünde! Onun önünde! Onun gözü önünde beni alaya aldılar, öteki de beni itti, diye bağırdım.

– Gerçekten mi? Vah zavallı çocuk, vah! Sana o kadar acıyorum ki… Demek orada seninle alay ettiler!

– Gülüyorsunuz, bana gülüyorsunuz, öyle mi? Demek bu size gülünç geliyor?

Hızla elini elimden çekti, şapkasını giydi, gülerek, gerçekten gülerek evden çıktı gitti. Ne yapmalıydım? Peşinden koşup yetişmeli miydim? Neye

yarar? Her şeyi anlamış, her şeyimi bir anda kaybetmiştim! Birdenbire annemi gördüm; yukardan inmişti, ürkek ürkek etrafına bakınıyordu.

– Gitti mi?

Onu sessizce kucakladım, o da sıkı sıkı bana sarıldı.

– Anne, sevgili anneciğim, burada daha fazla kalmanıza imkân var mı? Hemen şimdi gidelim, sizi barındırırım, sizin için bir köle gibi çalışırım, sizinle Liza için… Onların hepsini, hepsini bırakıp gidelim. Birlikte, mutlu bir şekilde yaşarız. Anne Tuşar’dayken bana nasıl geldiğinizi, nasıl sizi tanımak istemediğimi hatırlıyor musunuz?

– Hatırlıyorum, yavrum; bütün ömrümce sana karşı suçluyum, seni doğurduğum hâlde tanımıyordum.

– Bunda suçlu olan o, anne, her şeyde onun suçu var; zaten bizi hiçbir zaman sevmemişti.

– Hayır, sevdi.

– Gidelim, anne.

– Onu bırakıp nereye giderim, o da mutlu mu sanki?

– Liza nerde?

– Yatıyor; gelir gelmez hastalandı; korkuyorum! Orada Andrey Petroviç’e çok mu kızıyorlar? Şimdi ona ne yapacaklar? Nereye gitti? Deminki subay niçin ona gözdağı veriyordu?

– Ona bir şeycikler olmaz, anne. Ona hiçbir zaman, hiçbir şey olmaz, asla olamaz! O, öyle bir adam ki! İşte Tatyana Pavlovna, inanmazsanız ona sorun, işte! Hoşça kalın, anne. Şimdi döneceğim, dönünce de yine aynı şeyi soracağım…

Koşarak çıktım; Tatyana Pavlovna’yı değil, hiç kimseyi görmek istemiyordum, annemin hâli bana acı veriyordu. Yalnız kalmak istiyordum, yapayalnız.

V

Ama daha sokağı geçmemiştim ki bu yabancı, her şeye karşı kayıtsız kalabalığa anlamsız anlamsız çarparak hiç yürüyemeyeceğimi anladım; ama nereye gidebilirdim? Kime gerekliydim, bana da şimdi kim gerekliydi? Bir makine gibi hiç düşünmeden Prens Sergey Petroviç'in evine gelmiştim, oraya gelinceye kadar bu adam aklımda bile yoktu. Kendisi evden çıkmıştı. Petro'ya birçok defalar olduğu gibi çalışma odasında bekleyeceğimi söyledim. Çalışma odası büyük, çok yüksek tavanlı, yığın yığın eşya dolu bir yerdi. En karanlık bir köşeye gittim, kanepeye oturdum, dirseklerimi masaya dayayarak başımı ellerimin arasına aldım. Evet, işte önemli bir konu: Şimdi ne yapmalıydım? O zaman bu soruyu bir ilke hâline sokmakla birlikte ona cevap verecek hâlde olmayan biri varsa o da bendim.

Ne insan gibi düşünebiliyor, ne de kendime bir şey sorabiliyordum. Yukarda, o günlerin sonuna doğru "olayların altında ezilmiş" olduğumu önceden söylemiştim. Şimdi oturup duruyordum, aklımdaki her şey karmakarışık oluyordu. Arada bir aklımdan şunlar gelip geçiyordu: "Evet, onu her bakımdan inceledim, hiçbir şey anlayamadım. Demin gözlerimin içine bakarak güldü, bana gülmüyordu, burada hep Byoring vardı, ben değil. Üç gün önce öğle yemeğinde her şeyi öğrenmişti, bu yüzden küskündü. Çayhanedeki budalaca itiraflarımı hemencecik yakaladı, gerçeği tersine çevirdi, değiştirdi, hem zaten gerçeği ne yapacaktı? Ona yazdığı şeylerin hiçbirisine kendisi de inanmıyordu. Bir sebep bularak, niçin yaptığını kendisi de bilmeden, yalnız aşağılamak, anlamsız da olsa aşağılamak istiyordu, bu fırsatı da ben ona vermiştim… Kudurmuş bir köpeğin hareketi! Şimdi Byoring'i öldürmek mi istiyor? Niçin? Sebebini onun kalbi biliyor! Bense onun kalbinde olanlardan bir şey bilmiyorum… Hayır, hayır şimdi de bilmiyorum. Yoksa onu büyük bir tutkuyla seviyor mu? Yoksa buna benzer bir tutkuyla ondan tiksiniyor, ona kin mi besliyor? Bilmiyorum, bakalım kendisi bunu biliyor mu? Anneme niçin, "Ona bir şeycikler olmaz!" dedim; bunu söylerken amacım neydi? Onu artık kaybettim mi, kaybetmedim mi?

… "Katerina Nikolayevna, beni ittiklerini gördü… O da güldü mü, gülmedi mi? Ben olsam gülerdim! Gizil polisi dövdüler, gizli polisi!"

“O iğrenç mektupta belge yakılmamıştır, bir yerde duruyor, demekle ne anlatmak istiyordu?.“

“Byoring öldürmeyecek, herhâlde şimdi meyhanede oturmuş, Lucia’yı dinliyordur! Belki de Lucia’yı dinledikten sonra gidip Byoring’i öldürür. Byoring beni itti; vurur gibi itti; vurdu mu? Byoring, hatta Versilov ile düello etmek istemiyor, hiç benimle düello eder mi? Belki yarın onu sokakta bekleyip tabanca ile öldürmem gerek…“ Üzerinde durmadığım bu düşünce de şöylece gelip geçti:

Bazı anlarda, hemen kapının açılarak Katerina Nikolayevna’nın içeri girip bana elini uzatacağını, ikimizin de kahkahalarla güleceğimizi sanıyordum… Ah, benim sevgili öğrenci arkadaşım! Oda iyice karanlıklara gömüldüğü sırada bu sahneyi gözlerimin önünde görür gibi oldum, bunu çok, çok istiyordum. “Aradan çok geçmedi, karşısında duruyor, vedalaşıyordum, o da bana elini uzatıyor, gülüyordu! Nasıl oldu da bu kadar kısa bir zamanda böyle bir uzaklık meydana geldi? Hemen şimdi, şu dakikada bayağı, basbayağı anlaşmalı! Tanrım nasıl oldu da büsbütün yeni bir dünya açıldı! Evet, yeni dünya, büsbütün, büsbütün yeni bir dünya… Ya Liza, ya prens, onlar daha henüz eski… İşte şimdi, burada, prensin evindeyim… Hem annem onunla böyle olduğu hâlde nasıl yaşayabildi? Ben yapabilirim, her şeyi yapabilirim ama ya annem? Peki şimdi ne olacak?” Bunun arkasından hasta beynimde hiçbir iz bırakmadan Liza’nın Anna Andreyevna’nın, Stebelkov’un, prensin, Aferdov’un, daha birçoklarının yüzleri bir kasırga gibi gelip geçti. Ama düşüncelerim gittikçe belirsiz bir hâl alıyor, birbirine karışıyordu. Bir düşünceyi yakalayıp üzerinde durabildiğim zaman memnun oluyordum.

Birdenbire:

“Ama benim ülküm” var diye düşündüm. Bakalım öyle mi? Bunu sadece ezberlemiş olmayayım? Benim “ülküm”, karanlıkla yalnızlıktır, peki şimdi geriye dönüp eski karanlık köşeme çekilmeye imkân var mı? Ah Tanrım, öylece “belge”yi yakmadım ya? Üç gün önce yakmayı unuttum gitti. Eve döner, mumun alevinde yakarım, mutlaka mumun alevinde yakacağım; ancak bilmiyorum, “şimdi düşünmek istediğim şey bu mu?.. “

Ortalık çoktan kararmıştı, Petro mumu getirdi. Bir süre karşımda durdu, sonra, “Yemek yediniz mi?” diye sordu. Sorusuna karşılık sadece elimi silktim. Ama bir saat kadar geçtikten sonra bana çay getirdi, ben de büyük bir fincan çayı iştahla içtim. Sonra, “Saat kaç?”, diye sordum. Sekiz buçuktu, beş saatten beri oturup durduğuma şaşırmadım bile.

Petro:

– İki üç kez yanınıza geldim, dedi. Ama galiba uyuyordunuz.

Bense geldiğini hatırlamıyordum. Bilmem neden birdenbire “uyumuş” olmaktan korkarak ayağa fırladım, yine “uyumamak” için odada dolaşmaya başladım. En sonunda korkunç şekilde başım ağrımaya başladı. Tam saat onda prens içeri girdi, ben de onu beklediğime şaştım, çünkü onu büsbütün unutmuştum.

– Burada mısınız, ben de sizi almak için evinize uğramıştım, dedi. Yüzü somurtkandı, sert bir ifade taşıyordu, gülümsemeden eser bile yoktu. Gözlerinde sabit bir düşünce vardı.

Düşünceli düşünceli:

– Bütün gün uğraştım, başvurmadığım çare kalmadı, dedi. Tuttuğum her şey yıkıldı, ilerdeyse korku… Jibelskiy’i gördüm, çekilir adamlardan değil. Anlıyor musunuz, önce parayı bulmalı, ondan sonra bakarız. Parayı bulunca yine başaramazsak o zaman… Ama bugün bunu düşünmemeye karar verdim. Bugün sadece para bulalım, yarın her şeyi görüşürüz. Üç gün önce kazandığınız paranın bir kapiğine bile dokunmadım. Daha üç ruble koyarsak kazancınızın hepsi bin rubleyi buluyor. Borcunuzu çıkarınca size üç yüz kırk ruble geri vermek gerekiyor. Parayı alın, bin ruble olması için işte size yedi yüz ruble daha, geriye kalan iki bini de ben alacağım. Ondan sonra Zerşçikov’da oyun masasının iki ucuna oturur, on bin ruble kazanmaya çalışırız, belki bir şey yaparız, kazanamazsak o zaman… Ama bundan başka da hiçbir çaremiz kalmıyor.

Kadere boyun eğer gibi yüzüme baktı.

Sanki yeniden canlanmaya başlamıştım, birdenbire:

– Evet, evet, diye bağırdım. Gidelim. Zaten ben sizin gelmenizi bekliyordum…

Şunu da söyleyeyim ki prensin evinde oturduğum süre içinde bir an bile ruleti düşünmemiştim.

Prens birdenbire:

– Ya alçaklık? Bu hareketin bayağılığı, diye sordu.

– Bunu rulete gittiğimiz için mi söylüyorsunuz? İyi ama bu her şey demektir, diye bağırdım. Para demek, her şey demektir! Yalnız sizinle ben ikimiz kutsal insanlarız. Byoring kendisini sattı ya! Anna Andreyevna kendisini sattı ya! Versilov'a gelince, duydunuz mu, Versilov'un bir manyak olduğunu biliyor musunuz? Manyak! Manyak!

– Hasta değilsiniz ya, Arkadiy Makaroviç? Gözleriniz bir tuhaf!

– Bunu rulete yalnız gitmek için mi söylüyorsunuz? Şimdi artık imkânı yok peşinizi bırakmam. Bütün gece rüyamda ruleti boş yere görmedim ya! Gidelim, diye bağırdım. Sanki her şeyin anahtarını bulmuştum.

– Eh, mademki öyle, nöbetiniz olsa bile yine de gidelim, ondan sonra…

Sözlerini bitirmedi. Yüzünde ağır, korkunç bir şey vardı. Dışarı çıkmak üzereydik.

Birdenbire eşikte durarak:

– Biliyor musunuz, dedi. Oyundan başka bir kurtuluş çaresi daha var?

– Nasıl bir çare?

– Prensçe bir çare?

– Nasıl, nasıl?

– Sonra öğrenirsiniz. Ancak şunu biliniz ki ben ona layık değilim, çünkü geciktim. Haydi gidelim, ancak sözlerimi hatırınızdan çıkarmayın.

Şimdilik şu uşakça çareye başvurup bir deneyelim… Zaten aklım başımda, irademe hâkim olarak oraya gittiğimi, bir uşak gibi hareket ettiğimi bilmiyor muyum?

VI

Ruletten kazanacağımız para tek çaremizdi, onun için hemen Zerşçikov'un kumarhanesine damladık. Aslında prensle buluşuncaya kadar böyle bir eylem aklımın ucundan bile geçmemişti. Hem, kendim için gitmiyordum ki, sadece prensi kurtarmak için gidiyordum, bundan daha insancıl ne olabilirdi? Fakat belki prens olmasa da bir gün damlayacaktım oraya, bilemediğim bir tutkunun esiri olmuştum. Ama o insanlar, o krupiyeler, oyun arasında bağırmalar, Zerşçikov'un salonu bu sefer bir başka göründü gözüme. Deyim yerindeyse iğrendim, midem bulandı. Bu karanlık suratlı insanları görünce kendime lânetler yağdırdım. Ben böyle yerlere gelecek kadar budalalaşmış, alçalmış mıydım gerçekten? Masa başında yaşadığım bu psikolojiyi hâlâ unutamıyorum. Şimdi kendi kendime soruyordum: Bunları bildiğim, pislikleri gördüğüm hâlde orada nasıl kalabilmiştim? Başkalarını kurtarmak için niçin Don Kişot'laşıyor, kişiliğimden ödün veriyordum? Bunlara verilecek tek cevabım var, o zaman aklı başında, sağlıklı düşünebilen bir insan değildim de ondan. Ama kumara gelince oldukça ustaydım. Hele o gece tek kelimeyle muhteşemdim. Sessizdim, düşüncelerimi tek bir noktaya odaklamış dikkat kesilmiştim. Korkunç şekilde hesaplı oynuyordum, sabırlıydım, cimrilik yapabiliyor, gerektiğinde her türlü tehlikeyi göze alarak, saldırıyordum. Yine zeronun önünde, Aferdov'la Zerşçikov'un arasındaydım. Zerşçikov'un yanındaki bu heriften iğreniyordum ama kazanmak için burada olmak zorundaydım. Sizin anlayacağınız prens için katlanıyordum bu durumlara. Oyuna başlayalı, bir saatten fazla bir zaman geçmişti; en sonunda prensin birdenbire ayağa kalktığını oturduğum yerden gördüm, solgun bir yüzle bizim yanımıza gelerek masanın öbür tarafında, karşımda durdu. Bütün parasını kaybetmişti, sessizce benim oyunuma bakıyordu ama galiba oynadığım oyunu anlamıyor, hatta artık düşünmüyordu. Ben ancak tam o sırada kazanmaya başlamıştım, Zerşçikov parayı önüme saydı. Bu sırada Aferdov, sessizce gözümün, en saygısız bir tavırla benim yüz rubleliklerden birini alıp önünde duran para yığınına karıştırdı. Haykırdım, elini

yakaladım. Burada başıma hiç beklemediğim bir şey geldi, sanki o zamana kadar beni tutan zincirleri birdenbire koparıvermiştim. Sanki o günün bütün korkunçlukları, aşağılamaları, acıları birdenbire bu bir anda, bu yüz rubleliğin kaybolması olayında toplanmıştı. İçimde biriken, sıkışan her şey, patlamak için sanki bu anı bekliyordu.

Kendimden geçerek:

– Bu bir hırsızdır, şimdi yüz rublemi çaldı, diye bas bas bağırıyor, etrafıma bakınıyor, yardım istiyordum.

Orada kopan gürültüyü patırtıyı anlatmıyorum; böyle bir olay burada hiç görülmemişti. Zerşçikov'un kumarhanesinde herkes terbiyesi ve namusu ile otururdu. Zaten oradaki oyun da bu bakımdan ün kazanmıştı. Ama ben kendimi bilmiyordum. Gürültü, patırtı arasında birdenbire Zerşçikov'un sesi duyuldu:

– Ama paralar yok, biraz önceyse şurada duruyordu! Dört yüz rubleydi!

Aynı zamanda ikinci bir olay çıkmış oluyordu, bankodan para kaybolmuştu, Zerşçikov'un elinin altından dört yüz rublelik bir deste kaybolmuştu, Zerşçikov, paraların durduğu yeri gösteriyordu, "daha şimdi şuradaydı" diyordu, gösterdiği yerse tam benim yanımdaydı. Benim paramın durduğu yerle birleşiyordu, öyleyse Aferdov'dan çok bana yakındı.

Aferdov'u göstererek:

– Hırsız burada! Yine o çalmıştır, üzerini arayın, diye bağırıyordum.

Herkesin bağrışması arasında birisinin yüksek, inandırıcı sesi duyuldu:

– Bunların hepsine sebep, kimin nesi oldukları belirsiz kimselerin buraya alınmasıdır. Referanssız insanları içeri alıyorlar! Onu kim buraya getirdi, kim referans verdi? Neyin nesiymiş?

– Dolgorukiy adında birisi.

– Prens Dolgorukiy mi?

Başka birisi:

– Onu prens Sokolskiy önerdi, diye bağırdı.

Masanın öte yanında duran prense sonsuz bir öfkeyle bağırıyordum:

– Duyuyor musunuz prens, daha şimdi şurada beni soydukları hâlde beni hırsız sanıyorlar! Onlara nasıl bir adam olduğumu söyleyin, çabuk söyleyin!

İşte burada o gün, hatta bütün hayatımda başıma gelen yıkımların en korkuncu ile karşılaştım: Prens her şeyi inkâr etti, etraftan yağan sorulara karşılık sert, açık bir dille:

– Hiç kimse için sorumluluk kabul etmem. Beni rahat bırakmanızı istiyorum, dedi.

Bu sırada Aferdov, kalabalığın ortasında durmuş, üzerini aramalarını istiyordu. Ceplerini kendi eliyle dışarı çıkarıyordu. Ama onun isteğine karşılık bağıra bağıra: "Hayır, hayır, hırsız belli!" diye cevap veriyorlardı. Çağrılan iki uşak gelip arkadan ellerimi yakaladılar..

Ellerinden kurtulmaya çalışarak:

– Üzerimi aramanıza izin vermem, izin vermem, diye bağırıyordum.

Ama beni sürükleyerek bitişik odaya götürdüler, orada toplanan kalabalığın önünde elbisemin her kıvrımını araştırdılar. Bağırıyor, ellerinden kurtulmaya çalışıyordum.

Birisi:

– Atmış olmalı, yerde aramak gerek, dedi.

– Şimdi nerede arayıp bulacaksın?

– Herhalde bir aralık masanın altına atmıştır?

– Elbette, minareyi çalan kılıfını hazırlar…

Beni odadan dışarı çıkardılar ama kapının eşiğinde duracak kadar bir zaman buldum, anlamsız bir öfkeyle bütün salona duyurarak bağırdım:

– Rulet oyunu polisçe yasak edilmiştir. Hemen bugün hepinizi şikâyet edeceğim!

Beni aşağı götürdüler, paltomu giydirip sokak kapısından dışarı attılar.

DOKUZUNCU BÖLÜM

I

İşte o günüm böyle bir acı sonla bitmişti. Olayın geri kalanını, kumarhaneden atılmamı da anlatmak istiyorum: Sokağa atıldığımda saat gecenin on ikisini gösteriyordu. Gökyüzü açık, sokaklar ıssız, hava ayazdı. Sokakta serseri bir mayın gibi dolaşıyor, küfürler yağdırıyordum. Artık başta ev olmak üzere her şeyden iğreniyordum. Hayat benim için bitmişti, hiçbir anlam ifade etmiyordu. Gururu incinen, aşağılanan bir insanın bu hayattan nasıl bir beklentisi olabilirdi ki Peki kimin içindi bütün bunlar? Elbette ki prens için. Ama o ne yapmış beni tanımazdan gelmiş, açıkça satmıştı. Kendimi budalanın teki görüyor, beni hayata bağlayan her şeyi yitirdiğimi düşünüyordum. Ne tuhaf, etrafımdaki her şey, hatta nefes aldığım hava bile sanki başka bir dünyadan geliyordu, sanki kendimi birdenbire ayda bulmuştum. Bütün bu şehir, bütün bu gelip geçen insanlar, üstünde koştuğum yaya kaldırımı, bütün bunlar, artık bana tiksinti veriyordu. İşte bu Dvortsovaya Meydanı, işte bu Isaakiy katedrali, diye içimden geçiriyordum. Ama şimdi hiçbiri beni ilgilendirmiyor, bütün bunlar bana yabancı idi. “Benim annem var, kardeşim Liza var ama şimdi Liza’dan, annemden bana ne? Her şey bitti, her şey bir anda bitiverdi, yalnız bir şey kaldı, o da benim sonsuza kadar hırsız damgasını yemem…“

“Hırsız olmadığım nasıl kanıtlayacaktım? Şimdi buna imkân var mı? Amerika’ya mı gitmeli? Peki, bununla neyi kanıtlayabilirim? Parayı benim çaldığıma herkesten önce Versilov inanır! Ya ‘ülkü’? Ne ‘ülkü’sü ? Şimdi ‘ülkü’nün ne değeri var? Elli yıl sonra, yüzyıl sonra ben sokaktan geçerken,

yolun ortasına çıkıp beni göstererek, “İşte bu adam hırsız!” diyecek biri bulunur. ‘Ülkü’süne rulet masasından para çalmakla başladı…“ diyecekler.

İçimde öfke var mıydı? Bilmiyorum, belki de vardı. Tuhafı şu ki bende, belki ta çocukluğumdan beri, şöyle bir huy vardır: Beni aşağıladıkları, bütün benliğimi, varlığımı aşağılama ile doldurdukları zaman, hemen oracıkta bu aşağılamaya boyun eğmek isteğiyle kıvranırdım. Hatta beni aşağılayanın isteklerine uyarak şöyle demek isterdim: “İşte siz beni küçük düşürdünüz, bense kendimi daha da küçük düşüreceğim, bakın, bakın da zevk duyun!..” Tuşar beni dövüyor, senatör oğlu olmayıp bir uşak olduğumu göstermek istiyordu, ben de hemen o dakikada kendi isteğimle uşak rolü oynamaya başlamıştım. Ona yalnız elbiselerini vermekle kalmıyor, kendim fırçayı kaparak elbisesindeki en ufak tozları temizlemeye başlıyordum, bunu o istemeden yahut emretmeden yapıyordum. Uşaklık gayretiyle frakındaki herhangi bir tozu almak için elimde fırça, peşinden koşuyordum. Öyle ki bazen kendisi beni durdururdu, “Yeter, yeter, Arkadiy” derdi. Dışarıdan bir yerden gelip elbiselerini çıkarınca hemen temizler, özenle katlayıp koyar, kareli ipek mendille de üstünü örterdim. Arkadaşlarımın bu hareketimi görerek güldüklerini, beni aşağıladıklarını çok iyi biliyordum ama işte hoşuma giden de buydu ya: “Mademki uşak olmamı istediniz, eh, işte ben de uşağım, hödüksem hödüğüm.” Böyle pasif bir hıncı, gizli bir kini yıllarca güdebilirdim. Ne buyrulur? Zerşçikov’da öfkeden kendimden geçerek bütün salona, “Hepinizi şikâyet edeceğim, rulet oyunu polisçe yasak edilmiştir!“ diye bağırmıştım. İşte burada da yemin ederim ki buna benzer bir şey olmuştu, mademki beni küçük düşürdünüz, üzerimi aradınız, hırsız dediniz, öldürdünüz, “öyleyse hepiniz biliniz ki tahmininizde yanılmış değilsiniz, ben sadece hırsız değilim, üstelik jurnalciyim de!..” Şimdi olup bitenleri hatırlarken buna başka bir anlam veremiyorum. O zaman hiçbir kötü amaç gütmeden böyle bağırmıştım, hatta bir saniye önce böyle bağıracağımı bilmiyordum, kendiliğimden öyle bağırıvermiştim. Ne yaparsınız, ruhumda böyle bir özellik var.

Koştuğum sırada sayıklamaya başladığımdan hiç şüphe etmiyordum ama aklım başımda hareket ettiğimi de pek iyi hatırlıyorum. Bununla birlikte, kesin olarak söylüyorum, o zaman artık birçok düşünceyle onların sonuçları üzerinde durmama imkân yoktu. Hatta o dakikalarda içimden şöyle düşünüyordum: “Bazı düşünceler üzerinde durabilirim, bazılarının

üzerinde durmama hiç imkân yok.” Aynı zamanda verdiğim bazı kararlar, bilincim tam yerinde olduğu anlarda bile, büsbütün mantıksız olabilirdi. Bundan başka bazı dakikalarda bazı kararlarımın anlamsızlığını oldukça iyi bildiğim hâlde tam bir bilinçle onu hemen oracıkta yerine getirmeye hazır olduğumu da iyice hatırlıyorum. Evet, o gece elimden bir cinayet çıkacaktı, ancak bir rastlantı buna engel oldu.

Aklıma birdenbire, Tatyana Pavlovna’nın sözleri gelmişti. Tatyana Pavlovna Versilov için şöyle derdi: “Nikolevskiy demiryoluna gidip kafasını rayların üzerine koysaydı, orada onu koparıverirlerdi.“ Bu düşünce bir anda, hiç beklemediğim bir anda bütün benliğimi sarıverdi. Niye ben de aynı şeyi yapmayayım ki… Sonra hemen aklımı başıma toplamış ve bu ucuz kahramanlıktan vazgeçmiştim. Bu bana göre bir şey değildi. Bu dünyada yapacağım çok şey vardı. “Başımı rayların üstüne koyup ölmek kolay ama yarın derler ki bunu para çaldığı için yaptı, utancından yaptı. Hayır böyle bir şey yapmam!” demiştim. İşte tam bu sırada hatırlıyorum, korkunç bir öfke krizine girdim.

– Ne yapmalı, diye düşünüyordum. Kendimi artık temize çıkarmaya imkân yok, yeni bir hayata başlamak da imkânsız. Bunun için kadere boyun eğip bir uşak, köpek, pis bir böcek, jurnalci, gerçekten bir jurnalci olmalı. Bu iş için yavaş yavaş hazırlanmaya başlamalı, günün birinde de birdenbire her şeyi havaya uçurmalı, her şeyi, herkesi, suçluları da, suçsuzları da yok etmeli. O zaman herkes bunu yapanın, hırsız dedikleri adam olduğunu anlayacaktır… Ondan sonra kendimi öldürebilirim!”

Konnogvardeyskiy bulvarının yakınlarında dar bir sokağa nasıl saptığımı hatırlamıyorum. Bu sokağın her tarafında arka ardiyelerin yüksek taş duvarları, yüz adım kadar uzuyordu. Bu duvarlardan birinin arkasında, solda büyük bir odun yığını gördüm; yığın bir odun deposu gibi uzayıp gidiyordu, duvardan da bir iki metre yüksekteydi. Birdenbire durdum, düşünmeye başladım. Cebimde, küçük gümüş bir kibritliğin içinde mumlu kibritler vardı.

Şunu üstüne basa basa yinelemek istiyorum: O zaman düşündüğüm, yapmak istediğim her şeyi zihnimde tartabiliyor, ayaklarımı yere sağlam basabiliyordum. Aklımdan geçen her şeyi yapacak kararlılığa sahiptim. Duvara tırmanmak benim için çocuk oyuncağıydı. “Belki iki adım ötede,

duvarda aylardan beri açılmamış bir kapı vardır.“ Aşağıdaki çıkıntıya basarım, diye düşünmeye devam ediyordum. Sonra kapının üstüne çıkmak mümkün olur, kimse de görmez, kimsecikler yok, ortalıkta sessizlik vardı! Ondan sonra orada duvarın üstüne oturur, hatta aşağı atlamadan odunları çok iyi tutuşturabilirim. Çünkü odunlar hemen hemen duvara dokunuyor. Soğukta daha iyi yanar, yeter ki elimi uzatıp bir kayın ağacı alabileyim… Hem odunu elime almaya bile gerek yok, duvarda otururken doğruca kayın ağacının kabuğunu sıyırıp kibritle yaktıktan sonra odunların arasına sokuverdim mi, işte sana yangın! Bense hemen aşağı atlar giderim; koşmaya bile gerek yok, çünkü uzun zaman farkına varmazlar… Bütün bunları en ince noktasına kadar düşündükten sonra birdenbire kararımı verdim. Bundan büyük bir haz, zevk duydum, tırmanmaya başladım. Tırmanmasını pek iyi bilirdim, daha lisedeyken jimnastik benim sanatımdı ama bu sefer ayağımda lastikler vardı, bu yüzden iş biraz zorlaşıyordu. Bir elimle kapının üstündeki hafif çıkıntıya yapıştım, duvarın üstünü yakalamak için öteki elimi de yukarı attım ama bu sırada elim birdenbire kurtuldu, ben de sırtüstü yere yuvarlandım. Galiba başımın arka tarafı yere çarpmıştı, herhâlde bir iki dakika kadar da baygın yatmıştım. Kendime gelince birdenbire korkunç bir soğuk vücudumu kapladı, hızlı bir hareketle kürkümün önünü örttüm; daha henüz ne yaptığımı çok iyi bilmiyordum, sürüne sürüne gidip kapının bir köşesine sığındım. Kapı ile duvarın çıkıntısı arasındaki yere büzülüp kıvrılarak çömeldim. Düşüncelerim birbirine karışıyordu, herhâlde çok çabuk uyuklamaya başlamıştım. Şimdi bunları bir rüya gibi hatırlıyorum. Birdenbire kulaklarımda gür, ağır çan seslerinin uğultusunu duydum, büyük bir haz duyarak dinlemeye koyuldum.

Çan, iki yahut üç saniyede bir hiç şaşmadan, sert sert çalıyordu ama bu bir tehlike çanı değildi, hoşa giden, ahenkli bir çan sesiydi. Birdenbire bu sesin Tuşar’ın evinin karşısındaki Nikolas kilisesinde, kırmızı kilisede çalınan çanların sesi olduğunu anladım. Bu bir eski Moskova kilisesiydi, hatırladığıma göre, Çar Aleksey Mihayloviç’in zamanında yapılmıştı. Duvarları oymalı, çok kubbeli, sütunlu bir yapı idi. Paskalya haftası daha yeni geçmişti, Tuşar’ın evinin küçük bahçesindeki cılız akkayın fidanlarının yeni yeni yeşeren yaprakçıkları titreşiyordu. İkindi güneşi, çapraz ışıklarını bizim sınıfa saçıyor, Tuşar’ın beni daha bir yıl önce “kont ve senatör çocuklarından” ayırdığı sol taraftaki küçük odada misafirim oturuyordu. Tuşar’ın pansiyonuna girdiğim günden beri benim gibi kimsesiz bir çocuğa

misafir geliyordu. Misafirim içeri girince, görür görmez tanımıştım, annemdi, köy kilisesinde beni kutsayıp güvercin kubbe altında bir pencereden öteki pencereye uçarak çıktığı günden sonra kendisini bir defa bile görmemiştim ama yine tanıdım. Odada ikimiz oturuyorduk, ben de onu tuhaf tuhaf süzüyordum. Sonra artık aradan yıllar geçince, Versilov’un yabancı bir ülkeye gitmesi üzerine elindeki üç beş kapikle kendi başına Moskova’ya geldiğini, buna da sadece beni görmek için katlandığını öğrenmiştim. Şu da garip ki içeri girip Tuşar’la konuştuktan sonra bana annem olduğuna dair bir tek söz söylenmemişti. Yanımda oturuyordu, hatırlıyorum, onun böyle az konuşmasına oldukça şaşırmıştım. Elinde küçük bir çıkın vardı, çözdü, içinden altı tane portakal, birkaç tane kuru pasta, iki tane de küçük francala çıkardı. Francala getirdiği için gücendim, onuruna dokunulmuş bir insan tavrı ile pansiyonda bize pek iyi yemek yedirdiklerini, her gün çayla birlikte birer bütün francala verdiklerini söyledim.

– Zararı yok yavrucuğum, saflığımdan böyle düşündüm. “Belki orada, okulda iyi bakmıyorlardır” dedim, kusuruma bakma, evlâdım.

– Antonina Vasilyevna’nın da gücüne gider. Hem arkadaşlarım da benimle alay ederler…

– Almayacak mısın, belki de yerdin, ha?

– Eh, bırakın…

Öteki hediyelere ise elimi bile sürmemiştim; portakallarla pastalarsa önümde, masanın üstünde duruyordu; ben de gözlerimi yere dikmiş oturuyordum ama saygınlığımı da kaybetmiyordum. Kim bilir, belki bu hareketimle, ziyaretiyle beni arkadaşlarımın yanında utandırdığını kendisine anlatmak istemiştim. Yani, “Bak beni kepaze ettiğin hâlde bunu kendin bile anlamıyorsun” demek istiyordum… Ah, işte o zaman, artık elbisesindeki tozları almak için Tuşar’ın peşinden koşuyordum! O, gider gitmez, çocukların, belki de Tuşar’ın alaylarına hedef olacağımı da gözlerimin önüne getiriyordum, bu yüzden anneme karşı içimde en küçük bir iyi duygu bile yoktu. Yalnız onun koyu renkli, oldukça eski elbisesine, kaba, amele ellerine benzeyen ellerine, büsbütün kaba ayakkabılarına, çok zayıf yüzüne göz ucu ile bakıyordum. Alnında buruşukluklar vardı, bununla birlikte o

gittikten sonra Antonina Vasilyevna akşamleyin bana: “Anlaşılan anneniz bir zamanlar hiç de çirkin değilmiş” dedi.

Öylece duruyorduk, birdenbire hizmetçi Agafya elinde tepsiyle içeri girdi. Tepside bir fincan kahve vardı. Annem öğle yemeğinden sonra gelmişti, Tuşarlar bu saatte sürekli misafir odasında kahve içerlerdi. Ama annem teşekkür ederek fincanı geri gönderdi, sonradan öğrendiğime göre çarpıntı yaptığı için hiç kahve içmezmiş. İşin özü şu ki annemin kendilerini ziyaret etmesine, beni görmesine, izin verilmiş olmasını Tuşarlar kendilerince büyük bir iyilik, hoşgörü olarak sayıyorlarmış, bunun için anneme gönderilen bir fincan kahve de insanlık uğruna yapılmış bir kahramanlıktı. Daha doğrusu bu hareket onların medeni duygularına, Avrupai anlayışlarına büyük bir şeref vermiş oluyordu. Annem de sanki bilerek kahveyi geri göndermişti.

Beni Tuşar’ın yanına çağırdılar, o da bana bütün defterlerimi, kitaplarımı alıp anneme göstermemi söyledi. “Benim kuruluşumda ne kadar çok şey öğrendiğinizi görmesi için böyle yapmanız gerek!” dedi. Bu sırada Antonina Vasilyevna, dudaklarını gücenmiş bir eda ile alaylı alaylı bükerek, dişlerinin arasından:

– Galiba anneniz, bizim kahvemizi beğenmedi, dedi.

Defterlerimi toparladım, sınıfta küme hhâlinde toplanarak annemle bana bakan “kont ve senatör çocuklarının” yanından geçip beni bekleyen anneme gittim. Doğrusunu isterseniz Tuşar’ın emrini harfi harfine yerine getirmek hoşuma bile gitmişti: “İşte bu Fransızca gramerden dersler, işte bu dikte ile bir görev, işte bunlar yardımcı avoir ile être fiillerinin tasnifi, işte şu coğrafyadan Avrupa’nın başlıca şehirleriyle bütün dünya kitaplarının kıtalarının tarifi” Terbiyeli terbiyeli gözlerimi yere indirerek düzgün, ince bir sesle yarım saat, belki daha fazla anlattım. Annemin bilimden bir şey anlamadığını, hatta belki yazı yazmasını bile bilmediğini seziyordum ama işte asıl bunun için rolüm hoşuma gidiyordu ya! Bununla birlikte onu yoramadım, sözümü kesmeden büyük bir dikkatle, hatta bir çeşit gönül huzuru ile hep beni dinledi. Öyle ki en sonunda bana bile bıkkınlık geldi, ben de konuşmamı kestim; ama bakışları hüzünlü idi, yüzünde de acınacak bir ifade vardı. Sonunda gitmek için ayağa kalktı, bu sırada birdenbire Tuşar içeri girdi, budalaca azametli bir tavır takınarak, “Oğlunuzun

başarılarından memnun musunuz?” diye sordu. Annem, anlaşılmayan bir şeyler mırıldanmaya, teşekkür etmeye başladı. Annem ikisine de “Zavallı öksüzü unutmayın, çünkü o şimdi öksüz sayılır, yardımlarınızı esirgemeyin” diye rica ediyordu… Sonra gözleri yaşlarla dolarak ikisine de ayrı ayrı, yerlere kadar eğilip selam verdi. Tıpkı “halktan” olan kimselerin saygın beylerden bir şey istemeye geldikleri zaman yaptıkları gibi selam veriyordu. Tuşarlar bunu beklemiyorlardı bile. Antonina Vasilyevna galiba yumuşamıştı, pek doğal olarak kahveye dair düşüncesini de hemen değiştirmişti. Tuşar, büyük bir heybetle, insanseverlik taslayarak, “Çocukları birbirinden hiç ayırmadığını, pansiyonundaki çocukların kendi öz çocukları, kendisi de onların bir babası olduğunu, beni senatör, kont çocukları ile hemen hemen bir tuttuğunu, buna değer verilmesi gerektiğini” anlattı. Annem yalnız eğiliyordu ama aynı zamanda sıkılıyordu, en sonunda gözlerinde yaşlar parıldayarak bana döndü, “Seni Tanrı’ya emanet ediyorum, hoşça kal, yavrum!” dedi.

Sonra beni öptü, daha doğrusu öpmesine izin verdim. Galiba birçok defa kucaklamak, bağrına basmak istiyordu, bilmem yabancılardan mı utandı, yoksa başka bir acı mı duydu, yoksa yanımda bulunmasından utanç duyduğumu mu anladı, aceleyle Tuşarlara bir daha eğilip selam vererek kapıya doğru yürüdü. Ben olduğum yerde duruyordum.

Antonina Vasilyevna

– Mais suivez donc votre mafé, dedi. Il na pas de caver, cet enfant! - Annenizi geçirseniz. Bu çocukta kalp denen şey yok…

Uysal uysal annemin peşinden gittim; merdiven başına çıktık. Evdekilerin hepsinin pencereden bize baktıklarını biliyordum. Annem kiliseye doğru döndü, oraya bakarak üç defa haç çıkardı, dudakları titriyordu. Kuleden çanların düzenli bir şekilde uğuldayan sesleri geliyordu. Sonra bana döndü, kendisini daha fazla tutamadı, iki elini başıma koydu, başımın üstünde ağlamaya başladı.

– Anneciğim yeter… Ayıp… Düşünün, onlar bunu şimdi pencereden görüyorlar…

Toparlandı, gitmek için acele etmeye başladı.

– Ah, Tanrım… Tanrı yardımcın olsun… Gökteki melekler, Meryem Anamız, Aziz Nikolas seni korusun..

Annem hızlı hızlı:

– Tanrım, Tanrım, diye tekrar ediyordu. Bunları söylerken de hep beni kutsuyor, elden geldiği kadar fazla haç çıkarmaya çalışıyordu.

– Yavrucuğum benim, sevgili yavrum! Dur yavrum, dur…

Acele bir hareketle elini cebine sokup mavi, kareli küçük bir mendil çıkardı. Bir köşesi sıkı sıkıya düğümlenmişti, düğümü çözmeye başladı… Ama çözülmüyordu…

– Eh, zararı yok, mendiliyle beraber al, temizdir, belki gerekebilir, burada dört tane yirmişer kapiklik var, belki işine yarar. Kusura bakma, yavrucuğum, bundan fazla param yok… Kusura bakma yavrum.

Mendili aldım, bu arada, “Bay Tuşar ile Antonina Vasilyevna’nın bize pek iyi baktıklarını, bir şeye ihtiyacımız olmadığını” söylemek istedimse de kendimi tuttum, mendili aldım.

Bir daha hayır dua etti, bir daha bir dua mırıldandı, sonra birdenbire, tıpkı yukarda Tuşarların yanında yaptığı gibi, benim yanımda da yavaş yavaş, ağır ağır yerlere kadar eğildi, bunu ömrüm oldukça unutamayacağım! İliklerime kadar titredim, niçin titrediğimi ben de bilmiyorum. Bu hareketleriyle ne demek istemişti? Aradan bir hayli zaman geçtikten sonra “yoksa bana karşı suçlu olduğunu mu göstermek istedi?” diye düşündüm. Kim bilir? Ama o zaman “arkadaşlarımın yukardan baktıklarını, Lambert’en de belki bana dayak atacağını” düşünerek eskisinden daha çok utandım.

Annem en sonunda gitti. Portakallarla pastaları daha ben gelinciye kadar senatör, kont çocukları yiyip bitirmişlerdi, dört tane yirmişer kapikliği de Lambert hemencecik elimden kaptı; bu parayla pastacıdan börekle çikolata aldılar, hatta bana bile sundular.

Aradan tam altı ay geçti, artık rüzgârlı, bulutlu ekim ayı gelmişti. Annemi büsbütün unutmuştum. Ah, o zaman artık kalbime nefret, her şeye karşı derin bir nefret duygusu girmiş, içimi baştan başa doldurmuştu. Tuşar'ın elbiselerini eskisi gibi fırçalamakla beraber, artık ondan şiddetle nefret ediyordum. Bu nefret de gün geçtikçe artıyordu. İşte tam o sıralarda bir gün, akşamın hüzünlü karanlığında kim bilir niçin dolabımın çekmecesini yerleştirmeye başlamıştım. Birdenbire çekmecenin bir köşesinde annemin mavimsi patiska mendilini gördüm; çekmeceye sokuşturduğum günden beri öylece duruyordu. Çıkardım, hatta bir çeşit merakla gözden geçirdim; mendilin bir ucu eski düğümün yerini, hatta paranın yuvarlak izini apaçık gösteriyordu. Mendili eski yerine koydum, çekmeceyi sürdüm. O gün, bir bayram arifesiydi; çanlar, akşam duasına çağırmak için uğuldamaya başlamıştı. Öğrenciler, öğle yemeğinden sonra evlerine dağılmışlardı. Ama o gün Lambert, pazar günü okulda kalıyordu, kim bilir niçin onu almaya gelmemişlerdi. Lambert beni eskisi gibi dövmeye devam etmekle birlikte, birçok sırrını da bana açıyordu, bana ihtiyacı vardı. Bütün o akşamı, ne benim ne de onun hiçbir zaman görmediğimiz lepajevskiy tabancalarından, Çerkez kılıçlarından, onlarla nasıl kafa uçurulduğundan, bir haydut çetesi kurmanın ne kadar iyi bir şey olacağından konuşarak geçirdik. Sonunda Lambert çok sevdiği iğrenç konu üzerinde konuşmaya başladı, içimden şaşırıyordum ama yine de dinlemek hoşuma gidiyordu. Ama o gün, birdenbire dinlemekten usandım, ona başımın ağrıdığını söyledim. Saat onda uykuya yattık; yorganı başıma çekerek yastığın altından maviye çalan mendili çıkardım. Kim bilir niçin, bir saat önce yine onu almak üzere çekmeceme gitmiştim, yataklarımız yapılır yapılmaz da yastığımın altına sokmuştum. Mendili hemencecik yüzüme sürdüm, birdenbire öpmeye başladım. Annemin yüzünü hatırıma getirerek, "Anne, anne…" diye fısıldıyordum, göğsüm sanki mengene ile sıkıştırılıyordu. Gözlerimi kapadım, kiliseye dönüp haç çıkarırken, sonra beni kutsarken dudaklarının titreyişini, yüzündeki ifadeyi gözlerimin önüne getirdim. Bense o sırada ona, "Ayıp, bakıyorlar" diyordum. "Anneciğim, bütün hayatımda yalnız bir defacık bana gelmiştin… Anneciğim, benim uzak misafirim, şimdi sen nerelerdesin? Ziyaretine geldiğin zavallı oğlunu şimdi hatırlıyor musun?.. Seni ne kadar sevdiğimi söylemem için, yalnız seni kucaklamam, masmavi gözceğizlerini öperek şimdi artık senin için asla yüzümün kızarmadığını, seni o zaman da sevdiğimi, senin için kalbimin sızladığını, bununla birlikte sadece bir uşak gibi oturduğumu söylemem için

şimdi bir defacık olsun bana görün, hiç olmazsa sadece rüyama gir. Seni o gün ne kadar sevmiş olduğumu hiçbir zaman öğrenemeyeceksin, anne! Anneciğim, sen şimdi neredesin? Sözlerimi duyuyor musun? Anne, anne, hatırlıyor musun köydeki güvercini?..”

Lambert karyolasından:

– Hay, Tanrı kahretsin… Ne oluyor sana, diye homurdanıyor, şimdi ben sana gösteririm! Uyutmuyor insanı…

En sonunda yatağından fırlıyor, koşa koşa yanıma geliyor, yorganı üzerimden çekip almaya çalışıyor ama ben, başımla beraber örtündüğüm yorganı sıkı sıkıya tutuyorum.

– Zırlıyorsun ha, neye zırlıyorsun ahmak, aptal! Al sana, al!

Bunun arkasından beni dövmeye başlıyor, yumruğu ile arkama, böğrüme acıtarak vuruyor, vurdukça acıtıyor… Birdenbire gözlerimi açıyorum…

Ortalık ağarmaya başlıyor, kuru soğuğun etkisinden çiçeklenmiş karlar duvarların üstünde parlıyor. Soğuktan iyice büzülmüş oturuyorum, kürküm yetmiyor, donuyorum… Yabani bir hayvanı andıran birisi söverek ayakkabısının burnu ile böğrümü tekmeliyor… Ayağa kalkıp ona bakıyorum, sırtında ayı derisinden zengin bir kürk, başında kunduz derisi bir şapka olan bir adam karşımda duruyor. Gözleri simsiyah, kurum gibi siyah şık favorileri var, burnu kemerli, kar gibi beyaz dişleri parlıyor. Yüzü bembeyaz, yanakları pembe, tıpkı bir maskeyi andırıyor… Yüzüme kadar eğiliyor, her nefes alıp verişinde ağzından çıkan buhar donarak havaya yükseliyor:

– Soğuktan donmuş sarhoş herif, aptal! Bir köpek gibi donacaksın, haydi kalk! Kalk!

– Lambert, diye bağırdım.

– Kimsin sen?

– Dolgorukiy!

– Ne Dolgorukiy'i be adam?

– Basbayağı Dolgorukiy!.. Tuşar… Meyhanede çatalı kaba etine sapladığın Dolgorukiy!..

Lambert:

– Vaaay, diye bağırıyor.

Beni hatırlayarak yayvan yayvan gülümsüyor.

– Vay! Sensin ha, sen!

Kollarımdan tutup beni kaldırmaya çalışıyor ama ben ayakta duramayacak kadar bitkinim, adımlarımı zorlukla atabiliyorum. Lambert benden desteğini esirgemiyor, ancak bu sayede yürüyebiliyorum. Gözlerime baktığında bir şeyler düşündüğünü, bir şeyler anımsamaya çalıştığını hemen anlıyorum. Kulak kesilerek beni dinliyor, bu ise bana ayrı bir güç veriyor. Habire, durmadan aklıma geldiği şekilde konuşuyorum. O zaman Lambert bana bir "kurtarıcı" gibi mi görünmüştü, yoksa o dakikada onu büsbütün başka bir dünyadan gelmiş bir insan olarak mı kabul etmiştim, bilmiyorum, ancak o sırada hiçbir şey düşünemiyordum. Sıkı bir şekilde ona sarılmıştım. O zaman neler söylediğimi de hiç hatırlamıyorum. Sözlerimde bir anlam olduğunu, hatta anlaşılacak bir tarzda konuştuğumu da sanmıyorum, bununla birlikte o, beni can kulağıyla dinliyordu. Karsımıza ilk çıkan arabayı tuttu, birkaç dakika sonra da artık onun sıcak odasında oturuyordum.

III

Hayatta neredeyse herkesin başına olağanüstü bazı şeyler mutlaka gelmiştir. İnsan bu durumda hemen boyun eğer, teslim olur. Lambert de benim için olağanüstü biri, bir kurtarıcıydı. Bu adamı bir alın yazım gibi görüyordum. Kendisiyle karşılaşmam bana Tanrı'nın bir nimetiydi. Onun sayesinde donmaktan ve ölümden kurtulmuştum.

Beni götürdüğü oda, Petersburg pansiyonlarından birinin dairesiydi. Halıları ve mobilyaları öyle ahım şahım değildi. Fakat Lambert bunun tersine oldukça şıktı, zenginleri andıran bir giyim tarzı vardı. Kapının hemen girişinde iki yol çantası vardı, yarı yarıya boştular. Odanın bir köşesinde ise bir karyola vardı, sanki olduğu yeri gizleyen bir paravana gibiydi.

Lambert: – Alphonsine, diye bağırdı.

Paravananın arkasından çatlak bir kadın sesi Paris şivesiyle:

– Prenste, diye cevap verdi.

Aradan iki dakika geçmeden de Alphonsine dışarı fırladı. Daha henüz yataktan kalkmış, çabucak giyinmişti, arkasında bir sabahlık vardı. Garip bir yaratıktı. Uzun boylu, kibrit çöpü gibi zayıf bir kızdı; esmer uzun yüzlü idi; gözleri fıldır fıldır dönüyordu; yanakları çukurlaşmıştı, kısacası pek yıpranmış bir yaratıktı. Ağzından Fransızca cümleler dökülmeye başladı:

– Çabuk! Herhalde semaverler kaynamıştır; çabucak kaynar su, kırmızı şarap, şeker, bir de boş bardak getir, çabuk. Adamcağız donmuş, benim dostumdur… Geceyi karların üstünde geçirmiş…

Alphonsine, ellerini iki yana açarak artistik bir hareketle:

– Malheureux, diyecek oldu. Ama Lambert tıpkı bir finoya bağırır gibi:

– E, e, diye bağırıp parmağı ile gözdağı verdi.

Alphonsine, yapmacıklı konuşmasını bıraktı, verilen emri yerine getirmek üzere koşa koşa dışarı çıktı.

Lambert, beni muayene etti, şuramı buramı tuttu; nabzımı yokladı, elini alnıma, şakağıma koydu.

“Şaşılacak şey, diye homurdanıyordu. Nasıl oldu da donmadın… Hoş, kürkünü başına örtmüştün, tıpkı deriden bir in içinde oturur gibi oturuyordun…

Sıcak içkiyle dolu bardak önüme geldi, büyük bir istekle bir yudum içtim, hemen o anda canlandım; dilim tutula tutula yine konuşmaya başladım. Köşedeki kanepede yarı uzanmış oturuyor, durmadan da konuşuyordum. Konuşurken boğulur gibi oluyordum ama ne anlattığımı yine de kesin olarak hatırlamıyorum. Bazı anları, hatta o anlarda geçen olayları büsbütün unuttum. Tekrar edeyim: Lambert'in o zaman benim anlattıklarımdan bir şey anlayıp anlamadığını bilmiyorum; ancak daha sonra benimle görüşmeye değer vermemenin bir hata olmayacağına inanacak kadar beni anlamış olduğunu tahmin ettim… Bunda nasıl bir çıkarı olduğunu ileride zamanı gelince anlatacağım.

Sadece canlanmamıştım, hatta bazı dakikalarda neşeliydim. Storlar kaldırılınca birden odayı dolduran güneş ışığını, kim bilir kimin yaktığı sobanın çıtırtısını hatırlıyorum ama kimin, nasıl yaktığını bir türlü hatırlamıyorum. Alphonsine'in işveli bir eda ile kalbine bastırarak kucağında tuttuğu küçücük siyah fino da iyice hatırımda. Bilmem neden, fino beni pek eğlendiriyordu. Öyle ki sözümü kesip bir iki defa elimi ona doğru uzattım ama Lambert elini silkti, Alphonsine de finosu ile birlikte paravananın arkasına sindi. Lambert hiç konuşmuyordu, karşımda oturmuş, bütün vücuduyla bana doğru eğilerek gözlerini benden ayırmadan dinliyordu. Arada bir yayvan yayvan, uzun uzun gülümseyerek dişlerini gösteriyor, her şeyi iyice anlamak, tahmin etmek ister gibi gözlerini yarı kapıyordu. Yalnız ona "belgeden" söz ederken her şeyi açıkça anlatmak, öyküyü bağlamak elimden gelmiyordu, bunu çok iyi hatırlıyorum. Beni hiç anlayamadığını ama anlamak için can attığını yüzünden okuyordum. Öyle ki, bir defa bana bir soru sormaya bile cesaret etmişti. Bu ise tehlikeli bir şeydi, çünkü birisi sözümü keser kesmez hemen konuyu şaşırıyor, daha önce söylediklerimi unutuyordum. Böylece ne kadar zaman oturup konuştuğumuzu bilmiyorum, hatta tahmin bile edemiyorum. Lambert birdenbire ayağa kalktı, Alphonsine'i çağırdı.

– Dinlenmesi gerek; belki doktor çağırmak da ister… Ne dilerse hepsi yerine getirilecek, yani… Vous comprenez, ma fille? Vous avez l'argent, -Anladınız mı kızım, kızım paranız var mı?- Yok mu? İşte al!

Bunun üzerine çıkarıp kıza on ruble verdi. Onunla fısıldaşmaya başladı, vous comprenez! Vous comprenez, diye tekrarlarken parmağıyla gözdağı

veriyor, sert sert kaşlarını çatıyordu. Lambert'in karşısında tir tir titrediğini görüyordum.

Lambert bana:

– Biraz sonra geleceğim, şimdi en iyisi uykunu al, diyerek gülümsedi, eline şapkasını aldı.

Alphonsine, üzüntü ifade eden bir sesle:

– Mais vous n'avez pas dormi du tout, Maurice! "Ama siz hiç uyumadınız, Maurice" diye bağıracak oldu.

Lambert:

– Taisez-vous, je dormirai âpres, -Susun, ben sonra uyurum- diyerek çıktı gitti.

O çıkınca, arkasından bana eliyle işaret ederek üzüntülü bir sesle:

– Sauve -Hele şükür, diye fısıldadı.

Bunun arkasından hemen odanın ortasında, dramatik bir poz alarak:

– Mr, Mr, diye bağırdı, jamais homme ne fut si cruel, si Bismarck, que être, que regarde une femme comme une saleté de hasard. Une femme' qu'est-ce que ça dans notre époque? "Tue la?" voile le dernier mot de l'Académie française!..1(*)

1(*) Hiçbir insan, kadına rast gele bir pislik gözüyle bakan bu mahlûk kadar gaddar, onun kadar Bismarck olmamıştır? Zamanında bir kadın ne demektir? "Gebert gitsin!.."

Gözlerimi alabildiğine açmış, ona bakıyor, gözlerimin önündeki her şeyi çift görüyordum. Karşımda sanki iki tane Alphonsine vardı. Birdenbire ağlamaya başladığını fark ettim, titredim, sonra çoktan beri bana bir şeyler anlattığını anladım. Bense demek o konuşurken uyumuşum, yahut baygındım.

-… Hélas! de que m’aurait servi de el déco-uvrir plutôt, diye bağırıyordu, et n’aurais-je pas autant gagne â tenir ma honte cachète toute ma vie? Peut-être, n’est-il pas honnête â une démonisée de-s’expliquer si librement devant Mr. mais enfin je vous avoue, que sil m’était permis de vouloir quel-que chose, oh, ce serait de lui plonger au cœur mon-couteau, mais en détournant les yeux, de peur que son regard exécrable ne jit trembler mon bras et ne glaçât mon courage! Il a assassins ce pope russe, m-r, il lui arracha sa barbe rousse pour la vendre â un artiste en cheveux au pont des Maréchaux, tout prés de la Maison de Mr. Andreux-hautes nouve-autés, articles de Paris, linge, chemises, vous savez, . n’est-ce pas?.. Or, Mr. quand l’amitié rassemble â table épouses, enfants, sœurs, amis, quand üne vive-allégresse enflamme mon cœur, je vous le demande’ m-r: est-il bonheur préemballé â celui dont tout jouit? Mais Il rit, m-r, ce monstre exécrable et inconcevable-et si ce n’était pas par l’entremise de Mr. Andreux, jamais, oh, jamais je ne serais Mais quoi, m-r, qu’- avez vous, Mr.?..2(*)

2(*) Ne yazık! Onun ne mal olduğunu daha önce de öğrenmiş olsaydım ne çıkardı, ayıbımı bütün hayatım boyunca gizli tutmuş olsaydım, sanki bir kazancım olur muydu? Bir genç kızın, bir bay karşısında bu kadar serbestçe konuşması belki doğru bir hareket değildir; ama size şunu da itiraf edeyim ki, bana “istediğin bir şey var mıdır?” diye sorulsa, dileğim, bıçağımı onun kalbine saplamak olurdu. Ama bu işi yaparken iğrenç bakışı belki elimi titretir diye başımı bir yana çevirirdim. O bir Rus papazını öldürdü, bayım! Uzun saçlı bir artiste satmak için onun sarı sakallarını yoldu; hani Mareşaller köprüsünde, B. Andreux’un mağazasının tam yakınında oturan artist var ya, en son moda eşya, Paris malları, çamaşır, gömlek satıyorlar, biliyorsunuz, değil mi? Ah, bayım, bir dostluk havası karı-kocayı, erkek ve kız kardeşleri bir masanın başına toplarken, büyük bir sevinç kalbimi tutuştururken her şeyi batıran böyle bir adamı seçmek, bahtiyarlık mıdır? Ama o gülüyor, bayım, bu iğrenç ve anlaşılmaz canavar gülüyor. B. Andreux araya girmeseydi, hiçbir zaman, hiçbir zaman ben… Ama ne oluyorsunuz, neyiniz var, bayım?..

Bunun arkasından yanıma koştu, bana galiba titreme gelmişti, belki de bayılmıştım. Bu yarı deli yaratığın üzerimde bıraktığı ağır, ezici etkiyi sözle anlatmama imkân yoktur. Belki de beni eğlendirmek için emir aldığını

sanıyordu, hiç değilse yanımdan bir an bile ayrılmıyordu. Belki de bir zamanlar sahneye çıkmıştı; durmadan şiirler söylüyor, dönüyor, sürekli çene çalıyordu. Bense hep susuyordum. Onun anlattıklarından anlayabildiğim kim bilir hangi “la maison de Mr. Andreux-hautes nouveautés, articles-de Paris, été.“, sıkı sıkıya bağlı olduğunu, hatta belki de la Maison de Mr. Andrieux yüzünden dünyaya geldiğini anlayabildim; ama o, kim bilir neden Mr. Andrieux tarafından par ce monstre curieux étançon cevapla sonsuza kadar geri çevrilmişti. İşte bütün felâket de bundaydı… Alphonsine ağlıyordu ama bunu da durum gereği yaptığını, hiç de ağlamadığını görüyordum. Bazen birdenbire bir iskelet gibi, dağılıvereceğini sanıyordum; sözleri bir çeşit boğuk, cırlak bir sesle söylüyordu. Örneğin prêtre-a-able diyor, a harfini söylerken de tıpkı bir koyun gibi meliyordu. Bir kere gözlerimi açınca, odanın ortasında bir bale figürü yaptığını gördüm ama, dans etmiyordu, bu bale figürünün de öykü ile ilgisi vardı. O, yalnız kişileri temsil ediyordu. Birdenbire ileri doğru atıldı, odada duran küçük, eski, akordu bozuk orgu açtı, dımbırdatarak şarkı söylemeye başladı. Galiba on dakika kadar, belki de daha fazla büsbütün kendimden geçtim, uyudum ama fino havladı, ben de uyandım. Birdenbire belleğim bir an büsbütün geri geldi, bütün ışığı ile beni aydınlattı; korku içinde ayağa fırladım:

“Lambert, ben Lambert’in evindeyim!” diye düşünerek şapkamı kaptım, kürküme atıldım.

Açıkgöz Alphonsine:

– O u allez-vous, Mr -Nereye gidiyorsunuz bayım?- diye bağırdı.

– Buradan gitmek istiyorum, dışarı çıkmak istiyorum! Beni bırakın, tutmayın beni…

Alphonsine büyük bir gayretle:

– Oui, Mr, diye onayladı. Koridora çıkan kapıyı açmak için ileri atıldı. Mais ce c’est pas loin, Mr, c’est pas loin du tout, ça ne vaut pas la peine de mettre votre choura c’est-ici prés, Mr.3 diye bağırarak bütün koridoru çınlatıyordu.

3 Ama uzak değilim, hiç uzak değil! Kürkünüzü giymek zahmetine değmez, buradan çok yakın.

Odadan dışarı fırlayınca sağa saptım.

Uzun kemikli parmaklarını var gücüyle kürküme geçirip öteki eliyle hiç de gitmek istemediğim koridorun sol tarafında bir yeri gösteriyordu.

– Par ici, Mr. c’est par ici -buradan bayım, buradan! Gene çatlak sesiyle:

– Il s’en va, il s’en va, diye bağırarak peşimden koşuyordu, mais il tuera, Mr. il me tuera -Gidiyor, gidiyor! Ama öldürür bayım, beni öldürür.

IV

Fakat terslikler peşimi bırakmıyordu. Çünkü bilincimi tekrar yitirmiştim. Hayal meyal hatırladığım şey, beni annemin evine götürmeleri ve içeri sokmalarıydı. Ondan sonra tekrar bayılmıştım. Ertesi gün bilincim -yavaş da olsa- aydınlanmaya başladı. Versilov’un odasında, kanepede sırtüstü yatıyordum. Versilov’un, Liza’nın, annemin yüzlerini hatırlar gibiydim. Versilov, Zerşçikov için bir şeyler söyleyerek, bir mektup göstererek beni avutmaya çalışıyordu. Sonraları büyük bir korku içinde Lambert adında birisini durmadan sorduğumu, hep bir finonun havlamasını duyduğumu bana anlatmışlardı. Bilincimin zayıf ışığı ne yazık ki oldukça çabuk karardı, ikinci günün akşamı, artık tam bir sayıklama içindeydim. Ama her şeyi önceden anlatayım:

O akşam ben Zerşçikov’dan çıkıp gittikten, orada da her şey yatıştıktan sonra Zerşçikov, yeniden oyuna başlayınca birdenbire yüksek sesle kötü bir yanlışlık olduğunu söylemiş; kaybolan dört yüz ruble başka bir yığının içinde bulunmuş, bankın hesapları da tamammış. O sırada salonda bulunan prens, Zerşçikov’a yaklaşmış, herkesin önünde benim suçsuz olduğumu ilân etmesini, bundan başka da yazı ile benden özür dilemesini istemiş. Zerşçikov da bu isteği yerinde bulmuş, herkesin önünde hemen ertesi gün bana özür dileyen bir mektup yazmayı kabul etmiş. Prens ona Versilov’un adresini vermiş, gerçekten de ertesi gün Versilov, Zerşçikov’dan benim adıma bir mektupla bana ait olup rulet masasında unuttuğum bin üç yüz

küsur rubleyi almış. Böylelikle Zerşçikov işi kapanmıştı; bu sevinçli haberle o kadar moral kazanmıştım ki, çabucak iyileştim.

Prens, kumarhaneden döndükten sonra aynı gece iki mektup yazmış, hemen ertesi gün bunlardan birini bana, ötekini de asteğmen Stepanov ile aralarında olay çıkan eski alayına göndermiş. Sonra elinde üstlerine yazdığı bir raporla sabahleyin erkenden kendi alayının komutanına gitmiş, “Demiryolu tahvillerinin taklit edilmesine karışmış olan bir cani kendini adalete teslim ederek mahkeme edilmesini istiyor!” demiş. Bunun üzerine raporu teslim etmiş, bütün olup bitenler raporda en ince ayrıntısına kadar yazılıymış. Kendisini tutuklamışlar.

İşte prensin o gece bana yazdığı mektup:

“Kıymetli Arkadiy Makaroviç!..

“Uşakça” çareye başvurmakla ben, artık yerinde bir kahramanlık göstererek az çok ruhumu avutmak hakkını da yitirdim. Vatanıma, soyuma karşı suçluyum, bunun için de, soyumun sonuncu üyesi olan ben, kendimi cezalandırıyorum. Nasıl olmuştu da kendimi korumak gibi bir düşünceye saplanmış, onlara para vererek yakamı kurtarmayı düşünmüştüm? Anlayamıyorum bir türlü. Böyle hareket etmiş olsaydım, vicdanıma karşı yine sonsuza kadar bir katil ve alçak olarak kalacaktım. O insanlarsa beni lekeleyen mektupları geri vermiş olsalar bile, bütün hayatımca peşimi bırakmazlardı! Böyle bir durum karşısında onlarla birlikte yaşamak, bütün ömrümce onlarla birlik olmak kalıyordu, işte beni bekleyen son buydu! Böyle bir şeyi kabul edemezdim, en sonunda kendimde, şimdi yaptığım gibi hareket edecek kadar kuvvet buldum, bilmem, bu belki de bir kuvvet değil, bir ümitsizlikti.

Eski alayıma, arkadaşlarıma mektup yazarak Stepanov’u temize çıkardım. Bu harekette beni bağışlatacak, haklı gösterecek hiçbir kahramanlık yoktur. Bu yalnızca yarınki ölünün, ölmeden önce yazdığı bir vasiyetnamedir. Bu hareketimi böylece ele almak gerekir.

Kumarhanede sizden yana olmadığım için beni bağışlayın; o dakikada emin değildim, bu sebepten öyle yaptım. Şimdi ben, bir ölü olduğumdan böyle her şeyi ortaya dökebiliyorum… Öteki dünyadan…

Zavallı Liza! Bu kararımdan hiç haberi yoktu; bana beddua etmesin, kendisi de bunları geniş şekilde düşünsün. Bana gelince; kendimi haklı çıkarmıyorum, hatta ona bir şeyler anlatabilmek için söz bile bulamıyorum. Şunu da biliniz ki Arkadiy Makaroviç, dün sabahleyin son defa bana geldiği zaman kendisini aldattığımı, Anna Andreyevna'ya evlenme teklifi yapmak için gittiğimi açıkça söyledim. Onun bana karşı beslediği sevgiyi görerek son kararımı verdiğim bir sırada böyle bir şeyi vicdanıma yükleyemezdim, bunun için her şeyi kendisine açtım.

Her şeyi bağışladı, her şeyi ama ben ona inanmadım; bu bir bağışlama olamazdı; onun yerinde olsam ben bağışlayamazdım.

Tekrar bayılmış, yatağa düşmüştüm, tam dokuz gün komada yattım.

3. KISIM

BİRİNCİ BÖLÜM

I

Sizlere şimdi bambaşka bir şeyden söz edeceğim. Hep böyle diyor ama yine de sözü kendime getiriyorum, onun için herkesten özür diliyorum. Aslında o anılarımı, hayatımı kaleme alırken böyle bir niyetim yoktu. Ben kendimi değil, başkalarını anlatmayı düşünüyordum ama hep kendimi işin içine sokuyorum, bu da canımı sıkıyor. İyi biliyordum ki, okuru da rahatsız edecek. Asıl üzüldüğüm şey ise şu: Başımdan geçenleri büyük bir heyecanla anlattım. Herkes bugün de hâlâ heyecanlı olduğumu, olayları dolu dolu yaşadığımı sanıyor. Fakat “Ah, eskiyi değiştirmeme, her şeye yeniden başlamama imkân olsaydı!” diye yandığımı, pişmanlıklarla kavrulduğumu kimse bilmiyor. Ama giden zaman, kaybedilen değerli şeyler ne yazık ki geri getirilmiyor. Neyse tekrar konumuza dönelim:

Dokuz gün süren baygınlıktan sonra kendime geldiğim zaman yeniden doğmuş gibiydim. Ama düzelmiş değildim; yeniden doğuşum, tabii, budalaca bir şeydi. Şimdi böyle bir şey olsaydı, belki büsbütün başka türlü olurdu. Düşüncem, yani duygum, yine sadece onlardan büsbütün uzaklaşmamdan ibaretti. Ama bu sefer daha önce bin defa niyet ettiğim hâlde bir türlü yerine getiremediğim bir niyetten ibaret değildi, mutlaka gidecektim. Kimseden öç almak gibi, kimseye saldırmak gibi bir amacım yoktu, beni herkes kırdığı hâlde kimseden öç almayacaktım, buna şerefim üzerine yemin ederim! Nefret, lanet etmeden uzaklaşmaya hazırlanıyordum ama bütün dünyada kimseye tâbi olmayan kendi öz kuvvetime, gerçek kuvvetime sahip olmak istiyordum; hemen hemen bütün dünya ile dost olmaya hazırdım! O zamanki bu hayallerimi bir düşünce olarak değil, o zaman yenemediğim bir duygu olarak kaydediyorum. Henüz yataktayken bu duyguya bir şekil vermek istiyordum. Benim için ayrılan Versilov’un odasında hasta, bitkin yatarken güçsüzlüğün en düşük devresinde bulunduğumu içim sızlayarak anlıyordum. Yatakta yatan bir insan değil, sanki çöp parçası idim, bu da yalnız hastalıktan ileri gelmiyordu, bunun için

de o kadar azap duyuyordum ki! İşte varlığımın derinliklerinden bir itiraz duygusu var kuvvetiyle yükselmeye başladı, ben de pek büyük bir kibir, meydan okuma duygusunun etkisi altında boğulur gibi oluyordum. İyileşme devresinin o ilk günlerinde, yani yatakta bir çöp parçası yatarken içimi dolduran kibirlilik duyguları gibi duyguların etkisi altında bulunduğumu hiç hatırlamıyorum.

Ama henüz susuyordum, hatta bir şey düşünmemeye karar vermiştim! Öğrenmek istediğim şeyleri tahmin etmeye çalışarak evdekilerin yüzlerine dikkatle bakıyordum. Onların da ne sormak, ne de merak etmek istemedikleri anlaşılıyordu, benimle büsbütün başka şeylerden konuşuyorlardı. Bu hâl hoşuma gitse de yine de beni üzüyordu. Bu zıt duyguları açıklayacak değildim. Liza'yı, odama her gün, hatta günde iki defa geldiği halde, annemden daha seyrek görüyordum. Aralarında geçen konuşmalardan, tavır ve hareketlerinden Liza'nın işlerinin oldukça yoğun olduğuna, hatta bu işler yüzünden çoğu zaman evde bulunmadığına inandım. Sade bu "kendi işi" düşüncesinde bile gücüme giden bir şey vardı; ama bu düşünceler, sadece hastalığın doğurduğu fizyolojik duygulardı, bunun için anlatmaya da değmez. Tatyana Pavlovna da hemen her gün bana geliyordu, bana karşı pek de şefkatli olmamakla birlikte eskisi gibi sövüp saymıyordu, bu da beni çok üzüyordu. Sonunda dayanamadım, kendisine dosdoğru: "Tatyana Pavlovna, kavga etmediğiniz zaman korkunç şekilde can sıkıcı oluyorsunuz." dedim. "Eh, öyleyse ben de sana bir daha uğramam" diyerek kesip attı. Hiç olmazsa birisini kovabilmiştim ya, bu bana yeterdi.

Benden en çok çeken, işkence gören annemdi. Her şeyi gözüme batıyor, beni kızdırıyordu. Her şeyimi zamanında yapıyor, beni mutlu edebilmek için parçalanıyordu ama bana yaranamıyordu. Bir gün kendi kendime kızdım, beni bu kadar seven bir anneye işkence etmeye ne hakkım vardı?Bu yaşadığım ikilemlere sinirlerim isyan etmiş, ağlamaya başlamıştım. Zavallı annem de yufka yürekliliğimden ağladığımı sanıp beni kucaklayıp öpmeye başlamıştı. Dişimi sıktım, zar zor kendimi tuttum, gerçekten de o anda annemden tiksiniyordum. Ama onu her zaman seviyordum, o anda da seviyordum. Bu durum ise her zaman olan bir şeydi. Zaten insanlar hep sevdiklerine bağırırlardı, kızarlardı en başta.

O ilk günlerdeyse yalnız doktordan tiksiniyordum. Bu doktor, genç bir adamdı. Yalan konuşan palavra sallayan, sert sert, hatta kaba konuşan birisiydi. Sanki bu adamların hepsi bilimde ancak dün özel bir şey öğrenmiş gibidirler. Aslında dün özel hiçbir şey olmamıştır ama ne yaparsınız “orta tabaka” ile “mahalle” böyledir. Uzun zaman sabrettim ama en sonunda birden patlayıverdim. Bizimkilerin önünde ona, boş yere bize gelip gittiğini, o olmasa da iyileşeceğimi, gerçekçi bir insan gibi görünmekle birlikte hep boş şeylerle uğraştığını, tıbbın henüz hiçbir zaman, hiç kimseyi iyi etmediğini anlamadığını, en son her hâlde “son zamanlarda burunları Kaf dağında olan bütün şimdiki teknisyenlerimiz, uzmanlarımız gibi” kara cahil olduğunu söyleyiverdim. Doktor oldukça öfkelendi, darıldı. Ama gelmeye devam ediyordu. En sonunda Versilov’a doktor gelmekten vazgeçmezse kendisine on misli kötü şeyler söylerim, dedim. Versilov sadece söylenmiş olandan on kat bile değil, iki bile söylemeye artık imkân olmadığını söyledi. Bunun farkına varmış olduğunu görerek memnun oldum.

İşte adam, doğrusu - Versilov’dan söz ediyorum -bütün geçen şeylere sebep olan yalnız oydu, bununla birlikte o zaman yalnız ona kızmıyordum. Beni kendine çeken yalnız bir tek hareketi değildi, öyle sanıyorum ki o zaman birçok mesele üzerinde konuşup anlaşmamız gerektiğini ikimiz de hissediyorduk… Bunun için de hiçbir zaman anlaşmamak daha iyi olacak gibiydi. Hayatta bu gibi durumlarda akıllı bir insanla karşılaşmak oldukça güzel oluyor! Hikâyemin ikinci kısmında olayların sırasını atlayarak Versilov’un, tutuklanan prensin bana yolladığı mektuptan, Zerşçikov’dan, benim lehime yaptığı açıklamadan kısaca ama açıkça söz ettiğini söylemiştim. Susmaya karar verdiğim için, ona soğuk bir tarzda, kısaca bir iki şey sordum; o da bunlara açıkça, doğru cevaplar verdi ama fazla bir tek söz söylemedi. Hepsinden iyisi de fazla duygusal davranmadı. O zaman asıl korktuğum aşırı duygusallıktı.

Burada kendisinden öyle çok söz etmesem de okur, Lambert’in hiç aklımdan çıkmadığını tahmin etmiştir. Hastalığım sırasında Lambert’in adını sık sık sayıklamıştım. Ben Lambert’le aramızda geçen şeylerin gizli kaldığını düşünüyordum ama yanılmışım. Versilov da dahil olmak üzere herkes, aramızda gizli bir şeyler olduğundan şüphelenmeye başlamış. Sanıyordum ki, Lambert benim için sonsuza kadar kayboldu. Fakat yanılmışım, çünkü Lambert aklımdan çıkmıyor, hayatımın her karesine

giriyordu. Onu zaman, ilk sık sık düşünüyordum, Lambert'i düşünürken nefret de duymuyor, merak da etmiyordum, hatta onunla yakından ilgileniyordum, burada yeni, olağanüstü bir şey olduğunu hissediyordum. Sanki onun ortaya çıkması, içimde doğan yeni planlarıma uygundu. Kısacası durumumu düşünmeye başladığım zaman ilk önce Lambert'i ön plana almaya karar verdim. Tuhaf bir şeyi daha söyleyeyim: Onun nerede yaşadığını, o zamanki olayların nerde geçtiğini de büsbütün unutmuştum. Odayı, Alfonsinka'yı, küçük köpeği, koridoru, pek iyi hatırlıyordum. Hemen resimlerini çizebilirdim; ama bütün bunların nerede, yani hangi sokakta, hangi evde geçtiğini büsbütün unutmuştum. Asıl ilginç olanı da bunu, artık Lambert'le çoktan ilgilenmeye başladığım sırada, yani büsbütün kendime geldiğimin üçüncü yahut dördüncü günü anladım.

Kendime gelişimden sonra ilk aklıma gelenler bunlardı. Şunu da belirteyim ki, şimdiye kadar bu olayların hiçbirini ayrıntıları ile anlatmadım. Belki de ileride, eğer istersem bu konulara değinirim. Gerçekten de bütün esaslı şeyler o zaman belirmiş, ruhumda şekil almıştı. Bunu anlamış olacaklar ki beni sık sık yalnız bırakmaya başladılar; ince düşünceliliğin bu kadarı da fazlaydı doğrusu!

II

Kendime gelişimin dördüncü günü öğleden sonra saat üçte yatağımda yatıyordum, yanımda kimseler yoktu. Hava açıktı, saat dörde doğru güneş batmaya başlayınca eğri kırmızı ışıklarının dosdoğru odamın köşesine çarpacağını, orasını parlak bir nokta hhâlinde aydınlatacağını biliyordum. Bunu eskiden beri bellemiştim, bunun da mutlaka biraz sonra olacağını iki kere ikinin dört ettiği gibi önceden bilmem beni çok kötü kızdırdı. Bütün vücudumla birden duvara döndüm, tam bu sırada, derin sessizliğin içinde açıkça şunları duydum: "Tanrım, ey Hazreti İsa, Rabbim, bizi bağışla!" sözleri yarı fısıltıyla söylenmişti. Bunun arkasından derin bir iç çekme duyuldu, sonra yine her şey derin bir sessizliğe daldı. Başımı hızla yastıktan kaldırdım.

Bundan üç gün öce de alt kattaki üç odamızda buna benzer olağanüstü durumlar olmuştu. Daha doğrusu bunu ben sezmiştim. Annemle Liza'nın

odasına demek ki başkaları yerleşmişti. Kulaklarıma hep, hiç tanımadığım sesler geliyordu. Bu sesler bir iki dakika devam ediyor, ardından saatleri bulan bir sessizlik başlıyordu. Bir süre sonra da bu duruma alışmaya, seslere aldırış etmemeye başladım. Evdekiler hastalığım sırasında Versilov'un başka bir eve taşındığını, geceleri orada geçirdiğini söylemişlerdi, fakat bana öyle geliyordu ki Versilov hâlâ buralardaydı;hatta o garip sesleri Versilov çıkarıyordu. Annemle Liza ise benim rahat etmem için yukarı kata, benim eski tabutuma taşınmışlardı. Onların o küçük yere nasıl sığabildiklerine şaşıyordum. Şimdi de birdenbire eskiden oturdukları odada başkasının yaşadığını öğreniyordum, hem bu adam da Versilov değildi, büsbütün başka birisiydi. Kendimde bulacağımı hiç de ummadığım bir hafiflikle ayaklarımı karyoladan aşağı indirdim, terliklere soktum, baş ucumda duran boz renkli, kuzu derisinden robu omzuma aldım. Misafir odasından geçerek annemin eski yatak odasına gittim. Orada gördüğüm şey beni büsbütün şaşırttı, böyle bir şeyle karşılaşacağımı hiç ummadığım için de eşikte mıhlanmış gibi kaldım.

İçeride ak saçlı bir ihtiyar oturuyordu. Bembeyaz, uzun sakalı vardı. Çoktan beri burada oturduğu belliydi. Yatakta değil, annemin alçak iskemlesinde oturuyor, sadece arkası ile karyolaya dayanıyordu. Yalnız kendisini öyle dimdik tutuyordu ki, bir yere dayanmaya ihtiyacı olmadığı sanılırdı ama hasta olduğu belliydi. Arkasında, gömleğinin üzerine giydiği kumaşla kaplı bir kısa kürk vardı. Dizleri de annemin battaniyesiyle örtülüydü, ayaklarında terlikler vardı. Boyu, tahmin edileceği gibi, uzundu, omuzları genişti. Hasta olmasına rağmen dinç görünüyordu ama uzunca olan yüzü biraz solgundu, kısa, çok sık saçları vardı, yaşı yetmişten fazla göstermiyordu. Yanında, sehpanın üstünde, el uzatılınca yetişilebilecek bir yerde üç dört kitapla gümüş çerçeveli gözlükler duruyordu.

Kendisiyle karşılaşacağımı aklımdan bile geçirmesem de kim olduğunu hemencecik anladım. Ancak bütün bu zaman içinde hemen hemen benimle yan yana böyle sessiz oturabildiğine hâlâ bir türlü akıl erdiremiyorum, çünkü kendisiyle karşılaşıncaya kadar bir şey duymamıştım.

Beni görünce yerinden hiç kımıldamadı, sadece tıpkı benim kendisine baktığım gibi, dikkatle, sessizce beni süzdü. Yalnız aramızda şu fark vardı. Ben onu büyük bir şaşkınlık içinde süzüyordum, o ise şaşkınlık

göstermiyordu. Tersine sessizlik içinde geçen beş on saniyeden sonra beni en küçük çizgilerime kadar gözden geçirmiş gibi birdenbire gülümsedi, hatta hafifçe, sessizce güldü. Bu gülüş çabuk geçmekle birlikte yüzünde parlak, neşeli bir iz bıraktı. Hem bu gülüş, açık mavi, pırıltılı, iri ama yaşlılıktan sarkmış şişmiş göz kapaklarının altından bakan, birçok ufak buruşukluklarla çevrili gözlerinin içinde kalmıştı. Onun bu gülüşü üzerimde büyük etki bıraktı.

Öyle sanıyorum ki, çoğu zaman gülen bir insana bakmak karşısındakine tiksinti verir, insanların gülüşünde çoğu zaman bayağı, güleni küçük düşüren bir şey kendini açığa vurur. Gülen ise hemen her zaman bıraktığı etkinin iç yüzünü bilmez. Birçokları uykudayken yüzlerinin nasıl bir ifade taşıdığını bilmedikleri gibi o da bunu bilmez. Uyuyan bazı insanların yüzleri uykudayken de zekidir, başka birinin, yüzü ise zeki bir insanın bile, uyurken oldukça aptal ifade taşır, bunun için de gülünç olur. Neden böyle olduğunu bilmiyorum, ancak şunu söylemek istiyorum ki, gülen bir insanda uyuyan bir insan gibi, yüzünün nasıl bir şekle girdiğini asla bilmez. İnsanların pek çoğu gülmeyi hiç beceremezler. Hoş buna beceremamek de denemez ya! Çünkü bu bir Tanrı vergisidir, değiştirmeye de imkân yoktur. Yalnız kendini yeniden yetiştirir, iyi bir biçimde geliştirir, kötü huylarını yenebilirsen, problem kalmaz: o zaman böyle bir insanın gülüşü de her hâlde iyi bir tarzda değişirdi. Bazı insanlar gülüşleriyle kendilerini büsbütün ele verirler, siz de onun bütün iç yüzünü bir anda anlayıverirsiniz. Hatta hiç şüphe yok ki zeki bir gülüş bazen iğrenç olur, iyi gülebilmek için her şeyden önce içten olmak gerektir. İnsanlarda içtenlik de kalmadı ya neyse ? Gülüş hırsla karıştırılmaz, insanlarsa çoğu zaman hırslarından gülerler. İçten gelen, hırsla karışmayan gülüş, neşe demektir. Günümüzün insanlarında neşe nerede, hem insanlar neşelenmesini biliyorlar mı? Zamanımız insanlarının neşesine dair söylenen bu sözler Versilov’un sözleridir. Bir insanın kişiliğini uzun zaman anlayamazsınız ama karşınızdaki bir gün içten bir gülüşle gülüverirse onun bütün kişiliğini, avucunuzun içi gibi öğrenmiş olursunuz. Ancak en yüksek, en mutlu bir gelişmeye erişen insan, başkalarıyla birlikte, yani ister istemez, iyi yüreklilikle eğlenmesini bilir. Bunları söylerken o insanın zekâca gelişmesinden değil de kişiliğinden, bütün olarak bir insandan söz etmek istiyorum. Böylece bir insanı incelemek, ruhunu öğrenmek isterseniz susmasına yahut konuşmasına, veya ağlamasına, yahut da soylu

düşüncelerin etkisi altında kalarak heyecanlanmasına bakıp ileri geri konuşmayın, en iyisi gülerken inceleyin. Bir insan güzel gülüyorsa iyi bir insan demektir. Bu arada bütün küçük farkların da altını çizelim: Gülen insan ne kadar neşeli, ne kadar saf olursa olsun gülüşü size budalaca görünmemelidir. Gülüşünde en küçük bir budalalık eseri görürseniz, bu adam, etrafına en zekice düşünceler yağdırsa bile, hiç şüphesiz sınırı belli bir zekâya sahiptir. Başka bir insanın gülüşü budalaca değildir ama gülünce, kim bilir neden, size biraz olsun gülünç göründüyse bilin ki o adamda hiç değilse gerçek onur denilen şeyden eser yoktur. Yahut artık bu gülüş içten gelmekle birlikte herhangi bir sebeple yine de size bayağı gelirse bilin ki o adamın huyu da bayağılıkla doludur. Onda daha önce gördüğünüzü sandığınız bütün soylu; yüksek duygular ya kasten yapılmış, ya şuur dışında benimsenmiştir. Bu insan daha sonra mutlaka iyiye doğru değişir, “yararlı” şeylerle uğraşmaya başlar, soylu ‘ülkü’lerini de, gençlik yanılmaları, gençlik hayalleri diye hiç acımadan bir yana bırakır.

Gülmeye dair olan bu uzun tiradı buraya bilerek koyuyorum, böylelikle hayat öykümden bile özveride bulunuyorum. Çünkü bunu hayattan çıkardığım en ciddi bir sonuç olarak kabul ediyorum. Bunu seçtikleri erkekle hayatlarını birleştirmeye hazırlanan ama ona hâlâ düşünceli düşünceli, güvensizlikle bakan, bir türlü kesin kararını veremeyen gelinlik kızlara da ayrıca önerirdim. Evlenme işinden hiçbir şey anlamadığı hâlde bu işe burnunu sokan zavallı delikanlıyla da sakın alay etmeyin. Ancak anladığım bir tek şey vardır, o da gülüş ruhun hiç şaşmayan bir aynasıdır. Bir çocuğa bakın: yalnız çocuklar kusursuz bir gülüşle gülmesini bilirler. Bunun için de insanı kendilerine çekerler. Ağlayan bir çocuk benim için iğrençtir, neşelenen çocuksa cennetten gelen bir ışıktır. Yarının, insanların en sonunda tıpkı bir çocuk gibi temiz, saf bir hale gelecekleri o zamanın müjdecisidir. İşte bu ihtiyarın hafif gülüşünde de çocukça, anlatılamayacak kadar çekici bir şey belirip kaybolmuştu… Hemen yanına yaklaştım.

III

Gözleri ışık ve mutluluk saçıyordu, birden rahatladığımı hissettim. Oturmamı söylerken yanı başında yer gösteriyordu:

– Hele şöyle otur yanıma, yorulmuş gibisin.

Yanına otururken:

– Siz Makar İvanoviç değil misiniz?

– Evet, yavrucuğum, doğru bildiniz, Makar İvanoviç'im. Kalkmakla çok iyi ettin evlat. Sen gençsin, her şeyin güzel. Ben ise artık yaşlıyım, mezara doğru yol alıyorum. Ne güzel demişler: "Yaşlılar mezara girmeye, gençler de yaşamaya hazırlanır."

– Hasta mısınız, yoksa?

– Hastayım dostum, daha çok ayaklarım ağrıyor, ayacıklarım beni eşiğe kadar getirdi ama şuraya oturur oturmaz da şişti. Ta geçen perşembe, havalar soğuyunca başlamıştı. Şimdiye kadar ayaklarıma merhem sürüyordum, anlıyor musun? Üç yıl önce Doktor Lichten Edmond Karlıç, Moskova'dayken vermişti. Hem öyle iyi geliyor, öyle iyi geliyordu ki! Ama işte şimdi etkilenmiyor. Hem göğsüm de tıkandı. Dün akşamdan beri de sırtım, sanki köpekler kemiriyormuş gibi sızlıyor… Geceleri uyuyamıyorum.

Sözünü keserek:

– Burada olduğunuz hâlde nasıl oluyor da sesiniz duyulmuyor, diye sordum.

Birdenbire bir şey hatırlamış gibi:

– Sakın anneni uyandırma, dedi. Bütün gece burada yanımda uğraştı durdu ama hiç gürültü etmedi, tıpkı bir sinek gibi… Şimdi galiba yattı. Ah, hasta, yaşlı bir insanın hâli çok kötü, ruh kim bilir nereye takılmış, hâlâ takılıp duruyor, hep de hayattan memnun. Hem galiba geçmiş hayatı ta başından tekrar yaşamak mümkün olsa, belki ruh bundan da çekinmezdi. Hoş, belki böyle bir düşünce günahtır.

– Neden günah olsun?

– Bu tip bir düşünce olsa olsa hayaldir. Bir yaşlı, ölümü yakınmalarla, hoşnutsuzluklarla karşılaşmamalı, gurur duyarak ruhunu teslim etmelidir, yoksa Tanrı'yı gücendirir. Eğer ruhunu neşeli tutarsan, hayatı sevebilirsen Tanrı'yı çok sevindirirsin. Bir insanın neyin sevap, neyin günah olduğunu bilmesi güçtür. Bu Tanrı tarafından bir örtü ile gizlenmiştir. Kısacası ölüme yaklaşan bir insan durumundan hiç yakınmamalıdır. Aklı başında olarak yaşadığı günlere doymuş, gururla, mutlu bir hâlde son saatinin gelmesini özlemle bekleyerek, bir başağın ekin demetine devrilmesi gibi, sevinçle, kendi gizemine ererek ölmelidir.

– İkide bir "gizem" diyorsunuz; "kendi gizemine ererek" ne demek, diye sordum. Bu sırada da başımı çevirip kapıya baktım. Odada yalnız olduğumuz zaman, çevremizde etrafımdaki sessizlik havasını büyük bir mutlulukla seyrettim. Batmaya hazırlanan güneşin parlak ışığı pencereden içeri giriyordu. Makar İvanoviç, hem biraz tumturaklı, hem de eksik cümlelerle asıl gayesini anlatmakla birlikte tam bir içtenlikle, büyük bir heyecanla konuşuyordu. Sanki gerçekten gelişime pek sevinmişti. Ama ben onun şüphesiz ateşli, hatta gereğinden fazla ateşli olduğunu görüyordum. Ben de hastaydım, onun odasına girer girmez bana da ateş gelmişti.

– Gizem ne mi? Her şey gizemdir dostum, her şeyde yalnız Tanrı'nın bildiği bir gizem vardır. Her ağaçta, her küçük olayda bu gizem gizlenir. Küçük bir kuşun ötüşü, geceleyin gökyüzünde yıldızların toplu bir hâlde parlaması, hepsi bir çeşit gizemdir. Hepsinden büyük sır da insan ruhunu öbür dünyada bekleyen şeyin nasıl bir şey olduğudur. İşte böyle, dostum!

– Bunu hangi niyetle söylediğinizi bilmiyorum… Sizi asla kışkırtmak için söylemiyorum, hem inanın ki Tanrı'ya inanıyorum; ama bütün bu gizemleri insan zekâsı çözmüştür, henüz çözülmeyenler de her hâlde bütünüyle, belki de en kısa zamanda çözülecektir. Botanikçi, ağacın nasıl büyüdüğünü tam anlamı ile biliyor, fizyologlarla anatomiciler, kuşların niçin öttüğünü biliyorlar yahut yakında öğrenecekler. Yıldızlara gelince hepsi sadece sayılmakla kalmamış hatta bütün hareketleri ince bir doğrulukla hesaplanmıştır. Öyle yeni bir yıldızın ortaya çıkacağını bin yıl önceden dakikası dakikasına söylemek mümkündür… Şimdiyse en uzaktaki yıldızların hangi maddelerden olduğu bile biliniyor. Mesela mikroskobu örnek alın, onunla bir damla suyu gözden geçirirseniz, orada bütün bir

âlem, bir sürü canlı yaratığın yaşadığını görürsünüz. Oysa, bu da bir gizemdi ama bakın çözdüler işte!

– Bunu duydum, dostum, birçok kez insanlardan duydum. Doğrusu büyük, güzel bir şey… Tanrı’nın emriyle insanoğluna her şey verilmiştir. Tanrı ona hayat verirken boş yere “Yaşa ve öğren!” dememiş.

– Eee, bunlar genel ve bilinen şeyler. Ama siz bilim düşmanı, yobaz değilsinizdir herhalde? Yani bilmem ki bunu anlar mısınız?…

– Hayır, yavrum, küçüklüğümden beri bilime karşı saygı besledim, gerçi kendim cahilim ama bundan şikâyetçi de değilim. Bana nasip olmadıysa başkasına oldu. Bunun böyle olması belki de iyidir, herkesin hakkı ne ise onu alır. Çünkü sevgili dostum, bilim herkese iyilik getirmez. Herkes kendini tutmasını, elindekiyle yetinmesini bilmez, herkes bütün dünyayı şaşırtmak ister. Bense elimden gelseydi, belki herkesten fazla böyle yapardım. Şimdiyse mademki elimden gelmiyor, hiçbir şey bilmediğim hâlde kendimi nasıl herkesten üstün tutarım? Sana gelince hem genç, hem zekisin. Mademki kaderin böyle imiş sen de oku. Her şeyi öğren, öğren ki karşına bir dinsiz yahut düzenbaz çıkarsa cevap vermesini bilesin, o da seni soru yağmuruna tutarak henüz olgunlaşmayan düşüncelerini çelmesin. Anlattığın adama gelince onu yakında görmüştüm.

Nefes aldı, sonra içini çekti. Yanına gitmekle kendisine büyük bir zevk verdiğime şüphe yoktu. O bir şeyler anlatmak için bu tür sebepler arıyor, derdini birileriyle paylaşmak istiyordu. Bazı dakikalarda bana büyük, umulmayacak bir sevgiyle baktığını söylersem hiç yanılmış olmam, avucunu şefkatle elimin üstüne koyuyor, omzumu okşuyordu… Eh, bazı dakikalarda da yapayalnız oturuyormuş gibi beni büsbütün unutuyordu. Böyle anlarda sözlerine devam ettiği hâlde havaya söylediği sanılırdı

– Dostum, diye sözlerine devam etti. Gennadiy çölünde oldukça akıllı birisi var. Kendisi soylulardan, rütbesi yarbay, çok da zengin. Evlenmek istememiş. Issız, sessiz yerleri severmiş. Tam on yıldan beri dünyadan el ayak çekmiş, bütün duygularına gem vurmuş. Manastırın bütün emirlerini ve kurallarını yerine getirmekle birlikte keşiş olmak için saçlarını kestirmek istemiyor. Öyle de çok kitapları var ki, bu kadarını kimsede görmedim. Kendisi bana sekiz bin rublelik kitabı olduğunu söylemişti. Adı, Pyotr

Valeriyanoviç'tir. Arada sırada bana birçok şey öğretirdi, ben de onu dinlemekten zevk duyardım. Bir gün kendisine: “Böyle zeki bir insan olduğunuz, tam on yıldır manastırda yaşadığınız hâlde daha kusursuz bir keşiş olmak için saçınızı kestirmeyi neden kabul etmiyorsunuz?” diye sormuştum. Buna karşılık o da bana: “Benim zekâmdan ne diye söz ediyorsun yaşlı, aklıma gem vuramıyorum, onun elinde bir tutuklu gibiyim. Keşişliğimden ne diye konuşuyorsun, belki çoktan ölçü denen şeyi yitirdim? İrademe hâkim olduğumu ne biliyorsun? Bak mesela paramı hemen şu dakikada harcayabilirim. Rütbemi de bırakırım, nişanlarımın hepsini şu dakikada çıkarır, masanın üstüne koyarım ama o kadar uğraştığım hâlde tütün çubuğumu bir türlü bırakamıyorum! Böyle olunca nasıl bir keşiş adayı olabilirim, sen de benim irademe sahip olduğumu nasıl söyler, översin?” demişti. O zaman onun bu alçak gönüllülüğüne şaşmış kalmıştım. İşte geçen yaz, Petrovka bayramında yine o manastıra uğramıştım, Tanrı nasip etti, baktım onun hücresinde o şey, yani mikroskop duruyor, çok para vererek Avrupa'dan getirtmiş. “Dur ihtiyar, sana şimdi şaşılacak bir şey göstereceğim, çünkü şimdiye kadar ömründe böyle bir şey görmemişsindir. Şu gözyaşı kadar temiz bir damla suyu görüyorsun ya, eh, şimdi gel de bak içinde neler var. Göreceksin ki bilim adamları yakında Tanrı'nın bütün gizemlerini çözecekler, seninle bana bir tane bırakmayacaklar. “Böyle söyledi, hiç unutmam. Bense bu mikroskobu daha otuz beş yıl önce, Andrey Petroviç'in dayısı, beyimiz Aleksandr Vladimiroviç Malgasov'da görmüştüm. O öldükten sonra mülkleri de Andrey Petroviç'e kalmıştı. Saygıdeğer bir beydi, koskoca bir generaldi, bir sürü av köpeği vardı, uzun yıllar onun yanında avcılık etmiştim. İşte o zaman getirdiği bu mikroskobu ortaya koydurdu, sonra kadın, erkek bütün köy halkına mikroskoba yaklaşıp bakmalarını emretti. Yine pire, bit, iğne ucu, saç, bir damla suyun içindekileri göstermişlerdi. Ne kadar da eğlenceli olmuştu. Mikroskoba yaklaşmaktan çekiniyorlardı ama beyden de korkuyorlardı, çünkü pek sinirliydi. Bazıları nasıl bakılacağını bilmiyor, gözlerini kısıyor, bir şey de göremiyorlar bazıları korkudan bağırıyorlardı. Muhtar Savin Makarovsa iki eliyle gözlerini kapayarak: “Bana ne isterseniz yapın, gelmeyeceğim işte!” diye bar bar bağırıyordu. Oradaki bütün halk kahkahadan kırılmış kalmıştı. Pyort Valeryanoviç'e bu görülmemiş nesneyi bundan otuz beş yıl önce gördüğümü söylemedim. Çünkü baktım, adamcağız içten gelen bir istekle gösteriyordu. Tersine şaşırmaya, korktuğumu belirtmeye başladım. Bir zaman bakmamı bekledikten sonra:

“E, peki ihtiyar, şimdi ne diyeceksin bakalım?” diye sordu. Kulağına doğru eğildim: “Tanrı, aydınlık olsun dedi, aydınlık oldu!” diye cevap verdim. Buna karşılık o da bana: “Salon karanlık olmasın?” dedi. Hem bunu öyle tuhaf söyledi ki! Gülmedi bile. O zaman ona bakarak şaşmıştım, o ise sanki kızmış gibi, sustu.

– Sizin Pyotr Valeryanoviç’iniz manastırda aşure yiyip secdeye varsa da Tanrı’ya düpedüz inanmıyor, siz de tam dinsizliği tuttuğu bir sırada kendisine uğramışsınız, işte o kadar, dedim. Bundan başka da oldukça gülünç bir adammış doğrusu. Herhâlde mikroskobu daha önce belki on defa görmüştür, on birinci defa görünce aklını mı oynattı? Sinirden gelme bir çeşit duygusallık… Anlaşılan bunu da manastırda benimsemiş.

İhtiyar, inanmış bir sesle:

– Temiz ruhlu, zeki bir insan, hem dinsiz de değil, diye cevap verdi. Oldukça akıllı ama kalbi huzursuz… Bu zamanda beylerin arasından böyleleri pek çok çıkıyor. Bir şey daha söyleyeyim, böyle bir insan kendi kendini cezalandırıyor, demektir.

Sen onların yanından geç git, onlara bulaşma, gece duasında da böyleleri için dua et, çünkü Tanrı’yı ancak insanlar arar. Uyumadan önce dua eder misin?

– Hayır, bunu gereksiz bir âdet sayıyorum ama size şunu açıklamalıyım ki Pyotr Valeryanoviç’inizi ben de beğeniyorum, hiç olmazsa bir saman yığını değil, bir insan, biraz, ikimize de yakın, ikimize de benzeyen bir insan.

İhtiyar, cevabımın ilk sözlerine dikkat etmişti.

– Niçin dua etmiyorsun. Dua etmek iyi şeydir, insanın kalbine huzur ve rahat verir, uykuya yatarken, uykudan kalkınca, geceleyin uyandığın zaman hep dua etmelisin. Bak sana anlatayım, yazın, temmuz ayında, bayram gününü Bogorodskiy manastırında geçirmek için acele ediyorduk. Oraya yaklaştıkça bizim guruba yeni yeni birçok insan katılıyordu, en sonunda aşağı yukarı iki yüz kişi kadar olmuştuk. Hepimiz büyük aziz Anikiy ile Grigoriy’in kutsal türbelerini ziyaret edip topraklarını öpmeye acele

ediyorduk. Geceyi orada geçirdik, dostum. Sabahleyin erkenden uyandım, henüz herkes uykudaydı, güneş bile ormanın arkasından çıkmamıştı. Başımı kaldırdım, etrafa göz gezdirdim, derin bir nefes aldım! Her tarafta anlatılmaz bir güzellik vardı! Her şey sessiz, hava hafif; çimenler büyüyor. Büyüyün Tanrı'nın çimenleri büyüyün. Kuşlar ötüyor, ötün. Tanrının kuşları, ötün. Bir kadının koynundaki çocuk viyakladı, Tanrı yardımcın olsun, küçük insan, bahtın açık olsun, büyü yavrucak, büyü! İşte hayatımda sanki ilk defa bütün bunlar içime dolmuştu… Başımı yine yere koydum, öyle de rahat bir uykuya daldım ki! Dünyada yaşamak iyi şeydir, dostum! Hastalığım geçseydi, baharda yine geziye çıkardım. Her şeyin bir gizem oluşuna gelince, bu daha iyi, çünkü insana hem korku, hem de hayranlık veriyor; bu korku da kalbin neşesini artırıyor: "Her şey sende Rabbim, ben de senin içindeyim, beni de kabul et!" Hiç yakınma, oğul!

İçlenerek:

– Bunun bir gizem olması daha güzel, diye ekledi.

– "Bunun bir gizem olması daha güzel…" Bu sözleri aklımın bir köşesinde tutacağım. Siz, pek yanlış konuşuyorsunuz ama ben anlıyorum… Beni şaşırtan bir şey daha var, o da sözle anlatabildiğinizden daha çok bildiğiniz, daha çok anladığınızdır…

Onun sıtma ateşiyle parlayan gözlerine, sararan yüzüne bakarak birdenbire:

– Ama siz galiba sayıklıyorsunuz, dedim.

O, sözlerimi duymuyor gibiydi. Sözüne devam ederek:

– Biliyor musun sevgili delikanlı, dedi. Biliyor musun, ki bu dünyada insanın bıraktığı anının bir sınırı vardır? İnsan hatırasının sınırı yalnız yüz yıldır. Ölümünün yüzüncü yılında belki çocukları yahut henüz yüzünü görebilmiş olan torunları onu hatırlayabilirler. Ama ondan sonra hatırası devam etmekle birlikte bu ağızdan ağza yayılan hayali bir hatıra olur. Çünkü onun canlı yüzünü görmüş olanların hepsi bu dünyadan göçüp gitmişlerdir. O zaman mezarlıktaki mezarını ot kaplar, beyaz mezar taşı çatlayıp dağılır. Bütün insanlar, bütün torunları onu unuturlar, daha sonra

adını bile hatırlayamazlar, çünkü insanların pek azının hatırında kalır. Eh, varsın öyle olsun! Varsın sevdiklerim beni unutsunlar, bense sizi mezarımda da severim. Şen seslerinizi çocuklarım, duyuyorum. Babanızın mezarını ziyaret etmeye geldiğiniz zaman ayak seslerinizi duyuyorum. Şimdilik güneşin ışığı altında yaşayın, sevinin, ben de sizin için Tanrı'ya dua eder, rüyanıza girerim… Bence hepsi bir; ölümümden sonra bile yine sevgim sürer!..

Konunun özü şu: Ben de onun gibi hastaydım, sıtmanın pençesinden kurtulmaya çalışıyordum. Onu avutacak, dertlerine bir nebze de olsa ortak olacak veya en azından onu yatağına yatıracaktım, sonra birdenbire elini yakaladım. Sayıklıyor gibiydi, üzerine eğilip kolunu sıkmaya devam ederek heyecanla fısıldadım:

– Sizi gördüğüme seviniyorum. Belki de sizi çoktan beri bekliyordum. Onlardan hiç kimseyi sevmiyorum, çünkü onlarda güzellik yok… Ben onların peşinden gitmem, nereye gideceğimi bilmiyorum, ben sizinle giderim…

Bereket versin ki bu sırada birdenbire annem içeri girdi, yoksa bu iş kim bilir nasıl bitecekti. Annemin yüzünden henüz uyandığı belliydi, telaş içindeydi, elinde bir şişe, bir de kaşık tutuyordu; bizi görünce bağırdı:

– Eyvah, böyle olacağını zaten biliyordum! Kininli ilacını zamanında veremedim, sıtma nöbeti başlamış! Uyuyakalmışım, Makar İvanoviç, yavrum!

Ayağa kalktım, odadan çıktım. Annem ne yaptıysa yaptı ona ilacını verdi, yatağına yatırdı. Ben de odama gelip yatağıma yattım ama büyük bir heyecan yaşıyordum. Bende sonsuz bir merak uyanmıştı, bütün düşüncelerim bu karşılaşma üzerinde toplanmıştı. O zaman bu karşılaşmadan ne beklediğimi bilmiyorum. Elbette, düşüncelerim birbirine bağlı değildi, kafamda dolaşanlar da bütün bir düşünce değil, düşünce kırıntılarıydı. Yüzümü duvara çevirmiş yatıyordum, tam bu sırada birdenbire köşede biraz önce lanet ederek beklediğim parlak kırmızı noktayı gördüm. Hatırlıyorum, bütün ruhum birdenbire sevinçle doldu, sanki kalbime yeni bir ışık girmişti. O mutlu anı hatırlıyorum, unutmak da istemiyorum. Bu yeni ümidin, yeni kuvvetin bir anı idi… O sırada iyileşme

devresindeydim, öyleyse böyle coşkunluk anları, sinirli halimden ileri geliyordu; ama aydın ümide şimdi de inanıyorum. İşte şimdi de yazmak, yeniden hatırlamak istediğim buydu. Doğal olarak o zaman da Makar İvanoviç'le birlikte geziye çıkmayacağımı çok iyi biliyor, beni sürükleyen o yeni duygunun ne biçim bir şey olduğunu kesin olarak bilmiyordum ama sayıklama hhâlinde de olsa önemli bir sözü artık söylemiştim: "Onlarda güzellik yok," demiştim. Kendimden geçerek: "Elbette! diye düşünüyordum. "Bu dakikadan başlayarak ben, güzellik arıyorum, onlardaysa bu yok, işte bunun için onları bırakıp gideceğim."

Arkamda bir hışırtı oldu. Başımı çevirdim, annemdi. Bana doğru eğilmiş, ürkeklik sezilen bir merakla gözlerimin içine bakıyordu. Birdenbire elini tuttum.

– Anne, bana niçin değerli misafirimizden söz etmediniz, diye sordum. Böyle söyleyeceğimi kendim de tahmin etmiyordum. Yüzündeki telaş birdenbire kayboldu, onun yerini bir çeşit sevinç kaplamış gibiydi. Ama bana hiç cevap vermedi, yalnız şunları söyledi:

– Liza'yı, Liza'yı da unutma; sen onu unuttun.

Bu sözleri çabuk çabuk söylemişti. Sonra kızardı, hemencecik gitmek istedi, çünkü duygularını ortaya dökerek gösteriş yapmaktan hiç hoşlanmıyordu. Bu bakımdan da tıpkı bana benziyordu, yani hem sıkılgan hem de dürüsttü. Üstelik de benimle Makar İvanoviç'e dair konuşmak istemeyeceği doğal bir şeydi; bakışlarımız birbirlerine çok şeyler söylüyordu. Ama kendi duygularımı ortaya sermekten hoşlanmadığım halde, onu elinden tutarak zorla durdurdum. Tatlı tatlı gözlerinin içine bakıyor, sessizce, şefkatle gülüyor, öteki elimin avucuyla da onun sevimli yüzünü, çukurlaşmış yanaklarını okşuyordum. O da bana doğru eğildi, alnını alnıma yapıştırdı.

Sonra birdenbire doğrularak:

– Haydi, Tanrı yardımcın olsun, dedi. Bütün yüzü mutluluk içinde parlıyordu. Sen bir an önce iyileşmeye bak. Bunu unutmayacağım. O çok, çok hasta!… Sağlık da, ölüm de bizler için… Ah, ben ne söylüyorum, böyle bir şeye imkân yok!…

Gitti. Suçunu tam bir büyüklük göstererek, sonsuza kadar bağışlayan yasal kocasına, o başıboş Makar İvanoviç'ine karşı bütün hayatınca saygı, korku, ürkeklik, huşu duymuştu.

İKİNCİ BÖLÜM

I

Annem çok büyük bir yanılgı içindeydi, sevgili kız kardeşimi nasıl unutabilirdim ki?Birbirimize biraz uzak durmamız zavallı annemi olumsuz duygulara yöneltmişti. Birbirimizi nasıl sevemezdik, kan birliğimiz can birliğimiz yok muydu?Sadece birbirimizi kıskandırıyorduk o kadar. Bu duruma ileride fazlasıyla değineceğim. Yine de burada olay hakkında bir iki söz edeceğim.

Prensin tutuklanmasından sonra Liza'nın davranışları çok değişmişti. İnsanlara tepeden bakıyor, kendisini üstün görüyordu. O kadar çalımlıydı ki, buna katlanmanın imkânı yoktu. Evdekiler, durumu bildikleri için kendisine hoşgörülü davranıyor durumu anlayabiliyorlardı. Bense bu tavırları gördükçe kızıyor, somurtarak içime kapanıyordum. Bunun da sebebi hastalık yüzünden iyice bozulan ve yıpranan sinirlerimdi. Aslında Liza'yı çok seviyordum, o benim canımdı. Fakat içimdeki bir ses diyordu ki: "Bırak, önce sana o yaklaşsın. İlk adım ondan gelsin.“ Ama bilmiyordum ki, Liza gururlu bir kızdı, böyle bir şeyi hiçbir zaman yapmazdı.

Olay şu: Prens tutuklanır tutuklanmaz her şey meydana çıkınca Liza, ilk iş olarak bize ve herkese karşı öyle bir tavır aldı ki başkalarının kendisini avutmasına yahut ona acımamıza, prensi haklı çıkarmasına bile meydan bırakmadı. Tersine, bir şeyi açıklamaya çalışmadan, hiç kimseyle de iddiaya girişmeden, sanki bahtsız yavuklusunun hareketi en büyük kahramanlıkmış gibi övünüyordu. Hepimize sanki her an: "İşte içinizden kimse böyle yapmaz, namus ve şerefiniz için hiçbiriniz kendinizi adalete teslim etmezsiniz, hiçbirinizde onunki gibi duygulu, temiz bir vicdan yoktur? Onun hareketlerine gelince, hanginizin vicdanında kötü hareketler yoktur? Ancak herkes bunları gizler. Bu adamsa kendi gözünde insanlığa layık

olmadan yaşamaktansa kendisini tutuklatmayı yeğledi.” Her hareketi sanki bunu anlatmak istiyordu. Bilmem ama Liza’nın yerinde olsam ben de tıpkı böyle yapardım. İyice bilmiyorum, acaba düşünceleri de böyle miydi, yani içinden böyle mi düşünüyordu? Bundan şüphe ediyorum. Daha detaylıca düşünen aklının öteki yarısıyla herhâlde “kahramanının” hiçliğini görmesi gerekti. Çünkü şimdi artık bu talihsiz, hatta kendine göre cömert bir insanın aynı zamanda hiç değeri olmayan bir insan olduğunu anlamayan var mıdır? Hatta onun bu kendini beğenmişliği, bize, hepimize karşı takındığı hırçın tavırları, prens hakkında bizim başka türlü düşündüğümüzden hep şüphe etmesi, kalbinin gizli bir köşesinde talihsiz yavuklusu için başka türlü düşünebileceğini gösteriyor, bunu tahmin ettiriyordu. Ama hemen şunu da eklemeliyim ki bana göre o, biraz da olsa haklıydı. Kesin hüküm vermekte tereddüt etmesi bizce bağışlanabilir bir şeydi. Artık her şey çoktan geçtiği hâlde bütün kalbimle söylüyorum ki, böyle bir talihsizin hareketini kesin olarak nasıl haklı görebileceğimi şimdiye kadar kestiremedim.

Bununla birlikte onun yüzünden evde küçük bir cehennem hayatı başlamıştı. Bu kadar kuvvetle seven Liza’nın pek çok acı çekmesi gerekti. Kişiliğinin gereği sessizce işkenceye ve zorluklara katlanmayı yeğledi. Huyu bana benziyordu, yani boyun eğmeyen, gururlu bir insandı. Ben de sürekli, hem o zaman, hem de şimdi prenste sağlam bir kişilik olmadığı hâlde, ilk sözünü duyar duymaz, hemen o anda kendisine boyun eğdiği için sevdiğine inanmışımdır. Böyle şeyler önceden hiçbir hesap yapılmadan insanın kalbinde kendiliğinden oluveriyor; ama böyle bir aşk, yani kuvvetlinin zayıfı sevmesi, bazen denk kişilikli insanların sevgisinden çok daha kuvvetli, acı verici olur. Çünkü zayıf dostunun bütün sorumluluğunu üzerine alırsın. Hiç değilse ben bunu böyle biliyorum. Bizimkilerin hepsi ta başlangıçta kendisine en şefkatli ilgilerini göstererek etrafını sardılar, bunda da en çok ileri giden annem olmuştu. Ama o yumuşamadı, gösterilen ilgiye cevap vermedi, hiçbir yardım istemiyormuş gibi hareket etti. Daha önceleri annemle konuşuyordu ama gün geçtikçe daha az konuşmaya başladı, hareketleri daha kesin, hatta daha sertti. Önceleri Versilov’un görüşünü alıyordu, bir zaman sonra ise Vasin’e danışmaya başlamıştı, bunu da sonraları büyük bir şaşkınlıkla öğrendim… Vasin’e her gün gidiyordu. Mahkemelere, prensin üstlerine, avukatlara, başsavcıya baş vuruyordu; sonunda hemen bütün gün eve girmemeye başladı. Her gün, günde iki defa cezaevinin soylular kısmında yatan prensi ziyaret ediyordu ama bu

görüşmeler, sonraları gördüğüme göre, Liza için çok zor ve acı hâle gelmeye başlamıştı. Sevişen iki insanın işlerini üçüncü bir kimsenin bilmesine imkân var mıdır? Yalnız prensin onu her an var gücüyle aşağıladığını biliyorum. Hem de ne ile? Arkası kesilmeyen kıskançlıklarıyla! Şaşılacak şey doğrusu. Neyse bundan daha sonra konuşuruz; ancak buraya şu düşüncemi de ekleyeyim: Kimin kime daha çok eziyet ettiğini kestirmek de pek zor. Aramızdayken kahramanıyla övünen Liza, kesin olarak şüphelendiğime göre, onunla baş başa kaldığı zaman belki de prense karşı büsbütün başka türlü hareket ediyordu, çünkü buna dair elimde bazı bilgiler var ama bunu da daha sonra konuşuruz.

Böylece duygulara, benim Liza'ya olan ilgime gelince, dışarı vurulan her şey sadece iki taraflı yapmacıklıktan, kıskançlıktan doğan bir yalandan başka bir şey değildi. Oysa birbirimizi o zamankinden daha çok hiçbir zaman sevmemiştik. Şunu da ekleyeyim ki Liza, Makar İvanoviç'i bize ilk geldiği gün şaşkın şaşkın, merakla süzdükten sonra, nedense ona karşı hemen hemen ilgisiz, hatta tepeden bakan bir tavır takınmaya başlamıştı. Sanki bilinçli olarak ona hiç aldırış etmiyordu.

Bundan önceki bölümde dediğim gibi kendi kendime "susmak" için söz verdikten sonra, doğal olarak sözümü hayalimde tutmayı düşünüyordum. Ah, Versilov ile ondan yahut ona yazdığı mektubun: "Belge yakılmadı, duruyor, ortaya çıkacaktır" diye söz ettiği o en önemli satırından söz açmaktansa zooloji yahut Roma imparatorları üzerinde konuşmayı yeğlerdim. Nöbetim geçip kendime geldikten sonra hemen o satırları düşünmeye başlamıştım. Ne yazık ki pratik hayatın ilk adımlarında, hatta hemen hemen bu adımları daha atmadan böyle önceden verilen kararları yerine getirmenin ne kadar güç, imkânsız bir şey olduğunu anlamıştım. Makar İvanoviç'le tanışmamın hemen ertesi günü hiç beklemediğim bir durumla karşılaşarak korkunç derecede heyecanlandım.

II

Dorya Onisimovna'nın, kızı Olya'nın ölümünden sonra beni ilk ziyaretiydi. Bu beklemediğim ziyaret beni oldukça heyecanlandırmıştı. Daha sonra öğrendiğime göre hastalığımın yoğun döneminde iki kez

yanıma uğramış, benimle çok ilgilenmişti. Bunu bana annem söylemişti. Darya Onisimovna annemin gözünde “iyi kalpli bir kadın”dı. Bu kadın gerçekten beni görmeye mi yoksa başka bir amaçla mı geliyordu? Bunu bir türlü çözemiyordum. Annem hem bana çorbamı yedirmeye hem de yeni gelişmelerle beni bilgilendirmeye çalışıyordu. Bense bu bilgilerin ve gelişmelerin hiçbirisiyle ilgilenmez görünüyor, Darya Onisimovna ile ilgili bir şey sormamaya çalışıyordum.

Saat on bire yaklaşıyordu; ben karyoladan kalkıp masanın önündeki koltuğa geçmeye hazırlanırken, o içeri girdi. Yataktan bilinçli olarak çıkmadım. Annem, yukarıda bir şeyle uğraşıyordu, Darya Onisimovna’nın geldiğini bildiği hâlde aşağı inmedi, bu yüzden onunla birden baş başa kaldık. Karşıma geçip duvara dayalı duran sandalyeye oturdu, bir tek söz söylemeden gülümsüyordu. Ben susmayı daha uygun buldum. Aslında onun gelişinden fazla memnun olmamış, dahası sinirlenmiştim. Ona başımla bile selam vermedim. Gözlerimi gözlerinin içine dikmiş bakıyordum; o da dosdoğru gözlerini gözlerime dikmişti.

Daha fazla dayanamayarak:

– Prens gittikten sonra evde yapayalnız kalmanız, herhâlde canınızı sıkıyordur, diye sordum.

– Hayır efendim, ben artık o evde değilim. Şimdi Anna Andreyevna’nın önerisiyle onların çocuğuna bakıyorum.

– Kimin çocuğuna?

Başını çevirip kapıya baktıktan sonra gizem kokan bir fısıltıyla:

– Andrey Petroviç’in, dedi.

– İyi ama orada Tatyana Pavlovna…

– Tatyana Pavlovna da, Anna Andreyevna da, Lizaveta Makarovna da var. Anneniz de, hepsi efendim, hepsi. Hepsi ilgileniyorlar. Tatyana Pavlovna ile Anna Andreyevna şimdi birbirlerine karşı büyük bir dostluk besliyorlar.

Yeni bir haber… Konuşurken pek canlanmıştı. Ona tiksinerek bakıyordum.

– Son defa bana geldiğinizden beri oldukça canlanmışsınız.

– Evet, doğru.

– Şişmanlamışsınız da galiba?

Tuhaf tuhaf yüzüme baktı.

– Onları çok sevdim, çok.

– Kimden söz ediyorsunuz?

– Anna Andreyevna'dan canım. Kendisini çok sevdim, öyle soylu, öyle zeki bir kız ki…

– Bak sen. Eee, şimdi nasıl?

– Pek sakinler, pek sakinler.

– O, zaten hep sakindi.

– Hep, efendim.

Sabrım tükenerek:

– Eğer dedikodu yapmak için geldinizse biliniz ki, diye bağırdım. Ben hiçbir şeye karışmıyorum, hepsini bırakmaya karar verdim, her şeyi, hepsini, bana göre hepsi bir, ben gideceğim!…

Sustum, çünkü aklım başıma geldi. Ona yeni gayelerimi anlatmak onuruma dokunmuştu. O ise beni hiç şaşkınlık, heyecan göstermeden dinledi ortalığa yine derin bir sessizlik çöktü. Derken birdenbire ayağa kalktı, kapıya yaklaştı, bitişik odaya baktı, orada kimse bulunmadığına, yalnız olduğumuza inandıktan sonra sakin sakin geri dönüp eski yerine oturdu.

– Bunu iyi akıl etmişsiniz, diyerek birdenbire güldüm.

Üstüme doğru biraz eğildi, sanki bana gelmekteki başlıca gayesi buymuş gibi, sesini alçaltarak sordu:

– Yine memurların evindeki odanızda mı oturacaksınız?

– Odamda mı? Bilmem. Belki de başka bir yere taşınırım… Ne bileyim ben?

– Ev sahipleriniz sizi dört gözle bekliyorlar; o memur da, karısı da pek sabırsızlanıyorlar. Andrey Petroviç, mutlaka gelir diye onlara garanti vermiş.

– Peki ama bundan size ne?

– Anna Andreyevna da öğrenmek istedi; eski yerinizde kalacağınızı öğrenince çok sevindiler.

– Benim mutlaka o evde kalacağımı ne biliyor?

“Hem onun neyine gerek?” diye ekleyecektim ama gururum yüzünden sormaktan vazgeçtim.

– Hem Bay Lambert de bunu kendilerine söyleyerek, onaylamışlar.

– Ne-e-e?

– Bay Lambert, efendim, Andrey Petroviç’e de kalacağınızı söyleyerek garanti vermişler Anna Andreyevna’yı da inandırmışlar.

Korkunç derecede şaşırmıştım, oda sanki fırıl fırıl dönmeye başladı gözlerimde. İnanamıyordum, demek Lambert’le Versilov tanışmışlar, iş bir hayli ilerlemiş. Demek ki, Anna Andreyevna’ya kadar sokulabilmiş. Bedenim korkunç bir ateşle sarsılıyordu. Ruhum tam bir gurur dalgasının esiriydi. Ama sesimi çıkarmayıp susmayı yeğledim. O an içimden şöyle dedim: “Eğer işi öğrenmek için bir tek şey konuşacak olursan yine kabuğundan çıkar dünya ile kaynaşırsın. Bu da onunla ilgini kesememen ve mahvolman anlamına gelir.” Birden kalbimde bir öç alma kıvılcımı parladı.

Bundan sonra mümkün olduğu kadar susacaktım. Darya Onisimovna karşımda hâlâ duruyor, beni süzüyordu.

Bütün bilincimi kaybetmiş gibi birdenbire:

– Prens Nikolay İvanoviç nasıl, diye sordum.

Aslında, konuyu değiştirmek için bunu sormuştum ama ne yazık ki böyle sormakla asıl konuya değinmiş oluyor, böylelikle de, tıpkı bir deli gibi, daha biraz önce içim titreyerek ilgimi kesmek istediğim o dünyaya yeniden dönmüş oluyordum.

– Onlar Tsarskoye Selo’dalar, efendim. Biraz rahatsızlık geçirdiler. Şehirdeyken de ateşli hastalıklar başlamıştı; herkes de kendilerine hava değişikliği için Tsarskoye Selo’daki evlerine gitmelerini önerdi.

Cevap vermedim.

– Anna Andreyevna ile generalin hanımı her üç günde bir kendilerini ziyaret ediyorlar, beraberce gidip geliyorlar. Sustum.

– İkisi de öyle dost oldular ki! Anna Andreyevna da Katerina Nikolayevna için öyle iyi sözler söylüyor ki.

Hep susuyordum.

– Katerina Nikolayevna ise yine sosyete hayatına “daldı”, başarı üstüne başarı kazanıyor, yıldız gibi parlıyordu. Söylediklerine göre herkes, hatta saraydakiler bile ona aşıkmış… Byoring ile bütün ilgilerini kestiler, düğün de olmayacak artık; bunu herkes söylüyor… Son defaki olaydan sonra böyle olmuş.

Yani Versilov’un gönderdiği mektuptan sonra. Bütün bedenim titredi ama ses çıkarmadım.

– Anna Andreyevna Prens Sergey Petroviç’ e öyle acıyor, öyle acıyor ki… Katerina Nikolayevna da acıyor… Temize çıkacağını ötekinin, Stebelkov’un cezalandırılacağını söylüyor…

Ona suratımı buruşturarak baktım. Yerinden kalktı, sonra birdenbire bana doğru eğildi:

– Anna Andreyevna ayrıca sağlık durumunuzu öğrenmemi emretti, diye fısıldadı. Sokağa çıkmaya başlar başlamaz kendisine uğramanızı çok rica etti. Hoşça kalın. Sağlıkla kalın, ben de öylece söylerim…

Çıktı gitti. Yatağımın içinde oturdum, alnımda soğuk ter damlaları belirmişti ama korkmuyordum. Lambert'le onun çevirdiği dolaplar hakkında aklımın bir türlü ermediği kötü haberler, hastalığım sırasında, sonra iyileşme devresinin ilk günlerinde belki de bilinçsiz bir korku ile onunla karşılaştığım o geceyi hatırladığım zamanki kadar korku vermemişti. Tersine Darya Onisimovna gider gitmez yatağımın içinde geçirdiğim o ilk kararsız dakikalarda Lambert üzerinde durmadım bile. Ama beni her şeyden çok ilgilendiren onun hakkındaki haberlerdi, Byoring'le arasının açılması, sosyetede mutlu oluşu, başarıları, "parlaması" bütün bunlar beni ilgilendiriyordu. Darya Onisimovna'nın "yıldız gibi parlıyorlar" dediğini hâlâ işitiyor gibiydim. Birdenbire içimdeki kuvvetin beni bu çıkmazdan alıkoymasına imkân olmadığını anladım. İşte ben de Darya Onisimovna'nın güzel öykülerinden sonra dişimi sıkmış, susmuş onu etraflıca sorguya çekmemiştim! O hayata kavuşmak isteği, onların hayatı bütün ruhumu sarmıştı… Bunun dışında içimde tatlı bir istek daha vardı, bu istek bana hem mutluluk hem de acı veriyordu. Düşüncelerime gelince, kafamda fini fini dönüyorlardı ama dönmelerine engel olmuyordum. "Uzun uzadıya kafa yoracak ne var?" diye düşünüyordum. Kesik kesik, "Ama, Lambert'in geldiğini annem bile söylemedi." diyordum. Versilov susmasını söylemiştir herhâlde… "Ölsem yine Versilov'a Lambert hakkında bir şey sormam!" Aklıma sürekli Versilov geliyordu. "Versilov ile Lambert… Onlarda ne yeni haberler vardı! Yaşa Versilov! Alman'ı, Byoring'i o mektupla korkuttu. Katerina Nikolayevna'ya çamur attı, la ca-lomnie… ile en reste toujours queique chose, saraylı Alman da bir skandaldan korktu, ha-ha-ha… İşte ona iyi bir ders" "Lambert… Sakın Lambert ona da sokulmuş olmasın? Olmaz şey mi? Neden onunla da ilişkiye girmesin?"

Burada bütün bu anlamsız, saçma şeyleri düşünmekten vazgeçtim, ne yapacağımı bilmeyerek başımı yastıkların arasına gömdüm. "Hayır, böyle bir şey olmayacak!" diyerek birden kararımı verdim, yataktan kalktım,

terliklerimi, hırkamı giydim, doğruca Makar İvanoviç’in odasına yollandım, sanki bütün niyetlerimin akıntısı, kurtuluşum, tutunabileceğim gemi çapası oradaydı.

Gerçekten de belki o zaman ruhumun bütün kuvvetiyle duymuştum; başka türlü olsaydı, ne diye kendimi tutamadan birdenbire yerimden fırlayıp böyle bir ruh hâli içinde kendimi Makar İvanoviç’in odasına atacaktım?

III

Makar İvanoviç’in kapısını açınca büyük bir şaşkınlık yaşadım: Annemle doktor oradaydı. İhtiyarla yalnız görüşeceğimi umuyordum, annemin ve doktorun burada ne işi vardı? Henüz şaşkınlığımı atamamıştım ki, kız kardeşimle Versilov da içeri damladı. Herkesin Makar İvanoviç’in odasında toplanmasının sebebi neydi böyle? Şaşkınlığımı üzerimden çabucak attım, hiç bozuntuya vermeden Makar İvanoviç’e yaklaştım:

– Sağlık durumunuzu öğrenmeye gelmiştim, dedim.

– Teşekkür ederim üzgünüm, seni bekliyordum, geleceğini biliyordum! Geceleyin seni düşündüm.

Şefkatle gözlerimin içine bakıyordu, ben de onun beni herkesten daha çok sevdiğini anlamıştım. Ama hemen o anda, elimde olmadan - yüzü neşesini kaybetmemekle birlikte- hastalığın bir gecede ne de olsa bazı ilerlemeler kaydetmiş olduğunu düşündüm. Biz gelmeden önce doktor kendisini iyice muayene etmişti. Sonradan öğrendiğime göre bu doktor, hastasıyla büyük bir dikkatle ilgileniyor, onda türlü hastalıkların olabileceğini tahmin ediyordu. Makar İvanoviç, ilk bakışta anladığım gibi, doktora en yakın dostluk bağlarıyla bağlanmıştı. Bunu daha o zaman beğenmedim; ama ben de o dakikada oldukça kötü bir durumdaydım.

Versilov:

– E, Aleksandır Semionoviç, sevgili hastamız bugün nasıl, diye sordu.

O kadar sarsılmış olmasaydım, dün akşam düşündüğüm gibi, Versilov'un bu ihtiyara karşı takındığı tavırları incelemek, benim için oldukça ilginç bir şey olacaktı. Beni en çok şaşırtan, Versilov'un yüzündeki o çok yumuşak, hoşa giden ifadeydi. Bu ifadede tam bir içtenlik göze çarpıyordu. Galiba daha önce bir yerde, Versilov biraz olsun saflık gösterdiği zaman yüzünün şaşılacak kadar güzelleştiğini söylemiştim.

Doktor cevap verdi:

– Baksanıza, hep kavga edip duruyoruz.

– Makar İvanoviç'le mi? İnanmam, onunla kavga etmek imkânsız bir şeydir.

– İyi ama söz dinlemiyor, geceleri uyumuyor. Makar İvanoviç güldü:

– Ama vazgeç artık, Aleksandır Semionoviç, kavga ettiğin yeter. E, azizim Andrey Petroviç, bizim hanım kıza ne yaptılar? Bak, sabahtan beri telaşlanıp duruyor, diyerek annemi gösterdi.

Annem gerçekten de büyük bir telaşla:

– Ah, Andrey Petroviç, diye bağırdı, Tanrı aşkına çabuk anlat, üzme, zavallıyı niçin mahkûm ettiler?

Annem haykırdı:

– Eyvah!

– Sibirya'ya sürmüyorlar canım, kendine gel, sadece on beş ruble ceza verdiler; komedi oldu!

Oturdu, doktor da oturdu. Tatyana Pavlovna'dan konuşuyorlardı. Benimse bu işe dair hiçbir bilgim yoktu. Makar İvanoviç'in sol tarafında oturuyordum. Liza da benim karşıma, sağ tarafa geçti; anlaşılan bugün onun başka bir kederi vardı, bunu söylemek için de anneme gelmişti. Yüzünün ifadesinde huzursuzluk, sinirlilik okunuyordu. O sırada bilmem nasıl, oldu, bakıştık, ben de birdenbire içimden düşündüm: "İkimiz de kepaze olduk,

yaklaşmak için benim ilk adımı atmam gerek.” Ona karşı kalbim birdenbire yumuşadı. Versilov bu sırada sabahleyin geçen macerayı anlatmaya başladı.

Olay şu: O sabah Tatyana Pavlovna’nın sulh mahkemesinde aşçısı ile mahkemesi varmış. Aslında pek saçma bir şey; daha önce de söz ettiğim gibi huysuz Fin kadını bazen kızar, hanımının sorularına hiç cevap vermeden haftalarca susardı. Onun bütün huysuzluklarına katlanan, bir daha dönmemek üzere kovmayı da bir türlü göze alamayan Tatyana Pavlovna’nın ona olan düşkünlüğünü de söylemiştim. Yaşlı kızlarla hanımların bütün bu psikolojik kaprisleri bence, dikkate değil, nefrete layıktır. Bu meseleden burada söz etmekten amacım, sadece bu aşçı kadının hikâyemin ilerisinde oldukça önemli, hem de uğursuz bir rol oynaması olacaktır. İşte birkaç günden beri kendisine hiçbir cevap vermeyen Finli kadınının bu hareketiyle sonunda çileden çıkan Tatyana Pavlovna, eskiden hiç yapmadığı bir şeyi bu sefer yapmış kadına bir tokat atmış. Fin kadını bu defa da hiç ses çıkarmamış ama daha o gün evin arka tarafında bir köşede oturan, her çeşit iş peşinde koşan, pek doğal olarak da ekmek parasını çıkarmak için mahkemelerde buna benzer davalar açtıran emekli deniz gedikli çavuşu Osetrov ile ilişki kurmuş. En sonunda Tatyana Pavlovna’yı sulh mahkemesine çağırmışlar, Versilov’a da her nedense bu davada tanık olmak düşmüş.

Versilov bütün bunları pek neşeli bir tarzda, alaylı alaylı anlattı, öyle ki annem bile güldü. Kendisi Tatyana Pavlovna’yı, gedikli çavuşu, aşçı kadını temsil etti. Aşçı kadın davaya başlanırken cezanın para olarak verilmesini istemiş: “Hanımımı hapse atarlarsa ben kime yemek pişiririm?” demiş. Tatyana Pavlovna yargıcın sorularına büyük bir gururla cevap vermiş, kendini haklı göstermeye bile çalışmamış, tam tersi, sözlerini şöyle bitirmiş: “Dövdüm, gerekirse yine de döverim.” Bu yüzden, mahkemede saygısızca konuştuğu için, hemen üç ruble ceza kesmişler. Sırık boylu, zayıf bir genç olan deniz gediklisi, aşçı kadını savunmak için uzun bir nutuk atmaya kalkışmışsa da iyice şaşırarak mahkeme salonundakilerin hepsini güldürmüş. davaya çabucak bakılmış, mahkeme, Tatyana Pavlovna’yı davacı Marya’ya on beş ruble vermeye mahkûm etmiş. O da işi uzatmayarak hemen oracıkta çantasını çıkarıp paraları saymaya başlamış. Tam bu sırada gedikli çavuş da yaklaşmış, parasını almak için elini uzatmış ama Tatyana Pavlovna onun elini vurur gibi yana itmiş, sonra yine

Marya’ya dönmüş. “Aman hanımcığım, acelesi ne? Hesabıma yazın, olur biter. Buna gelince, parasını ben kendim veririm!” diyen aşçı kadın yargıcı bile kahkahaya boğmuş. Tatyana Pavlovna, Marya’nın en sonunda konuşmaya başladığını görünce, korkunç derecede sevinmiş, gedikliyi göstererek: “Bu sırığı da nereden buldun, Marya, diye sormuş. Marya kurnazca: “A, gerçekten de sırıkmış, hanımım!” diye cevap vermiş. Köfteler nohutlu mu olsun demiştiniz, demin duyamadım, burada acele ediyordum da?” “Hayır, yanında lahana olacak Marya, hem Tanrı aşkına dikkat et, dünkü gibi yapma.”, “Yo, bugün ayrıca gayret ederim hanımım, öpeyim elinizi” Bunun arkasından barıştığını göstermek için hanımının elini öpmüş. Kısacası salondakilerin hepsini güldürmüş.

Hem bu haberden hem de Andrey Petroviç’in hikâyesinden pek memnun kalan annem:

– Hele bakın, ne tuhaf kadınmış, diyerek başını salladı ama bu sırada yan gözle telaşlı telaşlı Liza’ya bakıyordu.

Makar İvanoviç:

– Küçüklüğünden beri sağlam bir kişiliğe sahip kızdı, diyerek gülümsedi.

– Hırçın, avare, dedi.

– Anlayamadım!.. Sağlam bir kişiliğin sahibi ben miyim? Bana mı hırçın dediniz, diyerek içeri Tatyana Pavlovna girdi. Gözlerine ve hareketlerine bakınca işlerinin ve hayatının yolunda olduğu anlaşılıyordu. Aleksandır Seminoviç senden böyle saçma sözleri hiç beklemezdim. Beni küçüklüğümden beri tanıyor, görüyorsun, hiç boşta gördün mü beni? Bir yılı aşkın süreden beri safra kesesi tedavisi görüyorum. Gördüğün gibi hâlâ iyileşmedim. Kimseyi iyileştiremediğini de herkes biliyor, bu seni utandırmıyor mu? Artık benimle bu kadar alay edemezsin. Siz Andrey Petroviç, benim için mahkemeye kadar geldiniz, çok teşekkür ederim. Makar’cığım sen nasılsın peki? Zaten seni çok merak ediyordum, bunu boş ver -bana dostça bakıp sırtımı okşadı… Onu ilk kez bu kadar neşeli görüyordum.

Doktora birden:

– E, nasıl, diye sordu. Endişe içinde kaşlarını çattı.

– Ne olacak, yatağa yatmak istemiyor işte. Böyle oturmakla yalnız kendisini yoruyor.

Makar İvanoviç, çocuk gibi yalvaran bir sesle mırıldandı:

– Ben sadece insanlarla birlikte biraz oturayım, dedim.

Tatyana Pavlovna:

– Bunu severiz biz, çok severiz; çevremizde birileri toplandığı zaman gevezelik etmekten hoşlanırız, biliyorum Makar'cığım, dedi.

İhtiyar, doktora bakarak gülümsedi:

– Ne de aceleci şeysin yahu, sözden de anlamıyorsun. İzin ver de söyleyeyim, yatmasına yatacağım dostum, kabul ama bizce bunun anlamı şudur: "Yatacak olursan, belki bir daha ayağa kalkamazsın." İşte dostum, kafama saplanan düşünce bu!

– Hah, ben de zaten bunun böyle olduğunu biliyordum, halk safsatası, "yatmasına yatarım ama kim bilir, belki de bir daha kalkamam." İşte halkın sık sık korktuğu da budur, bu yüzden hastaneye yatmaktansa hastalığı ayakta geçirmeye çalışırlar. Size gelince Makar İvanoviç, özgürlüğün uzun yıllarıdır özlemini çekiyorsunuz. Bütün hastalığınız bunda gizlenir. Bir yerde uzun zaman oturmaya alışmamışsınız, siz bir çeşit gezginsiniz, değil mi? Eh, halkımız serseriliği tutku hâline getirmiştir. Bunu çok defa gördüm. Halkımızın çoğu serseridir.

Tatyana Pavlovna:

– Senin düşüncene göre Makar serseri, öyle mi, diye sordu.

– Hayır, ben o anlamda söylemedim; bu sözü genel anlamda ele aldım. Eh, diyelim ki dindar, Tanrı'ya inanan bir serseri ama yine de serseridir. En

iyi, en saygıdeğer anlamda da olsa yine serseridir… Tıbbî bakımdan söylüyorum.

Birden doktora:

– Bana inanın ki, serseri bu yaşlı değil, asıl sizinle biziz, burada bulunanların hepsi; ona gelince, ondan çok şeyler öğrenmemiz gerekir. Çünkü onun hayatta kesin olarak inandığı bir şey var, sizinle bizim, hepimizinse kesin hiçbir şeyimiz yok… Hoş, siz bunu anlamazsınız ya, dedim.

Galiba bunları oldukça sert söylemiştim ama zaten bunun için gelmiştim. Daha doğrusu hâlâ ne diye oturup durduğumu bilmiyordum, aklım başımda değildi sanki…

Tatyana Pavlovna şüpheli şüpheli yüzüme bakarak:

– Sana ne oluyor, dedi. Makar İvanoviç, onu nasıl buldun, diyerek beni gösterdi.

İhtiyar, ciddi bir tavırla:

– Tanrı onu korusun, pek keskin, dedi. Ama “keskin”’ sözüne hepsi güldüler. Dişlerimi sıkıp kendimi tuttum; hepsinden çok da doktor gülüyordu. En kötüsü de o zaman onların önceden anlaşmış olduklarını bilmiyordum. Versilov, doktor, Tatyana Pavlovna, daha üç gün önce annemin, sandığımdan daha çok hasta olan Makar İvanoviç’in sağlık durumu hakkında kötü tahminler yürütmesine, endişeye düşmesine elden geldiği kadar meydan bırakmamaya karar vermişlermiş. İşte bunun için hepsi şakalaşıyor, gülmeye çalışıyorlardı. Ancak doktor budalaydı, pek doğal olarak da şaka etmesini bilmiyordu. Bu yüzden de olanlar oldu. Onların böyle bir anlaşma yaptıklarından haberim olsaydı, bu iş böyle olmayacaktı. Liza’nın da bir şeyden haberi yokmuş.

Oturmuş, kulak kabartmış dinliyordum; onlar hem konuşuyor, hem de gülüşüyorlardı. Benimse kafamda Darya Onisimovna ile getirdiği haberler dolaşıyordu, onu kafamdan bir türlü kovamıyordum. Oturuşu, gözlerimin içine bakışı, parmaklarının ucuna basarak ayağa kalkışı, öteki odayı gözden

geçirmesi bir türlü gözümün önünden gitmiyordu. En sonunda odadakilerin hepsi birden gülüştüler, Tatyana Pavlovna bilmem hangi sebepten ötürü, doktora ansızın dinsiz demişti: “E, siz bütün doktorlar zaten dinsizsiniz!…“

Doktor darıldığını, hak aradığını belirten budalaca, yapmacıklı bir tavırla:

– Makar İvanoviç, diye bağırdı. Ben dinsiz miyim, değil miyim?

İhtiyar, ağırbaşlılıkla:

– Sen mi? Hayır, sen dinsiz değilsin, diyerek onun yüzüne baktı. Hayır, Tanrıya şükür, dedi, başını salladı. Sen neşeli bir insansın.

Doktor alaylı bir sesle sordu:

– Neşeli olan bir insan dinsiz değil midir? Versilov, ciddi bir tavırla

– Bu da kendine göre bir düşünce, dedi.

Elimde olmadan bu ‘ülkü’ye şaşarak:

– Kuvvetli bir düşünce, diye bağırdım. Doktor da meraklı gözlerle bakıyordu.

Makar İvanoviç hafifçe yere doğru eğilerek:

– Şu bilgin dediğiniz insanlardan, şu profesörlerden önceleri öyle korkuyordum ki, diyerek söze girdi. Onların yanında lâf söylemekten, en çok bir dinsizle karşılaşmaktan korkuyordum. Benim ruhum bir tane, diye düşünüyordum. Onu mahvedecek olursam, başkasını nereden arayıp bulurum? Ama sonra cesaretlendim: “Ne olur sanki…” dedim. “Onlar Tanrı değil ya, yine bizim gibi insan” Hem insanda büyük bir merak da uyandırıyorlardı. Ben de: “Dur bakayım, dinsizlik neymiş bir öğreneyim?” dedim. “Ancak dostum, daha sonra bu merak da geçti.”

Şimdi susmuştu. Dudaklarından, gülümsemesinden ve mimiklerinden anlıyordum ki, bu suskunluk geçiciydi. İlk fırsatta konuşacaktı. Bazı iyi niyetli, temiz insanlar vardır ki, herkese güvenirler, alaya alınacaklar,

makaraya bağlanacakları akıllarına bile gelmez. Bu insanlar aynı zamanda yarınları da düşünemezler, önlerine her çıkana kalplerindeki en değerli sırları döküverirler. Fakat Makar İvanoviç, sanki böyle bir kalıbın dışındaydı. Sanki başka bir niyet taşıyor, gerçek amacını çok iyi perdeleyebiliyordu. Bu adam çok kurnaz birine benziyordu. Bütün bu olaylar ve konuşmalar anlaşılan bir hafta öncesinin devamı idi. Fakat ne yazık ki, bir gün önce beni kızdıran bu kez de hâlâ üzüldüğüm bir çılgınlığa iten yine o uğursuz söz ağzından çıkıvermişti.

İhtiyar, dalgın dalgın:

– Tanrı'ya inanmayan dinsiz insanlardan şimdi daha çok korkuyorum dostum, diye sözüne devam etti. Aleksandır Semionoviç, şimdiye kadar bir tane bile dinsiz insanla karşılaşmadım. Hep telaşlı insanlar gördüm. Bence en uygun söz budur, onu daha iyi anlatabilmek için. Bu insanların nasıl bir yaratık olduğunu anlamak çok zordur. İçlerinde her çeşit insanı bulmak mümkündür. Sıradan halktan başla, en bilginine kadar git, bunları kolayca bulursun. Ortak yönleri demin dediğim gibi hep telaşlı olmaları. Bunlar kitap okuyor, sonra da ileri geri konuşuyor, görüşlerini topluma yutturmaya çalışıyorlar. Fakat şaşkın ördek gibiler, hiçbir konuyu çözebilecek beceride değiller. Bazısı öyle yayılmıştır ki kendisini bile göremez olmuştur. Kimisi taştan daha sert bir hale gelmiştir, kafasındaysa bin bir hayal dolaşmaktadır. Kimisi de hem duygusuz, hem de alçaktır, yeter ki doyasıya alay etsin. Kimisi kitapların içinden sadece çiçeklerini seçmiştir. Bir şey daha söyleyeyim: Onlar daha çok can sıkıntısı duyarlar! Küçük bir insan yokluk içindedir, ekmeği yoktur, çocuklarını barındıracak bir yer bulamaz, sert samanın üstünde yatar ama kalbi neşeyle doludur, hafiftir, günah da işler, kabalık da eder ama kalbinde yine hafiflik vardır. Büyük adam ise tıka basa yer, içer, altın babasıdır, kalbindeyse hep aynı can sıkıntısı durur… Kimisi bütün bilimleri öğrenmiştir ama can sıkıntısından kurtulamaz. Benim düşünceme göre insanın aklı çoğaldıkça, can sıkıntısı da artar. Şunu ele alalım, dünya kurulalı insanları okutuyorlar ama iyi ne öğretebildiler. Dünyanın en güzel, en neşeli, bütün sevinçlerle dolu bor yer olduğunu mu? Bir daha tekrar edeyim: İnsanlarda ruh güzelliği yok, olmasını da istemiyorlar, hepsi mahvolmuşlar, ancak herkes kendi mahvoluşuyla övünüyor, biricik gerçeğe başvurmayı da akıl etmiyorlar. Tanrı'sız yaşamaksa işkenceden başka bir şey değildir. Sonuç, medenileştikçe

medeniyete lanet ederiz, kendimiz de bunun farkında olmayız. Ama ne çare, baş eğmeyen insan olamaz; böyle bir insan, herhangi bir insan dünyada yaşayamaz. Tanrı'ya inanmaz, ağaçtan, altından yahut başka uydurma bir Buda'ya tapmaya başlar. Buda'ya tapanların hepsi dindar insanlardır, dinsiz değillerdir, onları böylece kabul etmek bizim için en doğru iştir. E, Tanrıyı tanımayan da vardır, olmaz olur mu hiç? Gerçekten dinsizler var, ancak onlar berikilerden çok daha korkunçtur. Çünkü dillerinden Tanrı adını düşürmezler. Birçok defa onlardan konuşulduğunu duydum ama kendileriyle hiç karşılaşmadım. Var dostum, böyleleri de var, hem öyle sanıyorum ki olmaları da bizim için olmazsa olmaz bir olgu.

Versilov da onayladı:

– Var, Makar İvanoviç, böyleleri de var, hem olmaları da gerekli.

Bilmem neden, birden kendimi tutamadım, ateşli ateşli benim de ağzımdan aynı sözler çıkıverdi:

– Mutlaka vardır, hem "olmaları da bizim için olmazsa olmaz bir şeydir!"

Beni çeken şey, Versilov'un davranışlarıydı. "Olmazsa olmaz" sözünde gizlendiğini sandığım düşünce beni büyülemişti. Bu konuşma benim için hiç beklenmedik bir şeydi. İşte o dakikada birdenbire yine hiç beklenmedik bir şey oldu.

IV

Hava bulutsuz ve parlaktı. Makar İvanoviç'in odasındaki stor perdeler doktorun emri doğrultusunda kaldırılmıştı. Önceleri, güneşi görmeyen yaşlı prens sıkılıyor diye bu yola başvurmuştu. Güneş ışığı tam Makar İvanoviç'in yüzüne vurana kadar odada oturmuştuk. Prens ilk başlarda sohbetin koyuluğundan buna dikkat etmemişti ama zamanla parlak ışık gözüne zarar vermeye başlamıştı. Prens sinirli hareketler yapmaya, gerginleşmeye başlayınca annem telaşlı bir şekilde pencereye bakmıştı. Bu durum ancak pencereye bir şey asmakla engellenebilecekti, fakat konuşmayı bölmemek için prensin oturduğu iskemleyi kenara çekmeye

kalkıştı. Hem sadece üç parmak, bilemediniz bir karış kadar çekmek yeterdi. Annem eğilip birkaç defa iskemleyi çekmiş ama kenara alamamıştı; iskemle, üzerinde oturan Makar İvanoviç'le birlikte yerinden kımıldamıyordu. Onun gayret ettiğini hisseden Makar İvanoviç, konuşma arasında, elinde olmadan, birkaç defa kalkmak istediyse de ayakları kendisini dinlemiyordu. Annem ise hâlâ çekmeye çabalıyordu. En sonunda bütün bunlar Liza'yı kötü hâlde kızdırdı. Parlayıp sönen sinirli birkaç bakışını hatırlıyorum, önceleri bunu neye yoracağımı bilmiyordum, çünkü aklım konuşmadaydı. İşte bu sırada birdenbire onun Makar İvanoviç'e âdeta bağırdığı duyuldu:

– Hiç olmazsa biraz kalksanıza canım, annemin ne kadar zorluk çektiğini görmüyor musunuz?

İhtiyar birden ona baktı; hemen anladı, o anda biraz kalkmak istediyse de iyice kalkamadı. İki parmak kadar kalktı, sonra yine iskemlenin üzerine düştü.

Liza'ya, şikâyet dolu bir sesle:

– Kalkamıyorum yavrum, dedi. Bu sırada da uysal uysal onun yüzüne bakıyordu.

– Koca bir kitabı dolduracak kadar konuşmasını biliyorsunuz da kımıldamak için kuvvet mi bulamıyorsunuz?

Tatyana Pavlovna:

– Liza, diye bağıracak oldu.

Makar İvanoviç yine büyük bir kuvvet harcadı, fakat olmuyordu. Liza yine:

– Kol değneğinizi alın, yanınızda duruyor, değneğin yardımıyla kalkarsınız, diye kesip attı.

Prens:

– Ha, gerçekten de dedi, hemen kol değneğini yakaladı.

– Kendisini biraz kaldırmalı, işte o kadar, diyerek ayağa kalktı; doktor ona doğru yürüdü, Tatyana Pavlovna da ayağa kalktı ama onlar daha Makar İvanoviç'e yaklaşmadan o, var kuvvetiyle kol değneğine dayanarak birden ayağa kalktı, olduğu yerde durarak sevinçle çevresine bakınmaya başladı.

Hemen gurur dolu bir sesle:

– İşte ayağa da kalktım, diyerek neşeli neşeli gülümsedi. Hay Tanrı senden razı olsun yavrum, bana akıl öğrettin, bense ayaklarımı, artık hiç işe yaramıyor sanmıştım…

Ama ayakta pek fazla duramadı, daha sözünü bitirmemişti ki vücudunun bütün ağırlığıyla dayandığı kol değneği, bilmem nasıl oldu, halının üstünden kaydı. Güçsüz ayakları kendisini tutamadığı için, bütün ağırlığıyla yere yuvarlandı. Hatırlıyorum, onun bu düşüşünü görmek korkunç bir şeydi. Hepsi "aman," diye bağırıştılar, onu ayağa kaldırmaya koştular ama çok şükür bir yeri incinmemişti; sadece bütün ağırlığıyla, iki diziyle gümleyerek yere çarpmıştı. Bu sırada da sağ elini ileri uzatarak vücudunun yere çarpmasını önledi. Kaldırıp karyolaya oturttular, yüzü kireç gibi bembeyaz kesilmişti ama korkudan değil, sarsıntıdan. Makar İvanoviç ayrıca kalp hastasıydı da. Annemse korkudan kendini kaybedecek dereceye gelmişti. Bu sırada Makar İvanoviç, solgun bir yüz, tir tir titreyen bir vücutla, hâlâ titreyerek kendine gelemeden Liza'ya döndü, hafif, hemen hemen şefkatli bir sesle:

– Hayır yavrum, anlaşılan artık ayaklarım gerçekten de tutmuyor, dedi.

O zaman bende bıraktığı izlenimi sözle anlatamam. Şaşılacak bir şey ki, zavallı prens durumdan hiç yakınmıyordu. Tersine, ta başından sonuna kadar Liza'nın sözlerinden hiçbir rahatsızlık duymadığı apaçık anlaşılıyordu. Onun bağırmasını da haklı bir şey olarak kabul etmişti. Yani suçlu olduğu için kendisini "haşlamaya" hakları vardı. Bütün bunlar Liza'yı çok şaşırtmıştı, ihtiyar yere yuvarlanırken o da herkes gibi ayağa fırlamıştı. Ölü gibi sararmış, ayakta duruyordu. Doğal olarak kendisini suçluyordu, çünkü bütün bunlara kendisi yol açmıştı. Ama ihtiyarın sözlerini duyunca utancından, pişmanlığından kıpkırmızı kesildi.

Tatyana Pavlovna ansızın:

– Yeter, diye konuya girdi. Bunlar hep konuşma yüzünden böyle oluyor! Herkes yerine otursun! Bir doktor, çevresindekileri kendisi gevezeliğe sürüklerse işte böyle olur!

Hastanın yanında uğraşıp duran Aleksandır Semionoviç:

– Doğru, dedi. Suçlu benim, Tatyana Pavlovna. Onun dinlenmesi gerek!

Ama Tatyana Pavlovna onu dinlemiyordu, yarım dakika kadar Liza'nın gözlerinin içine bakarak inceledi.

Birden:

– Liza, buraya gel, dedi. Hemen ihtiyar budalayı öp…

Liza da onu öptü, niçin öptüğünü bilmiyorum ama mutlaka böyle yapması gerektiğini anlıyordum. Az daha ben bile Tatyana Pavlona'nın boynuna sarılıp öpecektim. Evet, Liza'yı sitemlerle ezmemeliydi, hiç şüphesiz içinde doğmaya başlayan yeni güzel duyguyu sevinçle karşılamak, kutlamak gerekti. Ama bütün bu duyguların yerine birdenbire ayağa kalktım, sert bir sesle, örse vurur gibi:

– Makar İvanoviç, siz yine güzellik sözünü kullandınız, dedim. Geçen günler de dün de bu söz bana hep acı verdi… Evet, diyebilirim ki bundan bütün ömrümce acı çektim, ancak daha önce niçin çektiğimi kendim de bilmiyordum. Sözlerin böyle doğru ve yerinde oluşunu hem uğursuz hem de bir mucize olarak kabul ediyorum… Bunu da sizin önünüzde herkese söylüyorum…

Ama beni hemen durdurdular. Tekrar ediyorum, onların annemle Makar İvanoviç'i üzmemek için daha önce anlaşmış olduklarından haberim yoktu. Bana gelince, eskiden yaptıklarım göz önünde tutulacak olursa, buna benzer rezaletler çıkarabilecek yaratılışta olduğumu biliyorlardı.

Tatyana Pavlovna büsbütün kızarak:

– Susturun, susturun şunu, diye bağırdı. Annem titremeye başladı. Makar İvanoviç de herkesin korku içinde olduğunu görerek korktu.

Versilov sertçe:

– Yeter Arkadiy, diye bağırdı. Sesimi daha çok yükselterek bağırdım:

– Benim içinse baylar, benim için hepinizi bu meme çocuğunun yanında görmek çirkin bir şey. Burada yalnız annem bir azizdir ama o da…

Doktor ısrarla:

– Onu korkutacaksınız, dedi.

– Bütün dünyaya düşman olan biri varsa o da benim, diye mırıldandım - yahut buna benzer bir şeyler söyledim… Ama bir daha başımı çevirip meydan okuyarak Versilov'a baktım.

Versilov yine:

– Arkadiy, diye bağırdı. Tıpkı böyle bir sahne daha önce bir gün burada aramızda geçmişti! Yalvarırım, şimdi kendini tut!

Bunları öyle kuvvetli, öyle duygulu bir sesle söylemişti ki sözle anlatmama imkân yok. Yüzünün ifadesinde içli, sonsuz, tam bir keder belirmişti. En çok garibime giden de suçlu gibi görünmesiydi, sanki ben yargıçtım, o da suçlu. Bütün bunlar beni büsbütün coşturdu.

Ona:

– Evet, diye bağırdım. Versilov'u gömdüğüm kalbimden koparıp attığım zaman aramızda tıpkı böyle bir sahne geçmişti… Ondan sonra ölümün arkasından yeniden dirilme geldi, şimdiyse… Şimdi, artık bir daha dirilmemek üzere!… Ama… Ama siz hepiniz burada benim neler yapabileceğimi göreceksiniz, hatta göstereceğim şeyi benden beklemezsiniz bile!

Bunları söyler söylemez odama doğru atıldım. Versilov peşimden koşmuştu…

V

Hastalığım nüksetmişti; dehşetli bir sıtma nöbeti geldi, geceleyin de sayıklamaya başladım. İş sadece sayıklama ile bitmiyordu: sayısız rüyalar gördüm, bunlar birbiri ardından geliyordu. Ne başı ne de sonu vardı, bunlardan bir rüyayı, yahut doğrusu rüya parçasını bütün ömrümce hatırımda tuttum. Açıklamada bulunmadan söylüyorum, bu bir mucizeydi, anlatmadan da geçemeyeceğim.

Birden kendimi, kalbimde büyük, gururlu bir duyguyla geniş, yüksek tavanlı bir odada buldum ama burası Tatyana Pavlovna'nın evi değildi. Odayı pek iyi hatırlıyorum; buna önceden değiniyordum. Yalnız olmakla birlikte, beni telaşa düşüren, üzen bir duygu, büsbütün yalnız olmadığımı, beni bekleyenler olduğunu, benden bir şey istediklerini anlatıyordu. Kapının arkasında bir yerde insanlar oturmuş, yapacağım şeyi bekliyorlar. Katlanılamayacak kadar ağır bir duygu!… “Ah, yalnız olsaydım!” diye düşünüyorum. Tam bu sırada birden o içeri giriyor. Ürkek bakıyor, çok korktuğu belli. Gözlerimin içine derin derin bakıyor. Benim elimde belge. Beni büyülemek için gülümsüyor, bana yaltaklanıyor; ona acıyorum ama aynı zamanda tiksinti de duymaya başlıyorum. Birden elleriyle yüzünü kapatıyor, anlatılması çok zor bir küçümsemeyle “belgeyi” masanın üstüne atıyorum. “Yalvarmayın, alın, sizden hiçbir şey de istemiyorum!” diyorum. Gördüğüm bütün aşağılamaların öcünü, karşımdakini küçümseyerek alıyorum! Sonsuz, bir gurur duygusunun etkisi altında boğulur gibi oluyorum, odadan çıkıyorum. Ama kapıdan çıkınca karanlıkta Lambert kolumdan yakalıyor! Elimden çekerek gitmeme engel oluyor, var kuvvetiyle de: “Aptal, aptal” diye fısıldıyor. “O, Vasilyev adasında soylu kızlar için pansiyon açmak zorunda. Yine orada bir yerde, merdivenin yanında Anna Andreyevna'nın ince sesi duyuluyor:

– Arkadiy Makaroviç, güzellik arıyor.

Ama bu sözlerinde övme değil de dayanılmaz bir alay seziyorum. Lambert'le birlikte odaya dönüyoruz. Ama Lambert'i görünce o, kahkahalarla gülmeye başlıyor. Bendeki ilk izlenim, anlatılmaz bir korku. Öyle bir korku ki onun etkisiyle birden duraklıyor, yanına yaklaşmak istemiyorum. Ona bakıyorum, gözlerime inanamıyorum; sanki birdenbire yüzündeki maskeyi çıkarmış, karşımda duruyor. Yüz çizgileri yine aynı olsa da her küçük çizgi sonsuz bir küstahlıkla dolarak değişmiş. Lambert: “Ödül

isteriz hanımefendi, ödül!” diye bağırıyor. Bunun üzerine ikisi de katıla katıla gülmeye başlıyorlar, kalbim duracak gibi oluyor. “Ah, bir tek bakışıyla kalbimi erdemle dolduran o kadın, bu utanmaz kadın mıydı?” diye düşünüyorum.

Lambert:

– Bak, yüksek sosyeteden olan bu gururlu insanlar, para için neler yapabilir, diye bağırıyor. Ama utanmaz kadın bu sözlerden bile sıkılmıyor; zaten onu kahkahalarla güldüren şey de benim böyle korkmuş olmamdı. Ah, o ödülümü vermeye hazır, bunu görüyorum… Ama bana ne oluyor? Artık ne acıma, ne tiksinme duymuyorum; hiçbir zaman titremediğim gibi tuhaf tuhaf titriyorum… Yeni, anlatamayacağım bir duygu bütün benliğimi kaplıyor, böyle bir şeyi hiçbir zaman tatmamıştım, bu bütün dünyaya bedel bir duyguydu, sonsuz bir kuvveti vardı… Ah, şimdi artık oradan çıkıp gitmek elimde değildi! Ah, bunun böyle ayıp bir şey olması ne kadar hoşuma gidiyordu! Ellerini yakalıyorum, elinin sıcaklığı, beni korkunç şekilde sarsıyor, onun küstah, al renkli, gülmekten titreyen, beni çağıran dudaklarına dudaklarımı yapıştırıyorum.

Ah, yok olsun bu kötü hatıra! Kahrolasıca rüya! Yemin ederim ki bu iğrenç rüyadan önce aklımdan bu kepaze düşünceye benzer bir şey geçmemişti. Cebime diktirdiğim “belgeyi” sakladığım, bazen garip bir gülümsemeyle cebimi yokladığım hâlde buna benzer irade dışında bir hayal bile kurmamıştım. Peki, öyle ise bunların hepsi hazırlanmış bir hâlde nereden gelmişti? Bunun böyle olmasına sebep, örümcek ruhlu olmamdı! Demek ki bunlar çoktan doğmuştu, benim aşağılık kalbimde yatıyordu. Ben bunu arzu ediyordum ama kalbim henüz açığa vurmaktan utanıyordu. Akıl da buna benzer bir şeyi bilerek anlatmaya cesaret gösteremiyordu. Uykudaysa ruh her şeyi olduğu gibi resmetmiş, kalbimde olanların hepsini tam bir doğrulukla, tam görüntüsü ile ortaya koymuş, olayları önceden bildirmişti. Sabahleyin Makar İvanoviç’in yanından koşarak çıkarken onlara göstermek istediğim şey bu muydu? Ama yeter, zamanı gelinceye kadar bundan hiç konuşmayacağım! Gördüğüm bir rüya, hayatımın en garip maceralarından biridir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I

Olayın üzerinden üç gün geçmişti. Kendime gelmiş, ayağa kalkmıştım. Kendimi oldukça iyi hissediyordum. Yakında iyice iyileşecektim. Şimdi okurlarım böyle küçük ayrıntılara girmemden memnun olmayabilirler. Fakat bu küçük gibi görünen ayrıntılar benim hayatımda önemli bir kesit oluşturdu, onun için bunları anlatmadan geçemeyeceğim: O günlerde sevinçli ve sakindim. Bu tip durumlar benim hayatımda çok ender görülen bir durumdu. Psikolojimin o anki durumunu şimdi anlatmıyorum, eğer psikolojimi anlatsam, kimse inanmazdı. En iyisi her şeyi olaylar anlatsın. Burada bir şey hatırlatacağım: Okuyucu "örümcek ruhlu" sözünü unutmasın, aklında tutsun. Çünkü böyle bir durum bütün dünyadan "ruh güzelliği" uğruna bir şeyler kapmak isteyen bir insanda yaşanıyordu. Ben, "ruh güzelliği" denilen iksiri sonsuza kadar arayacaktım. Ama bunun hangi isteklerle birleştiğini bir Tanrı bilecek, bir de ben bileceğim. Bu benimle mezara kadar gidecek. Bir insan en yüksek bir 'ülkü'yü en büyük bir alçaklıkla beraber taşıyamaz. Ama bazıları taşıyordu. Ruslardaki bu durum kendilerini ilerletecek olan geniş mizaçlılık mıdır, yoksa basbayağı bir alçaklık mı? İşte çözülmesi güç bir sorun!

Neyse bunu bırakalım, öyle yahut böyle, ne olursa olsun ruhumun dinginlik devresi başlamıştı. Elden geldiği kadar çabuk harekete geçebilmek için ne yapıp edip iyi olmaya, bunun için de sağlığıma önem vererek doktoru dinlemeye karar verdim. Beni heyecanlandıracak projeleri, niyetleri de büyük bir akıllılık ederek evden çıkacağım, yani büsbütün iyileşeceğim güne bıraktım. Çok yakında heyecanlı kararlar vereceğimi hissettiğim hâlde bütün uysal izlenimlerin, sakin zevklerin, acı verecek kadar tatlı, telaşlı kalp çarpıntıları ile kaynaşmasını bir türlü anlayamıyorum ama bütün bunları yine "geniş mizaçlılığa" yüklüyorum. Eskiden, daha pek yakında duyduğum huzursuzluktan artık eser bile kalmamıştı, zamanı gelinceye kadar her şeyi bırakmıştım, daha pek yakında olduğu gibi geleceği düşünerek korkumdan titremiyordum, tıpkı gelirine, kuvvetine güvenen bir zengin gibiydim. Beni bekleyen kadere karşı gittikçe artan bir gurur, meydan okuma isteği duyuyordum. Bu da öyle sanıyorum ki gerçekten iyileşmeye başladığımdan, iç hayat için gerekli kuvvetlerin hızla geri dönmesinden ileri geliyordu. İşte, gerçekten iyileşmeye başladıktan sonra gelen o son birkaç günü, şimdi tam bir zevkle hatırlıyorum.

Ah, onların hepsi hareketimi bağışlamışlardı, bağışlayanlar da yüzlerine karşı çirkin ruhlu dediğim insanlardı! İnsanların bu hâlini severim, buna da kalbin zekâsı diyorum. En azından bu düşünce beni o anda bir dereceye kadar çekiyordu. Mesela Versilov ile en sıkı fıkı iki dost gibi konuşuyorduk ama bu da bir dereceye kadar böyleydi. Kendimizde azıcık duygusallık fark ettik mi, sanki bir şeyden utanıyormuşuz gibi, hemen kendimizi tutuyorduk. Bazen öyle olaylar vardır ki yenenin yenilenden utanmamasına imkân yoktur, bu da sadece karşınızdakine üstün geldiğiniz için böyle olur. Burada da üstün gelen galiba bendim, ben de utanıyordum.

O sabah, yani hastalığım tekrar ortaya çıktıktan sonra, yataktan kalktığımda Versilov odama geldi, o gün onların annemle Makar İvanoviç için anlaşma yapmış olduklarını ilk defa ondan öğrendim. Bu arada yaşlı prens, kendisini sağlık bakımından iyi hissettiği hâlde doktorun hiçbir sorumluluk kabul etmediğini de söyledi. Ben de ona bundan böyle daha dikkatli hareket edeceğime bütün kalbimle söz verdim. Versilov bütün bunları anlatırken ilk defa onun da bu ihtiyarla büyük bir içtenlikle, ondan hiç beklemediğim bir şekilde ilgilendiğini, bunu da yalnız annem için yapmadığını, bilmem neden ona, kendisi için de ayrı bir değeri olan bir yaratığa bakar gibi baktığını gördüm. Durum beni o anda meraklandırdı, âdeta şaşırttı. Şunu bütün içtenliğimle söylüyorum ki, Versilov olmasaydı, birçok şey gözümden kaçabilirdi. Ben kalbimde en sağlam, seçme hatıralar bırakan bu ihtiyarı tanıyamadan yaşayıp giderdim.

Versilov benim Makar İvanoviç’e karşı takınacağım tavırdan korkuyordu, yani ne zekâma ne de hareket tarzıma güvenebiliyordu. Ama benim de bazen görüşü, düşünüşü büsbütün başka olan bir insana karşı nasıl hareket etmek gerektiğini anladığımı, kısacası gerektiği zaman hem uysal hem geniş mizaçlı olabildiğimi görerek pek memnun kaldı. Şunu da söyleyeyim ki, halktan olan bu insanda başka duygular, düşünceler bakımından benim için yepyeni, o zamana kadar bilinmeyen, daha önce anladığım şeylerden çok daha açık, avutucu bir şey bulmuştum. Bununla birlikte bazen onun tam bir sakinlikle, sarsılmaz bir imanla hurafelere ve boş şeylere inandığını görerek çileden çıkmamaya da imkân yoktu. Ama burada suç, yalnız onun cahil olmasındaydı; ruhu ise oldukça olgun bir seviyedeydi. Öyle ki ben, o zamana kadar insanlarda bundan daha iyi hiçbir şey görmemiştim.

II

Daha önce de söylediğim gibi, ondaki temiz kalplilik ve içtenlik beni derinden etkiliyor, kendisine bağlıyordu. Kendini beğenmiş birisi değildi. Sanki şeytan onun yanına hiç uğramamış, günah denilen şeyle tanışmamıştı. Neşeli, kendisiyle barışık bir yapıya sahip olduğundan, kendini hemen sevdirebiliyordu. “Neşe” sözcüğü onun için her şeydi, dilinden hiç eksik olmazdı. Gerçi bazen hastalık derecesine varan bir coşkunluğa sahip olsa da bu durum onun hastalığından kaynaklanıyordu. Sıtma nöbetleri onu çok etkilemişti, bunun sonucunda da ölçüsüz davranışlar sergiliyordu. Bu adamda zıtlıklar sanki iç içeydi. Saflıkla kurnazlık bu adamda cirit atıyor, neyi ne zaman sergileyeceği belli olmuyordu. Kurnazlık kavramı onda daha çok tartışmalarda kendini belli ediyordu. Tartışmak onun bir numaralı tutkusuydu, Rusya’daki gezintilerini, yaşadıklarını, duyduklarını anlatırdı. Oldukça da duygusal, her şeyden etkilenen bu adam dramalara, içli olaylara gereğinden çok önem verirdi. Konuşmayı çok sevdiğinden kendisi benim gözümde gevezeydi. Bana Rusya’da yaptığı gezileri, en eski aziz öykülerini, duyduğu bütün efsaneleri anlatmıştı. Bu efsaneleri daha önce hiç duymamıştım ama şunu biliyordum: Bu efsane ve öyküler halkın dilindeydi, o da bunları allayıp pullayarak, kendinden de birçok yalanlar katarak anlatmaktan çok büyük zevk alıyordu. Öyle şeyler anlatıyordu ki, bunları aklım almıyordu. Fakat anlatımı, Rusçayı kullanması, coşkunluğu, konularına hâkimiyet çok iyiydi. Anlattıklarının birçoğu bugün hâlâ belleğimdedir. Mesela “Marya Yevipetskaya”nın hayatı o günkü gibi capcanlı beynimde duruyor. Onun ne hayatına, ne de benzerlerine dair o zamana kadar bir şey bilmiyordum.

İnanın bana, dinlerken gözyaşı dökmemeye imkân yoktu. Hem de bu, içlenmeden değil de bir tuhaf hayranlıktan ileri geliyordu. Bunda Aziz Marya’nın dolaştığı aslanlarla dolu, kumlarla kaplı kızgın çölün sıcaklığı, sözle anlatılmaz bir şey duyuluyordu. Ama bu nokta üzerinde daha fazla konuşmak istemem, hem zaten yetkim de yok.

İçlilikten başka, zamanımızın oldukça iddialı konuları üzerinde bazen pek orijinal olan kendi görünüşünü ileri sürmesi de çok hoşuma gidiyordu. Mesela bir gün askerliği biten bir Rus’un hikâyesini anlatmıştı, bu olay yakın bir zamanlarda hemen hemen gözü önünde geçmişti. Bu Rus

delikanlısı hizmetini bitirerek memleketine, köylü hemşehrilerinin yanına dönmüş ama köylülerle bir arada yaşamak hoşuna gitmemiş, eh, köylüler de ondan hoşlanmamışlar. Yolunu şaşırmış adamcağız, işi ayyaşlığa dökmüş, bir yerde yolunu kesip birini soymuş, elde sağlam bir ipucu olmamakla birlikte eri yakalamışlar, yargılamaya başlamışlar. Mahkemede avukat, artık onu büsbütün temize çıkarmak üzereymiş. Fakat ipucu bulunamıyormuş ama er dinlemiş, dinlemiş, derken birdenbire ayağa kalkmış, avukatın sözünü kesmiş, "Hayır, sen bu sözlerden vazgeç" diyerek her şeyi ortaya dökmüş, "Her şeyi en ufak ayrıntısına kadar anlatmış", bütün suçu üzerine almış, ağlayarak pişman olduğunu söylemiş. Mahkeme üyeleri gitmişler, kapıyı kilitleyip yargılamaya başlamışlar, sonra çıkmışlar. Hayır, er suçsuzdur" demişler. Oradakilerin hepsi bağırmışlar, sevinmişler, er ise olduğu yerde duruyor, yerinden kımıldamıyormuş. Sanki taş kesilmiş, bir şey anlamıyormuş; başkanın kendisini serbest bırakırken verdiği öğütten de bir şey anlamamış. Er yine serbest dolaşmaya başlamış, bu işe bir türlü akıl erdiremiyormuş. Kederlenmeye başlamış, düşüncelere dalmış, ne yiyor, ne içiyormuş. İnsanlarla konuşmuyormuş, beşinci gün ise tutmuş kendisini asmış. Makar İvanoviç, "İşte böyle insan, ruhunda günah olursa yaşayamaz!" diye sözlerini bitirdi. Bu öykü benim için anlamsız bir şeydi, hem şimdi bütün gazetelerde her gün karşılaşılan olaylardan… Ama onda hoşuma giden eda idi, daha çok da bazı sözler büsbütün yeni bir anlam taşıyordu. Mesela er köye dönünce köylülerin onu beğenmediklerini söylerken Makar İvanoviç şöyle demişti: "Eh, elbette er demek, ahlakı bozulmuş köylü demektir." Sonra hemen hemen davayı kazanmak üzere olan avukattan söz ederken de şöyle demişti: "Eh, avukata gelince, avukat demek kira ile tutulmuş vicdan demektir." Bu iki sözü hiçbir zorluk çekmeden, üzerinde uğraşmadan, kendisi de farkında olmadan söyleyivermişti. Oysa bu iki sözün içinde bu iki şeyden büsbütün ayrı bir düşüncenin anlattığı şey gizleniyordu. Hem gerçi bütün halkın görüşü değilse bile yine de Makar İvanoviç'in kendi görüşüydü, hiçbir yerden kopya edilmemiş bir görüştü! Bazı konular üzerinde halkın bu çeşit görüşleri, bazen eşsiz olmaları bakımından bir harikadır.

Aynı meseleyi incelemeye devam ederken:

– Makar İvanoviç, kendini öldürmenin günah olup olmadığı hakkında düşünceniz nedir, diye sordum.

– Kendi kendini öldürmek, insanların işledikleri günahların en büyüğüdür, diye cevap vererek içini çekti. Ama burada da yargıç yine Tanrı'dır, çünkü her şeyi, her şeyin sınırını, her şeyin ölçüsünü ancak o bilir. Bizse böyle bir günahkâr için mutlaka dua etmeliyiz. Böyle bir günahkârdan konuşulduğunu duyunca, o günahkâr için, her gece ona acıyarak dua et ve öyle yat. İstersen sadece Tanrı'nın adını anarak bir nefes üfle, onu hiç tanımıyorsan bile gene dua et, çünkü o zaman senin duan daha çok değerlenir.

– Ama o artık mahkûm olmuşsa benim duam ona yardım eder mi?

– Sen nereden biliyorsun? Birçokları, ah birçokları inanmıyorlar. Böylece cahil insanların kulaklarını tıkıyorlar; sen de dinleme, çünkü onlar nereye gittiklerini kendileri de bilmiyorlar. Yaşayan bir insanın bir mahkûm insan için ettiği dua mutlaka Tanrı'ya ulaşır. Kendisi için dua edecek kimsesi olmayanın hâli nasıldır? Bunun için dua ettikten sonra uykuya dalarken: "Ey, ulu Tanrı, kendileri için dua edecek kimseleri olmayanların da günahlarını bağışla" diye dua et. Böyle bir dua hem daha değerli hem daha hoştur. Henüz hayatta olan günahkârlar için de: "Tanrım, onların kaderlerini sen değiştir, tövbe etmeyenleri kurtar" diye dua et. Bu da iyi bir duadır.

Kendisine, "Bundan sonra dua edeceğim…" diye söz verdim. Böyle bir söz vermekle ona büyük bir zevk vereceğimi hissediyordum. Hem gerçekten yüzünde sevinç duyguları parladı; ama şunu da hemen belirteyim ki bu gibi durumlarda bana karşı hiçbir zaman büyüklük taslamıyordu, yani bir yaşlı insanın bir delikanlıya karşı takındığı tavır gibi tavrı yoktu. Tersine sık sık beni dinlemekten hoşlanıyordu, hatta karşısındaki bir "vyonoş" olsa da, ki bunu yüksek anlamıyla söylüyordu -vyonoş değil de yunoşa demek gerektiğini biliyordu. "yunoşa: genç, çocuk anlamında…- Aynı zamanda bu "vyonoş'un okumuşluk bakımından kendisinden çok üstün olduğunu da anlıyordu. Mesela sık sık çöl hayatı üzerinde konuşmaktan zevk duyuyordu, hatta "çölü" "geziden" çok üstün tutuyordu. Ben de ona hemen karşı çıkıyordum, dünyadan uzaklaşan bu insanların bencil olduklarını, insanlığa yarar getirecekleri yerde, sadece kendilerini kurtarmak gibi bencil bir 'ülkü' uğruna böyle hareket ettiklerini ileri sürüyordum. Önce sözlerimi anlamadı, hatta sanırım ki hiç anlamadı; ama çölün sıkı bir savunucusu ve taraftarı idi.

“Önceleri, yani çölde yerleşince, kendine acırsın, eh, ondan sonra her gün daha çok sevinirsin, daha sonra da Tanrı’ya yaklaşırsın.” Burada onun önünde bir bilginin, doktorun yahut genellikle insanlık dostunun göreceği yararlı hizmetleri sayıp döktüm, böylelikle onu hayran bıraktım. Çünkü kendisi de ateşli ateşli konuşmaya başladı; her an sözlerimi onaylıyordu: “Öyle dostum, öyle. Tanrı seni korusun, çok iyi düşünüyorsun.“ Ama ben sözümü bitirir bitirmez gene de benimle aynı noktada kalmadı: “Öyle olmasına öyle” diyerek içini çekti. Ama nefislerine hâkim olacak, kendilerini eğlencelere kaptırmayacak kaç kişi vardır? Para Tanrı değilse de yine yarı Tanrı sayılır, büyük bir kandırma aracıdır. Ayrıca, kadın denilen yaratık, yine burada şüphe, kıskançlık vardır. Böyle olunca da büyük işi unutur, küçük şeylerle uğraşmaya başlarlar. Ama çölde böyle midir ya? Çölde bir insan kendisini her kahramanlığa hazırlar. “Dostum! Bu dünyada zaten ne var?“ diye büyük bir heyecanla bağırdı. “Yalnız hayalden başka ne var?” Al, bir avuç kum al, taşın üstüne ek; taşın üstüne ektiğin kum sararır, ürün verirse bu dünyadaki hayallerin de gerçekleşir. İşte bizler buna böyle deriz. Mesih’in yanında öyle mi ya? Git, malını mülkünü dağıt, kendin de herkese hizmet et. Böyle yaparsan eskisinden yüzlerce defa daha zengin olursun; çünkü yalnız yiyecek, değerli giyecekler, gurur, kıskançlık bakımından değil, yüzlerce defa artan sevgi bakımından da mutlu olursun. Artık küçük bir zenginliğe, yüz binlerce milyona değil bütün dünyaya sahip olursun! Şimdi doymak bilmeden topluyor, deli gibi çarçur ediyoruz. O zamansa ne yetim ne dilenci olmayacak, çünkü hepsi benimdir, hepsi bana akrabadır, hepsini kendi tarafıma çekmiş, hepsini tek tek satın almış sayılırım! Şimdi en zengin, en tanınmış bir insanın geçen günlerini hesaplarken umursamazlık gösterdiği sık sık görülür. Nasıl bir eğlence bulacağını kendisi de bilmez; o zamansa günlerin, saatlerin sanki binlerce defa artar, çünkü bir dakikanı bile kaybetmek istemezsin, her dakikanın geçişini kalbin neşelenerek duyarsın. O zaman felsefeyi de yalnız kitaplardan öğrenmezsin. Tanrı’nın kendisiyle yüz yüze gelmiş olursun; yeryüzü de tıpkı bir güneş gibi parlar, üzüntü de acı da kalmaz, her yer cennet olur…

Bütün bu coşkun tavırlar, galiba Versilov’un pek hoşuna gidiyordu. Bu sefer odada o da vardı.

Ben de gereğinden fazla coşup heyecanlanarak:

– Makar İvanoviç, diye birden sözünü kestim. Öyleyse siz komünizmi, tam anlamı ile komünizmi ortaya koyuyorsunuz!

Komünizm felsefesi hakkında kesin olarak hiçbir şey bilmediği için hemen oracıkta bu konu üzerinde bildiğim her şeyi kendisine anlatmaya başladım. Şunu açıkça söyleyeyim ki ben de pek az bir şey biliyordum, hem bildiklerim de karışıktı. Hoş şimdi de bu konuda pek bilgili değilim; ama bildiklerimi, hiçbir şeye bakmadan ateşli ateşli anlattım. İhtiyarın üzerinde bıraktığım o büyük etkiyi hâlâ büyük bir zevkle hatırlıyorum. Daha doğrusu bu, etkiden de öte sarsıcı bir şeydi. Bu sıraday Makar İvanoviç, tarihle ilgili ayrıntılarla aşırı derecede ilgileniyordu. “Nerede? Nasıl? Kim yapmış? Kim demiş?” Sırası gelmişken şunu da söyleyeyim ki, bunun basit halkın bir özelliği olduğunu hemen anladım. Eğer öyle çok meraka düşerse genel bir ‘ülkü’ kendisini tatmin etmez, mutlaka en sağlam, en doğru ayrıntıları bilmek ister. Bense ayrıntıları anlatırken şaşırıyordum. Versilov orada bulunduğu için, biraz da ondan sıkılıyordum. Bu ise beni daha çok heyecanlandırıyordu. En sonunda Makar İvanoviç büyük bir yumuşaklık ve acımayla her sözü “Öyle, evet, çok doğu!.. gibi kelimelerle onaylamaya başladı ama anlaşılan artık bir şey anlamıyordu, düşüncelerin bağını koparmıştı. Bu, benim canımı sıktı ama Versilov birden konuşmayı kesti, ayağa kalktı, yatmaya gitmesi gerektiğini söyledi. O zaman hepimiz bir araya toplanmıştık, gece de epeyi ilerlemişti. Birkaç dakika sonra Versilov odama geldiği zaman hemen kendisine, Makar İvanoviç’i nasıl gördüğünü, onun için ne düşündüğünü sordum? Versilov neşeli neşeli gülümsedi. Yine tekrar ediyorum, o, Makar İvanoviç’e tam anlamı ile yapışmış gibiydi, ihtiyarı dinlediği zaman yüzünde sık sık çekici bir gülümseme dolaştığını görmüştüm. Ama gülümsemesi onu eleştirmesine hiç de engel olmadı.

Büyük bir istekle:

- Her şeyden önce Makar İvanoviç bir köylü değildir, köle köylüdür. Yani eski köle köylü, eski uşak, uşaktan doğmuş bir uşaktır. Eski zamanda köle köylülerle uşaklar beylerinin özel, ruhi, aklî hayatlarına karışır, onların görüşünü paylaşırlardı. Şuna da dikkat et ki, Makar İvanoviç hâlâ şehir haberleriyle, yüksek sosyete olaylarıyla ilgilenmektedir. Son yıllarda Rusya’da olan bitenlerle ne kadar ilgilendiğini henüz bilmiyorsun. Onun büyük bir siyasetçi olduğunu biliyor musun? Onu övmeyi bırak da kimlerin

savaştığını, bizim de savaşa girip girmeyeceğimizi anlat. Bir zamanlar konuşmalarımla onu mutluluğa kavuşturduğumu bilirim. Bilime karşı sonsuz bir saygısı vardır, bilimlerin içinde de en çok astronomiyi sever. Bununla birlikte kendi kişiliğinde öyle bağımsız bir şey yaratmıştır ki, bunu yerinden oynatmaya asla imkân yoktur… Kendi görüşleri vardır, kesindir, oldukça da açıktır… Tam anlamı ile bir bilgisizse de, kendisinde olacağını hiç ummadığınız bazı bilgileri ortaya atarak sizi sonsuz bir şaşkınlık içinde bırakabilir… Hayran hayran çölü över ama ne çöle ne de manastıra ölse yine gitmez. Çünkü Aleksandır Semionoviç'in çok güzel söylediği gibi, tam anlamı ile bir "serseri"dir. E, daha ne diyeyim. Artık biraz da sanatkâr ruhludur, birçoğu kendi sözleri olmakla birlikte kendine ait olmayanları da vardır. Mantıki anlatımda biraz sakattır, bazen pek soyut şeylerden konuşur. Yufka yüreklilik halleri vardır ama bu, halkın özelliklerindendir yahut daha doğrusu bu, halkımızın din duygularına geniş ölçüde kattığı bütünüyle Rus milletine özgü yufka yüreklilik duygusunun coşkunluk atılımıdır. Onun temiz kalpliliği, kin gütmezliği için bir şey söylemeyeceğim. Bu konu üzerinde seninle bana konuşmak düşmez…

III

Şimdi size gerçek bir öykü anlatacağım. Bu öykü Makar İvanoviç'in kimliğini yansıtması bakımından oldukça önemlidir. Öykü çok ilginçti, öyküden ders çıkarmak veya nereye varacağını anlamak çok zordu. Ama Makar İvanoviç'in anlattığı öykülerden çoğu insanı içlendirecek, gözlerini yaşartacak türdendi. Fakat bu hepsi için geçerli değildi. Bazıları - çok az bir kısmı- dinleyenleri neşelendiriyor, güldürüyordu. Hele sapık keşişleri alaya alan, iğneleyen bir tanesi vardı ki, kahkaha krizine girerdiniz. Makar İvanoviç en çok bu öyküye bayılır ve sık sık anlatırdı. Bunların niçin anlatıyordu, onu buna zorlayan neydi? Bunu hâlâ çözebilmiş değilim. Kendisine bu tip şeylerden kaçınmasını, gülünç durumlara düştüğünü, bunları "ülküsü" ne büyük zararlar verdiğini ne kadar anlatsam da olmuyordu. Herhalde yaşlılık ve sıtma hastalığı onu bu durumlara sokuyordu. Ne yazık ki ellerim kollarım bağlıydı, yapacak bir şeyim yoktu.

Bir gün Versilov kulağıma fısıldadı:

– O, eskiden hiç böyle değildi. Yakında ölecek, hem tahmin ettiğimizden çok daha çabuk… Buna hazırlanmalıyız.

Evimizde “akşam oturmaları” gibi bir şey kurulduğunu söylemeyi unuttum. Makar İvanoviç’in yanından bir an bile ayrılmayan annemden başka Versilov da her akşam ihtiyarın odasına geliyordu. Ben de her zaman oradaydım, zaten gidecek başka yerim de yoktu. Son zamanlarda Liza her gün, herkesten geç de olsa geliyor, her zaman da sessiz sessiz oturuyordu. Tatyana Pavlovna da uğruyordu. Pek sık olmamakla birlikte doktor da geliyordu. Bilmem nasıl oldu, doktorla anlaştık; tam anlamı ile değilse de hiç olmazsa ona karşı eski tavırlarımı bırakmıştım. Artık onda görebildiğim saflıkla ailemize olan bağlılığı hoşuma gidiyordu. Öyle ki, sonunda onun doktor kibirliliğini bağışladım, üstelik de temiz çamaşır giymesini sağlayamadıysam da hiç olmazsa ellerini yıkayıp tırnaklarını temiz tutmasını öğrettim. Bunun şıklık yahut daha başka güzellikler için yapılmadığını, temizliğin doğal olarak doktorluk mesleğine girdiğini kafasına soktum, hem bunu gösterdim de. Artık akşamları Lukerya da mutfağından çıkıp kapıya yaklaşıyor, kapının arkasında durarak Makar İvanoviç’in anlattıklarını dinliyordu. Bir gün Versilov onu kapının arkasından çağırdı, bizimle birlikte oturup dinlemesini söyledi. Bu benim de hoşuma gitti ama ondan sonra Lukerya bir daha kapıya yaklaşmadı. Kendine göre bir huy işte!

Makar İvanoviç’in öykülerinden rastgele birini buraya koyuyorum, bunu da sadece hatırımda daha iyi tuttuğum için yapıyorum. Bu bir tüccarın öyküsüydü. Öyle sanıyorum ki, şehirlerimizde, kasabalarımızda buna benzer binlerce öykü vardır, yeter ki görmesini bilmeli. İsteyenler bunu okumadan geçebilirler, çünkü onun diliyle anlatıyorum.

IV

Olay bizim Afimyev şehrinde geçiyor. Soyadı Skotoboynikov olan bir tüccar vardı. Maksim İvanoviç ismini taşıyan bu tüccar Afimyev’in en zenginiydi. Üç yüz civarında işçinin çalıştığı bir basma fabrikasına sahipti. Şehirde her dediği anında olan bu adamı bir süre sonra serveti iyice şımartmıştı. Şehrin valisinden tutun da en alt derecedeki müdüre kadar

herkes onun emrindeydi. Dahası başpiskopos bile ona yaltaklanıyordu; çünkü manastıra yüklü miktarda para bağışlamıştı. Halkın içinde kurumlu kurumlu yürüyen bu adam, kendisiyle baş başa kalınca değişir, öte dünyayı düşünerek endişelenirdi. Evlenmemişti, onun için çoluk çocuğu da yoktu. Söylentilere göre bir kez evlenmiş, bir yıl sonra da karısından ayrılmıştı. İnsanları dövmekten korkunç derecede zevk olan bu adam, bir daha hiç evlenmemiş. Kendini içkiye vermiş. İyice sarhoş olduğu zaman çıplak bir hâlde sokağa çıkar, avazı çıktığı kadar bağırarak sokakları arşınlarmış. Her şeyi de kepazelikti, içki içme zamanı geçince aksileşir, her şeyi istediği gibi yapar, kendi yaptığını beğenir, ne emrederse etsin doğru sayardı. Halkın hakkını dilediği gibi iç ederdi, eline defteri alır, gözlüklerini takar: “Sen, Foma, ne kadar alacaksın?” “Noel’den beri almadım, Maksim İvanoviç, otuz dokuz ruble alacağım var.” ”Vay be, Ne çok para! Bu senin için çok; kendini satsan bu kadar etmezsin; bu senin sıfatına da yakışmaz. On rublesini hesaptan düş, yirmi dokuz rubleyi al!” Adamcağız ne yapsın, susar; hem zaten kimse sesini çıkarmaya cesaret edemez, herkes susar.

Skotoboynikov:

– Ona ne kadar para vermek gerektiğini ben ondan daha iyi bilirim, derdi. Bura halkına başka türlü davranılmaz. Bura halkı ahlaksızdır, ben olmasaydım hepsi açlıktan ölürdü, bu bir. İkincisi bura halkı hırsızdır, gözüne ne ilişirse çalar, onda erkeklikten, mertlikten eser yoktur. Üçüncüsü ayyaştır, parasını alır, köşe meyhanesine götürür, her şeyini içkiye verir, çırılçıplak çıkar. Dördüncüsü alçaktır, meyhanenin önünde bir taşın üstüne oturur, haydi bakalım bağırmaya başlar: “Ah, anacığım, benim gibi bir ayyaşı ne diye dünyaya getirdin? Ben ayyaşı doğuracağına doğururken boğuverseydin daha iyi ederdin!” Peki böylesine insan denir mi? İnsan değil, canavar. İlk önce onu cahillikten kurtarmalı, ondan sonra eline para vermeli. Ona ne zaman para verilmesi gerektiğini ben bilirim.

Maksim İvanoviç, Afimyev halkı için işte böyle konuşurdu. Gerçi biraz aşağılıyor ve ağır konuşuyordu ama doğruyu söylüyordu. Halk iradesizdi, kendini tutamıyordu.

Yine bu şehirde, başka bir tüccar daha yaşıyordu ama bir gün ölüvermişti. Genç, uçarı bir adamdı, yangında malını, parasını kaybetmişti. Son yıllarında kumsala atılan bir balık gibi çırpınmış durmuş, tam o sırada

da Tanrısı'na kavuşmuştu. Maksim İvanoviç'le araları her zaman açıktı. Ona bir hayli de borcu vardı. Son nefesine kadar Maksim İvanoviç'e beddua etmişti. Ölümünden sonra, henüz bir genç kadın olan karısı, beş de çocuğu kalmıştı. Bir dul kadın kocası öldükten sonra hayatta kalırsa yuvasız bir kuşa benzer. Bu, onun için az işkence değildir, kendilerini besleyecek bir şey olmayınca beş küçük çocuğa bakmak kolay mı ya! Son mülkleri olan tahta evi de borç karşılığı olarak Maksim İvanoviç alacaktı. Kadıncağız bir gün bütün çocuklarını toplayarak kilisenin önüne dizmişti. En büyükleri sekiz yaşında bir erkek çocuktu, öteki çocuklar birer yaş arayla hepsi kızdı. Kısacası hepsi birbirinden küçüktü. En büyük kız dört yaşındaydı, en küçükleri de kucakta, meme çocuğuydu. Öğle duası bitmişti, Maksim İvanoviç dışarı çıktı. Yavrucuklar, hepsi yan yana onun önünde diz çöktüler, hep birden, bir keşiş gibi, avuçlarını birbirine yapıştırdılar. Kendisi de onların arkasından kucağında beşinci çocuğu olduğu hâlde herkesin önünde yerlere kadar eğilerek, "Sayın Makar İvanoviç, öksüzlere acı, son lokmamızı elimizden alma, öz yuvamızdan bizi kovma!" diye yalvardı. Orada bulunanların hepsinin gözleri yaşardı, çünkü çocuklarına öyle güzel öğretmişti ki! Herhâlde, "İnsanların önünde büyüklük göstermek ister, bağışlar, evi öksüzlere bağışlar" diye düşünmüştü ama düşündüğü gibi çıkmadı. Maksim İvanoviç durdu: "Sen öksüzler için ağlamıyorsun, genç dul. Koca istiyorsun, koca. Kocan, son nefesinde bana lanet etti…" diyerek geçti gitti, evi de vermedi." Ne diye onların budalalıklarını taklit etmeli, iyilik edeyim dersin, seni eskisinden çok kötülerler. Bütün bunlara değer vermezler, dedikodularsa daha da artar." Dedikodu gerçekten ağızdan ağza dolaşıyordu. Söylentilere bakılırsa bundan on yıl önce, henüz bir genç kızken dul kadına adam göndermiş, bunun Tanrı tapınağını yakmak kadar günah bir şey olduğunu unutarak büyük bir para da bağışlamak istemiş. Ama o zaman hiçbir şey elde edememiş. O, hem şehirde hem de bütün ilde buna benzer iğrenç şeyleri az yapmamıştı, hatta bu işlerde ölçüyü, sınırı da aşmıştı.

Zavallı kadın, yavrularıyla birlikte feryat etti. Maksim İvanoviç öksüzleri evlerinden kovdu, hem de bunu yalnız kötülük duygusuyla yapmadı. Çünkü bazı insanlar niçin ayak direndiklerini kendileri de bilmezler. Eh, önceleri şu bu yardım ediyordu ama sonraları kadın, kendisi de çalışmaya başladı. Ancak fabrikadan başka para kazanacak yer nerede? Orada tahta yıkar, beride bostanda bel beller, ötede birinin evinde hamamı

yakar, kucağındaki çocukla birlikte feryat eder. Öteki dört çocuk da, sırtlarında birer gömlek oracıkta koşuşurlardı. Anneleri onları kilise merdivenin önüne dizdiği zaman henüz ayaklarında iyi kötü ayakkabıları, şöyle böyle elbiseleri vardı, çünkü ne de olsa tüccar çocuklarıydı. Buradaysa yalınayak dolaşmaya başlamışlardı. Bilindiği gibi çocuk dediğin elbise eskitmekte ustadır. Eh, çocuklara göre hava hoş, yeter ki güneş olsun, seviniyor mahvolduklarını anlamıyor, çıngırak sesine benzer sesleriyle tıpkı küçük kuşlar gibi cıvıldaşıyorlardı. Dul kadıncağız bu sırada düşünür: “Kış gelince sizi ben nerede barındırayım. Hiç olmazsa o zamana kadar Tanrı sizin canınızı alsaydı!” Ancak kışın gelmesine bile gerek kalmadı. Bizim o taraflarda çocukların başına bela olan bir hastalık vardır, boğmaca derler. Birinden ötekine geçer. Önce kundaktaki kızcağız öldü, onun arkasından da ötekiler aynı hastalığa tutuldular. Hastalık, aynı yılın güzünde dört kızı da birbiri ardından götürdü. Ha, yanlış olmasın, birine sokakta bir araba çarpmış, zavallıcık da öyle ölmüştü. Tanrı böyle yazmış, kim önünde durabilir ki? Kadıncağız çocukları gömdü, başladı feryat etmeye. Önce beddua ediyordu, Tanrı çocuklarının canlarını alınca acıdı. Ana kalbi!

Hayatta yalnız büyük erkek çocuğu kalmıştı, artık onun yüzüne bakmaya kıyamıyor, üzerine titriyordu. Zayıf, çelimsiz bir çocuktu. Yüzü de güzel, sevimliydi, kıza benziyordu. Kadıncağız onu aldı, vaftiz babası olan fabrika idare memuruna götürdü, kendisi de bir memurun evine dadılığa girdi. Ancak bir gün, çocuk avluda koşup oynuyormuş, tam bu sırada Maksim İvanoviç, çift atlı arabasıyla avluya girmiş, aksi gibi de içmişmiş. Çocuk da kazara merdivenlerden dosdoğru onun üzerine düşmüş, yani ayağı kaymış. Bu sırada Maksim İvanoviç arabadan iniyormuş, çocukcağız ona çarpmış, iki eliyle de karnına vurmuş. Maksim İvanoviç onu saçlarından yakalamış, bar bar bağırmış: “Bu kimin çocuğu? Değnek getirin! Hemen şurada gözlerimin önünde dayak atın!” Çocuk taş kesilmiş! Dayak atmaya başlamışlar, bağırıyormuş. Maksim İvanoviç, “Üstelik bir de bağırıyorsun ha? Şuna sesi kesilinceye kadar dayak atın öyleyse!” diye emretmiş. Az mı çok mu dayak attıklarını bilmiyorum ama büsbütün ölü bir hale gelinceye kadar da bağırmasını kesmemiş. O zaman dayağı kesmişler, korkmuşlar, çocuk nefes almadan baygın baygın yatıyormuş. Sonradan söylediklerine göre pek o kadar fazla dayak da atmamışlar ama çok ürkek bir şeymiş. Maksim İvanoviç’i korku almış.” Kimin çocuğu?” diye sormuş, söylemişler.” Bak sen! demiş. Annesinin yanına götürün, ne diye burada,

fabrikada ayak altında dolaşıyor?” Ondan sonra iki gün ses çıkarmamış, sonra sormuş: “E, çocuk nasıl?” Çocuğunsa durumu iyi değilmiş, hastalanmış, anasının odasının bir köşesinde yatıyormuş. Kadıncağız bu yüzden memurun yanındaki işini de bırakmış, meğer çocuk zatürreeye tutulmuşmuş. Maksim İvanoviç: “Allah, Allah!” demiş. Buna sebep ne? Fazla dayak atmış olsalardı, eh, neyse. Şöyle azıcık vurdular, o kadar. Başkalarına da dayak attırmıştım ama hiç böyle saçma şeyler olmuyordu.” Çocuğun annesinin gidip şikâyet edeceğini sanıyormuş, bu durum gururuna dokunduğu için de ses çıkarmıyormuş. Ancak haddine mi düşmüş kadıncağızın? Şikâyet falan etmeye cesaret edememiş! O zaman Maksim İvanoviç, kadıncağıza on beş ruble para, paranın yanında da aile doktorunu göndermiş. Bunu korktuğu için yapmamış, öyle aklına esmiş. Ardından da içmeye başlamış. Bu olayı yirmi gün sürmüş.

Kış geçmiş, tam Paskalya bayramına rastlayan bir pazar günü, Maksim İvanoviç sormuş: “E, o çocuk nasıl oldu?” Daha önce bütün kış sormamış.” İyileşti, anasının yanında oturuyor, anası da gündelikle çalışıyor” diye cevap vermişler. Maksim İvanoviç hemen o gün dul kadının evine gitmiş, onu kapıya çağırmış, kendisi de arabanın içinde oturuyormuş.” Beni dinle, namuslu dul…” demiş.” Oğlunun tam anlamı ile efendisi olmak, ona sınırsız iyiliklerde bulunmak istiyorum. Bundan böyle onu yanıma, evime alacağım. Kendisine yüklü bir sermaye bırakırım. Tam anlamı ile büsbütün beğenirsem öz çocuğum gibi evlatlığa alır, bütün malımı mülkümü ona bırakırım. Ancak siz, sayın bayan, büyük bayramlardan başka hiçbir zaman eve gelmemek şartıyla… Bu, sizce de uygun görülürse yarın sabah çocuğu getirin, her zaman aşık oynayarak zaman harcayacak değil ya!..”

Bunları söyledikten sonra gitmiş, kadıncağız ise tam bir şaşkınlık içindeymiş. Bunu duyan komşular, “Çocuk büyüyünce kendisini böyle bir kaderden mahrum ettiğin için sana beddua eder, sakın bu fırsatı tepme!” deyip kadının aklını iyice çelmişler.” Zavallı kadın gece boyunca çocuğun başı ucunda ağlamış, ertesi gün de götürüp bırakmış. Çocuksa yarı diri, yarı ölü bir haldeymiş.

Maksim İvanoviç onu bir bey çocuğu gibi giydirmiş, bir öğretmen tutmuş, o günden sonra kitapların önüne oturtmuştu. En sonunda öyle bir hale gelmiş ki onu gözünün önünden uzaklaştırmıyor, hep yanında

tutuyormuş. Çocuk biraz başka bir şeyle uğraşmaya başladı mı hemen, “Kitabını al! Oku, seni adam etmek istiyorum”, diye bağırırmış. Çocuksa zayıfmış, dayak yediği günden sonra öksürmeye başlamış. Maksim İvanoviç, “Benim yanımda yaşanmaz da nerede yaşanır?” diye şaşıyor.” Anasının yanındayken yalınayak koşup oynuyor, kuru ekmek kemiriyordu, neden acaba şimdi eskisinden daha zayıf?” Öğretmen de buna karşılık şöyle demiş: “Her çocuk biraz da koşup oynamak ister, hep okuyacak değil ya! Onun idmana ihtiyacı var.” Ondan sonra her şeyi etraflıca anlatmış. Maksim İvanoviç biraz düşünmüş, “Evet…” demiş.” Hakkın var.” O öğretmen de, Tanrı onu yargılasın, Pyotr Stepanoviç idi. Deli gibi bir şeydi, çok içerdi, hatta buna “korkunç” da denilebilir. İşte bu yüzden de çoktan beri memurluğu bırakmıştı, şehirde hemen hemen dilenerek geçiniyordu. Ama oldukça akıllıydı, bilimlerden de çok anlıyordu.” Benim yerim burası değil, ben üniversitede profesör olmalıydım, buradaysa pisliğe bulandım, elbiselerim bile benden tiksiniyor.” derdi. Evet, işte Maksim İvanoviç bir kenarda oturmuş, çocuğa: “Koş, oyna!” diye bağırıyormuş. Çocuksa oynamak şöyle dursun, onun önünde nefes almaktan bile korkuyormuş. Hem o hâle gelmiş ki, onun sesini duymaya bile katlanamıyormuş, Onun sesini duyar duymaz yaprak gibi titremeye başlıyormuş. Maksim İvanoviç’in kafası gittikçe karışıyormuş.” Öyle de yapsan boşuna, böyle de yapsan boşuna. Ben onu çamurdan çıkardım, kadifeler giydirdim; ayağında en iyi cins çizmeler, gömleği işlemeli, tıpkı bir general çocuğu gibi giydiriyorum, peki bana neden yakınlık göstermiyor? Niçin bir kurt yavrusu gibi susuyor?” diyordu. Artık çoktan beri Maksim İvanoviç’in yaptıklarına kimse şaşmıyormuş ama bu durum herkesi çok şaşırtmış, adamcağız kendinden geçmiş! Böyle küçük bir çocuğa takılmış, bir türlü ondan vazgeçemiyormuş.” Huyunu değiştirmezsem, ben de adam değilim. Onun babası ölüm döşeğinde tövbe ettikten sonra bana lanet etmişti; bu huyu babasından almış.” Hem ne dersin, evine geldiğinden beri bir defa bile dayak atmamış. Çünkü korkuyormuş.

Terslikler çocuğun peşini bir türlü bırakmamış: Bir gün Maksim İvanoviç odadan çıkar çıkmaz, çocuk okuduğu kitabı bırakıp sandalyeye çıkmış, daha önce camlı dolabın üstüne topunu atmışmış. İşte onu almak istemiş ama bu sırada dolabın üstünde duran fağfur lambaya takılmış; lamba da gümbür diye yere düşmüş, paramparça olmuş. Öyle ki, bütün ev çınlamış. Bu eşya pek kıymetliymiş, Saksonya fağfurundan yapılmış.

Maksim İvanoviç de bunu üçüncü odadan duymuş, avazı çıktığı kadar bağırmış. Çocuk korkusundan gözünün gördüğü yere kaçmaya başlamış, taraçaya fırlamış, oradan bahçeye geçip arka bahçe kapısından doğruca kıyı boyuna koşmuş. Kıyı boyunda bulvar vardır, ulu çınarlar vardır, neşeli bir yerdir. Çocuk yukardan koşarak suya doğru inmiş, başkaları görmüşler. Tam salın yanaştığı yere gelince, ellerini açıp kapamış ama suyu görünce korkmuş mu ne olmuş, yere mıhlanır gibi duralamış. Nehrin orası da geniştir hani, pek hızlı akar, mavnalar geçer oradan. Karşı kıyıda bakkal dükkânları, meydanlık vardır. Meydanlıkta da Tanrı tapınağı altın haçları ile ışık ışık yanar. Tam o sırada albay karısı Ferzing kızı ile sala yetişmek için acele ediyormuş, o zamanlar orada alay, ordugâh kurmuş. Kız da sekiz yaşlarında bir çocuk; arkasında bir beyaz entari varmış, oğlana bakarak gülüyormuş. Kız: “Bakın anne.” demiş.” Çocuk kirpime nasıl bakıyor.” Albay karısı, “Hayır, o galiba bir şeyden korkmuş” diye cevap vermiş.” Neden korktunuz böyle, güzel çocuk?” diye sormuş. O ise daha hiç kirpi görmemiş, kızın yanına yaklaşmış, bakmaya başlamış, artık her şeyi unutmuş, çocukluk işte! “Elinizdeki bu şey ne?” diye sormuş. Kız, “Bu mu? Kirpi, biz onu bir köylüden satın aldık, o da ormanda bulmuş.” Çocuk sormuş: “Ne biçim şeymiş bu kirpi denilen hayvan?.” Ardından da gülmeye başlamış, bu arada parmağıyla kirpiyi dürtüyormuş, kirpi de habire kabarıyor, kabarıyormuş. Kız onun bu hâline bakarak seviniyormuş.” Onu eve götürüp alıştırmak istiyoruz…” diye cevap vermiş. Çocuk: “Ah demiş, ne olur kirpinizi bana hediye edin!” Hem ona öyle yalvarıyormuş ki! Tam bunları söylemesine kalmamış, birden tepelerinde Maksim İvanoviç belirmiş, “Ya! Demek sen buradasın?! Yakalayın şunu!” diye bağırmış. Çocuk, olanları hatırlayınca bağırmış, suya doğru koşmuş, iki yumruğunu iki meme başlarına dayamış, gözlerini gökyüzüne dikmiş, “cumbur” diye suya atlamış! Eh, bağırmışlar, saldan suya atlamışlar, kurtarmak istemişler ama su almış götürmüş. Orada nehrin akıntısı hızlıdır, çıkarıncaya kadar su yutmuş, çıkardıkları zamansa artık boğulup ölmüş. Göğüsçüğü zayıfmış, suya dayanamamış, hem zaten böyle bir çocuğa ne kadar su gerekebilir? Oralarda böyle küçük bir yavrunun kendi canına kıyması, o zamana kadar hiç görülmemiş bir şeymiş! Ne kadar günah! Hem böyle küçücük bir ruh, öteki dünyada Tanrı’sına ne cevap verebilir?

O günden sonra Maksim İvanoviç de bunun üzerinde düşünmeye başladı. Hem öyle değişti ki, tanımaya bile imkân yoktu. O zaman pek

kederlenmişti. İçki içmeye başladı, çok içti ama sonra vazgeçti, çünkü fayda etmiyordu. Fabrikayı da kendi hâline bıraktı, kimseyi dinlemiyordu. Kendisine bir şey söyledikleri zaman ya susar, ya elini silkerdi. Böylece aradan iki ay geçti, sonra kendi kendine konuşmaya başladı. Dolaşır, dolaşır, bu sırada da kendi kendine konuşurdu. Şehre yakın bir köy olan Vaskova'da yangın çıktı, dokuz ev yandı. Maksim İvanoviç görmeye gitmişti. Evleri yananlar çevresini sardılar, ağlamaya başladılar. İvanoviç de, "Size yardım edeceğim…" diye söz verdi. Emir de verdi ama sonra kâhyayı çağırdı, verdiği emri değiştirdi: "Hiçbir şey verilmeyecek" dedi ama niçin böyle yaptığını söylemedi." Mademki Tanrı beni bütün insanlara bir canavar olarak göstermek için yaratmış, eh, varsın öyle olsun. Ünüm bir rüzgâr gibi her yana yayıldı." Başpiskopos kendisi onun ayağına kadar gelmişti. Piskopos altmış yaşlarında sert yüzlü sert bir ihtiyardı. Manastırda toplu yaşama metodunu uygulamıştı. Piskopos sert bir sesle, "Sana ne oluyor böyle?" diye konuya girmiş. Maksim İvanoviç de, "Bana bu oluyor işte!" diyerek İncil'i açmış, şunları göstermiş:

"Bana inanan küçük bir yavrunun katilini hiçbir zaman bağışlamayacağım, granitten bir değirmen taşını boynuna assın, kendisini denizlerin dibine atsın, çünkü onun yeri zaten cehennemdir… -Mat. 18, 16…"

Başpiskopos:

– Evet, demiş. Bu, doğrudan o şeyi ifade etmiyorsa da ona uyuyor. Bir insan ölçüyü aşarsa sonu felâkettir, böyle bir insan mahvolur gider. Sen ise kendini dev aynasında görüyordun.

Maksim İvanoviç, çarpılmış gibi oturuyormuş. Başpiskopos bakmış bakmış:

– Beni dinle, sözlerimi de hatırında tut, demiş." Ümidini kaybedenin sözleri ok meydanında davul çalmaya benzer" derler. Şunu da hatırında tut ki melekler bile tam anlamı ile kusursuz değillerdir. Yalnız Tanrı'mız, Mesih Hazretleri kusursuz ve günahsızdır, melekler de ona hizmet ederler. Elbette ki sen yavrunun ölümünü istemedin, sadece düşüncesizlik ettin. Ancak beni dinle, ben bu işe çok şaşıyorum. Bu şehirde büyük yolsuzluklar yapan sen, değil miydin? Az mı insanı dilenci ettin, az mı insanı çürüttün,

az mı insanın kendi elinle öldürmüş gibi hayatını kararttın? Daha önce gözlerinin önünde ölen dört yavru da onun kardeşi değil miydi? Neden acaba bir tanesi seni böyle perişan bir hale koydu? Herhalde öncekilere acımak şöyle dursun, onları düşünmek bile aklına gelmiyordu? Öyleyse ölümünde doğrudan bir suçun olmadığı hâlde bu çocuktan niçin bu kadar korktun?

Maksim İvanoviç:

– Rüyama giriyor, demiş.

– Peki, nasıl?

Ama Maksim İvanoviç fazla bir şey söylememiş, oturup susuyormuş. Başpiskopos şaşıp kalmış, öylece eli boş gitmiş, zaten böyle bir durumda yapılacak hiçbir şey yoktur.

Ondan sonra Maksim İvanoviç, öğretmeni, Pyotr Stepanoviç'i çağırmak için adam göndermiş; o günden sonra kendisiyle bir daha görüşmemiş.

Maksim İvanoviç:

– Hatırlıyor musun, diye sormuş. Öğretmen:

– Evet, hatırlıyorum, demiş. Maksim İvanoviç:

– Sen, demiş, buradaki meyhanenin duvarlarına tablolar, piskoposun portresinden de kopyalar çıkarmıştın. Yağlı boya ile bana tablo yapabilir misin?

Öğretmen:

– Ben, demiş. Her şey yaparım; bende her türlü hüner var, her şey yapabilirim.

– Öyleyse bana oldukça büyük, bütün duvarı kapayacak büyüklükte bir tablo yapacaksın, o tabloda ilk önce nehri, yokuşu, sahili yap, hem o zaman orada bulunan insanların hepsi görünsün. Albay karısını da, kızını da, o kirpiyi de yap. Karşı kıyı da olduğu gibi görünsün. Kilise, meydanlık,

bakkal dükkânları, arabaların durak yeri, hepsi, hepsi o resimde olsun. Tam orada salın yanında, nehrin üst tarafında duran çocuğu yap, mutlaka iki yumruğunu göğsüne, iki meme başına yapıştırmış bir hâlde dursun. Bu, mutlaka olacaktır. Ona doğru öte taraftan kilisenin üzerinde gök kapısını aç, bütün melekler de nur içinde onu karşılamak için gelsinler. Bunları yapabilir misin, yapamaz mısın?

– Ben her şey yapabilirim.

– Senin gibi Trifon’u değil, Moskova’dan yahut istersen Londra’dan bile en iyi ressamları getirtebilirim ama sen onun yüzünü biliyorsun. Benzemezse yahut az benzerse yalnız elli ruble veririm, eğer tıpkı tıpkısına benzerse iki yüz ruble vereceğim, unutma, gözleri maviydi… Hem dikkat et, çok büyük bir resim olsun.

Hazırlandılar. Pyotr Stepanoviç resmi yapmaya başlamış ama birdenbire Maksim İvanoviç’e gelmiş:

– Hayır, demiş o tarzda yapılamaz.

– Neden?

– Çünkü günah olur, intihar günahların en büyüğüdür, öyleyse böyle bir günah işleyen birisini melekler nasıl karşılar?

– İyi ama o henüz günahsız, tertemiz bir çocuk, ona günah yazılmaz.

– Hayır günahsız değildi, ilk gençlik çağındaydı, bu iş olduğu zaman sekiz yaşındaydı. Öyleyse bu hareketinin cevabını vermek zorundadır.

Maksim İvanoviç daha büyük bir korkuya kapılmış…

Pyotr Stepanoviç:

– Bakın ben ne düşündüm,? demiş. Gök kapısını açmak istemez, meleklerin resmini yapmaya da gerek yok; bunların yerine ona doğru gökyüzünden sadece bir ışık, şöyle parlak bir ışık demeti indiririz. Böyle olunca belki de bir şeye benzer.

Öğretmen, Maksim İvanoviç'in dediğini aynen yaptı. Aradan yıllar geçtiği hâlde o resmi olsun, ışığı olsun aynen, bütün çıplaklığıyla gördüm. Bütün duvar kaplanmıştı, her taraf masmavi idi. Hemen ötede albayın kızı ve kirpi duruyordu. Maksim İvanoviç'in emri gereği içeri giremiyor, kapıdan geri dönüyordu. Büyük bir dedikodu aldı yürüdü. Pyotr Stepanoviç de o zaman sanki coştu: "Ben şimdi artık her şey yapabilirim; ben, artık Petersburg'a, saraya yakışacak bir insan oldum" diye övünüyordu. İyi bir adamcağızdı ama böbürlenmekten de pek hoşlanırdı. Başına ne geldi, bilir misin? İki yüz rublenin hepsini birden alınca hemen içmeye başladı, herkese paralarını göstererek övünüyordu; bir gece birlikte içki içtiği kasabalının birisi tarafından öldürüldü, parası da çalındı. Bütün bunlar ertesi sabah meydana çıktı.

Her şey öyle bir tarzda bitti ki şimdi bile orada hepsini hatırlıyorlar. Bir gün Maksim İvanoviç o dul kadına gitmiş. Kadın kenar mahallelerden birinde bir kasabalının evinde kirayla oturuyordu. Bu defa artık avluya girmiş; kadının önünde durup yerlere kadar eğilmiş. Dul kadın o zamandan beri hastaydı, ayakta zor duruyordu. Maksim İvanoviç: "Kadınım!" diye bağırmış." Namuslu dul, gel benimle, bu canavarla evlen, dünyada yaşayabilmek için bana imkân ver!" "Kadıncağızsa, yarı canlı, yarı ölü bir hâlde ona bakıyormuş." Maksim İvanoviç: "Bir erkek çocuğumuz olmasını istiyorum, demiş." Böyle bir çocuk doğarsa, o zaman öteki çocuk ikimizi de bağışladı demektir, seni de, beni de… Çocuk bana böyle emretti. Dul bakmış ki adamcağızın aklı başında değil, delirmiş gibi bir hâlde ama yine de kendini tutamamış.

– Bütün bunlar saçma, diye cevap vermiş. Yufka yüreklilikten başka bir şey değil. Bu yufka yüreklilik yüzünden bütün yavrularımı kaybettim. Böyle sonsuz bir işkenceye katlanmak şöyle dursun, sizi karşımda görmeye bile katlanamıyorum.

Maksim İvanoviç, arabasına binmiş gitmiş ama niyetinden vazgeçmemiş. Bu mucize karşısında bütün şehir çalkalandı. Maksim İvanoviç'se çöpçatanlar gönderdi. Kasabalardan birinde oturan teyzelerini çağırttı. Teyze olsun olmasın, ne de olsa akraba, akraba demek şeref demektir; dulu kandırmaya, öğüt vermeye başladılar. Evden dışarı çıkmıyorlar, kadını kandırmak için her şeyi yapıyorlardı. Maksim İvanoviç

şehirlilerden de, tüccarlardan da adam gönderiyordu. Papazın karısını, memur karılarını da yolladı. Bütün şehir halkı etrafını sarmıştı, kadınsa suratını buruşturarak, “Öksüz yavrularım yeniden canlansalardı o zaman belki… Şimdi neye yarar? Öksüz yavrularıma karşı böyle bir günah işler miyim?!” Piskopos da kandırmaya çalıştı, o da kulağına fısıldadı: “Evlenirsen onu yeni, bambaşka bir insan yapabilirsin…” Kadıncağız korku içinde kalmıştı. Halk da ona bakarak şaşıyordu: “Ayağına kadar gelen böyle bir fırsatı tepmek olur mu?!” diyorlardı. En sonunda Maksim İvanoviç ona şöyle bir teklif yaparak kandırdı: “Ne de olsa o, intihar etmiş sayılır, hem günahsız değildi. Yaşı göz önünde tutulacak olursa doğrudan kutsal âyine girmesine imkân yoktu. Demek ki ne de olsa bir cevap vermek zorundadır.”

Bu işe herkes şaştı kaldı. Evlendiklerinin ilk gününden, gösterişsiz bir anlaşma içinde yaşamaya başladılar. Evlilik bağlarını gevşetmeden, ayrı ayrı iki vücutta bir tek ruh gibi oldular. Aynı yıl kışın kadın gebe kaldı, birlikte Tanrı tapınaklarını ziyaret etmeye başladılar, bir yandan da Tanrı’nın öfkesinden çok korkuyorlardı. Üç manastıra gittiler, din ulularının kehanetlerini dinlediler Maksim İvanoviç, “Evlenirsen sana bir büyük söz vereceğim, yalnız ruhunu anmak için yeni bir Tanrı tapınağı yaptırırım…” demişti. Maksim İvanoviç söz verdiği tapınağı yaptırdı, yine şehirde bir hastane ile bir de yoksullar yurdu yaptırdı. Dullarla yetimler için de yüklü bir para ayırdı. Gücendirdiklerini de hatırladı, haklarını geri vermek istedi. Harcadığı paranın haddi hesabı yoktu. Sonunda piskopos işe el koydu; ‘’Verdiğin yeter” diyorlardı. Maksim İvanoviç durmuyordu.” Ben geçen sefer Foma’nın hakkını yedim” diyordu. Eh, Foma’nın hakkını verdiler. Foma ağladı bile, “Ben zaten öyle de… Bu olmasa da memnunum, Tanrı’ya sonsuza kadar yakarmamız gerek.” Demek ki iyilik duygusu hepsinin içine işlemişti, demek ki insan iyi isimle yaşar dedikleri doğru bir sözmüş. Oranın halkı iyi kalplidir.

Fabrikayı karısı yönetmeye başladı. Öyle ki, şimdi bile onu hatırlıyorlar. Maksim İvanoviç içkiyi bırakmadı ama karısı içme zamanı gelince ona dikkat ediyordu, sonra da tedavi etmeye başladı. Maksim İvanoviç’in konuşması saygı uyandırıyordu, hatta sesi bile büsbütün değişmişti. Sonsuz bir acıma duygusu, benliğini sarmıştı, hayvanlara bile acıyordu. Mesela bir gün köylünün birinin atını hiç acımadan kafasına kafasına kamçıladığını görmüş, hemen birisini gönderip atı iki kat fiyatla satın almış. Maksim

İvanoviç'in iki gözü iki çeşme idi, kiminle konuşursa konuşsun hemen gözyaşı dökmeye başlıyordu. Sonunda karısının doğurma zamanı geldi, Tanrı dualarını kabul ederek bir oğlan çocuğu verince, o zamandan beri ilk defa Maksim İvanoviç'in yüzü aydınlandı. Birçok sadaka dağıttı, birçok kimsenin borçlarını bağışladı, vaftiz duasına da bütün şehir halkını çağırdı. Bütün şehirliyi çağırmasına çağırdı ama ertesi gün yüzü karanlık bir gece gibi dışarı çıktı. Karısı bakmış, hemen bir şeyler olduğunu sezmiş, hemen yeni doğan yavruyu alıp getirmiş: "Mürahik bizi bağışladı…" demiş. Gözyaşlarımızı Tanrı onun için kabul etti." Şunu da söylemek gerekir ki tam bir yıl bu olaydan konuşmamışlarmış, ikisi de içlerinde saklıyorlarmış. Bunun üzerine Maksim İvanoviç karısının yüzüne tıpkı bir karanlık gece gibi bakmış: "Sabret" demiş. Bütün yıl görünmemişti, bu gece rüyama girdi." Karısı sonraları hatırlarken, "İşte bu tuhaf sözleri duyduğum zaman, ilk defa kalbim korkuyla doldu…" diyordu.

Ama mürahik boşu boşuna rüyasına girmemiş. Maksim İvanoviç bu sözleri söyler söylemez hemen o anda yeni doğan yavruya bir şey olmuş, birdenbire hastalanmıştı. Çocuk sekiz gün hasta yattı. Durmadan dua ediyorlardı, birçok doktor çağırdılar, Moskova'dan trenle en baş doktoru getirttiler. Doktor geldi ama kızmıştı. Ben…" demiş." En baş doktorum, beni bütün Moskova bekliyor." Damla vermiş, acele gitmiş. Tam sekiz yüz ruble almış. Yavru geceleyin öldü.

Peki, ondan sonra ne oldu dersin? Maksim İvanoviç bütün malını mülkünü sevgili karısının üzerine yaptırmış, bütün sermayesini, senetlerini ona vermiş, her şeyi dosdoğru, yasalara uygun bir şekilde yapmış, ondan sonra da bir gün karşısında durup yerlere kadar eğilmiş, "Kıymetli, sevgili karıcığım…" demiş." Henüz imkân varken beni bırak da gidip ruhumu kurtarayım. Geçecek zaman içinde ruhumun kurtarılmasına imkân bulamazsam, artık bir daha geri dönmem. Sert, acıma nedir bilmeyen bir insandım, herkese kötülük ettim ama sanırım ki ilerde beni bekleyen acılar, gurbetler için Tanrı da beni öksüz bırakmaz. Çünkü bütün bu varlığı bırakıp gitmek de az bir özveri değildir." Bunun üzerine karısı çok gözyaşı dökmüş, onu alıkoymaya çalışmış, "Şimdi artık sen benim için yeryüzünde bir tanesin, beni kimlere bırakıyorsun? Bu bir yıl içinde bütün kalbim sana karşı sevgiyle doldu…" diye yalvarmış. Bütün şehir halkı hep birden öğüt vermişler, yalvarmışlar, zorla alıkoymaya çalışmışlar. Ama hiç kimseyi

dinlememiş, bir gece gizlice çıkmış, bir daha da geri dönmemiş. Söylediklerine göre bugüne kadar manastır manastır gezip sabır, dayanma gücü gösteriyormuş, sevgili karısına da her yıl haber gönderiyormuş…

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

I

Artık anılarıma son veren kesin yıkımımı anlatabilirim. Ama hep ileri gidebilmek için baştan ileri atılmak gerekiyor. İşte o zaman hiç bilmediğim şeyleri öğrenebilirdim. Eğer böyle davranmazsam, anlatmak istediklerimin hiçbirini anlatamazdım. Yoksa her şeyi bir tahmin ve öngörü üzerine yazmak zorunda kalırdım. Eserime başlarken de söylediğim gibi sonsuz güzellikleri bir yana bırakacak, meramımı apaçık anlatmak için çaba harcayacağım. Okuru gereksiz şeylerle sıkmak hiç de sevmediğim bir şey.

Neyse konuya gelelim: Çocukluk arkadaşım Lambert'tan hep kuşku duymuştum. Onun şantaj denilen aşağılık şeyi yapmak için serserilerle, çete özentileriyle ilişkiye girme olasılığı çok yüksekti. Bu serseriler için şimdi yeni ceza düzenlemeleri getirilmiş durumda. Lambert'ın ilişkiye girdiği çete Moskova'da birçok kirli olaya imza atmıştı. Bunların başkentte oldukça deneyimli, zeki, yaşını almış bir de kılavuzu varmış. Bunları daha sonra öğrendim, görüşlerimde yanılmamışım.

Bunların bir işi de gazetelerle küçük fıkra şeflerinin kılavuzluğu altında oldukça karışık, hem de kurnazlık isteyen işlere karışmaktı. Bunlardan birkaçını daha sonra ben de öğrendim, ancak ayrıntılarını vermeyeceğim. Yalnız şunu söyleyeyim ki, kullandıkları başlıca yöntemleri, bazen en namuslu, oldukça yüksek konumdaki kimselerin bazı sırlarını öğrenmek; ondan sonra o kimselere giderek belgeleri ortaya çıkaracaklarını gözdağı vererek söylemek, fidye istemekti. Bazı şeyler vardır ki günah sayılmaz, hele suç hiç sayılmaz. Ama bunların ortaya çıkmasından hatta en namuslu, en metin bir insan bile korkar. Serseriler, çoğu aile sırlarını ele geçirirlerdi. Şeflerinin bazen ne kadar ustalıkla hareket ettiğini göstermek için hiçbir ayrıntı vermeden, ancak birkaç satırla bir becerilerini anlatacağım: Oldukça namuslu bir evde gerçekten de günah işlemişti; yani tanınmış, saygıdeğer bir adamın karısı, genç, zengin bir subayla gizliden gizliye sevişmeye başlamıştı. Onlar bunu haber alınca şöyle yapmışlar: Genç subaya, aralarındaki ilişkiyi kadının kocasına bildireceklerini söylemişler. Ama

ellerinde bunu kanıtlayacak hiçbir belge ve kanıt yokmuş, genç subay da bunu biliyormuş. Ötekiler de zaten bunu saklamıyorlarmış; ama bu işte kullandıkları yöntemin başlıca inceliği, güvendikleri kurnazlık, ancak haber alan kocanın elinde hiçbir kanıt olmasa da tıpkı en sağlam kanıtları varmış gibi hareket edeceğini bilmelerine dayanıyormuş. Onların, bu adamın huyunu, aile durumunu bilmeleri işlerine çok yaramış. Olayın iç yüzü şu ki, çetede oldukça saygın bir çerçeveden olan bir genç de varmış. Gerekli bilgileri önceden o toplamış. Kendilerini hiçbir tehlikeye atmadan âşık subaydan iyi bir para koparmışlar, çünkü kurbanları da bunun gizli kalmasını istiyormuş.

Lambert, bu işlere girmesine rağmen, bütün varlığı ile Moskova çetesine katılmış değildi. Fakat işin tadını alınca da yavaş yavaş, deneme yolu ile kendi başına hareket etmeye karar vermiş. Baştan şunu da söyleyeyim ki o, böyle işleri başaracak kadar becerikli bir adam değildi. Oldukça zekiydi, hesaplı hareket ederdi ama sinirliydi, üstelik de saftı, yani ne insanları, ne de sosyeteyi bilmiyordu. Mesela Moskova'daki şefin oynadığı rolü galiba hiç anlamıyordu. Böyle işleri becermenin çok kolay bir şey olduğunu sanıyordu. Dahası hemen herkesin tıpkı kendisi gibi alçak olduğunu sanıyordu. Yahut mesela falanca adamın şu veya bu sebeple bir defa korktuğunu yahut korkması gerektiğini sanınca, artık onun mutlaka korkacağından, iki kere ikinin dört ettiğini bildiği gibi emin olabiliyordu. Bunu daha açık bir dille anlatmayı beceremiyorum; ilerde bunları daha açık anlatırım ama bence o, oldukça kaba terbiye görmüştü. Bazı iyi, soylu duygulara inanmak şöyle dursun, belki onlardan haberi bile yoktu.

Petersburg'a gelmesinin sebebi, buranın Moskova'dan daha geniş bir iş yeri olmasıydı, bunu bildiği için de buraya gelmeyi çoktan beri kuruyordu. Bundan başka da Moskova'da bir yerde bilmem nasıl olmuş, yakayı ele vermiş, bilmem kim onu kötü niyetle arıyormuş? Petersburg'a gelir gelmez hemen eski bir arkadaşıyla bağlantı kurmuşsa da hareket sahasının dar, işlerin hafif olduğunu görmüş. Dostları daha sonra çoğalmış ama hiçbir iş yapamamışlar. Daha sonra kendisi bana, "Burada halk aşağılık, hepsi çoluk çocuk…" demişti. Ama işte güzel bir sabah vakti, şafak sökerken birdenbire bir tahta perdenin altında beni yarı donmuş bir hâlde buluyor, aklınca da "kârlı bir iş"in tam izine düşmüş oluyordu.

Bütün mesele, benim o zaman onun odasında donmanın verdiği uyuşukluktan kurtulup kendime gelirken saçma sapan konuşmuş olmamdaydı. Ah, o zaman sayıklıyor gibiydim! Bununla birlikte, sözlerimden yine de o uğursuz günün bütün aşağılamalarından en çok hatırımda tuttuğum, kalbimde sakladığım şeyin Byoring ile ondan gördüğüm aşağılama olduğu açıkça anlaşılmıştı; başka türlü olsaydı Lambert'in evinde sadece bunu sayıklamazdım. Mesela Zerşçikov'dan da konuşurdum. Sonradan Lambert'tan öğrendiğime göre yalnız Byoring ile Katerina Nikolayevna'yı anmışım. Üstelik de heyecan içindeydim. O korkunç sabah Lambert'a da, Allonsina'ya da Tanrı'nın yolladığı kurtarıcılar gözüyle bakıyordum. Daha sonra iyileşirken, henüz yatakta yattığım sırada: Lambert'ın benim saçmalarımdan daha neler öğrenebildiğini, hem az mı çok mu saçmaladığımı düşünmeye çalışırken bu kadar çok şey öğrenmiş olduğunu tahmin bile etmiyordum! Vicdan azabı çektiğime göre o zaman da her hâlde söylenmemesi gereken birçok şeyi söylemiş olacağımdan şüphe ediyordum ama tekrar ediyorum, bu kadar çok şey anlatmış olduğumu hiç düşünemezdim! O zaman onun evinde söylemek istediğim sözleri anlaşılır bir tarzda söyleyebileceğimi hiç ummuyordum, dahası bunun böyle olduğunu kesin olarak hatırlıyordum. Gerçekte ise meğer sonra tahmin ettiğimden, umduğumdan çok daha açık konuşmuş olduğum meydana çıktı. Ama asıl sorun şu ki, bütün bunlar ancak sonra, aradan uzun zaman geçtikten sonra meydana çıktı. Bu da benim için hiç iyi olmayacaktı.

Sayıklamamdan, yalanımdan, mırıldanmamdan, heyecanımdan bir defa hemen hepsinin soyadlarını, hatta bazılarının adreslerini bile tam olarak öğrenmişti. Sonra bu kimselerin hakkında gerçeğe oldukça yakın bir bilgi edinebilmişti. Üçüncü olarak da benim aşağılandığımı, öç almakla korkuttuğumu; dördüncü ve en önemli nokta da, ortada bir yerde gizli, gizemli bir belgenin bulunduğunu, bu belge yarı deli bir adam olan ihtiyar prense gösterilecek olur, o da bunu okuyup öz kızının kendisini deli sandığını, hatta tımarhaneye sokabilmek için hukukçulara bile başvurduğunu öğrenecek olursa ya büsbütün aklını oynatacağını yahut evden kovarak mirasından mahrum edeceğini, yahut da çoktan beri evlenmek istediği, ancak bunu yapmasına izin vermedikleri için evlenemediği Mille Versilova adında bir kızla evleneceğini öğrenmişti. Kısacası Lambert çok şey anlamıştı. Ama birçok şey de hâlâ onun için

karanlıktı, bununla birlikte şantaj ustası sağlam bir ip ucu yakalamıştı. Beni Alfonsinka'nın yanında bırakıp gittiği sırada, hemen adresini aramış bulmuştu. Ondan sonra gereken bilgileri toplamaya başlamış, saçmalarken andığım kimselerin hepsinin gerçekten hayatta olduklarını öğrenmişti..

Asıl önemli nokta ortada bir belgenin bulunması, bu belgeye de benim sahip olmamdı. Sonra bu belgeye büyük bir değer verilmesiydi. Lambert bundan oldukça emindi. Burada bir olayı kapalı geçiyorum, ondan daha sonra, zamanı gelince söz etmek daha iyi olur, ancak sadece şunu söyleyeyim ki bu olay, Lambert'ın belgenin var olduğu, hem de büyük bir kıymet taşıdığı hakkındaki düşüncesini tam anlamıyla kesinleştirmişti. Lambert, kendisi için önemi olan şeye inandıktan sonra, ilk iş olarak Anna Andreyevna'ya gitmiş.

Ama bu arada benim için şimdiye kadar bir bilmece olarak kalan bir şey daha var: Nasıl olmuştu da Lambert, Anna Andreyevna gibi yanına varılmayan, yüksek sosyeteye bağlı bir kimseye sokulup yaklaşabilmişti? Gerçekten gerekli bilgileri edinmişti. Şimdi diyeceksiniz ki, bundan ne çıkar? Lambert'in öyle insanlarla ilişkiye girmesi zor bir şey değildir. Giyimine kuşamına büyük önem verir, çok şık giyinirdi. Paris şivesiyle, Fransızcayı çok güzel konuşurdu. Dahası Fransız soyadı taşıyordu ama Anna Andreyevna'nın ilk bakışta onun bir madrabaz olduğunu anlayamamasına imkân var mıydı? Yahut diyelim ki ona gerekli olan da zaten bir madrabazdı ama bakalım böyle miydi?

Onların ilk defa nasıl görüştüklerini hiçbir zaman öğrenemedim. Bununla birlikte, bu sahneyi birçok defa gözlerimin önüne getirip canlandırdım. Herhalde Lambert, daha ilk sözleriyle onun önünde sevgili, aziz arkadaşı için titrediğini, benim çocukluk dostum olduğunu göstermek isteyen tavırlar takınmış, bu rolü oynamıştır. Hem doğal olarak yine bu ilk görüşmeden benim elimde bir “belge” bulunduğunu çıtlatmış, bunun bir sır olduğunu, bu sırrı yalnız kendisi'nin bildiğini, bu belge ile general karısı Andrakova'dan öç almak istediğimi söylemiştir. Başlıcası, bu kâğıdın büyük bir önemi, değeri olduğunu elden geldiği kadar açık bir dille anlatmıştır. Anna Andreyevna'ya gelince o, öyle bir durumda idi ki, böyle bir şeye canla başla sarılmamasına imkân yoktu. Söylenenleri büyük bir dikkatle dinlememesi de mümkün değildi…” Yaşamak için mücadele”

kaygısı ile elinde olmadan ökseye yakalanacaktı. Üstelik tam o sıralarda yavuklusunu elinden alıp vesayet altında Traskoya Selo'ya götürmüşler, hatta bu yetişmiyormuş gibi kendisini bile vesayet altına almışlardı. Tam böyle bir zamanda böyle bir şeyin bulunması çok önemliydi, çünkü burada kulaktan kulağa yayılan kadın fısıltıları, gözyaşları dökerek yakınmalar, söylentiler, dedikodular olmayacak, ortaya doğrudan doğruya bir mektup, kızının eliyle yazılmış bir mektup konacaktı. Özetle bu prensi kendisinden ayıranların, kızı da dahil, hepsinin kötü niyetli birer insan olduklarını gösteren bir kanıttı. Bu böyle olunca prens için yine ona, yine o Anna Andreyevna'ya kaçarak da olsa gelerek kendini kurtarmaktan, mümkün olursa yirmi dört saat içinde evlenmekten başka çare kalmayacaktı. Yoksa hiç dinlemeden onu tımarhaneye götürüp kapatırlardı.

Belki Lambert kızın önünde kurnazlığa başvurmamış, söze şöyle başlamıştır." Mille ya yaşlı bir kız olarak kalın ya da milyonlara hükmeden, herkesin önünde eğildiği bir prens, olun. Bu da elimde gördüğünüz şu belgeye karşı takınacağınız tutuma bağlı. Bunu size teslim edeceğim, yalnız bu otuz bin rublenize mal olur. Sizden otuz bin rublelik bir bono alacak, karşılığında belgeyi teslim edeceğim…" Eğer benim tanıdığım Lambert ise mutlaka bu yola başvurmuştur. Ah, o herkesi kendisi gibi alçak sanıyordu; tekrar ediyorum, onda bir çeşit alçakça saflık, alçakça suçluluk vardı… Öyle yahut böyle pek mümkündür ki, Anna Andreyevna bu tarzda bir hareket karşısında bile bir an sarsılmamış olabilir. Tersine, kendini tutarak kendi anlatış tarzıyla konuşan dalavereciyi pek iyi dinlemiştir, bunu "geniş mizacı" yüzünden de yapmış olabilir. Eh, doğal olarak önce biraz kızarmış, sonra dişlerini sıkıp sonuna kadar dinlemiştir. Bu yanına yaklaşılmayan, gururlu, gerçekten de değerli, hem de zeki kızı Lambert'la el ele vermiş bir hâlde gözlerimin önüne getirdiğim zaman… Evet, zeki kız! Bu kadar parlak bir zekâ, hem de Rus zekâsı, geniş mizaçlılık tarafından bir kadının zekâsı, hem de böyle bir durumda!

Şimdi kısaca tekrarlayayım hastalıktan sonra evden çıkacağım güne, saate kadar Lambert şu noktalar üzerinde duruyordu: Birincisi, belge karşılığında Anna Andreyevna'dan otuz bin rubleden aşağı olmamak üzere bir bono aldıktan sonra prensi korkutmak, yolmak, birden kendisiyle evlendirmek, kısacası buna benzer şeyler… Burada tam bir plan bile hazırlanmıştı; yalnız benim yardımımı, belgeyi bekliyorlardı.

İkinci proje: daha kârlı bir iş olursa, Anna Andreyevna’yı aldatıp onu yüzüstü bırakarak belgeyi general karısına, Andrakova’ya satmak. Bu işte Byoring’e de güveniliyordu. Ancak Lambert henüz general karısının karşısına çıkmamıştı, sadece onu izlemişti. Bunun için de yine beni bekliyorlardı.

Evet, ben ona çok gerekliydim, yani ben değil de ona belge gerekliydi. Benim hesabıma da iki plan hazırlanmıştı: Birincisi, başka türlü hareket etmeye imkân olmazsa, beni de yanına ortak alarak öyle harekete geçecekti ama önce hem manevi hem maddî bakımdan bana hâkim olacaktı. Ama ikinci plan onun daha çok hoşuna gidiyordu; bu da şöyle bir şeydi: Beni bir çocuk gibi aldatıp belgeyi benden çalmak, yahut basbayağı kuvvet kullanarak elimden zorla almak düşüncesiydi. Bu planı oldukça beğenmiş, hayhâlinde canlandırıp işlemişti. Tekrar ediyorum, ortada öyle bir durum vardı ki, kullandığı takdirde ikinci planın başarı kazanacağından şüphe bile etmiyordu ama daha önce de söylediğim gibi, bunu sonra anlatacağım. Her ne olursa olsun beni içi titreyerek sabırsızlıkla bekliyordu. Her şey, atacağı her adım, vereceği her karar bana bağlıydı.

Hastalığım sırasında beni görmek için eve gelmemişti, yalnız bir defa gelerek sadece Versilov ile görüşmüştü. Beni rahatsız etmiyor, korkutmuyordu. Dışarı çıkacağım güne, saate kadar karşımda tam bağımsız olduğunu gösterebildi. Belgeyi birisine verebileceğimi, bende olduğunu bildireceğimi yahut yok edebileceğimi düşünerek üzülmüyordu bile. Evindeyken söylediğim sözlerde sırrıma ne kadar değer verdiğimi, belgenin bende olduğunu bilmelerinden ne kadar korktuğumu anlamış olabilirdi, iyileştikten sonra geleceğimden şüphe etmiyordu. Darya Onisimovna biraz da onun emriyle bana gelmişti, artık bende hem merak hem de korku uyandırdığını, bu duyguları yenemeyeceğimi biliyordu… Hem zaten bütün önlemleri almıştı, hatta dışarı çıkacağım günü bile biliyordu, öyle ki istesem bile ondan uzaklaşamazdım.

Ama mademki Lambert beni bekliyordu, öyleyse Anna Andreyevna’nın daha büyük bir sabırsızlıkla beklemesi gerekiyordu. Doğrusunu söyleyeyim, Lambert ona ihanet etmekte belki de haklıydı, çünkü suç kendisindeydi. Şüphe götürmeyen anlaşmaya rağmen -ne şekilde olduğunu bilmiyorum ama böyle bir anlaşma olduğundan şüphe etmiyorum- Anna Andreyevna

son dakikaya kadar onunla açık konuşmamıştı. İçindekileri büsbütün dökmemişti. Her şeye razı olduğunu, bütün şartları kabul ettiğini sadece çıtlatarak anlatmak istemişti ama sadece çıtlatarak. Belki onun planlarını en ufak ayrıntılarına kadar dinlemiştir; ama susarak onaylamıştır. Böyle bir sonuca varmak için elimde kesin kanıtlar var, buna da sebep onun beni beklemiş olmasıydı. O alçak Lambert'la iş görmektense benimle iş yapmayı daha uygun bulmuştu. İşte benim için şüphe götürmeyen bir gerçek!.. Bunu anladım ama yanlış bir hareketi yüzünden bunu sonunda Lambert da anlamıştı. Anna Andreyevna'nın Lambert'ı atlatıp belgeyi benden alarak benimle anlaşması Lambert için çok elverişsiz bir şey olurdu. Üstelik de o zaman bu "işin" sağlam olmasına o da inandı. Onun yerinde başkası olsa korkar, hâlâ şüphe ederdi ama Lambert genç, atılgan, vurgun için hırsızlık içinde çırpınan bir adamdı, insanları az tanıyor, şüphesiz de alçak sanıyordu. Böyle bir adam şüphe edemezdi, çünkü Anna Andreyevna'nın ağzından bütün sözleri almıştı.

Son ve oldukça önemli birkaç söz daha: O güne kadar Versilov da acaba bir şey biliyor muydu? O zaman uzaktan olsun Lambert'ın herhangi bir planına o da katılıyor muydu? Hayır, hayır, o zaman daha henüz işin içinde yoktu. Ama yeter, yeter, her şeyi zamanından önce anlatıyorum.

Peki, ya ben bu sırada ne yapıyordum? Ben bir şey biliyor muydum? Evden çıkacağım güne kadar ne biliyordum? Bu entraefilet'ye başlarken, evden çıkacağım güne kadar hiçbir şey bilmediğimi, her şeyi çok daha geç, hatta her şey olup bittikten sonra öğrendiğimi söylemiştim. Bu doğru ama bakalım tam anlamı ile öyle mi? Hayır, öyle değil; hiç şüphe yok ki ben o zamana kadar bazı şeyler biliyordum ama nasıl? Öyleyse okuyucu, rüyamı hatırlasın! Mademki böyle bir rüya görebilmiştim, mademki bu şey kalbimden kopabilmiş, böyle bir şekil alabilmişti. Öyleyse birçok şeyleri bilmemekle birlikte, şimdi etraflıca anlattığım gibi önceden hissediyordum ama olanları gerçekten de ancak "her şey olup bittikten sonra" öğrenebildim. Bildiğim bir şey yoktu ama kalbim ona karşı hissettiklerimin etkisiyle çarpıyordu, kötü ruhlar da artık benim rüyalarıma hâkim olmuşlardı. İşte ne olacağım en ufak ayrıntılarına varıncaya kadar önceden bildiğim, bu adamın ne biçim bir insan olduğunu anladığım hâlde yine onu görmek için can atıyordum! Hem niçin can atıyordum sanki? Ne dersiniz, şimdi, işte tam bu dakikada bunları yazarken o zaman niçin onu görmeye

can attığımı en ufak ayrıntısına kadar bildiğimi sanıyordum. Oysa yine de hiçbir şey bilmiyordum. Belki okuyucu bunu anlar. Şimdiyse iş başına! Olayları birbiri ardından sıralayacağım..

II

Ben dışarıya çıkmadan iki gün önceydi. Liza, hava kararırken eve büyük bir telaşla döndü. Korkunç şekilde aşağılanmış, gururu ayaklar altına alınmıştı. Hiç kimsenin katlanamayacağı durum, zavallı kız kardeşimi çok kötü yaralamıştı. Peki neydi bunun sebebi?

Daha önce de söylediğim gibi, Liza'nın Vasin'le bazı ilişkileri olmuştu. Liza, Vasin'in yanına sadece bize muhtaç olmadığını göstermek için gitmemişti. O, Vasin'e büyük değer veriyordu. Dostlukları ta eskilere, Luga'ya dayanıyordu. Gözlemlerimden anladığım kadarı ile Vasin de Liza'dan hoşlanıyordu. Liza başına gelen tatsızlıklar ve şanssızlıklar üzerine Vasin'in yanına gitmişti. Çünkü bu adam zeki idi, sakin ve olaylar karşısında soğukkanlı idi. Vasin Liza için, fırtınalardan sonra sığınacağı en güvenilir limandı. Vasin'in kendisiyle ilgilenmesi, Liza'nın gözünde çok önemliydi. Ayrıca kendisine karşı bir şeyler hissettiğini de görüyordu. Doğal olarak bu durum prensi kızdırıyor, kıskançlık krizine sokmaya yetiyordu. Prensin bu durumu, Liza'yı kızdırmaya yetmişti. Liza bunu bir saygısızlık saymıştı, öyle ki bu defa artık özellikle Vasin ile ilişkiye girmişti. Prens ses çıkarmamıştı ama içine dert olmuştu. Liza ise sonra -aradan uzun zaman geçtikten sonra- bana, çok geçmeden Vasin'den hoşlanmamaya başladığını itiraf etmişti. Vasin, sakin bir insandı, Liza'nın önceleri pek hoşuna giden bu sakinlik, sonraları ona sıkıntı vermeye başlamıştı. Vasin ilk bakışta iş adamı gibi görünüyordu, hem gerçekten de görünürde oldukça iyi birkaç şey tavsiye etmişti ama aksi gibi bütün bu tavsiyeler yerine getirilmesine imkân olmayan şeylermiş. Bazen hiç sıkılmadan onun önünde pek yüksekten muhakeme yürütüyordu, bu hâli de gün geçtikçe artıyordu. Liza bunu kendi durumuna karşı gittikçe artan, iradesi dışındaki kayıtsızlığına vermişti. Liza bir gün bana karşı, hep iyi davrandığı, zekâca benden çok üstün olduğu hâlde akranıyla konuşur gibi konuştuğu için ona teşekkür etmiş. Buna karşılık Vasin şöyle cevap vermiş:

– Hiç de öyle değil, onun için değil. Bu onunla başkaları arasında hiçbir fark görmediğim için böyledir. Onu ne zeki insanlardan daha budala, ne de iyi insanlardan daha kötü bulmuyorum. Ben herkese karşı aynı şekilde yaklaşırım, çünkü benim gözümde herkes birbirine benzer.

– Ne, gerçekten hiçbir fark görmüyor musunuz?

– Elbette görmüyorum, herkes herhangi bir özelliğiyle birbirinden ayrılır ama bence fark diye bir şey yoktur. Çünkü insanlar arasındaki fark beni ilgilendirmez. Benim için hepsi eşit, her şey de birdir, bu sebeple herkese karşı iyi kalpliyimdir.

– Böyle olması canınızı sıkmıyor mu?

– Hayır; ben durumumdan çok memnunum.

– Başka hiçbir isteğiniz de yok mu?

– Elbette var! Ama öyle çok değil… Hemen hemen hiç ihtiyacım yok, fazla bir ruble bile istemem. İpekler, kadifeler içinde de gezsem, şimdiki gibi de olsam benim için birdir, ipeklerle kadifeler Vasin'e bir şey kazandırmaz. Ufak tefek şeyler beni imrendirmez, bütün koltuklar, saygınlıklar benim layık olduğum konuma değer mi?

Liza, Vasin'in harfi harfine böyle söylediğini şerefi üzerine yemin ederek bana anlatmıştı. Ama burada öyle gelişigüzel bir şekilde atıp tutmak doğru olmaz, bu sözlerin hangi durum ve şartlar içinde söylendiğini de bilmek gerek.

Liza yavaş yavaş Vasin'in prense hoşgörü göstermesinin ona karşı yakınlık duymasından değil, onca herkesin eşit oluşundan, "arada fark gözetmemesinden" ileri geldiği inancına varmıştı. Vasin daha sonra, anlaşılan herhangi bir sebeple, umursamaz tavırlar takınmaya, prensi sadece mahkûm etmekle kalmayıp üstelik alayla karışık bir küçümsemeyle karşılamaya başlamıştı. Bu hâl Liza'yı kızdırmış ama Vasin yatışmamıştı. O, hep yumuşak konuşurdu, hatta birisini mahkûm ederken bile öfkeye kapılmazdı, sadece mantığa dayanan bir dille kahramanının değersiz bir adam olduğunu bütün çıplaklığıyla ortaya koyardı. Asıl alay da bu mantıkî

ifadede gizleniyordu. Sonunda Liza'nın önünde âdeta açıktan açığa sevgisinin bütün anlamsızlığını, bu sevginin ayak diremekten, zordan doğmuş bir duygu olduğunu ortaya koymuş." Duygularınızda yanıldınız, bir defa anlaşılan yanılmalar, mutlaka düzeltilmelidir" demiş.

Bu, tam o gün olmuştu. Liza çıkıp gitmek için büyük bir kızgınlıkla ayağa kalkmış ama o akıllı adam ne yapmış, sözlerini nasıl bitirmiş biliyor musunuz? Oldukça soylu bir tavır takınarak, hatta heyecanlı heyecanlı Liza' ya evlenme teklifinde bulunmamış mı? Liza hemen oracıkta yüzüne karşı: "Budala!" diyerek çıkıp gitmiş. Talihsiz bir insana, öteki talihsiz onun sevgisine "layık" değil diye ihanet tavsiyesinde bulunmak, hem de bunu o talihsiz insandan gebe kalmış bir kadına teklif etmek, işte bu gibi insanların alçaklığı… Ben buna sonsuz bir onur duygusundan ileri gelen korkunçluğa, dünyadan habersizlik, hayat denilen şeyi bilmemezlik derim. Bütün bunlara ek olarak Liza, onun mesela hiç değilse artık gebe olduğunu bildiği için böyle bir harekette bulunarak övündüğünü açıkça görmüştü. Öfkesinden gözleri yaşararak prense koşmuş, prens ise Vasin'e bile taş çıkartmış. Liza'nın her şeyi kendisine anlatması üzerine ona inanabilir, artık kıskanması için bir sebep bulunmadığını anlayabilirim. Ama o, asıl bunun üzerine deliye dönmüş. Hoş, bütün kıskanç insanlar böyle olurlar ya! Prens orada korkunç şeyler yapmış, zavallı kardeşimi aşağılamış, öyle ki Liza hemen oracıkta onunla bütün ilişkisini kesmek istemiş.

Bununla birlikte Liza, kendini tutarak eve dönmüş ama anneme söylemekten kendini alamamış. Eh, o akşam onlar yine tıpkı eskiden olduğu gibi anlaşmışlardı, aradaki soğukluk giderilmişti. İkisi de yine her zaman olduğu gibi kucaklaşarak doya doya ağlamışlardı. Liza da galiba yatışmıştı ama yüzü hâlâ aşıktı. Akşamleyin, Makar İvanoviç'in odasında hiç konuşmadan bizimle oturdu, odadan da dışarı çıkmadı. Makar İvanoviç'in konuşmasını can kulağıyla dinliyordu. Geçen seferki iskemle olayından sonra ona karşı sonsuz, hem de ürkeklik derecesine varan bir saygı duyuyordu. Yine de kendisiyle konuşmamaya devam ediyordu.

Yalnız bu sefer Makar İvanoviç konuşmaya hiç beklenmedik bir zamanda, şaşılacak bir yön verdi. Şunu da söyleyeyim ki sabahleyin doktorla Versilov, ikisi de suratlarını asmış, onun sağlık durumu üzerinde konuşuyorlardı. Tam beş gün sonraya rastlayan annemin doğum günü için

evde birkaç günden beri hazırlıklar yapılıyordu, bunu sık sık dile getiriyorduk. Makar İvanoviç o günün şerefine bilmem nasıl olduysa geçmişi hatırlamaya koyuldu. Annemin çocukluğunu, "henüz ayakta duramadığı" zamanı hatırladı. İhtiyar, "Kucağımdan inmiyordu…" diyordu." Bazen" yürümesini de öğretir, üç adım kadar ötede köşeye bırakırdım.

Sonra ismiyle seslenmeye başlardım, odanın öte tarafından sallana sallana bana doğru gelmeye başlardı, korkmaz, gülerdi. Yanıma gelince de boynuma atılır, kucaklardı. Sonraları sana masal da anlatıyordum. Sofya Andreyevna. Masal dinlemeyi pek severdin; dizlerimin üstünde saatlerce oturur, masal dinlerdin. Evdekiler şaşıyorlardı: "Bak sen, Makar'a nasıl bağlandı!.." diyorlardı. Yahut seni ormana götürür, ağaç çileği fidanını arayıp bulur, seni onun önüne oturtur, sana ağaçtan düdük yapardım. Adamakıllı gezdikten sonra, kucağıma alarak eve götürürdüm, sen de uyurdun. Bir defa da kurttan korkmuş, koşup bana gelmiştin. Bütün bedenin tir tir titriyordu, oysa ne kurt vardı, ne de başka bir şey."

Annem:

– Bunu hatırlıyorum, dedi.

– Gerçekten hatırlıyor musun? Annem heyecanlı bir sesle:

– Birçok şeyi hatırlıyorum. Hayatta kendimi bilmeye başladım başlayalı üzerimde sizin sevginizi, ilginizi gördüm, diyerek birdenbire kıpkırmızı kesildi.

Makar İvanoviç biraz bekledikten sonra:

– Hakkınızı helal edin çocuklarım, göçüyorum. Bugün hayatımın son dakikaları yaklaşıyor. Hayatımın son demlerini bana rahat yaşattığınız için Tanrı hepinizden razı olsun, benim sevgili yavrularım.

Versilov biraz telaşlanarak:

– Hadi hadi, Makar İvanoviç, dedi. Doktor demin hastalığınızın eskiye oranla çok hafiflediğini söylemişti…

Annem korku içinde dinliyordu. Makar İvanoviç gülümseyerek:

– Senin Aleksandır Semionoviç'in ne biliyor sanki? Sevimli bir insan, işte o kadar. Aldırmayın dostlarım, yoksa ölmekten korkuyor muyum sanıyorsunuz? Bugün sabah duasından sonra içime öyle bir his doğdu ki, artık buradan sağ çıkamayacağım; içime doğdu. Eh, peki ne var bunda? Tanrı'ya çok şükür; ancak hepinize biraz daha doya doya bakmak isterdim. Çilekeş Eyyüb de yeni yavrularına bakarak avunuyordu ama daha öncekileri unutmuş muydu? Hem unutabilir miydi? Buna imkân var mı? Ancak yıllar geçtikten sonra, keder sanki sevinçle karışıyor, aydın bir ruh oluyordu. Bu da böyledir işte. Her ruh denemeden geçer, İncil'i bulur.

Hiçbir zaman unutamayacağım o sakin, sevimli gülümsemesiyle sözlerine devam ederek:

– Çocuklarım, size bir söz söylemeyi düşünüyorum, kısa bir söz, dedi. Sonra birden bana döndü: Sen, sevgili yavrum kutsal kiliseyi sev. Buna seni zaman çağıracaktır, gerekirse kilise uğruna öl; ama sabret, korkma, hemen şimdi değil, diyerek gülümsedi. Şimdi belki bunu düşünmüyorsun. Ancak bir şey daha var: Bir iyilik etmek istersen bunun başkalarını kıskandırmak için değil, Tanrı için yap. Tanrı'ya sıkı sıkı sarıl, bir şeyden korkarak elinden bırakma. Her işini yavaş yavaş, sabırla, sırasıyla yap, oraya buraya atılma; eh, işte senin için gerekli olan da budur. Bir şey daha var, her gün, hiç şaşmadan sabretmeyi öğren. Bunu sadece öyle söylüyorum, belki ilerde bir gün hatırlarsın. Size de Andrey Petroviç benim efendim, bazı şeyler söylemek istiyorum. Artık ölmeden sizinle bir konuyu konuşmak istiyordum. Bugün ruhumu teslim etmeden önce, size bir şeyi hatırlatayım dedim. Bu son sözleri, gözlerini yere indirerek, hemen hemen fısıltıyla söylemişti. Versilov utanarak:

– Makar İvanoviç, diye mırıldandı, oturduğu sandalyeden ayağa kalktı.

– Peki, peki utanmayın, benim efendim, ben bunu öyle hatırlattım… Bu iş için Tanrı'nın karsısında herkesten çok suçlu benim. Çünkü efendim de olsanız böyle iradesizlik göstermemeliydim. Bunun için sen de, Sofya, ruhuna pek fazla işkence etme. Çünkü senin bütün günahın benimdir. Düşünüyorum da o zaman sende bilinçli bir düşünce bile yoktu herhâlde, bununla birlikte siz de benim efendim, diyerek gülümsedi. Bu sırada

dudakları bilinmeyen bir acının etkisiyle titredi. Gerçi o zaman sana, benim eşim, hatta dayakla ders verebilirdim, hem öyle yapmalıydım da ama önümde gözyaşları dökerek yere kapanıp hiçbir şeyi gizlemediğini… Ayaklarımı öptüğünü görünce dayanamadım, acıdım sana. Bunları sana sitem etmek için hatırlamadım sevgili eşim, sadece Andrey Petroviç'in aklına getirmek istedim… Çünkü kendiniz, benim efendim, soyluluğunuz üzerine yemin ederek verdiğiniz sözü hatırlarsınız. Nikâhta keramet vardır, her şeyi örter… Çocukların önünde söylüyorum, benim efendim…

Çok heyecanlanmıştı, Versilov'un onaylamasını bekliyormuş gibi yüzüne bakıyordu. Tekrar ediyorum, bütün bunlar öyle beklenmedik şeylerdi ki kımıldamadan yerimde oturmuş kalmıştım. Versilov da ondan daha az heyecanlanmış değildi, sessizce anneme yaklaştı, onu sıkı sıkı kucakladı. Sonra annem de sessizce Makar İvanoviç'e yaklaştı, önünde yerlere kadar eğildi.

Kısacası bu, insanı sarsan bir sahne idi. Bu defa odada biz bize idik, hatta aramızda Tatyana Pavlovna bile yoktu. Liza oturduğu yerde doğrulmuş, ses çıkarmadan dinliyordu. Birden ayağa kalktı, Makar İvanoviç'e yaklaşarak sağlam bir sesle, “Bana da hayır dua edin, Makar İvanoviç…” dedi. Yarın bütün kaderim belli olacak… Siz bugün benim için dua edin.

Sonra odadan çıktı. Makar İvanoviç'in Liza ile ilgili her şeyi annemden öğrenmiş olduğunu biliyordum. Ama ben o akşam ilk defa Versilov ile annemi yan yana görüyordum, o güne kadar onun yanında sadece kölesi dururdu. Daha önce mahkûm ettiğim bu adamın birçok şeyini bilmiyordum, birçok tarafını da öğrenememiştim. Bunun için utanç duyarak kendi odama döndüm. Şunu da söylemeliyim ki, o ana kadar ona dair anlamadığım şeyler çoğalmıştı. O güne kadar daha hiçbir zaman o bana böyle etraflı, böyle anlaşılmaz bir insan olarak görünmemişti.

Odama çekilip yatmaya hazırlandığım sırada şöyle düşünüyordum:

“Demek ki, Makar İvanoviç'in önünde annem dul kalınca onunla nikâhlanacağına dair soyluluğu üzerine yemin etmiş. Daha önce Makar İvanoviç'ten söz ederken bunu söylememişti.”

Ertesi gün Liza bütün gün eve gelmedi, hayli geç zamanda eve dönünce de dosdoğru Makar İvanoviç'in odasına girmişti. Onlara engel olmamak için odaya girmek istemedimse de az sonra annemle Versilov'un da orada olduklarını görerek ben de gittim. Liza ihtiyarın yanına oturmuş, omzuna yaslanarak ağlıyordu, Makar İvanoviç de kederli bir yüzle saçlarını okşuyordu.

Versilov, prensin kendi düşüncesinde direndiğini, ilk fırsatta, daha mahkeme kararından önce nikâhlarının kıyılmasına karar verdiğini bana anlattı. Liza karar vermekte güçlük çekiyordu, bununla birlikte karar vermemeye de artık hakkı yoktu. Hem Makar İvanoviç de nikâhlanmasını "emrediyordu…" Şüphesiz bütün bunlar sonradan kendiliğinden olacaktı. Liza kimseden emir almadan, hiç şüphe yok ki hiç düşünmeden nikâhlanırdı ama o dakikada sevdiği insandan öyle büyük bir aşağılama görmüş, hatta kendi gözünde bu sevgisi için o kadar küçülmüştü ki karar verebilmesi çok zordu. Ama işin içine aşağılamadan başka, benim hiç şüphe bile etmediğim yeni bir olay da karışmıştı.

Versilov birdenbire:

– Duydun mu, Petersburgskaya'daki bütün o gençler dün tutuklanmışlar, dedi.

– Ne? Dergaçev mi, diye bağırdım.

– Evet; Vasin de var.

Vasin'in de tutuklandığını duyunca yıldırımla vurulmuşa döndüm.

– İyi ama onun herhangi bir şeyle ilgisi var mı? Tanrım, şimdi onların hâli ne olacak? Hem de sanki özellikle bu, tam Liza'nın Vasin'i böyle suçladığı bir sırada oluyor!… Sizin düşünceniz ne merkezde, onlara ne yapabilirler? Bu işte Stebelkov'un parmağı var! Yemin ederim ki Stebelkov'un parmağı var!

Versilov, tıpkı tahmin edemeyen bir insana bakar gibi, tuhaf tuhaf yüzüme bakarak:

– Bırakalım, dedi. Onların orada ne yaptıklarını, başlarına ne geleceğini kim bilir? Benim söylemek istediğim o değil, yarın dışarı çıkmak istediğini duydum. Prens Sergey Petroviç'e de uğramaz mısın?

– Doğrusunu söylemek gerekirse, benim için pek ağır bir iş olsa bile ilk işim bu olsun. Sizin de ona söylemek istediğiniz bir şey var mı?

– Hayır, hiçbir şey yok. Ben kendisiyle görüşeceğim. Liza'ya acıyorum. Hem Makar İvanoviç ona ne öğütleyebilir? Kendisi ne insanlardan, ne de hayattan bir şey anlamıyor. Bir şey daha var, aziz dostum, burada… Bazı gençler var… Onlardan biri de senin eski arkadaşın Lambert… Öyle sanıyorum ki hepsi de alçak insanlar… Bunu sadece sana önceden haber vermek için söylüyorum… Ama yine de bütün bunlar senin bileceğin şeyler, ben de senin işlerine karışmaya hakkım olmadığını biliyorum.

Sık sık olduğu gibi düşünmeden, hemen heyecan içinde onun elini yakaladım.

– Andrey Petroviç, dedim. Andrey Petroviç, ben susuyordum, siz de bunu görüyordunuz, şimdiye kadar niçin hep sustuğumu biliyor musunuz? Sizin sırlarınızdan kaçınmak için onları hiçbir zaman öğrenmemeye karar verdim. Ben korkak bir insanım, sırlarınızı öğrenecek olursam sizi büsbütün kalbimden koparıp atmaktan korkuyordum, bunu istemiyorum. Öyleyse siz niçin benim sırlarımı bilmek istiyorsunuz? Benim nereye gittiğimden, ne olacağımdan size ne? Öyle değil mi?

– Haklısın; ama daha fazla söz istemez, çok rica ederim, diyerek odamdan çıktı. Böylelikle yanlışlıkla da olsa biraz anlaşmıştık. Ama böyle yapmakla ertesi gün hayatta atacağım yeni adım için duyduğum heyecana o da biraz heyecan katmıştı, öyle ki bütün geceyi ikide bir uykudan uyanarak geçirdim. Bununla birlikte kendimi oldukça iyi hissediyordum.

III

Hâlâ bir gün önce yaşadığım olayların etkisi altındaydım. Evden çıktığımda saat onu gösteriyordu. Hiç kimseyle vedalaşmadan, ayaklarımın ucuna basarak evden sessizce çıktım. Varsın birileri buna "kaçmak" desindi,

umurumda değildi. Bunları niçin yaptım, cevabını bugün bile veremiyorum. Sadece zavallı anneciğime acıyordum. Onunla bir iki söz etmeyi, kendisine sarılmayı çok istemiştim ama olmadı işte. Dışarısının temiz havası ciğerlerimi genişletmiş, beni kendime getirmişti. Hâlâ “Neden” ve “Niçin” sorularını cevaplamaktan acizdim. Bu evden çıkmakla hem iyi ettiğime seviniyor hem de nedenini bilmediğim bir korku yaşıyordum.

Bu, hayatımdaki en önemli adımlardan biriydi. Bu adım kesin bir adım idi, bir daha geri dönüş olmayacaktı. İçimden de, “Bugün çamur bana da bulaşacak mı, bulaşmayacak mı?”sorusu geçiyordu. Ama artık kaderime, hayatın her türlü cilvesine kendimi hazırlamaktan başka çıkar yolum yoktu.

Doğruca prensin bulunduğu cezaevine gittim. Üç gün önce Tatyana Pavlovna’yla cezaevi müdürüne bir mektup yollamıştım, o da beni çok iyi karşıladı. Onun iyi bir insan olup olmadığını bilmiyorum, hem bu gereksiz bir şey sanırım; müdür prensle görüşmeme izin verdi, hem de kibarlık ederek bu görüşme için kendi odasını bize bıraktı. Bu oda basbayağı bir oda idi, en iyisi anlatmadan geçelim. Artık prensle baş başaydık.

Prens yarı askerî bir elbise giymişti ama çamaşırları çok temizdi. Şık bir kravat bağlamıştı, tertemiz yıkanmış, saçlarını taramıştı. Bununla birlikte korkunç derecede zayıflamış, sararmıştı. Bu sarılığı gözlerinde bile fark ettim. Kısacası dış görünüşü öyle değişmişti ki, şaşkınlık içinde duraladım.

– Ne kadar değişmişsiniz, diye bağırdım.

– Önemli değil! Oturun dostum, diyerek nazik bir hareketle koltuğu gösterdi, kendisi de geçip karşıma oturdu. Asıl konuya geçelim, biliyor musunuz aziz Aleksey Maksimoviç…

– Arkadiy, diye düzelttim.

– Efendim? Ha, evet; peki peki, hepsi bir… Ha gerçekten, diyerek büsbütün aklı başına geldi. Bağışlayın, aziz dostum, gelelim asıl konuya…

Kısacası, kim bilir hangi asıl konuya geçmek için korkunç şekilde acele ediyordu. Başından ayağına kadar bütün varlığıyla bir şeye, bir esas düşünceye dalmış, kendisini ona kaptırmıştı, bu düşünceyi tertipleyip bana

anlatmak istiyordu. Pek çok, hem de korkunç derecede çabuk konuşuyordu. Dikkat kesiliyor, anlatırken, el hareketleri yaparken acı duyuyordu ama ilk dakikalarda kesin olarak hiçbir şey anlayamamıştım.

– Kısacası, kısacası, dedi. Sizi rahatsız ettim, dün Liza'ya söyleyerek sizi ısrarla çağırdımsa da, gerçi bu bir yargıysa da madem ki verilecek karar hem olağanüstü hem de kesin olacaktır, öyleyse bir…

– İzin verin prens, diyerek sözünü kestim. Dün beni çağırdınız mı? Liza bana hiçbir şey söylemedi.

– Nasıl olur, diye bağırdı. Büyük bir şaşkınlık, hatta korku içinde sözümü kesti.

– Bana hiçbir şey söylemedi. Dün akşam eve öyle üzgün döndü ki, bana bir tek söz söyleyecek zaman bile bulamadı.

Prens oturduğu sandalyeden ayağa fırladı:

– Doğru mu söylüyorsunuz, Arkadiy Makaroviç? Öyleyse bu… bu…

– İyi ama bunda ne var sanki? Niye böyle heyecanlanıyorsunuz? Basbayağı unutmuş olabilir yahut başka bir şey olmuştur…

Oturdu ama inme inmiş gibi bir hâli vardı, Liza'nın bana hiçbir şey söylemediğini öğrenmesi, onu yıkmış, bir yükün altında bırakmış gibiydi. Birdenbire hızlı hızlı konuşmaya, ellerini sallamaya başladı ama yine de sözlerini anlamak pek zordu. Sesini alçaltıp parmağını havaya kaldırarak birden:

– Durun, dedi. Durun, bu… Bu… Ancak yanılmıyorsam… Bu bir oyun, efendim… diye bağırarak deli gibi gülümsedi, demek oluyor ki… Sözünü keserek:

– Bu, hiçbir şey demek olmuyor, diye cevap verdim. Hem anlamıyorum doğrusu, böyle önemsiz bir şey sizi neden bu kadar üzüyor… Ah prens, o zamandan beri, o geceden beri, hatırlıyor musunuz…

Prens sözünü kestiğime içerleyerek huysuz bir tavır ile:

– Hangi geceden beri, diye sordu.

– Zerşçikov'da, hani son defa görüştüğümüz gece. Şu canım, mektubunuzu göndermenizden önce? O zaman da büyük bir heyecan içindeydiniz. Ama o zamanla şimdiki arasında öyle büyük bir fark var ki size bakarak korku duyuyorum… Yoksa hatırlamıyor musunuz?

Her şeyi birdenbire hatırlar gibi oldu, bir sosyete adamı tavrı ile:

– Ha evet, dedi. Ha, evet! Akşam… Duydum ki… E, nasılsınız, bütün bunlardan sonra siz nasılsınız, Arkadiy Makaroviç?… Ama her neyse, asıl konuya gelelim. Ben, biliyor musunuz, doğrusunu isterseniz üç gaye peşindeyim; önümde üç tane bilmece var, ben de…

Yine hızlı hızlı "asıl konudan" konuşmaya başladı. Sonunda karşımdaki adamın başına hiç değilse bir havluyu sirkeyle ıslatıp koymak, hatta kendisine hacamat yapmak gerektiğini anladım. Bütün o birbirini tutmayan konuşması yargılanma, kurtulma imkânları etrafında dönüyordu. Bir de alay komutanının kendisini ziyaret etmeye geldiğini, bir şeyler öğütleyerek vazgeçirmeye çalıştığını ama komutanı dinlemediğini söyledi, biraz önce bir yere gönderdiği bir mektuptan söz etti, savcıdan söz açtı. Haklarından mahrum edildikten sonra, herhâlde Rusya'nın kuzey sınırlarında bir yere sürgün edileceğinden, Taşkent'te yerleşerek yine eski saygınlığını kazanmak imkânlarından, Liza'dan dünyaya gelecek oğluna bir şeyler öğreteceğinden, bir şeyler anlatacağından; "Arhangelsk, Holmogori gibi uzak yerlerde" yaşayacağından söz etti." Sizin görüşünüzü almaktan maksadım, duygularına büyük bir değer verdiğimi göstermektir… Liza'nın benim için ne kadar değeri olduğunu, şimdi, bütün bu zaman içinde benim için ne kadar önemli olduğunu bilmiş olsaydınız Arkadiy Makaroviç, aziz dostum, kardeşim!" diye bağırarak birdenbire birden her iki eliyle başını tuttu.

Kendimi tutamayarak:

– Sergey Petroviç, onu da yanında götürerek hayatını karartacaksınız öyle mi?… Holmogoriye mi götüreceksiniz, diye bağırdım. Liza'nın bütün ömrünü deliyle bir arada geçirmesi, birdenbire, ilk defa olarak bütün çıplaklığıyla gözlerimin önünde canlandı. Prens yüzüme baktı, yine

yerinden kalktı, bir adım attıktan sonra hep eliyle başını tutarak tekrar yerine oturdu.

Birden:

– Rüyamda hep örümcekler görüyorum, dedi.

– Büyük bir heyecan içindesiniz, Prens. Eğer sizin yerinizde olsam yatağa yatıp hemen doktoru çağırtırdım.

– Hayır, izin verin, bu sonraki iş. Asıl evlenme ayininin nasıl yapılacağını anlatmak için buraya gelmenizi rica etmiştim. Evlenme ayini, bildiğiniz gibi, buradaki kilisede yapılacak, daha önce de söz etmiştim. Bütün bunlar için izin çıktı, onlar hatta teşvik bile ediyorlar… Liza'ya gelince…

– Prens, Liza'yı bağışlayın aziz dostum, diye bağırdım. Hiç olmazsa şimdi acı çektirmeyin, kıskançlık göstermeyin!

Fal taşı gibi açılan gözleriyle gözlerimin ta içine bakıp yüzünü soru dolu anlamsız bir gülümsemeyle çarpıtarak:

– Nasıl, diye bağırdı.

"Kıskançlık göstermeyin" sözlerinin her nedense onu korku içinde bıraktığını görüyordum.

– Bağışlayın prens, bunu yanlışlıkla söyledim. Ah prens, son günlerde bir yaşlı tanıdım, sözde babam… Ah, onu görmüş olsaydınız, daha sakin davranırdınız… Liza da onu öyle sevip sayıyor ki!

– Ha, evet, Liza… Ha, gerçek, sizin babanız, öyle değil mi? Yahut… Pardon mon cher, buna bir şey olacak… Hatırlıyorum… Bana söylemişti… İhtiyarcık. Eminim, eminim. Ben de bir ihtiyarcık tanımıştım… Mais passons, başlıcası o anın bütün özelliğini belirtmek için gereken…

Gitmek için ayağa kalktım. Ona bakmak bana acı veriyordu. Gitmeye hazırlandığımı görünce sert gururlu bir tavırla:

– Anlamıyorum, dedi.

– Size bakmak bana acı veriyor, dedim.

– Arkadiy Makaroviç, bir söz daha, yalnız bir söz, diyerek omuzlarımdan tuttu. Bu defa tavrı, hareketi büsbütün başkaydı, beni koltuğa oturttu.

Bana doğru eğilerek:

– Onlara dair bir şey duydunuz mu, anlıyor musunuz, diye sordu.

Kendimi tutamadım:

– Ha, evet, Dergaçev. Bu işte Stebelkov'un parmağı vardır, diye bağırdım.

– Evet, Stebelkov ve… Siz bilmiyor musunuz?

Heyecanı geçti, yine o fal taşı gibi açılmış gözleri, yine o geniş, titrek, anlamsız soru dolu gülümsemesiyle yüzüme bakmaya başladı, bu gülümseme gittikçe genişlemeye devam ediyordu. Yüzü ise yavaş yavaş sararmaya başlamıştı. Anlayamadığım bir şey beni birdenbire sarsar gibi oldu. Bir gün önce Versilov'un, Vasin'in yakalandığını haber verdiği zaman yüzüme dik dik bakışını hatırladım

Korku içinde:

– Ah, buna imkân var mı, diye bağırdım. Prens hızlı hızlı fısıldadı:

– Biliyor musunuz, Arkadiy Makaroviç, sizi zaten bunun için çağırmıştım… İstedim ki…

Bağırdım:

– Vasin'i siz mi ele verdiniz?

– Hayır; biliyor musunuz, orada bir el yazması vardı. Vasin yakalanmadan bir gün önce Liza'ya saklasın diye vermişti. O da gözden

geçirmem için bana bıraktı, sonra da ertesi gün birden birbirlerine darılmışlar…

– El yazmasını müdürlüğe mi teslim ettiniz?

– Arkadiy Makaroviç, Arkadiy Makaroviç!

Yerimden kalkıp her sözü teker teker, örse vurur gibi söyleyerek:

– Demek ki siz, diye bağırdım. Ortada hiçbir sebep yokken, hiçbir gaye gütmeden sadece talihsiz Vasin sizin rakibiniz olduğu için, sadece kıskançlık yüzünden Liza'ya emanet edilen el yazmasını… Kime teslim ettiniz? Kime? Savcıya mı?

Cevap veremedi, hem zaten cevap verebileceğini de sanmıyordum. Çünkü taş kesilmiş gibi karşımda duruyordu, dudaklarında hep o hastalıklı gülümseme, gözlerinde o sabit bakış vardı. Ama tam bu sırada birden kapı açıldı, Liza içeri girdi. Bizi bir arada görünce az daha bayılacaktı.

Birdenbire çarpılan bir yüzle ellerimi yakalayarak:

– Sen buradasın ha? Demek buradasın, diye bağırdı. Demek… Biliyorsun?

Liza, "bildiğimi" yüzümden anlamıştı bile. Kendimi tutamayarak hızlı bir hareketle onu sıkı sıkı kucakladım! O dakikada ilk defa bu gönüllü zorluk arayıcısının üzerine sonsuza kadar çöken o çaresiz, sonsuz kederin büyüklüğünü anladım.

Birden benden ayrılarak:

– Şimdi onunla konuşmak olur mu hiç, dedi. Onun yanına gelmek olur mu? Burada ne işin var? Ona bir kere bak, bak! Onu suçlandırmak, yargılamak doğru olur mu?

Karayazılı prensi eliyle göstererek bağırırken, yüzünde sonsuz bir acı, acıma duygusu belirmişti. Prens koltukta oturmuş, eliyle yüzünü kapamıştı. Liza haklıydı; bu herif sayıklama nöbetine tutulmuş sorumsuz bir insandı.

Onu hemen o sabah hastaneye yatırdılar, ertesi akşam da beyin sıtmasına tutulduğu anlaşıldı.

IV

Prensle kız kardeşimi tutukevinde baş başa bırakıp oradan çıktım. Saat biri gösterirken de eski evime uğradım. O gün ıslak, karanlık bir gündü. Sabahtan beri esen sıcak rüzgâr, karları eritmişti. Rüzgâr o kadar sıcaktı ki, kocaman bir filin bile sinirlerini bozabilirdi. Beni karşısında gören ev sahibi korkunç derecede sevinmiş, boynuma sarılmıştı. Oradan oraya koşturuyor, ne yapacağını bilemiyordu. Ben ise böyle şeylerden çok hoşlanmayan birisiydim, oldukça soğuk davranmıştım. İlk işim kendi odama çekilmek olmuştu. O ise peşimden geliyor, benimle konuşmak için can atıyordu. Buradaki huzurum ve rahatım için kendisine kibar davranmak zorundaydım. Hem bazı şeyleri öğrenmem gerekiyordu, onun için dikkatli olmalıydım. Ama yine de sormaya başlamak bana tiksinti veriyordu. Karısının sağlık durumunu sordum, birlikte onun yanına gittik. Ev sahibi kadın beni övgülerle karşılamakla birlikte, bir iş adamı tavrı takınarak hiç konuşmadı. Bu hâli beni biraz yatıştırdı. Kısacası o gün şaşılacak şeyler öğrendim.

E, doğal olarak Lambert eve uğramıştı ama sonra iki defa daha uğrayarak bütün odalara bakmış, “sonra belki tutarım”, demiş. Birkaç defa Darya Onisimovna da gelmiş ama onun niçin geldiğini artık bir Tanrı bilir. Ev sahibi, “O da pek merak etti…” dedi.” Ama onu bir türlü avutamadım, çünkü neyi merak ettiğini sormadım. Zaten ben hiçbir şey sormuyordum, yalnız o konuşuyordu. Bense yol çantamı karıştırıyormuşum gibi yapıyordum. Ama beni en çok sinirlendiren, onun da gizemli bir tavır takınmasıydı, sormaktan çekindiğimi görerek o da kısa kesmeyi, âdeta gizemli olmayı uygun buldu.

Tuhaf tuhaf yüzüme bakarak:

– Hanım kız da gelmişti, diye ekledi.

– Hangi hanım kız?

– Anna Andreyevna. İki defa geldi, karımla tanıştı. Çok sevimli, çok hoş bir hanım. Böyle bir dostluğa büyük bir değer verilmelidir, Arkadiy Makaroviç…

Bunu söyledikten sonra, kendini tutamayarak bana doğru bir adım attı, anlatmak istediği bir şeyi mutlaka anlamamı istediği belliydi.

Şaşırarak:

– Gerçekten iki defa mı geldi, diye sordum.

– İkinci defa erkek kardeşleriyle gelmişlerdi. Elimde olmadan, Lambert ile birlikte gelmişlerdir, diye düşündüm.

Sanki gözleriyle ruhuma işlemiş gibi, içimden geçenleri hemen tahmin etmişti.

– Hayır efendim, Bay Lambert ile değil öz kardeşleriyle, gerçek genç Versilov ile geldiler. Saray koruma kıtası subaylarından galiba, değil mi?

Çok sıkılmıştım; o, sonsuz bir şefkatle gülümseyerek bana bakıyordu.

– Ha, birisi daha sizi sormuştu. Matmazel, Fransız kızı, Matmazel Alfonsinka de Yerden. Ah, ne kadar güzel şarkı söylüyor, çok güzel de şiir okuyordu! O zaman gizlice Tsarskoye Selo’ya prense gitmişti; nadir bulunur, ancak yumruk büyüklüğündeki köpeğini ona satmak istemişmiş…

Başımın ağrıdığını öne sürerek beni yalnız bırakmasını rica ettim. Hemen isteğimi yerine getirdi; hatta sözünü bile bitirmedi. Hem küçük bir kırgınlık göstermek şöyle dursun bunu hemen hemen memnuniyetle yaptı; aynı zamanda da esrarlı bir tavırla elini salladı. Sanki: “Anlıyorum efendim, anlıyorum!” demek istiyordu. Sözleri yüksek sesle söylemediyse de hiç olmazsa odadan parmaklarının ucuna basarak çıktı; yani kendini bu zevkten olsun mahrum etmedi. Yeryüzünde ne kadar can sıkıcı insanlar vardır!…

Yalnız başıma bir buçuk saat kadar oturarak her şeyi en ince ayrıntısına kadar düşünmeye başladım. Daha doğrusu düşünmüyordum, sadece düşüncelere dalmıştım. Bozulmuştum ama bir parçacık bile şaşmamıştım.

Hatta daha başka şeyler, daha büyük olağanüstülükler bekliyordum.” Belki şimdi artık aklın almayacağı şeyleri de yapmışlardır…” diye düşünüyordum. Daha öteki evdeyken, onların kesin olarak, hem de çoktan beri makineyi kurmuş olduklarını, şimdi de makinenin tam hızı ile çalıştığını anlamıştım. Yine sinirli sinirli, aynı zamanda da hoşa giden bir memnunlukla, “Yalnız aralarında ben yokum, ben eksiğim!” diye düşündüm. Beni büyük bir sabırsızlıkla bekledikleri, odamda bir şeyler planlamak istedikleri gün gibi açıktı. Yine kibir dolu bir memnunlukla, “Sakın burada yaşlı prensin düğününü yapmaya hazırlanmasınlar? Her yandan ona baskın yapıyorlar. Ama bakalım ben izin verir miyim baylar, işte mesele burada!” diye düşünüyordum.

Bir kere başlarsam, yine tıpkı bir çöp gibi hemen kendimi akıntıya kaptırırım. Şimdi, şu dakikada serbest miyim, yoksa artık serbest değil miyim? Bu akşam annemin yanına döndüğüm zaman, bütün bu günler içinde kendi kendime dediğim gibi hâlâ: “Ben, başlı başıma bir insanım!” diyebilecek miydim?

İşte o zaman bir köşesinde karyolama oturup dirseklerimi dizlerime dayayarak avuçlarımla başımı tuttuğum o bir buçuk saat içinde, aklımdan geçen soruların yahut daha doğrusu kalp çarpıntılarının özü buydu. Ama daha o zaman bütün bu soruların tam anlamı ile saçma şeyler olduğunu, beni sadece onun, yalnız onun kendisine çektiğini biliyordum! Artık bunu dosdoğru söyledim, kâğıt üzerine de mürekkeple yazdım. Çünkü şimdi, aradan bir yıl geçtikten sonra, bunları yazarken bile o zamanki duyguma nasıl bir ad vermek gerektiğini bilmiyorum!

Ah, Liza’ya acıyordum. Kalbimde de tam anlamı ile yapmacıksız, gösterişsiz bir sızı vardı! Ona karşı duyduğum yalnız bu acıma duygusunun bile, kısa bir zaman için de olsa, bendeki et yiyen hayvanı yatıştıracağı veya susturacağı sanılabilirdi. Ama beni çeken sonsuz bir merak, bir çeşit korkuydu. Başka bir duygu daha vardı ama nasıl bir şey olduğunu anlayamıyordum. Ancak daha o zaman bile bunun kötü bir duygu olduğunu biliyordum. Belki onun ayaklarına kapanmaya can atıyor, belki kendisine bütün işkenceleri yapmak isteğiyle kıvranıyordum. Hem de ona “pek çabuk” bir şey kanıtlamak istiyordum. Liza için duyduğum hiçbir acı, beni

artık bu yoldan alıkoyamazdı… Peki, kalkıp eve, Makar İvanoviç'e gidebilecek miydim?

"Ama sadece onların yanına gidip her şeyi en ince noktasına kadar öğrendikten sonra, birden harikaların, canavarların yanından kendime zarar vermeden geçip sonsuza kadar uzaklaşamaz mıyım?"

Saat üçte kendime geldim, gecikmiş olduğumu görerek çabucak dışarı çıktım, bir arabaya atlayıp son hızla Anna Andreyevna'ya yollandım.

BEŞİNCİ BÖLÜM

I

Hizmetçinin benim geldiğimi söylemesi Anna Andreyevna'yı heyecanlandırmıştı. Beni karşılamak için hemen birinci odaya çıkmıştı. Bir zamanlar beni umursamayan, bana değer vermeyen bir insanın bu kadar çabuk değişmesine oldukça şaşırmıştım. İki elini bana uzatırken, yanaklarının kızardığını görüyordum. Elleri sıcacıktı. Birlikte dikiş diktiği odaya girdik. Dikişinin başına geçerken, beni yanı başına oturttu. Fakat dikiş dikmiyor, beni baştan ayağa dikkatle süzüyordu. Odada sadece ikimizin nefesleri duyuluyordu. Bu aşırı ilgiden sıkılmaya başlamıştım, hemen konuya girdim:

– Darya Osiminovna bana gelmiş. Siz yollamışsınız…

Benim sorduklarıma cevap vermeden söze başladı.

– Her şeyi duydum, hepsini biliyorum, korkunç gece… Ah, kim bilir ne kadar acı çekmişsinizdir! Sizi baygın bir halde, ayazda buldukları doğru mu?

Kızararak:

– Bunu size… Lambert söylemiş olacak, diye mırıldandım.

– Daha o zaman ondan her şeyi öğrenmiştim; ama sizi bekliyordum. Ah, o bana korku içinde gelmişti! Evinizde… Hasta yattığınız evde onu sizin yanınıza bırakmak istememişler… Hem de oldukça tuhaf karşılamışlar… Doğrusu bunun nasıl olduğunu bilmiyorum, ancak Bay Lambert o gece olan bitenlerin hepsini bana anlattı… Söylediğine göre henüz gözlerinizi açıp kendinize gelir gelmez beni hatırlamış… bana olan bağlılığınızdan söz etmişsiniz. Bu benim gözlerimi yaşarttı. Arkadiy Makaroviç, böyle candan ilginizi çekecek kadar bilmem ki ne yaptım? Hem üstelik o zaman bulunduğunuz o durumda beni hatırlamak! Söyleyin, Bay Lambert sizin çocukluk arkadaşınız mı?

– Evet ama bu iş… Bütün kalbimle ve içtenliğimle söylüyorum ki dikkatsizlik ettim, hatta o zaman ona herhâlde çok şeyler anlatmışımdır.

– Ah, o kara, korkunç entrikayı, Bay Lambert olmasa da öğrenirdim! Onların sizi bu hale getireceklerini her zaman, her zaman hissediyordum. Söyleyin, Byoring'in size el kaldırdığı doğru mu?

Sanki o gece, Byoring ile onun yüzünden duvarın dibine yuvarlanmışım gibi konuşuyordu. Ama o haklı, diye düşündüm. Kızararak:

– Byoring bana el kaldırmış olsaydı, cezasını çekmeden gidemezdi, ben de öcümü almadan şimdi karşınızda oturmazdım, diye ateşli ateşli cevap verdim.

Bakışlarıyla bana öyle geldi ki, beni körüklemek, birisine karşı kışkırtmak istiyordu. Bunu bilmekle birlikte, yine de kendimi onun etkisine kaptırdım.

– Beni ne hale sokacaklarını önceden sezdiğinizi söylediğinize göre bu, Katerina Nikolayevna için oldukça sıradan, sadece bir şaşkınlıktan başka bir şey değildi… Ama bana karşı beslediği iyi duygular yerine bu şaşkınlığa çok çabuk düşmesi de yalan değil…

Anna Andreyevna, benimle aynı düşüncede olduğunu göstermek isteyen bir duygusallıkla:

– İşte sorun orada ya, duygularınız çok çabuk değişirdi, dedi. Ah, şimdi orada nasıl bir dolap döndüğünü bilseniz! Siz Arkadiy Makaroviç, şimdi benim durumumun ne kadar tehlikeli olduğunu anlayamazsınız, diyerek kızardı, başını önüne eğdi. Sizinle son defa görüştüğümüz sabah o adımı attım, ancak sizin gibi henüz ahlakı bozulmamış, sizin gibi sevmesini bilen, temiz, iyi kalpli bir insan, attığım bu adımın anlamını anlayabilir. Emin olun ki aziz dostum, bana olan bağlılığınızı çok iyi anlayabiliyorum. Size sonsuza kadar minnettar kalmakla bunu ödeyeceğim. Sosyetede beni taşa tutacaklardır, hatta tuttular bile. Ama onlar kendi iğrenç düşünceleri bakımından haklı bile olsalar içlerinden o zaman hangisi beni yargılayabilir, hangisi yargılamaya cesaret ederdi? Babam beni küçük yaşta bırakmış; biz Versilovalar en eski, en yüksek bir Rus soyundan gelmekle birlikte boşta geziyoruz, ben de başkasının bana bağışladığı ekmeği yiyorum. Ta çocukluğumdan beri bana babalık eden, bunca yıl bana birçok lütuflarda bulunan bir insana baş vurmam doğal bir şey değil midir? Ona karşı beslediğim duygularımı ancak Tanrı biliyor, yalnız o beni yargılayabilir, attığım adım yüzünden sosyetenin beni yargılamasına izin veremem! Üstelik burada çok kurnazca, çok korkunç bir dolap çevrilir, saf, cömert bir babayı kendi öz kızını yok etmek için başkalarıyla anlaşmaya kalkışırsa buna katlanılabilir mi? Hayır, şerefim pahasına da olsa onu kurtaracağım! Onun yanında bir dadı olarak yaşamaya, onun bekçisi, hasta bakıcısı olmaya razıyım ama soğuk, sosyeteye uygun, iğrenç çıkarların üstün gelmesine meydan veremem!

Kendisinde hiçbir zaman görmediğim bir heyecanla konuşuyordu, yarı yarıya yapmacık olması da oldukça mümkündü ama yine de içtendi; çünkü bu işe ne dereceye kadar karıştığı görülüyordu. Ah, onun yalan söylediğini, o anda kötü bir insan olduğunu hissediyordum. Ama kadınlar ne tuhaf oluyorlar, bu namusluluk, bu yüksek sözler, sosyetenin erişilmeyen yüksekliği, gururla dolu namus duygusu, bütün bunlar beni şaşırtmıştı. Ben de onun bütün düşüncelerini olduğu gibi kabul etmeye başladım, yani onun odasında otururken demek istiyorum; hiç değilse karşı çıkmak cesaretini gösteremedim. Ah, erkekler kadınların tam anlamı ile manevi esiridirler. Özellikle erkek cömerttir! Böyle bir kadın, cömert bir erkeği her istediğine inandırabilir. Şaşkın şaşkın ona bakarak: “O ve Lambert… Ulu Tanrım!” diye düşünüyordum. Ama oldu olacak söyleyeyim: Onu hâlâ yargılayamıyorum. Duygularımı gerçekten de ancak Tanrı biliyordu, insana

gelince öyle karmakarışık bir makinedir ki bazı olaylarda hiçbir şey anlayamazsınız, üstelik de bu insan bir kadınsa o zaman iş büsbütün değişir.

Bununla birlikte oldukça kesin bir ifadeyle:

– Anna Andreyevna, benden beklediğiniz nedir, diye sordum.

– Nasıl? Bu sorunuzla ne demek istiyorsunuz, Arkadiy Makaroviç?

– Bütün bunlardan hem de bazı düşüncelerden öyle anlıyorum ki… diye dilim dolaşarak meseleyi aydınlatmaya çalışıyordum. Birisini bana göndermekle benden bir şey beklediğinizi anlatmak istemiş oldunuz, öyleyse benden beklediğiniz şey nedir?

Soruma cevap vermeden hemen konuşmaya başladı, gene eskisi gibi hızlı hızlı, heyecanla konuşuyordu:

– Ama ben bunu yapamam, çok fazla olan gururum Bay Lambert gibi tanımadığım insanlarla anlaşma yapıp iş görmeme izin vermez. Ben sizi bekliyordum, Bay Lambert'i değil. Şimdiki durumum son noktasına gelmiştir, korku vericidir, Arkadiy Makaroviç! Bu kadının dedikleriyle çevrili olduğum için kurnazlık etmek zorundayım, bu ise benim katlanamayacağım bir şeydir. Hemen hemen dolap çevirecek kadar alçalıyordum, sizi bir kurtarıcıyı bekler gibi bekledim. Hiç olmazsa bir tek dost bulabilmek ümidiyle etrafımı kolladığım için, beni suçlamak doğru olmaz. Bir dost bulunca da sevinmememe imkân yoktur. O gece bile âdeta donduğu bir sırada beni hatırlayan, yalnız benim adımı tekrarlayan bir kimse, elbette bana bağlı demektir. Bütün bu zaman içinde böyle düşünmüş, bunun için size bel bağlamıştım.

Sabırsızlık ifade eden soru dolu gözlerle bana bakıyordu. Yine de kendimde, Lambert'e kendisine pek de öyle bağlı olduğunu söylemediğimi, "yalnız onun adını" hiç de anmadığımı söyleyerek onu bunun tersine inandıracak cesaret bulamadım. Böyle susmakla Lambert'in yalanını biraz daha kuvvetlendirmiş oldum. Ah, eminim ki o da herhâlde Lambert'in işi büyüttüğünü, sadece kendisiyle görüşebilmek, bağlantıya geçmek için uygun bir sebep bulmak niyetiyle düpedüz yalan söylediğini oldukça iyi biliyordu. Sözlerimin doğruluğuna, benim kendisine bağlılığıma

inanıyormuş gibi gözlerimin içine bakmasına gelince, hem nazik, hem de genç olduğum için geri çeviremeyeceğimi elbette biliyordu. Hoş bu tahminimde haklı olup olmadığını da bilmiyorum ya! Belki ahlakı bozulmuş bir insanım, bundan dolayı kötü şeyler aklıma geliyordu.

Cevap vermek istemediğimi görerek birdenbire ateşli bir sesle:

– Beni ağabeyim koruyacak, dedi. Sıkılganlıkla:

– Onunla birlikte benim oturduğum eve geldiğinizi söylediler, dedim.

– Peki ama şimdi prens Nikolay İvanoviç bütün bu entrikalardan nasıl kurtulabilecek? Herhalde ilk size, sizin gibi bir dosta sığınacak. Sizi hiç olmazsa bir dost bilmeye hakkı vardır herhâlde!… O zaman onun çıkarı için bir şey yapmak isterseniz yapın, yani yapabilirseniz, sizde büyüklük, cesaret varsa artık gerçekten de bir şey yapabileceksiniz. Ah, bunu benim için değil, talihsiz ihtiyar için yapacaksınız, o ihtiyar ki sizi candan sevmiş, öz oğlu gibi size bütün kalbiyle bağlanmıştı. Hatta bugün bile sizi çok özler, görmek ister! Kendim için sizden hiçbir şey beklemiyorum, kendi öz babam bana böyle kurnazca, böyle kötü bir oyun oynadıktan sonra, başkalarından ne bekleyebilirim?

– Öyle sanıyorum ki Andrey Petroviç… diye söze başlamak istedim.

Anna Andreyevna acı bir gülümsemeyle sözümü kesti:

– Andrey Petroviç, dedi. Andrey Petroviç, benim sorduğum bir soruya karşılık Katerina Nikolayevna için hiçbir zaman en küçük bir niyet bile beslemediğini namusu üzerine söylemişti. Ben de bu adımı atarken onun özüne inanmıştım. Onun ortaya bir Byoring çıktığını duyuncaya kadar sakin kalabildiği anlatıldı.

– Bu, o şey değil, diye bağırdım. An oldu ben de onun bu kadını sevdiğine inandım ama bu o şey değil… Hem o şey olsa bile öteki baya yol verildiği için şimdi tam anlamıyla eskisi gibi salon olabilecektir herhâlde…

– Hangi baydan konuşuyorsunuz?

– Byoring'den…

– Ona yol verildiğini size kim söyledi? Bu bay belki hiçbir zaman şimdiki gibi saygın bir değildi, diyerek kötü kötü güldü. Öyle sandım ki bana bile alay eder gibi bakmıştı.

Sıkılganlıkla:

– Bana Darya Onisimovna söylemişti, diyebildim

Sıkıldığımı gizlemek elimde değildi, o da bunu çok iyi anladı.

– Darya Onisimovna pek cana yakın bir kadındır, ben de elbette onun beni sevmesini yasaklayamam ama onun kendisini ilgilendirmeyen bir şeyi bilmesine iznim yoktur.

Kalbim anladı; o da mutlaka bende öfke uyandırmak isteyince içimde bir volkan kaynamaya başladı. Ama bu onun istediği gibi değildi, şimdilik sadece Anna Andreyevna'ya karşıydı. Ayağa kalktım.

– Namuslu bir insan gibi size önceden haber vereyim ki Anna Andreyevna, benden beklediklerinizi… Ümitleriniz tam anlamı ile boşa çıkabilir.

Sabit bakışlarını yüzüme dikerek:

– Sözlerinizi nasıl anlayayım, diye sordu. Öfkeyle:

– Yani hepinizi bırakıp gideceğim, yeter artık, diye bağırdım. Belgeyi de yırtacağım, hoşça kalın!

Başımla selam vererek sessizce çıktım. Bu sırada onun yüzüne bakmaya cesaret edemiyordum. Ama henüz merdivenlerden inmemiştim ki Darya Onisimovna elinde ikiye katlanmış bir mektup kâğıdıyla arkamdan yetişti. Darya Onisimovna nereden çıkmıştı, ben Anna Andreyevna ile konuşurken nerede oturuyordu, buna hâlâ bir türlü akıl erdiremiyorum. Bana bir tek söz bile söylemeden sadece elindeki kâğıdı vererek koşa koşa geri döndü. Mektubu açtım. Okunaklı, açık bir yazıyla Lambert'im açık adresi yazılıydı, hem anlaşılan daha birkaç gün önce hazırlanmıştı. Darya

Onisimovna bana geldiği gün, Lambert'in nerede oturduğunu bilmediğimi söylemiş olduğumu hatırladım ama ben bununla, "Bilmiyorum, bilmek de istemiyorum!" demek istemiştim. Adrese gelince Liza'yı adres bürosuna göndererek Lambert'in adresini aldırmıştım, o dakikada da nerede oturduğunu biliyordum. Anna Andreyevna'nın bu hareketinde kesin, hatta utanmazca bir şey vardı. Kendisine yardımda bulunmayı kabul etmememe rağmen, zerre kadar inanmıyormuş gibi, beni doğrudan Lambert'e gönderiyordu. Artık belgeye ait her şeyi bildiğini açıkça anlamıştım. Hem bunu, şimdi beni kendisiyle anlaşmak için gönderdiği Lambert'ten değil de kimden öğrenirdi?

Büyük bir kızgınlıkla, "Hepsi beni istedikleri gibi oynatabilecekleri iradesiz, kişiliksiz bir küçük çocuk yerine koyuyorlar!" diye düşündüm.

Böyle olmakla birlikte, yine de Lambert'e gittim. O andaki merakımı başka nerede giderebilirdim? Lambert şehrin çok uzak bir yerinde, Leningrad'a yakın, Kosoy sokağında, yine aynı pansiyonda oturuyordu. Ama o zaman onun evinden kaçarken ne yolu ne de uzaklığı hiç fark etmemiştim. Lambert'in orada oturması, bana hiç de inandırıcı gelmiyordu. Birkaç gün sonra Liza onun adresini bana getirdiğinde şaşırmış kalmıştım. Daha üçüncü katın merdivenlerinden çıkarken dairenin kapısı önünde iki delikanlının durduğunu görünce onların zili benden önce çaldıklarını, kapının açılmasını beklediklerini sandım. Ben yukarı çıkarken, ikisi de yüzlerini bana çevirerek beni büyük bir dikkatle süzüyorlardı. Onlara yaklaşırken, "Burası bir pansiyon, onlar da doğal olarak başka kiracılara gelmişlerdir…" diye düşünerek kaşlarımı çattım. Lambert'in evinde yabancılarla karşılaşmak hiç de hoşuma gitmeyecekti. Onlara bakmamaya çalışarak elimi zile uzattım.

Gençlerden biri bana:

– Atande, diye bağırdı.

Öteki genç de çınlayan, hoş bir sesle, sözlerini biraz uzatarak:

– Lütfen zili çalmayın, dedi. Şu işi bitirelim de sonra hep birlikte çalarız, olmaz mı?

Durdum, ikisi de henüz pek gençtiler, yirmi, yirmi iki yaşlarındaydılar; kapının önünde tuhaf bir şey yapıyorlardı. Ben de şaşkın şaşkın onların ne yaptıklarını anlamaya çalışıyordum. “Atande” diye bağıranın boyu çok uzundu, iki metreden aşağı değildi. Zayıftı, ayyaşa benziyordu ama pek kuvvetli olduğu hhâlinden belliydi. Boyuna göre başı küçüktü, biraz çopurca olan yüzünde tuhaf, gülünç bir somurtkanlık okunuyordu ama budalalıktan eser yoktu; hatta bu yüz insanın üzerinde hoş bir etki bırakıyordu. Gözlerinde gereğinden fazla bir dikkat, gereksiz, hatta çok fazla kararlılık vardı. Oldukça kötü giyinmişti, arkasında tüyleri dökülmüş küçük şamar yakalı, vatka astarlı bir kaput vardı. Boyuna göre oldukça kısaydı, anlaşılan başkasının sırtından çıkmış. Ayaklarında kötü, köylü çizmesi gibi kaba çizmeler, başında da ezilmiş, rengi solmuş bir silindir şapka vardı. Dıştan görünüşü onun bir salak olduğunu ortaya koyuyordu, eldivensiz elleri kirliydi, uzun tırnakları da kir içindeydi. Arkadaşı ise tam tersine sırtındaki hafif sansar kürke, zarif şapkasına, ince parmaklarını meydana çıkaran açık renkli, temiz eldivenlerine bakılacak olursa şık giyinmiş sayılırdı. Boyu benim boyum kadardı ama taze genç yüzünde oldukça sevimli bir ifade vardı.

Uzun boylu delikanlı, büsbütün paçavraya dönmüş, yağlanmış bir kurdeleyi, daha doğrusu hemen hemen ip hâline gelmiş kravatını boynundan çıkarıyordu. Sevimli delikanlı da cebinden çıkardığı, daha biraz önce satın alınan başka yepyeni siyah bir kravatı, kaputunu sırtından çıkararak oldukça uzun boynunu saygıyla, sonsuz bir ciddilikle uzatan uzun boylu delikanlının boynuna bağlıyordu.

Sevimli delikanlı:

– Hayır, böyle olmaz. Gömlek böyle kirli olunca, iyi bir etki bırakmadığı gibi, tersine kravat gömleği daha kirli gösterir. Yaka takmanı sana söylemiştim. Ben yapamıyorum, siz yapamaz mısınız, diyerek bana döndü.

– Ne yapayım, diye sordum.

– Biliyor musunuz, onun kravatını bağlamak gerek. Öyle yapmalı ki kirli gömleği görünmesin, yoksa bırakılması istenen bütün iyi etki kaybolur. Bu kravatı berber Filip’ten daha şimdi onun için aldım, bir ruble verdim.

Uzun boylusu:

– Öteki rubleyi mi harcadın, diye mırıldandı.

– Evet, öteki rubleyi. Şimdi cebimde bir kapik bile yok. Demek ki siz de bilmiyorsunuz? Öyleyse Alfonsinka'ya rica etmeli.

Uzun boylu, sert bir sesle:

– Lambert'a mı, diye sordu.

Ondan aşağı kalmayan bir kararlılıkla, gözlerinin ta içine bakarak:

– Lambert'a, diye cevap verdim. Uzun delikanlı aynı eda, aynı sesle:

– Dolgorowky mi, diye sordu. Yanlış anlayarak ben de sertçe:

– Hayır, Korovkin değil, diye cevap verdim.

Uzun boylu delikanlı sorusunu tekrar edip hemen tehditle üzerime yürüyerek:

– Dolgorowky mi, diye bağırdı. Arkadaşı bir kahkaha attı.

– Dolgorowky diyor, Korovkin değil, diye açıkladı. Biliyor musunuz, Fransızlar, Journal' des Debats da Rus soyadlarını sık sık yanlış yazarlar da…

Uzun boylu delikanlı homurdandı:

– Independance'ta da.

– E, hepsi bir, Independance'ta da mesela Dolgorukov'u Dolgorowky diye yazarlar. Kendim okumuştum, V'yi de hep comte Wallonlef diye yazıyorlar.

Uzun boylu delikanlı:

– Dogovny, diye bağırdı.

– Evet, bir de Dogovny adında birisi çıkmış, kendim okudum. İkimiz de gülmüştük, yabancı memlekette bir Rus Dogovny gitmiş ama biliyor musun, hepsini anlatmanın ne anlamı var, diyerek uzun boylu delikanlıya döndü.

– Bağışlayınız ama, siz Bay Dolgorukiy misiniz?

– Evet, ben Dolgorukiy'im ama siz nereden biliyorsunuz?

Beriki sevimli gence bir şeyler fısıldadı, öteki kaşlarını çattı, eliyle hayır der gibi bir hareket yaptı. Uzun boylu delikanlı birden bana döndü:

– Mr le pirince, vouz n'avez pas de rouble dargent pour nous, pas deux, mais un seul, vou-lez-vous?

Çocuk:

– Aman ne kötü insansın, diye bağırdı.

Uzun boylu delikanlı Fransızca sözleri kaba, beceriksizce söyleyerek:

– Nous vous renden, -Size iade ederiz- diye nutkunu tamamladı. Çocuk bize bakarak söylendi

– O, biliyor musunuz, utanmazın biridir, hem siz onun Fransızca bilmediğini mi sanıyorsunuz? Bir Parisli gibi konuşur, toplantılarda bilmedikleri hâlde kendi aralarında Fransızca konuşmaya can atan Rusları kendine örnek alıyor.

Uzun boylusu:

– Dans les vagons, diye açıkladı.

– Evet, evet, trende de!.. Aman ne sıkıcı şeysin. Bunu açıklamaya ne gerek var? Kendini budala göstermekten ne zevk duyuyorsun bilmem ki!

Ben bu sırada bir rubleyi çıkarıp uzun boylu delikanlıya uzatmıştım.

– Nous vous rendons, diyerek rubleyi cebine indirdi. Sonra tam bir hareketsizlik, ciddilik ifade eden bir yüzle birden kapıya döndü, kaba, kocaman çizmesinin burnuyla vurmaya başladı. Hareketlerinde en küçük bir kızgınlık görülmüyordu.

Çocuk telaşlı telaşlı:

– Aah, yine Lambert ile kavga edeceksiniz, dedi. İyisi mi bari siz çalın!

Zili çaldım ama uzun boylu delikanlı yine de çizmesiyle vurmaya devam ediyordu.

Kapının arkasından, Lambert'ın sesi duyuldu:

– Ah, sacre -Ah melun… diyerek çabucak kapıyı açtı. Uzun boylu delikanlıyı görünce:

– Dites donc, voulues-vouez que je vous casse la tète, mon ami - söyleyin, kafanızı kırmamı ister misiniz?.. diye bağırdı.

Öteki, hırsından kıpkırmızı kesilen Lambert'ın gözlerinin içine bakarak gururlu, ciddi bir sesle:

– Mon ami, voila Dolgorowky, l'autre mon ami, diye cevap verdi.

Lambert beni görür görmez büsbütün değişmiş gibi oldu.

– Sen misin, Arkadiy! En sonunda gelebildin! E, peki nasılsın, sağlığın yerinde mi?

Elimi yakaladı, kuvvetle sıkmaya başladı. Kısacası öyle candan bir heyecan gösteriyordu ki, o anda bu hâli çok hoşuma gitti, hatta onu sevdim bile.

– İlk olarak sana geliyorum!

Lambert:

– Alphonsine, diye bağırdı.

Öteki hemen paravananın arkasından fırladı.

– Le voila!

Alfonsinka ellerini kavuşturarak:

– C’est lui, diye bağırdı. Sonra gene ellerini açıp beni kucaklamaya koştu ama çok şükür Lambert korudu.

Tıpkı bir finoya bağırır gibi:

– Haydi, haydi, tubo, diye bağırdı. Biliyor musun. Arkadiy, birkaç arkadaş bugün Tatarlarda yemek yemek için sözleştik. İmkânı yok seni bırakmam, bizimle birlikte gel. Yemek yeriz; bunları hemen kovarım, o zaman doya doya gevezelik ederiz, içeriz, girsene içeri! Hemen şimdi çıkacağız zaten, yalnız bir dakikacık ayakta duracaksın…

İçeri girdim, o odanın ortasında durdum, etrafıma bakınıyor, bir şeyler hatırlamaya çalışıyordum. Lambert paravananın arkasında hızlı hızlı giyiniyordu. Uzun boylu delikanlıyla arkadaşı da Lambert’in sözlerine aldırış etmeden peşinden gittiler. Hepimiz ayakta duruyorduk.

Uzun boylu delikanlı:

– M-Ile Alphonsine, voules-vous me baiser, diye homurdandı.

Küçük delikanlı, elindeki boyun bağını gösterdi.

– M -Ile Alphonsine, diyerek ona yaklaşmak istediyse de Alfonsinka kızgın kızgın her ikisinin üzerine yürüdü.

Küçüğe:

– Ah, le petit vilain, diye bağırdı, ne m’approchez pas, ne me salissez, pas, et vous, le grand dadiais, je vous flanque a la porte tous les deux, savesvous cela! [4](*)

[4] (*) Sayın prens, bize verecek bir gümüş rubleniz yok mu?… İki değli, sadece bir tane, lütfeder misiniz?

Küçük delikanlı, kızın kendisine dokunursa bir şey bulaşacakmış gibi tiksintiyle, iğrenerek ellerini silkmesine aldırmadan, uzun boylu dostunun boyun bağını bağlaması için ısrarla rica etmeye başladı. Boyun bağından önce de Lambert'ın temiz yakalarından birini takmasını söyledi. Bu teklif karşısında Alfonsina, onları az daha dövecekti ama Lambert tartışmaya kulak verdikten sonra paravananın arkasından bağırarak istenilen şeyi geciktirmeden yapmasını emretti." Yoksa yakamızı kurtaramayız" diye ekledi. Alfonsina da yakayı hemen eline alıp bu defa hiçbir tiksinti eseri göstermeden uzun boylu delikanlının boyun bağını bağlamaya koyuldu. Öteki de tıpkı merdiven başında olduğu gibi, Alfonsina boyun bağını bağlarken boynunu öne doğru uzattı.

– M -Ile Alphonsine, avez-vous vendu votre bologne -M-Ile Alphonsine bologne'unuzu sattınız mı, diye sordu.

– Qu'est que ca ma bologne -Bologne'um da neymiş?..

Küçük de "ma bologne"in fino olduğunu anlattı.

– Tiens, quel est ce baragouin -Bu ne biçim anlaşılmaz dil böyle?..

Le grand dédias, hâlâ boynunu ileri uzatmış bir hâlde durarak:

– Je parle comme une dame russe sur les eaux minérales -Ben bir Rus kadını gibi maden sularından bahsederim… dedi.

– Söz, ederim.

Alfonsina birdenbire küçüğe dönerek:

– Qu'est que ca qu'une dame russe sur les eaux minérales et ou est donc votre jolie montre, que Lambert vous a d'one,5(*) dedi.

5 (*) Ah küçük alçak! Bana yaklaşmayın,beni kirletmeyin; sizse büyük ahmak, ikinizi de kapı dışarı ederim, bundan haberiniz var mı?

Lambert paravananın arkasından sinirli sinirli seslendi:

– Ne, gene mi saat yok? Le grand dadias:

– Parasını yedik, diye homurdandı.

Küçük, isteksizce kendini haklı çıkarmaya çalışarak:

– Saati sekiz rubleye sattım, siz altın demiştiniz, oysa altın kaplama gümüşmüş. Böyle saatler şimdi mağazada bile ancak on altı rubleye satılıyor, dedi.

Lambert iyice kızmıştı:

– Buna artık son vermeli, diye bağırdı. Size genç dostum, uzun dostunuza harcayasınız diye elbise almıyor, güzel şeyler hediye etmiyorum… Aldığınız boyun bağı da ne?

– Buna sadece bir ruble verdim; para da sizin paranız değildi. Boyun bağı yok denecek bir hale gelmişti, ona bir de şapka almak gerekecek.

Lambert bu defa gerçekten kızarak:

– Saçma, diye bağırdı. Ben ona şapka alacak kadar da para vermiştim ama hemen istiridye ile şampanyaya harcadı. Ağzından içki kokusu geliyor, salağın da biri; onu bir yere götürmeye gelmez. Onu yemek yemeye nasıl götürürüm?

Dadias:

– Arabayla, diye homurdandı. Nous avons un rouble d’argent que nous avons prêt chez nouvel ami…

Lambert yine bağırdı:

– Onlara hiçbir şey verme, Arkadiy!

Çocuk kızdı, hatta kıpkırmızı kesildi, bu da onu bir kat daha güzelleştirdi:

– İzin, Lambert; sizden hemen şimdi açıkçası on ruble istiyorum, hem de şimdi. Dolgorukiy’e söylediğiniz saçmaya bir daha kalkışmayınız. Şimdi

Dolgorukiy'in bir rublesini vermek için sizden on ruble istiyorum, geriye kalanıyla de hemen Andreyev'e şapka alacağım, bak görürsünüz.

Lambert paravananın arkasından çıktı:

– İşte size üç tane sarı kâğıt, üç ruble, salı gününe kadar da bir şey istemeyin… Yoksa…

Le grand dadais, paraları koparırcasına çekip aldı.

– Dolgorowky, işte rubleniz, nous vous ren-dons avec beaucoup de grâce. Petya, haydi gidelim, diye bağırdı. Sonra da elinde tuttuğu iki kâğıdı havaya kaldırarak gözlerini Lambert'in gözlerinin içine dikti, avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı:

– Ohe, Lambert! Ou est Lambert, as-tu vu Lambert -Şu yeni dostumuzdan ödünç aldığımız bir gümüş rublemiz var.

Lambert korkunç bir öfkeyle:

– Hakkın yok, hakkın yok, diye bağırdı. Bütün olup bitenlerde hiç bilmediğim şeylerin gizlendiğini görüyordum. Bunun için şaşkın şaşkın bakakalmıştım. Ama uzun boylu delikanlı Lambert'in kızgınlığından hiç korkmadı; tersine sesini daha çok yükselterek bağırıyordu: Oh, Lambert! Böylece bağırarak merdiven başına kadar çıktılar. Lambert peşlerinden koşmak istediyse de sonra vazgeçerek geri döndü.

– Adam sen de, yakında onları nasıl olsa kovacağım! Kârdan çok zarar veriyorlar… Haydi gidelim, Arkadiy! Geç kaldım. Orada beni yine… Önemli adamlardan biri bekliyor… Bunların hepsi hayvan! Sefiller, sefiller, diye bağırdı, dişlerini gıcırdattı; ama sonra birdenbire aklı başına geldi.

– Hiç olmazsa sen gelebildin ya, çok memnun oldum. Alphonsine, evden dışarı bir adım atayım deme! Haydi, gidelim.

Kapı önünde tek atlı bir araba bekliyordu. Arabaya bindik; Lambert, bütün yol boyunca da o gençlere karşı duyduğu öfkeden bir türlü kurtulamadı, sakinleşemedi. Ben de onun bu işi ciddiye almasına, onların

Lambert’a böyle saygısızlık etmelerine, onun da ötekilerin karşısında korkudan titremesine şaşırmıştım. Çocukluğumda beni etkisi altına alan şeylere göre, herkesin Lambert’tan korktuğunu sanıyordum. Öyle ki, bütün bağımsızlığıma rağmen, herhâlde o anda Lambert’tan korkuyordum.

Lambert bir türlü yatışmıyordu:

– Sana söylüyorum, bunların hepsi aşağılık yaratıklar, diyordu. İnanır mısın, o uzun boylu, iğrenç herif. Üç gün önce iyi bir toplulukta bana etmediğini bırakmadı. Karşımda durmuş: “Ohe, Lambert” diye bağırıyor, hem de iyi bir toplulukta! Herkes gülüyordu, bunu benden para koparmak için yaptığını da biliyorlardı. Ne denir? Parayı verdim. Ah, hepsi alçak! İnanır mısın, orduda subay adayıymış. Okumuş bir insan, düşün bir kere, iyi aile terbiyesi de görmüş! Kendine göre düşünceleri var, isteseydi… Hay, şeytan! Hem de Berenle gibi kuvvetli. Faydası yok değil ama pek az. Gördün ya, ellerini yıkamıyor. Yaptıklarına pişman olduğunu, vicdan azabı duyduğu için intihar etmek istediğini ihtiyar soylu hanımefendiye söyleyerek yanına almasını tavsiye etmiştim. Oraya gitmiş, oturmuş, başlamış ıslık çalmaya. Öteki güzel delikanlı da bir generalin oğlu. Ailesinin yüzünü kızartıyor, ben onu mahkemeden kurtardım, çekip aldım. Bir de bana yaptıklarına bak! Burada insan yok! Onları kovacağım, kovacağım!

– Benim soyadımı biliyorlar, onlara benden söz etmiş miydin?

– Evet, bir budalalık ettim. Rica ederim yemek yerken bizimle oturuver, dişini sık… Oraya alçağın biri daha gelecek. İşte o gerçekten bir alçaktır. Korkunç derecede de kurnaz. Burada bütün insanlar alçak; namuslu bir tek insan bulamazsın! Eh, işimizi bitiririz, ondan sonra da… Hangi yemeği seversin? E, hepsi bir, orada bütün yemekler iyi. Parayı ben vereceğim, hiç üzülme. İyi giyinmiş olman çok güzel, istersen sana para da verebilirim! Her zaman gel. Düşün bir kere, onlara burada yedirdim, içirdim, her gün balıklı börek yedirdim. Sattığı saat, ikinci saattir. Küçüğün soyadı Trişatov’dur, Alfonsina ona bakarken bile tiksinir, yanına yaklaşmasına izin vermez, böyle olduğu hâlde bir gün lokantada, subayların önünde: “Çulluk isterim” diye tutturmaz mı!… Çulluğu getirttim! Ama acısını çıkartacağım!

– Moskova'da meyhaneye gittiğimizi hatırlıyor musun Lambert, meyhanede kaba etime çatalı batırmıştın, o zaman beş yüz rublen vardı, biliyor musun?

– Evet, hatırlıyorum! Hay, Tanrı cezasını versin, hatırlıyorum! Seni seviyorum… Buna inan, seni kimse sevmiyor, yalnız ben seviyorum; yalnız ben, bunu hatırında tut… Oraya gelecek olan çopur yüzlü adam, pek kurnaz keratanın biridir. Seninle konuşmak isterse hiç cevap verme, sormaya başlarsa, saçma sapan şeyler söyle, yahut sus…

Hiç olmazsa yolda giderken heyecanı yüzünden bana bir şey sormuyordu. Bana bu kadar güvenmesi, hatta benden güvensizlikten şüphe bile etmemesi sanki aşağılanıyormuşum gibi bir duyguya kapılmama yol açtı. Hem öyle sanıyordum ki bana eskisi gibi emredebileceğini düşünecek kadar budalaca bir düşünce besliyordu. Lokantaya girerken: "Hem üstelik de bilgisizin teki!" diye düşündüm.

III

Bu lokantaya yabancı değildim. Eğlence ve rezilliğin pençesinde olduğum yıllarda burası benim uğrak yerimdi. Çalışanları, garsonları, kısacası hepsini tanıyordum. Artık böyle hiç beklemediğim bir zamanda aralarına düştüğüm bu kötü yolun yolcusu kafadarlar ve bir zamanlar kölesi olduğum Lambert'in avucundaydım. Bir anlamda bunu kendim istemiştim. Dolayısıyla birtakım kötü işlere de ortak olacaktım. Bütün bunlar yıldırım gibi zihnimi yalayıp geçiverdi. Beni bekleyen tehlikeleri görünce buradan kalkıp gitmeyi düşündüm, fakat nedendir bilinmez yapamadım, orada kaldım.

"Çopur" denilen karanlık adam bizi bekliyordu, Lambert bu adamdan Tanrı'dan korkar gibi korkuyordu. Bu karanlık işlerin adamı ilk bakışta bir iş adamı görüntüsü veriyordu. Kendisini ilk görüşte iğrendim, midem bulandı. Saçlarına yer yer ak düşmüştü, orta boyluydu, yaşı kırk beş dolaylarındaydı. Kirli bir sakalı; dümdüz, asık suratlı yüzünün her iki yanına yapıştırılmış iki sucuk gibi sarkan, büyük bir özenle kesilmiş, ağarmış favorileri vardı. Konuşmayı fazla sevmeyen, ciddi olmaya çalışan adam karşısındakilere hep tepeden bakıyordu. Önce beni şöyle baştan ayağa

dikkatle süzdü, az daha kusacaktım. Bereket versin ki bakışlarını üzerimden çekmekte gecikmedi. Lambert korkudan iyice aptallaşmıştı. O kadar ki bizi tanıştırmayı bile düşünemedi. Lambert'in böyle davranması, hiç de hoşuma gitmedi. Ya bu mafya bozuntusu beni bu şantajcı serserilerden biri sanırsa!… Bizimle birlikte gelen gençlerle beraber masada yerimizi aldık. Yemekte çıt yoktu, sadece çatalların, kaşıkların sesi duyuluyordu. "Çopur" adam sadece bir kez Lambert'la konuştu, o da fısıltı ile. Hep Lambert konuşuyor, o, kesik, kızgın, ültimatoma benzeyen sözlerle yetiniyordu. Kendini beğenmiş, kızgın, alaylı bir tavrı vardı, Lambert ise tersine büyük bir heyecan geçiriyordu, herhâlde bir işe girişmek için onu durmadan kandırmaya çalışıyordu. Bir aralık elimi kırmızı şarap şişesine uzatmıştım; çopur adam birdenbire eline bir şişe xeres alarak, o zamana kadar benimle bir tek söz konuşmadığı halde, bana verdi.

Şişeyi uzatırken de:

– Bunu bir deneyin, dedi.

O zaman onun, bana ait her şeyi bildiği hatırıma geldi. Herhâlde başımdan geçenleri de, adımı da, belki Lambert'ın benden umduğu şeyin ne olduğunu da biliyordu. Lambert'ın hesabına çalıştığımı düşünebileceği olasılığı beni gene kudurttu. O benimle konuşmaya başlar başlamaz Lambert'ın yüzünde büyük, oldukça budalaca bir telaş belirdi. Çopur bunun farkına vardı, güldü. O dakikada bütün kalbimle Lambert'tan iğrenerek, "Lambert'in herkese tabi olduğu muhakkak bir şey" diye düşündüm. Böylece öğle yemeği devam ettiği müddetçe aynı masanın çevresinde oturmuş, iki gruba ayrılmıştık. Lambert'la "çopur" pencereye yakın bir yerde karşılıklı oturmuşlardı, ben de yakası yağlı Andreyev'le yan yana idim. Karşımda ise Trişatov vardı. Lambert yemeğin çabuk bitmesi için her an garsona elini çabuk tutmasını söylüyordu. Masaya şampanya geldiği zaman kadehini bana uzattı:

– Senin sağlığına kadehleri tokuşturalım, diyerek "çopur"la başlamış olduğu konuşmayı kesti.

Güzel Trişatov da kadehini masanın öte yanından uzatarak:

– Sizinle kadehimi tokuşturmama izin verir misiniz, dedi. Şampanya gelinceye kadar pek düşünceli, pek sessizdi. Dadais ise konuşmuyor, susuyor, çok yemek yiyordu.

Trişatov’a:

– Memnunlukla, diye cevap verdim. Tokuşturduk, içtik.

Dadais birden bana dönerek:

– Ben sağlığınıza içmeyeceğim, dedi. Ölümünüzü istediğim için değil, bugün burada daha fazla içmemeniz için.

Bunları somurtarak, her sözüne önem vererek söylemişti.

– Üç kadeh içtiniz ya, size o kadar yeter. Benim kirli yumruğuma bakıyorsunuz galiba, diye sözlerine devam ederken, yumruğunu masanın üstüne koydu. Evet, yıkamıyorum. Lambert için nazik olan durumlarda başkalarının kafalarını kırmak için öylece kirli kirli onun emrine veriyorum.

Bunları söyler söylemez masaya öyle bir yumruk indirdi ki bütün tabaklar, kadehler zıpladı. Aynı odada bizden başka öteki dört masada subaylarla oldukça saygın birkaç bay da yemek yiyorlardı. Bu lokanta oldukça ünlüydü; hepsi bir an konuşmalarını keserek bizim oturduğumuz köşeye baktılar, hem zaten biz galiba çoktan beri onların merakını çekmeye başlamıştık. Lambert pancar gibi kızardı.

– Aa, yine başlıyor! İyi hareket etmenizi rica etmiştim, Nikolay Semionoviç, diye Andreyev’in kulağına fısıldadı, öteki de onu uzun uzun süzdü.

– Yeni dostum Doigorowky’nin bugün burada daha fazla şarap içmesini istemiyorum.

Lambert daha çok kızardı.” Çopur” adam sessizce dinliyordu ama bu halin hoşuna gittiği belliydi. Her nedense Andreyev’in hareketini beğenmişti. Niçin şarap içmemem gerektiğini yalnız ben anlamıyordum.

– Bunu sadece para koparmak için yapıyor! Yedi ruble daha alacaksınız, işitiyor musunuz? Ancak yemekten sonra, şimdi yemek yememize engel olmayın, bizi kepaze etmeyin, diyerek dişlerini gıcırdattı.

Dadais zaferi kazanmış gibi:

– Hah, şöyle, diye homurdandı. Bu, “çopur”un büsbütün hoşuna gitti, hain hain güldü.

Trişatov, anlaşılan dostuna engel olmak istiyordu, telaşla: - Bana bak, fazla kaçıyorsun… diye söylendi.

Andreyev sustu ama susuşu uzun sürmedi; onun hesabı bu değildi. Bizim oturduğumuz masadan bir masa ötede, beş adım kadar uzakta iki bay yemek yiyor, canlı canlı konuşuyorlardı. İkisi de orta yaşlı, pek titiz tavırlıydılar. Biri uzun boylu, çok şişmandı, öteki de şişmandı ama kısa boyluydu. Polonya diliyle şimdiki Paris olaylarını inceliyorlardı. Dadais çoktan beri merakla onlara bakıyordu. Kısa boylu olan Polonyalı, anlaşılan ona gülünç görünmüştü, o da, bütün karaciğeri iyi işlemeyen insanlarda birdenbire hatta hiçbir sebep yokken olduğu gibi, bir anda ondan tiksinmişti. Kısa boylu Polonyalı o sırada Fransız milletvekili Made de Mojd’nun adını söyledi ama birçok Polonyalı gibi bunu Polonyalı şivesiyle yani aksanı öndeki sesli harfin üstüne vurarak söylemişti. Bunun sonucunda milletvekilin adı Made de Mojd değil de Made de Mönjo oldu. Andreyev Polonyalılara döndü, böbürlenerek yerinden doğruldu. Ağzını yayarak, yüksek sesle birdenbire sanki soru soruyormuş gibi:

– Madie de Monjö, dedi.

Polonyalılar öfkeyle ona döndüler. Uzun boylu şişman Polonyalı, Rusça:

– Ne istiyorsunuz, diye sordu.

Dadais, bir an bekledikten sonra bütün salona duyura duyura:

– Madie de Monjö, diye tekrarladı. Tıpkı demin kapının önünde üzerime yürüdüğü zaman budalaca, Dolgorowky, diye tekrarladığı gibi.

Hiçbir şey demiyor, durmadan aynı kelimeyi yineliyordu. Polonyalılar yerlerinden fırladılar, Lambert masanın önünden hızla kalkarak Andreyev'e atılmak istediyse de vazgeçti. Polonyalıların yanına koştu, dil dökerek, alttan alarak özür dilemeye başladı.

Kısa boylu Polonyalı hırsından pancar gibi kıpkırmızı kesilerek küçümsemeyle:

– Bunlar palyaço beyefendi, bunlar palyaço, diye tekrarlıyordu. Yakında buraya bunların sayesinde kimse gelmeyecek!

Salonda bir hareketlenme oldu, hoşnutsuzluk mırıltıları ama daha çok gülüşmeler duyuluyordu.

Lambert büsbütün şaşırmıştı.

– Çıkın… Yalvarırım!.. Gidelim, diye mırıldanarak ne yapıp yapıp Andreyev'i dışarı çıkarmaya çalışıyordu. Öteki Lambert'i dikkatli dikkatli süzdükten, onun artık para vereceğine aklı yattıktan sonra, peşi sıra gitmeye razı oldu. Anlaşılan böyle terbiyesizlik ederek Lambert'tan ilk defa para koparmıyordu. Trişatov da onların arkasından koşmak istediyse de bana bakınca vazgeçti.

– Ah, ne kötü şey, dedi.

İncecik parmaklarıyla gözlerini kapayarak, "çopur" bu kez kızgın bir yüzle:

– Kötü de söz mü efendim, diye mırıldandı. Bu sırada Lambert hemen hemen bembeyaz bir yüzle geri döndü, el işaretleri yaparak "çopur" adama fısıltıyla bir şeyler anlatmaya başladı. Öteki bu sırada garsona, elden geldiği kadar çabuk kahve getirmesini emretti. Lambert'ın söylediklerini tiksintiyle dinliyordu; anlaşılan hemen gitmek niyetindeydi. Bununla birlikte bütün bu olay, basit bir çocukluktan başka bir şey değildi. Trişatov elinde bir fincan kahveyle yerinden kalktı, gelip yanıma oturdu.

– Onu çok seviyorum, dedi. Bunları söylerken benimle sanki her zaman bundan konuşuyormuş gibi bir tavır takınmıştı.

– Şu Andreyev var ya!Ne kadar kara yazılı, talihsiz bir adam, bir bilseniz… Kız kardeşinin bütün çeyizini yemiş, dahası ailesinin bütün malvarlığını da çarçur etmiş. Şimdi de o günlere yanıyor, dövünüyor. Yıkanmamasına gelince bunun da sebebi üzüntüsü. Onun pek tuhaf düşünceleri var: Size birdenbire, “Alçak ile namuslu hepsi birdir, aralarında fark yoktur…” der. Ne iyilik ne de kötülük yapmamak gerektiğini söyler yahut iyilik de kötülük de yapılabileceğini iddia eder ama hepsinden iyisi elbiseyi çıkarmadan aylarca yatmak, yiyip içip uyumak, bundan başka da hiçbir şey yapmamak olduğunu söyler. Fakat inanın, laf olsun diye söyler. Hem biliyor musunuz, öyle sanıyorum ki Lambert’la ilgisini büsbütün kesmek için şimdi bütün bunları karıştırdı. Daha dün bana söylemişti, inanır mısınız, bazen geceleyin yahut uzun zaman yalnız kalınca ağlamaya başlar, hem biliyor musunuz, kendine göre ağlaması vardır, kimse onun gibi ağlayamaz. Bağıra bağıra ağlar. Korkunç bağırır, bu da insana daha çok dokunuyor… Hem de böyle kocaman, kuvvetli bir insanın birdenbire bağıra bağıra ağlaması… Ne kadar zavallı, değil mi? Onu kurtarmak istiyorum ama kendim de öyle kötü, mahvolmuş bir çocuğum ki, buna inanmazsınız! Dolgorukiy, bir gün size gelirsem beni evinize kabul eder misiniz?

– Ah gelin, sizi sevdim bile.

– Niçin? Peki teşekkür ederim. Beni dinleyin, birer kadeh daha içelim. Ama ne yapıyorum? Siz iyisi mi içmeyin. Andreyev, daha fazla içmemenizi söylemekle iyi etti, diyerek anlamlı anlamlı göz kırptı. Ama ben, yine de içeceğim. Şimdi artık benim için bunun zararı yok. İnanır mısınız, kendimi hiçbir şeyden yoksun edemiyorum. İşte mesela bana, artık lokantalarda yemek yemeyeceksin, derseniz, sadece buralarda yemek yiyebilmek için her şeyi yapmaya hazırım. Ah, biz dürüst olmak, namuslu olmak isteriz. Bana inanın ki, bu işleri hep yanı sıra bırakınız. Ama yıllar öyle demiyor, hiç acımıyor.

Andreyev’e gelince, kendisini asacağını düşünerek korkuyordum. Gider, kimseye de bir şey söylemez. O, böyledir işte. Şimdi herkes asılarak intihar ediyor. Kim bilir, belki aralarında bizim gibiler çoktur? Ben mesela, fazla param olmazsa hiç yaşayamam. Bana bakın, siz müzik sever misiniz? Ben çok severim. Size geldiğim zaman bir şey çalarım. Çok iyi piyano çalarım, uzun zaman ders aldım. Hem de ciddi ders aldım. Opera besteleyecek

olsaydım, biliyor musunuz, konusunu Faust'tan alırdım. Bu konuyu çok seviyorum. Hayalimde hep büyük kilisedeki sahneyi canlandırıyorum, öyle sadece kafamda canlandırıyorum. Gotik bir büyük kilisenin içi, korolar, kasideler, Gretchen içeri girer. Hem biliyor musunuz, korolar orta çağı, tam anlamı ile on beşinci yüzyılı hatırlatmalı. Gretchen keder içindedir, önce recitatif başlar, yavaş ama dehşet, eziyet vericidir, korolar da hüzünlü, sert, kayıtsız:

– Dies irae, dies Ula! diye tekrarlar. Tam bu sırada birden iblisin sesi, iblisin şarkısı duyulur. Kendisi görünmez, kasidelerin arasından, kasidelerle beraber, hemen hemen onlara uyarak yalnız onun şarkısı duyulur. Bununla birlikte, büsbütün başka bir şey olmalı, bunu uygun bir tarzda yapmalı. Şarkı uzun, yorulmak bilmeyecek kadar uzun, söyleyen de tenor, mutlaka tenor olmalı. Sakin, şefkatli bir sesle şöyle başlar: "Henüz masumken, henüz çocukken annenle birlikte bu büyük kiliseye gelip bir eski kitaptan dualar fısıldadığını hatırlıyor musun, Gretchen?" Ama şarkı gittikçe kuvvetlenir, gittikçe artan bir tutkuyla yükselir; notalar daha yüksektir. Onlarda gözyaşı, dinmek bilmeyen, çare bulamayan bir keder duyulur, en sonunda ümitsizlik gelir: "Senin için af yoktur Gretchen, burada senin için af yoktur!" Gretchen dua etmek ister ama göğsünden yalnız hıçkırıklar çıkar, bu sıradaysa iblisin şarkısı hiç dinmek bilmez. Gittikçe derinleşerek bir kama gibi kalbe saplanmaya devam eder. Hep yükselir, yükselir, sonunda birden bir haykırışla kopuverir:

"Her şeyin sonudur bu, lanetlendin!" Gretchen diz üstü yere düşer, ellerini öne doğru uzatıp sıkar. İşte bu sırada onun duası başlar, çok kısa bir dua. Recitarif ama saf, temiz olmalı, hiçbir süs bulunmamalı. Son noktaya kadar orta çağı andıran bir şey, dört beyit, hepsi dört beyitten ibaret bir dua. Son nota ile birlikte Gretchen bayılır! Kargaşa. Onu yerden kaldırıp götürürler, bu sırada da gök gürleyişini andıran koronun sesi duyulur. Bu, seslerin vuruşu gibi bir şeydir, ilhamla dolu, muzaffer. Ezici bir koro, bizim Dorosimov'unkine benzer bir şey. Öyle ki, her şeyin temelini sarsmalı, her şey hayranlık, neşe dolu genel haykırışa çevrilmelidir: Hossanna! Bu, sanki evrenin haykırışıdır. Bu sırada onu götürmeye devam ederler. İşte tam bu anda perde inmelidir! Hayır, biliyor musunuz, imkân olsa buna benzer bir şey yapabilirdim! Ancak şimdi artık hiçbir şey yapamıyorum, yalnız hayal kurmakla kalıyorum. Hep hayal kuruyorum; bütün hayatım bir hayale

döndü, geceleri rüyaya dalıyorum. Ah Dolgorukiy, Dickens'ın Antikacı'sını okudunuz mu?

– Okudum; niçin sordunuz?

– Hatırlıyor musunuz… Durun, bir kadeh içeyim… Romanın sonunda bir yerde, deli ihtiyarla on üç yaşındaki güzel torunun hayali kaçmalarından, gezilerinden sonra, İngiltere'nin bir kenarında orta çağdan kalma gotik bir büyük kilisenin yakınında bir yere sığındıklarını, kızın bir görev alarak ziyaretçilere kiliseyi gezdirdiğini hatırlıyor musunuz? Bir gün güneş batarken bu kız kilisenin merdivenlerinde durur, güneşin son ışıkları onu aydınlatır, kızcağız ruhunu dolduran bir şaşkınlıkla dalgın dalgın güneşe bakar, sanki karşısında bir bilmece vardır, çünkü güneş Tanrı'nın düşüncesi, kilise de insan düşüncesinin bir ifadesi olduğuna göre her ikisi de bilmecedir!… Öyle değil mi? Ah, bunu sözle anlatamıyorum ama Tanrı, çocuklarda doğan bu ilk düşünceleri sever… Orada da yanında ihtiyar deli dedesi, merdiven basamağında oturmuş, durgun gözlerle ona bakar… Biliyor musunuz Dickens'in bu tablosunda pek öyle değerli bir şey yok ama bunu ömrünüzce unutamazsınız, bu da bütün Avrupa'da kalmıştır, neden? Çok güzel de ondan! Bunda saflık vardır! E, bunda ne olduğunu ben de pek iyi bilmiyorum, ancak güzel işte. Lisedeyken hep roman okurdum. Biliyor musunuz, köyde kız kardeşim var, benden yalnız bir yaş büyük… Ah, şimdi artık orada her şey satıldı, artık köy falan da yok! Onunla taraçada ihtiyar ıhlamur ağaçlarının altında oturup bu romanı okuyorduk. Güneş batıyordu, birden okumayı bıraktık, birbirimize, "Biz de böyle iyi kalpli, pek iyi kalpli, pek iyi birer insan olacağız…" dedik. O zaman üniversiteye girmeye hazırlanıyordum ve… Ah Dolgorukiy, biliyor musunuz, herkesin kendine göre bir hatırası vardır!…

Güzel başını birden omzuma yasladı, ağlamaya başladı. Ona çok, hem de çok acıdım. Gerçi çok şarap içmişti ama benimle öyle candan, tıpkı bir kardeş gibi, hem öyle duygulu duygulu konuşmuştu ki… Tam bu sırada, sokaktan bir bağırma duyuldu, bunun arkasından birisi parmaklarıyla kuvvetle cama vurmaya başladı. Bu, dışarı çıkarılan Andreyev idi.

Sokaktan vahşi bir sesle bağırdığı duyuldu:

– Orl Lambert! Orl est Lambert? As-tu vu…

Benim çocuk yerinden fırlayarak:

– Ah, o buradaymış! Demek ki gitmemiş, diye bağırdı.

Lambert dişlerini gıcırdatarak seslendi:

– Hesap!

Parayı sayarken hırsından elleri titriyordu ama “çopur” kendi borcunu ödemesine izin vermedi.

– Niçin, efendim? Ben sizi çağırdım, siz de kabul ettiniz?

“Çopur”:

– Hayır, izin verin kendim ödeyeyim, diyerek para çantasını çıkardı, payına düşeni verdi.

– Beni kırıyorsunuz, Semion Sidoroviç! Semion Sidoroviç:

– Ben böyle istiyorum, efendim, diyerek sözü kesti. Sonra şapkasını aldı, hiç kimseyle vedalaşmadan salondan çıktı gitti. Lambert parayı garsonun önüne attı, telaşından, şaşkınlığından beni bile unutarak aceleyle onun arkasından koşa koşa dışarı çıktı. Trişatov ile ben herkesten sonra çıktık. Andreyev, giriş kapısının önünde direk gibi durmuş, Trişatov’u bekliyordu.

Lambert kendini tutamayarak:

– Alçak, diyecek oldu. Andreyev:

– Hey, kendine gel, diye bir bağırış bağırdı ki!

Sonra elini ileri atarak Lambert’ın fötr şapkasını başından düşürdü, şapka kaldırımın üstünde yuvarlandı. Lambert onun peşinden koşacak kadar alçaldı.

Andreyev, biraz önce Lambert’tan kopardığı banknotu Trişatov’a göstererek:

– Vigne cinq roubles, dedi. Trişatov:

– Yeter, diye bağırdı. Ne diye hep gürültü ediyorsun? Hem niçin ondan yirmi beş ruble kopardın? Yalnız yedi ruble vermesi gerekiyordu.

– Niçin mi kopardım? Ayrı bir odada Atinalı kadınlarla baş başa yemek yedireceğine dair söz vermişti. Kadınların yerine ise “çopur”u sundu, bundan başka da yemeğimi yiyip bitiremedim, üstelik burada ayazda tam on sekiz rublelik dondum. Yedi ruble borcu vardı. İşte hepsini bir araya toplarsan tam yirmi beş ruble eder

Lambert avazı çıktığı kadar bağırdı:

– İkiniz de defolun, cehenneme! İkinizi de kovuyorum, defolun.

Andreyev:

– Lambert, asıl ben sizi kovuyorum, asıl ben sizi diye bağırdı. Adieu, mon prince, daha fazla şarap içmeyin! Petya, haydi, yallah!

Sonra kocaman adımlarla uzaklaşırken…

– Oha Lambert! Ou est Lambert? As-tu vu Lambert, diye son defa haykırdı.

Trişatov, dostunun peşinden gitmeye acele ederek:

– Öyleyse size geleceğim, olur mu, diye çabuk çabuk fısıldadı.

Lambertla ikimiz kaldık. Sanki güçlükle nefes alıyordu, sersemleşmiş gibiydi.

– Haydi… Gidelim, dedi.

Ona meydan okumaya acele ederek:

– Nereye gidecekmişim? Seninle bir yere gitmem, diye bağırdım.

Bir anda kendine gelmişti. Ürkek ürkek:

– Nasıl gitmezsin, diyerek kendini toparladı. Yalnız kalacağımız dakikayı dört gözle bekledim yahu!

– İyi ama nereye gideceğiz?

İçtiğim üç dört kadeh şarap beni hemencecik çarpmış, başımı döndürmüştü.

– Buraya, işte buraya, görmüyor musun?

– Ha, burada, bak, taze istiridye yazılmış. Aman ne de pis kokuyor…

– Daha şimdi yemekten kalktın da onun için öyle geliyor, burası mezeci dükkânıdır, istiridye yiyecek değiliz. Ben sana şampanya ikram edeceğim…

– İstemiyorum! Niyetin beni sarhoş etmek…

– Bunu sana onlar söylemişlerdir. Seninle alay ettiler yahu! O alçaklara inanıyor musun?!

– Hayır, Trişatov alçak değil. Ben kendim de tetikte durmasını bilirim, anladım mı?

– Yani senin kendine göre kişiliğinin olduğunu mu söylemek istiyorsun?

– Evet, bende sendekinden daha çok kişilik var, çünkü sen önüne çıkan ilk insanın esirisin. Bizi kepaze ettin. Polonyalılardan bir uşak gibi özür diledin. Anlaşılan meyhanelerde sık sık dayak yemişsin?

– Konuşmamız gerekiyor, aptal, diye küçümseme dolu bir sabırsızlıkla bağırdı, bu sözleriyle hemen hemen, “Sen de mi oraya?” demek istiyordu. Ne o, yoksa korkuyor musun? Benim dostum musun, değil misin?

– Ben senin dostun değilim, sen dolandırıcının birisin. Peki, sadece senden korkmadığımı göstermek için haydi gel, gidelim. Öf, ne kadar pis kokuyor, peynir kokuyor! Ne iğrenç şey!

ALTINCI BÖLÜM

I

Sarhoşluktan başım arı kovanı gibi uğulduyordu. Belki de aklım başımda olsa bu kadar saldırgan ve korkusuz olamazdım. Dükkânın en arkasında istiridye yeniyordu. Çöktüğümüz masa oldukça kirliydi. Önümüze konan soğuk, altın renkli şarap o kadar göz alıcıydı, beni o kadar kendine çekiyordu ki… Öte yandan Lambert'a olan öfke içimi kabartıyordu.

– Biliyor musun Lambert, benim asıl gücüme giden, Tuşar'da olduğu gibi şimdi de bana emredebileceğini düşünmendir. Oysa sen burada herkesin kölesisin.

– Aptal! Haydi, kadehlerimizi tokuşturalım!

– Karşımda duygularını gizlemeye bile gerek görmüyorsun. Hiç olmazsa beni sarhoş etmek istediğini gizleseydin bari.

– Yalan söylüyorsun, sen sarhoşsun. Daha da içersen neşelenirsin. Kadehini alsana, alsana!

– Alsana da ne demek? Kalkar giderim, olur biter.

Bunun üzerine gerçekten de kalkıyordum. Lambert küplere bindi.

– Bunları sana Trişatov fısıldadı, beni kötüledi, gördüm, orada fısıldaşıyordunuz. Mademki öyle sen aptalsın. Alfonsina onun yanına yaklaşmasından bile tiksiniyor… İğrenç bir adam… Onun nasıl bir adam olduğunu sana anlatayım.

– Bunu daha önce de söyledin. Bir Alfonsina'dır tutturmuşsun, ne kadar dar bir dünyan var öyle… Anlamayarak:

– Dar görüşlü mü, diye sordu. Onlar şimdi "çopur"un tarafına geçtiler. İşte böyle! İşte bunun için onları kovdum. Onlar namussuz. "Çopur" da haydudun biri, onların ahlakını bozacak. Bense hep soylu hareketlerde bulunmalarını istedim.

Oturdum, kendim de farkında olmadan kadehi elime almışım, bir yudum içtim.

– Okumuşluk bakımından senden çok üstünüm, dedim. Ama o, yine oturduğum için artık çok memnundu. Hemen kadehimi doldurdu.

Onu kızdırmaya devam ederek:

– Ama sen onlardan korkuyorsun, öyle değil mi, dedim. Andreyev senin başından şapkanı uçurdu, sen de bunun için ona yirmi beş ruble verdin.

– Evet, verdim ama o bana ödeyecek. Boş kaldıkları anda kıskıvrak bağlayacağım onları…

– "Çopur", pek dalına basıyor. Hem biliyor musun, öyle sanıyorum ki şimdi senin elinde yalnız ben kaldım. Şimdi artık bütün ümitlerin bende, öyle değil mi?

– Evet Arkaşa, orası öyle. Dostum olarak yalnız sen kaldın; işte bunu çok iyi söyledin, diyerek omzuma vurdu.

Böyle kaba ruhlu adamla ne yapılabilirdi? Büsbütün anlayışsız bir adamdı, alay ettiğimi anlamamış, kendisini övüyorum sanmıştı.

Yüzüme tatlı tatlı bakarak:

– İyi bir arkadaş olsaydın Arkadiy, beni birçok kötü şey kurtarırdın, diye sözüne devam etti.

– Yani nasıl kurtarabilirmişim?

– Nasıl olduğunu kendin de biliyorsun. Ben olmayınca sen bir budala gibisin, herhâlde aptal da olursun. Bense sana otuz bin verebilirdim, yan yana paylaşırdık, bunun nasıl olacağını da sen kendin biliyorsun. Peki, sen şimdi nesin? Bak bir kere, bir şeyin yok, ne adın ne soyadın var. Buradaysa büyük bir servet; elinde bu kadar para olunca da, kendine mevki yapmaya başlayabilirsin!

Öyle anlatıyordu ki, iyice şaşırdım. Kurnazlık edeceğini kesin olarak tahmin ediyordum, oysa benimle dosdoğru, çocukça konuşmaya başlamıştı. Geniş mizaçlı olduğum için onu sonuna kadar dinlemeye karar verdim… Bir yandan da korkunç merak ediyordum.

Kesin bir ifadeyle:

– Biliyor musun Lambert, sen bunu anlayamazsın ama yine de seni dinlemeye razı oluyorum. Çünkü ben geniş mizaçlıyım, diyerek kadehten bir yudum daha içtim, Lambert hemen doldurdu.

– Bana bak Arkadiy, Byoring gibi birisi bana sövüp sayacak olsa, taptığım bir bayanın önünde vursaydı, ona yapmayacağım şey kalmazdı! Ama sen buna katlandın, bunun için senden tiksiniyorum. Sen paçavradan başka bir şey değilsin!

– Byoring’in bana vurduğunu söylemeye nasıl kalkışabiliyorsun, diyerek kızardım. Daha çok ben ona vurdum, o bana değil.

– Hayır, sen ona vurmadın, o sana vurdu.

– Yalan, üstelik onun ayağını da ezdim!

– Ama o, seni itmiş, uşaklara da çekip götürmelerini emretmiş… Bayan da o sırada arabanın içinde oturmuş bakıyor, sana gülüyordu.

– Orasını bilmem ama Lambert, aramızda geçen bu çocukça konuşmadan utanıyorum. Bunları beni kızdırmak için söylüyorsun. Hem de böyle kaba, apaçık konuşuyorsun. Sanki karşında on altı yaşında bir çocuk var. Sen, Anna Andreyevna ile anlaşmışsın, diye bağırdım, hırsımdan titriyordum, bu sırada da farkında olmadan yudum yudum şarap içiyordum.

– Anna Andreyevna, madrabazın biri! O, seni de beni de bütün dünyayı da aldatır! Öteki bayanla sorunu daha iyi halledeceğini bildiğim için seni bekledim.

– O bayan da kim?

– Mme Andrakova. Ben her şeyi biliyorum. Onun sendeki mektuptan korktuğunu kendin söyledin…

Utanarak:

– Hangi mektup? Yalan söylüyorsun… Onu gördün mü, diye homurdandım.

– Onu gördüm. Çok güzel bir kadın… Tres belle; zevkine diyecek yok doğrusu.

– Gördüğünü biliyorum. Ancak onunla konuşmaya cesaret edemedin. Şimdi ben de ondan konuşmaya kalkışmamanı istiyorum.

– Sen daha çocuksun, o ise seninle alay ediyor, anladın mı? Moskova’da bizde de böyle erdemli bir kadın vardı, öyle de burnu havadaydı ki! Ama her şeyi açığa vuracağımızı söylediğimiz zaman tir tir titredi, hemen yola geldi. Biz de hem onu, hem de öteki şeyi aldık, yani parayı da, öteki şeyi de anlıyor musun? Şimdi sosyetede yine yanına yaklaşılmıyor. Hey gidi hey! Öyle yükseldi ki, bilsen ne güzel kupa arabası var, ah, bu işin nasıl bir kulübede geçtiğini bir görseydin! Sen daha hayatı bilmiyorsun, bilseydin onların hiçbir kulübeden korkmadıklarını…

Kendimi tutamayarak:

– Ben bunu düşünmüştüm, diye mırıldandım.

– Seni dövüyorlar, sen ise onlara acıyorsun… Nasıl oldu bilmem, birden aklım başıma geldi, titreyerek:

– Lambert, sen alçaksın! Aşağılığın birisin, diye bağırdım. Bütün bunları rüyamda gördüm. Sen ayakta duruyordun, Anna Andreyevna da… Ah, sen aşağılığın birisin! Beni böyle bir alçak mı sandın? Senin muhakkak böyle söyleyeceğini bildiğim için bunu rüyamda bile gördüm.

– Bunu bana böyle basit gösteriyorsun ama sandığın kadar basit olmasına imkân yoktur!

Lambert gülüyor, sevinçten içi içine sığmıyordu:

– Bak sen, ne kadar da kızdı! Vay, vay vay, diye bağırdı. Eh, kardeşim Arkaşa, şimdi artık bilmek istediğim her şeyi öğrendim. İşte zaten bunun için seni bekledim ya. Beni dinle, demek ki onu seviyorsun. Byoring'ten de öç almak istiyorsun, işte benim bilmek istediğim de buydu. Burada seni beklediğim bütün bu zaman içinde bundan şüphe ediyordum zaten. Ceci pose, ceu cbange la question. Çok iyi, çünkü o da seni seviyor, öyleyse işi uzatmadan hemen evlen, daha iyi olur. Zaten başka türlü yapamazsın, en sağlam yolda yürüyorsun. Ondan sonra da Arkadiy, bir dostun olduğunu unutma, bu dost da benim. İstersen sırtıma semer bile vurabilirsin, işte bu dost sana yardım edecek, seni evlendirecektir. Senin için, yerin dibinde de olsa her şeyi bulup çıkarırım, Arkaşa! Sen de bunun için sonra eski arkadaşına, otuz bincik hediye edersin, olmaz mı ha? Yardım edeceğimden hiç şüphen olmasın. Bütün bu gibi işlerin ince taraflarını bilirim, bütün çeyizi de sana verirler. Böylelikle toplumda saygın bir zengin oldun gitti!

Başım dönmekle birlikte, Lambert'a şaşkın şaşkın bakmaktan da kendimi alamıyordum. O, ciddi konuşuyordu, yani daha doğrusu ciddi değil de benim evlenmem olasılığına gerçekten kendisi de inandığını, hatta bu düşünceyi heyecanla kabul ettiğini görüyordum. Doğal olarak beni bir çocuk gibi avlamak istediğini de anlıyordum. Ama onunla evlenmek düşüncesi öyle içime işlemişti ki böyle bir hayale nasıl inanabildiğini düşünerek Lambert'a şaştığım hâlde kendim de o anda hemen inanmıştım ama bunun gerçekleşmesine hiç imkân olmadığını pek doğal olarak aklımdan çıkarmıyordum. Bilmem nasıl bütün bunlar bir araya gelebiliyordu?..

– Buna hiç imkân var mı, diye mırıldandım.

– Neden olmasın? Ona belgeyi gösterirsin, korkar, paraları kaybetmemek için seninle evlenir.

Lambert'ın alçakça niyetlerini sonuna kadar dinlemeye karar verdim. Çünkü bunları öyle bir saflıkla ortaya döküyordu ki öfkelenebileceğimi aklına bile getirmiyordu. Ama ben hiç zorla evlenmek istemediğimi mırıltıyla söyledim.

– Asla zorla evlenmek istemem. Bende böyle bir düşünce olabileceğini tahmin edecek kadar alçak mısın?

– Amma da yaptın ha! O, kendisi evlenmek isteyecek yahu, sen değil. O, kendisi korkacak, seninle evlenecek.

Sonra birden aklını başına toplayarak:

– Hem de seni sevdiği için seninle evlenecek, dedi.

– Bunu uyduruyorsun. Yoksa benimle alay mı ediyorsun? Beni sevdiğini nereden biliyorsun?

– Muhakkak. Ben biliyorum. Anna Andreyevna da tahmin ediyor. Bunu sana, ciddi doğru söylüyorum, Anna Andreyevna tahmin ediyor. Sonra bana geldiğin zaman sana bir şey daha söyleyeceğim, o zaman sevdiğini sen de anlayacaksın. Alfonsina Tsarskoye'de idi; orada da öğrenmiş ki…

– Orada ne öğrenebilir ki?

– Haydi bize gidelim, o sana kendisi anlatır. Hem bu hoşuna da gider. Senin başkalarından neyin eksik? Güzelsin, terbiye görmüşsün…

Nefesim kesilerek:

– Evet, terbiye gördüm, diye fısıldadım. Bu sırada kalbim küt küt atıyordu, hem sadece şarabın etkisi değildi bu.

– Güzelsin, iyi giyiniyorsun.

– Evet, iyi giyiniyorum.

– Üstelik iyi kalplisin de…

– Evet, iyi kalpliyim.

– Peki, öyleyse niçin kabul etmesin? Byoring ise parasız, onu almaz ama sen onu parasız bırakabilirsin. İşte o da bundan korkar. Evlenirsin, böylelikle ondan öç almış olursun. O zaman, o gece ayazdan sonra onun sana gönül verdiğini kendin bana söylemiştin ya!

– Sana bunu söyledim mi? Herhalde böyle söylememişimdir.

– Hayır, böyle söyledin.

– Sayıklamışım, herhâlde. Belki sana o zaman belgeden de söz etmişimdir?

– Evet, sende böyle bir mektup olduğunu söyledin. Ben de, elinde böyle bir mektup varsa niçin kullanmıyor, hakkı olan bir şeyi kaybediyor, diye düşündüm.

– Bütün bunlar hayal, ben de buna inanacak kadar budala değilim, diye mırıldanıyordum. Bir defa aramızda yaş farkı var, sonra benim kendi soyadım yok.

– Ne olursa olsun, sana varır. O kadar parayı kaybedeceğini düşünürse, varmamasına imkân yoktur. Ben bu işi yoluna koyarım. Hem üstelik de seni seviyor. Biliyorsun ki ihtiyar; onun koruması altında, biliyor musun, öyle büyük insanlarla tanışabilirsin ki! Soyadın olmamasına gelince, şimdi böyle bir şeye hiç gerek yok, bir defa eline büyük bir para geçirdin mi ondan sonra yükselir, durmadan yükselirsin. On yıl sonra da öyle milyoner olursun ki bütün Rusya'nın altını üstüne getirirsin. O zaman soyadını ne yapacaksın? Avusturya'da parayla baronluk sanı alınabilir. Evlenince de onu avucunun içine alırsın. Onlara karşı iyice sert davranmalı. Seven bir kadın kendisini avuç içinde tutmalarını ister, sert davranmalarını sever. Kadın bir erkekte kişilik olmasını ister, bunun için onu sever. Onu mektupla korkutunca o anda ona kişiliğini de göstermiş olursun." A, der, daha pek genç ama kişilikli."

Sersemlemiş gibi oturuyordum. Başka hiç kimseyle, hiçbir zaman böyle budalaca konuşacak kadar alçalmamıştım. Ama burada tatlı bir isteğin etkisine kapıldığım için, onu söylemeye teşvik bile ediyordum. Hem zaten Lambert öyle budala, o kadar alçaktı ki, ondan utanmaya imkân yoktu.

Birden:

– Hayır, biliyor musun, Lambert, dedim. Nasıl istersen ama burada birçok saçmalık var. Arkadaş olduğumuz, birbirimizden utanacak bir şeyimiz olmadığı için, seninle bu tarzda konuşuyorum. Ama başkası olsaydı imkânı yok böyle alçalmazdım. Başlıcası niçin, niçin onun beni sevdiğini

onaylıyorsun? Sermaye için şimdi çok doğru söyledin; ama biliyor musun. Lambert, sen yüksek sosyeteyi tanımıyorsun. Onlarda böyle şeyler patriarkal, soydan gelen bağlantılara dayanır, bunun için şimdi benim yeteneklerimi; hayatta neler başarabileceğimi henüz anlamadığı için yine de benimle evlenmekten utanç duyabilir. Ama senden şunu da gizlemeyeyim Lambert, burada gerçekten de öyle bir nokta var ki, insana ümit veriyor. Anlıyor musun, minnet duyduğu için bana varabilir, çünkü o zaman onu birisinin nefretinden kurtarmış olurum. O, bu adamdan korkuyor.

Lambert, umulmayacak bir merak göstererek silkindi, sordu:

– Ha, babandan söz ediyorsun, değil mi? E, nasıl, onu çok mu seviyor?

– Yok canım, diye bağırdım. Ne korkunç bir yaratıksın, aynı zamanda da ne kadar budalasın, Lambert! O Katerina Nikolayevna’yı sevmiş olsaydı, ben evlenebilir miydim yahu? Ne de olsa oğul ile babayız, bu ayıp bir şey olurdu, doğrusu. O, annemi seviyor, annemi, onu kucaklarken gördüm. Eskiden bende onun Katerina Nikolayevna’yı sevdiğini sanıyordum ama şimdi belki bir zamanlar sevmiş olduğunu, artık tiksindiğini açıkça anladım… Versilov öç almak istiyor, o da korkuyor. Çünkü sana şunu da söyleyeyim ki Lambert, o, öç almak istediği zaman çok korkunç oluyor. Hemen deliye dönüyor. Versilov, ona kızdığı zaman her şeyi göze alır. Bu da eski zamana göre yüksek prensip duygusundan ileri gelen bir düşmanlıktır. Bizim zamanımızdaysa genel prensip diye bir şey yoktur, ancak sadece özel olaylar vardır. Ah Lambert, sen bunlardan hiçbir şey anlamıyorsun, sen düpedüz budalasın. Ben seninle ilkelerden konuşuyorum ama sen herhâlde bir şey anlamıyorsundur. Hiç okumuşluğun yok. Hatırlıyor musun, eskiden beni döverdin? Şimdiyse ben senden daha güçlüyüm, bunu biliyor musun?

– Arkaşa, hadi bize gidelim! Akşamı bizde geçirir, bir şişe şampanya daha içeriz, Alfonsina da gitar çalarak şarkı söyler.

– Hayır, gitmem. Beni dinle Lambert, benim “ülküm” var. Kolayını bulup da evlenemezsem, ‘ülkü’me çekileceğim ama senin ‘ülkü’ diye bir şeyin yok.

– Peki, peki anlatırsın, haydi gidelim.

– Gitmem, diyerek ayağı kalktım. İstemiyorum, gitmem. Sana gelirim ama sen yine de alçaksın. Sana otuz bini vereceğim, varsın öyle olsun, ancak ben senden hem daha temiz, hem daha yüksek ruhluyum… Beni her şeyde aldatmak istediğini görmüyor muyum sanıyorsun? Katerina Nikolayevna'ya gelince onu düşünmene bile izin vermiyorum. O, herkesten yüksektir, senin planların öyle alçakça şeyler ki sana bile şaşmaktan kendimi alamıyorum, Lambert. Evlenmek istiyorum, bu başka iş ama bana para gerekli değil, paradan iğrenirim. Önümde diz çökerek parasını bana vermek isterse yine almam. Evlenmeye gelince, evlenme büsbütün başka bir iştir. Biliyor musun avuç içinde tutmalı demekle çok iyi söyledin. Sevmeli, tutkuyla sevmeli, bir erkekte bulunan, bir kadında ise hiçbir zaman olmayan tam bir iyi kalplilikle sevmeli; ama zorba da olmalı, bu iyi bir şeydir. Çünkü biliyor musun Lambert, kadınlar zorba erkeklerden hoşlanırlar. Lambert, sen kadınları bilirsin. Ama bütün öteki şeylerde şaşılacak kadar aptalsın. Hem biliyor musun Lambert, göründüğün gibi kötü değilsin, sen sadece basit bir insansın. Seni seviyorum. Ah Lambert, niçin böyle madrabazsın? Böyle olmasaydın, öyle neşeli bir hayat sürerdik ki! Biliyor musun, Trişatov pek sevimli.

Bütün bu saçma sapan sözleri artık sokakta mırıldanıyordum. Bütün hayranlıklarıma, yeminlerime, yeniden iyi bir insan olmaya, ruh güzelliği aramaya kendi kendime söz vermeme rağmen, o zaman böyle çabucak, kolaycacık alçalarak böyle çamura bakabildiğimi okuyucu da görsün diye bütün bunları en küçük ayrıntılarına kadar hatırıma getiriyorum! Hem yemin ederim ki, şimdi artık o insan olmadığıma büsbütün, tam anlamı ile emin olmasaydım, hayatı yakından görerek kendimi bilmeseydim, bütün bunları okuyucuya imkân yok söyleyemezdim.

Dükkândan çıktık, Lambert eliyle hafifçe belimden sararak yürümeme yardım ediyordu. Birden yüzüne baktım, o sabah, hemen hemen donmak üzereyken beni tıpkı böyle eliyle sararak arabaya götürdüğü sırada hem kulaklarıyla, hem gözleriyle sayıklamalarımı dinlediği zamanki gibi sabit, inceleyici, son derece dikkatli, hem tam anlamıyla ayık bakışlarıyla karşılaştım. Sarhoş olmaya başlayan ama henüz büsbütün olmayan insanlarda, birdenbire tam bir ayılma anı olur.

Metin, açık bir ifadeyle:

– İmkânı yok evine gitmem, dedim. Bu sırada alaylı alaylı onun yüzüne bakıyor, bir elimle de kendisini itiyordum.

– Haydi canım, Alfonsina’ya hazırlanmasını söylerim, haydi gel!

Elinden kurtulamayacağımdan son derece emindi. beni bir kurban gibi tutuyor, yürümeme yardım ediyordu. Ben de tabii mutlaka o akşam, hem de o hâlde kendisine gerekliydim! Niçin böyle olduğu da sonra anlaşılacak.

– Gitmem, diye tekrarladım. Arabacı!

Tam o sırada bir arabacı çıkageldi, kızağa atladım.

Lambert kürküme yapışarak sonsuz bir korku içinde:

– Nereye? Ne yapıyorsun, diye avazı çıktığı kadar bağırdı.

– Arkamdan geleyim deme, diye cevap verdim. Sakın peşime düşme!

Bu sırada arabacı atları sürdü, kürküm Lambert’in elinden kurtuldu.

Arkamdan kızgın kızgın bağırdı:

– Nasıl olsa yine bana geleceksin! Kızaktan başımı ona çevirerek:

– İstersem gelirim, istemezsem gelmem, irade benim, diye bağırdım.

II

Beni izleyeceğini düşünüyordum, yanılmışım. Peşimden gelememesinin sebeplerinden biri, elinin altında başka bir arabanın olmamasıydı. Sennoy’a varınca kızaktan indim, yürümeye başladım. Sarhoşluk da yorgunluk da umurumda değildi. Yürümek, açılmak istiyordum. Dinçtim, canlıydım, hepsinden de önemlisi moralim yerindeydi. Her şeyi yapabilecek yetenekte görüyordum kendimi.

Kalbimin, ağır ama şiddetli vuruşlarını duyuyordum. Bugün dünya gözümde başka bir güzeldi. Gözüme her şey sevimli görünüyordu. Bu

düşüncelerle Sennoy Askeri Tutukevi'nin önüne kadar geldim. Bende hiç iyi duygular uyandırmayan bu soğuk yeri bile sevmiştim. Nöbetçiye sıkı sıkı sarılmak, öpmek istiyordum. Karlar eriyor, burnuma toprak kokusu geliyordu. Meydanlık bugün bambaşka bir şekilde güzeldi gözümde.

Birden aklıma Obuhovsky caddesine gitmek geldi. Sonra da sola sapıp Semionovskiy sokağına çıkmak, şöyle bir dolaşmak. Böyle bir gezi bana çok iyi gelecekti. Bugün hırsızlar bile yoktu ortalıkta. Yoksa önü bütünüyle açık kürküm çoktan uçup gitmişti. Sennoy'un hırsızlarının ünlü olduğunu söylerlerdi ama ortalıkta yoktular. Keşke şu an yanıma kadar sokulsalar, kürkümü isteselerdi… Hiç düşünmez, hemen verirdim. Kürkün benim için ne gereği var ki… Kürke mal mülk diyenler halt etmiş, bu ne kadar anlamsız bir söz öyle… bugün her şey o kadar güzel ki. Tanrım!… Karların erimesine bayılıyorum, donmasına da hiç gerek yok. Don karın güzelliğini alıp götüren bir sevimsiz şey benim gözümde. Herhâlde biraz ileri gittim, saçmaladım. Zaten ben saçma şeyleri seven biriyim.

Prensibe dair Lambert'a ne söylemiştim? Genel prensip diye bir şey yok, ancak özel olaylar var, demiştim. Bunu uydurdum, korkunç yalan söyledim! Hem de bilerek, fiyaka yapmak için. Biraz ayıp ama zarar yok, düzelirim. Utanmayın, kendinize işkence etmeyin Arkadiy Makaroviç, sizi beğeniyorum. Hatta çok hoşuma gidiyorsunuz, benim genç dostum. Ancak ne yazık ki bir küçük yaramazsınız… Hem Hem… Ha, evet… oh!"

Birdenbire durdum, bütün kalbim yine tatlı bir baygınlık içinde sızladı.

"Tanrım! Lambert ne demişti? Katerina Nikolayevna'nın beni sevdiğini söylemişti. Ah, o ne madrabazdır, birçok yalan uydurdu; bunu evine gidip orada geçirmem için söyledi. Ama belki de böyle değil. Anna Andreyevna'nın da böyle düşündüğünü söyledi… A! Belki Darya Onisimovna da bir şeyler öğrenerek ona söylemiştir. O, her yere girip çıkar. Hem niçin sanki onunla gitmedim? Her şeyi öğrenmiş olurdum! Hım! Onun bir planı var, bütün bunları en ufak çizgisine kadar duyuyorum. Rüya! İyice düşünülmüş bir şey, ancak Bay Lambert, yanılıyorsunuz, bu öyle olmayacak. Ama belki de öyle olur! Belki de öyle olur! Hem o beni evlendirebilir mi? Belki de evlendirir. O, saf olduğu için buna inanıyor. Bütün iş adamları gibi o da hem aptal, hem de atılgan. Aptallıkla gençlik bir araya gelince büyük bir kuvvet olur. Ama açıkça söyleyiniz ki, siz de

Lambert'i korkuttunuz, Arkadiy Makaroviç! Hem namuslu insanları o ne yapacak? Hem öyle ciddi söylüyor ki, burada tek namuslu insan yok! İyi ama sen nesin? E, bana ne oluyor! Alçaklara namuslu insanlar gerekmiyor mu? Madrabazlıkta her şeyden daha çok namuslu insanlara ihtiyaç vardır. Hatta tam anlamı ile suçsuz olduğunuz için. Yalnız bunu şimdiye kadar bilmiyordunuz Arkadiy Makaroviç! Tanrım! Ya o beni gerçekten de evlendirirse!

Şu sözü her zaman kullandım, şimdi de kullanıyorum: "Ben budalanın tekiyim." Bundan daha önce evlenmek istemiş, başaramamıştım. Gece yatağıma yatarken bunları düşünür, uzun hayaller kurardım. Bu düşünce daha on altı yaşındayken aklıma düşmüştü. Lisede benimle aynı yaşta Lavrorskiy adında bir arkadaşım vardı, öyle sevimli, sessiz, güzel bir çocuktu ki! Hoş bundan başka bir özelliği de yoktu ya! Onunla hemen hemen hiç konuşmazdım. Bir gün, bilmem nasıl oldu yan yana oturmuştuk, bizden başka kimse yoktu, o da benim gibi pek düşünceliydi, birden bire bana: "Ah Dolgorukiy, ne dersin, şimdi evlenmenin tam sırası, değil mi? Doğrusu insan şimdi evlenmezse ne zaman evlenir? Şimdi işte en iyi zaman ama evlenemiyoruz işte!" Hem bunları öyle candan söylemişti ki! Ben de bütün kalbimle bunu kabul etmiştim. Çünkü kendim de kim bilir ne hayaller kuruyordum. Sonra birkaç gün üst üste buluşmuş, gizlice hep bundan, yalnız bu konu üzerinde konuştuk. Ondan sonra bilmem nasıl oldu, ayrıldık, bir daha da konuşmadık. İşte o zamandan beri ben de hayal kurmaya başlamıştım. Bunları belki şimdi hatırlamak gereksiz bir şey ama ben sadece bunun ne kadar uzun zamandan beri içime yerleşmiş olduğunu göstermek istedim…

Yürümeye devam ederek:

"Burada yalnız tek ciddi itiraz olabilir, diye düşünüyordum. Ooo, tabi aramızdaki önemsiz yaş farkı bir engel sayılmaz ama sorun şu: O, soylu bir kadın, bense sadece bir Dolgorukiy'im! Bu çok kötü! Hım! Versilov, annemle nikâhlanarak hükümete başvurup beni evlâtlığa kabul edemez mi?… Yani babamın hizmetlerine karşılık… Memurluk etmiş olduğuna göre hizmetleri de var demektir; sulh yargıçlığı yapmış… Hay, Tanrı cezasını versin, ne iğrenç şey!"

Birdenbire bunu söyledim, birdenbire de üçüncü defa durdum ama bu sefer olduğum yerde ezilmiş gibiydim. Başka birinin evlatlığını kabul ederek soyadımı değiştirmek!… Tanrım, bu ne yüz karası ve iğrenç bir durumdu. Demek bütün çocukluğuma, geçmişime ihanet edebilecek kadar alçalacaktım!… Yüreğim büyük bir acıyla burkuldu, sabahtan beri zirvede olan moralim dibe vurdu, bütün sevincim bir sabun köpüğü gibi eriyiverdi. Korkunç derecede kızararak, “Hayır, bunu kimseye söylemem, diye düşündüm. Ben hem âşık, hem de budala olduğum için böyle alçaldım… Hayır, Lambert’ın haklı olduğu bir şey varsa o da şimdi, bu zamanda başta insanın kendisi, ondan sonra parası gelir. Yani parası değil, mülkü. Böyle bir sermaye ile “ülküme” atılırım, on yıl sonra bütün Rusya’ya nam veririm, herkesten de öcümü alırım. Katerina Nikolayevna ile pek öyle senli benli olmaya gelmez, burada Lambert yine haklı. Korkar, basbayağı da varır. En basit, en bayağı bir tarzda razı olur, benimle evlenir. Biraz önce Lambert’ın, “Sen bilmiyorsun, bunun nasıl bir kulübede olduğunu bilmiyorsun!” dediğini hatırladım. ”Evet bu böyle…” diye başımı sallıyordum. ”Lambert’ın her şeyde hakkı var, benden, Versilov’dan, hatta bütün ‘ülkü’ sahiplerinden bin defa haklı. O, gerçekçi biri. Katerina Nikolayevna bende kişilik olduğunu görür: ‘A, onun kişiliği varmış!..’” der. Lambert, alçağın biri, bütün derdi benden otuz bini koparmak ama yine de yalnız o benim dostum. Başka bir dostluk yok, hem olamaz da. Bütün bunları hayatı tanımayan insanlar uydurmuşlar. Ben Katerina Nikolayevna’yı alçak düşürmüyorum bile; yoksa düşürüyor muyum? Hiç de değil, bütün kadınlar böyledir! Kadınlarda alçaklık yok mu? İşte bunun için, onun başında bir erkek bulunması gerek, işte bunun için o da boyun eğen bir yaratık olarak yaratılmıştır. Kadın demek, fesat demektir; erkekse soyluluk, cömertlik demektir. Bu da sonsuza kadar böyle olacaktır. Bu işte “belge”yi kullanmaya hazırlanmama gelince bunun bir önemi yok. Bu, ne soyluluğuna ne de cömertliğine zarar vermez! Temiz bir hâlde Schillerler olamaz, onları uydurmuşlardır. Gaye çok güzel olduktan sonra işin içinde biraz pislik de olsa zarar vermez! Sonra hepsi yıkanır, temizlenir, kapanır. Şimdi bu sadece geniş mizaçlılık, sadece hayat, sadece hayatın gerçekleşmesidir, işte şimdi buna böyle diyorlar!”

Of, yine tekrar ediyorum: o sarhoşluk anındaki sayıklamalarımın hepsini son satırına kadar buraya yazdığım için beni bağışlasınlar. Elbette bunlar o zamandaki düşüncelerimin bir özüdür ama öyle sanıyorum ki

söylediğim sözler bunlardı. Bu sözleri yazmak zorundayım, çünkü kendimi yargılamak niyetiyle yazmaya oturdum. Bunu yargılamayıp neyi yargılayacaktım? Hayatta bundan daha ciddi ne olabilir? Şarap ise haklı çıkarmazdı, in vino ve-ritas.

Böyle hayal kurarak kendimi bütün varlığımla hayale kaptırmış yürüyordum, öyle ki artık eve, yani annemin evine geldiğimin farkına bile varmamıştım. Hatta içeri nasıl girdiğimi bile fark etmemiştim. Ama küçük hole girer girmez hemen bizde beklenmedik bir şey olduğunu anladım. Odalarda yüksek sesle konuşuyorlardı, bağrışmalar oluyor, annemin ağladığı duyuluyordu. Makar İvanoviç'in odasından çıkıp mutfağa koşan Lukerya, kapının önünde bana çarparak az daha beni yere yuvarlayacaktı. Kürkümü çıkardım, Makar İvanoviç'in odasına girdim, çünkü herkes orada toplanmıştı.

İçerde Versilov ile annem ayakta duruyorlardı. Annem onun kucağındaydı, o da annemi sıkı sıkı kalbine bastırıyordu. Makar İvanoviç her zamanki gibi küçük iskemlesinde oturuyordu ama sanki takati kesilmiş bir haldeydi, öyle ki yere yuvarlanmaması için Liza omuzlarından tutuyordu. Hatta onun yuvarlanmaya hazırlanarak gittikçe daha çok yere doğru eğildiği açıkça görülüyordu. Hızlı adımlarla ona yaklaştım, yaklaşır yaklaşmaz da acı gerçeği anladım: Makar İvanoviç ölmüştü.

Daha henüz, ben gelmeden bir dakika kadar önce ölmüştü. On dakika önce kendisini her zaman ki gibi hissediyormuş. Yanında yalnız Liza varmış. Yanına oturmuş, derdini anlatıyormuş, o da bir akşam önceki gibi onun saçlarını okşuyormuş. Birden titremiş -Liza böyle anlatıyordu- ayağa kalkmak, bağırmak istemiş, derken sessizce sol tarafa kaymaya başlamış. Versilov "Kalp durması" diyordu. Liza bütün evdekilere duyuracak bir sesle bağırmış, bunun üzerine hepsi koşuşmuşlar, bütün bunlar da ben gelmeden bir dakika kadar önce olmuştu.

Versilov bana:

– Arkadiy, diye bağırdı. Hemen Tatyana Pavlovna'ya koş. Şimdi mutlaka evdedir. Hemen buraya gelsin. Arabaya bin. Çabuk ol, yalvarırım.

Gözleri parlıyordu, bunu çok iyi hatırlıyorum. Yüzünde acımaya, gözyaşına benzer bir şey göremedim, yalnız annem, Liza, bir de Lukerya ağlıyordu. Versilov'un yüzünde ise tersine, bir çeşit sonsuz canlılık, hemen hemen heyecan gibi bir şey belirmişti. Ben, Tatyana Pavlovna'yı çağırmak için koştum.

Daha önce anlattıklarımdan bilindiği gibi yol uzun değildi. Arabaya binmedim ama bütün yolu hiç durmadan koşarak geçtim. Aklımda her şey belirsizdi, hatta hemen hemen heyecan duyuyordum. Radikal bir şey olduğunu anlıyordum. Tatyana Pavlovna'nın kapısını çalarken sarhoşluktan, aklımda onun soyluluğuyla ilgili düşüncelerden eser bile kalmamıştı.

Finli kadın kapıyı açtı:

Evde yok diyerek hemen kapıyı kapamak istedi.

Zorla hole girdim, bağırdım:

– Nasıl evde yok? Evde olmalı? Makar İvanoviç öldü!

Misafir odasının kapalı kapısı arkasından Tatyana Pavlovna'nın çığlığı duyuldu:

– Nee?

– Öldü! Makar İvanoviç öldü. Andrey Petroviç, hemen şu dakikada gelmenizi istiyor!

– Sen yalan söylüyorsun!…

Kapının mandalı sadece bir karış kadar aralandı.

Tatyana Pavlovna:

– Ne oldu, söyle, dedi.

– Ben de bilmiyorum, daha henüz gelmiştim, bir de baktım ölmüş. Andrey Petroviç, kalp durması diyor!

– Peki, şimdi geliyorum. Koş, söyle, geleceğimi bildir! Gitsene, gitsene, gitsene! Ne duruyorsun, canım?

Ama ben, birisinin Tatyana Pavlovna’nın karyolasını gizleyen perdenin arkasından çıkarak odanın derinliğinde, Tatyana Pavlovna’nın gerisinde durduğunu açıkça gördüm. Hemen önduyuma uyarak kapının kilidine yapıştım, kapıyı kapamalarına engel oldum.

– Arkadiy Makaroviç’in öldüğü gerçek mi, diye soran tanıdığım o yavaş, ahenkli, madenî ses duyuldu. Bu sesle ruhum bir anda baştan başa titredi. Bu soruda insanın ruhuna işleyen, heyecanlandıran bir şey vardı.

Tatyana Pavlovna kapıyı bırakarak:

– Mademki öyle, dedi. Mademki öyle, bildiğiniz gibi yapın. Kendiniz bunu istediniz.

Sonra koşa koşa odadan çıktı, koşarken şalını başına bağladı, kürkünü giydi, merdivenlerden inmeye başladı. Biz odada baş başa kaldık. Kürkümü çıkardım, bir adım ileri atıp arkamdan kapıyı kapadım. O zamanki görüşmemizde olduğu gibi, parlayan gözlerle karşımda duruyor, eskiden olduğu gibi bana iki elini uzatıyordu. Sanki ayaklarım yerden kesilivermişti. Tam anlamı ile hiç düşünmeden ayaklarına kapandım.

III

Birden ağlamaya başladım. Bunu sebebini hâlâ çözebilmiş değilim. O ise beni yanına oturtmuş, ellerimi avuçlamıştı. O günkü bu durum, hızlı hızlı konuşmamız hâlâ belleğimdedir. O anın kıymetli anısını unutmam mümkün değil. Bana Makar İvanoviç’in nasıl öldüğünü soruyor, ben de bildiğim kadar anlatmaya çalışıyordum. Öyle ağlıyordum ki, gören Makar İvanoviç için gözyaşı döktüğümü sanırdı. Bu ise dünyanın en gülünç şeyi olurdu. Ben onunla baş başa kalmanın coşkun duygularını yaşıyordum. En sonunda birden kendimi toparlayıp sustum. Böyle çocuk gibi ağlamak da neydi? Gerçi o da benim niçin ağladığımı çok iyi biliyordu, bundan dolayı pişman değilim. Sonra birden aklıma bir soru geldi: Niçin Makar İvanoviç’le bu kadar ilgileniyordu?

Şaşkın şaşkın:

– İyi ama siz onu tanıyor muydunuz, diye sordum.

– Çoktan beri tanırım. Kendisini hiç görmedim ama benim hayatımda da rolü vardı. Korktuğum o adam bir zamanlar bana ondan çok söz etmişti. Kim olduğunu siz de bilirsiniz.

– Şimdi, ancak şunu biliyorum ki "o adam" ruhunuza, sizin bana daha önce açıkladığınızdan çok daha yakınmış, dedim. Bununla neyi anlatmak istediğimi kendim de bilmiyordum ama bu sözleri sitemle söylemiş, sonra da büsbütün somurtmuştum.

– Biraz önce annenizi öptüğünü söylemiştiniz, değil mi? Kucaklamış mıydı? Kendiniz mi gördünüz, diye beni dinlemeden sorularına devam ediyordu.

Onun sevincini fark edince:

– Evet, kendim gördüm. Hem inanın, bütün hareketlerinde son derece içtenlik, cömertlik vardı, diye acele acele onayladım.

-İnşallah öyledir, diyerek haç çıkardı. Şimdi artık eli ayağı bağlı değil. Bu iyi ihtiyar, sadece onun hayalini bağlıyordu. Makar İvanoviç'in ölümüyle, onda bir defa daha olduğu gibi yine görev ve onur duygusu uyanacaktır. Ah, o her şeyden önce soylu ve cömert bir adamdır, annenizin kalbini yatıştıracaktır, çünkü onu dünyada her şeyden çok seviyor. Artık kendisi de sakinleşir, hem Tanrı'ya şükür, çoktan zamanı gelmiştir.

– O, sizin için değerli bir adam mıdır?

– Evet, çok değerli, gerçi bu onun istediği ve sizin sorduğunuz anlamda değilse de…

Birdenbire:

– Peki, şimdi siz onun için mi, yoksa kendiniz için mi korkuyorsunuz, diye sordum.

– E, bu pek karışık soruları bir yana bırakalım.

– Peki bırakalım. Ancak bu konuda bir şey bilmiyorum. Aaha doğrusu pek çok şey bilmiyorum; ama siz haklı olun, şimdi her şey yenileşti. Yeniden dirilen biri varsa o da benim. Size karşı alçakça düşüncelerim vardı, Katerina Nikolayevna. Hem belki de bir saatten daha az bir zaman önce, size karşı alçaklık ettim. Ama biliniz ki işte şimdi yanınızda oturduğum hâlde hiç vicdan azabı duymuyorum. Çünkü şimdi hepsi yok oldu, şimdi her şey yenileşti; bir saat önce size karşı alçaklık etmeyi düşünen adama gelince, onu tanımıyorum, tanımak da istemiyorum!

– Kendinize gelin, diyerek gülümsedi. Siz, galiba biraz sayıklıyorsunuz?

-Canım sizin yanınızda kim kendisini düşünebilir ki, diye sözüme devam ettim. İster namuslu, ister alçak olun, siz hep bir güneş gibi erişilmeyecek kadar yüksektesiniz… Söyleyin, bütün olan bitenlerden sonra benimle karşılaşmaya nasıl razı oldunuz? Bir saat, yalnız bir saat önce neler olduğunu bir bilseydiniz?

– Herhâlde hepsini biliyorum, diyerek hafifçe gülümsedi. Her hâlde bir şey için benden öç almaya, beni mahvetmeye yemin etmişsinizdir ama herhâlde önünüzde benim için kötü bir tek söz söylemeye kalkışabilecek olan herhangi bir kimseyi hemen oracıkta öldürür yahut döverdiniz.

Ah, o gülümsüyor, şaka ediyordu ama bu sadece onun iyi kalpli oluşundan ileri geliyordu. Çünkü o gerçekten bütün ruhu, sonradan anladığıma göre, öyle şahsi büyük bir kaygı, öyle kuvvetli, kudretli bir duyguyla doluydu ki benimle konuşmak, benim boş, sinirlendirici sorularıma, küçük bir çocuğun usandırıcı, çocukça bir sorusuna elinden kurtulmak için üstünkörü bir cevap verdikleri gibi ancak cevap vermiş olabilirdi. Bunu ben de anlayıverdim, bir an utandım ama yakasını bırakmak artık elimden gelmiyordu.

Kendime hakim olamayarak:

– Hayır, diye bağırdım. Hayır, sizin için kötü söz söyleyeni öldürmedim, tersine onun tarafını tuttum, ona uydum!

Beni susturmak için elini uzattı:

– Oh, Tanrı aşkına susun, gerek yok, bir şey yok anlatmayın, dedi. Yüzünde acı duyuyormuş gibi bir şey vardı ama ben artık yerimden fırlamış, her şeyi anlatmak için karşısında durmuştum. Hem o zaman anlatabilmiş olsaydım, sonradan olan şeyler olmazdı, çünkü her şeyi ortaya dökmekle konuşmamı bitirir, belgeyi de ona vermiş olurdum. Ama o, birdenbire güldü.

– İstemez, bir şey söylemeyin, hiçbir ayrıntıdan söz açmayın! İşlediğiniz suçların hepsini biliyorum, iddia ederim ki her hâlde benimle evlenmek yahut buna benzer bir şey yapmak istemişsinizdir, biraz önce de bunun üzerinde bir anlaşmaya varmak için herhangi bir yardımcıyla, eski okul arkadaşlarınızdan birisiyle konuştunuz… A, öyle galiba, tahminim doğru çıktı, diye bağırarak ciddi ciddi yüzüme baktı.

Korkunç derecede şaşırdım, bir budala gibi:

– Nasıl… Nasıl tahmin ettiniz, diye mırıldandım.

– Bunu bilmeyecek ne var, canım! Ama yeter, yeter! Sizi bağışlıyorum, ancak bundan artık söz etmeyin, diyerek yine elimi sıktı. Bu hareketinde, artık görülür bir sabırsızlık seziyordu. Ben de hayal düşkünü bir insanım. Kendimi tutamadığım zamanlar rüyalarımda ne tür araçlara başvurduğumu bir bilseniz! Yeter, siz beni şaşırtıyorsunuz. Tatyana Pavlovna’nın gitmesine çok sevindim; sizi görmeyi çok istiyordum, onun karşısında şimdi konuştuğumuz gibi konuşmaya imkân bulamazdık. Öyle sanıyorum ki o zaman olan bitenler için size karşı suçluyum, öyle değil mi? Öyle değil mi?

– Siz mi suçlusunuz? Ama ben sizi ele verdim, benim için kim bilir neler düşünmüşsünüzdür! O günden beri geçen bütün bu zaman içinde her dakika bunu düşünmüş, bunu duymuşumdur.

– Boşu boşuna kendinize acı vermişsin, daha o zaman bütün bunların nasıl olduğunu anlamıştım. O gün sevinç içinde bana âşık olduğunuzu, benim de… Evet, benim de sizi dinlediğimi ağzınızdan kaçırdınız. Bunu yirmi yaşınızla açıklamak doğru olur. Onu dünyada her şeyden daha çok seviyorsunuz, onda bir dost, bir ideal arıyorsunuz, öyle değil mi? Bunu pek

iyi anladım ama artık geç kalmıştım. Ah, o zaman suç bende oldu o gün sizi çağırıp avutmam gerekti ama canım sıkılmıştı. Sizi eve kabul etmemeleri için emir verdim, işte bu yüzden merdiven başında o sahne geçmiş, sonra geceleyin de öteki olay olmuştu. Sonra biliyor musunuz, bütün bu zaman içinde sizinle gizlice görüşmeyi tasarlamıştım ama bunu nasıl yapacağımı bilmiyordum. Hem ne dersiniz, en çok neden korkuyordum, biliyor musunuz? Onun benim için söyleyeceklerine inanacağınızdan!

– Sizinle eskiden olan karşılaşmalarımıza değer veriyorum. Sizin gençliğiniz, hatta belki de içtenliğiniz bence değerlidir… Bilirsiniz ki ben en ciddi kişilikli bir insanım. Şimdiki kadınların içinde en ciddi, en somurtkan kişilikli olanı benim, bunu böylece bilmiş olun… Ha-ha-ha! Sonra doya doya konuşuyoruz şimdiyse biraz kendimde değilim, heyecanlıyım hem… Galiba bana sinir krizi geldi. Ama sonunda, o benim de bu dünyada rahat yaşamama fırsat verir!

Bu sözleri ağzından kaçırmıştı. Bunu hemen anladım, bir şey demedim ama bütün vücudum ürperdi.

Sanki kendi kendine konuşuyormuş gibi birden:

– Kendisini bağışladığını biliyor mu, diye bağırarak sordu

Artık kendimi tutamadım:

– Yazmış olduğu o mektubu bağışlayabildiniz, ha? Hem bağışladığınızı o nasıl öğrenebilir, dedim.

– Nasıl mı öğrenebilir? Ah, o biliyor, diye bana cevap vermeye devam etti ama öyle bir hâli vardı ki, beni büsbütün unutmuş gibiydi. Sanki kendi kendine konuşuyordu. Şimdi artık kendine geldi, dedi. Benim ruhumu ezbere biliyor, kendisini bağışladığımı bilmez olur mu? Huyca benim de biraz kendisine benzediğimi elbette bilir.

– Siz mi?

– Elbette, o da bunu biliyor. Ah, ben tutkulu bir insan değilim, sakinim ama ben de onun gibi herkesin iyi olmasını isterdim… Beni elbette bir

şeyim için sevmiştir.

– Peki, sizde bütün hataların bulunduğunu nasıl söyledi?

– Bunu sadece söyledi, onun kendisine dair bir başka ismi var. Mektubunu korkunç gülünç bir tarzda yazmış, öyle değil mi?

– Gülünç mü?

– Ya, evet, gülünç hem korkmamış olsaydım… Öyle gülecektim ki! Hoş ben öyle pek korkak da değilimdir, sakın aklınıza böyle bir şey gelmesin. Ama o mektubun etkisiyle o gece uyuyamadım, çünkü içindekiler bir çeşit hastalıklı kanla yazılmış gibiydi… Böyle bir mektuptan sonra geriye daha ne kalıyor? Hayatı seviyorum, hayatım için çok korkuyorum, …Ah, beni dinleyin, diye birden bağırdı. Onun yanına gidin! O, şimdi yalnız, hep orada kalmasına imkân yok, herhâlde yalnız başına bir yere gitmiştir, onu çabuk arayıp bulun, mutlaka bulun, ona koşun, kendisini seven bir oğul olduğunuzu gösterin, sevimli, iyi kalpli bir çocuk, benim öğrencim olduğunuzu gösterin, benim kendisini… Ah, Tanrı size mutluluk versin! Ben kimseye âşık değilim, bunun böyle olması iyi; ama herkese mutluluk diliyorum, en başta da ona; varsın o bunu bilsin… Hatta hemen şimdi bunu bilmek pek hoşuna giderdi…

Yerinden kalktı, birdenbire perdenin arkasında kayboldu. O anda gözlerinde yaşlar parlıyordu. Yalnız kaldım, heyecanlanmış, şaşırmıştım. Onda hiçbir zaman göreceğimi tahmin etmediğim bu heyecanın sebebinin ne olabileceğini kestiremiyordum. Kalbim bir şeyin ağırlığı altında sıkışır gibi oldu.

Beş, en fazla on dakika bekledim. Etrafta hüküm süren derin sessizlik beni şaşırttı. Kapıdan bakıp seslenmeye karar verdim. Seslenmem üzerine Marya içeri girdi, pek sakin bir tavırla hanımefendinin çoktan giyinip hizmet kapısından çıkıp gittiğini söyledi.

YEDİNCİ BÖLÜM

I

İşte bu olmamıştı. Kürkümü kaptığım gibi dışarı çıktım, koşuyordum. İçimden diyordum ki: “Şimdi ben onu nerden bulacağım? Niçin bana onun yanına gitmemi söyledi?” Beni en çok şaşırtan, beynimi karıştıran bir soru daha vardı:” Niçin bir şeyin zamanı geldiğini, onu bırakacağını düşünüyor? Çünkü annemle evlenecek. Peki bu onu neden bu kadar ilgilendiriyordu? Onun annemle evlenmesine seviniyor mu, yoksa bunu için kendini şanssız mı sayıyor? Geçirdiği sinir krizinin sebebi bu olabilir mi? Bu sorunu hâlâ niçin çözemedim? Bu noktayı anlayamayacak kadar aciz miyim? Niçin? Niçin? Niçin?…”

– Sen misin, diye bağırdı. Yaşadığı büyük şaşkınlık yüzünden çok kolay okunuyordu.

Acele acele:

– Biliyor musun, sana uğramıştım, dedi. Seni aradım, sordum, şimdi bütün dünyada bana gerekli olan yalnız sensin! Memur bana kim bilir ne martavallar söylüyordu. Ama sen yoktun, ben de çıktım gittim, hemen koşa koşa bana gelmeni tembih etmeyi bile unuttum, şu işe bak! Bana her şeyden fazla gerekli olduğun şu sırada kaderin seni bana göndereceğini sarsılmaz bir güvenle biliyordum. İşte ilk karşıma çıkan da sen oldun! Gel, bize gidelim, benim evime daha hiç gelmedin.

Yani ikimiz de birbirimizi arıyor gibiydik, ikimizin de hemen hemen aynı şey başımıza gelmişti. Neredeyse koşar adımlarla yürüyorduk.

Yolda, annemi Tatyana Pavlovna ile birlikte bıraktığına dair sadece birkaç kısa söz söyledi. Beni elimden tutarak götürüyordu. O yerlerden pek uzakta oturmuyordu, çabucak evine vardık. Gerçekten daha hiç onun evine gitmemiştim. Üç odadan ibaret küçük bir daire idi. Burasını kendisi yahut daha doğrusu Tatyana Pavlovna sadece o “meme çocuğu” için tutuyordu.

Bu daireye eskiden de Tatyana Pavlovna bakıyordu, burada çocukla birlikte dadı oturuyordu. Ama Versilov için de her zaman hazır bir oda bulunduruluyordu. İçeri girerken ilk oda oldukça geniş, oldukça güzel, kitap okumak, yazı yazmak için hazırlanan çalışma odaları gibi, yumuşak eşya ile döşeli bir oda hemen kendini gösteriyordu. Masanın üstünde, dolabın içinde, küçük etajerlerde birçok kitap vardı. Yazılı kâğıtlar, deste hhâlinde bağlanmış mektuplar, kısacası her şey burada ne zamandan beri insan oturduğunu gösteriyordu. Versilov'un daha önce de zaman zaman bu eve göç ettiği, hatta haftalarca burada kaldığı olurdu. İlk dikkatimi çeken şey, yazı masasının üzerinde çok kıymetli oyma çerçevenin içinde duran annemin portresiydi. Yabancı bir ülkede çekilmiş bir fotoğraftı. Çok büyük boyda olduğuna göre pek değerli bir şeydi. Daha önce bu portre için ne bir şey duymuştum ne de bir şey biliyordum. Beni şaşırtan başlıca nokta da fotoğraftaki olağanüstü benzerlikti. Sanki bir ressamın fırçasından çıkmış bir portreydi, makine baskısı değil. İçeri girer girmez, farkında olmadan fotoğrafın önünde durmuştum.

Versilov'un arkamda:

– Öyle değil mi? Öyle değil mi, diye tekrarladığını duydum.

Yani, "Ne kadar benziyor, öyle değil mi?" demek istiyordu. Başımı çevirip baktım; yüzünün taşıdığı ifade beni şaşırtmıştı. Biraz sararmıştı ama bakışlarında ateşli, dikkatli bir ifade vardı. Sanki mutluluk, kudret saçarak ışıldıyordu, onun böyle bakışlarını hiç görmemiştim.

Ben de heyecana kapılarak:

– Annemi bu kadar sevdiğinizi bilmiyordum! deyiverdim.

O, mutlu bir gülümseme ile gülümsedi. Bununla birlikte gülümsemesinde yine acı, daha doğrusu insanca, yüce bir şey beliriyordu… Anlatmasını beceremiyorum; ama zekâca pek gelişmiş insanların yüzlerinde, öyle sanıyorum ki muzafferiyet, galibiyet derecesine varan bir mutluluk ifadesi okunamaz. Versilov, bana cevap vermeden portreyi iki eliyle tutup halkalarından çıkardı, kendine doğru yaklaştırıp öptü, sonra yine sessizce duvara astı.

– Şuna dikkat et, dedi. Fotoğraflar, binde bir sahibine benzer. Bu da doğal bir şeydir, çünkü orijinalin kendisi, yani bizden herhangi biri, binde bir kendine benzer, insan yüzü pek nadir anlarda esas çizgisini, asıl tipik ifadesini taşır. Bir ressam yüzü inceler, onun esas ifadesini, resmi yaptığı anda yüzde hiç görmese bile, yine tahmin eder. Fotoğraf ise insanı olduğu gibi yakalar, hem pek mümkündür ki bazı anlarda Napolyon budala, Bismarck da şefkatli bir yüzle çekilebilir. Buradaysa, bu portrede güneş Sonya'yı, sanki bile bile esas anında yakalamış, yani utangaçlık, candan sevgi, biraz da yabanilik, ürkeklik ifade eden iffet anında… Hem portresine kavuşmayı pek istediğimi en sonunda öğrendiği zaman öyle mutlu idi ki! Bu resim çok eskiden çekilmiş olmamakla birlikte o zaman daha henüz gençti, daha güzeldi ama bu çökük yanaklar, alnındaki kırışıklar, yıllar geçtikçe daha çok artan bu ürkeklik o zaman bile vardı. İnanır mısın sevgili yavrum? Şimdi onu başka bir yüzle gözümün önüne getiremiyorum, elbette bir zamanlar hem genç hem de güzeldi! Rus kadınları çabuk bozulur, onların güzelliklerinin görülmesiyle kaybolması bir olur, bu da herhâlde yalnız tiplerinin etnografik özelliklerinden ileri gelmiyor, buna sebep bir de kayıtsız şartsız sevmeleridir. Rus kadını sevince her şeyini birden verir, sevgi anını da, kaderini de bugününü de, yarınını da teslim eder, hesaplı harcamasını bilmez, yedek olarak bir şey bırakmaz, böylelikle güzellikleri de çabucak sevdiklerine geçer. Bu çökük yanaklar da bana geçen, benim kısa süren eğlencelerimle biten güzelliktir. Anneni sevdiğime memnunsun, belki de sevdiğime inanmıyordun? Ya dostum, onu çok sevdim ama ona kötülükten başka bir şey yapmadan… İşte burada bir başka portre daha var, ona da bak.

Masanın üstünden bir resim alarak bana uzattı. Bu da bir fotoğraftı, oldukça da küçüktü. İnce, yumurta şeklinde, tahta bir çerçeve içerisindeydi. Kızın yüzü zayıftı, veremliydi, bununla birlikte çok güzeldi; düşünceliydi, aynı zamanda da garipliğe kaçan bir anlamsızlık taşıyordu. Yüz çizgileri düzgün, soydan soya gele gele narinleşmiş bir tipin çizgileriydi ama insanın üzerinde sakat bir etki bırakıyordu. Bu yaratığın birdenbire sabit bir düşünceye saplandığı sanılırdı. Bu düşünce onun taşıyamayacağı kadar ağır olduğu için de kendisine acı veriyordu.

Cesaretsiz bir sesle sordum:

– Bu… Bu sizin orada kendisiyle evlenmek istediğiniz veremden ölen kız… Onun üvey kızı değil mi?

– Evet, evlenmek istedim, veremden öldü, onun üvey kızıydı. Bütün bu dedikoduları… Bildiğini görüyordum. Hoş, sen burada dedikodulardan başka bir şey öğrenemezdin ya! Portreyi bırak dostum, bu zavallı bir deliden başka bir şey değildi.

– Büsbütün deli mi?

– Yahut budala; ama öyle sanıyorum ki deli de… Onun Prens Sergey Petroviç'ten bir çocuğu olmuştu -aşk değil, delilik yüzünden; bu, prens Sergey Petroviç'in en alçakça hareketlerinden biridir- çocuk şimdi bu evde, öteki odada; sana çoktan beri göstermek istiyordum. Prens Sergey Petroviç buraya gelip çocuğa bakmayı göze alamıyordu. Bu, onunla aramızda henüz daha sınır dışında böyle kararlaştırılmıştı. Annenin izniyle onu yanıma aldım. Yine annenin izniyle o zaman öteki… Bahtsız kızla evlenmek istemiştim…

Öfkeli öfkeli:

Böyle bir şey için izin vermek olur mu, dedim.

– Olur, olur! O, bana izin verdi: karşısındaki kadın olsaydı, kıskanabilirdi, bu ise kadın değildi.

– Annemden başka herkes için bir kadın sayılmayabilir! Annemin kıskançlık duymadığına ölsem inanmam, diye bağırdım.

– Bunda haklısın. Her şey olup bittikten, yani izin verdikten sonra, ben de bunun farkına vardım. Ama bunu bırakalım. Lidya'nın ölmesi üzerine bu iş olmadı, belki hayatta kalsaydı, yine de olmazdı, annene gelince onu şimdi de çocuğun yanına bırakmıyorum. Bu sadece ikinci derecede bir olay… Dostum, senin buraya gelmeni çoktan beri bekliyordum. Burada nasıl buluşacağımızı çoktan beri hayal ediyordum. Biliyor musun ta ne zamandan beri? Tam iki yıldır.

Kalbinden gelen sonsuz bir sıcaklıkla, içli, ciddi gözlerle bana baktı. Onun elini yakaladım:

– Niçin bu kadar uzattınız, niçin daha önce çağırmadınız beni? Olanları bir bilseydiniz… Ama daha önce çağırsaydınız, bunlar olmayacaktı!…

Bu sırada semaveri getirdiler, Darya Onisimovna da çocukla çıkageldi, çocuk uyuyordu.

Versilov:

– Ona bak, dedi. Onu seviyorum, şimdi de senin bakman için özellikle getirmelerini söyledim. Eh, hadi götürün Darya Onisimovna. Gel, semaverin yanına otur. Seninle hep böyle yaşadığımızı, hiç ayrılmadan her akşam böyle karşılaştığımızı gözümün önüne getireceğim. Dur sana şöyle bir bakayım, gel şöyle otur ki, yüzünü göreyim. O kadar seviyorum ki senin yüzünü. Daha Moskova'dan gelmeni beklerken yüzünü nasıl hayal ediyordum bir bilsen!.. Seni niçin daha önce çağırmadığımı soruyorsun, öyle mi? Sabret, belki de bunu şimdi anlarsın.

– İhtiyarın ölümüyle mi diliniz çözüldü sizin? Bu, tuhaf…

Böyle söylemekle birlikte aynı zamanda ona sevgiyle bakıyordum. Tıpkı iki dost gibi konuşuyorduk. Beni buraya bir şeyler halletmek bir şeyler anlatmalı, kendisini haklı çıkarmak için getirmişti. Oysa her şey sözlerden önce aydınlanmış, haklı çıkarılmak istenen de haklı çıkmıştı. Şimdi ondan ne duyarsam duyayım, sonuç olarak önceden belli olmuştu, hem ikimiz de bunu memnunlukla biliyor, mutluluk dolu bakışlarla birbirimizin gözleriin içine bakıyorduk.

– Bu ihtiyarın ölümüyle değil, diye cevap verdi. Yalnız ölüm değil; tam noktaya isabet eden bir şey daha var… Tanrı'dan dilerim ki bu anı, gelecekteki hayatımızı uzun zaman için, takdis etsin! Dostum, konuşalım. Hep konudan uzaklaşıyor, başka şeye dalıyorum, bir şeyden konuşmak isterken bin bir ıvır zıvır şeyi ele alıyorum, insanın kalbi dolu olduğu zaman hep böyle olur… Ama konuşalım; zaman geldi, bense sana çoktan beri aşığım, çocuğum…

Oturduğu koltuğa yaslandı, bir kere daha beni baştan ayağa kadar süzdü.

Büyük bir coşkunluğa kapılarak:

– Ne tuhaf! Bunu işitmek ne tuhaf, diye tekrarlıyordum.

Şu anda hatırlıyorum, yüzünde birdenbire o her zamanki çizgi belirip kayboldu, oldukça iyi bildiğim hüzünle karışık alay gibi bir şeydi bu. Dişlerini sıktı, sonra sanki güçlükle söze başladı.

II

– Sevgili oğlum, biraz beni dinle. Seni daha önce çağırdığımı düşün, sana ne diyebilirdim?Bu sözüme dikkat et, çünkü cevaplarımın hepsi bu sorunun içinde saklı.

– Ben buradan şunu anladım: Siz annemin kocası, benim de babamsınız. O zaman toplumsal kanun hakkında ne diyeceğinizi bilmez bir haldeydiniz. Yanılmıyorum, değil mi?

– Hakkında ne söyleyeceğimi bilmediğim şey yalnız bu değildi, yavrum, birçok şey cevapsız bırakmak gerekiyordu. Burada birçok şey hokkabazlığa benzediği için hem gülünç, hem de onur kırıcıdır. Evet, tıpkı mahalle kahvehanelerinde gösterilen hokkabaz oyunu gibi… Ben kendimi bile ancak bugün öğleden sonra saat beşte, Makar İvanoviç’in ölümünden tam iki saat önce anladığım hâlde birbirimizi daha önce nasıl anlayabilirdik? Hoşa gitmeyen bir duraklama ile yüzüme bakıyorsun değil mi? Hiç üzülme, sana gerçeği anlatacağım ama söylediklerim yüzde yüz doğrudur. Bütün hayatın başı boş dolaşmalarla, kararsızlıklar içinde geçsin de filanca gün, öğleden sonra saat beşte birdenbire bütün sorun hallediliversin! Bu hâl insanın gücüne bile gider, öyle değil mi? Eskiden olsaydı, doğrusu kırılırdım.

Bazı şeylere hâlâ inanamıyordum, Versilov’un eski tavrı belli bir şekilde meydana çıkıyordu, bense söylenen o güzel sözlerden sonra o akşam onda böyle bir şey görmek istemezdim. Birdenbire bağırdım:

– Tanrım! Bugün saat beşte mi dediniz… Ondan bir şey mi aldınız yoksa?

Dikkatli dikkatli yüzüme baktı, anlaşılan bağırmam, belki de “ondan” demem onu şaşırtmıştı.

Düşünceli düşünceli gülümseyerek:

– Biraz rahat ol, dişini sık, her şeyi öğreneceksin, dedi. Senin için gerekli olan her şeyi anlatacağım. Hiçbir şeyi gizli bırakmayacak, beynindeki bütün şüpheleri gidereceğim, çünkü buna hakkın var. Zaten seni bunun için buraya getirdim. İstersen şimdilik bunların hepsini bir tarafa bırakalım. Sonra dostum, bizde çocukluklarından beri aileleri üzerinde düşünen, babalarının, çevrelerinin çirkin hareketleri yüzünden aşağılanan birçok çocuğumuzun olduğunu öteden beri biliyordum. Böyle düşünen çocuklara daha okul sıralarındayken dikkat ettim, o zaman şu sonuca vardım ki bunun sebebi, onların pek erken kıskanmaya başlamalarıdır. Sonra ben de arada bir düşünceye dalan çocuklardandım ama… Bağışla, yavrum, zihnim pek karışık. Sadece şunu söylemek istedim ki, bütün bu zaman içinde senin için hep korku duydum. Seni sürekli şu küçük ama yetenekli olduğunu bilen, yalnızlığı seven yaratıklardan biri olarak düşünüyordum. Ben de senin gibi hiçbir zaman arkadaşlarımı sevmedim. Yalnız kendi kuvvetleriyle, hayalleriyle baş başa bırakılan, içleri pek erken tutku ile hemen öç alma derecesine varan ruh güzelliği birsiyle, evet “öç alma” derecesine varan ruh güzelliği hırsıyla dolu olan bu yaratıkların vay hâline! Ama yeter dostum, yine konumuzdan uzaklaştım… Daha çok önce, seni sevmeye başlamadan önce bile senin yalnızlık aramanı, vahşileşen hayallerini düşünüyordum… Ama yeter, daha doğrusu, ne üzerinde konuşmaya başladığımı unuttum. Hoş. ne olursa olsun bunları da söylemek gerekti ya! Peki, daha önce sana ne söyleyebilirdim? Şimdi üzerimde duran bakışlarını görüyor, bana oğlumun baktığını biliyorum! Bense daha dün bile bir gün, bugünkü gibi, oğlumla baş başa oturup konuşacağıma inanmazdım.

Gerçekten de pek dalgınlaşıyordu, aynı zamanda da bir şeyden etkilenmiş, bir şeylere üzülmüş gibiydi.

Bütün ruhumla ona teslim olarak:

– Şimdi artık hayat kurmama, sayıklamama gerek yok, şimdi bana siz de yetersiniz! Ben sizin peşinizden giderim, dedim.

– Benim peşimden mi? Ama benim de dolaşmalarım tam bugün sona erdi, sen geciktin, dostum. Bugün son perdenin finali, perde de iniyor. Bu son perde çok uzun sürdü. Bu, çok eskiden ben son defa yabancı ülkeye koştuğun zaman başlamıştı. O zaman her şeyi yüzüstü bırakmıştım, hem şunu bil ki dostum, annenden boşanmış, bunu da ona kendim bildirmiştim. Bunu bilmen gerek. Giderken ona benden sonsuza kadar ayrıldığını, beni bir daha hiç görmeyeceğini anlattım. En kötüsü, de o zaman ona para bırakmayı bile unutmuştum. Seni de bir an bile düşünmedim. Avrupa'da kalmak niyetiyle gitmiştim dostum, bir daha da eve hiç dönemeyecektim. Göç etmiştim.

Kendimi tutamayarak:

– Gertsen'e mi? Sınır dışında propagandalara katılmak için mi? Herhalde herhangi bir suikastte parmağınız olmuştur, diye bağırdım.

– Hayır, dostum. Hiçbir suikaste katılmış değilim. Seninse bak, gözlerin bile parladı. Senin böyle haykırışların hoşuma gidiyor, yavrum. Hayır, o zaman sadece iç sıkıntısından, birdenbire gelen iç sıkıntısından gitmiştim. Bu bir Rus soylusunun iç sıkıntısı; doğrusu daha iyi anlatmak için söz bulamıyorum. Soyluların iç sıkıntısı, işte o kadar.

Boğulur gibi:

– Kölelik hukuku… Halkın özgürlüğüne kavuşması yüzünden mi diye mırıldandım.

– Kölelik mi? Kölelik bitti diye mi üzüldüm sanıyorsun? Yani halkın özgürlüğe kavuşmasına katlanamadım, öyle mi? Hayır dostum, zaten kurtaranlar da bizdik. Hiçbir kin, garez duymadan göç etmiştim. Daha yeni sulh hakimi olmuştum, var kuvvetimle çalışıyordum, para hırsıyla da çalışmıyordum, hem liberalizm için, az para aldığım için de gitmemiştim. Biz o zaman hiçbir şey alamadık, yani benim gibiler… Pişmanlıktan çok gurur duyarak gittim, hem şuna da inan ki hayatımı alçak gönüllü bir kunduracı olarak sona erdirmenin zamanı geldiği düşüncesinden de çok

uzaktım. Je suis gentilhomme avant tout et je mour-rai gentilhomme -Ben her şeyden önce bir soylu çocuğuyum, bir soylu çocuğu olarak da öleceğim. Yine de hüzün duyuyordum. Bizim gibiler bütün Rusya'da belki de bin kişiden fazla değildir ama bir ülkünün ölmemesi için bu da yetip artar bile, değil mi? Biz, ülküsü olan insanlarız, dostum, bütün bu saçma sapan sözleri anlayacağını tuhaf bir ümitle bekliyorum. Kalbimin hevesine uyarak seni çağırdım. Sana bir şeyler söyleyebileceğimi çoktan beri hayal ediyordum… Sana… Yalnız sana! Bununla birlikte… Böyle olmakla birlikte…

– Hayır, söyleyin, diye seslendim. Yüzünüzde tam bir içtenlik var…. E, peki o zaman Avrupa size yeniden can verdi mi? Hem söylediğiniz o "soylular sıkıntısı" da nedir? Kusura bakmayın dostum, henüz bunları anlayamıyorum.

– Avrupa bana yeniden can verdi mi, diye soruyorsun. İyi ama o zaman ben gömmeye gidiyordum!

Şaşırarak:

– Gömmeye mi, diye tekrarladım.

Gülümsedi:

– Dostum Arkadiy, şimdi ruhum hem yorgun hem heyecan içinde. O zaman Avrupa'da geçirdiğim ilk anları hiç unutamayacağım. Daha önce de Avrupa'da yaşamıştım, yalnız o zaman büsbütün başka bir çağdı, hem hiçbir zaman böyle sonsuz hüzünle… Böyle büyük bir sevgiyle oraya gitmemiştim. O zamanki gözlemlerimden birini, o sırada gördüğüm, gerçekten gördüğüm bir rüyayı sana anlatayım. Bu, daha Almanya'dayken olmuştu. Drezden'den henüz hareket etmiştim, dalgınlıkla sapmam gereken istasyonu geçmiş, büsbütün başka bir şebekeye gitmiştim. Beni hemen indirdiler; öğleden sonra saat üçtü, parlak bir gündü, indirildiğim yer, küçük bir Alman şehriydi. Bana bir otel gösterdiler. Beklemek gerekiyordu, ikinci tren gece saat on birde geçecekti. Bu maceradan memnun bile kalmıştım, çünkü pek öyle acele gideceğim bir yer yoktu. Başıboş dolaşıyordum, dostum. Otel kötü, küçük bir yerdi ama yeşillikler içindeydi, oralarda âdet olduğu gibi her yanda çiçeklikler vardı. Bana dar bir oda gösterdiler, bütün

geceyi yolda geçirmiş olduğum için öğle yemeğinden sonra saat dörtte uykuya yattım.

Hiç beklemediğim bir rüya gördüm, çünkü hiçbir zaman böyle bir rüya görmemiştim. Drezden'de, daimî resim sergisinde Cknde Lomün'ün bir tablosu vardır, katalogdaki adı." Acyse de Galatev"dır; bense ona hep "Altın Çağ" derdim, niçin böyle dediğimi kendim de bilmiyorum. Tabloyu daha önce görmüştüm, bu sefer üç gün önce oradan geçerken bir daha gördüm, işte bu tablo rüyama girmişti ama bir tablo gibi değil de sanki bir gerçek gibi göründü. Ancak rüyamda gördüğüm şeyin ne olduğunu bilmiyorum, tıpkı tabloda olduğu gibi, eski Yunan takımadalarından bir köşe; hem zaman da sanki üç bin yıl geriye gitmiş; açık mavi dalgalar, adalarla kayalıklar, çiçeklerle bezenmiş bir kıyı, uzakta sihirli bir manzara, batarken insanı kendine çağıran bir güneş, kısacası sözle anlatamazsın. Burada Avrupa insanlığı kendi beşiğini hatırında tutuyordu, bu düşünce sanki benim ruhumu da yakınına karşı duyulan bir sevgiyle doldurmuştu. Burası insanlığın yeryüzü cennetiydi. Tanrılar gökyüzünden iniyor, insanlarla akraba oluyorlar… Oh, burada en iyi insanlar yaşıyordu! Onlar mutlu, masum kalkıyor, yine öyle yatıyorlardı. Çayırlar, fundalıklar onların şarkılarıyla, neşeli sesleriyle çınlıyordu. Harcanmamış kuvvetlerin en büyük kısmı sevgiye, saf, temiz bir sevince gidiyordu. Güneş onlara sıcaklık, ışık veriyor, güzel çocuklarına bakarak sevinç duyuyordu… Güzel bir rüya, insanlığın yüksek anlamda yanılması demektir! Altın çağ, yeryüzünde gelip geçen bütün hayallerin en imkânsızıdır ama insanlar onun uğruna bütün ömürlerini, bütün kuvvetlerini vermişlerdir, onun uğruna peygamberler ölmüş, öldürülmüştür, o olmasaydı, insanlar ne yaşamasını, ne de hatta ölmesini bilirlerdi! İşte bütün bu duyguları sanki bu rüyada duymuştum; kayalıklarla denizi, batan güneşin çapraz ışınlarını, uyandığım zaman, tamamıyla yaşarmış olan gözlerimi açtığım anda bile gözlerimin önünde görür gibi olmuştum. Hatırlıyorum, sevinç içindeydim. O zamana kadar henüz bilmediğim bir mutluluk duygusu kalbimi delip geçmiş, hatta geçerken onu açmıştı. Bu, bütün insanlığın sevgisiydi. Akşam olmuştu, güneşin ışığı küçük odanın penceresinden, pencere önünde duran çiçeklerin yeşil yaprakları arasından geçerek beni aydınlığa boğuyordu. İşte dostum, işte rüyamda gördüğüm, Avrupa insanlığının ilk gününün bu batan güneşi, uyandığım anda benim için gerçekten de Avrupa insanlığının son gününün batan güneşine dönmüştü! O sıralarda Avrupa üzerinde en çok duyulan ses,

ölüm çanlarının sesine benzeyen seslerdi. Sadece savaştan Tuilerie'den söz etmiyordum; bunlar olmasa da er geç her şeyin geçeceğini, bütün eski dünya Avrupa'sının yüzünün değişeceğini biliyordum; ama ben Avrupalı bir Rus olduğum için, buna ihtimal veremiyordum. Evet, onlar daha henüz Tuilerie'yi yakmışlardı… Ah, hiç üzülme, bunun "mantıkî" olduğunu biliyorum, şimdiki 'ülkü' nün itiraz kabul etmediğini fazlasıyla anlıyorum ama en yüksek medeni Rus düşüncesini taşıdığım için buna ihtimal veremezdim, çünkü Rus düşüncesi, 'ülkü'lerin uzaklaştırılması demektir. O zaman bütün dünyada böyle bir düşünceyi kim anlayabilirdi?. Burada yine kendimden söz etmiyorum. Rus düşüncesinden konuşuyorum. Orada küfürle mantık vardı. Orada Fransız, sadece bir Fransız'dı, Alman da sadece Alman. Hem bu da bütün tarihleri boyunca böyle olduğu için daha büyük bir gerginlik doğurmuştu. O sıralarda bütün Avrupa'da bir tek Avrupalı yoktu! Bütün ilerleme taraftarları arasında yalnız ben onların yüzüne karşı Tuileries olayının yanlış olduğunu söyleyebiliyordum; bütün öç almak isteyen muhafazakârların arasında yine de yalnız ben öç alanlara, Tuileries olayının bir suç olmakla birlikte, yine de mantığa dayandığını söyleyebiliyordum. Bu da sevgili yavrum, o zaman Avrupa'da bir Rus olarak biricik Avrupalı yalnız bendim. Yine de kendimden söz etmiyorum, bütün Rus düşüncesinden söz ediyorum. Oradan oraya serseri serseri dolaşıyordum. Dostum, serseri serseri dolaşıyordum, hem kesin olarak biliyordum ki susmam, serseri gibi dolaşmam gerekli bir şeydi. Ama yine de hüzün duyuyordum. Yavrucuğum, soylu oluşumu hesaba katmamam imkânsızdı. Galiba gülüyorsun?

İçli bir sesle:

– Hayır, gülmüyorum, dedim. Hiç gülmüyorum. Altın çağ rüyanızla ruhumu sarstınız, hem emin olun ki sizi anlamaya başlıyorum. Ama her şeyden çok sizin kendinizi böyle saymanıza sevindim. Bunu size bildirmeye acele ediyorum. Sizde böyle bir şey bulacağımı hiç ummazdım!

Benim bu saf sözlerime yine gülümseyerek:

– Haykırışlarının hoşuma gittiğini sana daha önce de söylemiştim, dedi. Sonra koltuktan kalkarak kendisi de farkında olmadan odada bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı. Ben de ayağa kalktım. Acayip diliyle konuşmaya devam etti ama sözlerinde derin bir anlam gizleniyor gibiydi.

III

– Evet, Arkadiy, sevgili yavrum. Kimsenin soyluluğuma bir şey diyebileceğini sanmıyorum. Bizde asırlar boyu devam eden, hiçbir yerde görülmeyen bir kültürlü insan tipi olmuştur. Bunu hiçbir yerde göremezsin. Bizim soylularımız yeryüzündeki bütün insanlara acır, onları hep sever. Bu ancak bir Rus'ta görülebilir. İşte ben böyle bir milletin torunuyum ve Rus olmakla şeref duyuyorum. Biz belki bin kişiyiz, az diyecekler bizim için. Dahası bu bin kişiyi meydana getirmek için bu kadar yüzyıl milyonlarca insan harcadığımız için bize kin kusacaklar, öfkelenecekler. Bu bence küçümsenecek bir şey değildir.

Artık bütün dikkatimle Versilov'u dinliyorum. Düşünceleri, yaşantısı tek tek ortaya çıkıyordu. Sözünü ettiği "bin kişi" Versilov'un kim olduğunu bütün çıplaklığıyla ortaya koyuyordu. Böyle her şeyin bana hiç çekinmeden anlatılması şimdiye kadar yaşadığı sarsıntılardan, heyecanlardan kaynaklanıyordu. Daha doğrusu benim düşüncem bu yöndeydi. Beni sevdiği ortadaydı; fakat beni sevmesi bana hayatının bütün sırlarını açmasını da gerektirmezdi. Bu durum beynimi kurcalıyor, beni "neden"lere "niçin"lere yöneltiyordu.

– Avrupa'ya göç etmiştim, diye sözlerine devam etti. Geride bıraktığım şeylerin hiçbirine acımıyordum, içerisinde yaşadığım müddetçe, kuvvetim, kudretim yettiği kadar Rusya'ya hizmet etmiştim. Oraya gittikten sonra da, yalnız 'ülkü'mü genişleterek, yine hizmet etmeye devam ediyordum. Ama bunu bir Avrupalının anlaması çok zordur. Çünkü onların hizmetleri ücret, çıkar karşılığıdır. Fakat bir Rus'ta asla çıkar olmaz. Hele bende hiç olamaz. Avrupa soylu Fransız, İngiliz, Alman tipleri yaratmıştır ama kendisinin gelecekteki adamına dair henüz bir şey bilmiyor. Hem galiba şimdilik bilmek de istemiyor. Zaten sebebi anlaşılıyor. Onlar özgür değiller, biz özgürüz. O zaman Avrupa'da bir Rus olarak yalnız ben özgürdüm…

Şu tuhaflığa bak dostum, her Fransız, yalnız kendi Fransa'sına değil, bütün insanlığa da hizmet edebilir, ancak daha koyu bir Fransız olarak kalmak şartıyla bunu yapar; bir İngiliz, bir Alman da öyledir. Yalnız bir Rus, hatta zamanımızda bile, yani genel bilanço yapılmadan çok daha önce, koyu bir Avrupalı olduğu zaman, asıl koyu bir Rus olabilmek yeteneğini

elde etmiştir. İşte bizi başkalarından ayıran en temel millî fark budur, bu bakımdan hiçbir yer bize benzemez. Ben Fransız'la Fransız'ım, Almanla Almanım, eski Yunanlı ile de Yunanlı… Bununla birlikte en koyu bir Rus'um. Ben gerçek bir Rus'um, Rusya için daha çok hizmet ediyorum, çünkü onun gerçek düşüncesini ortaya koyuyorum. Ben de düşüncenin misyoneriyim. O zaman Avrupa'ya göç etmiştim ama Rusya'ya bırakmış mıydım? Hayır, onun uğruna çalışmaya devam ediyordum. Avrupa'da hiçbir şey yapmasam, orada sadece serserice dolaşmaya gitsem bile, bilinçli olarak gittiğimi bilmek bana yetiyordu. Oraya Rus bezginliğini de yanımda götürmüştüm. Ah, beni öyle korkutan o zaman akıtılan kan, hatta Tuileries bile değildi, ondan sonra gelecek olaylardı. Bu uğurda çekişmek, daha uzun zaman bir kader olacaktır, çünkü onlar daha çok Alman, daha çok Fransız'dır, bu rollerde henüz işlerini bitirmediler. O zamana kadar yapılacak yıkımlara da acıyorum. Ruslar için Avrupa Rusya kadar kıymetlidir: oradaki her taş sevimli, kıymetlidir. Bizim için Avrupa da Rusya gibi bir vatandır. Ah, daha da fazla! Rusya'yı benden daha çok kimse sevmez ama Venedik, Roma, Paris gibi yerlerin bilim, sanat hazineleri, bütün tarihleri benim için Rusya'dan daha cana yakındır. Ah, o eski yabancı taşlar, eski Tanrı dünyasının harikaları, kutsal harikalarının parçalan, hatta bunlar bile onlardan çok bizim için değerlidir! Onlarda şimdi başka düşünceler, başka duygular yer almıştır, eski taşlara kıymet vermiyorlar artık… Orada tutucu insanlar sadece yaşam kavgası veriyor. İlericiler de bir parça ekmek için ortaya atılıyorlar. Yalnız Rusya kendisi için değil, 'ülkü' için yaşıyor, dostum, anlamlı bir gerçeği kabul etmelisin: İşte hemen hemen yüzyıldan beri Rusya kendisi için değil Avrupa için yaşıyor! Ya onlar? Oh, onlar Tanrı'nın rahmetine kavuşuncaya kadar birçok çileler çekeceklerdir, bu onların alın yazısıdır.

Bütün kalbimle söylüyorum ki, büyük bir şaşkınlık içinde dinliyordum, düşüncelerine hayran olmaktan kendimi alamamakla birlikte, sesi beni korkutuyordu. Yalanla karşılaşmaktan içim sızlayarak korkuyordum. Sert bir sesle:

– Şimdi; "Tanrı'nın rahmeti" dediniz. Duyduğuma göre orada Tanrı hakkında dini konuşmalar yapıyor, muska taşıyormuşsunuz?

– Şimdi benim muskalarımı bırak, diyerek gülümsedi. Bu büsbütün başka şey… O zaman daha hiçbir şey yaptıramıyor ama ben onların Tanrı'sı için hasret çekiyordum, bu doğru. Onlar dinsizlik ilan etmişlerdi… Daha doğrusu onlardan bir kısmı, ilk öncülerdi. Bununla birlikte bu ilk yapıcı adımdı, işte önemli olan da bu. Bu yine onların mantığı; ama mantıkta daima hasret vardır. Benim kültürüm başka idi, kalbim de böyle bir şeye ihtimal verdirmiyordu." Ülkü"den ayrılırken gösterdikleri bu nankörlük, çaldıkları bu ıslıklar, attıkları bu çamur topakları, benim katlanamayacağım şeylerdi. Davanın bayağılığı beni korkutuyordu. Ama ideale en aydın yoldan gitsen bile gerçekte her zaman bayağılık vardır, ben de bunu bilmeliydim. Yalnız ne de olsa ben başka tip bir insandım, istediğimi seçmekte serbesttim, onlarsa öyle değillerdi, ben de onlar için eski ülküm için ağlıyordum. Hem belki de gerçek göz yaşları dökerek ağlıyordum, bunu nükte olsun diye söylemiyorum.

İnanmayarak:

– Tanrı'ya bu kadar kuvvetle mi inanıyordunuz, diye sordum.

– Dostum, bu soru belki de fazladır. Diyelim ki pek de inanmıyordum ama 'ülkü' için hasret çekmememe imkân yoktu. Bazen bir insanın Tanrı'sız nasıl yaşayabileceğini, buna bir gün imkân olup olmayacağını düşünmemek mümkün değildi. Kalbim hep imkân olmayacağına inanıyordu; ama bir zaman gelecek belki de imkân olacaktır… O zamanın geleceğinden artık şüphe bile etmiyorum; ama burada, gözlerimin önüne sürekli başka bir görüntü geliyordu…

– Nasıl manzara?

Doğru, daha önce de mutlu olduğunu söylemişti; sözlerinde heyecan ifadesi vardı; bunun için ben de o zaman söylediklerinin çoğunu hatırlıyorum. Bu insanı saydığım için şüphesiz ki o zaman konuştuklarımızın hepsini kâğıt üzerine yazmaya cesaret edemem; ama ne yapıp edip ondan koparabildiğim garip tablonun birkaç çizgisini burada göstereceğim. Başlıcası bana şu "muskalar" bir türlü rahat vermiyordu, bunu aydınlatmak istediğim için ısrar ediyordum. O sırada bana açıkladığı hayalî pek garip birkaç düşünce kalbimde sonsuza kalmıştı.

Düşünceli bir gülümsemeyle:

– Yavrum, savaşın artık bittiğini, mücadelenin yatıştığını gözümün önüne getiriyorum, diye sözüne devam etti. Linetlerden, çamur topraklarından, ıslıklarından sonra sükûn devresi geldi, insanlar da istedikleri gibi yalnız başlarına kaldılar. Eski büyük ülkü onları bıraktı, onları o zamana kadar besleyen, ısıtan büyük kudret kaynağı, Claude Lorraine'nin tablosundaki o kendine çağıran haşmetli bir güneş gibi batıyordu ama bu insanlığın son günü gibi bir şeydir. İnsanlar da birdenbire büsbütün yalnız kaldıklarını anlıyorlar, bir anda sonsuza dek öksüz kaldıklarını hissediyorlar. Sevgili çocuğum, insanların nankör, aptallaşmış olduklarını aklıma getirmek hiçbir zaman elimden gelmedi. Öksüz kalan insanlar, hemen daha sıkı, daha büyük bir sevgiyle birbirlerine sokulmaya başlayacaklardı. Şimdi artık birbirleri için her şey olduklarını anlayarak el ele vereceklerdi! Ölmezlik denilen o büyük ülkü kaybolurdu, onu değiştirmek gerekirdi. Ona, yani ölmeze karşı beslenen bütün o eski sevgi, doğaya, dünyaya, insanlara, ürünlere çevrilirdi. Onlar yeryüzünü, hayatı, geçici ölümlü olduklarını yavaş yavaş idrak ettikleri oranda içten gelen bir sevgiyle severlerdi. Bu da artık o eski sevgi değil, özel bir sevgi olurdu. Doğada eskiden akıllarına, hayallerine getirmedikleri birçok olay, sır, görür, keşfederlerdi. Çünkü tabiata yepyeni, bir ışığın sevgilisine baktığı bakışa bakarlardı. Sonra uykudan uyanır, günlerin kısa olduğunu idrak ederek birbirleriyle kucaklaşmaya, öpüşmeye, birbirlerini sevmeye acele ederlerdi, çünkü ellerinde kalan her şeyin bu olduğunu bilirlerdi. Onlar birbirleri için çalışır, her biri bütün mülkünü herkese verir, yalnız bunu yapmakla mutlu olurdu. Her bir çocuk, yeryüzündeki insanların kendisi için bir baba, bir anne gibi yakın olduklarını hissederdi. Her biri batan güneşe bakarak, "Varsın, yarın benim son günüm olsun, ben ölsem bile onların hepsi bu düşünce, yani onların yine öyle birbirine severek, birbiri için içleri titreyerek yaşayacakları düşüncesi, öteki dünyada karşılaşma düşüncesinin yerini alırdı. Ah, o zaman kalplerindeki büyük kederi kovmak için sevmeye acele ederlerdi. Kendileri için gururlu, cesur olurlardı ama birbirine karşı çekingen davranırlardı. Herkes başkasının hayali mutluluğu üzerinde titrerdi. Birbirlerine karşı şefkatli olurlardı, şimdiki gibi sıkılmazlardı, birbirlerini de çocuklar gibi okşayıp severlerdi. Karşılaştıkları zaman uzun, anlamlı bakışlarla bakışırlardı, gözlerinde sevgiyle hüzün okunurdu…

– Sevgili dostum, diyerek sözümü kesti. Gülümsedi. Bütün bunlar bir hayal, hatta olmayacak bir hayal; ama ben sık sık bunu gözlerimin önüne getiriyordum, çünkü hayatım boyunca onsuz yaşayamıyor, onu düşünmeden yapamıyordum. İmanımdan söz etmiyorum, imanım büyüktür, ben dindarım, filozof dindarlardan. Öyle sanıyorum ki bizim o bin kişilik kümemiz de böyledir ama… Ama dikkate değer taraf şu ki tablomu daima Heine gibi "İsa Baltık Denizinde" manzarası ile bitiriyordum. Onsuz yapamıyordum. Onu öksüz kalan insanların arasında düşünmeden yapamıyordum. O, insanlara gidiyor, ellerini ileri uzatarak, "Nasıl oldu da beni unutabildiniz?" diye soruyor. Bu sırada sanki hepsinin gözlerindeki bağ çözülüp düşüyor, ondan sonra insanlığın yeni, son defa dirilmesi şerefine hayranlıkla dolu kasideler duyuluyor…

– Bunu bırakalım, dostum. "Muskalarıma" gelince, saçma; onun için merak etme. Ha, bir şey daha var: bilirsin ki konuşmaya gelince ben hem sıkılgan, hem de uyanık bir insanım; şimdi fazlaca konuştumsa bu… Birçok duygu etkisinden ileri geliyor, bir de seninle olduğum için konuştum; başkasına hiçbir zaman söylemem. Seni avutmak için bu sözleri ekliyorum.

Ama ben heyecana kapılmıştım; ortada korktuğum yalandan eser yoktu, ben de en çok onun gerçekten hüzün duyduğunu, acı çektiğini, gerçekten çok sevdiğini artık açıkça görüyordum. Bu ise benim için her şeyden daha çok kıymetliydi. Heyecanla bunu ona söyledim.

– Ama biliyor musunuz, diye ekledim. Öyle sanıyorum ki, bütün kederinize rağmen o zaman herhâlde çok mutluydunuz.

Neşeli neşeli güldü.

– Bugün düşüncelerinde tam bir isabet gösteriyorsun, dedi. Elbette mutluyum, böyle bir bezginlik beni bahtsız edebilir miydi hiç? Bizim binlik kümeden olan Avrupalı Rus serserisinden daha özgür, daha mutlu insan yoktur. Bunu, vallahi şaka söylemiyorum, burada birkaç ciddi düşünce var. Evet, bezginliğimi hiçbir mutluluğa değişmezdim. Bu bakımdan hep, bütün ömrümce mutlu oldum, azizim. Mutluluğumdan ötürü de anneni hayatımda ilk defa sevdim.

– Nasıl hayatınızda ilk defa?

– Tam anlamıyla öyle… Bezgin bezgin, avare dolaşırken onu hiçbir zaman sevmediğim gibi sevdim, hemen çağırttım.

– A, bana bunu da anlatın, bana annemden söz edin!..

– Zaten seni bunun için çağırmıştım. Hem biliyor musun, diyerek neşeli neşeli gülümsedi. Anneni, Gertsen yahut ortada herhangi bir suikastçık hatırı için bana bağışladığını sanmıştım.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

I

O gün, bütün akşam konuşup, o gece yansına kadar oturduğumuz için konuşulanların hepsini buraya yazmayacağım ama onun hayatında esrarlı olan bir noktanın bana açıkladığı kısmını anlatacağım.

Annemi sevdiğinden hiç şüphem olmadığını söyleyerek söze başlayacağım. Onu bırakıp gitmesine, “boşanmasına” gelince, bunu da tabii pek fazla canı sıkıldığı yahut başına buna benzer bir şey geldiği için yapmıştı ki, dünyada herkesin başına gelebilen ama açıklaması güç olan bir şeydir. Yabancı ülkede uzun süre kaldıktan sonra annemi uzaktan, yani hayhâlinde sevmiş, çağırtmak için adam göndermiş. Belki de “yufka yüreklilik etmiş” denir ama ben başka şey söyleyeceğim: Bence, görünüşteki kötülüğe rağmen -ki bunu bir bakıma olağan sayıyorum- burada insan hayatında ciddi olabilecek her şey vardı. Ama ondaki Avrupa bezginliğinin şüphe götürmez bir şey olduğunu kabul ediyorum, hem de bunu demiryolları yapımında gösterilen pratik çalışmalarla bir tutmak söyle dursun ondan daha yüksek buluyorum. Onun insanlığa olan sevgisini, hiçbir yalan karışmadan, en içli, en derin bir duygu olarak kabul ediyorum. Anneme olan sevgisini de hiç söz götürmeyen, belki de biraz hayalî bir şey gibi buluyorum. Yabancı ülkede “bezginlik, mutluluk” içinde, hem ekleyeyim, - tam anlamı ile bir keşiş hayatı yaşarken -bu özel bilgiyi daha sonra Tatyana Pavlovna’dan aldım- birden annemi, onun “çökük yanaklarını” hatırlamış, hemen onu almak için adam göndermiş.

Bu sırada ağzından şu sözler çıktı:

– Aziz dostum, birden anladım ki, ahlaklı, akıllı bir yaratık olduğum için ‘ülkü’ye hizmet etmem beni ömrüm oldukça hiç olmazsa bir insanı gerçekten mutlu etmekten hiç de uzaklaştıramıyordu.

– Her şeye sebep olan böyle kitabi bir düşünce miydi, diye sordum.

– Bu, kitabi bir düşünce değildir. Hoş, öyle de denilebilir. Ama burada hepsi bir aradadır, anneni basmakalıp değil, gerçekten, candan sevdiğim inkâr edilmez. Öyle sevmemiş olsaydım çağırtmazdım, mademki aklıma böyle bir şey koymuştum, öyleyse orada karşılaştığım bir Almanı yahut Alman kadınını “mutlu” edebilirdim. Hayatında hiç olmazsa bir yaratığı ne şekilde olursa olsun ama fiilen yani gerçekten mutlu etmeyi her gelişmiş insan için şart sayardım. Rusya’nın ağaçsızlandığını göz önünde tutarak aynı şekilde bir kanun yahut nizamname çıkarır, her köylünün, hayatında hiç olmazsa bir ağaç dikmesini sağlardım. Hoş bir ömür için bir ağaç azdır, her yıl bir ağaç dikmesi de emredilebilirdi. Yüksek anlamda gelişmiş bir insan, yüksek bir ‘ülkü’nün peşinde koşarken hayli meseleden büsbütün ayrılarak başka tarafa döner, gülünç, huysuz, soğuk, hatta söz aramızda, aptal olur. Hem yalnız pratik hayatta değil, kendi nazariyelerinde de aptal olur. Böylelikle pratik şeylerle uğraşmak hiç olmazsa bir yaratığı gerçekten mutlu etmek görevi, her şeyi gerçekten düzeltir, hayır sahibinin kendisini de canlandırırdı. Bir nazariye olarak bu, çok gülünç bir şeydir; ama bu pratik hayata girse, bir âdet halini alsaydı, o zaman hiç de budalaca bir şey olmazdı. Bunu kendi üzerimde denedim: bu yeni ‘ülkü’nün emrini yerine getirmeye başlayınca -önceleri tabii şakacıktan- birden annene karşı içimde gizlenen sevginin bütün derinliğini anlamaya başladım. O zamana kadar onu böyle sevdiğimi hiç bilmiyordum. Henüz onunla birlikte yaşarken, güzel olduğu sürece sadece gönlümü eğlendiriyor, sonra da huysuzluk ediyordum. Ancak Almanya’da onu sevdiğimi anladım. Mesele, hiçbir zaman kalbim sızlamadan, evet, tam anlamıyla gerçek, bedenî bir sızı duymadan hatırlayamadığım, bazen acımadan bakamadığım çökük yanaklarından başlamıştı. Öyle hoş olmayan hatıralar vardır ki aziz dostum, insana gerçekten acı verirler; bu gibi hatıralar, hemen herkeste vardır. Bununla birlikte insanlar onları unuturlar; ama sonra bir gün, yalnız herhangi bir çizgisini hatırlayıverince de artık bir daha yakalarını

kurtaramazlar. Sonya ile birlikte geçen hayatımın bin bir ayrıntısını hatırlamaya başladım. En sonunda onlar kendiliklerinden hatırıma gelmeye, küme küme kafama dolmaya başladılar. Sonya'nın gelmesini beklerken az daha canımı çıkaracaklardı. Bana sıkıntı veren, benim önümde sürekli alçalması, beni sürekli her konuda, hatta vücutça, kendisinden pek yüksek görmesiydi, ya ne dersin, böyle işte! Bazen hiç de kibar kadın ellerine benzemeyen ellerine, parmaklarına baktığım zaman utanır, kıpkırmızı kesilirdi. Hem yalnız parmaklarından değil, onun güzelliğini sevmeme rağmen, kendisindeki her şeyden utanırdı. O, benden her zaman vahşilik derecesine varacak kadar utanmıştır ama kötü tarafı şu ki bu sıkılganlıkta bazen korku gibi bir şey de göze çarpardı. Kısacası kendisini benimle kıyas ederek değersiz, hatta hemen hemen terbiyesiz bir yaratık sanıyordu. Vallahi bazen daha başlangıçta hâlâ beni efendisi bildiği için korktuğunu sanıyordum ama bu büsbütün başka bir şeydi. Oysa yemin ederim, benim eksiklerimi onun kadar anlayacak hiç kimse yoktur. Hem zaten bütün ömrümde onun kadar ince ruhlu, anlayışlı bir kadına rastlamadım. Önceleri, henüz pek güzel olduğu günlerde süslenmesini istediğim zaman, ne kadar şanssız olduğunu sözle anlatamam. Burada hem onur duygusu, hem de kendisini incitici başka duygu vardı. Hiçbir zaman bir hanımefendi olamayacağını, başkasının elbisesini giymekle sadece gülünç bir duruma düşeceğini anlıyordu. O, bir kadın olduğu için, giydiği elbiseyle gülünç görünmek istememiş, her kadının kendi kostümü olması gerektiğini anlamıştı ki bunu binlerce, yüz binlerce kadın hiçbir zaman anlayamamış, modaya göre giyinmekle yetinmişlerdir. Benim alaylı gülümsememden korkuyordu, işte asıl sorun burada! Ama hatırlaması bana asıl üzüntü veren, sık sık üzerimde yakaladığım, derin bir şaşkınlık ifade eden bakışlarıydı. Bu bakışlarda tam anlamı ile kaderini, kendisini bekleyen geleceği anladığı görülüyordu. Öyle ki, bu bakışlar bana bile ağır geliyordu. Gerçi, itiraf ederim, o zaman kendisiyle uzun uzadıya konuşmuyor, ona yüksekten bakıyordum. Hem biliyor musun, o her zaman şimdiki gibi böyle ürkek, vahşi değildi. Şimdi de bazen yirmi yaşında bir kız gibi neşelenerek güzelleştiği oluyor; o zamansa gerçekten bazen tabii kendi akranlarıyla yani evdeki kızlarla, oda hizmetçileriyle konuşup gülüşmekten pek hoşlanırdı. Bazen kendisini ansızın gülerken yakaladığım zaman öyle titrer, bir anda kıpkırmızı kesilir, öyle ürkek ürkek gözlerimin içine bakardı ki! Yabancı ülkeye gitmeden çok az önce, yani ondan boşanmamın hemen arifesinde odasına girdiğim zaman, elindeki işi işlemiyor, önünde oturuyordu, ellerini

masaya dayamış, derin düşüncelere dalmıştı. Hemen hiçbir zaman işsiz güçsüz oturduğunu görmemiştim. Onu çoktan beri okşamıyordum. Parmaklarımın ucuna basarak sessizce yanına yaklaşabilmiş, birdenbire kucaklayıp öpmüştüm. Yerinden fırladı, yüzündeki o sevinci, mutluluğu hiçbir zaman unutamam. Sonra yüzünün ifadesi değişti, birdenbire bütün öteki duyguların yerine yanakları çabucak kızardı, gözleri parlayıverdi. Bu parlayıveren bakışlarda ne okudum, biliyor musun? “Bana sadaka mı verdin?” Evet, öyle! Kendisini korkuttuğumu bahane ederek sinirli sinirli ağladı ama ben bunun üzerinde düşünmeye başladım. Hem genellikle bu gibi hatıralar, pek ağır şeylerdir, dostum. Bu tıpkı dâhi sanatkârların eserlerinde bazen görülen bu çeşit manevi sahnelere benzer. İnsan bunları sonra bütün ömrünce içi sızlayarak hatırlar. Mesela Shakspeare’in Othello’sunun son monologu, Yevgeniy’in Tatyana’nın ayaklarına kapandığı sahne yahut Victor Hugo’nun kaçak kürek mahkûmunun soğuk bir gecede kuyu başında bir çocukla, bir kız çocuğuyla karşılaşması gibi; bunlar insanın kalbini bir defa deşti mi, artık yarası sonsuza kadar kadar kalır. Ah, Sonya’yı öyle sabırsızlıkla bekliyor, kendisini elden geldiği kadar çabuk kucaklamaya öyle can atıyorum ki! Hayatımızın yeni, tam bir programını içim titreyerek, sabırsızlıkla hayalimden geçiriyor; bütün ruhu ile bana karşı duyduğu sürekli korkuyu, yavaş yavaş, sürekli bir gayretle yıkmayı, kendi kıymetini, hatta benden üstün olan taraflarını kendisine gösterip anlatmayı düşünüyordum. Ah, annenden ayrılır ayrılmaz kendisini tekrar yeniden sevmeye başladığımı, yine birleşince de her zaman ondan soğuduğumu o zaman da pek iyi biliyordum. Ama burada iş öyle değildi, o zaman öyle değildi.

Şaşırmış kalmıştım: kafamda “Ya o?” diye bir soru belirdi.

Çekingenlikle:

– E, peki, o zaman annemle nasıl karşılaştınız, diye sordum.

– O zaman mı? O zaman onunla hiç karşılaşmadım ki! O, ancak Königsberg’e kadar gelebildi, orada da kaldı. Bense Rhin’deydim. Onu karşılamaya gitmedim, orada kalarak beklemesini bildirdim. Çok daha sonra, aradan uzun zaman geçince evlenmek için olurunu almaya gittiğim zaman görüştük.

II

Burada artık işin aslını, yani sadece anlayabildiklerimi anlatacağım; hem zaten o da bana birbirini tutmayan sözlerle anlatmaya başlamıştı. Bu noktaya gelince konuşması büsbütün birbirini tutmamaya, karışmaya başladı.

O zaman annemi beklerken, bekleyişin en sabırsız anında Katerina Nikolayevna ile karşılaşmıştı. O sırada hepsi Rhin'de, içmelerde bulunuyor, hepsi de tedavi görüyorlarmış. Katerina Nikolayevna'nın kocası hemen hemen ölmek üzereymiş, hiç değilse doktorlar onu ölüme mahkûm etmişler. Daha ilk görüşte Katerina Nikolayevna onu şaşkınlık içinde bırakmış, sanki bir şeyle büyülemiş. Bu bir kaderdi. Şimdi bunları yazdığım, hatırladığım sırada onun o zaman anlatırken bir defa olsun “aşk” sözünü yahut “âşık” olduğunu söylediğini hatırlamamam da meraka değer bir noktadır. ”Kader” sözünü ise hatırlıyorum.

Hem elbette bu bir kaderdi. O, bunu istememişti, “sevmek istememişti”, bilmem ki açıkça anlatabilecek miyim ama başına böyle bir şey gelebileceği düşüncesi, bunun bir gerçek olması bütün ruhunu isyan ettirmişti. Yani varlığındaki hür olan her şey bu karşılaşmada yok oluyor, bir insan da kendisiyle hiç ilgilenmeyen bir kadına sonsuza kadar bağlanıyordu. O, tutkuya köle olmayı istememişti. Şimdi dosdoğru söyleyeyim: Katerina Nikolayevna, sosyete kadınları arasında binde bir rastlanan tiplerdendir, öyle bir tip ki böylesi belki bu çevrede yoktur. Bu son derece açık kalpli bir kadın tipidir. Duyduğuma, yani daha doğrusu kesin olarak bildiğime göre sosyetede ortaya çıktığı zaman -sık sık sosyeteden büsbütün uzaklaşarak- işte bu hâl yüzünden onun iradesine karşı konulamamış. Versilov, elbette o zaman ilk karşılaşmasında onun böyle bir kadın olduğuna inanmamış, bunun tersine bir kanaat edinmiş, yani onun bu halinin yapmacıktan başka bir şey olmadığına, aslında onun ikiyüzlü bir kadın olduğuna inanmıştı. Burada biraz ileri giderek Katerina Nikolayevna'nın onun hakkındaki düşüncesini anlatayım. Versilov'un kendisi hakkında başka türlü düşünmesine imkân olmadığını tasdik ediyordu.” Çünkü bir idealist gerçekle burun buruna gelince, sürekli, herkesten önce her türlü iğrenç şeyler üzerinde tahmin yürütmeye kalkışır.” Bunun bütün idealistler için doğru bir kanaat olup olmadığını bilmem ama Versilov hakkında edinilen

tam anlamı ile doğru bir kanaatti. O gün onu dinlerken, aklımda birdenbire gelip geçen kendi düşüncemi de buraya yazacağım: Öyle düşündüm ki o, annemi genellikle erkeklerin bütün kadınları sevdikleri basit değil de daha çok insanca, bütün insanların sevgisiyle seviyordu, böyle basit bir aşkla sevdiği bir kadınla karşılaşır karşılaşmaz da hemen bu aşkı istememişti, herhâlde daha çok alışkın olmadığı için böyle yapmıştı. Ama belki de bu düşünce yanlıştır; ona tabii bunu söylemedim. Nezaketsizlik olurdu; hem yemin ederim, öyle bir durumdaydı ki kendisine acımak gerekti, heyecanlanmıştı, hikâyesini anlatırken bazı yerlerini basbayağı koparıp atıyor, birkaç dakika hiç konuşmadan öfkeli öfkeli odada dolaşıyordu.

O zaman Katerina Nikolayevna çabucak onun esrarını anlamıştı; belki ona özellikle cilve de yapmıştır. En temiz ruhlu kadınlar bile bu gibi hâllerde alçak oluyorlar. Bu, onların yenemedikleri bir önsezidir. En sonunda ilişkileri dargınlıkla sona ermiş, Versilov da galiba onu öldürmek istemiş, korkutmuş, hem belki de öldürecekmiş, ‘’ama bütün bunlar sadece kine çevrilmiş.” Sonra tuhaf bir devre başlamış, birdenbire garip bir düşünceye kaptırmış, yani “keşişlerin yaptıkları gibi kendi kendine disiplinle eziyet etmeyi aklına koymuş. En gülünç, en küçük şeylerden başlayarak yavaş yavaş, planlı programlı bir çalışma ile iradeni yenmeye çalışır, en sonunda onu tam anlamıyla yenerek hür olursun.” Bunun keşişlikte daha ciddi bir iş olduğunu, çünkü bin yılların denemesi göz önünde tutularak bir bilim hâline getirildiğini sözlerine ekledi. Ama her şeyden meraklı olan tarafı şu ki o zaman bu “disipline” dair ülküye Katerina Nikolayevna’dan kurtulmak için saplanmamıştı. Çünkü artık sevmek şöyle dursun, ondan son derece tiksindiğine tam anlamıyla inanıyordu. Ondan tiksindiğine o kadar inanmıştı ki, onun prens tarafından aldatılan üvey kızına âşık olmayı, onunla evlenmeyi aklına kovmuş, âşık olduğuna kendini büsbütün inandırmış, zavallı aptal kıza da kendisini delice sevdirerek ona hayatının son aylarında tam bir mutluluk bağışlamış. Neden o zaman onun, hâl Königsberg’de bekleyen annemi hatırlamadığı benim için aydınlanamadan kaldı… Tersine, annemi büsbütün unutuvermiş, geçinmesi için para bile göndermemiş. Öyle ki, o sırada Tatyana Pavlovna imdadına yetişmeseymiş fena bir duruma düşecekmiş. Bununla birlikte, “bu yaratığın bir kadın” olmadığını ileri sürerek, onunla evlenmek için olur “almaya” anneme gitmiş. Ah, bu belki daha sonra Katerina Nikolayevna’nın söylediği gibi, sadece “kitaptaki insan”ın portresidir; ama nasıl oluyor da bu “kâğıttan

insanlar” -gerçekten de kâğıttan iseler- böyle gerçekten azap duyabiliyor, facialara kadar gidiyorlar? Ama o zaman, o akşam biraz başka türlü düşünüyordum, beni bir başka düşünce sarsıyordu:

– Bütün gelişmeniz, bütün ruh olgunluğunuz size bütün ömrünüzce süren acılara, mücadelelere mal olmuş, onun meziyetleriyse ona bedavadan gelmiş. Bu işte eşitsizlik var… Kadının bu hâli insanı isyan ettirir.

Bunları ona hiç de yaltaklanmak için söylemiş değildim, ateşli ateşli, hatta öfkeyle söylemiştim.

Sözlerime hemen hemen şaşmış gibi:

– Mükemmelliği mi? Onun mükemmelliği mi? İyi ama onda hiçbir mükemmellik yoktu ki, dedi. Bu en bayağı, hatta hiç değeri olmayan bir kadın… Ama o, bütün meziyetlere sahip olmak zorunda!

– Neden sahip olmak zorunda?

– Çünkü elinde böyle bir kudret varken bütün meziyetlere sahip olması da gerekir, diye öfkeyle bağırdı.

Birden elimde olmadan:

– İşin en acıklı tarafı sizin şimdi bile böyle bitkin olmanızdır! deyiverdim.

– Şimdi mi? Bitkin olmam mı, diyerek yine benim sözlerimi tekrarladı, sonra bir şeye kızmış gibi karşımda durdu. Birden sakin, geniş, düşünceli bir gülümseme yüzünü aydınlattı, o da bir şey hatırlamaya çalışıyormuş gibi parmağını alnına doğru kaldırdı. Sonra artık büsbütün kendine gelerek açılmış bir mektubu masanın üstünden aldı, önüme attı.

– Al, oku! Mutlaka her şeyi bilmen gerek: hem ne diye bu eski değersiz şeyleri böyle uzun uzadıya karıştırmama fırsat verdi?… Ben ancak kalbimi kirlettim, onu hırsla doldurdum…

Şaşkınlığımı anlatacak söz bulamıyorum. Bu mektup ondan Versilov’a gelmişti. O gün, saat beşe doğru alınmıştı. Heyecanımdan titreyerek

okudum. Uzun değildi ama öyle açık, öyle içten bir ifadeyle yazılmıştı ki okurken sanki karşımda onu görüyor, onun sözlerini işitiyordum. En gerçek, bunun için de hemen hemen acıklı bir ifadeyle korktuğunu ona itiraf ediyor, sonra da sadece “kendisini rahat bırakması için” yalvarıyordu. En sonunda da şimdi artık kesin olarak Byoring’le evleneceğini bildiriyordu. Bu olaya kadar hiçbir zaman ona mektup yazmamıştı.

İşte o zaman onun söylediklerinden şunu anladım:

Biraz önce bu mektubu okur okumaz, içinde hiç beklemediği bir şey olmuştu. İlk defa ona karşı en küçük bir tiksinti duymamış, daha pek yakında sadece Byoring ile evleneceğini duyduğu zaman “aklını oynattığı” zamanki gibi bir hâl ile karşılaşmamış, sinirleri bozulmamıştı. Derin bir duygululukla bana, “Kendisine, bütün kalbimle mutluluklar diledim” dedi. Bu sözleri hayran hayran dinledim. Demek ki içinde beslediği bütün tutkular, acılar tıpkı bir rüya, tıpkı iki yıllık yorulma gibi birdenbire kendiliğinden kayboluvermişti. Demin daha kendisine inanmadığı bir sırada, annemin yanıma dönmekte acele etmiş, hem de tam o serbest kaldığı sırada, tam bir gün önce onu kendisine vasiyet eden ihtiyar öldüğü anda içeri girmişti. Bu iki rastlantı onun ruhunu sarsmıştı. Biraz sonra beni aramaya koşmuştu. İşte onun hemen ilk anda beni hatırlamasını hiçbir zaman unutamayacağım.

Hem o akşamın sonunu da unutamayacağım. Birdenbire bütün varlığı değişmiş, yine büsbütün başka bir insan olmuştu. Gece yarısına kadar oturduk. Bu “haberin” üzerimde nasıl bir etki bıraktığını sonra, sırası gelince anlatacağım. Şimdiyse sadece ona dair son olarak birkaç söz söyleyeceğim. Şimdi bunu etraflıca düşünürken o zaman onun bana karşı, benim gibi bir çocuğa karşı alçak gönüllülük, gerçekten içtenlik göstermesi, üzerimde pek hoş bir etki bırakmıştı! “Bu, bir cehennemdi ama onu da takdis etmek gerek, diye bağırdı. Bu yanılma olmasaydı, belki sonsuz, biricik sultanımın, çilekeş kadınımın, senin annenin kalbindeki yerimi bulamazdım.” İlerideki olayları göz önünde tutarak elinde olmadan söylediği bu coşkun sözleri ayrıca buraya yazıyorum. Ama o zaman ruhuma hâkim olmuş, ruhumu yenmişti.

Hatırlıyorum, sonunda korkunç neşelendik. Şampanya getirmelerini söyledi, annemin, “geleceğin” şerefine içtik. Oh, bütün varlığı öyle hayat

doluydu, öyle de yaşamak istiyordu ki! Ama böyle neşelenmemize şarap sebep olmamıştı, çünkü yalnız ikişer kadeh içtik. Bilmem neden en sonunda kendimizi tutamayarak gülmeye başladık. Büsbütün başka şeylerden konuşmaya başladık; birbirimize gülünç hikâyeler anlatıyorduk. Gülüşümüzde, anlattığımız hikâyelerde hiçbir kızgınlık, hiçbir alay yoktu, neşe içindeydik. Beni bir türlü yanından bırakmak istemiyordu: “Otur otur, biraz daha otur!” diye tekrarlıyordu, ben de kalıyordum. Hatta beni uğurlamak için dışarı bile çıktı; güzel bir geceydi, hafif ayaz vardı.

Dörtyol ağzında son defa elini sıkarken, birden farkında olmadan:

– Söyler misiniz? Cevap gönderdiniz mi, diye sordum.

– Henüz göndermedim ama göndersem de, göndermesem de hepsi bir. Yarın gel, erkence gel… Ha, bak bir şey daha söyleyecektim: Lambert’i büsbütün bırak, “belgeyi” de yırt, hem de çabuk yırt.

Bunu söyler söylemez uzaklaştı; bense olduğum yerde mıhlanmış gibi kaldım. Hem öyle şaşırmıştım ki onu geri çevirmeye bile karar veremedim. ”Belge” sözü beni ayrıca sarsmıştı, bunu böyle elifi elifine Lambert’tan değil de kimden öğrenebilirdi? Sonsuz bir şaşkınlık içinde eve döndüm. Hem nasıl oluyor da iki yıllık bir kin böyle bir rüya, bir duman, bir hayat gibi kayboluveriyor, diye düşündüm.

DOKUZUNCU BÖLÜM

I

Sabahleyin daha dinç, daha canlı uyandım. Onun dünkü “itiraflarının” bazı yerlerini dinlerken hafiflik, hatta kibirlilik gösterdiğimi hatırlayarak, elimde olmadan, bütün kalbimle kendime sitem ettim. Sözleri bazı açıklamaları biraz karışıktı, hatta birbirini tutmuyordu. Ama beni evine çağırırken söylev vermeye hazırlanacak değildi ya! Böyle bir anda biricik dost olarak bana başvurması benim için en büyük bir şerefti, ben de bunu hiçbir zaman unutmayacağım. Tersine onun itirafları “dokunaklı” idi -bu söz için benimle istedikleri kadar alay etsinler- sözlerinde ara sıra

saygısızca hatta gülünç bir şeyler seziliyordu ama ben de ideali kirletmemek şartıyla realizmi anlayacak, ona yer verecek kadar geniş mizaçlılık göstermiştim. En önemli nokta da şu; sonunda bu insanı anlamıştım, hatta bütün bunların böyle basit oluşuna hem biraz acımıştım hem de canım sıkılır gibi olmuştu. Bu insanı kalbimde sürekli en yüksek yere koyuyor, bulutlara kadar yükseltiyordum, bir yandan da onun kaderini daima esrarlı bir perdenin arkasından görüyordum. Bunun için pek doğal olarak o ana kadar kutunun daha büyük bir kurnazlıkla açılmasını bekliyordum. Hoş Versilov'un onunla karşılaşmasında, iki yıl süren acılarında birçok karışık taraflar vardı; "o, hayatını bir kadere bağlamak istememişti; o, özgürlük istiyordu, kadere kölelik değil; kadere kölelik yüzünden Königsberg'de oturan anneme saygısızlık etmek zorunda kalmış…" Üstelik de ben bu adamın hiç değilse bir vaiz olduğunu sanıyordum. O, kalbinde altın çağı taşıyor, dinsizliğin akıbetini biliyordu; ama işte onunla karşılaşma her şeyi değiştirmiş, her şeyi bozmuştu! Oh, ben Katerina Nikolayevna'yı arkadan vurmadım ama yine de Versilov'un tarafını tuttum. Mesela annem, diye düşünüyordum, onun kaderindeki hiçbir şeye engel olamazdı, hatta annemle nikâhlansa bile… Bunu anlıyordum; bu, onunla karşılaşmasına hiç benzemiyordu. Doğru, annem onu rahat bırakmazdı ama bunu yapmakla daha iyi ederdi. Onun gibi insanları başka türlü yargılamak gerek, varsın onların hayatı hep böyle olsun. Bu, hiç de çirkin bir şey değildir; tersine, eğer onlar yatışmış olsalar yahut her bakımdan orta tabaka insanlara benzemiş olsalardı, o zaman çirkin bir şey olurdu. Onun soyluları övmesi, "je mourral gentilhomme" gibi sözleri beni hiç şaşırtmıyordu. Bunun nasıl bir gentilhomme olduğunu anlamıştım. Bu, her şeyini vererek bütün dünya yandaşlığı ile "bütün ülkülerin birleşmesi" ne dair esas Rus düşüncesinin habercisi olan bir tipti. Bütün bunlar, yani "bütün ülkülerin birleşmesi" hatta saçma bir şey olsa bile -ki buna imkân yoktur- yine budalaca altın babası olmaya değil de bütün ömrünce bir 'ülkü'ye sadık kalmaya yemin etmesi herhâlde iyi bir şeydir. Tanrım! 'Ülkü'mü tasarladığım zaman ben altın denilen şeye tapmış mıydım, bana o zaman para mı gerekti? Yemin ederim ki bana gerekli olan sadece 'ülkü' idi! Yemin ederim ki kendim için bir tek sandalyeyi, bir tek kanepeyi kadife ile kaplamazdım, yüz milyonum olsa, yine şimdiki gibi sığır etiyle bir tabak çorbayı yerdim!

Ona gitmeye acele ederek hızlı hızlı giyiniyordum. Şunu da ekleyeyim ki, dün gece “belge” için söylediklerini düşünürken de dünkünden on misli sakindim. Bir defa onunla anlaşacağımı umuyordum. Sonra Lambert’ın ona da sokularak kendisiyle bir şeyler konuşmuş olmasından ne çıkar, diye düşünüyordum. Ama asıl sevimcim yüksek bir duygudan ileri geliyordu. Bu, artık “onu sevmediği” düşüncesiydi, buna kesin olarak inanıyor, sanki birisinin kalbimin üzerinden büyük bir taşı itip devirdiğini hisseder gibi oluyordum. Hatta o zaman aklımdan geçen tahmini de hatırlıyorum, bu da Byoring’e dair haberi duyar duymaz son defa öfkelenip parlamasının çirkinliği, anlamsızlığı ve o sırada yazdığı saygısızlık dolu mektubu göndermesiydi. İşte bu aşırı hareket de herhâlde duygularının en esaslı bir şekilde değişmesine, çabucak sağduyuya dönmesine sebep olmuştu. Bu herhâlde hastalık hhâlinde olduğu gibi olmuştur, diye düşünüyordum. Onun da mutlaka ters noktaya dönmesi gerekiyordu, bu tıbbî bir olaydı, işte o kadar! Bu düşünce beni mutlu ediyordu.

“Hem o, varsın kaderini istediği gibi belirlesin. İsterse Byoring ile evlensin, istediğini yapsın, yeter ki o, benim babam, benim dostum, onu artık sevmesin” diye bağırdım. Hoş, bu işte benim duygularımın da bazı esrarlı tarafları vardı ama burada, hatıralarım arasında onlardan uzun uzadıya söz edecek değilim.

Bu kadar da yeter. Şimdiyse bunun arkasından gelen bütün korkunç olayları, dönen dolapların içyüzünü hiçbir görüş yürütmeden anlatacağım.

II

Saat onda, tam gitmeye hazırlandığım sırada Darya Onisimovna çıkageldi. Sevinçle sordum: “O, göndermiş olmasın?..” Ondan değil de Anna Andreyevna’dan geldiğini öğrenince üzüldüm. Darya Onisimovna: “şafak söker sökmez evden çıktığını” söyledi.

– Yani hangi evden?

– Hangi evden olacak, dünkü evden. Dünkü ev şimdi benim adıma kiralandı, kirasını da Tatyana Pavlovna veriyor…

Öfkelenerek:

– E, bana göre hepsi bir, diye sözünü kestim. Hiç olmazsa o evde mi? Onu evde bulabilir miyim?

Şaşkınlıkla öğrendim ki Versilov ondan önce evden çıkmış. Demek kadın, şafak sökerken çıkmış, Versilov da ondan önce gitmiş.

– Eee, artık eve dönmüştür.

Hayır herhâlde daha dönmemiştir. Belki hiç de dönmez, diyerek pek keskin, sinsi bakışlarını yüzüme dikti, daha önce anlattığım gibi, ben hasta yatarken ziyaret ettiğinde nasıl baktıysa şimdi de öyle gözlerini benden ayırmadan bakıyordu. Beni en çok sinirlendiren şey işin içine yine kim bilir hangi sırlarının, budalalıklarının karışmaya başlamış olmasıydı. Anlatılan bu insanlar sırları olmadan, kurnazlığa başvurmadan yapamıyorlardı.

– Neden herhâlde dönmez, dediniz? Yani ne demek istiyorsunuz? O, annemin yanına gitmiştir, işte o kadar!

– Bunu bilemem, efendim.

– Peki, siz niçin geldiniz?

Şu anda Anna Andreyevna’dan geldiğini, onun beni çağırdığını, hemen şimdi beni beklediğini, yoksa “geç olacağını” söyledi. Bu esrarlı söz, beni yine çileden çıkardı:

– Neden geç oluyormuş? Gitmek istemiyorum, gitmeyeceğim de! Beni gene elde ederek oynatmalarına izin veremem! Lambert bana vız gelir, ona da böylece söyleyin. Hem bana Lambert’ını gönderecek olursa tekme ile kovarım, ona böylece bildirin!

Darya Onisimovna oldukça korkmuştu:

– Ah! Hayır, diyerek bana doğru bir adım attı, bu sırada yalvarır gibi ellerini avuç avuç içine getirmişti. Böyle acele etmekten vazgeçin. Bu iş çok önemli, sizin için de önemli, onlar için de, Andrey Petroviç için de, anneniz için de… Kısacası hepiniz için önemli!… Artık ne yaparsanız

yapın ama Anna Andreyevna’yı ziyaret edin, çünkü daha fazla beklemelerine imkân yoktur… Bunu size şerefimle söylüyorum… Yine kararınızı siz verirsiniz.

Ona şaşkın şaşkın, tiksintiyle bakıyordum. İnatla, aynı zamanda da garez dolu bir sevinçle:

– Saçma, bir şey olmayacak gelmeyeceğim, diye bağırdım. Şimdi artık her şey değişti. Ama siz bunu anlayabilir misiniz? Güle güle gidin Darya Onisimovna, özellikle oraya gitmeyeceğim, özellikle size bir şey sormayacağım. Siz beni sadece şaşırtmaktan başka bir şey yapmıyorsunuz. Sizin bilmecelerinizi istemiyorum.

Ama, o hâlâ gitmeyerek ayakta durduğu için, kürkümle şapkamı kaptım, onu odanın ortasında bırakıp kendim dışarı çıktım. Odamdaysa ne mektup ne de kâğıt yoktu, hem zaten daha önceleri de dışarı çıkarken hiçbir zaman odamı kilitlemiyordum. Ama henüz evin dış kapısına varmış varmamıştım ki ev sahibim Pyotr İppolitoviç, şapkasız, arkasında resmî elbiseyle merdivenlerden koşarak peşimden yetişti.

– Arkadiy Makaroviç! Arkadiy Makaroviç!

– Siz de ne istiyorsunuz?

– Giderken bir emriniz olmayacak mı?

– Hayır, bir emrim yok.

Keskin bakışlarıyla, belli bir telaşla yüzüme bakıyordu:

– Ev için mesela?

– Ev için ne? Kirasını galiba zamanında gönderdim?

– Hayır efendim, paradan konuşmuyorum, diyerek sırıttı, aynı zamanda keskin bakışlarını yüzümden ayırmıyordu.

Öfkemden neredeyse kuduracaktım:

– Yahu hepinize ne oluyor böyle, diye bayırdım. Siz ne istiyorsunuz?

Hâlâ benden bir şey bekliyormuş gibi birkaç saniye daha durdu.

– Eh, mademki şimdi keyfiniz yerinde değil… Öyleyse sonra emredersiniz, diye mırıldanarak daha uzun bir gülümsemeyle gülümsedi. Buyurun gidin, zaten ben de şimdi göreve gidiyorum.

Koşa koşa merdivenlerden yukarı çıktı. Bütün bunlar insanı düşündürecek şeylerdi. O zaman geçen bütün bu anlamsız, değersiz olayların en ufak çizgilerini bile bilinçli olarak kapalı geçmiyorum, çünkü, okuyucunun da kanaat getireceği gibi, her çizgicik daha sonra son şeklini alan demetin içine girmiş, orada kendi yerini bulmuştur. Şurası muhakkak ki, o sırada hepsi beni şaşkına çevirmişlerdi. Böyle heyecanlanmam, sinirlenmem de onların sözlerinde bana bezginlik veren, eskiyi hatırlatan, yine entrika, bilmece gibi bir şeyler sezmiş olmamdan ileri geliyordu. Her neyse devam ediyorum.

Versilov evde yoktu. Gerçekten de daha şafak sökerken evden çıkıp gitmişti. Kendi düşüncemde direterek: “Tabii annemin yanına gitmiştir” diye düşünüyordum. Oldukça budala bir kadın olan dadıya bir şey sormadım, ondan başka da evde kimse yoktu. Anneme koştum, itiraf ederim öyle bir düşünce içindeydim ki, yan yolda arabaya binmek zorunda kaldım.

Annemin yanında yalnız Tatyana Pavlovna ile Liza vardı. Ben içeri girer girmez Liza gitmek için hazırlanmaya başladı.

Hepsi yukarda, benim “tabut” içinde oturuyorlardı. Aşağıda, misafir odasında, masanın üstünde Makar İvanoviç’in cesedi yatıyor, başında da bir ihtiyar, yeknesak sesiyle İncil okuyordu. Ben şimdi artık olup bitenlerle doğrudan doğruya ilgisi olmayan hiçbir şeyi onaylamayacağım. Ancak şunu belirteyim ki odada duran ısmarlama tabut siyah olmakla birlikte iyi cinsten değildi, kadifeyle kaplanmıştı, ölünün örtüsü de kıymetli kumaştandı. İhtiyarın yatma tarzı şatafatlı sayılırdı, bu onun itikadına da aykırıydı ama annem de, Tatyana Pavlovna da böyle istemiş, ısrar etmişlerdi.

Tabii onları neşeli bulacağımı umuyordum; ama gözlerinde okuduğum üzüntüyle, telaşla karışık o boğucu keder beni o anda şaşırttı çabucak şu

hükmü verdim: “Buna herhâlde yalnız ölü sebep olmasa gerek!” Tekrar ediyorum, bütün bunların böyle olduğunu çok iyi hatırlıyorum.

Her şeye rağmen, annemi şefkatle kucakladım, hemen onu sordum. Annemin bakışında hemen telaşlı bir merak parlayıverdi. Bütün akşam, ta gece yarısına kadar birlikte geçirdiğimizi, daha dün akşam ayrılırken sabahleyin mümkün olduğu kadar erken gelmemi söylediği hâlde bugün şafakla birlikte evden gittiğini, çabuk çabuk anlattım. Annem hiç cevap vermedi, Tatyana Pavlovna da bir fırsatını bulup bana gözdağı verdi.

Liza, hızlı adımlarla odadan çıkarken:

– Hoşça kal, ağabey, dedi. Ben tabii peşinden yetiştim ama o da tam sokak kapısının önünde durmuştu.

Çabuk çabuk fısıldadı:

– Aşağı inmeyi akıl edeceğini zaten biliyordum.

– Liza, burada böyle ne oluyor?

– Ben de bilmiyorum ama çok şeyler oluyor galiba! Herhalde “sonsuz öykü”nün kördüğümü çözülmek üzeredir. O gelmedi, onlarsa ona dair bir şeyler biliyorlar. Sana söylemezler, hiç kendini üzme, aklın varsa sen de bir şey sorma ama annem bitkin. Ben de bir şey sormadım. Hoşça kal.

Kapıyı açtı.

– Liza, senin bir şeyin mi var! diyerek arkasından sofaya çıktım. Onun bitkin, ümitsiz hâli içime işlemişti. O, yalnız kızgın değil, aynı zamanda hemen hemen acımasız bakışlarla beni süzdü, acı acı gülerek elini salladı.

Merdivenden:

– Keşke ölseydi, Tanrıya dua ederdim, diye, bağırdı, gitti. Prens Sergey Petroviç için böyle söylemişti, prens bu sırada sayıklayıp duruyor, baygın bir hâlde yatıyordu.

Meydan okurcasına, “Sonsuz öykü! Hangi sonsuz öykü?” diye düşündüm, işte o zaman onun dün geceki itirafları üzerine edindiğim izlenimlerin hiç olmazsa birazını, hatta bütün itirafını mutlaka onlara da anlatmak isteğini duydum.” Şimdi onun için kötü şeyler düşünüyorlar, öyleyse varsın her şeyi öğrensinler!” diye düşündüm.

Hatırlıyorum, oldukça büyük bir ustalıkla anlatmayı başardım. Hemen yüzlerinde dehşetli bir merak belirdi. Bu kez Tatyana Pavlovna da gözlerini gözlerimin içine dikmişti; ama annem daha sakindi, pek ciddiydi; böyle olmakla birlikte yüzünde yine hafif, sevimli ama pek ümitsiz bir gülümseme belirdi. Bu gülümseme, ben anlatırken dudaklarından hiç ayrılmadı. Tabii güzel konuşuyordum, böyle olduğu hâlde onların hiçbir şey anlamadıklarını da biliyordum. Tatyana Pavlovna’nın her zamanki âdetine uyarak ben bir şey anlatırken hep yaptığı gibi bahane aramamasına, söylenenin gerçek olup olmadığını ısrarla sormasına, araya laf sokuşturmamasına şaşmaktan kendimi alamadım. O, sadece ara sıra dudaklarını sıkıyor, zorlukla anlıyormuş gibi gözlerini kısıyordu. Zaman zaman onların hepsini anladıklarını sanıyordum ama buna hemen hemen imkân yoktu. Ben, mesela onun inançlarından söz açtım, onun dünkü heyecanından, anneme duyduğu hayranlıktan, ona olan sevgisinden, onun portresini öptüğünden söz ettim… Bunları dinlerken sessizce çabuk çabuk bakıştılar, annem kıpkırmızı kesildi ama ikisi de susmaya devam ediyorlardı. Ondan sonra… Ondan sonra, tabi annemin yanında esas noktaya, yani onunla karşılaşmasına, ondan sonraki olaylara, başlıcası da onun Versilov’a yazdığı dünkü mektuba, mektubu aldıktan sonra manevi bakımdan “yeniden dirilmesine” değinemezdim. Oysa asıl anlatılması gereken şeyler bunlardı, bunun için de açıkça söyleyerek annemi sevindirmek istediğim bütün duyguları tabii anlaşılmadan kalmıştı, tabii bunda benim suçum yoktu. Onlar susup duruyorlardı, onlarla birlikte oturmak bana ağır geldi, sıkıldım.

– Herhâlde şimdi artık eve dönmüştür, belki de benim odamda oturuyor, beni bekliyordur, diyerek gitmek için ayağa kalktım.

Tatyana Pavlovna da metin bir sesle:

– Git bak, git bak, dedi.

Annem benimle vedalaşırken yarı fısıltıyla sordu:

– Aşağıya uğradın mı?

– Uğradım, önünde eğildim, ona dua ettim. Ne kadar sakin, ne mübarek yüzü var, anne! Tabutu için paraya acımadığınızı gördüm, size teşekkür ederim, anne. Önce bu bana tuhaf göründü ama sonra hemen sizin yerinizde olsam benim de aynı şeyi yapacağımı düşündüm.

– Yarın kiliseye gelecek misin, diye sordu, sorarken dudakları titriyordu.

Ben de şaşarak sordum:

– Neler söylüyorsunuz, anne? Bugün evde yapılacak âyine de geleceğim, daha önce de gelirim; hem üstelik yarın… Sizin gününüz anne, sevgili dostum! Üç gün daha yaşasaydı, o da görecekti! Dışarı çıkarken içimde acı verici bir şaşkınlık vardı, kiliseye cenaze duasına gelecek misin diye sorulur mu hiç? Hem mademki benim için böyle düşünüyorlar, onun için ne düşünmezler?

Tatyana Pavlovna'nın arkamdan koşacağını biliyordum, bunun için özellikle dış kapının önünde durdum; ama o, yanıma gelir gelmez beni eliyle merdivene itti, kendisi de arkamdan dışarı çıkarak kapıyı kapadı.

– Tatyana Pavlovna, demek ki siz Andrey Petroviç'i ne bugün, ne de yarın beklemiyorsunuz, öyle mi? Ben korku içindeyim…

– Sus. Senin korku içinde olman kimin umurunda? Söyle bakayım, onun dünkü saçmalarını anlatırken arada söyleyemediklerin neydi?

Gizlemeye gerek görmedim. Âdeta Versilov'a kızarak Katerina Nikolayevna'nın dün ona yazdığı mektuba dair bildiklerimi anlattım, mektubun bıraktığı etkiden, yani Versilov'un yeniden dirilerek yeni bir hayata kavuştuğundan söz ettim. Mektup haberinin onu hiç şaşırtmadığını şaşkınlıkla gördüm, o zaman mektuptan daha önce haberi olduğunu anladım.

– Sen yalan söylüyorsun!

– Hayır, yalan söylemiyorum. Alaylı bir gülümsemeyle:

– Bak sen, diye söylendi. Aynı zamanda bir şey düşünüyor gibiydi, yeniden dirilmiş! Ondan bu da beklenebilir? Portreyi öptüğü doğru mu?

– Evet, doğru Tatyana Pavlovna.

– Duygulu duygulu mu öptü, yapmacık değildi ya?

– Yapmacık mı? Onun hiç yapmacık hareketi oldu mu? Ayıp size, Tatyana Pavlovna. Ruhunuz, kaba bir kadın ruhu.

Bu sözleri heyecanla söyledim ama o işitmiyor gibiydi: merdivenin çok soğuk olmasına bakmadan yine bir şeyler düşünmeye devam ediyordu. Benim sırtımda hiç olmazsa kürküm vardı, oysa yalnız entariyle duruyordu.

Bana aşağılar gibi bakarak, hem de bir çeşit can sıkıntısıyla:

– Sana bir iş verirdim ama ne yazık ki çok budalasın, dedi. Beni dinle, haydi, Anna Andreyevna'ya git de bak bakalım, orada neler oluyor… Ama yok, yok gitme, sersem, evet sersemsin işte! Haydi, yallah, karşımda direk gibi ne duruyorsun?

– Ben de Anna Andreyevna'ya gitmeyeceğim. Ama Anna Andreyevna, beni çağırmak için adam göndermişti.

– Kendisi mi? Darya Onisimovna'yı mı, diyerek hızla bana döndü. Gitmeye hazırlanmış, kapıyı bile açmıştı ama yine kapadı.

Kin kokan bir zevkle:

– Anna Andreyevna'ya ölürüm de yine gitmem, diye tekrarladım, şimdi bana sersem dediğiniz için gitmeyeceğim. Hâlbuki ben hiçbir zaman bugünkü kadar basiretli olmamışımdır. Bütün işlerinizi avucumun içi gibi görüyorum ama Anna Andreyevna'ya yine de gitmeyeceğim!

Tatyana Pavlovna:

– Böyle olacağını biliyordum, dedi. Ama bu, benim sözlerime verilen bir cevap değildi, aklındakini düşünmeye devam ediyordu. İşte şimdi artık onu ağla örer, kördüğüm yapıp bağlarlar!

– Anna Andreyevna'yı mı?

– Aptal!

– Peki, öyleyse kimden söz ediyorsunuz? Sakın Katerina Nikolayevna'dan söz etmeyesiniz? Hangi kördüğümle?

Dehşetli korkmuştum. Belli belirsiz ama korkunç bir düşünce ruhumu delip geçti. Tatyana Pavlovna keskin bakışlarını yüzüme dikti.

– Sana da ne oluyor, diye birdenbire sordu. Senin bu işle ne ilişiğin var? Senin için de bir şeyler duydum, gözünü aç, ha!

– Beni dinleyin Tatyana Pavlovna, size dehşetli bir sır açacağım ama şimdi değil. Şimdi vaktim yok, yarın ikimiz yalnız kalınca açacağım. Bunun için de siz şimdi bana bütün gerçeği, söylediğiniz kördüğümün nasıl bir şey olduğunu açıklamalısınız… Çünkü bütün vücudum tir tir titriyor…

– Sen titremişsin, titrememişsin bana vız gelir, diye bağırdı. Yarın anlatacağın sır da neymiş? Yoksa gerçekten bir şeyler biliyor musun, diyerek soran bakışlarını üzerime dikti. O zaman Kraft'ın mektubu yaktığını yeminle söylememiş miydin?

Kendimde olmadığım için bu defa ben de onun sorusuna cevap vermedim:

– Tatyana Pavlovna, tekrar ediyorum, bana işkence etmeyin, diyerek kendi sorumda ısrar ediyordum. Dikkat edin, Tatyana Pavlovna, benden gizlediğiniz şey yüzünden daha kötü bir şeyler olabilir… Düşünün ki tam anlamıyla yeniden dirilmişti

– E, haydi, defol soytarı sen de! Kendisi herhâlde deli gibi âşık. Baba oğul, ikisi de aynı kadına âşık olmuşlar! Tuu, terbiyesizler!

Hırsla kapıyı kapayarak içeri girdi. Son sözlerindeki apaçık utanma denilen şeyle ilgisi olmayan hayasızlık, evet, ancak bir kadının gösterebileceği hayasızlık karşısında kudurmuş bir hale gelerek dışarı fırladım. Kalbimin derinliklerine kadar aşağılanmıştım. Daha önce söz verdiğim gibi, kapalı duygularımı resmedecek değilim; şimdi her şeyi hâlledecek olan olayları sıra ile anlatmaya devam edeceğim. Pek doğal olarak ayak üstü yine ona uğradım, yine dadıdan, eve hiç uğramadığını öğrendim.

– Hiç mi gelmeyecek?

– Tanrı bilir.

III

Artık olayları anlatmaya başlayabilirim. Umarım okurlar anlayabilir. Belki bazı şeyleri sağlıklı anlatamayabilirim, çünkü olayların altında ezilmiştim. Her şey çok çabuk gelişiyor, beynimi dumura uğratıyordu. O hale gelmişim ki, o günün akşamında aklım karma karışık olmuştu. Bunun için öncelikle, kısaca daha önceki olaylara değineyim:

En çok üzüldüğüm şeylerin başında şunlar geliyordu: Madem iki gün önce dirilmişti, o hâlde onu sevmiyordu. Şimdi ortalarda yoktu, nerede olabilirdi? Birçok kişi bunu bilemiyordu benim evimdeydi. Dün birbirimizi kucaklamış, birbirimize biraz daha yaklaşmış, annemden konuşmuştuk. Benden ayrılır ayrılmaz da dün portresini öptüğü annemle gidecekti. Fakat o bunu yapmıyor, sabahın köründe evden çıkıp gidiyordu. Darya Onisimova'nın dediğine göre de bir daha hiç dönmeyecekti. Dahası kız kardeşim de "sonsuz öykü" den söz açıyor, öykünün çözülebileceğini, annemin bu arada bazı bilgiler aldığını söylüyordu. Yine anladığım kadarı ile Katherina Nikolayevna'nın yazdığı mektuptan da haberdardı. Beni dikkatle dinliyordu ama onun dirilip yeni bir hayata başlayacağına inanmıyorlardı. Annem bitkin bir halde, Tatyana Pavlovna da "yeniden dirilme" sözleriyle sinsi sinsi alay ediyor. Mademki bütün bunlar böyle demek ki bir gece içinde değişmiş, yine kriz geçirmişti, hem de dünkü coşkunluktan, içlilikten, heyecanlı nutuktan sonra! Demek ki bütün bu "yeniden dirilme" sabun köpüğü gibi sönüvermişti, o da belki şimdi

geçenlerde Byoring’e dair haberi duyunca kapıldığı aynı kızgınlık içinde kim bilir nerelerde dolaşıp duruyordur! Şimdi sorarım size, annemin, benim, hepimizin birden halimiz ne olacak? Hem de… Hem de en sonunda onun hâli ne olacak? Beni Anna Andreyevna’ya gönderirken Tatyana Pavlovna’nın ağzından kaçırdığı “kördüğüm” neydi? Demek ki bu “kördüğüm” asıl orada, yani Anna Andreyevna’da?! Peki, neden Anna Andreyevna’da? Hiç zaman geçirmeden koşa koşa Anna Andreyevna’ya gideceğim. Demin sadece kızgınlığımdan gitmeyeceğim dedim; hemen şimdi koşacağım. Ama Tatyana Pavlovna “belge” için ne demişti? Hem dün Versilov, kendisi bana: “Belgeyi yak!” dememiş miydi?”

İşte düşüncelerim bunlardı, işte bunlar beni kördüğümle boğuyordu; ama bana asıl gerekli olan Versilov idi. Onunla her şeyi hemen halledebilirdim, bunu hissediyordum; bir iki sözle birbirimizle anlaşabilirdik! Onun ellerini yakalar, sıkardım. Kalbimde onun için tatlı sözler bulurdum, diye farkında olmadan hayal kuruyordum. Oh, deliliği yenerdim ben!… Ama o nerede? O nerede? İşte tam böyle sinirli, heyecanlı bir anımda Lambert’ın karşıma çıkıvermesi de gerekliydi sanki! Evime yaklaşmaya birkaç adım kalmıştı ki, birdenbire Lambert’la karşılaştım. Beni görünce sevincinden haykırdı, elime yapıştı:

– Sana üçüncü kez geliyorum. Gel, kahvaltı etmeye gidelim!

– Dur, bakayım! Bana uğradın, değil mi? Orada Andrey Petroviç yok mu?

– Kimse yok. Onları bırak, canım. Sen budalasın. Dün kızdın, çünkü sarhoştun, benimse sana söyleyeceğim önemli bir haber var. Dün akşam konuştuklarımıza dair bugün öyle nefis şeyler duydum ki…

Hem acele ettiğim hem de nefesim kesildiği için, elimde olmadan şiir söyler gibi bir tavır takınarak:

– Lambert, diye sözünü kestim. Sana daha dün söyledim ama hâlâ anlamıyorsun. Lambert, sen hem çocuksun hem de bir Fransız gibi budala. Sen kendini hâlâ Tuşar’ın pansiyonunda sanıyor, beni de Tuşar’da olduğu gibi budala biliyorsun… Dün sarhoştum ama şaraptan değil, fazla heyecandan sarhoş olmuştum. Senin saçmalarını dinleyip onayladımsa,

bunu kurnazlıkla düşüncelerini ağzından almak için yaptım. Ben seni aldatıyordum, sen de inandın, saçmaladın durdun. Şunu bil, onunla evlenmek öyle saçma bir düşünce ki, buna orta okul öğrencisi bile inanmaz. Durum bu iken benim inandığımı düşünmeye imkân var mı? Yüksek sosyeteye kabul edilmediğin, onların âdetlerini bilmediğin için buna inandın. Bu, onların yüksek sosyetesinde öyle basit olmuyor, onlarda öyle basit bir şekilde hemen tutup evlenmek imkânsız bir şey… Şimdi de senin ne istediğini açıkça anlatayım, beni evine götürüp sarhoş etmek, ondan sonra belgeyi benden alıp seninle birlikte Katerina Nikolayevna'nın aleyhinde bir madrabazlığa girişmemi istiyorsun! Öyleyse aldanıyorsun! Sana hiçbir zaman gelmeyeceğim, hem bilmiş ol ki hemen yarın, bilemedin, muhakkak öbür gün bu kâğıt onun eline verilmiş olacaktır, çünkü bu belge ona ait. Çünkü kendi eliyle yazmış, ben de kendi elimle ona vereceğim, hem nerede, nasıl vereceğimi bilmek istiyorsan, dinle: Onun dostu Tatyana Pavlovna'nın eliyle, Tatyana Pavlovna'nın evinde, Tatyana Pavlovna'nın gözünün önünde vereceğim. Belge için de ondan hiçbir şey almayacağım. Şimdi de yanımdan sonsuza kadar uzaklaş, yallah! Yoksa… Yoksa Lambert, sana karşı pek öyle nazik davranmayacağım…

Bu sözleri bitirirken, bütün vücudum tir tir titriyordu. İnsanın hayatında her işine zarar veren en önemli, en kötü âdet gösteriş yapmaktır. Onun karşısında haşlanmam için sanki şeytan beni dürtmüştü. Öyle de hırslanmıştım ki, konuşmamı bitirirken sözleri örse vurur gibi söylemekten zevk duyarak sesimi de gittikçe yükselte yükselte artık öyle coştum ki belgeyi Tatyana Pavlovna'nın eliyle, yine onun evinde teslim edeceğime dair ayrıntıları da ona bildirdim! Ama o zaman onu öyle tanıtmak istemiştim! Belgeden böyle damdan düşercesine söz açıp onun budalaca korktuğunu görünce, daha fazla ayrıntı vererek onu büsbütün ezmek istedim. İşte bu kadınlara yakışan övünmeyle gevezelik daha sonra korkunç yıkımlara yol açmıştı, çünkü Tatyana Pavlovna'ya, onun evine dair verdiğim bu ayrıntılar, madrabaz, aynı zamanda da küçük işlerin pratik adamı olan Lambert'ın kafasında yer etmişti. Büyük, önemli işlerde o, bir hiçtir, hiçbir şey anlamaz ama böyle küçük işlerin kokusunu alma yeteneği yine de vardır. Tatyana Pavlovna'nın adını anmasaydım, büyük yıkımlar da olmayacaktı. Bununla birlikte, beni dinledikten sonra ilk anlarda korkunç derecede şaşırdı.

– Bana bak, diye mırıldandı. Alfonsina… Alfonsina şarkı söyler… Alfonsina onun evine gitmişti. Beni dinle, elinde bir mektup, hemen hemen mektup denilebilir, orada Andrakova senden söz ediyor, bana onu "çopur" verdi." Çopur"u hatırlıyor musun, işte kendin de göreceksin, kendin de göreceksin, haydi gel, gidelim.

– Yalan söylüyorsun, mektubu göster!

– Mektup evde, Alfonsina'da, haydi gidelim!

Yanından kaçıp gitmemden korktuğu için yalan söylüyor, sayıklıyordu. Ama ben onu sokağın ortasında bıraktım, peşimden gelmek isteyince durdum, yumruğumu göstererek gözdağı verdim. O ise artık düşünceli düşünceli duruyordu, gitmeme de engel olmadı, belki yeni bir plan kuruyordu. Benim içinse sürprizlerle dolu günü hatırlarken, hep öyle sanıyorum ki bütün o sürprizler, rastlantılar, sanki o zaman aralarında anlaşarak bir lanet yağmuru gibi başıma yağmıştı. Oturduğum evin kapısını henüz açmamıştım ki, holde uzun boylu, uzunca solgun yüzlü, kibirli, "zarif tavırlı, mükemmel bir kürk giymiş bir delikanlıyla karşılaştım. Burnunda kelebek güzlük vardı. Beni görür görmez burnundaki gözlüğü hemen çekip aldı, elinin nazik bir hareketiyle silindir şapkasını başından çıkardı, kenara çekilerek zarif bir gülümsemeyle, "Ha, bonsoir", dedi, yanımdan geçip merdivenlerden inmeye başladı. Kendisini Moskova'da bir defa, o da pek kısa bir an görmüş olduğum hâlde birbirimizi tanıdık. Anna Andreyevna'nın erkek kardeşi, saray muhafız, teğmeni Versilov idi. Versilov'un oğluydu, öyleyse benim de kardeşim sayılırdı. Onu ev sahibinin karısı uğurluyordu. Genç Versilov çıkınca ona saldırdım:

– O, burada ne yapıyordu? Benim odama girdi mi?

Soğuk bir sesle hızlı hızlı:

– Yok, sizin odanızda değildi. Bana gelmişti… diye kesip attı, odasına gitmek için döndü.

– Hayır, böyle şey olmaz, diye bağırdım. Hemen cevap verin bakayım: niçin geldi?

– Aman Tanrım! İnsanların niçin gelip gittiklerini hep size anlatacak değiliz ya! Biz de galiba kendi çıkarlarımızı gözetebiliriz. Bu genç, belki borç para almak için gelmiş, belki birisinin adresini öğrenmek istemiştir. Belki ona daha geçen sefer söz verdim…

– Nasıl geçen sefer?

– Ah, tanrım! Buraya ilk defa gelmiyor ki!

Kadın çıktı gitti. Asıl önemli nokta, burada bana karşı takınılan davranışın değişmesiydi, benimle kabaca konuşmaya başlıyorlardı. Bu işin de bir sır olduğu besbelliydi; her adım attıkça, her saat geçtikçe gizemler bir araya toplanıyordu. Genç Versilov kız kardeşi Anna Andreyevna ile ilk defa ben hastayken gelmişti. Hem bunu, hem de Anna Andreyevna’nın bir gün önce ihtiyar prensin belki de benim oturduğum evde kalacağına dair acayip bir şeyler söylediğini pek iyi hatırlıyordum… Ama bunlar öyle anlaşılmaz, öyle çirkin şeylerdi ki üzerinde durup bir şey düşünmek elimden gelmiyordu. Elimle alnıma vurdum, hatta dinlenmek için biraz oturmadan Anna Andreyevna’ya koştum. Evde yoktu, kapıcıdan “Tsarskoye Selo’ya gitmiş olduklarını, belki de yarın bu saate döneceklerini” öğrendim.

O, Tsarskoye Selo’ya, elbette ihtiyar prensin yanına gitmişti, ağabeyi de benim odamı gözden geçiriyordu! Hayır, bu olamaz, diyerek dişlerimi gıcırdattım, eğer burada gerçekten bir kördüğüm varsa o zaman “zavallı kadın”ı ben koruyacağım.

Anna Andreyevna’dan eve dönmedim, çünkü ateşler içinde yanan başımda Andrey Petroviç’in canı sıkıldığı zamanlarda girip oturmayı âdet edindiği kanal üzerindeki meyhanenin hatırası canlandı. Bu tahminime sevinerek hemen oraya koştum. Saat dörde geliyordu, hava da kararmaya başlamıştı. Meyhane sahibinden onun geldiğini öğrendim: “Biraz oturup gittiler, belki yine de gelirler” dedi. Birden onu ısrarla aramaya karar verdim, yemek getirmelerini söyledim; hiç olmazsa ümit vardı.

Yemeği yedim, hatta elden geldiği kadar fazla oturabilmeye hak kazanmak için fazla bile yedim. Öyle sanıyorum ki orada dört saat kadar oturmuştum. Üzüntümü, sonsuz bir sabırsızlık duyduğumu burada anlatacak değilim. Sanki içimdeki her şey sarsılmış, titriyordu. Burada bu müşteriler,

ah, bütün bu sıkıntı, bir daha çıkmamasıya ruhumda yer etmişti! Başımın içinde, güz günü kasırganın birdenbire saldırarak havaya kaldırdığı kuru yaprak bulutu gibi dolaşan düşünceleri de anlatmıyorum. Gerçekten başımda buna benzer bir şeyler oluyordu, hem bütün kalbimle söyleyeyim ki bazı anlarda aklımı kaybeder gibi olduğumu hissediyordum.

Ama bana en çok üzüntü, acı veren yakamı bir türlü bırakmayan, zehir dolu bir hatıraydı. Evet, yakamı bırakmayan zehirli güz sineği gibi bir şey. Ssiz onu düşünmezsiniz ama o, etrafınızda uçarak döner, sizi rahatsız eder, sonra birdenbire acı acı ısırır. Bu sadece bir hatıra, bir olaydı. Bunun dünyada daha hiç kimseye sözünü etmedim, İşte sorun bu, çünkü bunu da bir yerde anlatmak gerek, değil mi ya!

Moskova'da, artık Petersburg'a gelmeme karar verildiği sırada Nikolay Semionoviç'in eliyle yol parası gönderildiği bildirilmişti. Paranın kimden geleceğini sormadım; Versilov'dan geleceğini biliyordum. O zaman kalbim titreyerek, parlak planlar çizerek Versilov ile karşılaşacağımız anı gece gündüz hayal ettiğim için onun hakkında, hatta Marya İvanovna ile bile, yüksek sesle konuşmayı büsbütün bırakmıştım. Hatırlıyorum, yol parası yapmak için kendi param da vardı; ama yine de beklemeye karar vermiştim. Bu arada paramın posta ile geleceğini tahmin ediyordum.

Bir gün Nikolay Semionoviç eve dönünce, bana ertesi gün saat on birde Myasnitskaya'da Prens Vaskiy'in evindeki dairesine gitmemi, orada Petersburg'dan gelen, liseden arkadaşı Prens Vaskiy'in evinde misafir kalan Andrey Petroviç'in oğlu saray muhafız teğmeni Versilov'un, bana yol parası olarak gönderdiği parayı teslim edeceğini söyledi. Bu işin pek basit bir şey olduğu akla gelebilir. Andrey Petroviç'in parayı postayla göndermektense bu işi oğluna vermiş olması akla çok yatkındı; ama bu haber beni anlayamayacağım bir şekilde sarstı, korkuttu. Böyle bir karşılaşmada kendimi nasıl tutacaktım. Artık böylece hayal ettiğim adamın niyetleri, duyguları meydana çıkıyordu; ama karşıma kocaman bir soru işareti dikilmişti. Bu hiç beklemediğim karşılaşmadan kendimi nasıl tutacaktım. Ama bu durumda da onurumdan bir şey kaybetmiş olmayacak mıydım?

Ertesi gün, saat tam on birde Prens Vaskiy'in tahmin ettiğime göre zengin bir tarzda döşenmiş, sırma işlemeli elbiseler giyen uşaklar bulunan

bekâr dairesine gittim; iç odalardan yüksek sesle konuşmalar, gülüşmeler geliyordu: prensin, muhafız teğmeninden başka misafirleri vardı. Uşağa, geldiğimi içeriye bildirmesini söyledim. Hem galiba biraz gururlu bir ifadeyle söylemiştim. Uşak giderken tuhaf tuhaf yüzüme baktı, öyle sandım ki, bakışlarında gereken saygı da yoktu. Geldiğimi bildirmek için uzun uzadıya, aşağı yukarı beş dakika kadar içerde kalmasına şaştım. Odadan hâlâ gülüşmeler, konuşmalar duyuluyordu.

Hâlâ ayakta dikiliyordum, "içeridekiler gibi bir bey" olduğum için uşakların bulunduğu holde oturmanın hem yakışık almayacağını, hem de bunun imkânsız bir şey olduğunu "pek iyi anlıyordum. Ayrıca çağrılmadıkça kendiliğimden salona girmeyi hiç istemiyordum, buna gururum engel oluyordu. Belki de bu fazla bir gururdu ama öyle olması gerekiyordu. Holde kalan uşakların benim karşımda oturmak cesaretini gösterdiklerine çok şaşırmıştım. Bunu görmemek için başımı çevirdim, bununla birlikte bütün vücudumla titremeye başladım, sonra birdenbire döndüm, uşaklardan birine doğru bir adım atarak "hemen" gidip bir daha bildirmesini emrettim. Sert bakışıma, büyük bir heyecan içinde olmama rağmen uşak yerinden kalkmadan tembel tembel yüzüme baktı, onun yerine öteki uşak cevap verdi:

– Haber verildi, hiç üzülmeyin.

Sadece bir dakika daha, hatta imkân olursa bir dakikadan da az bir zaman beklemeye, ondan sonra kesinlikle gitmeye karar verdim. Çünkü bir defa oldukça iyi giyinmiştim, elbisem, paltom ne de olsa yeni sayılırdı, gömleğimse yepyeniydi, bu olayı göz önünde tutan Marya İvanovna ayrıca gayret etmişti. Ama bu uşaklara dair çok daha sonra, yani Petersburg'a gelince kesin olarak öğrendiğime göre onlar genç Versilov'un yanında getirdiği uşağından, daha bir gün önce "beyin üvey erkek kardeşinin, bir öğrencinin geleceğini" öğrenmişler. Şimdi artık bunu kesin olarak biliyorum.

Dakikalar geçti. Karar verip de bir türlü yerine getirememek duygusu tuhaftır. Tir tir titreyerek her saniyede bir, "Gideyim mi, gitmeyeyim mi?" diye tekrarlıyordum. Geldiğimi bildirmek için içeri giden uşak geri döndü. Elinde, parmaklarının arasında üç tane kırmızı banknot, kırk ruble sallanıyordu.

– İşte efendim, buyurun kırk rubleyi alın, dedi.

Bu bana yapılan saygısızlıkların en büyüğüydü, birden kan beynime sıçradı. Geçen gün. Bütün gece Versilov’un iki kardeşin görüşmesi için hazırladığı bu karşılaşmayı düşünmüş, hayal kurmuştum, bütün gece ateşler içinde yanarak orada nasıl davranmam gerektiğini, yalnızlık günlerimde olgunlaştırdığım, herhangi bir toplantıda gurur duyarak ortaya atabileceğim düşüncelerimi nasıl yüksek göstereceğimi sayıklamış durmuştum. Belki Prens Vaskiy’in önünde bile nasıl soylu, gururlu, üzüntü dolu bir tavır takınacağımı, böylelikle bu sosyeteye girmiş olacağımı hayalimde canlandırmıştım. Ah, kendime acımadan bunları söylüyorum. hem varsın böyle olsun, bunları böylece, bütün ayrıntılarıyla yazmalıyım! İşte bütün bunların yerine birdenbire hole, hem de on dakikalık bir bekleyişten sonra bir tepsi, bir zarf içinde değil de doğrudan uşak eliyle, uşak parmaklarıyla kırk ruble gönderiliyordu.

Uşağa öyle bir bağırış bağırdım ki titredi, geriye fırladı. Paraları hemen geri götürmesini, “beyinin kendi eliyle” getirmesini emrettim. İstediğim şey elbette anlamsızdı, uşağın da anlamayacağı bir şeydi. Ama öyle bağırmıştım ki, gitti. Üstelik salondakiler de galiba bağırdığımı duymuşlardı, çünkü konuşmalar, gülüşmeler birdenbire kesildi.

Hemen o anda yavaş, yumuşak, önemli ayak sesleri duyuldu, sonra hole çıkan kapının eşiğinde güzel, kibirli bir. Delikanlı göründü, delikanlı eşikten bir arşın kadar uzakta durdu.

Sırtında kırmızı ipekten pek güzel bir robdöşambr, ayaklarında terlikler, burnunda da kelebek gözlük vardı. Bir tek söz söylemeden gözlüğünü bana çevirdi. Baştan ayağa süzmeğe başladı. Ben, bir canavar gibi ona doğru bir adım attım, meydan okuyarak gözlerimi gözlerinin içine diktim. Ama o, beni sadece bir an, bir saniye süzdü, birden dudaklarında belli belirsiz bir gülümseme belirdi, belli belirsiz olduğu için alaylı idi. Sessizce döndü, yine geldiği gibi acele etmeden, gene sessiz sessiz, ahenkli adımlarla odaya, içeri gitti. Ah, karşılarındakini aşağılayabilmeyi bilen bu insanlar henüz çocukken, henüz aile içindeyken bütün bunları annelerinden öğrenirler! Büyük bir şaşkınlık yaşıyordum… Ah, o zaman niçin bu oyuna düşmüştüm!

Hemen o anda yine öteki uşak ortaya çıktı, elinde aynı banknotlar vardı:

– Buyurun, alın bu parayı. Size Petersburg'dan göndermişler, şimdi sizi içeri kabul etmelerine imkân yok, başka bir gün, belki daha serbest kaldıkları bir gün kabul ederler, dedi.

Bu son sözleri artık kendiliğinden eklediğini anladım. Ama şaşkınlığım hâlâ devam ediyordu. Parayı kabul ettim, kapıya doğru yürüdüm. Zaten şaşırdığım için kabul etmiştim, çünkü etmen gerekti. Bu sırada uşak da tabii benimle alay etmek için tam uşakça bir hareket yaptı: Kapıyı önümde hızla açtı, ben geçerken kapıyı açık tutup sözleri önemli, teker teker söyleyerek:

– Buyurun efendim, dedi.

– Alçak, diye bağırdım, birden elimi kaldırdım ama vurmadım. Senin efendin de alçak! Bunu hemen bildir, diye devam ederek hızlı adımlarla merdiven başına çıktım.

– Böyle söylemeye hakkınız yoktur! Bunu hemen efendime söylemiş olsaydım, daha şu dakikada tutanak tutup sizi karakola gönderebilirdi. Elinizi kaldırmaya da hakkınız yoktu…

Merdivenlerden inmeye başladım. Merdiven genişti, açıktı, kırmızı yol halısından inerken beni yukarıdan görebilirlerdi. Uşakların üçü de dışarı çıktılar, yukarda tırabzanların önünde durdular. Ben, ses çıkarmamaya karar vermiştim, uşaklarla ağız kavgası yapmaya imkân yoktu. Adımlarımı sıklaştırmadan, hatta galiba yavaşlatarak bütün merdiveni indim.

Bütün bunlara ıvır zıvır şeyler, toy bir çocuğun boş yere sinirlenmeleri diyen filozoflar bulunabilir ama benim için bu, bir yaraydı. Öyle bir yara ki şimdiye kadar, şu satırları yazdığım dakikaya kadar, her şey bittiği, öç alındığı hâlde yine iyi olmadı. Ah, yemin ederim ki ben kinci, öç almaktan hoşlanan bir insan değilim! Hiç şüphesiz aşağılandığım zaman sürekli kıyasıya öç almak isterim ama yemin ederim ki bunu yalnız soyluluk göstererek yapmak isterim. Önemi yok, ona soylulukla karşılık vereyim ama o, bunu hissetsin, bunu anlasın, işte o zaman ben de öcümü almış olurum! Söz arasında şunu da söyleyeyim ki öç almayı sevmem ama soylu olmakla birlikte kinciyim, bilmem başkalarında da böyle oluyor mu? O zamansa, ah o zaman oraya belki gülünç ama soylu duygularla gitmiştim. Zararı yok, gülünç olmayan, âmâ alçakça, bayağı, orta duygular

besleyeceğime gülünç duygular besleyeyim! “Kardeşimle” bu karşılaşmamı kimseye söylemedim, hatta Marya İvanovna’ya, Liza’ya bile söylemedim! Bu karşılaşmanın kepazece atılmış bir tokattan farkı yoktu. İşte bu bay, kendisini hiç beklemediğim bir sırada birdenbire karşıma çıkıyor; bana gülümsüyor, şapkasını çıkararak tam bir dostlukla, “Bonsoir” diyor. Elbette üzerinde düşünülecek şeylerdi bunlar… Ama yara açılmıştı!

Meyhanede dört saatten fazla oturduktan sonra birden, çıldırmış gibi dışarı fırladım, elbette Versilov’a gitmek niyetiyle. Ama onu yine evde bulamadım, hiç uğramamıştı; dadıya canım sıkıldı, durup dururken Versilov’a Darya Onisimovna’yı göndermemi söyledi. Ah, onlarla uğraşacak halim mi vardı! Anneme koştum ama içeri girmedim, Lukerya’yı taşlığa çağırdım; ondan Versilov’un hiç gelmediğini, Liza’nın da evde olmadığını öğrendim. Lukerya’nın da bana bir şeyler sormak, belki de bir şey rica etmek istediğini görüyordum; ama onunla da uğraşacak hâlde değildim! Son bir ümit kalıyordu, bu da Versilov’un bana uğramış olmasıydı; ama buna artık ben de inanmıyordum.

Hemen hemen aklımı kaybetmiş bir hâlde olduğumu daha önce de söylemiştim. İşte tam böyle bir haldeyken odamda Alfonsinka ile ev sahibini görmeyeyim mi! Evet, odadan çıkıyorlardı, Pyotr İppolitoviç’in elinde de mum vardı.

Birden kızdım ve anlamsızca ev sahibine bağırdım:

– Bu da ne demek! Bu düzenbazı benim odama sokmaya nasıl kalkışabildiniz?

Alfonsinka:

– Tiens, diye seslendi, les amis -Vay… Ne biçim dostlar?..

– Defol, diye bağırdım. Korkmuş gibi bir tavır takındı:

– Mais c’est un ours -Peki ama bu bir ayı, diyerek koridora fırladı, hemen ev sahibi kadının odasına daldı. Pyotr İppolitoviç hâlâ elinde mumu tutuyordu, sert bir tavırla yanıma yaklaştı.

– Size şunu söylememe izin veriniz, Arkadiy Makaroviç, çok fazla sinirlendiniz. Size karşı büyük bir saygımız olmakla birlikte matmazel. Alfonsinka düzenbaz değildir, hatta söylediğinizin büsbütün tersidir. Kendisi bizde misafirdi, hem de sizin değil, birbirleriyle çoktan beri tanıştıkları karımın misafiridir.

– Öyleyse onu benim odama sokmaya nasıl kalkışabildiniz, diye sorumu tekrarlarken birdenbire dehşetli ağrımaya başlayan başımı tuttum.

– Bu bir rastlantıdan başka bir şey değildir. Yine ben, temiz hava girsin diye açtığım pencereyi kapamak için odanıza girmiştim. Alfonsinka Karlovna ile daha önce başlamış olduğumuz konuşmaya devam ettiğim için konuşma sırasında sadece benim peşimden gelerek odanıza girmişti.

– Yalan, Alfonsinka casus, Lambert da casus. Belki siz de casussunuz. Alfonsinka herhâlde benden bir şey çalmaya gelmiştir.

– Bunu artık nasıl isterseniz öyle yorumlayabilirsiniz. Bugün bir türlü söylüyorsunuz, ertesi gün başka türlü. Kendi odamı bir süre için kiraya verdim, biz de karımla birlikte kilere taşınacağız, böylelikle şimdi Alfonsinka Karlovna da burada sizin gibi bir kiracıdır.

Korku ile:

– Odanızı Lambert'a mi kiraya verdiniz, diye bağırdım.

– Hayır efendim, Lambert'a değil, diyerek deminki gibi yayvan yayvan gülümsedi. Ama bu gülümsemesinde sabahki şaşkınlık yerine kesinleşmiş bir ifade vardı. Öyle sanıyorum ki kime verdiğimi siz de biliyorsunuz, ancak boş yere bilmemezlikten geliyorsunuz, bunu da sadece gösteriş olsun diye yapıyorsunuz, bunun için de kızıyorsunuz. Geceniz hayırlı olsun, efendim.

Hemen hemen ağlar gibi:

– Evet, evet, beni yalnız bırakın, beni rahat bırakın, diyerek ellerimi salladım. Öyle ki, o bile birdenbire şaşkın şaşkın yüzüme baktı. Bununla birlikte yine de odamdan çıktı. Kapının çengelini taktım, kendimi yastığın

üzerine yüzükoyun attım. Hatıralarımın sonu olan bu üç uğursuz günden birinci müthiş gün de işte böyle geçmişti.

ONUNCU BÖLÜM

I

Benim amaçlarımdan biri de okuyucuya bazı şeyleri baştan anlatmak. Bunun için olayların gidiş yönünü baştan önlüyorum. Burada asıl sorun, Tatyana Pavlovna'nın ağzından Andreyevna'nın içinde bulunduğu durumda, insanın aklına gelebilecek en cesaretli bir adımı atmış olması oluşturuyordu. İşte kişilik ancak buna denebilirdi.

İhtiyar prens, o zaman sağlık durumunun iyi olmadığı öne sürülerek tam zamanında Tsarskoye Selo'ya kaçırıldığı için onun Anna Andreyevna ile evlenmesi haberinin sosyetede yayılmasına imkân kalmamış, bir müddet için, yani bir yangın gibi tam başlangıçta söndürülmüştü. Ama böyle olmakla birlikte, her kalıba sokulabilen zayıf iradeli ihtiyarcık hiçbir şekilde düşüncesinden vazgeçmeyi kabul etmeyecek, kendisine evlenme teklifi yapan Anna Andreyevna'ya sataşmayacaktı. Bu bakımdan o, bir şövalye idi, bu sebeple er geç birdenbire kalkıp önüne geçilmez bir kuvvetle niyetini yerine getirmeye kalkışabilirdi. İşte böyle zayıf kişilikli insanlardan bu gibi hareketler sık sık beklenebilir, çünkü onların bir dayanma sınırları vardır ki, işi oraya kadar vardırmamalıdır. Kendisine karşı sonsuz bir saygı duyduğu Anna Andreyevna'nın hiç de iyi durumda olmadığını, sosyetede türlü söylentiler dolaşabileceğini, alaya alınacağını, onun hesabına kötü sözler söylenebileceğini düşünüyordu. Şimdilik onu yatıştıran, bu adımı atmaktan alıkoyan şey, Katerina Nikolayevna'nın onun yanında, Anna Andreyevna için bir defa olsun ne sözle ne de ima ile kötü bir şey söylememiş olması yahut Anna Andreyevna ile evlenmek niyetine karşı gelmemesiydi. Tersine, babasının nişanlısına güler yüz, özen gösteriyordu. Böylelikle Anna Andreyevna çok zor bir duruma düşürülmüştü. Prensin kendisine karşı da sonsuz bir saygı duyduğu, hele şimdi sadece evlenmesine hoşgörüyle, sevgiyle izin verdiği için bu saygısını artırdığı Katerina Nikolayevna'nın azıcık aleyhinde bulunacak olursa ihtiyarın bütün ince duygularına saygısızlık etmiş olacağını, kendisine karşı güvensizlik, hatta belki de öfke

uyandıracağını kadınlık duygusuyla seziyordu. Böylelikle şimdilik savaş bu alanda oluyor, her iki rakip nezaket, sabır, dayanma gücü bakımından sanki birbirleriyle yarış ediyorlardı. Prens de sonunda onlardan hangisine daha çok şaşmak gerektiğini bilmiyordu, bütün zayıf iradeli ama kalpleri şefkat dolu insanların âdeti olduğu gibi acı çekmeye, her şeyde kendisini suçlu bulmaya başlamıştı. Kederinden hastalandığını söylüyorlardı. Sinirleri gerçekten de bozulmuştu, Tsarskoye Selo'da sağlık durumu düzelecek yerde büsbütün bozulmuştu, söylediklerine göre neredeyse yatağa düşecekmiş.

Burada, söz arasında, çok daha sonra öğrendiğim bir şeyi belirteyim: Söylentilere bakılacak olursa Byoring, Katerina Nikolayevna'ya bir yalan uydurarak ihtiyarı yabancı bir ülkeye gitmeye razı etmek teklifinde bulunmuş, bu arada da sosyetede el altından, prensin büsbütün aklını kaybettiğini yayıp yabancı ülkeye gittikten sonra buna dair doktorlardan rapor almayı ileri sürmüş. Ama Katerina Nikolayevna buna razı olmamış; hiç değilse sonraları bunun böyle olduğunu onaylıyorlardı. Katerina Nikolayevna bu teklifi reddetmişmiş. Bütün bu söylentiler pek uzaktan gelen söylentiler olmakla birlikte ben inanıyorum.

İşte bu iş tam bir çıkmaza girdiği sırada, Anna Andreyevna, Lambert'tan, ortada kızının babasını deli diye ilan etmek için bir hukukçuya danıştığını açığa vuran bir mektup bulunduğunu öğreniyor. Kinci insanlara içten, son derece kızıyordu. Benimle daha önceki konuşmalarını hatırlayıp birçok şeyi aklından geçirince, haberin doğru olduğundan şüphe edemezdi. O zaman bu metinle inatçı kadının için de indirilecek darbenin bir planı hazırlanmıştı. Plan da şuydu: Hiçbir kurnazlığa başvurmadan, çok konuşmadan, tepeden inme her şeyi prense anlatmak, onu korkutmak, varlığını sarsmak, kendisini mutlaka tımarhane, beklediğini anlatmak, inat edip öfkelenmeye, inanmamaya kalkışacak olursa, hemen kızının mektubunu göstermek…" İşte görüyorsunuz ya, daha önce bir kere deli olduğunuzu ilân etmek niyeti varmış. Şimdiyse evlenmemize engel olmak için böyle bir şeyi haydi haydi yapabilirler…" demek. Ondan sonra korku içinde kalan, bitkin bir hale düşen ihtiyarı alıp Petersburg'a, benim odama getirmek.

Bu korkunç bir risk idi ama o, kendi gücüne inanıyordu. Burada olayı bir an kesip çok ilerideki olaya geçerek darbenin bırakacağı etki hakkında yanılmamış olduğunu, tersine tesirin onun bütün ümitlerini aştığını söyleyebilirim. Bu mektup haberi, ihtiyar prensin üzerinde Anna Andreyevna'nın da, bizim hepimizin de tahmin ettiğimizden çok daha fazla etki bırakmıştır. O zamana kadar prensin bu mektup için daha önce de bir şeyler bildiğini tahmin etmemiştim. Ama bütün zayıf iradeli, cesaretsiz insanların âdeti olduğu gibi, söylentilere inanmamış, sakin kalmak için de duygularına kapılmamaya var gücüyle çalışmıştı. Böyle olduğu hâlde çabucak inanmak nankörlüğüne kapıldığı için kendi kendini suçluyordu. Şunu da belirteyim ki mektubun gerçekten de bir yerde var oluşu, Katerina Nikolayevna'nın üzerinde de tahmin ettiğimden çok daha büyük bir etki bırakmıştı… Kısacası bu kâğıt parçası benim, umduğumdan çok daha önemliymiş. Çünkü o mektubu ben taşıyordum.

Peki ama niçin benim oturduğum eve getirecekler, diye sorulabilir. Niçin prensi bizim yoksul odacıklarımıza getirip, kırık dökük eşyamızı göstererek onu korkutmalıydı? Kendi evine götürmeye imkân yoksa niçin Lambert'ın teklif ettiği gibi ayrı "zengin" bir eve götürmüyorlardı? Ama işte Anna Andreyevna'nın attığı büyük adamın bütün riski de burada toplanıyordu.

Esas sorunu hemen prens gelir gelmez belgeyi önüne koymak oluşturuyordu; ama ben ne olursa olsun belgeyi vermiyordum. Zaman kaybetmeye de artık imkân olmadığı için Anna Andreyevna kendi gücüne güvenerek elinde belge olmadığı hâlde işe başlamaya karar vermişti ama prensi, benim evime getirmek düşüncesiyle! Peki niçin? Aynı adımla beni de şapa oturtmak için, kısacası atalar sözünün dediği gibi, bir taşla iki kuş vurmak istiyordu. Bana da itme ile sarsma ile ansızın etki etmek istiyordu. Evimde ihtiyarı, onun korkusunu, âciz halini görüp onların beraberce yalvarmaları karşısında dayanamayacağımı, belgeyi teslim edeceğimi umuyordu! İtiraf ederim ki hesap kurnazca, zekice yapılmıştı, psikolojiye dayanıyordu, hem üstelik bu işi az daha başaracaktı da… İhtiyara gelince, Anna Andreyevna ona kendisini benim evime götüreceğini söylediği için sözüne inanmak zorunda bırakmış, böylelikle peşi sıra getirebilmişti. Bütün bunları sonradan öğrendim. Hatta belgenin bende olduğunu haber alması

bile onun ürkek kalbinde bu olayın gerçek bir şey olduğu inancını doğurmuş, şüphelerini yok etmişti. Beni bu kadar çok seviyor, sayıyordu!

Şunu da belirteyim ki Anna Andreyevna henüz belgenin bende olduğundan, henüz elimden kaçırmadığımdan bir an bile şüphe etmiyordu. En önemlisi de karakterimi pek iyi anlamıştı, benim saflığıma, temiz kalpliliğime, hatta duygululuğuma utanmazca bel bağlıyordu. Öte yandan mesela mektubu Katerina Nikolayevna'ya teslim etmeye karar vermiş olsam bile bunu bazı özel şartlar olmadan yapmayacağımı tahmin ediyor, işte bu şartları da rastlantılarla, tepeden inmelerle, darbelerle önlemek istiyordu.

Nihayet ona bütün bunları Lambert vermişti. Bu sırada Lambert'in durumunun en tehlikeli bir safhaya girdiğini daha önce de söylemiştim. O hain, bütün gayretiyle beni Anna Andreyevna'dan uzaklaştırmak, belgeyi de her nedense daha kârlı bulduğu Androkova'ya satmak istiyordu. Ama ben de son dakikaya kadar belgeyi hiçbir şekilde vermek istemediğim için, çıkarından olmamak niyetiyle, ne olur ne olmaz, diye Anna Andreyevna'ya bile yardım etmeye karar vermişti. Bunun için de son saate kadar bütün kuvvetiyle ona yardımda bulunmayı teklif etmişti. Bildiğime göre, gerekirse bir papaz getirmeyi bile teklif etmişti… Ama Anna Andreyevna aşağılayan bir gülümsemeyle, bunun lafını etmemesini rica etmişti. Lambert ona pek kaba görünüyor, onda tam bir tiksinme uyandırıyordu. Ama tedbirli bulunmak için hizmetlerini kabul ediyordu, bunlar da mesela casusluk gibi şeylerdi. Sırası gelmişken söyleyeyim ki, ev sahibim Pyotr İppolitoviç'i, parayla kandırıp kandırmadıklarını, hizmetlerine karşılık o zaman onlardan az veya çok bir para alıp almadığını bugüne kadar bilmiyorum, yoksa entrikanın heyecanına kapıldığı için mi onların arasına katılmıştı? Ama o, benim peşimdeydi, casusluk ediyordu. Karısı da casusluk ediyordu, bunu kesin olarak biliyorum.

Okuyucu, şimdi benim daha önce haberim olmakla birlikte yarın veya öbür gün prensi kendi evimde, hem de o durumda bulacağımı hiç tahmin etmediğimi anlamıştır. Hele Anna Andreyevna'dan böyle cüretli bir hareket beklememe imkân var mıydı? Sözle her şey söylenebilir, çıtlatılır ama karar verip gerçekten de bunu yerine getirmek her babayiğidin harcı değildir, ben buna karakter derim!

II

Devam ediyorum…

Bütün bunlardan sonra artık konuya girebilirim:

Ertesi sabah uyandığımda saat epeyi ilerlemişti. Çünkü bir gün önceden çok yorulmuştum. Ağır ve deliksiz uyku yüzünden rüya da görmemiştim. Deliksiz uyku bedenime dinçlik, ruhuma dinginlik ve huzur vermişti. Sanki dünü hiç yaşamamıştım. Her şeyi dert eden insanların dizinin dibinden niçin ayrılmayacaktım? Hem içimden bir ses Versilov'un da mutlaka annemin yanına geleceğini, kendisiyle görüşeceğimi söylüyordu.

Ev sahibi ile Alfonsinka evde yoklardı. Ev sahibinin karısıyla konuşmama kararındaydım. İlk fırsatta onlarla bütün ilişkimi kesip başka bir eve taşınacaktım. Planlarım hep bu doğrultudaydı. Kahvem gelir gelmez kapımı içerden sürgüledim. Kanepeye kurulmuş, tam ilk yudumu alıyordum ki, kapım vuruldu. Gelen Trişatov idi. Onun bu saatte burada ne işi olabilirdi? Oldukça şaşırmıştım. Ne söyleyeyim ki, gelişine sevinmiştim, hemen içeri almak istedim. Ama o gelme tarafları değildi.

– Sizi çok oyalamayacağım dostum, sadece birkaç söz söyleyeceğim. Ama burada ayak üstü konuşmak da olmayacak. Çünkü söyleyeceklerim çok önemli şeyler. Sırtımdaki bu kötü paltoya takıldı gözleriniz, merak ettiniz değil mi? Kürkü Lambert'a kaptırınca zorunlu olarak bunu giydim, sevgili dostum.

Hemen açtım; gelişine sevinmiştim. İçeri girmesini rica ettimse de girmek istemedi.

– Eşikte durup sadece birkaç söz söyleyeceğim… Yoksa gireyim mi, çünkü burada galiba fısıltıyla konuşmak gerekecek; ancak oturmayacağım. Sırtımdaki bu kötü paltoya mı bakıyorsunuz? Evet, Lambert kürkü elimden aldı.

Gerçekten de arkasında kötü, eski, hem boyuna göre pek uzun bir palto vardı. Karşımda asık, kederli bir yüzle duruyordu, elleri cebindeydi,

şapkasını da çıkarmamıştı.

– Oturmayacağım, oturmayacağım. Beni dinleyin Dolgorukiy, kesin olarak hiçbir şey bilmiyorum. Ancak Lambert’in size karşı pek yakında, mutlaka bir hainlik hazırladığından eminim. Bunun için sakının. Bunları “çopur” benim yanımda ağzından kaçırdı, “çopur”u hatırlıyorsunuz, değil mi? Ancak konunun ne olduğunu söylemedi, bunun için ben de fazla bir şey söylemeyeceğim. Yalnız size önceden haber vermek için geldim, hoşça kalın.

– Otursanıza, sevgili Trişatov! Acele işim varsa da sizi gördüğüme o kadar sevindim ki… diye haykırmaya başladım.

– Oturmayacağım oturmayacağım, beni görünce sevindiğinize gelince, bunu unutmayacağım. Eh Dolgorukiy, başkalarını ne diye aldatmalı? Ben, aklım başımda olduğu hâlde kendi isteğimle her türlü kötülüğü, alçaklığı kabul ettim, sizin evinizde bunu söylemek bile ayıp. Biz şimdi “Çopur”dayız… Hoşça kal. Ben sizin evinizde oturmaya layık bir insan değilim.

– Amma da yaptınız ha Trişatov, aziz dostum.

– Hayır Dolgorukiy, ben şimdi herkese karşı saygısızım. Şimdi de eğlenceye başlayacağım. Yakında bana yeni kürk dikecekler, eskisinden daha iyi olacak. Kendi atlarımla, arabalarımla gezeceğim. Ama içimden, ne olursa olsun sizin evinizde oturmadığımı bileceğim, çünkü kendi kendimi böyle mahkûm ettim, çünkü sizin karşınızda alçak bir insanım. Şerefsizce eğlenceye daldığım zaman bunu hatırlamak, benim için yine de hoş bir şey olacaktır. Hoşça kal, haydi hoşça kal. Size elimi de uzatmayacağım; Alfonsinka benim elimi tutmuyor ya! Hem rica ederim peşimden yetişmeye çalışmayın, evime ziyarete de gelmeyin; bizde şimdi anlaşma yapılıyor.

Tuhaf çocuk yüz geri döndü, çıktı gitti. Vaktim yoktu ama kendi işlerimi yoluna koyar koymaz onu arayıp bulmaya karar verdim.

Ondan sonra, birçok şeyi hatırlamak mümkün olmakla birlikte, bütün o sabahı anlatacak değilim. Versilov gömme töreninde kilisede yoktu. Hem bizimkilerin yüzlerinden, daha ölüyü çıkarmadan önce galiba onu kilisede

beklediklerini anlamak mümkündü. Annem hûşu içinde dua ediyordu, bütün benliğiyle kendini duaya vermiş gibiydi. Tabutun önünde yalnız Tatyana Pavlovna ile Liza vardı. Hiçbir şeyi, hiçbir şeyi tasvir etmiyorum. Gömdükten sonra hepimiz eve döndük, masanın başına oturduk. Yine onların yüzüne bakarak Versilov'u yemeğe de beklemediklerini anladım. Yemekten kalktıktan sonra anneme yaklaştım, onu sıkı sıkı kucakladım, doğum gününü kutladım. Benim arkamdan Liza da aynı şeyi yaptı.

Liza gizlice:

– Beni dinle ağabey, diye fısıldadı. Onu bekliyorlar.

– Tahmin ediyorum Liza, görüyorum.

Demek ki bu yolda kesin bilgileri var, diye düşündüm ama bir şey sormadım. Duygularımı burada anlatmamakla beraber, bütün metinliğime rağmen, bütün bu bilmeceler gene kalbimin üzerine taşlar gibi yığıldı. Annemle birlikte hepimiz misafir odasındaki yuvarlak masanın başına oturduk. Ah, o zaman annemle bir arada bulunmak, yüzüne doya doya bakmak öyle hoşuma gidiyordu ki! Annem birdenbire İncil'den bir şey okumamı rica etti. Luka'dan bir sure okudum. Ağlamıyordu, hem pek fazla kederli değildi ama hiçbir zaman yüzünün böyle anlamlı olduğunu görmemiştim. Sakin bakışında bir düşünce parlıyordu ama o kadar gayret ettiğim hâlde telaşlı bir şey beklediğini fark edemedim. Konuşmamız kesilmiyordu. Ölüye dair birçok şey hatırlamaya başladılar, Tatyana Pavlovna da ona dair daha önce hiç bilmediğim birçok şey anlattı. Yazacak olsam meraklı şeyler bulunabilirdi. Hatta Tatyana Pavlovna bile her zamanki edasını değiştirmiş gibiydi: pek sessiz, pek şefkatliydi, en önemlisi de, annemi avutmak için pek fazla konuşmakla birlikte, pek sakindi. Ama bir küçük noktayı çok iyi hatırlıyorum: Annem kanepede oturuyordu, kanepenin sol tarafındaysa başka bir küçük masanın üstünde, sanki bir maksatla hazırlanmış bir kutsal tasvir duruyordu. İki azizi tasvir eden tasvirde azizlerin başlarında sadece birer küçük çelenk vardı. Bu kutsal tasvir Makar İvanoviç'in malıydı, bunu biliyordum. Ölünün onu hiçbir zaman yanından ayırmadığını, onu mucizeli saydığını da biliyordum. Tatyana Pavlovna birkaç defa tasvire baktı.

Konuşmayı değiştirerek birdenbire:

– Beni dinle Sofya, dedi. Tasvir masanın üstünde duracağına, yine masanın üstüne, duvara dayayarak koysak, önünde de kandil yaksak daha iyi olmaz mı?

Annem:

– Hayır, böyle durması daha iyi, dedi.

– Gerçekten de öyle. Dediğim gibi yaparsak bayram, şenlik varmış gibi bir şey olur.

O zaman ben bu sözlerden bir şey anlamamıştım ama mesele şu ki, bu tasvir Makar İvanoviç tarafından Andrey Petroviç'e vasiyet edilmişti. Annem de şimdi tasviri ona teslim etmeye hazırlanıyordu.

Saat öğleden sonra beşe gelmişti. Konuşmamıza devam ediyorduk. Birden annemin yüzünde titremeye benzer bir şey görür gibi oldum. Çabucak doğruldu, kulak kesildi. Tatyana Pavlovna ise o sırada hiçbir şeyin farkına varmayarak konuşmaya devam ediyordu. Hemen kapı tarafına döndüm, bir an sonra eşikte Andrey Petroviç'i gördüm. Ön kapıdan değil de arkadaki hizmet kapısından, mutfaktan, koridordan geçerek gelmişti. Aramızdan yalnız annem onun ayak seslerini duymuştu. Şimdi bundan sonra gelen sahnenin her hareketini, her söylenen sözü bir bir anlatıyorum, bu sahne kısa sürmüştü.

Bir defa, yüzünde ilk bakışta hiç değilse değişikliğe benzer bir şey göremedim. Her zamanki gibi giyinmişti, yani hemen hemen şıktı denilebilir. Elinde, çok büyük olmamakla birlikte taze çiçeklerden bir buket vardı. Anneme yaklaştı, gülümseyerek buketi uzattı, annem ürkek bir şaşkınlıkla ona bakacak oldu ama buketi aldı. Birdenbire de hafif bir kırmızılık solgun yanaklarını canlandırdı, gözlerinde de sevinç parladı.

– Bunu mutlaka böyle kabul edeceğini biliyordum, Sonya dedi. O içeri girerken hepimiz ayağa kalktığımız için masanın yanma yaklaşınca, annemin sol yanında duran Liza'nın koltuğunu aldı, başkasının yerini işgal ettiğinin farkına varmadan koltuğa oturdu. Böylelikle üstünde kutsal tasvir duran küçük masanın yanına yaklaşmış oldu.

– Hepinize merhaba. Sonya, doğum günün olduğu için bu buketi bugün mutlaka sana getirmek istedim, ölünün yanında elimde çiçekle durmamak için de gömme törenine gelmedim; hem zaten sen de beni gömme törenine beklememişsindir, bunu biliyordum. İhtiyar, herhâlde şimdi bu çiçeklere kızmıyordur, çünkü kendisi bize sevinç vasiyet etmişti, doğru değil mi? Öyle sanıyorum ki o, simdi burada bir yerdedir.

Annem ona tuhaf tuhaf baktı. Tatyana Pavlovna, sanki irkilir gibi oldu.

– Burada kim olabilir, diye sordu.

– Ölü. Ama bunu bırakalım. Bilir misiniz ki bütün bu mucizelere tam anlamı ile inanmayan bir insan, boş inançlara daha çok inanır… Ama iyisi mi size buketten söz edeyim: Onu eve kadar nasıl getirdiğimi anlayamıyorum. Yolda gelirken birkaç defa karın üstüne atıp ayaklarımla çiğnemek istedim.

Annem titredi.

– Evet, korkunç bir istek duydum. Bana, benim zavallı başıma acı, Sonya. Bunu da sadece çok güzel olduğu için yapmak istedim. Yeryüzünde çiçekten daha güzel ne var? Çiçekleri almış götürüyorum, buradaysa kar, ayaz. Bizim soğuklarımızla çiçekler, birbirine ne kadar zıt şeylerdir! Ama söylemek istediğim bu değildi, basbayağı tutup ezmek istedim, çünkü güzel de ondan… Sonya, şimdi yine kaybolup gideceğim ama pek çabuk dönerim. Çünkü, öyle sanıyorum korku hastalığına tutulacağım. Korku illetine yakalanınca beni kim tedavi edecek, Sonya gibi meleği nerede bulmalı?… Bu tasvir nereden çıktı? Ha, ölünün malı, hatırlıyorum Onun soydan soya geçen, dedesinden kalma tasviriydi. Bütün ömrünce yanından ayırmamış; biliyorum, hatırlıyorum, onu bana vasiyet etti; çok iyi hatırlıyorum… Hem sanırım ki sapıkların bulundurdukları cinsten… Verin, bir bakayım.

Tasviri eline aldı, mum ışığına yaklaştırdı, dikkatli dikkatli gözden geçirdi ama birkaç saniye tuttuktan sonra masanın üstüne, kendi önüne koydu. Şaşıyordum ama bu tuhaf sözleri öyle ansızın söylemişti ki, henüz anlamını kavrayamamıştım. Ancak hatırlıyorum, hastalıklı bir korku kalbime işliyordu. Annemin korkusu şaşkınlığa, acıma duygusuna

çevriliyordu. Onu sadece bahtsız bir insan olarak kabul ediyordu; eskiden de bazen şimdiki gibi hemen hemen böyle tuhaf konuştuğu oluyormuş. Bilmem neden, Liza birden sapsarı kesildi, bana başıyla Versilov’u işaret etti. Ama hepimizden çok Tatyana Pavlovna korkmuştu.

İhtiyatla:

– Neyiniz var sevgili dostum, Andrey Petroviç, diye mırıldandı.

– Vallahi, ne olduğunu ben de bilmiyorum. Hiç üzülmeyin, henüz sizin Tatyana Pavlovna, sevimli bir kadın olduğunuzu hatırlıyorum. Ama ben sadece bir dakika için buraya uğradım. Sonya’ya şöyle iyi bir şeyler söylemek istedim, hem böyle bir söz de arıyorum ama kalbim söyleyemediğim birçok güzel sözle dolu. Biliyor musunuz, bana öyle geliyor ki, ikileşiyorum sanki… diyerek son derece ciddi bir yüzle, hem en içten bir açık kalplilikle hepimizi süzdü. Vallahi, düşünce bakımından ikileşiyorum, bundan da çok korkuyorum. İnsana, sanki kendisinin aynısı yanındaymış gibi geliyor. Siz, hem akıllı hem de zekisiniz ama öteki parçanız mutlaka önünüzde saçma bir şey yapmayı tasarlıyor. Bu bazen pek neşe verici bir şey olur; birdenbire bu şeyi kendiniz yapmak istediğinizin farkına varırsınız. Hem Tanrı bilir neden, bir çeşit isteksizlikle bütün gayretinizle karşı koyduğunuz hâlde bunu yine de yapmak istersiniz. Vaktiyle bir doktor tanımıştım, babasının gömme töreni yapılırken ıslık çalmaya başladı. Doğrusu bunun için bugün kiliseye gelmekten korktum, çünkü bilmem neden, hayatı pek kötü bir şekilde sona eren o bahtsız doktor gibi birdenbire ıslık çalacağıma yahut kahkaha atacağıma dair kesin bir kanaat kafama yerleşmişti… Hem doğrusu bugün nedense hep o doktor aklıma geliyor. Öylesine de aklıma geliyor ki, bir türlü elinden kurtulamıyorum. Biliyor musun Sonya, işte yine tasviri elime aldım -tasviri almış, evirip çeviriyordu- biliyor musun şimdi, işte şu dakikada onu sobanın köşesine, tam şu köşesine çarpmak isteğiyle kıvranıyorum. Eminim ki bir anda ne fazla, ne eksik tam iki parça olacaktır.

Asıl sorun, bütün bunları hiç yapmacıksız, yahut gösterişe benzer bir şey yapmadan söylemiş olmasındaydı. Basbayağı konuşur gibi söylüyordu. Ama böyle olması daha korkunçtu; hem galiba bir şeyden dehşetli korkuyordu. Birdenbire ellerinin hafifçe titrediğini fark ettim.

Annem ellerini ovuşturarak:

– Andrey Petroviç, diye bağırdı. Tatyana Pavlovna yerinden fırladı.

– Bırak, tasviri bırak Andrey Petroviç, bırak, yerine koy, dedi. Soyun da yat. Arkadiy, koş doktor çağır.

Versilov, hafif bir sesle:

– Ama… Ama ne kadar da telaşlandınız hepiniz, dedi. Bu sırada hepimizi dikkatli dikkatli süzüyordu. Sonra birdenbire iki dirseğini masaya dayadı, başını ellerinin içine aldı;

– Sizi korkutuyorum ama bakınız ne yapın, dostlarım: beni azıcık olsun teselli edin, yine oturun, sakin olun, hiç olmazsa bir dakika! Sonya, ben hiç de bunu söylemek için gelmemiştim. Evet, bir haber vermek için geldim ama büsbütün başka bir haberdi bu. Hoşça kalın, Sonya. Daha önce birkaç defa senin yanından gittiğim gibi, yine geziye çıkıyorum… Eh, pek doğal olarak bir gün yine dönüp sana geleceğim, bu bakımdan sen benim için bir kürkçü dükkânısın. Hem üstelik de her şey bittikten sonra senin yanına gelmeyip kimin yanına giderim? İnan ki Sonya, şimdi ben sana bir düşman gibi değil, bir dost gibi geldim. Sen nasıl benim düşmanım olursun, nasıl bana düşman olursun?! Bu tasviri kırmak için geldiğimi sanma, çünkü biliyor musun, Sonya, yine de onu kırmak istiyorum…

Bundan önce Tatyana Pavlovna: “Tasviri bırak!” diye bağırdığı zaman tasviri onun elinden kapmıştı, elinde tutuyordu. Versilov, son sözü söyler söylemez hızla yerinden fırladı, tasviri bir anda Tatyana Pavlovna’nın elinden çekip aldı, öfkeyle elini sallayarak var kuvvetiyle çinili sobanın köşesine çarptı. Tasvir tam iki parçaya ayrılmıştı… Birden bize döndü, yüzü birden kızardı, hemen hemen pancar gibi oldu, yüzünün her çizgisi titremeye, kımıldamaya başladı.

– Bunu bir kinaye sanma, Sonya. Ben, Makar’ın mirasını kırmadım, sadece bir şey kırmak için böyle yaptım… Ama ne olursa olsun sana, son meleğime döneceğim! Hoş istersen bunu bir kinaye olarak da sayabilirsin. Bu tam anlamıyla bir kinaye değil miydi?…

Bunun üzerine, hızlı adımlarla odadan çıktı, yine -kürküyle şapkasını bıraktığı- mutfaktan geçip gitti. Annemin ne hale geldiğini uzun uzadıya anlatamayacağım. Çok korkmuştu, ellerini havaya kaldırarak başının üzerinde kenetlemişti, birden Versilov'un arkasından bağırdı:

– Andrey Petroviç, hiç olmazsa vedalaşmak için geri dön, sevgilim!

Tatyana Pavlovna, sinir krizleri içinde titreyerek, kudurmuş bir öfkeyle:

– Gelir Sofya, gelir! Üzülme, diye bağırdı. Kendin de duydun ya, gelmeyi vaat etti! Varsın, serkeş adam, son bir defa daha gezip tozsun! Yaşlanınca, gerçekten de eli ayağı tutmadığı zaman sen eski dadıdan başka kim ona dadılık eder? Bunu kendisi de söylüyor, utanmıyor da…

Bize gelince, Liza bayılmıştı. Ben Versilov'un peşinden koşmak istedim ama annemin yanına koştum. Kollarımla sardım, onu öylece kucağımda tuttum. Lukerya koşa koşa Liza için bir bardak su getirdi. Ama annem çabucak kendine geldi; kanepeye çöktü, yüzünü elleriyle kapadı, ağlamaya başladı.

Tatyana Pavlovna, sanki daha yeni aklı başına gelmiş gibi, birden avazı çıktığı kadar bağırarak:

– Ama ama… Koş bakayım onun peşinden, yetiş, dedi. Haydi, haydi… Yetiş peşinden, ondan bir adım bile ayrılma, haydi, haydi, diyerek beni var kuvvetiyle annemden ayırmaya çalışıyordu. Ah, dur, ben koşayım!

Birden annem de bağırdı:

– Arkaşa, ah yavrum, koş peşinden!

Bastığım yeri görmeyerek mutfaktan, avludan geçtim, koşmaya başladım ama o, artık hiçbir yerde yoktu. Uzakta karanlığın içinde yaya kaldırımda gidip gelen insanların siyah gölgeleri beliriyordu. Onların peşinden koştum, yetiştikçe ayrı ayrı her birinin yüzüne bakıyor, koşarak geçip gidiyordum. Böylece dört yol ağzına kadar koştum.

Birden aklımdan, “Delilere kızılmaz, düşüncesi geçti. Tatyana Pavlovna ona kızgın olduğu için sinirlendi; demek ki o, hiç de deli değil… Ah, öyle sanıyordum ki bu gerçekten de bir kinaye idi, o da bu tasvirle olduğu gibi bir şeyle olan ilgisini mutlaka kesmek, bunu da bize, anneme hepimize göstermek istemişti. Ama “ikizi” de hiç şüphesiz yanındaydı; bu başka türlü olamazdı…

Ama onu hiçbir yerde bulamıyordum, oturduğu eve koşamazdım ya! Böyle basbayağı eve döneceğimi düşünmek de güçtü. Birden kafamda bir düşünce parlayıverdi, ben de koşa koşa Anna Andreyevna’ya gittim.

Anna Andreyevna artık eve dönmüştü, beni hemen yanına bıraktılar. Elden geldiği kadar kendime hâkim olmaya çalışarak içeri girdim. Oturmadan, biraz önce geçen sahneyi dosdoğru anlattım, bu arada “ikiz” üzerinde ayrıca durdum. Oturmadan, can kulağı ile ama acımasız bir sakinlikle, kendine güvenen bir merakla beni dinlemesini hiçbir zaman unutamayacağım, bunun için de onu bağışlayacağım. Israrla:

– O, nerede? Belki siz bilirsiniz, diyerek sözümü bitirdim. Dün beni size Tatyana Pavlovna göndermişti…

– Ben sizi dün çağırmıştım. Dün Tsarskoye’ye bana gelmişti. Şimdiyse -saate baktı- saat yedi… Herhalde kendi evindedir.

– Görüyorum ki siz her şeyi biliyorsunuz, öyleyse söyleyin, söyleyin, diye bağırdım.

– Çok şey biliyorsam da hepsini bilmiyorum. Tabii bildiklerimi sizden saklayacak değilim… diyerek beni tuhaf bakışlarla süzdü, aynı zamanda hem düşünüyor, hem de bir şeyler tasarlıyordu. Dün, Katerina Nikolayevna’nın mektubuna karşılık ona resmen evlenme teklif etti.

Gözlerimi açarak:

– Bu doğru olamaz, diye bağırdım.

– Mektup benim elimden geçti. Açmadan doğruca Katerina Nikolayevna’ya ben götürdüm. Bu defa bir “şövalye” gibi hareket etti,

benden de bir şey saklamadı.

– Anna Andreyevna, bir şey anlayamıyorum!

– Tabii, anlamak güç ama bu, son altınını kumar masasının üstüne atarak bu sırada tabancasını parmağı tetikte cebinde tutan bir kumarcının hareketine benziyor. İşte onun yaptığı teklifin anlamı budur. Teklifinin onda dokuz kabul edilmeyeceğini biliyordu. Ama demek ki şu anda bir talihe de güveniyordu. Hem, itiraf ederim, bu pek meraklı bir şey, yani bence ama… Ama bu işte belki sinir krizinin etkisi vardı, biraz önce pek güzel söylediğiniz gibi, burada aynı "ikiz"in etkisi de olmuştur.

– Bir de gülüyorsunuz, ha? Hem ben mektubun sizin elinizle gönderildiğine nasıl inanabilirim? Siz onun babasının nişanlısı değil misiniz? Bana acıyınız, Anna Andreyevna!

– Onun mutluluğu için kendi talihimi feda etmemi rica etti, yani daha doğrusu rica etmedi. Bütün bunlar sessizce oldu, her şeyi sadece onun gözlerinden okudum. Ah Tanrım, daha ne olsun! Königsberg'e annenize giderken Mme Androkova'nın üvey kızıyla evlenmek için izin istememiş miydi? Dün de beni temsilci, sırdaş olarak seçmesiyle bunun arasında ne fark var?

Yüzü biraz solgundu. Ama sakinliği, sadece aşırı alaycılığından ileri geliyordu. Yavaş yavaş işin iç yüzünü anlamaya başlayınca hareketlerinin çoğunu mazur gördüm. Bir dakika kadar etraflıca düşündüm. O, susmuş bekliyordu.

– Biliyor musunuz, diyerek gülümsedim. Mektubu verdiniz, çünkü bu işte sizin için hiçbir tehlike yoktu, çünkü bu evlenme suya düşecekti ama ya o? Ya Katerina Nikolayevna? Sonunda… Doğal olarak onun teklifini kabul etmeyecektir, o zaman… O zaman ne olacak? Şimdi o nerede, Anna Andreyevna, diye bağırdım, burada her dakika kıymetli, her an bir felaket olabilir!

– Kendi evinde, size söylemiştim. Dün Katerina Nikolayevna'ya yazdığı, benim de kendisine götürüp verdiğim mektupta ne olursa olsun

bugün saat tam yedide kendi evinde buluşmak üzere gelmesini rica ediyordu. O da söz verdi.

– Katerina Nikolayevna onun evine mi gelecek? Bu nasıl olur?

– Neden olmasın? Ev Darya Onisimovna'nın. İkisi de orada onun misafiri olarak görüşebilirler…

– Ama Katerina Nikolayevna ondan korkuyor… Versilov onu öldürebilir!

Anna Andreyevna sadece gülümsedi.

– Katerina Nikolayevna, gözümle gördüğüm korkusuna rağmen, daha çok eski zamanlardan beri, sürekli Andrey Petroviç'in soylu hareketleri, yüksek zekâsı karşısında bir çeşit hûşu ve hayranlık duyguları duymuştur. Bu kez büsbütün ilgisini kesmek üzere, onun sözüne güvendi. Andrey Petroviç de ona gönderdiği mektupta şeref ve namusu üzerine söz vererek kendisinden korkmak için ortada bir sebep olmadığını yazmıştı… Daha doğrusu, mektubunda nasıl bir ifade kullandığını hatırlamıyorum ama Katerina Nikolayevna ona inandı… Yani son defa olmak üzere… Hem de onun duygularına kahramanca duygularla karşı koyarak. Burada her iki tarafça girişilen bir çeşit şövalye savaşı akla gelebilir.

– Ya ikiz, ya ikiz, diye bağırdım. Onun aklını oynattığını bilmiyor musunuz?

– Dün, Katerina Nikolayevna, görüşmeye geleceğine dair söz verdiği zaman, herhâlde böyle bir şey olacağını tahmin etmemişti.

Birdenbire yüz geri dönüp koşarak çıktım… Ona, onlara gidecektim elbette! Ama henüz salona gelmiştim ki, bir saniye için geri döndüm.

– Ha sahi, siz belki de Versilov'un onu öldürmesini istiyorsunuzdur, diye bağırdım. Koşa koşa evden çıktım.

Sıtma nöbeti geçiriyormuşum gibi baştan ayağa kadar titrediğim hâlde Versilov'un evine mutfaktan sessizce girdim, fısıltıyla Darya

Onisimovna'yı bana çağırmalarını rica ettim ama buna gerek kalmadan kendisi hemen çıkageldi, sessiz sessiz soru dolu gözlerini yüzüme dikti.

– Onlar evde yoklar, dedi.

Ama ben hızlı bir fısıltıyla her şeyi noktası noktasına Anna Andreyevna'dan öğrendiğimi, kendim de şimdi oradan geldiğimi dosdoğru söyledim.

– Darya Onisimovna, onlar nerede?

– Salonda, üç gün önce masanın yanında oturduğunuz yerde oturuyorlar…

– Darya Onisimovna, beni içeri bırakın!

– Nasıl olur, efendim?

– Onların bulundukları yere değil, bitişik odaya. Darya Onisimovna, bunu belki Anna Andreyevna'nın kendisi de istiyordu, istemeseydi onların burada olduklarını bana söylemezdi. Onlar beni duymayacaklar… Anna Andreyevna bunu kendisi istedi…

Darya Onisimovna, yüzüme diktiği gözlerini benden ayırmayarak:

– Darya Onisimovna, ben sizin Olya'nızı tanımıştım… Bırakın gireyim.

Birdenbire dudakları, çenesi titremeye başladı.

– Yavrum, Olya'nın hatırası için… Senin duyguların için bırakayım… Anna Andreyevna'yı yalnız bırakma, yavrum! Bırakmayacaksın değil mi? Bırakmayacaksın?

– Bırakmam.

– Öteki odaya sokarsam, onların yanına girmeyeceğine, bağırıp çağırmayacağına dair bana şerefin üzerine söz verir misin?

– Namus ve şerefim üzerine söz veriyorum, Darya Onisimovna.

Beni ceketimden tuttu, onların bulundukları odaya bitişik karanlık bir odaya götürdü. Yumuşak halının üzerine basarak ses çıkarmadan kapının yanına kadar getirdi, yere kadar inen kadife perdenin önünde durdu, perdenin küçücük bir kenarını hafifçe kaldırarak bana ikisini de gösterdi.

Ben kaldım, o gitti.. Başkasına ait bir sırrı gizlice dinlediğimi bildiğim hâlde kaldım. Nasıl kalmazdım, gözlerimizin önünde kutsal tasviri kırmadı mı?

III

Yüzlerini çok iyi görüyordum. Versilov'un "yeniden dirilmesi" şerefine içtiğimiz masada baş başa vermiş şarap içiyorlardı. Katherina Nikolayevna'nın üzerinde siyah bir elbise vardı. Oldukça şık ve sade giyinmişti. Bugün sanki bambaşka görür gibi oldum. Katherina Nikolayevna'nın tersine, Versilov heyecanlı ve gerilimliydi. Benim geldiğimi duymamışlardı, ben de konuşmanın hangi boyutta olduğunu, neler konuşulduğunu henüz anlayamamıştım. Çünkü yeni gelmiştim. Katherina Nikolayevna diyordu ki:

– Bütün bunlara sebep olan ben miyim? Versilov:

– Hayır sen değil, bütün bunlara ben yol açtım, diye cevap verdi. Siz hiçbir suçu olmayan ama delil yetersizliği yüzünden haklılığınızı kanıtlayamamış bir mahkûmsunuz. Siz hiç suçsuz bir mahkûm tanıdınız mı? Fakat siz bunu biliyordunuz. Bununla birlikte, sizin evlenmek istediğimiz adam beni zere kadar ilgilendirmiyor. Size bir de evlilik teklif etmeye kalkıştım, bağışlayın. Belki saçma bir şey ama duygularıma gem vuramadım, ne yapayım?

Bu sözleri söylerken birdenbire gözlerini onun yüzüne dikerek şaşkın şaşkın güldü. O zamana kadar yan tarafa bakar gibi konuşuyordu. Ben, Katerina Nikolayevna'nın yerinde olsaydım, bu gülüşten korkardım, bunu hissettim. Versilov, birden oturduğu sandalyeden kalktı.

Esas meseleyi hatırlamış gibi ansızın:

– Söyleyin, buraya gelmeye nasıl razı oldunuz, diye sordu. Sizi çağırışım, bütün mektubum saçma… Durun, nasıl olup gelmeye razı olduğunuzu tahmin edebilirim ama niçin geldiniz, işte asıl sorun? Sadece korktuğunuz için mi geldiniz?

Katerina Nikolayevna ürkek, dikkatli dikkatli onun yüzüne bakarak:

– Sizi görmek için geldim, dedi.

İkisi de çok kısa bir süre sustular. Versilov yine sandalyeye oturdu, uysal ama içli, hemen hemen titreyen bir sesle konuşmaya başladı:

– Sizi o kadar uzun zaman görmedim ki Katerina Nikolayevna, bir gün şimdiki gibi yanınızda oturarak yüzünüze bakabileceğimi, sesinizi dinleyeceğimi hemen hemen imkânsız sayıyordum… İki yıldan beri görüşmedik, iki yıl konuşmadık. Sizinle konuşacağımı hiçbir zaman aklıma getirmiyordum. Eh, geçmişe mazi, diyelim, şimdi olan da yarın bir duman gibi dağılarak yok olup gidecektir, varsın öyle olsun! Ben razıyım, çünkü yine de bunu değiştirecek başka bir şey yok ama şimdi boşu boşuna dönmeyin, diye âdeta yalvarıyordu. Mademki buraya gelmekle bir sadaka verdiniz, öyleyse boşu boşuna dönmeyin, bir soruma cevap verin.

– Nasıl bir soru?

– Biliyorsunuz ki bir daha hiç görüşmeyeceğiz, hem bundan size ne? Aklı başında olan insanların hiçbir zaman sormayacakları bir soruya doğru cevap vermenizi rica edeceğim. Beni herhangi bir zaman sevmiş miydiniz, yoksa ben yanıldım mı?

Bunu söyler söylemez kızardı. Katerina Nikolayevna:

– Sevmiştim, dedi.

– Bunu böyle söyleyeceğinden zaten emindim. Ah, doğru sözlü, ah dürüst, ah namuslu kadın!

Versilov devam ederek:

– Ya şimdi, dedi.

– Şimdi sevmiyorum.

– Hem de gülüyorsunuz, değil mi?

– Hayır, şimdi yanlışlıkla gülümsememin sebebi, “Ya şimdi” diye soracağınızı bilmemden ileri geliyor. Bunun için gülümsedim… Çünkü insan, bir şeyi önceden tahmin etti mi hep gülümser.

Bu durum karşısında şaşırmıştım. Onun böyle tetikte durduğunu, böyle sıkılgan, hatta ürkek olduğunu hiçbir zaman görmemiştim. Versilov onu gözleriyle yiyordu.

– Beni sevmediğinizi biliyorum… Hem de hiç sevmiyorsunuz, değil mi?

– Belki hiç sevmiyorum.

Sonra kesin bir sesle, hem artık gülümsemeden, kızarmadan:

– Sizi sevmiyorum, diye bağırdı. Sizi sevmiştim ama kısa bir zaman. Ondan sonra sevgim pek çabuk geçti…

– Evet, evet, bende size gereken şeyi bulamadınız ama… Peki, sizin istediğiniz ne idi? Bunu bana bir daha açıklar mısınız?…

– Bilmem, bunu önce, herhangi bir zaman size açıklamış mıydım? Bana ne mi gerekiyor? Ben pek basit bir kadınım; sakin bir kadınım, neşeli, evet, neşeli insanları severim.

– Neşeli mi?

– Görüyorsunuz ya, hatta sizinle konuşmasını bile beceremiyorum. Öyle sanıyorum ki, beni daha az sevmiş olsaydınız, o zaman sizi severdim, diyerek yine ürkek ürkek gülümsedi. Cevabında tam bir içtenlik duyuluyordu. Acaba Versilov, Katerina Nikolayevna’nın cevabının her şeyi açıkladığını, çözdüğünü, bunun ilişkilerinin en kesin bir ifadesi olduğunu anlamıyor muydu? Ah, Versilov kim bilir nasıl anlamıştı bunu! Ama bu sırada ona bakıyor, tuhaf tuhaf gülümsüyordu.

– Byoring neşeli bir adam mı, diye sormaya devam ediyordu.

Katerina Nikolayevna bir çeşit acelecilikle:

– O, sizi hiç rahatsız etmemelidir, diye cevap verdi. Ona, sadece yanında daha rahat, daha sakin bir hayat süreceğimi bildiğim için varıyorum. Bütün ruhum yine bende kalacaktır.

– Söylediklerine bakılacak olursa, siz yine topluluğu, sosyeteyi sevmiştiniz?

– Sosyeteyi değil. Her yerde olduğu gibi bizim sosyetemizde de aynı karışıklığın hüküm sürdüğünü biliyorum. Ama dışarıdan bakınca şekiller henüz güzeldir, bu sebeple mademki sadece yanından geçmek için yaşıyoruz, öyleyse başka yerdeki olacağına buradaki olsun daha iyi.

– Sık sık "karışıklık" sözünü işitmeye başladım. Siz o zaman da benim düzensizliğimden, muskalarımdan, 'ülkü'lerimden, budalalıklarımdan mı korkmuştunuz?

– Hayır, hiç de öyle değil…

– Peki, ne idi?Tanrı aşkına her şeyi dosdoğru söyleyin.

– Eh, size bunu dosdoğru söyleyeceğim, çünkü sizi en büyük zekâlardan sayıyorum… Sizde hep gülünç bir şey var gibi geliyordu bana.

Bunları söyler söylemez, büyük bir pot kırdığını anlamış gibi, birdenbire kıpkırmızı kesildi.

Versilov, tuhaf tuhaf:

-İşte bu söylediğiniz için size birçok şeyi bağışlayabilirim, diye mırıldandı.

Katerina Nikolayevna konuşmakta acele etti, hâlâ kızarıyordu.

– Sözümü bitirmedim, dedi. Gülünç olan asıl benim… Sizinle budala kadınlar gibi konuşmam da bunu gösteriyor.

Versilov:

– Hayır, siz gülünç değilsiniz, siz sadece eğlenceye düşkün bir sosyete kadınısınız, diyerek sapsarı kesildi. Ben de demin niçin geldiğinizi sorduğum zaman sözlerimi bitirmemiştim, ister misiniz bitireyim? Bir yerde bir mektup, bir belge var, siz de ondan çok korkuyorsunuz. Çünkü bu mektup babanızın eline geçerse size hayattayken lanet edebilir, kanuna dayanarak da mirasından mahrum eder. Siz bu mektuptan korkuyorsunuz, onu elde etmek için de geldiniz, dedi. Bu sırada âdeta titriyor, hatta dişleri birbirine çarpıyordu. Katerina Nikolayevna onu üzüntülü, korkulu gözlerle dinliyordu.

– Evet, bana hoşa gitmeyecek birçok şey yapabileceğinizi biliyorum, dedi. Bu sırada, sanki kendisini onun söylediği sözlerden korumak istiyormuş gibi bir hareket yaptı. Ama beni takip etmemenizi istemekten çok sizi görmek için gelmiştim. Hatta sizinle karşılaşmayı kendim de çoktan beri pek istiyordum.

Sanki özel, kesin bir düşünceye dalmış, hatta kendisini bir çeşit tuhaf, ansızın gelen bir duygunun etkisine kaptırmış gibi:

– Ama sizi tıpkı eskisi gibi, değişmemiş buldum.

– Demek ki siz başkasıyla karşılaşacağınızı umuyordunuz? Hem de eğlence düşkünü bir kadın olduğunuzu yazdığım o mektuptan sonra, öyle mi? Söyleyin, buraya gelirken hiç korku duymadınız mı?

– Sizi eskiden sevdiğim için geldim. Ama biliyor musunuz, çok rica ederim, şimdi birlikte bulunduğumuz bu zaman içinde beni hiçbir şeyle korkutmayın, kötü düşüncelerimi, duygularımı hatırlatmayın. Benimle büsbütün başka şeylerden konuşabilseydiniz, çok sevinirdim. Korkutmayı sonraya da bırakabilirdiniz, şimdiyse başka şeyden konuşmalıydınız… Doğrusu ben sizi bir dakika görmek, sesinizi duymak için geldim. Eh, mademki başka türlü yapamıyorsunuz, öyleyse dosdoğru tutup beni öldürün ama korkutmayın, kendiniz de karşımda acı çekmeyin, diyerek sözünü kesti. Tuhaf bir bekleyişle ona bakıyordu, sanki gerçekten de onun kendisini öldürebileceğini tahmin ediyordu. Versilov yine oturduğu sandalyeden kalktı, ateşli bakışlarla Katerina Nikolayevna'ya bakarak metin bir sesle:

– Hiçbir şekilde aşağılanmadan ve hiçbir tehlike yaşamadan elini kolunuzu sallaya sallaya buradan gideceksiniz, rahat olun Katherina Nikolayevna.

Katerina Nikolayevna:

– Ha, evet, namusunuz üzerine verdiğiniz söz var, diyerek gülümsedi.

– Hayır, yalnız mektupta namusum üzerine söz verdiğim için değil, bütün gece sizi düşünmek istediğim için…

– Kendinize işkence etmek için mi?

– Yalnız olduğum zaman sizi sürekli gözlerimin önüne getiririm. Hep sizinle konuşurum. Batakhanelere, inlere giderim, sanki zıtlıkları çağrıştırmak için hemen sizi gözlerimin önüne getiririm. Ama siz, şimdi de olduğu gibi, benimle hep alay ediyorsunuz… dedi. Bunları kendinden geçmiş gibi söylemişti.

Katerina Nikolayevna'nın yüzünde büyük bir acıma ifadesi belirdi, duygulu bir sesle:

– Hiçbir zaman, hiçbir zaman sizinle alay etmedim, dedi. Buraya gelirken bu hareketimin hiçbir şekilde sizi kırmamasına elimden geldiği kadar çalıştım, diye ekledi. Buraya sizi sevdiğimi söylemek için geldim…

Sonra acele ederek:

– Bağışlayın, belki söylemek istediğim gibi söyleyemedim, dedi.

Versilov güldü.

– Niçin siz de başkaları gibi yapmacıklı bir tavır takınamıyorsunuz? Niçin böyle safsınız, niçin siz de herkes gibi değilsiniz… Peki, kovulan bir insana nasıl: "Sizi seviyorum" denilebilir?

Katerina Nikolayevna acele ederek:

– Ben sadece amacımı iyi anlatamadım, dedi. Bunu söylemek istediğim gibi söyleyemedim, çünkü sizin yanınızda sürekli sıkılgan oluyorum, daha ilk karşılaştığımız günden beri sizinle konuşmasını beceremedim. Sözlerle “sizi seviyorum” dediğim için asıl söylemek istediğimi söyleyemedim ama düşüncem hemen hemen buydu. İşte bunun için de öyle dedim, bununla birlikte sizi… Nasıl anlatayım… Eh, şöyle… Herkesi sevdiğimiz, ortaya dökmekten de utanmadığımız o genel sevgiyle seviyorum…

Versilov, ateşli bakışlarını onun yüzünden ayırmayarak sessizce dinliyordu. Kendinde değilmiş gibi:

– Ben de sizi, sizi kırıyorum. Evet, bu gerçekten de tutku denilen şey olmalı… Bildiğim bir şey varsa o da şu: Sizin yanınızda da, siz yokken de çok kötüydüm. Sizin yanınızda olsam da, olmasam da, siz nerede olursanız olun, hepsi bir, hep benimle berabersiniz. Sizden, sevmekten çok, tiksinebileceğimi de anlıyorum. Hoş, çoktan beri hiçbir şey üzerinde düşündüğüm de yok, bana göre hepsi bir. Ancak yandığım bir şey varsa o da sizin gibi bir kadını sevmiş olmamdır…

Sesi kesiliyordu; sözlerine, boğulur gibi devam ediyordu.

– Daha ne istiyorsunuz? Böyle konuşmam sizi şaşırtıyor mu, diyerek hafifçe gülümsedi. Hoşunuza gideceğini bir bilsem, herhangi bir yerde tek ayağımın üzerinde otuz yıl hiç kımıldamadan put gibi durabileceğimi sanıyorum… Bana acıdığınızı görüyorum; yüzünüz diyor ki: “Elimde olsaydı seni severdim ama elimde değil”… Öyle değil mi? Önemi yok, ben gururlu değilim. Vereceğiniz her sadakayı bir dilenci gibi kabul etmeye hazırım… Anlıyor musunuz, her sadakayı… Bir dilencinin gururu olabilir mi?

Katerina Nikolayevna ayağa kalkarak ona yaklaştı. Eliyle omzuna hafifçe dokundu, anlatmak için söz bulamadığı duygulu bir yüzle:

– Aziz dostum, dedi. Böyle sözler işitmek bana ağır geliyor! Bütün ömrümce sizi en değerli, yüksek ruhlu bir insan sayacağım, sizi sevdiğim, seveceğim şeylerin hepsinden daha kutsal bir insan olarak tanıyacağım, sizin için böyle düşüneceğim. Andrey Petroviç, sözlerimi anlayınız, elbette ki ben şimdi buraya bir şey için geldim, öyle değil mi azizim, öyle değil mi

benim için hem eskiden hem de şimdi aziz olan insan! İlk karşılaşmalarımızda aklımı nasıl altüst ettiğinizi hiçbir zaman unutamayacağım. Gelin, şimdi de dostça ayrılalım, siz benim bütün ömrümce en ciddi, en tatlı düşüncem olacaksınız!

Versilov sapsarı kesilerek:

– “Ayrılalım, o zaman sizi seveceğim”; seveceğim, yeter ki ayrılalım. Beni dinleyin, dedi. Bana bir sadaka daha verin: beni sevmeyin, benimle birlikte yaşamayın, hiçbir zaman görüşmeyelim; sizin köleniz olurum, çağırırsanız gelir, beni görmek, sesimi duymak istemezsiniz kaybolur giderim, ancak… Ancak hiçbir erkekle evlenmeyin!

Bu sözleri işitince, kalbim acı acı sızladı. Bu saf, insanı küçük düşüren dileğin böyle çıplak, böyle imkânsız oluşu, insanda acıma duygusu uyandırıyor, insanın kalbini daha kuvvetle sızlatıyordu! Peki, onun buna razı olabileceğini düşünmesine imkân var mıydı? Oysa yalvaracak kadar küçük düşürüyordu. İnsan ruhunun bu dereceye düşmesini görmek katlanılmayacak kadar ağır bir şeydi. Katerina Nikolayevna’nın yüzünün bütün çizgileri, duyduğu acıdan çarpılır gibi oldu; ama o daha bir tek söz söylemeye fırsat bulamadan Versilov birdenbire kendine geldi.

Ansızın tuhaf, değişen, kendi sesine benzemeyen bir sesle:

– Sizi yok ederim, diye bağırdı.

Ama Katerina Nikolayevna da ona tuhaf, kendi sesine benzemeyen, kendisinden umulmayacak kadar kesin bir sesle cevap verdi.

– Size sadaka versem, dedi. Daha sonra, şimdi korkuttuğunuzdan daha çok öç almaya kalkışırsınız, çünkü şimdi karşımda tıpkı bir dilenci gibi durduğunuzu hiçbir zaman unutamazsınız.

Sonra neredeyse öfkeyle, ona meydan okur gibi bakarak:

– Sizin korkutmalarınıza, şantajlarınıza katlanamam, diye kesip attı.

– “Sizin korkutmalarınıza”, yani benim gibi bir dilencinin korkutmalarına demek istiyorsunuz! Ben şaka ettim, diyerek sessiz sessiz gülümsedi. Size bir şey yapmayacağım, korkmayın, gidin… O belgeyi göndermeye de var gücüme çalışacağım. Yalnız gidin, gidin! Size budalaca saçma bir mektup yazdım, siz de o budalaca mektuba cevap verdiniz, buraya kadar geldiniz, böylece ödeşmiş olduk. Buradan geçiniz, diyerek kapıyı gösterdi.

Kapının eşiğinde durarak:

– Elinizden gelirse beni bağışlayın, dedi.

Versilov birdenbire:

– Peki, ya bir gün tam anlamı ile birer dost olarak karşılaşır, bu sahneyi de neşeli kahkahalar arasında hatırlarsak nasıl olur, diye mırıldandı. Ama yüzünün bütün çizgileri saralı bir insanın yüzü gibi titriyordu.

Katerina Nikolayevna ellerini göğsünde kavuşturarak:

– Oh, umarım öyle olur, diye bağırdı. Ama bu sırada ürkek ürkek, dikkatle onun yüzüne bakıyor, sanki ne demek istediğini tahmin ediyordu.

– Gidebilirsiniz, ikimizin de aklına diyecek yok doğrusu ama siz… Ah, siz benim ayarımda bir insansınız! Ben size delice bir mektup yazdım, siz de “herkes gibi sizi seviyorum” demek için buraya kadar gelmeye razı oldunuz. Hayır, ikimiz de aynı şekilde deliyiz! Her zaman böyle çılgın olun, değişmeyin, biz de dost olarak karşılaşırız. Bunu size önceden söyleyebilirim, yemin de ederim!

Katerina Nikolayevna:

– İşte o zaman sizi muhakkak severim, çünkü bunu şimdiden hissediyorum, dedi. Kadınlık duygularını yenememişti, bu son sözleri eşikten geçerken söyledi.

Kapıdan çıktı. Hızlı adımlarla, hiç duyurmadan mutfağa geçtim, beni bekleyen Darya Onisimovna’nın yüzüne bakmadan hizmet kapısından

çıktım, merdivenlerden inerek avludan geçip sokağa çıktım. Ama onun kapı önünde bekleyen kira arabasına bindiğini ancak görebildim. Sokakta koşa koşa gidiyordum.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

I

İlk işim Lambert'e gitmek oldu, hem de koşar adımlarla. O akşamki, ardından bütün gece boyunca sergilediğim hareketlerime bir mantık bulmaya, kendimi haklı çıkarmaya çok çabaladım. Olayları bir türlü zihnimde toparlayamıyor, birbirine bağlayamıyor, dahası gözlerimin önüne getiremiyordum. Duygularım, her şey o kadar karışıktı ki, her şey iç içe girmişti. Böyle giderse yolumu şaşıracak, yıkımlarla burun buruna gelecektim. Duygularımın arasında beni ezen, bütün öteki duygularımı bastıran bir duygu vardı. İşte bunu ortaya dökmek istiyordum;fakat başaramıyordum, korkuyordum…

Bu duygularla boğuşurken, kendimle savaşırken Lambert'ın evine girdim. Doğal olarak aklımla, mantığımla hareket edemiyordum. Durumum Lambert'ı da, hizmetçisini de korkutmuştu. Şunu da anladım ki, en işe yaramaz, en serseri Fransızlar bile evlerinde bir burjuva gibi yaşamak isterler, hareketleri hep buna göredir. Lambert de öyleydi. Bir şeyler döndüğünü hemen anlamıştı. Artık onun esiri olacak gibiydim. Bu günlerde gece gündüz beni nasıl avucunun içine alabileceğini harıl harıl düşündüğünü anlamakta hiç de zorlanmadım. Oysa bu! Ah, bana o kadar ihtiyacı vardı ki! İşte, artık tam ümidini kaybettiği bir sırada birdenbire kendiliğimden evine geliyorum, hem üstelik de böyle çılgın bir halde… Yani tam onun istediği bir durumda.

– Lambert, şarap getir, diye bağırdım. Haydi içelim, haydi gel kepazelik çıkaralım. Alfonsinka, gitaranız nerede?

Sahneyi anlatmıyorum, çünkü gereksiz, içmeye başladık, ben de ona her şeyi, her şeyi anlattım. O, bunları hırsla dinledi. Doğruca, hem de ilk olarak kendim ona suikast, kundakçılık önerdim. Birincisi bir mektupla Katerina Nikolayevna'yı eve çağırmamız gerekiyordu…

Lambert, her sözümü yakalayarak:

– Bu mümkün, diye onaylıyordu.

İkincisi, inanması için mektupla birlikte onun “belgesinin” bir kopyasını da göndermemiz gerekti. Öyle ki, kendisini aldatmadıklarını görebilsin.

Lambert durmadan Alfonsinka ile bakışarak:

– Böyle olmalı, böyle olması gerek, diye onaylıyordu.

Üçüncüsü, Lambert, kendisini Moskova’dan gelen bir yabancı çağırıyormuş gibi yaparak çağıracaktı, ben de Versilov’u getirecektim. Lambert:

– Versilov’u getirmek de mümkün, diye kabul etti.

– Mümkün değil, gerekli, diye bağırdım. Onsuz olamaz! Zaten bütün bunlar onun için yapılıyor, diye açıklarken bardaktan da yudum yudum içiyordum. Üçümüz de içiyorduk, hem galiba yalnız başıma bütün bir şişe şampanyayı içip bitirmiştim, onlarsa içiyormuş gibi yapıyorlardı. Biz Versilov ile başka odada oturacağız. Birdenbire her şeye, hem para vermeye, hem de öteki şeye razı olunca, biz Versilov ile ortaya çıkar, onun ne kadar alçak bir kadın olduğunu gösteririz. Versilov da onun ne kadar iğrenç bir yaratık olduğunu görerek bir anda tedavi olur, onu da tekmelerle kovar. Ama orada Byoring de bulunmalı, varsın o da bu kadını görsün, diye coşarak ekledim.

Lambert:

– Hayır, Byoring’in bulunması gerekmez, diyecek oldu.

Yine avazım çıktığı kadar bağırarak:

– Gerekir, gerekir, dedim. Sen, bir şey anlamıyorsun, Lambert, çünkü budalasın! Varsın yüksek sosyetede skandal çıksın, böylelikle hem yüksek sosyeteden, hem de ondan öç almış oluruz, hem varsın o cezasını çeksin! Lambert, o, sana bono verecektir… Bana para gerekli değil, ben paraya tükürürüm ama sen eğilip toplar, benim tükürüklerimle birlikte cebine koyarsın ama ben de onu ezmiş olurum!

Lambert hep:

– Evet, evet, diye onaylıyordu. Bunu iyi düşündün…

– Lambert! O, Versilov'a tapıyor: Biraz önce buna iyice inandım, diye dilim dolaşa dolaşa söyleniyordum.

– Her şeyi gözetlemiş olman çok iyi, senin böyle bir ajan, bu kadar akıllı bir insan olabileceğini hiç tahmin etmezdim! Bunları bana yaltaklanmak için söylemişti.

– Yalan söylüyorsun Fransız, ben ajan değilim ama çok akıllıyım! Biliyor musun Lambert, o, Versilov'u seviyor, diye devam ettim, konuşabilmek için bütün gayretimi harcıyordum. Ama onunla evlenmeyecektir, çünkü Byoring subay, Versilov ise sadece cömert bir insan, insanlık dostu, onlara göre komik bir adam, işte o kadar! Ah, o bu tutkuyu anlıyor, ondan zevk alıyor, işve yapıyor, kendine çekiyor ama ona varmayacak. Bu, kadın değil, yılan! Versilov'u tedavi etmek gerek; gözlerindeki bağı koparmalı. Varsın onun nasıl bir yaratık olduğunu görerek tedavi olsun. Versilov'u sana getireceğim, Lambert!

Lambert, her dakika kadehimi tazeleyerek:

– Böyle olmalı, diye onaylıyordu.

Başlıca, her hangi bir şeyle beni kızdırmamaya, sözlerime itiraz etmemeye, bana elden geldiği kadar fazla içirmeye içi titreyerek çaba gösteriyordu. Bu öyle kaba, öyle göze batan bir hareketti ki bunu o zaman bile görmememe imkân yoktu. Ama ben, artık istesem de oradan ayrılamazdım. Hep içiyor, durmadan konuşuyordum, düşüncelerimi iyice anlatmayı pek istiyordum. Lambert, yeni bir şişe şampanya almaya gittiği zaman, Alfonsinka kitara ile bir İspanyol şarkısı çaldı; az daha ağlayacaktım.

Derin bir duygululukla:

– Lambert, sen hepsini biliyor musun? diyordum. Bu adamı mutlaka kurtarmak gerek, çünkü etrafında büyü var. Katerina Nikolayevna ona

varsaydı, Versilov onu ilk geceden sonra ertesi sabah tekmeyle kovardı… Çünkü böyle şeyler oluyor. Çünkü böyle zorlu, yabani bir sevgi bir sara nöbeti, bir kördüğüm, bir hastalık gibi etki eder, doyurulur doyurulmaz da hemen gözündeki bağ düşer, tersine bir duygu doğar. Bunlar tiksinme, nefret duyguları, yok etmek, ezmek isteğidir. Avisagi'nin hikâyesini bilir misin Lambert, okudun mu?

Lambert:

– Hayır, hatırlamıyorum; roman mı, diye sordu.

– O, sen bir şey bilmiyorsun, Lambert! Aklın alamayacağı kadar bilgisiz ve dünyadan habersizsin… Ama bana vız gelir. Hepsi bir. O, annemi istiyor; onun portresini öptü. Ötekini ertesi gün kovar, kendisi de annemin yanına döner. Ama o zaman artık geç olur, bunun için onu şimdi kurtarmalı…

En sonunda acı acı ağlamaya başladım; ama hâlâ konuşmaya devam ediyordum, çok da içmiştim. Dikkate değer taraflardan biri de şuydu ki, Lambert, bütün o akşam bir defa bile "belgeyi" sormadı. Yani, "Peki ama belgenin kendisi nerede?" demedi. Çıkarıp göstermemi, masanın üstüne koymamı istemedi. Oysa harekete geçileceğini ileri sürerek bunu sormaktan daha doğal ne olabilirdi? Bir nokta daha: Biz sadece bunu yapmak gerektiğini, "bunu" mutlaka yapacağımızı söylüyorduk ama ne zaman, nerede yapılacağına dair bir tek söz bile söylememiştik! O, sadece sözlerimi onaylıyor, bir de Alfonsinka ile bakışıyordu, işte hepsi bu kadar! Elbette ben o zaman bir şey anlayacak hâlde değildim, böyle olmakla birlikte bunu yine de hatırlıyorum.

En sonunda onun evinde soyunmadan kanepenin üstünde uyuyup kaldım. Uzun zaman uyudum, çok geç uyandım, uyanınca bir süre kanepenin üstünde şaşkın şaşkın yatıyor, ne olduğunu anlamaya, hatırlamaya çalışıyor, hâlâ uyuyormuşum gibi yapıyordum. Ama Lambert, artık odada yoktu, gittiğini anladım. Saat ona geliyordu; tıpkı o geceden sonra kendimi ilk defa Lambert'ın evinde bulduğum anki gibi soba çıtır çıtır yanıyordu. Ama Alfonsinka paravananın arkasından yolumu bekliyordu, hemencecik anladım. Çünkü başını bir iki defa paravananın arkasından çıkarıp dikkatle yüzüme baktı ama ben her defasında gözlerimi kapatıyor,

hâlâ uyuyormuşum gibi yapıyordum. Böyle yapmamın sebebi duygularımın etkisi altında ezilmiş bir hâlde olmamdan ileri geliyordu, durumumu etraflıca düşünmem gerekiyordu. Geceleyin Lambert'a itiraf ettiğim şeylerin bütün anlamsızlığını, bütün iğrençliğini, onunla söz birliği edişimi, ona gelmekle ne kadar yanlış bir harekette bulunduğumu dehşet içinde anladım! Ama çok şükür, belge eskisi gibi bendeydi, hâlâ yan cebime dikilmiş duruyordu; elimle yokladım, oradaydı! Demek ki şimdi ayağa fırlayıp kaçmak yeterdi. Sonra Lambert'tan utanacak bir şey yoktu, çünkü Lambert böyle bir şeye layık değildi.

Ama ben kendimden utanıyordum! Kendi kendimi yargılıyordum, hem ah, Tanrım ruhumda öyle şeyler vardı ki! Ama bu cehennem azabına benzeyen, çamura, çirkefe battığını idrak etmekten gelen katlanılamaz duyguyu burada anlatacak değilim.

Ancak yine de bazı şeyleri itiraf etmek zorundayım. Çünkü, öyle sanıyorum ki bunun zamanı geldi. Hatıralarımda buna ayrıca değinilmelidir. Böylece varsın herkes bilsin ki, onun Lambert'a fidyeyi verdiğini -ne alçaklık!- görmek, onu kepaze etmek, çılgın Versilov'u ondan kurtarıp annemin yanına dönmesini temin etmek için değil, belki… Kendim âşık olduğum, evet, âşık olduğum, kıskançlık duyduğum için böyle yapacaktım. Kimden kıskanıyordum? Byoring'ten mi, Versilov'dan mı? Baloda kendimden utanarak bir köşede büzülüp dururken onun kendilerine bakacağı, kendileriyle konuşacağı kimselerden mi kıskanıyordum?… Aman, ne çirkin şey!

Kısacası onu kimden kıskandığımı bilmiyordum. Ancak dün akşam iki kere iki dört ettiği gibi yalnız şunu hissettim, şuna inandım ki, o benim için artık yok olmuştu. Bu kadın, yalancılığım, saçma hareketlerim yüzünden beni reddedecek, alaya alacaktır! O dürüst, namuslu bir kadın, bense casusum. Hem de elimde belgeler bulunan bir casus!

Bütün bunları o zamandan beri kalbimde gizledim, şimdiyse zamanı geldi, ben de toptan yapıyorum. Ama yine de son defa olarak, belki yarı yarıya yahut hatta yüzde yetmiş beş kendime iftira ettim! O gece bir deli gibi, sonra da coşan bir sarhoş gibi ondan iğrenmiştim. Daha önce söylemiştim ki, bu benim de içinden çıkamadığım duyguların, karmakarışık

haliydi. Ama ne olursa olsun, onların hepsini anlatmak gerekti, çünkü bu duyguların hiç olmazsa bir kısmı doğruydu ya!

Gizlemediğim bir tiksinmeyle, her şeyi düzeltmek niyetiyle birdenbire kalktım ama ben kalkar kalkmaz Alfonsinka da paravananın arkasından çıkıverdi. Kürkümü, şapkamı kaptım ona da, dün akşam sayıkladığımı, bir kadına iftira ettiğimi, bunu şakacıktan yaptığımı, Lambert'ın bir daha evime ayak basmamasını kendisine söylemesini emrettim. Bunların hepsini şöyle böyle, yarım yamalak, acele ederek, Fransızca söyledim. Hem doğal olarak iyice anlaşılmayacak bir tarzda anlattım ama Alfonsinka'nın hepsini pek iyi anladığını görerek şaşırdım kaldım. Ama beni daha da çok şaşırtan, onun bir şeye sevinmiş gibi davranmasıydı.

Sözlerimi onaylayarak:

– Oui, oui, diyordu, c'est une honte! Une dame… Oh, vous etes generaux, vous! Soyez tranxpuille, je ferai voir raison â Lambert.[6]

[6] Evet, evet, bu bir rezalet! Bu kadın… Ah, siz ne iyi kalplisiniz! Müsterih olun, ben Lambert'e gerçeği anlatacağım.

Onun, yani belki de Lambert'ın duygularının böyle birdenbire değiştiğini görerek hemen o dakikada şaşırmam gerekti. Ama ben yine de sessizce çıkıp gittim. Ruhumda belirsiz bir duygu vardı, iyi düşünemiyordum. Ah, sonra her şeyi etraflıca düşünmüş anlamıştım ama o zaman da artık geç olmuştu! Ah, burada meğer nasıl şeytanca bir dolap dönüyormuş! Burada durup bunun nasıl bir şey olduğunu önceden, etraflıca anlatayım, çünkü başka türlü yaparsam okuyucunun anlaması güç olur.

Mesele şu idi ki, Lambert ile ilk defa görüştüğümüz zaman, evinde soğuktan donan vücudumu ısıtırken bir budala gibi belgenin cebimde dikili durduğunu mırıldanarak söylemiştim. Ondan sonra birdenbire odasının bir köşesindeki kanepede bir süre uyumuştum. Lambert da o zaman hemen cebimi yoklamış, oraya gerçekten de bir kâğıdın dikili olduğuna inanmıştı. Sonra birkaç defa daha kâğıdın henüz orada durduğuna iyice inanmak fırsatını bulmuştu. Mesela Tatarların lokantasında yemek yediğimiz zaman, birkaç defa bilinçli olarak belimden kucakladığını hatırlıyorum. Artık bu kâğıdın ne kadar önemli olduğunu anlayınca, kendine göre bir özel plan

hazırlamıştı ki, onun böyle bir şey yapabileceğini hiç aklımdan geçirmezdim. Bense anlaşarak ancak birlikte hareket etmek için böyle ısrarla evine çağırdığını sanıyordum. Ama ne yazık ki beni büsbütün başka bir şey için çağırıyormuş! Meğer maksadı bana kendimden geçinceye kadar içki içirmek, ben uyuyup sızdıktan, horlamaya başladıktan sonra da cebimi sökerek belgeyi elde etmekmiş. O gece de Alfonsinka ile birlikte tıpkı böyle hareket etmişlerdi. Alfonsinka da cebimin dikişini sökmüştü. Mektubu onun mektubuna ele geçirdikten sonra aynı büyüklükte bayağı bir mektup kâğıdı alıp sökülen yerden içeri sokmuşlar, sonra hiçbir şey olmamış gibi dikmişlerdi, öyle ki hiç farkına bile varmamıştım. Diken de yine Alfonsinka idi. Bense, bense hemen hemen olayların sonuna kadar, tam bir buçuk gün, hâlâ bu esrara sahip olduğumu, Katerina Nikolayevna'nın kaderinin hâlâ benim elimde olduğunu sanıyordum.

Son söz, belgenin böylece çalınması her şeye, bütün öteki yıkımlara sebep olmuştu.

II

Artık hatıralarımın sonuna yaklaşıyorum. Bundan sonrasını derli toplu, ayrıntılara kaçmadan anlatmaya çalışacağım. Neyse konuya dönelim:

Eve döndüğümde saat on buçuğu gösteriyordu, yorgundum. Bundan sonra bildiklerimi yapacak, kararımdan dönmeyecektim. Koridora girince gözlerime inanamadım, olabilecekler gözümün önünde canlandı, yeni bir yıkım beni bekliyordu. Tsarskoye Selo'dan daha yeni getirilen prens beni bekliyordu, yanında Anna Andreyevna vardı. Artık olaylar çığırından çıkmak üzereydi.

Prens hemen yanı başımdaki bitişik eve yerleştirilmişti. Öyle çok gösterişli olmasa da prensin kullanacağı ilk oda daha önceden hazırlanmış, üzerinde küçük değişiklikler yapılmıştı. Ev sahibi ise daha önce anlattığım hırçın "çopur" kiracının küçük odasına taşınmıştı. Bu kiracı da başka bir yere gönderilmişti.

Beni ev sahibi karşıladı, hemen odama daldı. Bakışlarında dünkü cesaret yoktu ama büyük bir heyecan içindeydi, yani olayın tam etkisi

altındaydı. Ona bir şey söylemedim ama köşeye çekilip başımı ellerimin arasına alarak böylece bir dakika kadar durdum. Ev sahibi önce “rol yaptığımı” sanmıştı ama en sonunda dayanamadı, korktu:

– Ne o, yoksa böyle olmayacak mıydı, diye mırıldandı. Cevap vermediğimi görünce, “Ben işte bunu sormak için sizi bekledim. Koridordan girip çıkmaktansa… Prensle doğrudan doğruya görüşebilmeniz için şu kapıyı açmamı emretmez misiniz?” dedi. Bunları söylerken, daha önce kendilerinin oturdukları, şimdi de artık prensin emrine verdikleri odalara giden, sürekli kapalı duran yan kapıyı gösteriyordu.

Sert bir tavırla ona:

– Bana bakın Pyotr İppolitoviç, dedim, çok rica ederim gidin, konuşmak için buraya Anna Andreyevna’yı çağırın. Onlar buraya geleli çok oldu mu?

– Eh, hemen hemen bir saat kadar oluyor.

– Gidip çağırır mısınız?

Gitti, tuhaf bir cevap getirdi, Anna Andreyevna ile Prens Nikolay İvanoviç, yanlarına gitmemi sabırsızlıkla bekliyorlarmış. Demek ki Anna Andreyevna gelmek istemiyordu. Geceleyin buruşan ceketimi düzelttim, temizledim, yıkandım, saçlarımı taradım, ne kadar dikkatli, tetikte olmak gerektiğini anladığım için, bunları hiç acele etmeden yapıyordum, bu işler bittikten sonra ihtiyarın yanına gittim.

Prens, yuvarlak masanın yanında, kanepede oturuyordu. Anna Andreyevna ise başka köşede, masa örtüsüyle örtülü, üstünde ev sahiplerinin hiçbir zaman bu kadar temiz olmayan semaverlerinin kaynadığı başka bir masanın yanında durmuş, prense çay hazırlıyordu. Yüzümdeki aynı sert ifadeyle içeri girdim. İhtiyarcık bunu fark eder etmez birdenbire titredi, yüzündeki gülümsemenin yerini büyük bir korku aldı ama ben hemen o anda kendimi tutamadan güldüm, elimi ona uzattım. Zavallı, hemen kucağıma atıldı.

Kimin karşısında olduğumu şüphesiz o anda anlamıştım. Bir defa henüz dinç, ne olursa olsun henüz az çok aklı başında, eh, şöyle böyle bir kişiliğe

sahip olan ihtiyarı kendisiyle görüşmediğimiz bu zaman içinde bir çeşit mumyaya, ürkek, güvensiz bir çocuğa çevirdiklerini iki kere ikinin dört ettiği gibi açıkça anladım. Şunu da söyleyeyim, o, kendisini buraya niçin getirdiklerini çok iyi biliyordu. Her şey tıpkı yukarda ileri atılarak anlattığım gibi olmuştu. Kızının kendisini arkadan vurduğunu, kendisini tımarhaneye sokmak istediğini haber vererek onu birdenbire şaşırtmış, ruhunu perişan etmişlerdi. Korkusundan ne yaptığını kendisi de bilmeyerek alıp bir yere götürmelerine izin vermişti. Ona, benim bu sırra sahip olduğumu, kesin kararı verilecek anahtarın bende bulunduğunu anlatmışlardı. Baştan söyleyeyim, işte asıl bu kesin karardan, anahtardan, her şeyden çok korkmuştu. O da hemen alnımda yazılı idam kararı, elimde kâğıtla içeri gireceğimi sanıyor, bunu bekliyordu. Ama benim şimdilik gülmeye, büsbütün başka şeylerden söz açarak gevezelik etmeye hazır olduğumu görünce korkunç şekilde sevindi. Kucaklaştığımız zaman ağladı, ne yalan söyleyeyim, ben de biraz ağladım. Prens acınacak bir hâldeydi… Alfonsinka'nın küçük köpeği ince, tıpkı çıngırak sesine benzeyen bir sesle durmadan havlıyor, kanepeden benim üzerime atılmak istiyordu. Prens, bu küçücük köpekten, satın aldığı günden beri hiç ayrılmıyor, hatta onunla beraber yatıyordu.

Prens, beni Anna Andreyevna'ya göstererek:

– Oh, je disais qu'il a du cœur, dedi -Ah onun bir kalp taşıdığını söyler dururdum.

– Ama ne kadar iyileşmişsiniz prens, ne kadar güzel, dinç, sağlam bir görünüşünüz var, dedim. Ne yazık ki zavallı hiç de iyi değildi, ona moral vermek için yalan konuşuyordum. Zavallı adam bir deri bir kemik kalmış, mumyaya dönmüştü. Tanrı kimseyi onun gibi yapmasın.

Prens sevinçle:

– N'est-ce pas, n'est-ce pas -Öyle değil mi, öyle değil mi, diye tekrarladı. Ah, sağlık durumum şaşılacak kadar düzeldi.

– Ama çayınızı için, bana da bir fincan çay verirseniz sizinle karşılıklı içerim.

– Pek güzel, içelim, zevk duyalım… Yahut bir şiirin bir yerinde denildiği gibi… Anna Andreyevna ona çay verin, il prend toujours les sentiments… Bize çay verin, yavrum.

Anna Andreyevna çay verdi ama birdenbire bana döndü, pek resmi bir sesle:

– Arkadiy Makaroviç, biz ikimiz; ben ve velinimetim, Prens Nikolay İvanoviç size sığındık. Kendimizi size, yalnız size gelmiş sayıyorum, ikimiz de sizden sığınacak bir yer istiyoruz. Unutmayınız ki bu aziz, bu soylu, bu gücenik kısanın bütün geleceği sizin elinizdedir… Sizin soylu ve adil kalbinizin vereceği cevabı bekliyoruz!

Ama sözlerini bitiremedi. Prens korku içinde kaldı, korkusundan titrer gibi oldu. Ellerini ona uzatarak:

– Apres, apres, n'est-ce pas? Chere amie -Sonra, sonra ne oldu, sevgili dostum?.. diye tekrarlıyordu.

Anna Andreyevna'nın bu hareketinin benim üzerimde de ne kadar hoşa gitmeyen bir etki bıraktığını anlatamam. Hiç cevap vermedim, sadece soğuk, gururlu bir baş selamı vermekle yetindim. Ondan sonra masanın yanına oturdum, hatta bilinçli olarak büsbütün başka, saçma sapan şeylerden konuşmaya, gülmeye, espri yapmaya başladım… İhtiyar, anlaşılan buna sevinmişti, pek neşelendi. Ama neşesi pek büyük olmakla birlikte, görünüşe bakılacak olursa geçiciydi, hemen bir anda tam bir neşesizliğe dönebilirdi. Bu, ilk bakışta anlaşılıyordu.

– Cher enfant, hasta olduğunu duydum… Ah, pardon! İşittiğime göre bu zaman içinde hep ispritizma ile uğraşmışsın?

– Aklımdan bile geçirmedim, diyerek gülümsedim.

– Öyle mi? Peki bana ispritizmadan kim söz açmıştı?

Anna Andreyevna:

– Bunu size buradaki memur, Pyort İppolitoviç, demin söylemişti, pek neşeli bir adam, birçok da gülünç öykü biliyor; isterseniz çağırayım, diye sordu.

– Oui, oui, il est charmante -Evet, evet çok hoş adam… Güzel öyküler anlatıyor ama sonra çağıralım daha iyi. Biz onu çağırırız, o da bize hepsini anlatır; Mais “Prens, ne dersiniz demin masayı hazırlıyorlardı, o da: ‘hiç üzülmeyin, masa uçmaz, biz ispritizmacı değiliz’” dedi. İspritizmacıların masaları gerçekten de uçuyor mu acaba?

– Bilmem ki; söylediklerine göre dört ayağıyla birden havaya kalkıyormuş.

Korku dolu gözlerle yüzüme bakarak:

– Mais c’est terrible ce que ta dis -Ama söylediğin korkunç bir şey… dedi.

– Ah, hiç üzülmeyin, bu saçma bir şey!

– Ben de öyle düşünmüştüm. Nastasya Stepanovna Salbeyevna, sen de onu tanıyorsun galiba… Ha gerçekten, sen onu bilmiyorsun… Ne dersin, o da ispritizmaya inanıyor, hem ne dersiniz chere enfant, diyerek Anna Andreyevna’ya döndü. Ben de ona dedim ki, bakanlıklarda da masalar var, onların üstünde de sekiz çift memur eli durur, hep yazı yazarlar, peki, öyleyse neden oradaki masalar dans etmiyor? Bir kere gözünün önüne getir, bakmışşın birdenbire masalar dans etmeye başlamış! Maliye veya Millî Eğitim Bakanlığında masaların isyanı, bir bu eksikti?!

Elden geldiği kadar içten gülmeye çalışarak:

– Eskisi gibi ne güzel şeyler söylüyorsunuz prens, dedim.

– N’est-ce pas? Je ne parle pas trop, mais je dis bien -Öyle değil mi? Ben çok konuşmam ama güzel söylerim.

Anna Andreyevna yerinden kalkarak:

– Gidip Pyotr İppolitoviç'i çağırayım, dedi. Yüzünde memnunluk parlıyordu, ihtiyara böyle sevgiyle davrandığımı görerek sevindi. Ama o çıkar çıkmaz ihtiyarın bütün yüzü bir anda değişiverdi. Kapıya acele bir göz atarak etrafına bakındı, kanepeden bana doğru eğilip korku dolu bir sesle fısıldadı:

– Cher ami! Ah, ikisini de burada bir arada görebilseydim! Oh, cher enfant!

– Prens, sakin olun…

– Evet, evet ama… Biz onları barıştırırız, n'est-cepas? Bu iki saygıdeğer kadının boş, saçma bir dargınlığından başka bir şey değil, n'ist-cepas? Ben yalnız sana güveniyorum… Biz burada her şeyi yoluna koyarız. Hem burası ne tuhaf bir ev, diyerek korka korka etrafına bakındı. Hem biliyor musun bu ev sahibi… Yüzü öyle bir tuhaf ki… Söyle, tehlikeli bir adam olmasın?

– Ev sahibi mi? Yok, değil, neden tehlikeli olsun?

– C'est ça -Öyle… Daha iyi… Il sembole qu'il est bete, ce gentilhomme -Bunun bir hayvan olduğu anlaşılıyor. Cher enfant, Tanrı aşkına, burada her şeyden korktuğumu Anna Andreyevna'ya söyleme. Buraya gelince her şeyi, hatta ev sahibini bile övdüm. Beni dinle, sen Fon Zon'un hikâyesini bilir misin, hatırlıyor musun?

– Peki ne var?

– Rien, rien da tout Mais je conis libre içi, n'est ce pas -Bir şey yok, hiçbir şey yok… Ama burada serbestim değil mi? Ne dersin burada başıma buna benzer herhangi bir şey gelmez mi?

– Ama inanın ki, aziz dostum… Amma da yaptınız!

Ellerini önüne koyup artık korkusunu hiç gizlemeyerek:

– Mon and! Mon enfant, diye bağırdı. Sende gerçekten de bir şeyler… Belgeler… Kısacası, bana söyleyecek bir şeyin varsa sakın söyleme; Tanrı

aşkına bir şey söyleme… Elden geldiği kadar geç söyle…

Beni kucaklamak için boynuma sarılmak istedi. Göz yaşları yanaklarından akıyordu. Kalbimin nasıl sızladığını sözle anlatamam. Zavallı ihtiyar, Çingenelerin aile yuvasından çalarak yabancı insanların yanına getirdikleri zayıf, korkutulmuş, acınacak bir hale gelen çocuğa benziyordu. Ama bize kucaklaşmak için zaman kalmadı, kapı açıldı, Anna Andreyevna içeri girdi. Yanında ise ev sahibi değil, muhafız alayı teğmeni vardı. Bu yeni olay beni büsbütün şaşırttı. Kalktım, kapıya doğru yürüdüm.

Anna Andreyevna yüksek sesle:

– Arkadiy Makaroviç, izninizle sizi tanıştırayım, dedi. Bunun üzerine ben de ister istemez durmak zorunda kaldım.

Örse vurur gibi:

– Ağabeyinizle çok iyi tanışıyoruz, dedim.” Çok iyi” sözünü, üstüne basarak söyledim.

Delikanlı:

– Ah, bu işte çok büyük bir yanlışlık var!.. Ben de öyle suçluyum ki azizim Andrey Makaroviç, diye kem küm etmeye başladı. Bu sırada da oldukça saygısız bir tavırla bana yaklaşarak çekip almayı başaramadığım elimi yakaladı. Bütün suç bizim Stepan’da. O zaman öyle aptalca haber verdi ki, sizi başkası sandım. Bu, Moskova’da olmuştu, dedi. Sonra sizi arayıp bulmak için çok çalıştım ama bu sırada hastalandım. İşte kız kardeşime sorun. Cher prince, nous devons etre amis par droit da naissance -Sayın Prens, bizim doğum hakkınız bakımından da dost olmamız gerekir…

Saygısız delikanlı, bir eliyle omzumdan tutmak cesaretini bile gösterdi, buysa saygısızlığın, teklifsizliğin de sınırını aşıyordu. Yana çekildim ama utandım, hiçbir söz söylemeden elden geldiği kadar çabuk gitmeyi daha uygun buldum. Odama gelince düşünce, heyecan içinde karyolaya oturdum. Entrika beni boğuyordu ama böyle birdenbire Anna Andreyevna’yı şaşkınlık içinde yüzüstü de bırakamazdım ki! Birdenbire onun da benim için oldukça değerli olduğunu, durumunun da çok kötüleştiğini anladım.

III

Az sonra Anna Andreyevna yanıma geldi. Kendisini beklemediğim için şaşırdım. Ağabeyi ile prensi baş başa bırakmıştı. Meraklı gözlerle kendisini baştan aşağı süzerek, gözlerinin içine bakarak karyoladan kalktım. Anna Andreyevna biraz sessiz kaldıktan sonra, hemen konuya girdi:

– Size her şeyi söyledim, Arkadiy Makaroviç, kaderimiz sizin elinizde.

– İyi ama ben de size daha önce bunu yapamayacağımı söylemiştim… En kutsal görevler sizin bel bağladığınız şeyi yapmama engel oluyor…

-Öyle mi? Bu sizin son cevabınız mı? Eh, peki ben mahvolmaya hazırım ama ya ihtiyar? Bilmiyor musunuz ki akşama varmadan aklını kaçıracak.

Ateşli bir sesle:

– Hayır, ona kızının babasını deli diye ilan etmek için avukatın düşüncesini sorduğu mektubu gösteremem. Asıl o zaman aklını oynatır, diye bağırdım, işte onun katlanamayacağı şey budur. Şunu da bilmelisiniz ki böyle bir mektubun olabileceğine inanmıyor, bunu bana söyledi bile diye bir yalan uydurdum. Bunun tam zamanıydı.

– Söyledi ha? Ben de böyle olacağını düşünmüştüm! Öyleyse ben mahvoldum. Ağlayarak, kalkıp eve gitmek istedi.

– Planınızın özünün nasıl bir şey olduğunu anlatır mısınız, diye ısrarla sordum. Sözlerim onuruna dokunduğu için kızardı ama kendisini tuttu.

– Kızının bu mektubu elimizde olursa biz sosyetenin gözünde kendimizi haklı çıkarmış olacağız. Mektubu hemen onun çocukluk dostları Prens Vaskiy ile Boris Mihayloviç Pelişçev'e gönderirdim. İkisi de saygıdeğer, etkili ve çevresi olan insandır. Bundan iki yıl önce onun acımasız, doymak bilmeyen kızının bazı hareketlerini öfkeyle karşılamışlardı. Onlar, yine de benim isteğim üzerine, prensi kızıyla barıştırırlar, ben bunda ısrar ederim; ama böylelikle durum büsbütün değişirdi. Bundan başka o zaman tahmin

ettiğim gibi, akrabalarım Fanariotovlar da benim haklarımı ileri sürmeye cesaret ederlerdi. Ama benim için her şeyden önce onun mutluluğu gelir. Varsın artık o da kendisine kimin gerçekten bağlı olduğunu anlasın! Şüphesiz ki herkesten çok sizin bırakacağınız etkiye bel bağlıyorum. Arkadiy Makaroviç, siz onu o kadar seviyorsunuz ki… Hem zaten bizimle sizden başka onu kim seviyor? Son günlerde sözünü ettiği kimse yalnız sizdiniz; sizi özledi, siz "onun genç dostusunuz"… Elbette ki sonra bütün ömrümce minnettarlığımın sınırı olmayacaktır…

Böylece bana ödül vermeye kalkışıyordu. Bu, belki de para ödülü idi.

Sert sert sözünü kestim, kararımı hiçbir şeyin bozamayacağını göstermek isteyerek:

– Siz ne derseniz deyiniz ama ben bunu yapamam, ancak sizin dürüstlüğünüze karşılık, ben de aynı içtenlikle size son niyetlerimi anlatabilirim. Bu uğursuz mektubu en kısa zamanda Katerina Nikolayevna'ya teslim edeceğim, ancak şu şartla: Bu olanlar yüzünden bir kepazelik çıkarmayacağına, daha önce de sizin mutluluğunuza engel olmayacağına dair söz verecektir. İşte yapabileceğim şeylerin hepsi bu kadar. Kıpkırmızı kesilerek:

– Buna imkân yok, diye mırıldandı. Sadece Katerina Nikolayevna'nın kendisine acıyacağını düşünmek bile onu küplere bindiriyordu.

– Kararımı değiştiremem, Anna Andreyevna.

– Belki de değiştirirsiniz.

– Lambert'a baş vurun.

Sert, kızgın bir sesle:

– Arkadiy Makaroviç, inadınızın nasıl bir yıkıma yol açabileceğini anlamıyorsunuz, dedi.

– Bir yıkım olacağı muhakkak, benim başım dönüyor. Sizlerle uğraştığım yeter, kararımı verdim, işte o kadar. Ancak, Tanrı aşkına,

yalvarırım kardeşinizi bana getirmeyin.

– Ama onun istediği zaten yanlış hareketini düzeltmektir…

– Düzeltilecek hiçbir şey yok! Buna ihtiyacım da yok, istemiyorum, istemiyorum, diye bağırarak başımı tuttum. Ama söyleyin, bugün prens nerede yatacak? Burada mı yoksa?

– Burada, sizin evde, sizinle yatacaktır.

– Hemen akşama doğru buradan başka bir yere taşınacağım.

Bu sözleri söyler söylemez, şapkamı kaptım, kürkümü giymeye başladım. Anna Andreyevna sessizce, sert bakışlarla beni süzüyordu. Ona, bu gururlu kıza acıyordum! Ama hiçbir şeye bakmadan, ümit verici bir tek söz söylemeden koşarak evden çıktım.

Çok şeyim kalmadı, hatıralarımı bitirmek üzereyim, neyse tekrar konuya dönelim:

Evet, kararım ortadaydı, bu görevi yüklenemeyecektim. Hemen Tatyana Pavlovna'ya gitmek için yola çıktım. Bütün başarısızlıklar, yıkımlar bundan sonra peş peşe gelmeye başlayacaktı.

Tatyana'yı evde bulamayınca annemin yanına gitmeye karar verdim. Onu özlemiştim, özlem giderecektim. Ayrıca Tatyana Pavlovna'ya büyük bir olasılıkla burada rastlayacaktım ama orada da bulamadım.

IV

Sözlerimi kısa kesmeye çalışacağım. Verdiğim karar değişmeyecek kadar kesindi, doğruca Tatyana Pavlovna'nın evine yollandım. O zaman onu evde bulsaydım, büyük bir yıkımın önüne geçmiş olacaktım. Ama ne yazık ki o gün sanki özellikle başarısızlıklar hep birbirini izliyordu. Tabii anneme de uğradım, birincisi zavallı annemin hatırını soracaktım, ikincisi orada mutlaka Tatyana Pavlovna'ya rastlayacağımı umuyordum ama orada da yoktu. Biraz önce bir yere gitmiş, annemse hasta yatıyordu, yanında da

yalnız Liza vardı. Liza, içeri girmememi, annemi uyandırmamamı rica etti.” Bütün gece uyumadı, acı çekti! Tanrıya şükür, hiç olmazsa şimdi uyuyabildi.” Liza’yı kucakladım, iki söz arasında büyük, uğursuz bir işi başarmaya karar verdiğimi, şimdi de onu yerine getireceğimi söyledim. Bunları hiç şaşkınlık göstermeden, en basit sözleri dinliyormuş gibi dinledi. Oh, onlar o zaman benim “son kararlarımı”, sonra onları tabansızlık ederek değiştirmeme alışmışlardı. Ama şimdi, şimdi iş başkaydı! Oradan çıkıp kanalın kenarındaki meyhaneye gittim, vaktin gelmesini bekledim, ondan sonra Tatyana Pavlovna’yı mutlaka evde bulacağımı umuyordum. İsterseniz bu kadına niçin böyle birdenbire ihtiyaç duyduğumu anlatayım: Mesele şu ki hemen Katerina Nikolayevna’yı evine çağırmak için gönderecektim, ondan sonra da yine Tatyana Pavlovna’nın önünde belgeyi ona geri verip bir daha bu konuya dönmemek üzere her şeyi açıklayacaktım… Kısacası ben sadece gerekli olan şeyi istiyordum. Kendimi sonsuza dek haklı çıkarmak istiyordum. Bu noktayı aydınlattıktan sonra bu arada Anna Andreyevna’nın yararına mutlaka, ısrarla birçok söz söylemeye, imkân olursa Tatyana Pavlovna’yı şahit olarak evime yani prensin yanına götürmeye, birbirine düşman olan iki kadını barıştırarak prensi diriltmeye ve… Ve… Sözün kısası bu kümeciğin içindekilerin hepsini hemen bugün mutlu etmeye karar vermiştim. Öyle ki yalnız Versilov ile annem pay alamadan açıkta kalacaklardı. Bu işi başaracağımdan şüphem yoktu. Katerina Nikolayevna, karşılığında hiçbir şey almadan mektubu kendisine verdiğim için bu ricamı reddedemezdi. Ne yazık ki, ben hâlâ belgeye sahip olduğumu sanıyordum. Ah, kendim de farkında olmadan ne budalaca, ne kötü bir duruma düşmüştüm!

Yine Tatyana Pavlovna’ya uğradığım zaman hava adamakıllı kararmaya başlamıştı, saat de artık dörde geliyordu. Marya kaba bir dille, “Gelmedi!” diye cevap verdi. Marya’nın kaş altından tuhaf tuhaf baktığını şimdi çok iyi hatırlıyorum. Ama o zaman aklıma hiçbir şüphe gelemezdi. Tersine, başka bir düşünce beynime saplandı: Hem can sıkıntısı, hem ümitsizlik içinde Tatyana Pavlovna’nın merdivenlerinden inerken, demin bana ellerini uzatan zavallı prensi hatırladım. Bunun için belki de sadece öfkem yüzünden böyle bir zamanda onu kendi hâline bıraktığım için kendi kendime aç aç sitem ettim. Ben yokken orada çok kötü şeyler olabileceğini telaşla düşünmeye başladım, acele eve yollandım. Ama evde, olaylar iyice karışmıştı.

Anna Andreyevna, demin yanımdan öfkeyle çıkmakla birlikte henüz ümitsizliğe düşmemişti. Şunu da söylemek gerekir ki daha sabahleyin Lambert'a adam göndermişti. Sonra bir daha göndermiş ama Lambert hâlâ evinde bulunmadığı için, onu aramaya ağabeyini yollamıştı. Zavallı, benim karşı koyduğumu görünce son ümidini Lambert'a, onun benim üzerimde bırakacağı etkiye bağlamıştı. Lambert'ı sabırsızlıkla bekliyor, o güne kadar yanından ayrılmayan, etrafında dönen bu adamın kendisini büsbütün bırakarak kaybolup gitmesine sadece şaşıyordu. Ne yazık ki, şimdi belgeyi eline geçiren Lambert'in büsbütün başka kararlar verdiğini, bunun için gizlendiğini, hatta bilinçli olarak ondan kaçtığını aklına bile getiremezdi.

Böylelikle ruhu huzursuzlukla, gitgide artan bir telaşla dolan Anna Andreyevna, ihtiyarı avutacak bir durumda değildi. Bu sıradaysa prensin endişesi korkunç bir hâlde artmıştı. Ürkek ürkek, tuhaf tuhaf sorular soruyor, Anna Andreyevna'ya bile şüpheyle bakıyordu. Birkaç defa ağlamıştı. Genç Versilov o zaman onun yanında kısa bir süre kalmıştı. O gidince Anna Andreyevna sonunda bel bağladığı Pyotr İppolitoviç'i getirmişti ama bu adam prensin hiç hoşuna gitmemiş, hatta onda tiksinti uyandırmıştı. Prens genellikle kim bilir neden Pyotr İppolitoviç'e gittikçe artan bir güvensizlikle, hatta şüpheyle bakmaya başlamıştı. Ev sahibi de sanki bilerek yine ispritizmadan, kendi gözleriyle gördüğü bilmem hangi hokkabazlıklardan söz açmıştı. Mesela oralara gelen madrabazın biri, sanki bütün halkın önünde insanların kafalarını kesiyormuş, öyle ki derya gibi kan akıyormuş, bunu herkes gözleriyle görmüş. Sonra da bu kesik başları yine gövdenin boynuna yapıştırıyormuş, sanki onlar da yine bütün halkın gözleri önünde gövdeye yapışıyormuş, hem bütün bunlar da bin sekiz yüz elli yılında olmuşmuş. Prens öyle korkmuş, aynı zamanda da kim bilir neden, öyle öfkelenmiş ki Anna Andreyevna anlatanı hemen uzaklaştırmak zorunda kalmış. Çok şükür ki bu sırada henüz boşta dolaşan, aristokrat bir evde yahut kulüpte iş arayan pek usta bir Fransız aşçıya bir gün önce Lambert ile Alfonsinka tarafından ısmarlanan yemek imdada yetişmiş. Şampanya ile yemek ihtiyarı pek neşelendirmiş; prens çok yiyor, durmadan şaka ediyormuş. Yemekten sonra da vücuduna ağırlık çökmüş, uyumak istemiş, öğle yemeğinden sonra her zaman uyumak âdeti olduğu için Anna Andreyevna da yatağını yapmış. Uykuya dalarken hep onun elini öpüyor, cenneti, ümidi, hurisi, "Altın çiçeği" olduğunu söylüyormuş. Kısacası bütün

doğa söylemlerini kullanmaya başlamış. En sonunda uykuya dalmış, işte tam o sırada ben de gelmiştim.

Anna Andreyevna acele acele odama geldi, önümde ellerini kavuşturarak, artık kendisi için değil, prens için yalvardığını, başka yere taşınmamamı rica ettiğini, prens uyanır uyanmaz yanına gitmemi söyledi. ”Siz olmazsanız o mahvolur, inme iner. Geceye kadar bile dayanamayacağından korkuyorum…” dedi… Kendisinin de mutlaka evden ayrılması gerektiğini, belki de iki saat kadar dışarıda kalacağını, prensi de bana bırakacağını sözlerine ekledi. Ateşli bir ifadeyle, akşama kadar evde kalacağıma, prens uyanınca da onu eğlendirmek, avutmak için, elimden geleni yapacağıma söz verdim. Azimle:

– Ben de görevimi yapacağım, diyerek sözünü bitirdi.

Sonra da çıkıp gitti. Önceden ekleyeyim ki Lambert’ı aramaya kendisi gitmişti; bu son ümidiydi. Bundan başka ağabeyiyle akrabaları Fanaritovlara da uğramıştı. Nasıl bir ruh içinde geri döndüğünü anlamak güç değildi.

Prens, o gittikten tahminen bir saat sonra uyandı. Duvarın arkasından onun iniltisini duyarak hemen odasına koştum; karyolasında, arkasında hırkayla oturur bir durumda buldum ama etrafı biricik lambanın aydınlatmasından, yabancı bir odada bulunmaktan öyle korkmuştu ki, ben içeri girince titredi, hafifçe yerinden kalkarak bağırdı. Yanına koştum, gelenin ben olduğumu anlayınca, sevinç göz yaşlarıyla kucaklamaya başladı.

– Bana başka bir yere, başka bir eve taşındığını, korkup kaçtığını söylemişlerdi.

– Bunu size kim söylemiş olabilir?

– Kim mi? Biliyor musun, bunu belki ben uydurmuşumdur, belki de birisi söylemiştir. Dinle bak, şimdi bir rüya gördüm: Uzun sakallı, elinde ikiye bölünmüş kutsal tasvirle ihtiyarın biri içeri girdi, birdenbire: “Senin hayatın da böyle parçalanacaktır!” dedi.

– Ah, tanrım, siz herhâlde dün Versilov'un kutsal tasviri kırdığını birisinden duymuşsunuzdur?

– N'est-ce pas? Duydum, duydum! Darya Onisimovna'dan daha sabahleyin duydum. O, yol çantamla köpeğimi buraya getirmişti.

– Eh, işte bunun üzerine de rüyanıza girmiştir.

– Eh, hepsi bir. Hem ne dersin bu ihtiyar bana parmağıyla hep gözdağı veriyordu. Peki, Anna Andreyevna nerede?

– Şimdi dönecek.

– Nereden dönecek? O da mı gitti, diye hafif bir sesle bağırdı.

– Hayır, hayır, şimdi geri dönecek, benden de yanınızda bulunmamı rica etti.

– Oh, peki. Demek ki bizim Andrey Petroviç "hem ansızın, hem ustalıkla" aklını oynattı. Ona sonunun böyle olacağını çoktan haber vermiştim. Dostum, dur bakayım…

Ceketimin eteğinden tutarak kendine doğru çekti.

– Ev sahibi demin, diye fısıldadı. Birdenbire iğrenç kadın, fotoğrafları getirmez mi?Hepsi de çıplaktı. Sonra birdenbire hiç utanmadan göstermeye başladı… Biliyor musun, dişimi sıkarak beğendiğimi söyledim ama öteki zavallıya da daha iyi içirip sızdırmak için hep iğrenç kadınları getirmiyorlar mıydı?

– Siz Fon Zon'dan mı söz ediyorsunuz prens? Amma da yaptınız ha! Ev sahibi zaten budaladan başka bir şey değil! Cest mon opinion -Benim kanaatim bu…

– Dostum, imkân varsa beni buradan kurtar, diyerek elini bana uzattı.

– Prens, elimden gelen her şeyi yapacağım! Bütün varlığımla sizinim… Sevgili prens, sabredin, belki de her şeyi düzeltirim.

N’es-ce pas? Tutar kaçarız, onları oyalamak için el çantasını da burada bırakırız, o da geriye döneceğimizi sanır.

– Nereye kaçacağız? Ya Anna Andreyevna?

– Hayır, hayır, Anna Andreyevna da beraber. Oh, mon cher, aklım karmakarışık… Dur, ötede sağ taraftaki küçük çantanın içinde Katya’nın resmi var. Onu Anna Andreyevna, ayrıca da Darya Onisimovna görmesin diye demin gizlice çantaya sokmuştum. Tanrı aşkına çabuk, dikkatlice çıkar, aman dikkat et, yakalanmayalım… Hem kapıyı sürgüleyemez misin?

Çantada gerçekten de yumurta biçimli bir çerçevenin içinde Katerina Nikolayevna’nın portresini arayıp buldum. Prens onu eline aldı, mumun ışığına tuttu, birdenbire gözyaşları sarı, zayıf yanaklarından akmaya başladı.

– C’est un ange, r’est un ange du ciel -O bir melek, o bir gökyüzü meleği! diyordu. Bütün ömrümce ona karşı suçluydum… İşte şimdi de! Cher enfant, ben hiçbir şeye inanmıyorum! Dostum, söyle bana; peki, beni akıl hastanesine sokmak istediklerine inanabilir miyim, buna inanılabilir mi ie dis des choses channantes et tout le mondre rit -Ben güzel şeyler söyledim herkes de güldü! Birdenbire bu adamı yakalayıp tımarhaneye götürsünler ha!

– Hiçbir zaman böyle bir şey olmamıştır, diye bağırdım. Bu bir yanlışlıktan başka bir şey değil. Ben onun duygularını bilirim!

– Demek ki sen de onun duygularını biliyorsun, öyle mi? Eh, çok güzel! Aziz dostum, sen beni yeniden hayata kavuşturdun. Onlarsa senin için bana neler neler söylemediler ki! Aziz dostum, Katya’yı buraya çağır, varsın ikisi de benim önümde öpüşsünler, ben de onları alır eve götürürüm, ev sahibini de kovarız!

Yeniden ellerini birbirine yapıştırarak bana uzattı, önümde yere diz çöktü. Delilik derecesine varan bir korku içindeydi, bir yaprak gibi titreyerek:

– Cher, diye fısıldadı, aziz dostum, bana bütün gerçeği söyle, şimdi bana ne yapacaklar?

Onu yerden kaldırıp karyolaya oturturken:

– Tanrım, diye bağırdım. Siz artık bana da inanmıyorsunuz, benim de mi suikaste katıldığımı sanıyorsunuz? Ben buradayken size kimsenin parmağıyla dokunmasına bile izin vermem!

Bileklerimden sıkı sıkı yakaladı, titremeye devam ederek:

– C'est ça, kimseye dokundurma, diye mırıldandı. Beni kimseye verme! Kendin de bana hiç yalan söyleme… Çünkü beni buradan gerçekten de alıp götürecekler mi acaba? Beni dinle, bu ev sahibi, İppolit, yahut adı neyse, o.. Doktor değil mi?

– Ne doktoru?

– Burası… Burası, işte bu oda tımarhane değil mi?

Tam bu sırada kapı birdenbire açıldı, Anna Andreyevna içeri girdi. Anlaşılan kapının arkasından bizi dinliyormuş, daha fazla dayanamayarak kapıyı ansızın açıvermişti. Her gıcırtıdan titreyen prens, bağırdı, kendisini yüzükoyun yastıkların arasına attı. Sonunda kendisine sara nöbeti gibi bir şey geldi, arkasından hıçkırıklar başladı.

İhtiyarı Anna Andreyevna'ya göstererek:

– İşte yaptığınızın sonucu, dedim. Sesini yükselterek sert sert:

– Hayır, bu sizin yaptığınız işin sonucu, diye cevap verdi. Size son defa başvuruyorum, Arkadiy Makaroviç. Öz kardeşinizi kurtarmak için âciz bir ihtiyara karşı şeytanca çevrilen dolapları meydana çıkarmak, "delice, çocukça aşk hayallerinizi" feda etmek ister misiniz?

– Hepinizi kurtaracağım, ancak demin söylediğim gibi yapacağım! Yine koşuyorum, belki de bir saat sonra Katerina Nikolayevna kendisi buraya gelecektir! Hepinizi barıştıracağım, hepiniz de mutlu olacaksınız, diye ilhamla bağırdım.

Prens birden canlanarak:

– Getir, onu buraya getir, dedi. Beni onun yanına götürün! Katya’yı görmek, ona hayır dua etmek istiyorum, diye bağırıyor, bu sırada iki elini havaya kaldırarak yataktan fırlamak istiyordu.

Anna Andreyevna’ya onu göstererek:

– Görüyorsunuz ya, dedim. Söylediklerini duydunuz mu? Şimdi, artık herhâlde hiçbir “belge” size yardım etmez.

– Görüyorum ama belge, benim hareketimi sosyetenin gözünde haklı çıkarabilirdi, şimdiyse kepaze oldum! Yeter; vicdanım temizdir. Herkes beni yüzüstü bıraktı, başarısızlıktan korkan öz kardeşim bile.. Ama ben görevimi sonuna kadar yapıp bu bahtsızın yanında bir dadı, bir hastabakıcı olarak kalacağım.

Ama kaybedilecek vakit yoktu, koşarak odadan çıktım.

– Bir saat sonra döneceğim, hem yalnız dönmeyeceğim, diye bağırdım.

ON İKİNCİ BÖLÜM

I

Tatyana Pavlova’yı uzun aramalarımın sonucunda en sonunda bulabilmiştim. Prensle Anna Andreyevna ile yaşadıklarımın hepsini, belgeye dair her şeyi anlattım. Gerçeği hiç utanmadan tam on dakika anlattım. Tatyana Pavlovna sandalyesine oturmuş, gözlerini bana dikmişti, hiç kımıldamıyor, bazen dudaklarını dişliyordu. Sözümü bitirir bitirmez, hiç beklemediğim bir hızla ayağa fırladı. Olaydan o kadar etkilenmiştim ki, ben de ayağa fırladım.

– Ah, seni gidi haylaz seni! Demek bu mektup gerçekten senin bir yerinde dikiliydi, hem de budala Marya İvanovna dikti, öyle mi? Demek sen buraya kalpleri fethetmek, yüksek sosyeteye galebe çalmak için geldin ha? Piç bir çocuk olduğun için şeytanın oğlundan öç almaya mı geldin?

– Tatyana Pavlovna, diye haykırdım. Sövmeye hakkınız yoktur! Ta baştan beri, belki sövüp saymalarınızla benim burada böyle kızmama asıl sebep olan sizdiniz. Evet, ben belki de gerçekten şeytanın oğlundan öç almak istedim, çünkü burada şeytanın kendisi bile suçluyu bulamaz. Ancak şunu hatırınızda tutmalısınız ki ben alçaklarla iş birliği etmeyi reddettim, tutkularımı yendim! Sessizce önüne belgeyi koyup onun bir tek söz söylemesini bile beklemeden gideceğim; siz de buna şahit olacaksınız!

– Ver, ver, mektubu hemen ver, mektubu şimdi şuraya masanın üstüne koy! Sen belki yalan söylüyorsundur.

– Cebimde dikilmiş duruyor. Marya İvanovna kendi eliyle dikmişti; burada yeni redingot diktirdiğim zaman eskisinden çıkarıp bu yeni redingota kendim diktim. İşte mektup burada, yoklayıp bakın, yalan söylemiyorum!

Tatyana Pavlovna gürültü ederek:

– Ver, çıkar, diyordu.

– Size tekrar ediyorum, buna imkân yok; mektubu sizin gözünüzün önünde Katerina Nikolayevna'ya teslim edeceğim, sonra bir söz söylemeden çıkıp gideceğim. Ama onun karşısındakinin ben olduğumu, hiçbir zorlama olmadan bunu kendi isteğimle, karşılık beklemeden verdiğimi bilmesi gerektir.

– Yine mi gösteriş? Âşıksın değil mi, haylaz?

– İstediğiniz kadar kötü şeyler söyleyebilirsiniz; ki ben bunu hak etmiş olayım ama gücenmiyorum. Ah, varsın o, bana kendisini gözetleyip suikast hazırlayan bir çocuğa bakar gibi baksın; ama şunu da itiraf etsin ki, onun mutluluğunu dünyada her şeyden üstün tutarak kendimi yendim! Zarar yok Tatyana Pavlovna, zarar yok! Ben kendim de buna yiğitlik taslama, bir ümit diye bakıyorum! Varsın bu benim hayat yolunda attığım ilk adım olsun ama hiç olmazsa iyi bitti, soylu bir hareketle sona erdi!

Sonsuz bir heyecanla, gözlerim parlayarak:

– Onu seviyorsam bunda ne var diye devam ettim. Bundan utanmıyorum, annem bir melektir, yeryüzünün sultanı Versilov annemin yanına dönecektir. Ondan utanacak da hiçbir şeyim yok. Biliyor musunuz, orada Versilov ile ne konuştuklarını duydum, ben perdenin arkasındaydım… Oh, biz üçümüz de “aynı şekilde deliyiz!” Bu “aynı şekilde deliyiz” sözleri kimindir, biliyor musunuz? Onun, Andrey Petroviç’in! Hem biliyor musunuz burada belki aynı şekilde deli olan bizden başkası da vardır? Bahse girerim ki siz de aynı şekildeki delilerin dördüncüsünü oluyorsunuz. İsterseniz söyleyeyim, bahse girerim ki siz de bütün ömrünüzce Andrey Petroviç’e âşıktınız, hatta belki şimdi bile sevmeye devam ediyorsunuz.

Tekrar ediyorum sonsuz bir heyecan, bir çeşit mutluluk içindeydim ama sözlerimi bitirmedim, Tatyana Pavlovna, hızlı bir hareketle elini saçlarımın arasına daldırdı, var kuvvetiyle birkaç defa aşağı doğru çekti… Sonra birdenbire bıraktı, köşeye çekildi, başını duvara çevirdi, yüzünü şalıyla örttü:

– Haylaz seni! Bana bunu bir daha söylemeye kalkışayım deme, diye ağlayarak mırıldandı.

Bu öyle beklenmedik bir zamanda olmuştu ki, doğal olarak şaşırmış kalmıştım. Henüz ne yapacağımı kestirmeden ayakta durmuş ona bakıyordum.

Tatyana Pavlovna birden:

– Hay budala, hay! Gel yanıma, dedi. Bu sırada hem ağlıyor, hem gülüyordu. Bir daha da bana bunu tekrar etmek cesaretini göstereyim deme… Bana gelince seni severim, bütün ömrünce de sevdim… Sen bir budalasın!..

Onu öptüm. Söz arasında şunu da söyleyeyim ki o günden sonra Tatyana Pavlovna ile barıştık, dost olduk.

– Ha, sahi! Ben burada ne duruyorum böyle, diyerek birdenbire eliyle alnına vurdu. Peki, ne diyecektim: İhtiyar prens sizin evde öyle mi? Doğru mu? Ah, Tanrım! Aman, bunalıyorum, diyerek odada dönmeye, oradan

oraya gidip gelmeye başladı. Onlar da orada onunla istediklerini yapıyorlar öyle mi? O budalaları çarpacak yıldırım da yok ha! Demek ki sabahtan beri orada? Vay gidi Anna Andreyevna, vay gidi masum kız, vay! Öteki Militrisa'nın da hiçbir şeyden haberi yok!

– Militrisa da kim?

– Yeryüzünün sultanı, "ülkü…" canım! Peki ama şimdi ne yapmalı?

Aklım başıma gelerek:

– Tatyana Pavlovna, diye bağırdım. Saçma şeylerden konuşurken asıl önemli olanını unuttuk, ben zaten Katerina Nikolayevna'yı almaya gelmiştim, hepsi beni orada bekliyorlar.

Bunun üzerine, ancak Anna Andreyevna ile derhal barışacağına söz verdiği, hatta prensle evlenmesine razı olduğu takdirde belgeyi kendisine vereceğimi söyledim…

Tatyana Pavlovna:

– Çok iyi edersin, diyerek sözümü kesti, ben de bunu ona yüz defa tekrar ettim, ihtiyar nasıl olsa nikâha kadar ölecek; evlenemeyecek ki! Ona, yani Anna'ya vasiyetname ile para bırakmasına gelince nasıl olsa bu paralar prensin vasiyetnamesinde yazılmış, onun adına bırakılmış bile…

– Katerina Nikolayevna yalnız paraya mı acıyor yoksa?

– Hayır, hep belgenin onda, Anna da olduğundan korkuyordu, ben de korkuyordum. Bunun için onun peşini bırakmıyordum. Kızı, babasının ruhunu sarsmak istemiyordu, Baron Byoring ise paraya acıyordu.

– Bundan sonra da Byoring ile evlenebilecek ha?

– Budala kadın işte, ne denir? Bir budala doğmuş işte, sonsuza kadar budala olarak kalacaktır. Byoring onu sakinleştirecekmiş." Birisiyle evlenmek gerek değil mi ya, işte onunla evlenirse daha çok rahat edecekmiş."; rahat edip etmeyeceğini o zaman görürüz. Sonra başını taştan taşa çarpacak ama o zaman da çok geç olacak.

– Peki, siz niçin izin vermiyorsunuz? Siz onu seviyorsunuz; âşık olduğunuzu yüzüne karşı söylememiş miydiniz?

– Elbette aşığım, hem hepiniz bir araya gelseniz yine onu benim kadar sevemezsiniz ama ne olursa olsun o, yine de akılsız budalanın biridir!

– Peki, şimdi koşup çağırsanıza onu, hep birlikte kararımızı verir, kendimiz onu babasının yanına götürürüz.

– Olmaz, olmaz, aptal! Mesele orada ya! Ah, ne yapsak! Of, bunalıyorum, diyerek yine oraya buraya atılmaya başladı ama bu sefer şalını eline almıştı. Ah, keşke dört saat önce gelmiş olsaydın, şimdi saat sekize geliyor. Oysa daha demin Pelişçevlere öğle yemeğine gitti, ondan sonra da onlarla birlikte operaya gidecek.

– Tanrım, peki oraya gidilse olmaz mı… Hayır, olmaz! Peki, şimdi ihtiyar ne olacak? Belki sabaha çıkmaz, gece ölür!..

– Beni dinle, oraya uğrama. Annene git, geceyi orada geçir, yarın sabah erkenden de…

– Hayır, ne olursa olsun ihtiyarı yalnız bırakamam.

– Tabi bırakma; bunu iyi düşündün. Ben de biliyor musun… Dur, hele ona gideyim, bir mektup yazıp bırakayım… Anlıyor musun, aramızda konuştuğumuz sözlerle -o, anlar!- belgenin burada olduğunu bildirir, yarın sabah saat tam onda burada bulunmasını tembih ederim. Hiç merak etme, gelir, beni mutlaka dinler. Burada bir anda her şeyi yoluna koyarız. Sen de oraya koş, ihtiyarı elinden geldiği kadar oyalamaya çalış, uykuya yatır, belki de sabaha çıkar! Anna’yı da korkutma. Bilirsin ki onu da severim; ona karşı haksızlık ediyorsun, çünkü burada olanları sen anlayamazsın. O, çocukluğundan beri kırılmıştır. Of, hepiniz de bana yüklendiniz! Hem ona, bu işi kendi üzerime aldığımı, bütün gayretimle başarmaya çalışacağımı, müsterih olmasını, onuruna dokunulmayacağını söylemeyi de unutma… Son günlerde onunla büsbütün kavga ettik, birbirimizin yüzüne tükürdük, sövüp saydık! Haydi, koş… Hem doğru mu, doğru mu? Ah, doğru mu? Şu mektubu bir gecelik bana versen ne olur? Burada bırak, yemem ki! Belki bir gece içinde elinden çıkarırsın… Yahut belki niyetini değiştirirsin?

– İmkânı yok, diye bağırdım, tutun, yoklayın ama size imkânı yok bırakamam!

Parmaklarıyla yoklayarak:

– Kâğıt olduğunu görüyorum, dedi. Ehh, peki git, ben de belki onu bulmak için tiyatroya bile giderim, bunu iyi ki söyledin! Hadi koş, koş!

– Tatyana Pavlovna, durun, annem nasıl?

– Sağ.

– Ya Andrey Petroviç?

Elini silkeledi:

– Kendine gelir!

İşler tahmin ettiğim gibi olmadıysa da canlanarak ümit içinde koşa koşa gittim… Ama ne yazık ki kader başka türlü belirlenmişti, beni de başka bir şey bekliyordu. Gerçekten de dünyada alınyazısı denilen şey varmış.

II

Daha merdivenlerden çıkarken bizim evde bir gürültü duydum, kapıyı da açık buldum. Koridorda sırma işlemeli elbiseli bir uşak duruyordu. Pyotr İppolitoviç ile karısı koridorda idiler, ikisi de bir şeyden korkmuşlardı, bir şeyler bekliyorlardı. Prensin odasının kapısı açılmıştı, orada gürleyen bir ses geliyordu. Bu sesin sahibini hemen tanıdım, Byoring idi. Henüz iki adım bile atmamıştım ki Byoring ve bir gün Versilov ile konuşmaya gelen Baron R'nin ağlayan, tir tir titreyen prensi koridora çıkardıklarını gördüm. Prens yüksek sesle ağlıyor, Byoring'i kucaklıyor, öpüyordu. Byoring ise prensin arkasından koridora çıkan Anna Andreyevna'ya bağırıyordu. Ona gözdağı veriyor, hem galiba ayaklarını yere vuruyordu. Sözün kısası bütün varlığıyla "yüksek sosyeteye bağlı" olmasına rağmen kaba Alman askeri kendini göstermişti. O zaman bilmem neden, Anna Andreyevna'nın bir cinayet işlemiş olduğunu, şimdi de hiç şüphesiz yaptığı hareket için

mahkemenin karşısında cevap vermek zorunda olduğunu sanmıştı. Böyle olduğu da sonradan anlaşıldı, işin içyüzünü bilmediği için birçoklarıyla olduğu gibi, işi büyütmüştü. Bu sebeple de elden geldiği kadar senli benli davranmakta haklı olduğunu sanıyordu. Başlıcası, henüz işi de iyice anlamamıştı, sonradan anlaşıldığına göre, ona birisi her şeyi imzasız bir mektupla bildirmiş, o da bu milletten olan, en ince zekâlı insanların bile bazen kunduracılar gibi kavga etmeye hazır oldukları bir hâle gelerek içeri hücum etmişti. Anna Andreyevna bütün bu hücumu layık olduğu gibi karşılamıştı ama ben yetişemedim. Ben yalnız Byoring'in ihtiyarı dışarı çıkardıktan sonra, onu baronun eline bırakarak hızlı bir hareketle Anna Andreyevna'ya döndüğünü gördüm. Herhâlde onun bir sözüne cevap vermek istemişti:

– Siz entrikacısınız! Size onun paraları gerekiyor! Bu dakikadan itibaren kendinizi sosyetede kepaze ettiniz, bundan başka da mahkeme karşısında hesap vereceksiniz…

– Asıl siz zavallı bir hastanın düşkünlüğünden yararlanmaya kalkışıyorsunuz, onu deli ettiniz… Kendisini koruyacak kimsesi olmayan bir kadın olduğum için de bana bağırıyorsunuz…

Byoring garez, öfke dolu bir sesle:

– Ha, sahi! Siz onun nişanlısısınız, nişanlısısınız, diyerek kahkaha attı.

Prens, Anna Andreyevna'ya ellerini uzattı:

– Baron, baron… Chere enfant, je aime -Sevgili yavrum, ben sizi seviyorum, diye ağladı.

Byoring bağırarak:

– Yürüyün prens, yürüyün. Size, belki de bir suikast hazırlamıştı, dedi.

– Oui, oui, je comprends, j'ai compris su commencemant -Evet, evet, anlıyorum, önce anladım ki…

Anna Andreyevna:

– Prens, diyerek sesini yükseltecek oldu. Siz beni aşağılıyorsunuz, hem başkasının da aşağılanmasına izin veriyorsunuz!

Byoring ona:

– Defol, diye bağırdı.

Buna artık dayanamayıp.

– Alçak, diye Byoring’e bağırdım. Anna Andreyevna, ben sizin koruyucunuzum.

Burada olanları genişçe anlatacak değilim, zaten istesem de elimden gelmeyecek. Korkunç, çirkin, bayağı bir sahne oldu. Ben sanki aklımı kaybetmiştim. Galiba Byoring’in yanına seğirtip vurmuş yahut hiç değilse onu kuvvetle itmiştim. O da var kuvvetiyle kafama bir yumruk indirdi, öyle ki yere yuvarlandım. Kendime gelince bu sefer merdivenlerden peşi sıra koşmaya başladım. Hatırlıyorum burnumdan kan geliyordu. Kapının önünde kupa arabası onları bekliyordu, prensi arabaya bindirdikleri sırada arabanın yanına koştum, beni iten uşağa rağmen yine Byoring’in üzerine atıldım. Bilmem nasıl oldu, tam o anda ortaya polis çıkıverdi. Byoring yakamdan tutup kinle polise beni karakola götürmesini emretti. Tutanak tutulması için onun da birlikte gelmesi gerektiğini, beni evimden alıp götürmeye hakları olmadığını söyleyerek bağırıyordum. Ama olay evde değil, sokakta geçmişti. Ben de sarhoş gibi bağırdım, küfür, kavga ettim. Byoring üniformalı olduğu için, polis doğal olarak beni yakaladı. Ama bu sırada, ben, artık tam anlamıyla kudurmuştum. Karşı koyarken galiba polise de olanca kuvvetimle vurdum. Ondan sonra hatırlıyorum, birden iki polis daha geldi, beni alıp götürdüler. Beni, kimisi ayakta duran, kimisi oturan, bekleyen, kimisi yatan her tabakadan birçok insanın bulunduğu, sigara dumanıyla dolu bir odaya getirdiklerini hayal meyal hatırlıyorum. Orada da bağırmaya devam ettim, tutanak tutulmasını istiyordum. Ama artık sadece tutanakla kalmıyordu, kavga çıkararak zabıtaya karşı gelmek suçu da işin içine karışıyordu. Hiç de iyi bir durumda değildim. Bu sırada da polis beni kavga etmekle suçladı. Birisi bana sert sert bağırdı. Bu sırada da polis beni kavga etmekle suçluyor, albaydan söz ediyordu…

Birisi:

– Soyadın ne, diye bağırdı. Hırsla bağırarak:

– Dolgorukiy, dedim.

– Prens Dolgorukiy mi?

Kendimi kaybederek çok kötü bir küfürle cevap verdim. Sonra hatırlıyorum, beni “ayıltmak için” karanlık, küçük bir bölmeye sürüklediler. Ah, itiraz etmiyorum. Daha çok yakında herkes bir bayın yine ayılmak için bütün geceyi bu odada geçirdiğine dair şikâyetini gazetelerde okumuştu ama onun galiba suçu bile yokmuş, bense suçluydum. Duygusuzluk derecesine varan derin bir uykuya dalmış iki kişinin yattığı kerevete kendimi attım. Başım ağrıyor, şakaklarım zonkluyor, kalbim küt küt atıyordu. Herhalde aklımı kaybetmiştim, galiba sayıklıyordum. Ancak gece yarısı uyandığımı, kerevete oturduğumu hatırlıyorum. Her şeyi bir anda hatırladım, her şeyi etraflıca düşündüm, dirseklerimi dizlerime dayayıp başımı ellerimin içine alarak derin bir düşünceye daldım.

Ah! Duygularımı yazacak değilim, zaten vaktim de yok. Ancak şunu belirteyim: Gece yarısı, kerevetin üstünde, tutuklu olarak oturduğum dakikalarda düşüncelerimle baş başa kaldığım sırada yaşadığım o sevinçli anları, belki de ömrümde hiçbir zaman yaşamamışımdır. Bu, okuyucuya belki de tuhaf görünür, bir çeşit züppelik, gösteriş yapmak isteği gibi gelirse de her şey dediğim gibidir. Bu belki her insanın başına gelen, ancak hayatta yalnız bir defa yaşanılan dakikalardan biriydi. Böyle dakikalarda insan kendi kaderi hakkında kararını verir, görüşünü belirler. Bütün ömrünce yalnız bir defa, “İşte gerçek burada, onu bulmak için de işte oraya gitmeli” der. Evet, o anlar ruhumu aydınlatan bir ışıktı. Kibirli Byoring’ten saygısızlık gören, hemen ertesi gün o yüksek sosyete kadınından da saygısızlık bekleyen ben, onlardan korkunç bir öç alabileceğimi çok iyi biliyordum ama öç almamaya karar vermiştim. Şeytanın beni dürtmesine rağmen belgeyi meydana çıkarmamaya, bütün dünyaya ilan etmemeye karar vermiştim. Mektubu hemen ertesi gün onun önüne koyacağımı, gerekirse teşekkür yerine onun alaylı gülümsemesine bile katlanacağımı ama yine de bir tek söz söylemeden sonsuza dek onun yanından uzaklaşacağımı kendi kendime tekrar ediyordum. Ama uzatıp durmakta bir anlam yok. Ertesi gün burada başıma gelecek şeyleri, komiserin karşısına nasıl çıkaracaklarını, bana neler yapacaklarını hiç düşünmüyordum bile. İçimde sevgi duyguları

olduğu hâlde haç çıkardım, kerevete yattım, çocuk uykusu gibi aydın bir uykuya daldım.

Geç uyandım, ortalık aydınlanmıştı. Odada artık yalnızdım. Oturdum, sessizce beklemeye başladım. Uzun zaman, bir saat kadar bekledim. Herhâlde saat dokuza doğru beni çağırdılar. Olan biteni daha ayrıntılı şekilde anlatabilirdim ama değmez, çünkü bütün bunların işle bir ilgisi yok. Esas noktaları anlatabilirsem, o da bana yeter. Yalnız şunu belirteyim ki, hiç beklemediğim hâlde bana karşı nazik davrandılar, buna çok şaşırdım. Bana bir şey sordular, ben de onlara bilmem ne cevap verdim, bunun üzerine hemen gitmeme izin verdiler. Sessizce çıktım, oradakilerin gözlerinde böyle bir durumda bile saygınlığını kaybetmeyen bir insana karşı duydukları şaşkınlığın ifadesini okudum. Bunu fark etmiş olsaydım, buraya yazmazdım. Kapının yanında, Tatyana Pavlovna beni bekliyordu. Bu olaydan böyle kolaylıkla kurtuluşumun sebebini iki sözle anlatayım:

Sabah erkenden, saat yedi sularında, Tatyana Pavlovna koşa koşa benim oturduğum eve, yani Pyotr İppolitoviç’e gitmiş, prensi hâlâ orada bulacağını umuyormuş. Bir gün önceki korkunç olayları, en başta da benim tutuklandığımı öğrenmiş. Hemen Katerina Nikolayevna’ya koşmuş, onu uyandırmış, korkutmuş, beni hemen serbest bıraktırmasını istemiş. Ondan aldığı kâğıtla da hemen Byoring’e koşmuş. Byoring’den de hemen “gereken kimseye” mektup yazarak “yanlışlıkla tutuklanan” beni hemen serbest bırakmaları için ricada bulunmasını istemiş. Bu mektupla da karakola gelmiş, ricası kabul edilmiş.

III

Ondan sonra asıl konuya devam ediyorum:

Tatyana Pavlovna, beni yanına alarak bir arabaya bindirdi, kendi evine getirdi. Hemen semaver koymalarını söyledi, mutfakta beni yıkayıp temizledi. Yine mutfakta yüksek sesle demin kararlaştırdıkları gibi, Katerina Nikolayevna’nın saat onda benimle görüşmek için buraya geleceğini söyledi. Bu sözleri Marya da duymuştu.. Birkaç dakika sonra semaveri getirdi. Kendisine seslenen Tatyana Pavlovna’ya uzun süre cevap vermedi: Sonra öğrendik ki, evden çıkıp gitmiş. Okuyucudan bunu iyice

göz önünde tutmasını rica edeceğim. O zaman öyle tahmin ediyorum ki, saat ona çeyrek vardı. Tatyana Pavlovna, Marya'nın izin almadan kaybolmasına kızmakla birlikte, sadece bakkala kadar gittiğini sanmıştı, o anda da bunu unuttu. Hem zaten onu düşünecek hâlde değildik. Öyle ki, mesela ben Marya'nın ansızın kaybolmasına aldırış bile etmemiştim. Okuyucudan bunu da hatırında tutmasını rica edeceğim.

Kendimi cehennemdeymişim gibi hissediyordum. Ona duygularımı anlatıyordum, en önemlisi de Katerina Nikolayevna'yı bekliyorduk, en çok bir saat sonra, hem hayatımın böyle bir dönüm noktasında onunla karşılaşacağımı düşünmek beni ürkütüyor, titretiyordu. Ben iki fincan çay içtikten sonra, Tatyana Pavlovna ayağa kalktı, masanın üstünden makası alarak:

– Getir cebini, mektubu çıkarmak gerek, onun önünde kesecek değiliz ya, dedi.

– Elbette, diye bağırdım, ceketimin düğmelerini çözdüm.

– Bu dikişler neden böyle arapsaçı gibi karmakarışık olmuş? Bunu kim dikti?

– Kendim, kendim Tatyana Pavlovna.

Zaten senin diktiğin anlaşılıyor. Eh, işte mektup…

Mektubu çıkardık, zarf yine eski zarftı ama içinde bomboş bir kâğıt vardı.

Tatyana Pavlovna onu evirip çevirerek:

– Bu da ne, diyordu… Ne oluyor sana böyle?.. Dilim tutulmuş, sapsarı kesilmiştim, ayakta zor duruyordum… Birden gözlerim kararmaya, oda başımda dönmeye başladı, sandalyeye zoraki oturdum. Az daha bayılacaktım.

Tatyana Pavlovna:

– Yine ne var, diye bağırdı. Mektup nerede?

Birden işi anlayarak:

– Lambert, diye bağırıp ayağa kalktım, elimle alnıma vurdum.

Ona acele acele, boğulur gibi, Lambert'ın evinde geçirdiğim geceyi, hazırlamak istediğimiz suikastı, her şeyi anlattım. Hoş, suikastı ona daha dün itiraf etmiştim ya!

Tepinip başımı tutarak:

– Çaldılar! Çaldılar, diye bağırıyordum. Tatyana Pavlovna da işi anlayarak:

– Felâket, diye haykırdı. Saat kaç? Saat on bire geliyordu.

– Ah, Marya yok!… Marya Marya!

Marya mutfaktan:

– Ne istiyorsunuz hanımefendi, diye sordu.

– Burada mısın? Peki ama şimdi ne yapmalı? Dur, ben koşa koşa Katerina Nikolayevna'ya gideyim… Ah, seni salak seni!

– Ben de Lambert'a gidiyorum, diye bağırdım. Hem gerekirse onu boğacağım!

Marya ince sesiyle mutfaktan seslendi:

– Hanımefendi! Burada bir kadın sizinle mutlaka görüşmek istiyor…

Ama henüz sözlerini bitirmemişti ki "bir kadın" hızla, bağıra bağıra, çığlık atarak mutfaktan içeri bir bomba gibi girdi. Bu, Alfonsinka idi. Bu sahneyi bütün ayrıntılarıyla anlatacak değilim. Bu bir yalancılık oyunu idi ama şunu da belirteyim ki Alfonsinka rolünü başarıyla oynamıştı. Pişmanlık göz yaşları dökerek hızlı hızlı el hareketleri yaparak çatır çutur konuşmaya başladı. O zaman mektubu kendi eliyle söküp aldığını, şimdi mektubun Lambert'ta olduğunu, Lambert'ın da "şu haydutla", cet bönüne noir'la beraber m-me la generale' bir yere çağırıp hemen şimdi yahut bir saat sonra

tabanca ile birdenbire dehşetli korktuğunu, çünkü onların elinde bir tabanca, le pistolet, gördüğünü, gidip kurtarmamız, felâketin önüne geçmemiz için şimdi koşa koşa buraya, bize geldiğini söyledi… Cet bönüne noir.

Sözün kısası bütün bunlar tam anlamıyla gerçeğe benziyordu. Hatta Alfonsinka'nın bazı açıklamalardaki budalalık yapması, söylediklerinin doğruluğu hakkındaki inancı arttırıyordu.

Tatyana Pavlovna:

– Hangi bönüne Boir, diye bağırdı.

Tien, fai oublie son nom… Un homme affamé Tiens, Versilov -Durun adını unuttum korkunç bir adam… Ha, Versilov!..

– Versilov mu? Buna imkân yok, diye avazım çıktığı kadar bağırdım.

Tatyana Pavlovna ince sesiyle:

– Ah hayır, olabilir, diye onayladı. Zıplamadan konuşsana canım, a kadıncağız, ellerini de sallayıp durma. Peki, orada ne yapmak istiyorlarmış? İyice anlatsana; tabancadan ona ateş edeceklerine inanabilir miyim?

"Kadıncağız" şöyle açıkladı: Versilov, kapının arkasında oturacak, Lambert ise içeri girerek ona cette lettre'i -bu mektup- gösterecek, tam bu sırada Versilov meydana çıkacak, onlar da onu… Oh, ils feront leur vengeance -Ah, öç alacaklar! O, Alfonsinka, felâket çıkmasından korkuyordu, çünkü bu işte kendisinin de parmağı vardı, cette d'avec, la generale mutlaka gelecekti." Hemen şimdi, şimdi". Çünkü ona mektubun kopyasını göndermişlerdi, o da mektubun gerçekten onlarda olduğunu hemen anlayarak söylenen yere gelecekti. Mektubu yalnız Lambert yazmıştı, Versilov'un da orada olduğunu bilmiyordu. Lambert ise kendisini Moskova'dan, Moskovalı bir bayandan, üne dame de Mos-cou, -N. B. Marya İvanovna- gelen birisi diye tanıtmıştı.

Tatyana Pavlovna durmadan:

– Aman, çok kötü oluyorum! Aman, çok kötü oluyorum, diye bağırıyordu.

Alfonsinka:

– Sauvez-la sauvez-la -Onu kurtarın, onu kurtarın!.. diyordu.

Bu delice haberde, daha ilk bakışta uygunsuz bir şey göze çarpıyordu ama bunu etraflıca düşünecek vakit yoktu. Çünkü gerçekte her şey çok doğru gibi görünüyordu. Hem de gerçeğe pek yakın şöyle bir tahmin yürütmek de mümkündü: Katerina Nikolayevna, Lambert'ın teklifini alır almaz, işi aydınlatmak için önce bize, yani Tatyana Pavlovna'ya uğrayabilirdi. Ama böyle bir şey olmaması da mümkündü, oradan dosdoğru onlara gidebilirdi. İşte o zaman mahvolurdu! Ancak yalnız bir defa çağırılmakla tanımadığı Lambert'a koşup geleceğine inanmak da imkânsızdı; ama herhangi bir sebeple şöyle bir şey de olabilirdi. Mesela mektubun kopyasını görüp aslının gerçekten de onlarda olduğuna inanabilirdi, o zaman yine aynı korkunç yıkım baş gösterecekti! Asıl mesele şu ki düşünmek için bile zaman kalmamıştı.

– Ama Versilov onun boğazını keser! Lambert'la birlik olabilecek kadar alçaldığına göre onu mutlaka kesecektir! Burada ikizinin parmağı var, diye bağırdım.

Tatyana Pavlovna ellerini ovuşturarak:

– Ah, o "ikiz" diyordu. E, burada durmaktan bir şey çıkmaz, diyerek birdenbire kararını verdi. Şapkanı, kürkünü al da birlikte yallah! Bizi kadıncağız, doğruca onların yanına götür. Çok da uzak! Marya, Marya, Katerina Nikolayevna gelecek olursa, ona hemen döneceğimi, oturup beni beklemesini söyle, beklemek istemezse kapıyı kilitle, gitmesine engel olmak için kuvvet bile kullan. Benim böyle emrettiğimi söyle! Bu işi başarırsan Marya, sana yüz ruble var.

Merdivene fırladık. Şüphesiz ki bundan daha iyi bir şey akla gelmezdi. Çünkü ne olursa olsun, asıl yıkım Lambert'ın evindeydi. Eğer gerçekten de Katerina Nikolayevna bizden önce Tatyana Pavlovna'ya gelecek olursa,

Marya onu alıkoyabilirdi. Bununla birlikte Tatyana Pavlovna, tam arabacıyı çağırmışken birden kararını değiştirdi.

Beni Alfonsinka ile birlikte bırakarak:

– Sen onunla git, dedi. Orada gerekirse öleceksin, anladın mı? Ben de şimdi senin arkandan geliyorum, daha önce ona gideceğim. Belki de evde bulurum, çünkü doğrusunu istersen, bu iş bende şüphe uyandırıyor!

Bunları söyler söylemez Katerina Nikolayevna'ya yollandı. Biz de Alfonsinka ile birlikte Lambert'in evinin yolunu tuttuk. Arabacıya durmadan hızlı gitmesini söylüyor, bu arada da Alfonsinka'ya soru sormaya devam ediyordum ama Alfonsinka daha çok kısa kelimelerle cevap vererek beni baştan savmaya çalışıyordu. Sonunda ağlamaya başladı. Ama her şey artık kıla bağlı olarak asılı dururken Tanrı bizi korudu, büyük bir yıkımdan kurtardı. Henüz yolun dörtte birini geçmiş geçmemiştik ki, arkamdan seslendiklerini duydum. Adımla çağırıyorlardı. Başımı çevirip baktım, arabayla bize yetişen Trişatov idi.

Korku dolu bir sesle:

– Nereye, diye bağırdı. Hem de onunla, Alfonsinka ile birlikte!

Ona bağırdım:

– Trişatov! Çok kötü şeyler oluyor, demekte haklıymışsınız! Alçak Lambert'a gidiyorum! Birlikte gidelim, çokluk olmamız iyidir!

Trişatov:

– Geriye dönün, şimdi geriye dönün, diye bağırdı. Lambert da yalan söylüyor, Alfonsinka da. Beni "çopur" gönderdi; onlar evde yoklar. Ben biraz önce Versilov ile Lambert'a rast geldim. Tatyana Pavlovna'nın evine doğru gidiyorlardı… Şimdi oradalar…

Arabacıyı durdurup Trişatov'un arabasına atladım. Böyle birdenbire nasıl karar verebildiğime hâlâ şaşıyorum ama birdenbire inanmış, birdenbire de kararımı vermiştim. Alfonsinka korkunç bir feryat kopardı

ama biz aldırmadan onu yolun ortasında bıraktık, bizim peşimizden geriye döndü mü, yoksa evine mi yollandı, bilmiyorum. Bildiğim bir şey varsa o da onu bir daha hiç görmediğimdi.

Arabada Trişatov boğulur gibi, bir dolap döndüğünü, Lambert tam “çopur”la anlaştığı sırada, tam son dakikada “çopur”un ona ihanet ettiğini, Lambert ile Alfonsinka’ya inanmamamız için de kendisini Tatyana Pavlovna’ya gönderdiğini şöyle böyle anlattı. Trişatov, bundan başka bir şey bilmediğini, çopurun da bundan başka hiçbir şey anlatmadığını, çünkü kendisinin de bir yere acele gittiğini, bütün bunların ayak üstü olduğunu söyledi.

Trişatov:

– Sizin gittiğinizi görerek peşinizden koşturdum, dedi.

Tabi “çopur”un da her şeyi bildiği anlaşılıyordu, çünkü Trişatov’u doğruca Tatyana Pavlovna’ya göndermişti. Ama bu da artık yeni bir bilmeceydi.

Ancak karışıklık olmasın diye korkunç olayı anlatmadan önce gerçeği olduğu gibi anlatacağım. Böylelikle son defa sonraki olayları önceden bildireceğim.

IV

Mektubu benim cebimden aşıran Lambert’ın ilk işi Versilov’la anlaşmak olmuştu. Versilov’un Lambert ile işbirliği etmeye nasıl razı olduğuna dair şimdilik bir şey söyleyemeyeceğim; bu daha sonra. Burada asıl önemli olan “ikiz” idi! Versilov ile birleşen Lambert için Katerina Nikolayevna’yı elden geldiği kadar kurnazca çağırmak kalıyordu. Versilov ona Katerina Nikolayevna’nın gelmeyeceğini söylemişti. Ama Lambert daha o zaman, yani üç gün önce akşam üzeri kendisiyle karşılaşarak çalımlı çalımlı, mektubu Tatyana Pavlovna’nın evinde, yine onun önünde Katerina Nikolayevna’ya teslim edeceğimi söylediğim dakikadan itibaren, Tatyana Pavlovna’nın evinde bir casusluk örgütü kurmuştu. Yani Marya para vaadiyle kandırılmıştı. Lambert, Marya’ya yirmi ruble bağışlamış, bir gün

sonra belgeyi çalınca da ikinci defa Marya'ya gelerek onunla tam bir anlaşmaya varmış, hizmetlerine karşılık iki yüz ruble vereceğini söylemişti.

İşte bunun için demin Marya, Katerina Nikolayevna'nın saat on bir buçukta Tatyana Pavlovna'ya geleceğini, benim de orada bulunacağımı öğrenir öğrenmez hemen o anda evden dışarı fırlamış, bir arabaya atlayarak bu haberi Lambert'e ulaştırmıştı. Yapacağı hizmet de zaten buydu. Tam o sırada Versilov da Lambert'ın evindeymiş. Versilov bir anda bu korkunç tasarıyı düşünmüş. Söylediklerine göre deliler, bazı anlarda korkunç derecede kurnaz olurlarmış.

Tasarının gayesi bizi, Tatyana Pavlovna ile beni, ne yapıp yapıp hiç olmazsa çeyrek saat için, Katerina Nikolayevna gelinceye kadar, evden uzaklaştırmaktı. Sonra sokakta bekleyecekler, biz dışarı çıkar çıkmaz da Marya'nın açacağı kapıdan eve girerek Katerina Nikolayevna'yı bekleyeceklerdi. Alfonsinka ise nerede, nasıl olursa olsun var kuvvetiyle bizi alıkoymaya çalışacaktı. Katerina Nikolayevna da vaat ettiği gibi on bir buçukta, şu hâlde biz geri dönmeden çok daha önce, mutlaka gelmiş olacaktı. Aslında Katerina Nikolayevna'ya Lambert böyle bir şey teklif etmemişti. Alfonsinka ise yalan söylemişti. İşte bu oyunu da bütün incelikleriyle Versilov düşünmüştü. Alfonsinka, sadece korkmuş bir hain rolü oynamıştı. Tabii bu işte tehlikeyi göze alıyorlardı ama doğru düşürüyordu: "Başarırsak iyi, başaramazsak da bir şey kaybetmiş olmayacağız, çünkü belge yine de elimizde." Ama işi başarmışlardı, hem zaten başarmamalarına da sebep yoktu. Çünkü sadece, "Peki, ya bütün bunlar bir gerçekse!?" diye bir tahmin yürüteceğimiz için, Alfonsinka'nın peşinden koşmamamıza da imkân yoktu. Yine tekrar ediyorum, bunları etraflıca düşünecek bir dakikamız bile yoktu.

Trişatov ile birlikte koşarak mutfağa girdik, Marya'yı korku içinde bulduk. Lambert ve Versilov'u içeri alırken, Lambert'in elinde bir tabanca olduğunu görünce dehşet içinde kalmıştı. Gerçi parayı almıştı ama tabanca işine gelmiyordu. Şaşkınlık içinde apışıp kalmıştı, beni görür görmez hemen atıldı:

– General karısı geldi ama onlarda tabanca var!

– Trişatov, siz burada mutfakta durun, dedim. Ben bağırır bağırmaz var kuvvetinizle hemen bana yardıma koşun.

Marya bana küçük koridorun kapısını açtı, ben de Tatyana Pavlovna'nın yatak odasına süzüldüm, burası yalnız Tatyana Pavlovna'nın karyolasını alabilen, bir defa da yanlışlıkla onların konuşmasına kulak misafiri olduğum küçük bir odaydı. Karyolaya oturarak içeriyi görmek için hemen kendime bir aralık buldum.

Ama odada artık gürültü vardı, yüksek sesle konuşuyorlardı. Şunu da belirteyim ki, Katerina Nikolayevna onlar geldikten bir dakika sonra içeri girmişti. Gürültüyü, konuşmayı mutfaktan duymuştum. Bağıran Lambert idi. Katerina Nikolayevna kanepede oturuyordu. Lambert da onun önünde durmuş budala gibi bağırıyordu. Niçin böyle aptal gibi şaşkına döndüğünü şimdi anlıyorum. Kendilerine baskın yapılmasından korktuğu için acele ediyordu. Kimden korktuğunu da sonra anlatacağım. Mektup elindeydi. Ama Versilov odada yoktu. İlk tehlikeyi görür görmez hemen içeri atılmaya hazırlanmıştım. Konuşulan şeylerin sadece anlamını veriyorum, belki çoğunu iyi hatırlıyorum ama pek büyük bir heyecan yaşıyordum. Kalbim öyle hızlı çarpıyordu ki, bunun için hepsini harfi harfine hatırlamama imkân yoktur.

Lambert yüksek sesle, hem dehşetli sinirlenerek:

– Bu mektubun değeri otuz bin ruble, sizse şaşırıyorsunuz! Yüz bin de eder, bense sadece otuz bin istiyorum, diyordu.

Katerina Nikolayevna gerçekten korkmakla birlikte, ona küçümsemeyle karışık bir şaşkınlıkla bakıyordu.

Katerina Nikolayevna:

– Burada bir çeşit tuzak kurulmuş olduğunu görüyorum, bir şey de anlayamıyorum, dedi ama mektup gerçekten sizdeyse…

Lambert onun sözünü kesti:

– İşte mektup, kendiniz de görüyorsunuz! O, değil mi? Otuz bin rublelik bir senet isterim, bir kapik aşağı olmaz!

– Bende para yok.

– Senet yazın, işte kâğıt. Sonra gider para bulursunuz, ben beklerim ama bir haftadan fazla uzamayacak. Parayı getirince senedinizi geri veririm, o zaman mektubu da teslim ederim.

– Benimle öyle acayip bir tarzda konuşuyorsunuz ki! Yanıldığınızı söylemek isterim. Gider de şikâyet edersem, bu belgeyi hemen bugün elinizden alırlar.

– Kime? Ha!ha!ha! Ya kepazelik, ya mektubu prense gösterirsek? Kim elimden alacakmış? Ben böyle belgeleri evimde tutmam. Üçüncü birisinin eliyle prense gösteririm. İnat etmeyin hanımefendi, şükrediniz ki ben az bir şey istiyorum, başkası olsaydı, bundan başka bazı hizmetlerde bulunulmasını da isterdi… Nasıl bir şey olduğunu bilirsiniz… Böyle zor durumlarda hiçbir güzel kadın söylediğim şeyi yapmayı reddetmez… Ha!Ha!Ha! Vous etes bele, vous -Siz güzelsiniz, siz!..

Katerina Nikolayevna hızla ayağa fırladı, kıpkırmızı kesildi, onun yüzüne tükürdü. Sonra hızlı adımlarla kapıya doğru gidecek oldu. İşte bu sırada budala Lambert tabancayı çıkardı. Dar kafalı bir aptal gibi belgenin büyük bir etki yapacağına körü körüne inanıyordu, yani asıl mesele şu ki karşısındakinin kim olduğunun farkında değildi. Bu da sadece, daha önce de söylediğim gibi, herkesin duygularının kendisininki kadar alçakça olduğunu sanmasından ileri geliyordu. Söylediği ilk sözlerin kabalığı onu sinirlendirmişti, oysa belki para vererek anlaşma yapmaya yanaşırdı.

Lambert tükürükten sonra kudurmuş bir hale gelerek:

– Yerinizden kıpırdamayın, diye bağırdı, onu omzundan yakaladı, tabii sırf korkutmak için tabancayı gösterdi. Katerina Nikolayevna bağırarak kendisini kanepeye attı. Ben odaya daldım; ama aynı zamanda da koridorda giden kapıdan Versilov koşarak içeri girdi. Daha ben gözümü açıp kapamaya fırsat bulamamıştım ki o, Lambert'ın elinden tabancayı kaptı,

kabzasını var kuvvetiyle onun başına indirdi. Lambert, sallanarak baygın bir hâlde yere yuvarlandı; başından halının üstüne kanlar fışkırdı.

Katerina Nikolayevna, Versilov'u görünce sapsarı kesildi. Hiç kımıldamadan, anlatılmaz bir korku içinde birkaç dakika ona baktı, birdenbire düştü, bayıldı. Versilov ona doğru atıldı. Şimdi bütün bunlar gözlerimin önünde canlanıyor. Onun kırmızı, hemen hemen pancar gibi kırmızı yüzünü, kan çanağına dönen gözlerini hatırlıyorum. Baygın yatan Katerina Nikolayevna'yı kendisinden umulmayacak bir kuvvetle, tüy gibi kaldırdı, kucakladı, bir çocuk gibi anlamsız anlamsız odada dolaştırmaya başladı. Oda küçüktü ama o, herhâlde bunu niçin yaptığını kendisi de anlamayarak bir köşeden öteki köşeye gidip geliyordu. O zaman bir anda aklını kaybetmişti. Hep onun yüzüne bakıyordu. Ben peşi sıra koşuyordum, en çok da sağ elinde unuttuğu, şimdi Katerina Nikolayevna'nın tam başının yanında tuttuğu tabancadan korkuyordum. Ama beni bir defa dirseğiyle, ikinci defa da ayağıyla itti. Trişatov'a bağırmak istedim, fakat deliyi sinirlendirmekten korkuyordum. En sonunda birdenbire perdeyi açtım, onu karyolaya yatırması için yalvarmaya başladım. Karyolaya yaklaştı, onu yatırdı, kendisi de tepesinde dikildi. Bir dakika kadar dikkatle, uzun uzun yüzüne baktı, sonra birdenbire eğilerek solgun dudaklarından iki defa öptü. Ah, sonunda bu adamın aklının başında olmadığını anlamıştım. Ansızın tabancayı ona doğru salladı ama sanki işin farkına varmış gibi tabancayı çevirdi, bu sefer onun yüzüne nişan aldı. Bir anda var kuvvetimle eline sarıldım, Trişatov'a bağırdım. Hatırlıyorum, ikimiz de onunla boğuşuyorduk ama bir aralık elini kurtararak kendine ateş etmek fırsatını buldu. Niyeti önce onu, sonra da kendisini vurmaktı. Biz onu vurmasına engel olunca, tabancanın namlusunu tam kalbinin üstüne dayadı ama ben elini yukarıya doğru itmek fırsatım buldum, kurşun da omzuna saplandı. Bu sırada Tatyana Pavlovna bağırarak içeri atıldı. Ama Versilov artık baygın bir halde, yerde, Lambert'in yanında yatıyordu.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I

Bu olayların yaşanmasının üzerinden tam altı ay geçti. O zamandan bu zamana kadar da birçok şey değişti. Şu an yepyeni bir hayat kurdum kendime. Merak etmesin okuyucularım, onları az sonra serbest bırakacağım.

Benim için hiç değilse o zaman da, çok daha sonra da önemli olan Versilov'un Lambert gibi birisiyle birlik olmakla o sırada ne gibi bir gaye güttüğü sorusuydu? Yavaş yavaş şöyle bir açıklamayı uygun buldum: Bence Versilov'un o anlarda, yani bütün o son günlerde ve bir gün önce kesin hiçbir gayesi olamazdı, hatta öyle sanıyorum ki hiçbir fikir bile yürütmüyordu. Kendisini birçok duygunun kasırgasına kaptırmış. Ama gerçekten delirdiğini sanmıyorum, çünkü şimdi de hiç deli değil. Ama "ikiz"in olabileceğine şüphesiz ki aklım yatıyor. "İkiz" ne demektir? "İkiz", hiç değilse daha sonra özellikle bir tıp kitabında okuduğuma göre, oldukça kötü bir sonuç doğurabilecek ruhun ciddi bir şekilde bozulmasının ilk devresinden başka bir şey değildir. Hem zaten Versilov da annemin evindeki sahnede duygularının, iradesinin "ikiye ayrıldığını" tam bir içtenlikle açıklamıştı. Ama gene tekrar edeyim: annemin evindeki o sahne, ikiye ayrılan o kutsal ikon, şüphesiz "ikiz"in etkisiyle olmuştu ama o zamandan beri daima öyle sanıyordum ki, bu işe az çok da bir çeşit hınca dayanan kinaye, bu kadınların bekleyişlerine karşı bir tiksinme duyma, onların haklarına, yargılamalarına kızma duygusu karışmıştı. İşte o da "ikiz"iyle beraber ikonu kırmıştı! Yani: "İşte sizin bekleyişleriniz de böyle kırılacaktır!" demek istemişti. Sözün kısası, işin içinde "ikiz" olsa bile bu sadece bir şımarıklıktı… Ama bütün bunlar, ancak benim tahminlerimdi; kesin karar vermekse pek zor.

Katerina Nikolayevna'ya âşık olmasına rağmen, onun ahlaki meziyetlerine karşı içinde hep güvensizlik beslemişti. Kesin olarak öyle sanıyorum ki, o zaman kapının arkasında durduğu sırada onun kendisini Lambert'in önünde küçük düşüreceğini umuyordu. Ama bunu beklemekle beraber, böyle olmasını acaba istiyor muydu? Gene de tekrar ediyorum: Onun o zaman hiçbir isteği olmadığına, hatta hiçbir şey düşünmediğine kesin olarak inanıyorum. Sadece orada bulunmak, sonra karşısına çıkıvererek bir şeyler söylemek, belki de… belki de aşağılamak yahut onu öldürmek istiyordu. Her şey olabilirdi o zaman; ancak Lambert'le beraber gelirken böyle bir şey olabileceğinden elbette haberi yoktu. Şunu da

belirteyim ki tabanca Lambert'in malıydı, Versilov ise silahsız gelmişti. Katerina Nikolayevna'nın gururlu halini görüp en önemlisi de alçak Lambert'in ona gözdağı vermesine katlanamayarak ortaya atılmış, ondan sonra da artık aklını kaçırmıştı. O anda onu vurmak istiyor muydu? Bana kalırsa, elini itmeseydik bilmeyerek onu vururdu.

Versilov'un yarasının ağır olmadığı anlaşıldı, iyileşti, annemin evinde oldukça uzun zaman yattı. Şimdi ben bu satırları yazarken dışarıda bahar, mayısın on beşi, çok güzel bir gün, pencerelerimiz de açık. Annem onun yanında oturuyor. O, eliyle annemin yanaklarını, saçlarını okşuyor, dikkatle gözlerinin içine bakıyor. Oh, bu eski Versilov'un yarısı. Artık annemin yanından ayrılmıyor, bir daha da hiç ayrılmayacak. Unutulmaz Makar İvanoviç'in tüccara dair anlattığı hikâyede dediği gibi, "yufka yüreklilik göz yaşları" dökmeye başlamıştı; hem sanıyorum ki Versilov, daha uzun zaman yaşayacaktır. Şimdi bize karşı tıpkı bir çocuk gibi büsbütün, saf, içli davranıyor ama ne ölçüyü kaçırıyor, ne nefsine hâkim olmaktan geri duruyor, ne de fazla bir şey söylüyor. Bütün zekâsı, bütün ahlaki varlığı kendisinde kalmakla beraber, onda ideal olan her şey daha kuvvetle birleşmeye başlamıştı. Ancak doğruca şunu söyleyeyim ki, onu şimdiki kadar hiçbir zaman sevmemiştim. Ondan daha fazla söz etmek için ne zamanım, ne yerim olmadığı için pek üzülüyorum. Bununla birlikte, pek yakında geçen bir olayı anlatmadan geçemeyeceğim. Büyük perhizde artık iyileşmişti, altıncı haftada oruç tutacağını söyledi. Sanırım ki otuz yıl, belki de daha fazla oruç tutmamıştı. Annem sevinç içindeydi; zeytin yağlı yemekler pişirilmeye başlandı ama oldukça pahalı, hem de zevkle hazırlanıyordu. Bitişik odadan onun hafif bir sesle: "Bir genç gelecektir" diye ilâhi söylediğini duyuyordum. Hem ilâhinin makamından, hem de sureden hoşlanıyordu. Bir iki gün içinde bir iki defa din hakkında pek güzel şeyler söyledi; ama çarşamba günü oruç birdenbire bozuldu. Bir şey onu birdenbire sinirlendirmişti, gülerek söylediği gibi bu "gülünç bir zıtlık" idi. Papazın dış görünüşündeki bir şeyi, kilisenin eşyasını beğenmemişti; ancak kiliseden döner dönmez, birdenbire sakin bir gülümsemeyle: "Dostlarım, ben Tanrı'yı çok seviyorum ama ben bunları yapamıyorum." dedi. Aynı gün öyle yemeğinde sofraya rozbif getirilmişti. Ama şimdi de sık sık annemin yanına oturarak yavaş bir sesle, sakin bir gülümsemeyle bazen en soyut şeylerden söz ettiğini biliyorum. Şimdi annem, onun önünde konuşmaya cesaret ediyordu, ancak bunun nasıl olduğunu bilmiyorum. Yanına oturarak

çoğu fısıltıyla bir şeyler anlatıyor. Versilov gülümseyerek dinliyor, onun saçların okşuyor, ellerini öpüyor, yüzünde de tam bir mutluluk ışıldıyor. Bazen sara nöbetleri de geliyor, o zaman isteri hâline giriyor. Böyle anlarda daha önce bir akşam üzeri öptüğü annemin resmini alıyor, ona gözleri yaşararak bakıyor, onu öpüyor, eski hatıraları canlandırıyor, hepimizi yanına çağırıyor, ancak böyle dakikalarda az konuşuyor… Katerina Nikolayevna'yı büsbütün unutmuş gibi görünüyordu, adını da bir defa anmamıştı. Annemle nikâhlanmasına dair de henüz bir tek söz bile söylenmiş değil. Yazı geçirmek üzere yabancı bir ülkeye götürmek istemişlerdi ama Tatyana Pavlovna götürülmemesinde ısrar, etti, hem zaten kendisi de istememişti. Yazın, Petersburg ilinde bir köyde, bir yazlıkta oturacaklar. Sıra gelmişken söyleyeyim ki şimdilik hepimiz Tatyana Pavlovna'nın parasıyla geçiniyoruz. Bir şey daha söyleyeyim: hatıraları yazarken sık sık kendisine karşı saygısızlık etmiş, yüksekten bakmıştım, bunun için dehşetli üzülüyorum. Ancak şunu da söylemeliyim ki, anlattığım hatıraları yazarken o anlarda ne duydumsa onu anlattım. Hatıralarımı bitirip son satırı yazınca da hatıralarımı yazma sırasında kendi kendimi yeniden terbiye etmiş olduğumu gördüm. Yazdıklarımın çoğundan, ayrıca da bu sözlerin, sayfaların ifade tarzından feragat ediyorum ama bir tek sözü bile çizecek, düzeltecek değilim.

Katerina Nikolayevna'ya dair bir şey söylemiyordu. Katerina Nikolayevna'dan yalnız Tatyana Pavlovna ile söz açıyoruz, o da gizliden gizliye. Şimdi Katerina Nikolayevna yabancı bir ülkede. Gitmezden önce kendisiyle görüştüm, birkaç defa da evine gittim. Kendisinden iki tane de mektup aldım, cevap bile verdim. Ama mektuplarımızın konusunu, gitmeden önce, vedalaşırken neler konuştuğumuzu anlatmadan geçeceğim: bu, artık yeni bir hatıra. Hüsbütün yeni bir hatıra, hem belki de gelecekte ondan konu açılacaktır. Hatta bazı şeylerden Tatyana Pavlovna'ya bile söz açmıyorum; ama yeter. Yalnız şunu belirteyim ki, Katerina Nikolayevna evlenmedi, Pelişçevlerle birlikte geziye çıktı. Babası öldü, o da şimdi dul kadınların en zengini oldu. Şu anda kendisi Paris'te… Byoring ile aralarının açılması pek çabuk, hem de kendiliğinden, yani en doğal bir şekilde oldu. Hoş, bundan konuşacağım ya!

O korkunç sahnenin oynandığı sabah Trişatov'un dostuyla beraber hizmetine girdikleri "çopur", hazırlanan suikasti Byoring'e haber vermek

fırsatını bulmuştu. Bu şöyle olmuş: Lambert ne yapıp yapıp onu beraber hareket etmek için kandırmış, belgeyi ele geçirince de her şeyi ona anlatmış. Girişecekleri işin bütün ayrıntılarını açıklamış, hem de en son dakikada. Versilov'un Tatyana Pavlovna'yı kandırarak evden uzaklaştırma planını da ona söylemiş. Ama tam harekete geçileceği sırada çopur onlardan daha akıllı davranarak, hem de girişecekleri işte bir cinayet olması ihtimalini göz önünde tuttuğu için Lambert'e ihanet etmeye karar vermişti. En önemlisi de Byoring'in teşekkürünü, beceriksiz ama fazla atılgan Lambert ile tutkusundan deliren Versilov'un hayalî planlarına yeğlemişti. Bütün bunları daha sonra Trişatov'dan öğrendim. Sırası gelmişken şunu da söyleyeyim ki, Lambert'in çopurla olan ilgisini bir türlü anlayamıyorum, hem neden Lambert onun yardımına başvurmadan yapamamıştı? Ama en çok merakımı uyandıran asıl soru şu: Versilov'un Lambert'e ne ihtiyacı vardı, belgeyi ele geçirdiğine göre bu işi onsuz beceremez miydi? Bu sorunun cevabı benim için apaçık. Versilov ona: birincisi, işin içyüzünü bildiği, en önemlisi de bir kargaşa yahut felaket baş gösterirse, bütün sorumluluğu onun sırtına yüklemek için gerekti. Versilov para istemediğine göre de Lambert onun yardımını fazla bile bulmuştu. Ama Byoring o gün zamanında yetişememişti. O, tabancanın patlamasından tam bir saat sonra gelmişti ki, o sırada Tatyana Pavlovna'nın evi büsbütün başka bir manzara almıştı. Yani Versilov, kanlar içinde halının üstüne yuvarlandıktan beş dakika sonra hepimizin öldü sandığımız Lambert, önce yan kalktı, sonra ayağa dikildi. Şaşkın şaşkın etrafına bakındı, birdenbire her şeyi hatırladı. Bir tek söz söylemeden mutfağa gitti, orada kürkünü giyerek ebediyen kayboldu." Belge"yi de masanın üstünde bırakmıştı. Duyduğuma göre, hastalanmamıştı bile, sadece biraz keyifsizlik geçirmişti. Tabancanın kafasına inmesi, başkaca hiçbir yol açmadan yalnız onu bayıltmış, başını kanatmıştı. 8u sırada Trişatov, doktor çağırmaya koştu; ama doktor gelinceye kadar Versilov da gözlerini açtı. O kendine gelmeden önce Tatyana Pavlovna, Katerina Nikolayevna'yı ayıltarak kendi evine götürmüştü. Böylece Byoring koşarak içeri girdiği zaman Tatyana Pavlovna'nın evinde yalnız ben, doktor, yaralı Versilov ile henüz kendisi de hasta olan ama onun yardımına koşan annem vardı. Annemi de gene Trişatov koşa koşa gidip çağırmıştı. Byoring şaşkın şaşkın etrafına bakındı, Katerina Nikolayevna'nın gitmiş olduğunu öğrenir öğrenmez bize bir tek söz söylemeden hemen ona gitti.

Şaşkın bir hâldeydi. Şimdi artık kepazelikten kaçmaya, bu olayın yayılmasını önlemeye imkân olmadığını açıkça görüyordu. Ama büyük bir kepazelik çıkmadı, sadece söylentiler dolaşmaya başlamıştı. Tabancayla ateş edildiğini gizlemek mümkün olmadı, bu doğru; ama olayın esası, içyüzü hemen hemen bilinmeden kaldı. Sorgu yargıçlığınca sadece âşık, aynı zamanda çoluk çocuk sahibi elli yaşlarında birisinin, tutkusuna kapılarak en üstün saygıya değer ama onun duygularını paylaşmayan, bir bayana ihtirasını anlatırken delilik nöbeti anında kendini vurduğu belirlenmişti. Bundan başka hiçbir şey dışarı sızmadı, haber bu anlaşılır anlaşılmaz şekliyle, kişilerin adları verilmeden sadece baş harfleri yazılarak gazetelere yansımıştı. Hiç değilse Lambert'i mesela rahatsız bile etmediklerini biliyorum. Böyle olmakla beraber işin içyüzünü bilen Byoring korktu, işte tam bu sırada yıkım gelmeden iki gün önce Katerina Nikolayevna'nın, kendisine âşık olan Versilov ile baş başa görüştüğünü öğrenmişti. Bu onu küplere bindirmişti, tedbirsizlik ederek Katerina Nikolayevna'ya: başından böyle hayalî olaylar geçmesinin artık kendisi için şaşılacak bir şey olmadığını söylemek cesaretini göstermişti. Katerina Nikolayevna ona ret cevabı vermişti. Bu adamla evlenmenin akıllıca bir hareket olacağına dair bâtıl düşüncesi bir duman gibi dağılmıştı. Belki bundan çok daha önce onu anlamış, belki de geçirdiği ruh sarsıntısından sonra bazı düşünceleri, duygulan birdenbire değişmiş olabilirdi. Ancak burada gene susuyorum. Yalnız şunu belirteyim: Lambert, Moskova'ya gitti. Duyduğuma göre, orada bir işe katıldığı için yakayı ele vermiş. Trişatov'a gelince; şimdi bile bütün çabamla kendisini bulmaya çalıştığım hâlde çoktan, hemen hemen o zamandan beri izini kaybettim. Dostu "le Grand Dadais"nin ölümünden sonra ortadan kaybolmuştu, "evet Grand Dadaise" intihar etti.

II

İhtiyar prens Nikolay İvanoviç'in ölümünden söz etmiştim. İyi kalpli, sevimli ihtiyar, öteki olaydan kısa bir zaman ama tam bir ay sonra, geceleyin yatağında inme sonucu öldü. Benim oturduğum evde yaşadığı günden beri kendisini bir daha görmedim. Söylediklerine göre, bu son bir ay içinde hiç beklemeyecek kadar akıllı hareket etmiş, dahası sertleşmiş, artık olur olmaz şeylerden korkmuyor, ağlamıyormuş. Hatta geçen zaman

içinde Anna Andreyevna’dan hiç söz açmamış. Bütün sevgisiyle kızına bağlanmış. Katerina Nikolayevna babasına, ölümünden bir hafta kadar önce, bir gün, avunmak için beni çağırmak teklifinde bulunmuş ama ihtiyar somurtmuş: bu gerçeği hiçbir açıklamada bulunmadan bildiriyorum. Mülklerinin durumu çok düzenliymiş. Bundan başka da oldukça büyük bir servetin üçte birini, ihtiyarın vasiyetnamesine göre, vaftiz ettiği hesapsız kızlar arasında pay etmek gerekmişti. Ancak bu vasiyetnamede Anna Andreyevna’dan bahsedilmemesi herkese pek garip görünmüştü, onun adı unutulmuştu. Ama gerçek olarak bildiğim bir şey var: ölümünden sadece birkaç gün önce ihtiyar, kızını, dostlarından Pelişçev ile prens Vaskiy’i yanına çağırarak Katerina Nikolayevna’ya, pek yakında öleceğinden servetinden altmış bin rublenin mutlaka Anna Andreyevna’ya ayrılmasını istemiş. Bu iradesini ne fazla bir sözle ne de başka bir şeyle açıklamadan kesin, açık, kısa bir ifadeyle anlatmış. Prensin ölümünden sonra işler düzene girince, Katerina Nikolayevna avukatı eliyle Anna Andreyevna’ya bu altmış bin rubleyi istediği zaman alabileceğini bildirmiş ama Anna Andreyevna soğuk bir ifadeyle, fazla söz söylemeden bu teklifi reddetmiş: prensin iradesinin gerçekten de böyle olduğunu ısrarla söylemelerine rağmen parayı almamış. Para şimdi de hâlâ onu bekleyerek bir bankada duruyor. Katerina Nikolayevna da hâlâ onun kararını değiştireceğini umuyor; ancak böyle bir şey olmayacaktır. Ben bunu kesin olarak biliyorum, çünkü ben şimdi Anna Andreyevna’nın en yakın dostlarından biriydim. Parayı reddetmesi bir hayli gürültü yaptı, dedikoduya yol açtı. Teyzesi Fanariotova önceleri prens yüzünden çıkardığı kepazelik için ona öfkelenmişken birdenbire düşüncesini değiştirdi, parayı reddetmesinden sonra da ona saygısı olduğunu gururla bildirdi. Ama bu yüzden ağabeyi ile araları büsbütün açıldı. Ben sık sık Anna Andreyevna’ya gidiyorum ama öyle içli dışlı konuştuğumuzu söyleyemem: geçmişten hiç söz açmıyoruz. Beni istekle kabul etmekle beraber bilmem neden, hep soyut şeylerden konuşuyor. Bu arada bana kesin bir ifadeyle mutlaka manastıra gireceğini söyledi, bunu söyleyeli de çok olmadı ama ben inanmıyorum, bunun acı bir sözden başka bir şey olmadığım biliyorum.

Ama acı sözü, gerçek acı sözü asıl kız kardeşim Liza için söylemem gerekiyor. İşte asıl felâket diye buna denir, hem onun acı kaderi yanında benim başarısızlıklarımın ne önemi var! Talihsizlikleri şöyle başladı: Sergey Petroviç iyileşmedi, mahkeme karşısına çıkmadan hastanede öldü. Prens

Nikolay İvanoviç'ten çok daha önce öldü. Liza doğacak olan çocuğuyla yalnız başına kaldı. Ağlamıyordu, dışarıdan bakılacak olursa sakindi; alçak gönüllü, uysal oldu; bütün eski duygulu hali, sanki birdenbire içinde bir yere gömülmüştü. Boynunu bükerek anneme yardım ediyor, hasta olan Andrey Petroviç'e bakıyordu ama hiç konuşmuyordu. Hiç kimseye, hiçbir şeye başını çevirip bakmıyordu, sanki ona göre hepsi birdi. Sanki gördüklerinin sadece yanından geçiyordu. Versilov'un sağlık durumu düzelmeye yüz tutunca çok uyumaya başladı. Ona kitap getirecek oldum ama okumuyordu; korkunç şekilde zayıflamaya başladı. Sırf onu avutmak maksadıyla geldiğim hâlde bir türlü buna cesaret edemiyordum. Ona bir türlü yaklaşamıyordum, hem bunun üzerinde konuşmak için söz de bulamıyordum. Korkunç bir kazaya kadar böylece devam edip gitti: bir gün oturduğumuz evin merdiveninden, yüksekten değil, sadece üçüncü basamaktan düştü ama çocuğunu da düşürdü, hastalığı bütün kış devam etti. Şimdi yataktan kalktıysa da sağlık durumu uzun zaman için sarsıldı. Bizimle eskisi gibi konuşmuyor, hep düşünüyor ama annemle yavaş yavaş konuşmaya başladı. Bütün bu günlerde parlak, yüksek bahar güneşi ortalığı aydınlatıyor, ben de içimden, geçen güz güneşli bir sabah onunla sokakta sevinç içinde, ümitlerle dolu bir halde, birbirimizi severek yürüdüğümüz o tatlı anı hatırladım. Ne yazık! O günden ne kaldı?! Ben şikâyet etmiyorum, benim için yeni hayat başladı ama o? Onun geleceği bir bilinmezlik, şimdi artık ona içim sızlamadan bakamıyorum.

Bununla birlikte üç hafta önce Vasin'e dair bir haber vererek kendisinde merak uyandırabildim. En sonunda hapisten çıkarılmış, büsbütün serbest bırakılmıştı. Bu akıllı adam, söylediklerine göre, kaderi ellerinde olan insanların gözünde kendisini haklı çıkaracak en gerçek, en meraklı bilgileri ortaya atmış. Bu bilgiler el yazması Fransızcadan tercüme edilmiş bir belgeden başka bir şey değilmiş. Bunları bir dergiye faydalı bir makale yazmak niyetiyle, yalnız kendisi için topluyormuş. Şimdi kendisi N… iline gitti, üvey babası Stebelkov ise duyduğuma göre gittikçe büyüyen, gittikçe karışan davası yüzünden hâlâ hapiste yatıyor. Liza, Vasin'e dair haberi tuhaf bir gülümsemeyle karşıladı, hatta bunun mutlaka böyle olacağını bildiğini söyledi. Dergaçev ile arkadaşlarına dair burada anlatacak bir şeyim yok.

Ben sözlerimi bitirdim. Belki okuyuculardan bazıları 'ülkü'mün nereye gittiğini, benim için başladığını böyle esrarlı bir tarzda bildirdiğim o yeni

hayat, önümde açılan bu yeni yol işte eski ‘ülkü’mün ta kendisidir ama şekli büsbütün değişti. Öyle ki onu tanımak bile artık imkânsız. Bununla birlikte bütün bunlar, artık “Hatıralarım”a giremez. Çünkü bu, artık büsbütün başka bir şeydir. Eski hayat büsbütün uzaklarda kaldı, yenisi ise henüz başlıyor. Ancak buraya gerekli bir şey ekleyeyim: Tatyana Pavlovna, benim içli, sevgili dostum, hemen her gün mutlaka, elden geldiği kadar çabuk üniversiteye girmem için yakama yapışıyor: “Üniversiteyi bitir de ondan sonra ne istersen yap, şimdiyse okumanı bitir.” diyor. itiraf ederim, onun bu teklifi üzerinde düşünüyorum ama neye karar vereceğimi henüz bilmiyorum. Ona itiraz ederek şimdi artık okumaya bile hakkım olmadığını, çünkü annemle Liza’ya bakmak için çalışmak zorunda olduğumu söyledim. Oysa bunun için kendi parasını teklif ediyor, ben üniversiteyi bitirinceye kadar yeteceğini söylüyor. Ben de en sonunda birisinin düşüncesini sormaya karar verdim. Etrafımdakileri uzun uzadıya gözden geçirdikten sonra bu adamı dikkatle, titizlikle seçtim. Bu, benim Moskova’daki eski eğitmenim, Marya İvanovna’nın kocası Nikolay Semionoviç idi. Yani bunu birisinin bana öğüt vermesine pek o kadar ihtiyacım olduğu için yapmadım. Sadece bu büsbütün yabani, hatta soğuk kanlı egoistin, bununla beraber hiç şüphesiz akıllı adamın, bu iş hakkındaki düşüncesini bütün varlığımla öğrenmek istedim. Bütün el yazmalarımı kendisine göndererek okuduklarını gizli tutmasını rica ettim. Çünkü onu henüz kimseye, hatta Tatyana Pavlovna’ya bile göstermedim. Gönderdiğim el yazması iki hafta sonra geri geldi, içinde oldukça uzun bir mektup vardı. Bunda biraz da genel bir görüşün ifadesini, açıklayıcı bir şey bulduğum için mektubun bazı parçalarını buraya koyuyorum. İşte bu parçalar.

III

“Geçici boş zamanımızı ‘Hatıralarınızı’ yazarak geçirmekten başka daha çok faydalı şey yapamazdınız, azizim Arkadiy Makaroviç! Böylelikle kendinize, bilinçli olarak, hayat yolunda attığınız ilk fırtınalı, tehlikeli adımların hesabını vermiş oldunuz. Bunları kaleme alarak, kendiniz de dediğiniz gibi, gerçekten birçok bakımdan ‘kendinizi terbiye’ ettiğinize kesin olarak inanıyorum. Hiçbir sözü asla kendimde göremem, hatıraların her sayfası insanı düşündürüyor… mesela “belge”yi bu kadar uzun zaman, böyle inatla yanınızda bulundurmanız son derece tipik bir durumdur…

Ancak bu, kendime örnek aldığım sözlerin işaretlerin yüzde biridir. Aynı zamanda kendi ifadenizle ‘ülkünüzün esrarını’, anladığıma göre, yalnız bana bildirmenize de büyük bir değer veriyorum. ‘Ülkü’nüze dair benim görüşümü bildirmemi rica ediyorsunuz, vereceğim cevap mektuba sığmaz, ikincisi de cevap vermeye hazırlanmış değilim, bunun üzerinde daha uzun uzadıya düşünmem gerek. Ancak şunu söyleyeyim ki ‘ülkünüz’ yenilik taşıyor, oysa zamanımızın gençleri çoğu zaman birdenbire akla gelen ülkülere de önceden düşünülüp hazırlanmış olanlara da atılıyorlar. Bunun için pek az ihtiyatlı oluyorlar, bazen tehlikeye bile düşüyorlar. Mesela ‘ülkünüz’ hiç olmazsa sizi bir müddet, hem şüphesiz ki sizin ülkünüz kadar orijinal olmayan, Bay Dergaçev ile arkadaşlarının ülkelerinden korumuştur. Nihayet kendisini yakından tanımakla beraber, şimdiye kadar layık olduğu şekilde takdir edemediğim pek sayın Tatyana Pavlovna’nın düşüncesine ben de tam anlamı ile katılıyorum. Üniversiteye girmeniz düşüncesi sizin için en hayırlı düşüncedir. Bilim ile hayat, üç dört yıl içinde sizin düşüncelerinizi, gaye ufkunuzu daha da çok genişletir. Eğer üniversiteyi bitirdikten sonra gene ‘ülkünüze’ dönmek isterseniz buna hiçbir şey engel olamaz.”

“Şimdi böyle içten yazılmış ‘Hatıralar’ı okurken aklıma gelen düşünceleri, gözlemleri, siz istemediğiniz halde, kendiliğimden açıkça anlatmama izin vermenizi rica ederim. Evet, Andrey Petroviç’in sizin ve yalnızlık içinde geçen çocukluğunuz için gerçekten de korku duyabileceği düşüncesine ben de katılıyorum. Hem sizin gibi çocuklar az değildir, onların yetenekleri gerçekten de kötülüğe sürüklenmek tehlikesi göstermektedir, ya sessizce alçaklık ederler ya gizlice düzensizlik isteği duyarlar. Ancak bu düzensizlik isteği, hatta sık sık belki de düzenlilik, ‘ruh güzelliği’ özleminden ileri geliyordu. Çocukluk, sırf çocukluk olduğu için temizdir. Belki böyle pek erken başlayan bu delilik hamlelerinde işte asıl düzeni, gerçeği bulmanın sonsuz isteği gizleniyordur. Zamanımızın bazı gençlerinin bu gerçeğin, bu düzenin böyle budalaca, gülünç şeylerde gizlendiğini sanmalarında kim suçlu? İnsan, onların bu gibi şeylere nasıl olup ta inanabildiklerini anlamıyor! Sırası gelmişken işaret edeyim ki eskiden, daha pek yakın geçmişte, ancak bir nesil önce bu meraklı gençlere pek o kadar acımaya değmezdi. Çünkü o zamanlarda onlar, hemen her zaman en sonunda bizim yüksek kültürlü tabakamıza başarıyla katılır, onunla karışarak bir bütün hâline gelirlerdi. Hem mesela tuttukları yolun başında kendilerinin düzensizlik içinde, rastgele yürüdüklerini bilmeleri,

aile hayatında asil bir şeyin, soydan gelen aile efsanelerinin, âdetlerinin son halini almış güzel sekilerin bulunmaması çok daha iyi idi. Çünkü daha sonra ne istediklerini bile bile elde ediyor, böylelikle de onun değerini anlamayı öğreniyorlardı. Şimdi artık biraz başka türlü oluyor, bu da sırf araştırılacak kültürlü bir tabaka olmadığı için böyledir."

"Kıyaslama yaparak yahut daha doğrusu misal getirerek anlatayım. Ben bir Rus romancısı olsam, deham da olsa, romanınım kahramanlarını köklü asil soydan gelenlerin arasından seçerdim. Çünkü romanda, okuyucu üzerinde zarif bir etki yapabilmek için, o kadar gerekli olan güzel bir düzen manzarası, güzel bir gözlem, ancak bu tip kültürlü kişilerde bulunabilir. Böyle söylemekle hiç alay etmiyorum, gerçi kendim hiç de asıl soydan değilsem de… 'Hoş bunu siz de biliyorsunuz ya!' Puşkin de Rus ailelerinin efsanelerinde ilerde yazacağı romanların konularını çizmiştir."

"Beni Slavlık taraftarlığıyla suçlamayın; bunu sırf öyle, misanthropie'ye tutulduğum için söylüyorum, çünkü kalbimde bir ağırlık var! Şimdi bizde yakın zamandan beri yukarda tasvir edilenlerin büsbütün tersine bir şey oluyor. Artık yüksek insan tabakasına çöp yapışmıyor, tersine parçalar, kesekler güzel tipten aceleci bir neşeyle ayrılarak düzensizlik yaratanlarla, çekememezlik edenlerle bir kümeye toplanıyorlar. Hem, artık eski kültürlü aile babalarının, aile reislerinin, belki çocuklarının henüz inanmak istedikleri şeyle alay etmeleri yeni bir şey değildir. Bu yetmiyormuş gibi birdenbire kim bilir nereden çıkardıkları şerefsizlik hakkını bütün bir kitle hhâlinde büyük bir sevinçle ileri sürüyor, bunu çocuklarından gizlemeye hiç lüzum görmüyorlar. Gerçek ilerleme taraftarlarından söz etmiyorum, sevgili Arkadiy Makaroviç, sadece sayısı belirsiz olan, kendileri için Grattez it russe et vous verrez fe tartare, -Rus'u kazıyınız, altından Tatar çıktığını göreceksiniz- denilen o ayaktakımından konuşuyorum. Hem inanın bizde gerçek liberaller, gerçek âlicenap insanlık dostları sandığımız gibi pek öyle fazla değilmiş."

"Ama bütün bunlar felsefe; hayal edilen romancıya dönelim. Bu olayda bizim romancının durumu tamamıyla belli olurdu: o, tarihî eserlerden başka eser yazmazdı, çünkü zamanımızda artık güzel tipler yoktur, onlardan artıp kalanlar olsa bile bunlar, şimdi hâkim olan kanaate göre, kendi güzelliklerini koruyamamışlardır. O, tarihî eserlerde de henüz birçok

sevimli, pek hoş ayrıntıyı ele almak mümkündür! Hatta okuyucuda o kadar merak uyandırabilir ki, tarihî bir tabloyu şimdiki zamanda bile henüz yaşanılması mümkün bir şey olarak kabul eder. Bunu yazacak olan büyük bir deha olduğu takdirde böyle bir eser, Rus edebiyatından çok Rus tarihine ait olurdu. Bu, Rus serabının bediî bir tarzda tamamlanmış tablosu hâline gelirdi. Ancak bunun bir serap olduğu anlaşılıncaya kadar gerçekten olmuş bir şey sanılırdı. Arka arkaya üç nesil takip eden orta-yüksek çevreden bir Rus ailesini gösteren tabloda tasvir edilen kahramanların torunu, ceddinin bu ahfadı, biraz insanlık düşmanı, yalnızlık seven bir insan tipi olarak, hem şüphesiz hüzünlü bir hâlde anlatılması gerekirdi. Çünkü başka türlü olmasına imkân yoktur. Hatta okuyucunun daha ilk bakışta bunun sahadan çekilen bir tuhaf adam olduğunu, sahanın onda kalmadığını anlaması gerekir. Ondan sonra bu insan sevmez torun da kaybolup gider; henüz bilinmeyen yeni kahramanlar ortaya çıkar. Ondan sonra gene serap. Ama bu kahramanlar nasıl olacaktır? Güzel değillerse o zaman Rus romanının devam etmesi de imkânsız bir şey demektir. Ama ne yazık! O zaman yalnız romanın devam etmesi mi imkânsızlaşır acaba?”

“Uzağa gitmeye ne gerek var, gene sizin el yazmanıza başvuracağım. Mesela Bay Versilov’un her iki ailesine bakın. Birincisi, Andrey Petroviç’ten uzun uzadıya bahsedecek değilim; ama bununla birlikte o, gene de aile reisidir. Bu, en eski soydan gelen bir soyludur, hem aynı zamanda da Paris komünarıdır. O, gerçekten bir şairdir, Rusya’yı da seviyor, ancak onu büsbütün inkâr ediyor. Onun hiçbir dine bağlılığı yoktur ama Rus tarihinin Petersburg devresinin birçok medenileştirici Rus Avrupalıları gibi, muayyen okuyan adını kendisi de bilmediği bir şeye tutkuyla sarılmaktadır. Ama ondan konuştuğumuz yeter; ancak işte onun öz ailesi: oğlundan söz edecek değilim, hem zaten o, böyle bir şerefe layık değildir. Gözleri olanlar onun gibi hayırsızların sonunun ne olacağını, bu arada başkalarını da hangi yola sürükleyeceklerini önceden bilirler. Ama işte onun kızı Anna Andreyevna, bu kız karakter sahibi değil de nedir? Manastırın kadın baş papazı Sayın Mitro faniye ayarında bir kimse olmadığım için tabii kehanette bulunarak kendisine cinayet işlemiş bir kişilik konduracak değilim, çünkü böyle bir şey benim tarafımdan yapılan bir haksızlık olurdu. Şimdi siz, Arkadiy Makaroviç, bir ailenin rastlantısal bir şey olduğunu söylersiniz, bütün ruhumla sevinç duyacağım. Ancak tersine bundan, artık tam manasıyla soylu Rus ailelerinin karsısında durulamayan bir kuvvetle küme küme

rastlantısal ailelerin tarafına geçerek onlarla birlikte düzensiz, karmakarışık bir hâlde kaynaştıkları neticesini çıkarmak daha doğru olmaz mı? Böyle tesadüfî bir aile tipine siz de kendi el yazmanızda işaret ediyorsunuz. Evet, Arkadiy Makaroviç, sizin çocukluk ve gençlik çağınızdan büsbütün başka olan bizim daha pek yakında gördüğümüz soylu aile tiplerimizin tersine siz, tesadüfî bir ailenin üyesisiniz."

"Ne yalan söyleyeyim ki rastlantısal bir ailenin kahramanını tasvir eden bir romancı olmak istemezdim!"

"Nankör, güzel tarafı olmayan bir iş doğrusu… Hem bu tipler de zaten, hiç değilse, henüz gelecek günlerin işidir, bunun için sanatsal bakımdan tamamlanmış sayılamazlar, önemli yanılmalar, abartılar, gözden kaçan taraflar olabilir. Herhâlde pek çok şeyi de tahmin etmek gerekecektir. Ama yalnız tarihî tarzda yazı yazmak istemeyen, günün meseleleri için kara sevda çeken bir yazar ne yapsın? Tahminler yürütsün ve… yanıltsın."

"Ancak sizin 'Hatıralarınız' gibi yazar, öyle sanıyorum, geleceğin sanatsal eseri, düzensiz olmakla beraber geçmiş çağa ait bir tabloya malzeme olabilirdi. Ah, günün meseleleri geçip yeni bir devir başlayınca geleceğin ressamı, hatta geçen düzensizliği, karmaşayı resimlemek için daha güzel şekilleri arayıp bulacaktır. İşte o zaman sizinki' gibi 'Hatıralar' gerekli olacak, bu iş için gereken malzemeyi verecektir. Hem bütün karışıklığına, rastlantısal oluşuna rağmen… Yeter ki içten gelmiş olsun… Hiç değilse bazı doğru çizgiler sağlam kalacak, onlara bakarak da o karışık zamanın bazı delikanlılarının ruhunda neler gizlendiğini tahmin etmeye yardımı dokunacaktır. Bunu bilmek hiç de değersiz bir şey değildir, çünkü delikanlılarından nesiller doğar…"

1875

son